لوی خدای،لوی علم،لوی جهان

د عینیت فلسفه

څېړنه او ارزونه

ډاکتر سید شیر اقا حرکت

Ketabton.com

Great

PHILOSO

Resea

Docto

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

فهرست

١- سریزه

٢ ـ حرکت

٣ ـ فلسفه علم دې ؟

٤ ـ لوی جهان

٥ ـ د عېنیت او ذهنیت دیالکتیک

٦ ـ شعوري پدیدې او د جبر او اختیار دیالکتیک

٧ ـ ایدیالیستي او ماتریالیستي دیالکتیک

٨ ـ شعور او لا شعور

٩ ـ شپږم حس ،که د شعور او لا شعور دیالکتیک؟

١٠ ـ اسلامي او غیر اسلامي فلسفې !

١١ ـ مرګ او ژوند فنا او بقاء

١٢ ـ فلسفې لار

١٣ ـ فلسفي قانونمندي

١٤ ـ فلسفه او ځانګړي علوم

١٥ ـ مقضي او مقدره « د خالق او مخلوق» اراده

١٦ ـ دعېنیت فلسفه او ځانګړي علمي اصالتونه

١٧ ـ د فیثاغورث د متماتیک اصالت او دعېنیت د فلسفې نظر

١٨ ـ د دکارت د ریاضیاتو اصالت د عېنیت د فلسفې له نظره

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹ ـ څه ډول یوې کوچنۍ جملې زوړ فلسفي نظام ولړزاوه اودعینیت دفلسفې سر لیکه جوړه شوه
۲۰ ـ د فلسفې اساسي مسایل
۲۱ ـ فلسفي مجموع الجزایر
۲۲ ـ دین او فلسفه
۲۳ ـ فلسفه په مادي قدامت ،حال او ابدیت کې
۲۴ ـ روح ـ ظهور ،بدلون او پایښت یې
۲۵ ـ دین ـ زیږنده او پرمختیا یې
۲۶ ـ شیطان
۲۷ ـ فلسفه بې ثمره علم دی ؟

دوهمه برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادب فلسفي خیړنه

١ ـ د شعري تیورۍ علمي خیړنه
٢ ـ کلتور ـ د هغي صحیح او غلط تعبیرونه

د لوی ښبنتن په نامه چي یوازې انسان ته یې د تعقل او تفکر توان ورکړ .

ډاکټر شاولي

کله چې په ١٩٨٧م کال کي له زندان څخه را خلاص شوم ، د محترم ډاکټر حرکت د «عینیت او ذهنیت دیالکتیک» زما لاس ته را ورسیده ، چې په ډېر دقت سره مي هغه ولوستله او وپوهیدم چي د افغان لیکوالو په منځ کي یو لیکونکي پیدا شوي چي توانیدلي یو ډېر زور اثر په فلسفي کي ایجاد کړي.

بیا کله چي پس له ډېرو کلونو نه وروسته ډاکټر صاحب حرکت د جرمني د ایسن په ښار کي خپله نشریه «حرکت» خپره کړه او ماته ئي د مطالعي له پاره راولیږله ، پوه شوم چي د ډاکټر صاحب علاقمندي د فلسفي د لیکلو سره لا پاتي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځیني دوستانو چې هغوئ هم « حرکت» لوستلي وو له ما څخه پوښتنه وکړه چې په اوسني شرایطو کې ایا داسې فلسفي اثارو ته ضرورت شته ؟

ما دهغوئ په ځواب کې وویل چې هو ! اوس چې پرلپسې خشونتونه او جګړې زمونږ په ټولني کې بیداد کوي زما په آند یو علت ئې دادی ، هغه کسان چې په خشونت ، زور زیاتي او جګړه کې بوخت دي د خپلو دغه کرغیړنو اعمالو په نتایجو ژور فکر نه کوي. یواځې فلسفه ده چې انسانانو ته دژور غور او اندیښنې توان ورکوي او یواځې د هغې په قوت د خپل مسؤلیت او رسالت احساس کولي شي چې په خپله ټولنه کې څه ډول چلند غوره کړي چې منطقي او معقول وي.

د بیلګې په توګه سي سرو **cicero** (۱۴۳ــ ۱۰۶) ق م د روم لوي لیکوال د افلاطون څخه داسې نقل قول کوي: «انسان ته نه ښائي چې هیڅکله د خپل هیواد او خپلو والدینو په مقابل کې له خشونت څخه کار واخلي.

او افلاطون داسې هم واي چې خپل هیواد ته باید حتي دخپلو والدینو په پرتله زیاد تره احترام وشي. یا افلاطون واي چې واک لرونکي او ټولواکان باید یا فیلسوفانوي او یا په فلسفه وپوهیږي . نو زما په آند په فلسفي موضوعاتو کې لیکنه بې ګټې نه ده او د حرکت صاحب لیکنې د سولې د فرهنګ په تقویه کې ډیر ارزښت لري.

اوسني اثر چې د پخواني اثر یعني « د عینیت او ذهنیت دیالکتیک »په ادامه لیکل شویدي د ډاکټر حرکت ډیر زیار او هڅې په کې متبلور شوي دي او ور څخه افغاني رنګ او وږمه احساسیږي. اوس چې د مطالعې خاوندانو ته د کتاب په ډول

وړاندې کیږي ، زما هیله داده چې په ډیر غور او دقت سره ولوستل شي

هیله کوم چې دا اثر زمونږ دګران هیواد نور دانشمندان وهڅوي چې لکه ډاکټر صاحب غوندې په خپلو تخصصي ساحو کې ورته آثار هیوادوالو ته وړاندې کړي.

په پای کې ډاکټر صاحب ته په فرهنګي فعالیتونو کې لا زیات بریالیتوبونه غواړم .

ډاکټر شاولي

جنوري **2009**

(c) ketabton.com: The Digital Library

به نام کسی کافرید از عدم
به انسان عطا کرد بکرو قلم

فکر و قلم

عبدالکریم « میثاق »

بلي فکرو قلم یا به عبارهً دیگر اندیشه وخامه در انکشاف ،ترقي و دیگر گونیهاي اجتماعي نقش برجسته وسازنده مي داشته باشد .

هر پدیدهً زنده گاني چي به دانش اجتماعي و چي به دانش طبیعي ارتباط داشته باشد ،راهش از سرزمین پُر نقش و نگار اندیشه وخامه مي گذرد .تمامي فراورده هاي مادي و معنویکه نیازمندي هاي انسان را رفع مي نماید و موجب سهولت در زندگي انسان مي شود ، درگام نخست درباره اش فکر شده ودرگام بعدي آن فکر، به وسیله قلم نقش کاغذ مي گردد . همه چیزي را که شما درپیرامون خود مي بینید ازجرنگانه وپوقانه گرفته تا به وسایل بسیارپیچیده وپیشرفته تکنالوژي گوناگون امروزین، همه وهمه ، اول درذهن انسان ساخته شده است وسپس نقشه وشرح آن توسط قلم به روي کاغذ آورده شده وبعد درساختمان وتولید آنها اقدام گردیده ودرخدمت انسان قرارگرفته است. ازینجا است که ما به اهمیت ونقش سازنده اهل اندیشه وقلم پي مي بریم ومي دانیم که در دنیاي امروز این همه پیشرفت ، ترقي وتکامل خارق العاده تکنالوژي که باعث

سهولت ورفاه ، تشویش وترس انسان شده است ثمره اندیشه وقلم اندیشمندان ونویسندگان است.

هرگاه اندیشمندان ونویسندگان به منظور بیداري وآگاهي انسان درجهت افکار ملکوتي فهم ودانش خود را به کار اندازند به یقین که باعث خوشبختي انسان مي شود وهرگاه درجهت افکار شیطاني به کار برند یقیناً که باعث بدبختي انسان مي شود . چنانچه تجربه روزمره جامعه بشري شاهد برحق این مدعاست. همچنان اهل اندیشه وقلم اگراندیشه وقلم شان را به منظور صلح ، امنیت ، همبستگي واتفاق انسانها وبه خاطر دفاع ازحقوق مظلومان وبرابري حقوق انسانها اعم اززن ومرد وتأمین عدالت اجتماعي ، آزادي مدني ، ایجاد وتحکیم دموکراسي برمبناي ارزشهاي اعلامیه جهاني حقوق بشر، به کار مي برند ، درحقیقت به سوي افکار ملکوتي گام مي بردارند وآنانیکه برعکس اینها ، اندیشه وقلم شان را درجهت نفاق وشقاق ، خشونت وجنگ ، تبعیض هاي نژادي ، لساني ، اسارت مادي ومعنوي انسان ، به کار مي گیرند ، درحلقهً پیچیدهً افکار شیطاني دست وپا مي زنند .

مؤجزاینکه فکرو قلم درجامعه بشري نقش عمده ومهم دارد . کشورهایکه از داشتن شخصیتهاي اهل اندیشه و قلم برخوردارند ونقش مثبت آنان را گرا مي ومحترم داشته اند توانسته اند به شاهراه ترقي وعدالت اجتماعي گامهاي استوار وثمربخشي بردارند ومردم شان ازمزایا ورفاه زندگاني برخوردار باشند . مردم زماني مي توانند ازمزایاورفاه زندگاني برخوردارشوند که به صورت آگاهانه وهشیارانه درخدمت وطن خویش قرارگیرند . بیداري، آگاهي وهشیاري احاد مردم زماني

(c) ketabton.com: The Digital Library

به دست مي آيد كه به خاطر اين هدف والاي انساني وملي درميان مردم باحوصله مندي وپيگيرانه كار روشنگرانه فرهنگي به وسيله اهل انديشه وقلم صورت گيرد . كسانيكه درين راه كار ، كوشش وتلاش مي كنند وجيبهً بزرگ ملي وانساني خويش را ادا مي نمايند .

با درنظرداشت آنچه گفته آمد كارهاي ثمربخش فرهنگي يكي از اهل انديشه وقلم وطن محبوب ما افغانستان محترم داكتر شيرآقا حركت قابل ياد آوري وقدرداني است. ازچند سال بدينسو جناب داكتر حركت ، نشريه ي را به نام "حركت "چاپ ونشر مي نمايد . همه اهل فرهنگ وقلم مي دانند كه چاپ ونشر يك نشريه به خصوص در شرايط افغانستان ودرميان افغانها كار بسيار فرساينده ودشوار است. ازينكه داكتر حركت درين چند سال توانسته كه نشر "حركت "را ادامه دهد قابل ستايش است. اين ستايش زماني درخشان تر مي شود كه وي با ايجاد اين كار عملي فرهنگي توانسته است ساير فرهنگيان محترم را هم به كارواداردو انديشه هاي بكر شان را نقش "حركت نمايد . " به عباره ديگر نه تنها خودش را بلكه جمع ديگري ازاهل فكرو قلم را نيزبه حركت درآورده است.

داكتر حركت زياد به مسايل فلسفي مي انديشد واين پرسشهاي فلسفي را دربرابرانسان مطرح مي سازد : كه ماكي هستيم ، ازكجا آمده ايم وبه كجا مي رويم ؟پرسشهايي كه ازطرف اهل اديان ، عرفان

وعلم پاسخهاي گونه گونه ارايه شده است. دين موضوع آفرينش را مطرح كرده وعلم موضوع تكامل را . عرفان زاهدانه ، مسئله رياضت كشي را وعرفان عاشقانه ، مسئله عشق را .

داكترحركت هم در مقاله هاي خويش كوشيده است كه درين

موضوع پيچيده ازنگاه علمي برخورد نمايد . البته همه اهل انديشه وقلم مي دانند كه علم هيچ موضوع ومسئله را تازمانيكه درتجربه وعمل ثابت نشده باشد مدار اعتبارقرار نمي دهد . اين راز سربه مُهرنابكشوده خلقت ، باتمامي عظمت ، شكوه ونظم وجلالش تاكنون به صورت كل ناشناخته مانده وعلم هم بجزاز فرضيه هايي نتوانسته اين راز را به صورت حقيقي وانكار ناپذيربرملا سازد . يگانه فرضيه كه مورد توجه علم قرارگرفته وبرمبناي آن مطالعات علمي جريان دارد همانا فرضيه "بيگ بانگ " (انفجاربزرگ) است. هرچه درمورد شناخت هستي وكاينات جستجوصورت مي گيرد ودرساحه هاي مختلف هستي پژوهش به عمل مي آيد ودربخشي ازطبيعت وهستي رازهاي پيچيده (كه همه در يك نظم وسستم شگفتي انگيزجريان دارد ،) باز مي شود ، بلادرنگ دربرابرآفريدگاروپروردگارآن سرتعظيم وتسليم خم مي گردد .

درمقاله هاي گوناگون فلسفي جناب داكتر حركت كوشيده مي شود تا گرهي ازين راز هاي ناپيدا درشناخت علمي پديده هاي زندگي باز شود. مي توان يكي ازين پديده هارا كه انسان مي باشد مورد توجه قرارداد . خود انسان يك موجود مغلق وناشناخته است. درين جا آن گفته معروف را مي توان به ياد آورد كه گفته شده است: خود شناسي خدا شنا سي است. اين بدين معنا است كه وقتي انسان بخود متوجه گردد ، در مي يابد كه انسان ازنگاه ساختمان فزيكي ودنياي رواني

يك سيستم فوق العاده منظم وپيچيده ويك ماشين بي مثال وبي مانند وزيبااست وازين جهت گفته شده است كه انسان شهكار طبيعت ، اشرف مخلوقات وخليفه خدا به روي زمين است. درطبيعت وهستي هرچي كه آفريده شده است به خاطرخدمت به انسان است واين انسان است كه ميتواند براي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خود دوزخ بسازد یا بهشت:

چشم فروبسته اگرواکني / درتوبود هرچه تمناکني عدالت خداوندي درين است که انسان را ، انسان آفريد وبراي او عقل ، دانايي وهشياري عنايت کردوراه نيک وبد وخيروشررا هم به او نشان داد . اين ديگر به انسان است که به کدام راه گام بر مي دارد . خداوند نعمتهاي فراوان را براي انسان مفت ورايگان اعطا کرد به مانند آب وآکسجن که مايه حيات است وساير نعمتها ازقبيل غذا ، ميوه ، نور ،انرژي وغيره نعمتهاي بي شمار وبي حساب وازهمه مهم تر وغني تروزيبا تر کره زندگي بخش زمين را.سياره زيبا وثروتمند زمين هرآنچه را که نياز انسان است درخود دارد . سطح زمين ، فضاي بيکران آن وهمچنان عُمق زمين مملو از انواع گوناگون نعمتها وثروتها ي انبوه وعظيم است که انسان مي تواند براي رفاه وآسايش وآرامش مادي ومعنوي خويش ازانها استفاده نمايد . هرگاه انسان باصلح وصفا ، احترام متقابل ، دوستي وهمکاري ، تأمين عدالت اجتماعي وتدابيرسازنده ، زندگي نمايد ، همين سياره زمين وساير سياره هاي خدمتگذارزمين براي رفع نيازمنديهاي مادي ، معنوي وفرهنگي انسان کافي وشافي است. خداوند بااعطاي اين همه امکانات ونعمات انسان را مورد امتحان وآزمايش قرارداد ، مگر متأسفانه انسان دراثر حرص وآز بي پايان وخودخواهي هاي بيکران درين آزمايش ناکام ماند . اگرانسان اينقدر بيرويه وبي تدبير به تخريب طبيعت نمي پرداخت وباتدبير مطلوب ومعقول ازافزايش نفوس جلوگيري مي کرد ودست به جنگ وتخريب وکشتار جمعي همديگر نمي زد ودنيارا گدام ذخيره سلاح اتمي نمي ساخت واين همه بي اعتمادي را درميان هم به وجود نمي آورد ، زندگي گل وگلزار مي بود وتمامي جامعه بشري دررفاه ،

عدالت ،آرامش وآسايش مادي ، معنوي وفرهنگي به سر مي بُرد . گرفتار خطرآلودگي ، خطر جنگ اتمي وگرفتار بحران بي اعتمادي ، فقروگمراهي نمي شد وبه سوي تباهي وبد بختي پيش نمي رفت.

مقاله هاي جناب دکتر حرکت که به نوع خود درزبان پشتو بي مثال است خدمت بزرگيست هم ازنگاه زبان وهم ازنگاه موضوع . مخاطبان دکترحرکت بامطالعات آثارجالب وي مي توانند ازنگاه شکل ومضمون آگاهي خود را بلند ببرند ودرجهت رهايي از اسارت معنوي و مادي گامهاي استواري بردارند .

آري انسان جامعه ما ، نيازمند رهايي از اسارت معنوي ومادي مي باشد واين رسالت اهل انديشه وقلم است تا باتوليد انديشه هاي رهايي بخش وکارهاي مثبت فرهنگي درين راه وظايف روشنگرانه خويش را انجام دهند ؛ چنانچه دانشمند محترم جناب دکتور حرکت درين راه گامهاي مثبت وثمر بخش بر ميدارد .

آثار جناب وي به نقد اکادميک ضرورت دارد که بايست توسط کارشناسان ومتخصصان علم فلسفه انجام شود .

ازنگاه من کارهاي علمي وفرهنگي او براي بيداري ورهايي مردم افغانستان مفيد مي باشد وازآفريدگار عالم تمنادارم که برايش درين راه نيک وخير موفقيتهاي روز افزون عنايت برمايند

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفي سفر بري

«د ډاکتر حرکت کتاب ته يوه کره کتنه»

کره کتونکي: ډاکټر رحمت ربي زيرکيار

ماتـه منلي ډاکټـر سيد شـير اقـا حرکـت د کـره کتنـي لپـاره خپـل يـو اثـر راوسـپاره ، پـه دي سـر ليـک :«لـوي خـداي ، لـوي علم،لـوي جهـان»: د عينيـت فلـسفه (دوهـم ټـوک ، پـه ۳۰۵ مخونـو کـي) .پـه اقتباسـونو کـي ګـوتېني لينـدی [ ]مـا زيرکيـار د توضـيح يـا سـمون لپـاره ور ټـومبلي دي. سـيد شـير اقـا حرکـت دکـونړ ولايـت دپاچـا صـاحبانو پـه درنـه کـورنۍ ور ګـډيږي.د کتـاب دډ کـون نـه داسـي جـوتيږي چـي لـه پخـواني شـوروي اتحادنـه ئـي پـه تخنيکـي ځانګـه کـي ډاکټـري او پـه فلـسفه کـي د « دوهـم مـسلک [پـه] حيـث »دپلـوم تـر لاسـه کړيـدي. پـه افغانـستان کـي د خلکـي کودتـا (ثـور ۱۳۵۷ ، اپريـل ۱۹۷۸)سـره جوخـت چـي ليکـوال ئـي « انقـلاب » ګڼـي ،کابـل تـه راسـتون شـو او هلتـه ښـاروال وټاکـل شـو .ډاکټـر حرکـت ليکـي چـي پـه دسـمبر ۱۹۷۹کـي « دروسـانو ديرغـل څخـه وروسـته» وظيفـه لـه لاسـه ورکـړه او د خپلـي ۱۸ مياشـتينۍ رسـمي بيکـارۍ پـه اوږدو کـي ئـي پـه فلـسفه کـي خپلـه « لـومړۍ مقالـه »پـدي سـر ليـک بـشپړه کـړه : « دعينيـت او ذهنيـت ديالکتيـک » . (ددي لـومړۍ فلـسفي ليکنـي پـه لـومړۍ جملـه بـه وروسـته

وګړيږم).

د ډاکټـر حرکـت د کتـاب غـټ فکـري ټکـي پـه لانـدنيو شـپږ څپرکيو (پراګرافونو)کي رانلډوم:

(۱) د هـسک څـښتن « ټـول خلقتونـه اعجـاز دي » (مـخ ۱۳۶). خـو هـسک څـښتن يـواځي انـسان تـه امـر کـوي چـي اقـرء (ولولـه ، ولاړ کـړه ،ووايـه) . پـه اقـرء کـي د علـم او قلـم غـښتلي مقـام خونـدي شـوي دي ـــ هغـه مقـام چـي انـسان ئـي ورڼ دي. (۲) يـواځي ددغـه سـتر اعجـاز پـه مـټ هـسک څـښتن انـسان « خپـل خليفـه وټاکـه » .دلتـه بايـد زه زيرکيـار ووايـم چـي اوس هـسک څښتن « خپـل خليفـه » (ناسـتن ،قـايم مقـام) نـه لـري ، بلکـه انـسان ئـي پـه زمکـه (ښـائي پـه کائنـاتو Universe)کـي واکمـن کـړي او مـسؤ ليـت ئـی ور پـه غـاړه کـړي دي .وروسـته لـه ډيـر ډيـر اوږد مهـال ، کيـداي شـي چـي انـسان د لـوي عـالم لـوي خاونـد شـي او بيـا ددغـه لـوي علمـي کفايـت پـه برکـت ددي وړ شـي چـي هـسک څښتن ئـي پـه کائنـاتو کـي خپـل خليفـه وټـاکي (۳) د هـسک څـښتن بـي سـاري خلقتونـه انـسان تـه ددي مجـال ورکـوي چـي د ځـان پـه شـمول د جهـان خـالق وپيژنـي. « د علـم ،منطـق او خـداي لار يـوه ده » او بايـد چـي « همدغـه لار ونيـسو ». ډاکټـر حرکـت پـدي بـاور لـري چـي « دا لـوي جهـان ، دلـوي خـداي د لـوي علـم لـه مخـي پـه قانونمنـد ډول پيـدا [شـويدي]پـاي [بـدلون]او تکامـل مـومي » (مخونـه: ۱۴۵ ، ۱۵۲) . علـم هغـومره ديـن دي لکـه ديـن چـي علـم دي ،او معرفـت د دواړو درسـالت چـورليز جـوړوي (مـخ ۱۵۷) (۴) د ديـن او فلـسفي پـه اړونـد کـي ډاکټـر حرکـت پـه دي آنـد دي چـي :هـسک څـښتن « ذاتـي حقيقـت دي او هـيح حقيقـت پـه يـو وار نـشي پيژنـدل کيـدلي .» هـسک څـښتن سـتر ذات دي « الله اکبـر » ،او لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دينه ستر دي چي دخپل مخلوق ياني د انسان د شعور په کڅوړه کي ځاي شي ، «نو ځکه بالذات د خداي ليدل او پيژندل» بي پايلي هڅه ده (مخ ۲۶۱) (۵)د ډآکتر حرکت عقيده په دي « حقيقت»را چاپيره ده چي: «يو او واحد لايتناهي لوي جهان د لا يتناهي خلقتونو سره د خداي دلوي علم او لوي قانونمندۍ [قضاء او قدر]له مخي پيدا [شوي دي]پائي او يواځي د علمي قانونمند معرفت له مخي د هغي [هغه] څخه معقوله ،سالمه او منطقي استفاده ممکنه ده . دا جهان واحد جهان دي ... او يواځي د واحد عام قانون « قضاء او قدر »له مخي شکلي او نوعي تغير او تکامل مومي. دا قانون دخداي قانون دي او خداي ددي جهان او ټولو خلقتونو يواځيني خالق او صانع دي .
... دين او فلسفه په يوه لحظه کي ديوه هدف لپاره پيدا شوي دي او يو رسالت لري ». (مخونه: ۲۶۹ ــــ ۲۷۰).دين او فلسفه لکه نوک او ورۍ له يو بله نشي بيليدلي ، ځکه چي دهسک ښتن جهان ،علم او دهغه دخلقتونو د پيژندني (معرفت)قانون يو دي (مخ ۲۷۱).

(۶) ډاکتر حرکت د خپلي لومړۍ فلسفي ليکني (د عينيت او ذهنيت ديالکتيک) لومړۍ جمله داسي راپيژني :« ذهنيت نسبي عينيت او هر مشخص ذهنيت عيني واقعيت دي. » ليکوال پدي آند دي چي دغه جمله ئي د فلسفي مورچل د ليندي هغه غشي دي چي دنخښي منځ ولي او « د بي بنياده اړيکو ټول تنابونه » غوڅوي زما په آند ،په دغه جمله کي لږتر لږه د مادي فلسفي او معنوي فلسفي د سوله ئيزي همزيستۍ ګونګوسي روان دي .په بله وينا ،مادي فلسفه او معنوي فلسفه د يوي روپۍ دوه مخونه دي چي په ګډه سره د عين روپۍ اتبار

تمثيلوي امريکائي ليکوال او ټولنيز نقاد ويليم بوروز (۱۹۱۴ ــ ۱۹۹۷) **Borroughs . W** کاږي چي« تخيل **illusion** انقلابي وسيله ده ». د نن واقعيتونه د پرون او هغه بل پرون تخيلونه وو .[(قانونمندي تخيل نه مني ، فلسفي ايديا ليستي تخيل کيدلي شي يواځي په سفسطه او تحريفي تيورۍ او منطق بدل شي ، خو زه پدي عقيده يم چي مشخص تخيل او ذهنيت پخپل ذات کي عيني واقعيت دي او په قانونمند شکل واقعيتونه افاده کولي شي . همدا سبب دي چي نه د افلاطون ، نه دارسطو ، نه دديکارت ، نه دکانت ، نه دهګل او حتا د مارکس په سرا پا ماده ګرايي او خارق العاده علمي نبوغ او استعداد سره د هغه غير اګاهانه ايديا ليستي تخيلات تر ننه پوري په واقعيتونو بدل نه شول ،بلکه د هغوئ په اصطلاح د پرونۍ ورځي واقعيتونه ،همغسي د بې مفهومه تخيل په حيث ، تخيل پاتي شويدي « حرکت »)] . څوک به په بشپړ ډاډ سره ووائي چي دډاکتر حرکت تخيل [زه په تخيل باور نلرم « حرکت »] به کوم مهال د فلسفي پوهيدونکو په بيلا بيلو مورچلونو کي د لږو ډير پام وړ ونه ګرځي ، «ليس للانسان الا ما سعي» ! ما په افغانستان کي د فلسفي دوه بوراګان له نژدي نه پيژندل:يو وروړ مي پوهاند سيد بهاو الدين مجروح و چي د فلسفي او سا پوهني (سايکالوجي)په بريدونو کي د نيمي شپي لاروي شوي وو او دځانځانۍ په ښامار (اژدهاي خودي)باندي ئي فکري غشي ورول. هغه دوهم وروړ مي ډاکتر غلام غوث شجاعي و چي د الماني کانت (۱۷۲۴ ــــ ۱۸۰۴) او هيګل (۱۷۷۰ ــــ ۱۸۳۱)د خورا مشکلو فلسفو تل ته ورکوز شوي وو او د مارکس (۱۸۱۸ ــ ۱۸۸۳) د اقتصادي تحليل سره ئي څه نا څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غلي يارانه لرله. سور ښامار چي «د يو بعده انسان» په جوړولو کي لګيا وو او په لا يتناهي ماده ئي شخوند واهه د نيمي شپي په ترګمۍ کي ئي په کابل کي د شجاعي په مغزو کي منعکسه شوي فلسفه ووژله او ديو خندوړي بورا چغار ئي تم کړ. له دينه نهه کلونه وروسته ، تور ښامارچي په معني ئي شخوند واهه، په ۱۹۸۸ کي ئي په پيښور کي په سپينه ورځ د پوهاند مجروح په وينه تنده ماته کړه. دا هغه توره بلا وه چي د انګريزي استعمار په پړپړو(د سيسو) په ۱۹۴۷ کي «تاريخ د معجزي په شکل زيږيدلي وه.

زه زير کيار په فلسفه کي برسيرن(سطحي) معلومات لرم. زه دواکپوهني (سياسي علومو) پوهيدونکي يم. نن پوهه (علم) دومره ژوره ،ښانګوره او ځانګوره شويده چي سړي په ډيري خوارۍ سره په همغه خپله تنګه مسلکي سمڅه کي ساه ويستلي شي. که د فلسفي دوه ژوراندي بوراګان (پوهاند مجروح او ډاکټر شجاعي) ژوندي واي، دډآکټر حرکت په کتاب به ئي پخي کره کتني ليکلاي واي. زما کره کتنه تور توتان دي ،خو له يارانو قربان دي.

ډاکټر حرکت څه غواړئ ؟ د شعور او فکر په بر مختګ سره د انسان پوښتني پاي ته ونه رسيدلي ، بلکه لا زياتو پوښتنو ته ئي بلنه ورکړه. له بدي مرغي به دغه پوښتني د دوه ډلتيا (ماترياليزم ،ايدياليزم)د احساساتي ځوابونو په لومو کي نښتلي. د دواړو ډلو د بي اساسه طرحو ډکون نه« د فلسفي مجموع الجزاير » راووت. په بله وينا فلسفه په يوه داسي « زرسريزه او زر پښيزه بلا او معما »واووښتله چي نه ورته څوک « ورنژدي کيدلي شي او نه چاته ددغي معما د حل چل ورځي. » (

مخونه: ۳۰ ، ۲۳۵ ـ۲۳۸) .

ډاکټر حرکت غواړي چي غټو مسايلو او قانونمنديو ته ګوته ونيسي او د علم نورو څانګو پوهان ديته راوبلي چي هر يو د خپلي چار پوهني په ډګر کي لازمي څيړني وکړي او په دي ډول يوائي علم ته د ټولو ښکارندو (پديدو)او مناسباتو « د حقانيت »او واقعيت د تثبيت » تاج ورپه سر کړي. له دي لاري به ممکنه وي چي « د احساساتو او تخيلاتو رول يوائي د احساساتي او تخيلي مسايلو او پديدو په ساحه کي محدود شي.» (مخ ۳۱). ډاکټر حرکت فلسفي ته او په ځانګړي توګه « د اسلام په بناء رامنځته شوي علمي فلسفي ته »کلکه اړتيا ويني ــ هغي فلسفي ته چي د خپلي زماني ټولو پوښتنو ته د ځواب تومنه ولري. د دغي اړتيا د ډکولو لپاره ډاکټرحرکت د « افغان فلسفي څيړنيز مرکز »جوړولو ته سترګي په لار دي. (مخ ۱۳۹).

زير کيار يو کتاب (سياسي فکرونه او سياسي نظامونه په لويديزه او اسلامي نړۍ کي)په دسمبر ۲۰۰۵ کي خپور شو .د دغه کتاب لاسي نسخه مي د زيږ کال ۲۰۰۲ په جولاي (چنګاښ ۱۳۸۱)کي بشپړه کړي وه .او هغه مهال چي د چاپولو لپاره استولي وه ، هلته مي ليکلي وو چي: نن مونږ مسلمانان د خپلواکو ديني پوهانو او دنيوي چار پوهانو مجموعي تفکر ته کلک اړيو ــ هغه ډول مجموعي تفکر ته چي د مسلمانانو معنوي اړتياوي پوره کوي او فکري او تخنيکي پرمختګ ته ئي لار پرانيزي. مونږ مسلمانان د هغه مسلمان منځګړتيا ته کلک اړيو چي ديني معنويت مو د خاورين عقلانيت سره پوخلا کړي او مونږ نور پرينږدي چي د خپلي زماني مسلمانان او انسانان شو .۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخونه:۲۶۸ــــ ۲۶۹).اوس دوه پوښتني او يوه هيله لرم .
تاسي په خپل كتاب كي يو شمير روسي او فارسي چيني كارولي دي .په دغو منابعو كي ستاسي دكتاب غټ فكري ټكي ثومره منعكس شوي دي ؟د چا ليكني يا مفكوري ستاسي د لومړئ فلسفي ليكني «د عينيت او ذهنيت ديالكتيك» د لومړئ جملي په ادعاكي كلك يا څه نا څه رول لوبولي دي ؟ زما هيله له ډاكټر حركت نه داده چي كه ذكر شوي لومړئ جمله په يو ثو جملو كي راوسپړي او ساده ئي كړي ،تر څو زما په شان غير فلسفي خلك هم ستاسي په ادعا روغ پوه شي. دكره كتني دتړي سره سم ،دكتاب يوڅو تخنيكي كمزوريو ته د لوستونكو پام راګرځوم ،ځكه چي د ځيرني په رسمياتو كي ارزښت لري:

۱ــ د كتاب د چاپ كال نه دي ښودل شوي. ۲ــ ليكوال كله دځان لپاره د «زه»، «زما» او «ما» ټكي كارولي دي او كله د هغوی جمع «مونږ». ۳ـ كتاب لړ ليك (فهرست) نلري.

۴ـ په كتاب كي يو شمير فارسي او روسي
اثار كارول شوي دي ،خو دهغوئ په لومړئ حواله كي د چاپ كال نه دي ښودل شوي.

۵ــ ماته (د عينيت فلسفه ، دوهم ټوك» د كره كتني لپاره را سپارل شوي وو . نه پوهيږم چي زما دا كره كتنه به ددغه كتاب د لومړي ټوك سره څومره اړخ ولګوي ؟

په كتاب كي فكري جرئت او رت نظر ځليږي .ډاكټر ارت نظر ځليږي .ډاكټر شير اقا حركت په مخونو كي د فلسفي د خپلواكۍ اعلاميه انځور كړي ده او دخپل كتاب لوستونكو ته بلنه وركوي چي د فلسفي مجموع الجزاير په ضد ورسره په فلسفي سفر برۍ كي ګډون وكړي. پاي. (۲۶ـ۱ـ۲۰۰۹).

د پوهانو له خوا د عينيت فلسفې ارزونه

۱

م.ح. بارق شفيعی

عزيزم دكتور حركت !

درصبا هنگام تفكر فلسفی ، «هراكليتوس»از دانشمندان و فلاسفهً يونانی عالم را به رودی تشبيه كرد كه همواره روان است و يک دم همانند دم ديگر نيست و ثبات وسكون دايمی رامنكر بود وعقيده داشت كه به هيچ چيز نميتوان گفت «می باشد »، بايد گفت «می شود » و شدن نتيجهً «مبارزهً اضداد »است.

« ديمو كراتيس»همه اجسام را مركب از ذرات كوچک بی شمار ميدانست و عقيده داشت كه: «وجود ذرات ابديست و به يک حركت مستدير دايمی كه جز ذات انهاست متحرک هستند »

دكارت ميگويد : «بعد وحركت را به من بدهيد ، جهان را می سازم. »
بيدل گفت: «گردون تپش آبادو زمين زلزله دارد . »

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقبال لاهوری با مصالعهً اینهمه از زبان موج از خود رفته یی گفت: «هستم اگر میروم ،گر نروم نیستم.»

درین جریان انسان اندیشمند به این حقیقت دست یافت که « حرکت»شکلی از موجودیت « ماده» است و ماده و حرکت از همدیگر جدا نیستند و همچنان به وجود حرکت بر زمینه های مختلفو در اسمان و زمین اگاهی بیشتر حاصل کرد و از « حرکت ساده »به «حرکت بغرنجتر» و پیچیده تری اشنایی پیدا کرد و از حرکات میکانیکی،فزیکی ،کیمیایی و بیالوژیکی به حرکت اجتماعی راه یافت.

ولی در این جریان این حقیقت نیز قد برافراشت که اگر « حرکت»تغییر را سبب میشود ،سکون(ولو نسبی)هم وجود دارد که این تغییر را تثبیت می کند و زمینه را برای جریان بعدی « حرکت»اماده می سازد. »

بنابران یقین دارم ،دوست محترم من این «سکون نسبی» ونقش آنرا در دوام وبقای « حرکت » و تغیر تمام پدیده های مادی فراموش نکرده اند ؛ولی در کتاب شان « دعینیت فلسفه »به نقش و تأثیر آن توجه لازم به نظر نیامد .

دکتور حرکت میداند که « سکون نسبی »در مقطع هر حرکتی انقلابی فرصتی است که باید برای توجیه دوام حرکت در راستای تغییر و تکامل به آن توجه کرد .

دور نمی رویم ،یکی از اشتباهات مهم ما در « انقلاب ثور »و بعد از حرکت جدی تغییر و تصرف قدرت سیاسی ، عدم استفاده و یا استفادهٔ نادرست و کم بها دادن به « سکون نسبی »بود که بعد از آن دست داد ، در حقیقت میتوان گفت ، رها کردن دنبال حرکت انقلابی !

ما از بامداد حرکت انقلابی به فکر بدست اوردن و انحصار موقعیت حساس و قدرت در سازمان حاکمیت افتادیم و نتوانستیم به تحکیم زمینه های عینی انقلاب و سمت دهی آن به سوی تکامل توجه کنیم.

اگر این انتباه از واقعیت رویداد ثور و نتایج آن به نظر تان درست می آید ، خوب است بخش سوم کتاب با ارزش تان را وقف این موضوع کنید .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حرکت خپرونې لومړۍ کليزې ته
د محترم م.ح. بارق شفیعي
ارزونې او سپارښتنې !

دوست و همسنگر گرامی من، محترم داکتر حرکت !

پیروزی و موفقیت بیشتر در راه خدمت به علم و دفاع از ارزشهای بزرگ ملی، تاریخی، مادی و معنوی کشور عزیز افغانستان پرافتخار، از ارزوهای منست.

برادر من، دانشمند عزیز !

یاداشت مختصر، ولی پرمحتوای آن همسنگر مبارز است پرمخاطرهٔ دوران ازمونهای بزرگ تاریخی که یاد اور اغازین مرحلهٔ پرافتخار خیزشهای انسانی نیروهای انقلابی جامعهٔ ما، در برابر دشمنان سوگند خوردهٔ ملی و طبقاتی خلق زحمتکش میهن سترگ مان بود، با ضمیمهٔ پنجمین شمارهٔ پر محتوا و مبارز «حرکت» رسید. با مطالعهٔ آن مسرور و محظوظ و از محتویات غنی و با ارزش آن مستفید شدم.

اجازه بدهید، به خاطر اینکه جریدهٔ «حرکت» با نشر شمارهٔ ششم، نخستین سال زندگی و حرکت پربار و هدفمند خودرا پشت سر میگذارد و وارد دومین سال عمر گرانمایهٔ خدمات فرهنگی خویش می شود، به شخص شما و تمام همکاران محترم و سایر علاقمندان آن، صمیمانه تبریک و تهنیت بگویم.

حقیقت این که «حرکت» و تلاش علمی و مسؤلانه آن در راستای رشد و تکامل اگاهی اجتماعی، انکشاف وارتقای شعور سیاسی در نهضت ملی و دموکراتیک خلق ستم کشیدهٔ افغانستان در جریان یک سال گذشته، قابل تقدیر و در خور تمجید است.

باید شریفانه اعتراف نمود که حرکت درین جهته در گذشته، بخصوص تا اخیر دههٔ هشتاد سدهٔ بیست به کفایت جوابگوی نیازهای اساسی روان اجتماعی، در جامعهٔ مدنی و در میان همهٔ مردم زحمتکش افغانستان نبوده است و نتوانسته است بصورت هدفمند و سیستماتیک، پلان شده و متمرکز، بویژه با وجود تشکیلات پر عرض وطول و سروصداهای پر شور شعبات تبلیغ و ترویج و اموزش حزب دموکراتیک خلق افغانستان، در مرکز و ولایات کشور، قدم سازنده و کارا بردارد و با استفاده از وسایل اطلاعات جمعی حزب و دولت انقلابی، در عرصه های مختلف فرهنگی، درین گستره اساسی کارهای لازم و در خور توجهی را انجام دهد، در حالی که تمام فهم و توجه شیطانی دشمنان حرکت در افغانستان، بر مبنای فلسفه های ارتجاعی و غیر علمی، برای تخریب و توقف روند به سر رسیدن اهداف انقلابی متوجه استفاده از ضعفها و خلاهاي بوده است که در طول سال های فراوان، در عناصر متشکله روان اجتماعی مردم افغانستان در عرصه های اجتماعی، فلسفی و مذهبی، سیاسی، اخلاقی و... و... رخنه کرده بود، ولی مدعیان خدمت به تشکل اندیشه های پیشرو و به اصطلاح تیوریسنهای «جهان بینی علمی طبقهٔ کارگر» که دران روزگار، از «جامعه شناسی علمی» و «روان شناسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجتماعی» دم میزدند و امروزه از احاطهً علمی خود بر این عرصه های لافند و کتابهای هزار صفحه اي می نویسند ،به آن نپرداختند و یا به قدر کفایت نپرداختند و با آن با بی اعتنائ و سطحی برخورد کردند و اما : «حرکت» و همکاران و همراهان «حرکت»در یک سال گذشته توانستند با نشر مطالب گسترده و عمیق علمی ،با رعایت و احترام به اصول پلورالیزم عقیدتی ،به شکل ازاد و دموکراتیک در زمینهً مسایل اجتماعی ،فلسفی ، مذهبی ، ،سیاسی ، اخلاقی و غیره تأملات فکری خویش را در قلمرو روبنای هستی اجتماعی نظام اجتماعی ــ اقتصادی افغانستان ابراز و درین راستا حرکتی را به راه اندازند و کارهای با اهمیت تحلیلی و توضیحی را اغاز کنند .من فکر میکنم اینقدر ، با وجود وسایل محدود در عرصهً نشرات و تبلیغات کاریست ستوده ،پر ارج و با شهامت که میتوان دستاورد های آنرا پر ارزش خواند و برای دستاندر کاران آن تبریک گفت و موفقیت های درخشان شان را برای اینده ارزو کرد .

د «عینیت فلسفه» د کره کتنې په هنداره کې

کاندید اکادمیسن م. ظ. افق

۲ـ

پیل:

۱ـــ د ښاغلی حرکت سیاسی نظر دده د هیواد پالنی ښکارندوی.

۲ـ د لیکوال فلسفی نظر دده دفلسفې نوی والی.

۳ـ ماده یعنی څه او شعور څه ته وای ؟

۴ـ نتیجه.

پیل:

په تاریخي لحاظ ،کله چی علومو دخپل وروسته پاته والی په سبب انقسام نه وو موندلی نو دیوی عامی پوهنی یعنی دفلسفی تر نامه لاندی یی مطالعه کیدله .خو کله چی انسانانو د خپلو پرمختگونو په نتیجه کی علوم یو په بل پسی سره جلا کړل ،بیا نو فلسفه د یوی مستقلی پوهنی په څیر خپل وجود وښود .په همدغه اساس دی چی د فلسفی پوهان فلسفه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

علومو مور بولی. که څه هم نوموړی تعبیر د حقیقته څخه لری ندی خو بیا یی هم یو لړ پوهان او فلسفو ښتنان ناسم ګڼی.

فلسفه چی د طبیعت، ټولنی او تفکر د عامو قوانینو مجموعه ده نه یوائی په افغانی تعلیماتو کی یی نفوذ نه شته او ډیر خلک کرکه او نفرت ورته ښیی بلکه د نن ورځی په غربی زده کړو کی یی هم اعتبار کم ښکاری. ځکه دوی په خپلو چارو کی زیاتره د محاسبی، تخنیک او کمپیوټر پوهنی استعمالوی چی باید نوی نسلونه یی نوموړی ډول علوم د ورځنی ژوند د اجرا په خاطر زیات په کار واچوی او د فلسفی اصولو، فکری، تحلیلی فعالیتونو په برخه یی مینه ځکه نه ښکاری چی د زړو او تاریخ وهلو رژیمونو د امپریالیزم په شمول، د تغیر او زوال په باب د خلکو سترګی خلاصوی او نوي رڼا څرک ورته وهی. په همدی توګه په وروسته پاته هیوادونو کی د نویو فلسفو او فکرونو لومړني او اساسی تاثیرات د ټولنی پر نوی والی او تغیر باندی داسی واقع کیږی چی باید د زمانی د نویو غوښتنو سره برابر د زړو فکرونو، عادتونو او خرافاتو پر ځای همدغه نوی فکرونه او فعالیتونه استقرار و مومی.

د همدغه ډول ضرورتونو پر اساس، په دی اخرو وختونو کی د ښاغلی شیر اقا حرکت یو ښکلی کتاب د «عینیت فلسفه» په ځینی محفلونو کی لاس پر لاس کیږی، او لیکوال یی هم مینه وال دی چی که د «عینیت فلسفه» د فلسفی پوهان او یا یی مینان په غور ولولی؛ نظر پری وړاندی کړی او حتا داسی نیوکی هم پری وکړی څو په وروسته چاپونو کی یی نور هم سموالی راشی. کتاب چی نژدی ۴۰۰ مخه لری په ښکلی بڼه، او ږوالی او سور متنا سب جوړ شویدی.

پر نوموړی اثر که څه هم یو لړ پوهانو خپل تقریظونه د «حرکت» په خپرونی کی خپاره او خپل نظرونه یی وړاندی کړیدی، چی په زړه پوری او ناکافی بریښی. په کتاب کی د ډیرو ژورو او ارزښتمنو مفهومونو او موضوعاتو د بیان تر څنګ دا مشکل پوره څرګند دی چی لیکوال یو لړ مغلق فلسفی او دیالکتیکی موضوعات او مقولات په هغه سطحه کی راوړی دی په کومه چی لیکوال او ځینی د مسلک خاوندان پری ښه پوهیږی.

څرنګه چی د کتاب د تفسیر او تقریظ بعدونه او اړخونه ډیر او پراخ دی او په باره کی یی لیکل ډیر وخت غواړی، نو زه به هڅه وکړم چی لومړی د لیکوال پر سیاسی نظر او بیا یی پر فلسفی برخو باندی په لنډه توګه څه نا څه وړاندی کړم.

۱ ـ د لیکوال سیاسی نظر دده د وطنپالنی ښکارندوی

د ګران هیواد په اخرو څلورو لسیزو کی چی د سیاسی جنبش د بی اتافاقۍ، د ګوندونو په حکومتونو کی پر چوکیانو او منافعو جنګونه او دښمنۍ د یوی خوا، خو د خارجی هیوادونو مداخلو، په سیمه او هیواد کی سختو رقابتونو د بلی خوا زمونږ هیواد خوار و زار، ټوکرټوکر او د ابادیو پرځای یی پر ورانیو راواړاوه. اوس دادی د «۴۶» امپریالیستی هیوادونو او دهغوی د مزدورانو په تصرف کی داسی لویدلی دی چی په زرګونو زرګونو یی رامړه، کلی او ښارونه یی په خرابو را تبدیل کړی او تبدیلوی. البته، د افغانی مقاومت په نتیجه کی دادی ځینی امپریالیستی تجاوزګران هم داسی فکر کوی چی کاشکی یی د تجاوز کولو څخه وړاندی د افغان ـ انګلیس د دریو جنګونو هغه نتیجی په نظر کی نیولی وای، د کومو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتيجه کی چی د انګريزی تاړاکګرانو سختی ا شرمناکی ماتی په نصيب شوی.

په هر صورت په هيواد کی د ډيرو خرابيو او تاوانونو په سبب زيات ګونديانو او روشنفکرانو ،نه يوائی د کينږ اړخ فعالينود يو تعداد عملونو څخه بيزاری وښودله بلکه دښی اړخ ځينی وطنپالو هم د ټولنيزو ناخوالو او وحشتونو څخه پوره کرکه ښودلی ده.د نومورو پيښو او جريانونو يوه نتيجه دا شوه څو په ټولنی کی د بی طرفۍ کلمه اعتبار ومومی ،هر چابه دبی طرفۍ غوغا پورته کړی وه او د خپل نجات لاره به يی ګڼله. بيلو بيلو خپرونو به هم پر خپل تندی د ازادۍ او بی طرفۍ کلمی ډيری استعمالولی. په همدغه وختونو کی ښاغلی حرکت د بی ځايه بی طرفۍ پر ضد په ډير خشم د کتاب په نهم مخ کی داسی وای: «... مونږ ټولی دغه ډول پديدی نسبی ګڼو ،نو ځکه د لومړۍ ورځی څخه وايو چی مونږ هيڅکله بی طرفه نه يو ،مونږ ټاکلی او مشخص هدف او ارمان لرو.زمونږ طرف د هر څه دمخه زمونږ ګران هيواد افغانستان ، افغان اولس ،د هغوۍ ملی ګټی ،ملی رسوم ، عقايد او مقدسات او وروسته له هغه بين امللی او عام انسانی تعلقات او تعهدات دی چی په پوره ايمانداری به د هغوۍ پلوی او دفاع کوو او نور به هم دی کار ته اړباسو... » دا نظر په رښتيا چی د بی طرفۍ معنا نه لری او يو ټاکلی ملی او وطنی داسی نظر دی چی دملی ګټو او هيواد دساتلو په خاطر بايد هيڅ وخت تجاوزګرانو ته اجازه ورنه کړو چی زمونږ د پاکی خاوري او ازادۍ پر ضد ګامونه راواخلی. دا چی نن ورځ په ډيری ناځوانۍ او وحشت سره ناټو دامريکا په مشرۍ افغانستان اشغال کړي دی نو بايد ټول وطنپال ګوندونه ،

اولسونه او اشخاص په ميړانه په مختلفو لارو ، وسايلو او تاکتيکونو د نومړوی اشغال پر ضد په يو موټی توګه مبارزه وکړی او خپلواکی ترلاسه کړی.

ليکوال دخپل کتاب په لسم مخ کی لوړ مطلب ته داسی ادامه ورکوی: «مونږ په دی باور لرو چی دافغان اولس خوشبختی ، پر مختګ او پايښت په ملی وحدت کی دی ، هغه به د سترګو د کسی په څير د بين الافغانی او بين المللی منل شوو اصولو له مخی په پوره ايمانداری او تقوا سره ساتو »

د ليکوال په لوړ متن کی دوه ټکی دداخلی اونړيوال امنيت او سولی لپاره ډير اهميت لری ،ځکه چی په افغانی ټولنه کی بيلی ژبی او ملتونه او اقليتونه وجود لری ،نو يی د ښه او ارام ژوند لپاره همدغه بين الافغانی ګډ ژوند او ټولنيز اصول بايد پوره مراعات شی. د هر ملت او هر اقليت حقوق بايد يو له بله مراعات او ټول اولسونه د ورونو په شان په مينه سره ژوند وکړی.

په همدی توګه په نړيوال چار تر کی تر ټولو مهمه خبره داده چی هيڅ هيواد او قدرت ددی حق نه لری چی د بل ملت او هيواد پر ضد حمله وکړی او ازادی يی په غلامۍ وربدله کړی.دادی وينو يی چی امريکا يی استعماری واکدارانو نړيوال ټول قوانين تر پښو لاندی کړی او په ډير زور او ظلم يی د افغانانو خاوره د توپونو ، راکټونو او بمونو پواسطه لاندی کړه چی اورونو او وحشتونو يی د سيمی او حتا د نړۍ لمنی نيولی او لا يی هم نيسی.

ښاغلی حرکت د خپل کتای په (۷۶) مخ کی نه يوائی د کمونستانو اعمال غندی بلکه پر کپيتاليزم هم وارونه کوی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرکه ورته ګوري او داسې وايي: «کپیټالیزم چې لا پخوا زړه پدیده وه او د تاریخ ټولي بد نامۍ، ظلمونه، ناروا، چور او چپاول د دوی په هویت ثبت شوي دي او د ټولو اولسونو شتمنۍ یې غصب کړي او په یویشتمه سلیزه کې یې نړۍ د قطعي نابودۍ د ناورین سره مخامخ کړې ده، نړیوال امپریالیزم هم فکري تحجر نن په ټپه ړوند کړی او د اتالیتاریستي حرص او آز له مخې ... د نابودۍ د کندې پر څنډه ولاړ، زوال یې حتمي او ورپسې قدم به یې د نابودۍ کندې ته ولیدل وي.»

په لوړ پراګراف کې لیکوال نه یوازې د کپیټالیزم پر ظالمانه ماهیت بحث کوي او د امپریالیزم د زوال څخه ډکه محتوا یې هم پوره پیژندلې بلکه د هغوی پر ضد یې ملي مبارزه یو ډیر مهم اصل بللې دی. د نن ورځې خصوصاً د پانګولې نړۍ جهاني بحران او په نړۍ کې په مختلفو پلمو پر ورو ملتونو او هیوادونو غیر انساني تجاوزونه کول او د بوش په قول چې «امریکا د تیلو عملي ده» تر شعار لاندې د تیلو او طبیعي ثروتونو د تسخیرولو په خاطر هر ډول ظلمونو حتا تر نړیوال دریم جنګ پورې یې لا هم بې پروایي کړې ده. نو باید په زغرده سره اعلان کړو چې د نوموړي ملي نظر د دفاع په خاطر ملي مبارزه د هر افغان ملي او تاریخي وظیفه ده.

۲ ـ د حرکت فلسفي نظر د ده د فلسفي نوي والی:

ښاغلي حرکت د خپلو فلسفي او تیوریکو موضوعاتو د څیړنې لپاره د ډیر پخوا څخه خواري کښلې او ډیر علمي ـ فلسفي مواد یې سره ټول او ورغونډ کړي دي، چې البته مهمه نتیجه یې د «عینیت فلسفه» ښکاري.

لیکوال د خپلو څیړنو په اوږدو کې د لرغوني یونان

فیثاغورث، افلاطون، دموکریت، هراکلیت، ارسطو او داسې نورو مشهورو فیلسوفانو فلسفي لړیا ډیری تر نظر تیری کړې، د رنسانس او بیا یې د وروستیو پیړیو پوهانو لکه کانت، لاپلاس، دکارت، هګل، مارکس، انګلز، لنین، انشتاین، او داسې نورو پوهانو او فیلسوفانو د فلسفي موضوعاتو سره تماس نیولی چې یو لړ یې د خپلې تیورۍ «شعور او ماده هیڅ ډول مادي تو پیر نلري او دواړه یو شان مادي واقعیتونه جوړوي» پر اساس انتقاد کړی هم دی. لیکوال د خپلو فلسفي خپرونو په نتیجه کې دې قضاوت ته ځان رسولی دی چې معنویت کوم مفهوم نه لري، هر څه چې دي هغه ټول ماده او مادیت دی. نو د دې لپاره چې موضوع یو څه ساده او روښانه شوې وي لازمه ده چې همدغه د مادیت پر هستۍ او معنویت پر نیستۍ، مادي او شعور باندې په لنډه توګه څه نا څه ورانده کړو. البته هیره نه کړو چې لیکوال د «لوی جهان» تر عنوان لاندې په بې سره او بې پایه کائناتو کې ګرځیدلی او په پای کې داسې وای: «زه باور لرم چې خدای لوی ذات دی، زما په شعوري طیف کې نه ځاییږي، زه په قاصر شعور او عقل ځان د خدای د لوی ذات او صفاتو د معرفت جوګه نه بولم»

څرګنده ده چې د کیمیا، بیولوژي، فزیک او نورو طبیعي علومو پر بنا د مادي مفهوم او معنا ډیره ساده او تقریباً ټولو شاګردانو ته یې تعبیر یو شان ته دی. خو د فلسفي متودولوژیو او تعبیرونو له مخې یو لړ فلسفي مقولې د مادي او معنا، مادیت او معنویت په شمول تو پیر سره لري. د دې لپاره چې پر نوموړو مقولو چې د کتاب مهمه برخه جوړوي لږ رڼا لویدلې وي، لازمه ده چې د مادي له مفهوم مه څخه را پیل کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماده یعنی څه او شعور څه ته وایي ؟

ماده هغه عینی واقعیت دی چې د انساني ذهن نه یواځې ازاد وجود لري بلکه د همدغه شعور په واسطه انعکاس مومي او پېژندل کیږي. ماده چې د جهان ټول موجودات او سیستمونه په بر کې نیسي نه منځته راغلې او نه هم له منځه ځي بلکه د خپل موجودیت په مهمترینو بعدونو زمان او مکان کې موقعیت لري. ماده د خپل حرکته سره داسې ذاتي اړیکې لري چې ګواکې همدغه حرکت یې یو له اشکالو د موجودیت څخه ګڼل کیږي. ماده د خپلو خصوصیتونو او داخلي تضادونو په نتیجه کې د تکامل داسې مرحلې ته راورسیده چې انسان اشرف المخلوقات په څیر یې د ځمکې پر مخ حضور ومونډ .

جهان هیڅ داسې شی نه پیژني کوم چې د مادي یو خاص تیپ ، حالت او انعکاس ونه لري او یا هم د مادي خصوصیت ،شکل ، حرکت او یا هم د تاریخي تکامل کوم تولید ونه اوسي .د جهان د مادي او تاریخي وحدت پیژندنه د فلسفي ماتریالیزم لومړني پرنسیب دی چې د خیالي فلسفو اصول یې درک نه شي کولای. د معاصري زماني د مادي غیرمادي حالتونه لکه الکترو مقناطیسي قوه ، د جاذبي قوه ، نیوترونو جریان. او داسې نور طاقتونه چې د مادي غیر مادي بحثونه یې ډیر پراخ کړي او پراخوي یې د مادي د بحث یوه نوي او مهمه برخه ده .

ماده د فلسفي پوهني له مخې ، د طبیعي علومو د تیوریو په مرسته د خپل جوړښت او خصوصیاتو ، همداسې یې د قانون او حرکت په واسطه تثبیت شوي ده. داخبره به ستره جفاء وي چې ووایو ماده دیوي فلسفي مقولي په څیر د فزیک ،کیمیا او نورو

طبیعي علومو غوندي د کانکریتو (مشخصو) اصولو په څیر پیژدل کیدلی شي. ځکه چې نوموړي علوم خپل ټاکلي خصوصیتونه لري او په هیڅ ډول د مادي بې انتها شکلونه او تیپونه نه شي احتوا کولی. لنډه دا چې د مادي مفهوم د ماتریالیستي او تاریخي دیالکتیک په تیوري ،د مادي په نړیوالو خصوصیتونو او د تکامل په قوانینو یې ،د حرکت په شکلونو ، انتها او بې انتها مفهومونو ، د جهان په وحدت او اختلافونو سره پیژندل کیږي. اوس چې مو د مادي پر مفهوم ،د فلسفي له مخې څه نا څه وړاندي کړل ،لازمه ده د شعور په باب لو څه ووایو .

شعور څه ته وایي؟

شعور د عیني واقعیت د انعکاس هغه شکل دی چې یواځې او یواځې په انسان د هغه په ماهیت او تاریخ اړه لري. شعور د دماغي جریاناتو هغه مجموعه ده چې د عیني جهان او پخپله د انسان پیژندني په باب فعالانه برخه لري. البته ،د شعور په تخلیق او پیدا ایښت کې یې اساسي عناصر کار ، د خلکو ژوند د خلکو اجتماعي تشکل او همداسې په تاریخي توګه انساني ژبه ده. البته د ژبې قدامت هم د همدغه انسان د پیدا ایښت او ظهور سره مستقیمه اړه لري.

په همدي توګه باید ووایو چې د شعور موجودیت بې له انساني پوهنې او پیژندنې چې انسان د اجتماعي ــ تاریخي فعالیتونو او اطلاعاتو مسؤل دی ،امکان نلري. د واقعیتونو سره د انسان روابط په مستقیمه توګه یواځې دده سره نه تثبیتیږي (لکه همدغه حالت چې په حیواناتو کې څرګند دی) بلکه د نورو انسانانو سره یو ځای د عملي فعالیت د مشخصاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره مستقیم تړون لري. همدغه علت دی چې تر هرڅه لومړی مادي شیان او حوادث په خپل هغه علم او پوهنې سره پېژني چې د انسان د شعور یوه مهمه برخه جوړوي. دیوه شي او یا شیانو او پېښو په باب هر ډول احساس، تفکر، تعقل، ډول ډول غوښتنې، خیالات او بالاخره ټول دماغي فعالیتونه چې د انسان په تحرک او ورځنۍ پراتیک اړه لري د شعور او دهغه په حدودو پورې مربوط ګڼل کیږي.

البته نومړي ټول حوادث او خصوصیتونه چې د شعور شکل او محتوا څرګندوي د تاریخي، سیاسي، اجتماعي او قانوني افکارو سره اخلاقیات، ادیان او مذاهب، ټولنیزه سایکالوجي، همداسې هنر او ادب د شعور او اجتماعي شعور مهمې برخې دي چې د نومړو ټولو پدیدو اساس او ریښه بیا هم په ټولنیزو ـ تاریخي واقعیتونو پورې ګنډلي دي.

تفکر او تعقل چې د شعور ستري برخې دي، نه یوازې د معلوماتونو او استدلالونو یوه ساده مجموعه ده بلکه د واقعیتونو فعال، بادرکه او هدفمن داسې ستر جریان دی چې اساس یې بیا هم په عیني واقعیتونو او بشري پراتیک پورې تړل کیږي.

شعور که دیوې خوا د اجتماعي پراتیک په نتیجه کې تشکل موندلی، نو پر دې بلې خوا یې پر همدغه پراتیک تأثیر کړی او انتظام یې وربخښلی دی. د مادي او شعور ترمنځ د ارتباط ډیرې مشکلې مسئلې چې نن لا ینحله بریښي د ساینس او فلسفې د ایدیولوجیکو مبارزو یوه ژوره داسې مسئله ده چې علمي فلسفې به یې راتلونکې انکشاف پواسطه د علم او فلسفې څښتنان ورو ورو ورحل کړي.

اوس چې مو په ډیره لنډه توګه، د فلسفې له مخې، ماده او شعور و پیژندل نو به وګورو چې ښاغلی حرکت شعور او معنویت څنګه مادي بولي؟ مخکې له دې چې د ښاغلي حرکت ځینې جملې او عبارتونه راوړم، دا خبره پوره منم چې د ټولنیزو نظامونو او بیا یې د علومو د انکشاف په نتیجه کې یو لړ هغه لرغوني او زاړه افکار او عقاید کوم چې ځینو انسانانو د ابدي واقعیت په څیر منل. د مثال په توګه، په لرغوني یونان کې فیلسوفانو اټمونه د جهاني اعمار اساسي داسې ښختې بللې چې ګواکې د تجزیې وړ نه دي. همدغه اټمي فلسفه تر نولسمې پیړۍ پورې د تغیر وړ نه بلله شوه.

په نولسمې پیړۍ کې چې فزیک او نور طبیعي علوم د انکشاف یوې ټاکل مرحلې ته راورسیدل نو یې د اتم ذره د تجزیې وړ وبلله او د تجربو په نتیجه کې یې څرګنده کړه چې اتم تر سل لا هم ډیرې برخې لري، خو تر ټولو یې مهمې برخې الکترونونه، پروتونونه، نیوترونونه او داسې نور دي. نو ګواکې د علمونو نوي کشفونه نه یوازې د انسان په ژوند کې تغیر راووست بلکه په عقیدو او افکارو کې یې هم نوی تحول څرګند کړ.

په همدې توګه، مونږ وینو چې د ځمکې ګرد والي موضوع د کوپرنیک (۱۴۷۳ ــ ۱۵۴۳ م) او کپلر (۱۵۷۱ ــ ۱۶۳۰) اروپايي نجومیانو تر زماني د قبول وړ نه وو او خلکو به تل ځمکه هواره بلله.

کله چې نومړو او نورو پوهانو د خپلو پوهنو، استدلالونو او وسایلو په واسطه د ځمکې ګردوالي په اثبات ورساوه نو نه یوازې انسانانو آسمانو او ستورو ته لار پیدا کړه بلکه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپخوانیو انسانانو زړو او باطلو افکارو ته هم پوره ټکانونه ورکړل او ددرانه خوبه یی راکښینول.په همدی ډول ،ګورو ، کله چی د نور ماهیت او مفهوم لا پوره نه وو کشف شوی نو به ډیرو خلکو د تقدس په سترګه ورته کتل ،خو کله چی ساینس څرګنده کړه ،چی نور د فوتونونویو داسی شدید جریان دی چی په یوه ثانیه کی دری سوه زره (۳۰۰۰۰۰)کیلو متره سرعت لری ،دا حقیقت نه یوائی یو نوی کشف وګڼل شو ، بلکه د هغو افکارو او عقیدو ابطال یی هم اعلان کړ ، کومو ته چی سجدی کیدلی.

دا لوړ څو مثاله می ځکه څرګند کړل چی په تاریخ کی د هر نوی فکرد مخالفتونو سره مخامخ شوی او مخامخ کیږی.ددی څخه زما منظور دادی چی د «عینیت فلسفه»باید په غور او پراخ تندی او حتا په جوړوونکی او سالم انتقاد سره ولوستله شی. ځکه چی یو لړ نوی خبری پکښی دی.

اوس به دلیکوال څو عبارتونه راوړم ، په کومو کی چی یی شعور او معنویت مادی پدیدی بللی دی:

د کتاب په (۷۷)مخ کی داسی راغلی دی«...د مادیت او غیر مادیت پیوند هیڅکله جوش نشی خوړلای او که څوک ووای چی دغه کار شونی دی ،نوایا پخپله دغه پیوند به مادی وی او که غیر مادی ؟ماده دمادی څخه متأثره کیدلی شی او یا بله ماده متأثره کولای شی.» په (۶۷ مخ کی داسی ویل کیږی: « که چیری فکر او ذهن غیر مادی وای نو په هره زمانی نقطه او مقطع کی چی مونږ هیله درلو دلی وی درول به یی ممکن وی.» نوموړی جمله هم تفسیر او ساده کولو ته ضرورت لری.(په دی معنا چی که ذهن غیر مادی وی ، نو عطالت به یی نه درلودلی ، او کله چی عطالت موجود نه اوسی ، نو په هره زمانی مقطع کی

د هری پروسی درول هم ممکن کار ګڼل کیدلی شی ــ لیکوال .)لیکوال په (۹۰)یم مخ کی داسی وایی:«هر ټاکلی شعور د ټاکلی مادی واحد ددیا لکتیک په نتیجه کی منځ ته راځی.»

وړاندی مو ولیدل ، چی شعور یوائی او یوائی د انسان متکامل موجود ،د مغزونو محصول دی.نور مادی واحدونه ، البته ، انعکاسات او عکس العملونه لری ، او بس.

د کتاب په (۹۱) یم مخ کی داسی ویل کیږی: « کله چی شعور او لا شعور د هر مادی واحد جزلایتجزا ، یعنی چی یو له اشکالو د موجودیت څخه اوسی ، او په ذهن او شعورکی دیالکتیک هم وجود ولری ، نو دا خبره هم باید ومنو چی په هر مادی واحد کی دشعور او لاشعور دیالکتیک هم شته او په دغه پروسه کی شعور او لاشعور هم یو په بل بدلیدلی شی... »ددی خبری یاد به هم وکړم چی په دماغ کی مختلف مرکزونه د مختلفو وظیفو د اجراء لپاره موجود دی چی ټاکلی ارزښتونه لری.د مثال په توګه، کله چی د امریکا یا اروپا په یوه سرکی ژوند کوو او نابېره په افغانستان کی د ناټو دبی رحمانه بمباریو په نتیجه کی د خپلو افغانانو او دوستانو د وژل کیدو خبر راورسیږی نو په غمونو کی مو ډوب کړی.دغه په غمونو کی دفوری ډوبیدو پروسه چی په انسانی تیز فکر اړه لری د معنویت او شعور هغه جریان دی چی د انسانی مغز محصول ګڼل کیږی.

په همدی ډول که دیوی لیری فاصلی څخه د یوی وحشی پیښی یو سړی داسی وبیریږی چی په خولو کی لوند خیشت شی ، دلته چی د انسان دشعور د مختلفو مرکزونو ،احساساتو او حواسو د عکس العملونو پروسه موًثره ونه ګڼل شی نو به

(c) ketabton.com: The Digital Library

دانسان او وحشی پیښی تر منځ د ارتباط فاصله څنګه مادی وبلله شی ؟ ګواکی د همدی لاری د ذهن او شعور ډیری پیښی چی خارجی نړی انعکاسات څرګندوی هغه مادیت نه دی پر کوم چی بحث کیږی.

(دمخه هم دغه ډول موضوع ته اشاره وشوه او دعینیت په فلسفه کی په دغه موضوعاتو په خپل وخت کافی بحثونه شوی او په تاریکو اړخونو رڼا اچولی شویده. د بلی خوا د پخوانیو فلسفی نظریاتو او تیوریو په نسبت د عینیت دفلسفی نظریات بنیادی ماهیوی فرق لری. د عینیت فلسفه په پخوانیو ترمنولوژیکي ، متودولوژیکي ، تیماتیکی (مفرداتی) ابعادو کی د ځایید و ګنجایش نلری ، خو ددی ضرورت سره سره ما لا هڅه نه ده کړی د عینیت د فلسفی د تیوریکی فورمولبندیو او قوانینو د ضرورتونو مطابق ، چی بی له هغی یی هم افاده او پوهاوی ډیر مشکل دی ، د هغی په تر منولوژیکی ، متودولوژیکی او موضوعاتی او مفرداتی قضایاوو او مسایلو کی بدلون راولم ، ځکه چی افاده او پوهاوی به یی لا پسی مشکل شی ، نو په نظر کی لرو پورتنی مسایل د عینیت دفلسفی د قانونمندیو د هضم او انطباق په پروسه کی په تدریجی شکل د پخوانی زاړه ترمنولوژیکی ، متودولوژیکی او موضوعاتی او مفرداتی سیستم او بیرو کراسۍ کی ځای ونیسی. خو د محترم کاندید اکادمیسن محمد ظاهر «افق» د لارښوونی په نسبت چی تل زما ډیر نژدی دوست ، مشوق ، ملاتړی او انډیوال پاتی شوی او په مسؤلیت اوپوره جرئت سره یی زما په پخوانیو او موجوده لیکنو تقریظونه لیکلی ،نور پوهان یی هم دغه کار ته رابللی او باور

لرم په راتلونکی کی به هم په همدغه شهامت سره دوام ورکړی ، یوه لنډه یادونه وکړم. په پخوانی فلسفی نظریاتو کی د شعور او مادی د متقابل مناسبت په اساس جهان په کل کی په مادی او معنوی ، یا عالم الاسباب او عالم الارواح او ټولی پدیدی او خلقتونه هم په مادی او معنوی ویشل شوی وو. دی مسّلی ته دفلسفی اساسی مسّله ویل کیده او ټول فلسفی تیوریکی ویش په همدغه بنیاد منځ ته راغلی او تر نن ورځی په همدغه مسّلی پوری تړلی پاتی دی. د فلسفی ګمراهی د همدغه اساسی مسّلی څخه شروع شوی ده. څرنګه چی ماده او شعور ذاتی توپیر نلری او دواړه یو شان قانونمند وجود لری. قانونمندی شکل د موجودیت دمادی او یوائی په ماده کی تحقق پیدا کولی شی. نو ځکه دغه ویش بی بنیاده وو ، تر نن ورځی پوری فلسفی څیړنی په علمی اساساتو نه وی ولاړی ، ډیری فلسفی مکتبونه او فلسفه پوهان اوس هم فلسفه علم نه بولی ، حتا وتلی ماتریالیستان په ټولنیزو او شعوری مسایلو کی ایدیالیست پاتی دی ، مارکس ماتریالیزم په دیالکتیکی او تاریخی ویشی ، حال دا چی په تاریخ کی دیالکتیک او په دیالکتیک کی تاریخ وجود لری او دواړه د مادیت مستلزم دی ،لنین ماده هغه عینی واقعیت ګڼی چی د انسان په ذهن کی انعکاس پیدا کولی شی ، یعنی د انسان ذهن معیار د عینیت او حقیقت بولی ، خو واقعیت دا دی چی ډیر حقایق او عینی واقعیتونه د انسان په ذهن کی انعکاس نشی پیدا کولی ، که دقیق وو وایم انعکاس پیدا کوی خو درک یی نشی کولی. دانسان مغز اکثراً په لاعلاجه امراضو اخته کیږی ،او مغز تر اخره پوری بی خبره پاتی کیږی ، لکن زمونږ لا شعور خپل ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

امکانات د هغی په دفاع کی پکار اچوی. دبلی خوا ډیر عینی واقعیتونه لکه کوچنی ذرات ، شعاعات او نور مونږ هیڅکله د خپل شعور په قوت نه شو پیژندلی او نه زمونږ په شعور کی کله انعکاس پیدا کولی شی او ټولی زړی فلسفی همدغه پدیدوته ایدیال ارزش قایل دی ،خو په حقیقت کی عینی پروسی او عینی واقعیتونه جوړوی. د مثال په ډول د لمر فوتونونه چی هم موجی او هم ذروی ماهیت او موجودیت لری او له ځمکی څخه ۱۵۰ ملیونه کیلو متره مسافه لری ، همداسی د نورو کهکشانونو څخه چی له ځمکی ملیونونه او ملیاردونه نوری کلونه لیری واقع دی شعاعات او ذرات یی تر ځمکی رارسی او د کلوروفیل په حجرو ،د انسان په بدن او ټولو موجوداتو کی د لایتناهی غذایی ،انرژیتیکی موادو ذخیری او نور هر ډول امکانات برابروی ، خو دعینیت فلسفی یواځی په هغه بنیاد چی لوی خدای د خپلی مقضی الا مر ارادی او لوی علم له مخی دا لوی جهان قانونمند پیداکړی ، قانومند پایی او قانونمند بدلون او پرمختګ مومی او د خپل عالم خلف «انسان» لپاره یی مسخر ، مقدر او په معرفت یی مکلف ګرځولی ،خپلی څیړنی پیل او د خپل خدای په استعانت او پیرزوینی او دپوهانو په ملاتړ خپلو څیړنو ته دوام ورکوی.ـ لیکوال)

په هر صورت ،نومړی دشعور او مادیت موضوع چی د بیولوجی ،کیمیا او سایکالوجی غوندی علومو د نور انکشاف سره نژدی اړیکی لری ،په نویو بعدونو کی به وده ومومی او ښاغلی حرکت به د خپل نظر د زیات غنی کیدو لپاره نوی وسایل ،اسناد او استدلالونه ومومی او نوی انکشافات به یی نصیب شی.

په پای کی به ووایم چی په کتاب ډیر زیار ایستل شوی او ډیر فلسفی ارزښت لری ، نو بیا هم پر یو لړ جملو او عباراتو لکه د (۹۵) مخ «... همغسی چی زما شعور د بل چا اود بل څه د لاشعور په نسبت شعور ګڼل کیږی ، په همدی ډول د بل چا او بل څه شعور بیا زما د لاشعور د متقابل تناسب په نسبت هم باید شعور وګڼل شی.» نوی نظر وشی ، دلیکنی پیچلتوب به ورک شی.

ددی لپاره چی لیکنه بی ځایه اوږده نه شی نو به دنتیجی په شکلو وایم چی د ښاغلی حرکت فلسفی لیکنه ډیر مفاهیم لری چی باید استفاده ځینی وشی او دفلسفی مینان یی باید داسی په غورولولی او پر ویی لیکی چی په راتلونکی کی یی حتا لیکوال هم له نظریاتو څخه استفاده وکړای شی.البته ،دکتاب مطالعه نه باید یواځی د شکل له مخی وی ،بلکه د مختوا په اساس داسی جدی او دوستانه پیشنهادونه او انتقادونه وکړل شی څو په پښتو ژبه کی د یوه پوره درانه او معتبر اثر په حیث را منځ ته شی.

زه به په خپل نوبت د کتاب د نور ښه والی په خاطر دغه لاندی څو پیشنهادونه د کتاب لیکونکی ښاغلی ډاکتر حرکت ته وړاندی کړم:

۱ ــ په لیکنه کی یو لړ داسی مقولی او عبارتونه راغلی دی چی د بل چاپ په وخت کی باید نوی نظر پر وشی ، تشریح او ساده شی.

۲ ــ ځینی جملی او عبارتونه چی د فارسی اثارو څخه را اخستل شوی او په خپل فارسی متن کی راغلی دی ،نو که دبیا چاپ په وخت کی پښتو ژبی ته راواوړی ، نو به کتاب په یوه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلیکوال په ژبه لیکل شوی وی.

۳ــ د کتـاب پـه ځینو برخـو کـی چي تـضاد وینـه ښـکاری کـار غواړی ،څوله دغه تکلیفه راووزی.

۴ــ دځینـو مهـو خبـرو او قولونـو ادرسونه بشپړ شـی نـو بـی لـه شکه به داثر اهمیت نور هم زیات شی.

۵ــ د بیـا چـاپ پـه وخـت کـی د موضـو عـاتو یـو ټـاکلی او آزاد فهرست هم پوره ضرورت دی

د عینیت فلسفي تیزس په باب

د محمد رحیم یوسفي د نظر ټکي

د پنځویـشتو کلونو څخـه بـه زیاتـه مـوده کیـږي چـي د پـورتني سـر لیـک لانـدي د هیـواد پـه مطبوعـاتو کـي پـه پرلپـسي توګـه علمي فلسفي مطالب

خپریـږي. پـدي لـړ کـي پـه ۱۹۸۶ م کـال کـي د افغانـستان د هغـه وخـت د ملـي دفـاع وزارت د سیاسـي چـارو د لـوي ریاسـت لخـوا ، د «عینیـت فلـسفه» تـر عنـوان لانـدي ، دډاکتـر حرکـت یـوه رسـاله هـم چـاپ شـوي ده. د ۲۰۰۴ م کـال څخـه پـه مسلـسل ډول د «حرکـت » پـه دوه میاشـتینۍ خپرونه کـي چـي د المـان د اتحـادي جمهوریـت د ایـسن پـه ښـار کـي خپریـږي ، هـم د عینیـت د نـوي تیـزس پـه بـاب پـه پرلپـسي ډول خپرونـي کیـږي. د هغـه مینـي او علاقـي لـه مخـي چـي زه ئـي لـه کوچنیـوالي څخـه د فلـسفي مـسایلو سـره لـرم او سـره د دي چـي پـدي بـاره کـي مـسلکي زده کـړي نلـرم ، مـا هـره مقالـه څـو څـو واري لوسـتلي او خونـد او ګټـه مـي تـري اخیـستي ده. دا کـار بـه زما په خیر نورو لوستونکو هم کړي اوسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددي نوي تيزس مبتكر او بنسټ ايښودونكي ډاكټر سيد شير اقا حركت دي چي په ټولنيزو علومو كي ئي لوړي زده كړي او په تخنيكي علوموكي ئي د دكتورا په كچه زده كړي كړي دي. كه په واقعيت سترګي پټي نشي او هر څه بي پري چچ او آزاد قضاوت وشي ، ډاكټر صاحب حركت دخپلي خپروني له لاري دسياسي او عيني فلسفود ارګانيک انتګريشن په بنيادورځني مسايل مبتكرانه ارزولي او دواقعبينانه حل لاري ته ئي ځان رسولي دي. زما په عقيده يواځي د عينيت دفلسفي ليد لوري له مخي دغه ډول فلسفي امتزاج او تركيب ممكن ګڼل كيدي شي. په قلم دي بركت اوسيٍ.

ډاكټر حركت وائي: «كه فلسفه ډيرو پوهانو مړ ښامار ګڼلي او يا خوئي دتيرو زمانو علم بولي ، زما په آند فلسفه علم دي او هيڅوک د فلسفي تنګنظرۍ له مخي ، د فلسفي علم او فلسفي قانونمندۍ څخه هيڅكله انكار نشي كولي».

تاسو چي د دوه نيمو لسيزو راپدي خوا د عينيت دفلسفي مسايلو په وضاحت كي قلم پورته كړي او فلسفه د خداي (ج) دلوي علم يواځيني برحق او مقدر خلف علم ګڼۍ او ټولي بشري شعوري لاسته راوړني د خداي (ج) د مقضي ارادي له مخي په قانونمند مسير رهبري او ټول علوم او جمعي بشري خود ،شعوراو عمل دحتمي ګمراهۍ څخه په ژغورلو عقيده من ياستۍ او دخپل عمر د نيمائي څخه دزياتي برخي كلونه مو زيار او زحمت ګاللي ،بي له شكه چي ستاسو دا زيار اوزحمت دهر افغان لپاره يو بي ساري او بي جوړه تاريخي خدمت دي چي دهيواد دځلانده تاريخ په علمي او فرهنګي لاسته راوړنو كي به ثبتيږي او وياړ به ئي نه يواځي تاسو بلكه ټولو افغانانو

پوري اړه ولري.

ماچي تر كومه ځايه د عينيت دفلسفي مقالي لوستلي او دنورو فيلسوفانو د علمي او فلسفي ليكنو سره مي پرتله كړي ،دي پايلي ته رسيدلي يم چي د «عينيت فلسفه» كاملاً يو نوي تيزس دي چي ديوه افغاني علمي شخصيت لخوا نړيوالو ته وړاندي كيږي. تاسي چي په علمي او فلسفي دلايلو ذهنيت نسبي عينيت او هر مشخص ذهنيت عيني واقعيت بولئ، د فلسفي اساسي مسًله او د ټولو فلسفي مكتبونو تر منځ انګړونه ، لكه چي تاسي ورته اشاره كړي ،رڼكيږي او فلسفه په يوه نا متجانس مخلوط بد ليږي. څه ډول اول تاسي دا لوي جرئت كړي او بيا ولي فلسفه پوهان تر اوسه پدي باره كي چوپه خوله پاتي شوي دي ؟

افغانستان دفرهنګونو ځانګو خو كونړ دفلسفي سيدانو مركز ګڼل كيږي. نو دكونړ د اسمان تر څوكو غرونو ، دبي شميره درو مستو او ښانده خوړونو او سيندونو او چي ځمكه تري لمر په ستركو نشي ليدلي ګڼو ځنګلونو لكه څرنګه چي ئي علامه سيد جمال الدين افغان ، دشرق ستر نابغه او فيلسوف پخپله غيږ كي روزلي ، تاسي ته ئي هم جرئت دركړي چي د «عينيت فلسفي» د نوي تيزس په وړاندي كولو سره زاړه فلسفي ديوالونه رنګ او په كل كي د واحد فلسفي بنياد ډبره كښيږدئ. داسي معلوميږي چي علم او فلسفه نن سبا د كونړ د سيدانو په ميراث اووختي او وګورو چي سبا به څه پيښيږي ؟

زه پدي آند يم ، كه چيري زوړ يونان او يوناني ژبه د سقراط ،افلاطون او ارسطو تخيلي متافزيكي او مابعدالطبيعه متناقضو فلسفودوه نيم زره كاله د علم اوتمدن په مركز اووتلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه بدلولي شول ،د عینیت فلسفه هم دارونده پوهانو په کمه توجه او ملاتړسره ددي جوګه ده ،دغه شان رول دافغاني علمي زیربناء او د پښتو ژبي په پرمختګ کي ولوبوي. شک نشته چي د عینیت فلسفي بنسټ ایښودونکي ډاکټر حرکت ته پکار دادي چي نه یواځي د خپلي خپروني بلکه د ټولو افغاني ټولنیزو رسنیو ، علمي موًسساتو او سازمانونو له لارې د سمینارونو او مباحثو په جوړولو دخپلو عمده تیزسونو دتبلیغ په باره کې هڅې وکړي.

شرط ندي چي مونږ یواځې د خپلو خدای بخښلو پوهانو په قبرونو د ګلونو ګیډۍ کښیږدو او ددعاء لاسونه ورته پورته کړو . پکار دادي ، ددغه ډول مسایلو سره انتقادي کره وړه ولرو . لکه زه چي پخپل کم توان سره د عینیت دفلسفي په باره کي خپل نظر وړاندي کوم ،نور پوهان چي د علومو او با الخصوص د فلسفي په باره کي د لوړو تحصیلاتو او پوهي خاوندان دي ، بايد د دغه ليکنو دعمده تيزسونو سره انتقادي کره وړه ولري. هغه چي دتا ئیدوړدي تائید اود تعلیمي موًسسو استادان هغي ته په خپلو پروګرامونو کي د بکر موضوعاتو په شکل ځای ورکړي ، او هغه برخي چي دتائید وړندي په قطعي ډول رد شي . په پرمختللو هیوادونو کي ژورنالیستان ، خبرنګاران ،استادان او پوهان پدغه ډول موادو پسي سرګردانه ګرځي چي دهرچا څخه دمخه تري پخپله استفاده وکړي .

په پاي کي د ښاغلي ډاکټر حرکت څخه زما هیله داده :

ــ تر ډیره ځایه هڅه وشي چي مطالب په ساده ، فصیحه او بلیغه ژبه ولیکل شي ؛

ــ دخارجي اصطلاحاتو په څنګ کي د امکان په صورت

کي پښتو معنا ولیکل شي ؛

ــ کله چي کتابونه چا پیږي ، نه یواځي په افغانستان کي بلکه په ځیني خارجي ملکونو کي هم کتاب خانو او تعلیمي موًسساتو ته توزیع شي . ستاسي د صحت او بریالیتوبونو په هیله

محمد رحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ســریزه

فلسفه خورا قدیمي او د شکل او ماهیت له مخې د خدای د لوی علم یوائینی بشري ذهني خلف علم گڼل کیږي. د نړۍ ستر علمي مرکزونه، نوابغ او وتلي پوهان له ډیرو پخوا زمانو څخه تر نن ورځې په فلسفي څیړنو بخت دي. په نړۍ کې د ټولو تولید شوو کاغذونو زیاته برخه یوائې په فلسفي لیکنو توره شوې او د نړۍ ټولې شخصي، ټولنیزې او دولتي کتابخانې، مساجد، معابد کلیسي، کنیسي او نور په دغه کتابونو ډکې او نه یوائې د دغه بې شمیره بنیادونو دیوالونه بلکه په سمه او غر ولاړې او پرتې هواري تیږي د فلسفي مقولو، قوانینو او فورمولبندیو د یادگارونو د زیرمو په توگه ساتل کیږي. ځانگړي علوم په حقیقت کې وجود نه لري او د ټولو پدیدو او خلقتونو زیږندي، څرگندونو، بدلونونو، تکامل او ډول ډول حالتونو محاسبه او فورمولبندی یوائې په اصطلاح د ځانگړو علومو د متداخل فلسفي ارگانیک عملیاتي قانونمند انتگریشن له لارې ممکن گڼل کیږي.

خو د دې ټولو خبرو سره سره، بیا هم د ځیني پوهانو په آند د فلسفې په نامه نه کوم ټاکلی ځانگړي علم وجود لري او نه دوی فلسفي ته د علم په نامه کوم ارزش او حیثیت قایل دي.

دوی فلسفي ته د لاس د شپږمې گوتې په سترگه گوري او خصوصاً د سرمایداري نظام په نننې سوپر گلوبال امپریالیستي دوران کې چې حتا بشري د خیر ښیگڼې ارزښتونه یوائې د شخصي سود او گټې په تله ارزول کیږي او بې ردیفه، بې قافیې او بې وزنه شعر و شاعري او

تخیلي زړې سفسطي یوشان د کهالت او بې کارۍ مصروفیت گڼل کیږي او ټول علوم چې د تخنیکي ـ اقتصادي پر مختگ سره سم پر مخ ځي فلسفه د تاریخ ځپلې پدیدې په حیث لکه «لینډۍ چې نه په سر تار لري او نه په غوږو کار» فلسفه هم د دغه نړیوالو پر مختگونو سره څه اړیکي نه لري او په نزولي قوس د خپل انحطاط لار وهي. زه په دغه باره کي تبصره ځکه نه کوم چې د نیکه مرغه دغه موضوع محترمو

ډاکتر شاولي، کاندید اکادمیسن محمد ظاهر افق او نورو پوهانو د فلسفې د علمی ماهیت ارزونه او کره کتنه پورته په خپلو لیکنو کې کړې او ما هم د ورځني مروجه علومو او قانونمندیو له مخې، د دې کتاب د ډیرو حساسو، ژورو او مهمو علمي ـ فلسفي مسایلو او موضوعگانو نتایج او پایلې د مروجه ترمنولوژۍ، متودولوژۍ او فورمولبندیو په بنیاد ارزولي او د علمي دودونو او دساتیرو په بڼه وړاندي شویدي.

مونږ تر ډیره ځایه په خپلو لیکنو، پریکړو او فورمولبندیو باور لرو او دلومړۍ ورځې څخه مو په ملي او نړیواله کچه پوهانو ته د ارزونې په خاطر وړاندي کړي او حتا د خپرونې په کچه د سمینارونو

او د گڼو معیاري مقالو، رسالو او د فلسفي انجمن د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړیدو د لاري د ټولیزګډ علمي کار وړاندیزونه کړیدي. سره ددې چې ډیرو دوستانو زه د عینیت فلسفې علمي تیوریکي څیړنیزکار او دخپروني نشر دوام ته هڅولي یم او ځیني دوستانو کله ناکله د خپروني سره خپل مادي او معنوي ملاتړهم نه دي سپمولي او له دې

لارې یې په دغه کاملاً نوي او بکر علمي بحثونو کې یې زما رښتینولي ،باور ، عزم اومورال لوړ ساتلي او لاپسې زیات کار او زیار ته هڅولي یم ، خو له بده مرغه د فلسفې نوې علمي بنیاد د ایجادولو

اودتیرو فلسفي تیوریو د غورچاڼ په درانه کار کې چې په اوسنیو هیڅ شرایطو کې دیوه قوي ټیم ، یوه مملکت او حتا نړیوالو لپاره چې نن ورځ یواځې د سرمایې په حرص کې غرق دي ناشوني کار ګڼل کیږي ،زه لا تر اوسه د خپل سفر په لارکې یواځې پاتې یم اوزماله دغه پروژو سره نه د هیواد والو او نړیوالو له خوا بې شایبه ګډ کار علاقمندي ښودل شوې اونه د بې شایبه ګډ کار ختمه برابره شوې او نه یوه له دغه پروژو څخه کوم بل ځای د بلچا له خوا عملي شویده .

زه پدې عقیده یم چې پخوا هم فیلسوفان او پوهان د خپلو څیړنو په سمو او ناسمو پایلو ښه پوهیدل ، خو څرنګه چې په قانونمند ډول یې خپلو څیړنو ته دوام او پراختیا نه شوه ورکولې او نه یې د نړیوالو لپاره د قناعت ثبوتي دلایل وړاندې کولي شول، قصداً یې خپلې سمې او ناسمې تخیلي مفکورې اوارزونې په مغلقو اومهملو الفاظو او کڅوړو کې تاو کړې او د تخیلي جادویي ،فنتازي او ډول ډول غامضو او د قانونمند منطقي تسلسل څخه خالي تیوریو په ښه د نورو د تیروتني په

خاطر وړاندې کړیدي او اوس چې علمي ،تخنیکي او اقتصادي پرمختګونه د خپل دینامیزم په صعودي قوسونو لاروهي ،بیا هم په علمي څیړنیزو مسایلو کې دغه ځان غولوونکي او بل غولوونکي وضعه په پخواني حال باقي پاتې ده.

دعینیت فلسفې پخپل لومړي قدم پورته کولو او د « ذهنیت نسبي عینیت او هر مشخص ذهنیت د عیني واقعیت » د مقولې په افادې سره په علمي رڼه ورشو کې دغه غولوونکي او تورتم حالت ته دهمیش لپاره د پای ټکی کښیښودل شو او وروسته له دې به ممکنه نه وي څوک د خپلې ناپوهۍ له مخې نورو ته دنا پوهانو نسبت.

دغه اثر چې ګرانو لوستونکو ته وړاندې کیږي د اوس لپاره له درې برخو څخه جوړ او دیوې مجموعې بڼه لري. په راتلونکي کې کیدلي شي دغه برخې نورې هم زیاتې او هره برخه چې نن نیمګړې بریښي تکمیل او د منځپانګې له مخې لا پسې پوره اوهره برخه د ځانګړي اثر په شکل چاپ او درنو لوستونکو ته د ارزونې او ګټې اخیستنې لپاره وړاندې شي.

د اثر لومړۍ برخه د « عینیت فلسفه »تر عنوان لاندې وړاندې شوې اود همدې عنوان لاندې زما لومړی اثر د ۱۳۶۵ هجري شمسي کال د جدي په میاشت کې د افغانستان د ملي اردو په مطبعه کې د سیاسي چارو د لوی ریاست له خوا چاپ او په ټولو نظامي او ملکي موٴسساتو او مینه والو وویشل شو .

په دغه برخه کې د لومړي ځل لپاره په ډیرو مهمو او تازه فلسفي مسایلو د عینیت فلسفې د لیدلوري له مخې هراړخیز بحثونه شوي چې کیدلي شي د درنو لوستونکو د پام وړ وګرځي. د فلسفې اساسي مسًله چې د پخواني فلسفي طرز

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفکر له مخي يی فلسفه په بې شميره فلسفي مجموع الجزاير ،يو تربله ضدونقيض او نه پخلا کيدونکو تيوريو ويشل شوې وه ،له سره بنيادي کره کتنه شوې او په توضيحي ډول ديته ګوته نيول شوې چې مادي او معنوي پديدي په عالم الاسباب هيڅکله ذاتي توپير نه سره لري ، نه دفلسفې اساسي مسئله جوړيدلی شي او نه دهغې له مخې ضدو نقيض فلسفي نظريات او تيوری رامنځته کول پکار دي.

مونږهمداسې د نوي طرز تفکر له مخي کړای شويدي د نوي ليد لوري له مخې د شعور او لاشعور متقابل ديالکتيکي هر اړخيز مسايل وڅيړو او په همدغه بنياد د خدای د لوی ذات دخليفه په حيث د انسان رابطه د خپل معبود سره په علمي قانونمند ډول فورمولبندي کړو .مونږ د فلسفې د يوې اساسي مسئلې پرځای د مثال په ډول ډير رښتيني فلسفي اساسي مسايل فورمولبندي او کيدلي شي ډير نور هم فورمولبندي شي .مونږ وکولي شول دپخوانيو فلسفو په آند د دين او فلسفې نه پخلاکيدونکې دښمنۍ په دوستۍ واړوو او په ګوته کړو چې دين او فلسفه يو شان د خدای او خدايي خلقتونو دمعرفت رسالت په غاړه لري او دهغوی تر منځ هيڅ ډول تضاد وجود نه لري او د دين او روح د ماهيت په باره کې مو د لوی خدای د پاک کلام د احکامو له مخې خپل نظر هم وړاندي کړي دي. مونږ د پخوانيو فلسفه پوهانو لکه فارابي، ابن سينا ،رازي ،مولانا جلا ل الدين بلخي، فيثاغورث ،سقراط ، افلاطون ، ارسطو ،دکارت ، کانت ،هګل فارابي، ابن سينا ،رازي ،مولانا جلا ل الدين بلخي ، ابن رشد ،مارکس ،انګلس ،لنين اونوروا سلامي او غير اسلامي مشهورو فلسفه پوهانو د نظرياتو د کره کتني

په ترڅ کې خپل مشخص نظر په څرګند ډول افاده او وړاندي کړي دي. مونږدا هم ويلی چي دا جهان د خدای دلوی علم له مخې د «کن فيکون»د حکم په صدور قانونمند پيدا ، قانونمند پايی او قانونمند بدلون او تکامل مومي او سره ددې چي جهان په لحظوي بدلون کې دي او قديم په قديم کې نور وجود نه لري ،حال په مستمر لحظوي بدلون کي دي او حال هيڅکله په ګورت کي نه راځي او په ابدي نظام کي ابد هم هيڅکله ابد ته نه رسيږي ، بيا هم د خدای په قانونمند نظام کي د قدامت څخه تر ابد پوري په هره لحظه کي چې هره محاسبه وغواړو ، سرته يې رسولی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حـرکت

حرکت د یـوي خپرونـي نـوم دي چي د مطبوعـاتي نـړۍ پـه ورشـو نـوي قـدم ږدي. د غـه نـوم کـه پـرون د شخـصي یـا کـورني تخلص، نـن د خپرونـي د نـوم او سبا تـه د محترمـو پوهـانو او عالمانو پـه شـریکه هڅـه پـه نـوي فلـسفي فکـري محـور، نـوي علمـي څیړنیز متـود او یـا نـوي فلـسفي مکتـب بـدلیږي ، پـه ټولـو حـالاتو کـي د دغـه فلـسفي ـ فزیکـی مقـولي لـوي جهـاني تکـویني ماهیـت تـل پـه نظر کـي وو او اوس هـم پـدي عقیـده یـو چـي حرکـت د نـوي فلـسفي طـرز تفکـر نـوم دي چـــي ټـــولي پدیـــدي او واقعیتونـــه یـــواځي د علمـــي منطق، اسـتدلال او مناسـبتونو لـه مخـي پرتـه د ذهنیګریـو پـه پـوره امانـت داری، سـره څیـړي او د تـل د پـاره پـه علمـي اصـولو او قوانینو باور لري او ورته وفاداره پاتي کیږي.

دا نوموني بـه هیڅکلـه شخـصي ځـانګړي اړه ونلري او ویـاړ بـه ئـي دهغـه چا پـه نـصیب وي چـي پـدي لار کـي زیـات زیـار وګـالي ، زیـاتي بریـا وي ترلاسـه کـړي او د دغـه فلـسفي نـوي طـرز تفکـر د قوانینـو او مقـولو د فورمولبندیو پـه سیـستماتیک تـشکل او دیـوه نـوي فلـسفي مکتـب د ارګـانیـک علمـي جوړښت پـه رامنځتـه کولـو کـي پایـدار او چټـک قدمونـه واخلـي. خـو زمـا پـه عقیـده دغـه ډول پدیـدي همیـشه د عـصر او زمـان د جمعـي شعـور مظهـر او د حـي علـي الفـلاح چیغـه وي چـي یـوه تـاریخي مرحلـه پـه بلـه اړوي، د اولـسونو

د قیوداتـو کـړۍ مـاتوي ،نـوي سـاه او نـوي ازادي ګـاني وربـښي، نو ځکه یې ویاړ او ګټې هم جمعي او شریکي وي.

پـه حقیقـت کـې د غـه نـوې فلـسفې فکـري نظـر هغـه وخـت راپیدا شـو کلـه چـې د شـلمې پیـړۍ پـه اتمـه لـسیزه کـې د « عینیـت فلـسفه »تـر عنـوان لانـدي لـومړي ځینـي مقـالي اوورو سـته د دغـه مقـالو مجموعـه پـه کابـل کـي چـاپ او د پراخـه ارزونـي د پـاره پخپلـه پــه افغانـــستان او پښـــواني شـــوروي اتحـــاد کي علمـــي اکادمیکو موٌسساتو او مقامـاتو تـه وړانـدي شـوه. خـو لـه بـده مرغـه تـر اوسـه پـوري ئـي پـه هکلـه لازم انتقـادي نظـر نـدي لیکلـي شـوي. نومـوړي مقـالي بـه د همد غـه خپرونـي دلاري یـو ځـل بیـا د یوڅـه تغیر او تکمیـل پـه راوستلو سـره ارزونـي تـه وړانـدي شـي. ځکـه دهغـه وخـت د شـرایّطو پـه پـام کـي نیولـو سـره پـه هغـي کـي یوڅـه شخصي سانسور او نرمش رامنځته شوي وو .

د حرکــت خپرونــه ، چـــي ټــول علمـــي، سیاســـي ،ټــولنیز او اقتـصادي مـسائل بـه پـه عـام ډول علمـاً څیـړي خـو پـه خـاص ډول بـه د نـــوي فلـــسفي فکـــري نظـــرلار تعقیبـــوي. نـــو ځکـــه ئـــي د « حرکـــت »پـه نامـه نومـوؤ . حرکت نـوي تیزس دي ،حرکت پـه عـالم الاسـباب کـی د خـداي د لـوي علـم د عـامي قانونمنـدی، او دهغـي د ټولـو خـصوصي حـالتونو پـه پروسـه کـي د ټولـو پدیـدو د ظهـور او متقـابلو اړونـده مناسـباتو د علـت او معلـول مـسبب ګڼـل کیـږي. دالــوي جهــان موجــود دي ځکــه چـــي متحــرک دي او متحــرک دي ځکــه چـــي موجــود دي. دا جهــان همغــومره متنــوع ،متفــاوت ، رنکارنــګ او متغیــر دي لکــه څــومره چـــي حرکتونــه متنــوع، متفــاوت ، رنګارنــګ او متغیــر دي. دا جهــان همغــوره ابــدي دي لکـه څـوره چـي حرکـت ابـدي دي. لـوي خـداي د خپـل لـوي علم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعامي قانونمندی له مخي دلوي جهان او حرکت متقابل ابديت او موجوديت يو تربله سره لازمي ابدي علت او معلول او همداسي قائم بالذات او خلل ناپذير گرځولي او يواځي دقضاء او قدردلوي علم دجبر او اختيار له مخي په هغي کي تغير او تصرف ممکن گڼل کيدي شي.

پدي ورستيو وختونو کي په افغانستان او دهغي دباندي ډيري خپروني خپريږي. هغه څوک چي په ايمانداری سره دغه کار سرته رسوي مونږ ئي هرکلي کوؤ. ددغه خپرونو په سرخطونو کي معمولاً ليکل کيږي: بي طرفه، ازاده، مستقله، ملي، اسلامي او داسي نور. مونږ ټولي دغه ډول پديدي نسبي گڼونو ځکه دلومړی ورځي څخه وايو چي مونږ هيڅکله بي طرفه نه يو. مونږ ټاکلي او مشخص هدف، طرف او ارمان لرو. زمونږ طرف دهرڅه دمخه زمونږ گران هيواد افغانستان، افغان اولس، دهغوئ ملي گټي، ملي رسوم، عنعنات، عقايد او مقدسات او وروسته له هغي بين المللي او عام انساني تعلقات او تعهدات دي چي په پوره ايمانداری به دهغي پلوي او دفاع کوؤ او نور به هم دي کار ته اړ باسو.

د ازادی، استقلال او ملي موقف په باره کي زمونږ نظر دادي چي دقضاء او قدر دعام قانون له مخي مطلق مختار او مطلق مجبور وجود نلري او هر اولس، ، هر دولت او هر څوک پرته له امتياز څخه مجبور او مکلف دي يو شان بين المللي عامه نظم، منل شويو تعهداتو، قوانينو او نورماتيفونو ته غاړه کښيږدي. د سرغړونو په صورت کي به زمونږ دريز دهميش دپاره متقابل وي.

د ملي او بين المللي تناسب په سيالی کي به زمونږ

موضعگيري دتل دپاره د بين المللي اصولو او قوانينو په نظر کي نيولو سره سره دملي موقف څخه د کلکي دفاع په طرف وي.

اسلام زمونږ دافغانانو او ديوه مليارد څخه زياتو مسلمانانو بر حق دين دي. په هغي پا بند او کلک معتقد يو. د نورو اديانو دپلويانو درناوي کوؤ او په مقابل کي ئي دجبر او زور استعمال روا نه بولو او يواځي دوما علينا الا البلاغ اصل او حکم ته معتقد يو. خو هغه څوک چي په ناروا او سپين سترگتوب سره تروريزم، بنيادگرائي او يا بل هر ډول خرافات داسلام دنوم سره تړي او پدي بهانه خپل ناروا سياسي اهداف پر مخ بيائي زمونږ دپاره هيڅکله دمنلو ورندي او پدي باره کي سپيناوي خپله ملي او اسلامي دنده بولو.

مونږ افغانستان دټولو افغانانو گډ کور بولو او کومي دښمنئ او بي اتفاقئ چي دمغرضو هيوادونو او دهغوئ دپريڅو لخوا دورونو قومونو تر منځ ايجاد شوي دهغي دله منځه وړلو او دوروری دباوري فضاء درامنځته کولو دپاره به هڅي کوؤ.

مونږ پدي کلک باور لرو چي دافغان اولس خوشبختي، پرمختگ او پايښت په ملي وحدت کي دي. هغه به دسترگو دکسي په څير دبين الافغاني او بين المللي منل شوؤ اصولو له مخي په پوره ايمانداری او تقوا سره ساتو.

مونږ دگاونډيو، اسلامي او دنړی دټولو هيوادونو سره د بين المللي قوانينو او اصولو سره سم سيال مناسبات او دوستي غواړو او په دغه اصولو پا بندي خپله ملي، اسلامي او بين المللي مسؤليت او دين گڼو او دمتقابل لوري څخه هم همدغه ډول تقاضا لرو.

مونږ په بين المللي منل شوؤ قوانينو، اصولو، تعهداتو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

منشورونو ،پریکړو ،...باندي دټولو لویو او وړو هیوادونو یو شان پابندي غواړو او داکاردبین المللي نیکو اړیکو ،دتروریزم له منځه وړلو او نړیوالي سولي دتاًمین عمده او اساسي اصل او یواځیني ضامن ګڼو.

دا خپرونه به په عمده ډول په پښتو او دري ژبو خپریږي او تنا سب به ئي یواځي پدي پوري اړه ولري چي څوک څومره او په کومه ژبه خپلي لیکني کوي او مونږ ته ئي سپاري هغه لیکوالانو ته چي زمونږ فکري لار پخپلو لیکنو کي په نظر کي نیسي او یا په انتقادي ډول مونږ سمي لاري ته رهنمائي کوي مخکي له مخکي کورودانی وایو او دزړه له کومي مننه ور څخه کوؤ.

فلسفه علم دې؟

له هغه ورځې څخه چې د لومړي ځل لپاره باشعوره او دعقل خاوند انسان پدی نړۍ او یا دخدای دلوی جهان په کوم بل کونج کې سترګې وغړولې، په ژوند کې یې دلومړې ځل لپاره لمر راوخوت ورځ شوه، پریووت شپه شوه، پسرلې شو بوټي شنه شول، اوړې شو تخمونه یې ونیول او پاخه شول، منې شو تخمونه یې ورژیدل، ژمې شو بوټي وچ شول او په ځمکه راپریوتل، اسمان وریځ شو باران شو، ږلۍ شوه، واورې شوې، په اسمان کې بریښنا شوه، غړومبښ شو او یا یې دطبیعت بې شمیره رنګینیو او خدایي نورو بې شمیره خلقتونو ته پام شو ،دهمغې ورځې څخه فلسفي څیړنې شروع شوید ي.فلسفي علم ،همغسې لکه چې په دې لحظوي بدلیدونکي جهان کې مطلق حقایق وجود نه لري ، هیڅکله مطلق حقیقت ندې ، یواځې دخدای دلوی علم بشري ذهني خلف علم ګڼل کیږي او دعینې جهان ، ټولني او شعور دعامو قوانینو څخه بحث کوي .

دبشر دپیدایښت په لومړیو وختونو کې هیڅ ډول فلسفي انتزاعي تفکر او حتا ابتدايي قانونمندیو او ډیرو ساده علمي کړو وړو معقولو ،قوانینو او قانونمندیو هم وجود نه درلود. او هر عمل او عکس العمل دغریزې، احساساتو اوعواطفو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کچه سرته رسیدل. نه دفسلفې او نه بله کومه داسې اصطلاح موجوده وه چې دعلم په واقعی مفهومرښتیاې دلالت وکړي. بشرد بې شمیره کلونو عملی ژوند او ټولنیزو مناسباتو په ترڅ کې لومړې دابتدايي علمي تفکر، عقل او وروسته له هغې څخه دانتزاعي نتیجګیریو څخه برخمن شو. ددغه انتزاعي تفکرکوچنۍ علمي سرچینې دااقتصادي او علمي -تخنیکي امکاناتو دپرمختګ په پروسه کې کرار کرار په فلسفي نظریاتو ، عقایدو ،فورمولبندیو او تیوریو بدلې شویدي . دفلسفې کلمه دلومړی ځل لپاره دمیلاد څخه نږدی ۶۰۰ کاله پخوا فیثاغورث پخپلو لیکنو کې راوړی او نږدی ۲۵۰ کاله وروسته له هغه څخه افلاطون دغه کلمه دیوه خاص علم لپاره وکاروله. فلسفه یوه دوه ګړې ګډوله او مرکبه یوناني کلمه ده. Phileosophiaچی Phileo ددوست لرم او Sophia دپوهی معنی لری. خو ډیرو کلونو وروسته دفلسفې کلمې په اصطلاح په یوه داسې خاص علم دلالت وکړ چې دطبیعت، ټولنې، شعور او دمعرفت دپروسې دعامو قوانینو څخه بحث کوي. حال داچې په عالم الاسباب کې نه خاص علوم وجود لري او نه د طبیعت، ټولني او شعور په عامو قوانینو کی ذاتی توپیر موجود دې او پوهانو تر نن ورځې پورې په فلسفي علم باندې دا هر ډول ناحقه تورونه تړلي دي . فلسفه دعینې لوی جهان او ورپوری اړونده لوی علم او لويي قانونمندۍ دابدي تکامل په پروسه کې بشری نسبي ذهني علمي تفکر او قانونمندې نتیجه ګیرۍ ته ویل کیدې شي.د خدای لوی علم چې دهغې له مخې دا لوی جهان او دخدای ټول خلقتونه پیدا کړي ،په هر څه محیط او کامل علم دې. دهغې د ورشو څخه دباندې هیڅ ډول بله

قانونمندي وجود نلري. دلوی علم لویه قانونمندي دتناقص او د تناقض څخه مبرا او یواځې دمقدراتو له مخې دنوؤ پدیدو او خلقتونو دپیدایش په پروسه کې د خصوصي قوانینو په شکل ، تغیر او تحول پذیره ګڼل کیدلې شي. دخدای لوی علم او لویه قانونمندي دخدای دمقضي الامر ارادې (قضاء) له مخې دیوه لوی، ثابت او تغیر ناپذیره ابدي حقیقت او واقعیت په حیث تغیر نه منونکې دې.لوی علم بشري ایجاد او خلقت ندې او نه انساني عقل ، شعور، او مادي تخنیکي امکانات پدې قادر دي چې دلوی علم په عامو قانونمندیو کې تصرف وکړي او یا تغیر راوستلې شي بلکه یواځې دقضاء او قدر په تناسب ددغه قانونمندیو دتغیر او تکامل (دیالکتیک) په پروسه کې مجبور او مختار پاتې کیدلې شي. همغسی چې جهان ابدي او لایتناهي دې لویه علمي قانونمندي هم دلوی جهان دموجودیت او ابدیت په تناسب دهغې دموجودیت یواځینې قانونمند شکل ګڼل کیږي. یعنې دلوی جهان موجودیت او ابدیت او لویه عامه قانونمندي یو تربله سره متقابل دیالکتیکی استلزامیت او علت او معلول تشکیلوي . دلوی علم د عامو قوانینو متماتیکی محاسبه او تجربي افاده دانساني امکاناتو څخه وتلې کاردې .دلوی علم عام قوانین په عینی شکل سره وجود لري او انسان دلوی خدای دعاقل، عالم او خلف مخلوق په حیث کولې شي دخپلو شعوري او ادارکي امکاناتو په تناسب دغه قانونمندي وپیژني او فورمولبندي یې کړي. خو دغه پیژندنه او فورمولبندۍ یواځې نسبي او په ځیني حالاتو کې کیدلې شي انحرافي ، کذبی بڼه ولری. ځکه دیوې خوا انساني شعوري طیف خورا محدود اودبلې خوا ځیني وخت غلط فکري

(c) ketabton.com: The Digital Library

تراوشونه د غلطو تیوریو او فورمولبندیو زیږنده ګرځي. نن مونږ پخپله د فلسفي مختلفو نظریاتو او مکتبونو تر منځ د دغسې اشتباهاتو او غلطیو شاهد یو. سره ددې چې فلسفي څیړني د بشر د پیدایښت د خورا پخوانیو مراحلو څخه شروع شوې او په اصطلاح فلسفه خورا قدیمی علم دې، ډیر زیات تحقیقات په همدې برخه کې سرته رسیدلي، دهرې مخروبې په دیوالونو، طاقچو او مخیزه تیږو، دهر مسجد، کلیسا، مندر او نورو بشري عبادتګاوؤ په دیوالونو فلسفي عبارات لیکل شوي او کتابخانې یې دهمدغه فلسفي اثارو څخه ډکې دي، خو ددې سره سره نن هم دا سوال پیدا کیږي چې فلسفه علم دې او که نه؟ نن هم د فلسفي علم موضوع په دقیق ډول معلومه نده، د شعور او مادې تر منځ ذاتي توپیر او تضاد د فلسفې اساسي یو ائینې مسئله جوړوي او د ټولو فلسفي نظریاتو، مکتبونو، تیوریو او فورمولبندیو دویش، تقسیم بندۍ، او فلسفي مجموع الجزایر د جوړیدو لپاره اساسي معیار، علت او محک ګڼل کیږي. هغه کسان چې شعور پر مادې مقدم بولي او پدې باور دي چې مادي جهان د خدای د "کن فیکون" دامر په صدور، د جهاني روح او یا مطلقې ایدهء په اراده پیدا شوې، هغوی ته ایدیالستان او هغه کسان چې ماده پر شعور مقدم ګڼي او شعور د مادې د دیالکتیکي تکامل زیږنده بولي، هغوی ته ماتریالستان وایي. ماتریالستان، شعور د مادي نړۍ د تاریخی تکاملي پروسې په نتیجه کې یوائې د خورا متکاملې مادې یعنې انساني مغز خصلت بولي خو پخپله شعور غیر مادي ګڼي. ، حال دا چې د شعور او مادې تر منځ دغه ډول ذاتي تضاد وجود نلري او د عالم الاسباب ټولې پدیدې او خلقتونه د لوی

خدای په مقضي اراده، پرته له توپیره د یو شان قانومندیو تابع، قایم باالذات او د خپل عالم خلف انسان د معرفت په خاطر مسخر، مقدر او د استفادې وړ ګرځولې دي. مونږ پدې عقیده یو چې شعور نه یوائې د مغز بلکه متناسباً لږو ډیر د هر مادي موجود خصلت او مطلقه بې شعوره او مطلقه با شعوره ماده وجود نلري او په ماده او شعور دواړو کې یو شان ابدي قانونمندي جاري ده. د همدې ځای څخه په فلسفي مسایلو او قضایاوؤ کې د علم سره غیر علمي کړه وړه پیل کیږي، عیني قوانین او قانونمند منطق د پوچ تخیل او تصور لار غوره او د ګمراهۍ په لار قدم پورته کوي او لا ترنن ورځې پورې د لاینحله معما په حیث باقي پاتې کیږي. بې علمي د غیر قانونمند تخیل او تصور له لارې په سوچه علمي ورشو کې د شته والي مشروعیت پیدا کوي او د هر بې علمه لپاره د غیر علمي فلسفو، سفسطو او غیر قانونمند منطق ختمه او زمینه برابروي. مونږ دا نه وایو، لوی خدای دا جهان قانونمند پیدا کړي، قانونمند پایي او قانونمند بدلون او تکامل مومي. کله چې په دې جهان کې د خورا کوچنۍ ذرې څخه نیولې تر خورا لوی سماوي جرم او کتلې پورې په هیڅ حالت، مکان او زمان کې بې قانونۍ او غیر قانونمند حرکت او بدلون ته ځای وجود نه لري او هره قانونمندي او قانون هم یوائې د قانونمند حرکت او بدلون په بنیاد تحقق پیدا کوي، یعنې چې پخپله حرکت او قانونمندي شکل او بڼه د موجودیت د هرې پدیدې او خلقت ګڼل کیږي، څه ډول او په کومه بڼه او ماهیت دغه غیر قانونمند تخیل، تصور او منطق په دغه سر تا پا قانونمنده ورشو کې د پښې ځای او تحقق پیدا کولې شي؟ دا واضح خبره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده چې نه دغه بې علمه فلسفې علمي ماهیت او نه ثوک د خپلو دغه ډول فلسفو دعلمي ماهیت دثبوت لپاره کوم دلیل لرلې شي. هغه پوهان چې په مختلفو بهانواو پردلوګونو هڅه کوي خپلې تخیلي غیر علمي فلسفې او سفسطې په مختلفو نومونو لکه خاص علم ،عام قوانین ،عام مفاهیم ، ام العلوم ،انتزاعي او مجرد علم ، متودولوژیک علم ،د علومو سته(تنه)او داسې نورې بې مفهومه او مهملې نومونې چې غواړي په دوه خیږونو ودریږي او یا لکه د فیلمرغ په ثیر د بار په وخت کې له ځانه مرغه او د الوتلو په وخت کې اوښ جوړ کړي.

نه خاص علوم او نه خاصې قانونمندۍ وجود لري. هر علم او هره قانونمندي مشخصه او البته ځیني ځانګړتیاوې او خصوصیات لري چې هیڅکله هر علمې مشخصتوب نه کمولي او نه له منځه وړلې شي. نو ځکه د فلسفې د علم دغه ډول افاده چې ګوندې دطبیعت ،ټولني او شعوردعامو قوانینواو مفاهیمو ثخه بحث کو ي ،هم سمه نه ده. عام قوانین او مفاهیم خارجي فزیکي وجود نلري. داچې ځیني پوهان لکه ارسطو ، دکارت او ځیني نور ،خاص او عام مفاهیم او قوانین او کل اوجز کله په یوه یا بل اړخ د فلسفي قضایاوو پورې تړي، پخپله ددوی فلسفي نظریات او تیوری یی بې بنیاده او بې اعتباره کړیدي. زه پدې باور یم چې ځانګړي علوم وجود نه لري ،فلسفه لکه چې دمخه وویل شول د خدای د لوی علم بشري ذهني بدیل علم دي نو ځکه داهم نا ممکنه خبره ده چې ثوک په فلسفي علم کې عملي تجربي ثبوتي دلایل وړاندي کړې شي اویا لکه ځیني پوهان چې هڅه کوي د هغوی په اصطلاح د ځانګړو علومو له مخې په فلسفي مسایلو او قضایاوو ثبوتي دلایل وړاندې کړي

هم نا ممکن کار دې. د همدې بې ځایه هڅو او ناممکناتو په نتیجه کې خو ددې ختہ برابره شوې چې هر عالم پخپل آند په فلسفه جلا جلا تورونه وتړي او په مختلفو نومونو یی ونوموي .

دا غلطي اصلاً د فلسفې د نا سم حل ثخه پیل شوې او په اصطلاح دغه سپې د همدغه د فلسفې د اساسي مسئلې په خیتہ کې مردار پروت دې. تر ځو پورې چې دغه مرداري پاکه او د فلسفې د اساسي مسئلې په زړه کې سپیناوې را نه شي فلسفه به همداسې د ګمراهۍ په تورتم کې ځای پر ځای لکه بوینه ثتہ پرته او په حقه به دهر چا هر تو رور پورې تړل کیدې شي.ددغه اساسي قضیي د سم حل په خاطر پکار دادي تر هر ثه لومړې فلسفه د علم او دوهم د خدای د لوی علم د یوائیني خلف علمي بدیل په حیث ومنل شي. دریم داچې ټول فلسفي مسایل او قضایایوا ځې د ورځني پیژندل شوو او منل شوو علمي مقولو او قوانینو په رڼاکې وثیړل شي او وارزول شي او هیڅ ډول غیر علمي تخیل ،تصور ،منطق، سحر ،جادو او خرافاتي غیر علمي مذهبي عقاید په کې ونه کارول شي او نه ځای ورکړل شي. بشري ټولنه نن سبا د جمعي شعوري بلوغ هغې کچې ته رسیدلې نې کسان چې حق او باطل یو له بله سره جدا او په دې واحد لوی جهان کې د واحد خدای د سراسري واحدې قانونمندۍ غوره لار ونیول شي.

کله چې منو ، ځانګړي علوم وجود نه لري ،ثه ډول فلسفي ته د علومو علم ویلي شو ؟دا پخپله ددې معنا لري چې فلسفه پخپله علمي ارزش او ماهیت نه لري ، دعلمي ارزونو او ثیړنو جوګه علم نه دي ، د بارازیت په ثیر یوائې د نورو علومو ثخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لارې تغذيه او په هغه څه چې نورو علومو يو ځل شخوند وهلي ، شخوند وهي ،هضم او يو ځل بيا په سمه او نا سمه توګه پخپل آند فور مولبندي کوي ،يعنې چې فلسفه مړ بناما ر په توره وهي. په دې صورت کې به فلسفه د چا په نزد څه ډول ارزش ولري ؟ په هغه صورت کې چې ځانګړي علوم وجود ونه لري په کوم دليل فلسفې ته د مختلفو علومو د ميوو څخه د ډکو ځانګو د ونې د تنې نسبت کولي شو ؟ د بلې خوا د مخه مونږ دا خبره هم کړې چې قانونمندي شکل د موجوديت د مادې او د دې لوی جهان د ټولو پديدو او خلقتونو لپاره عموميت لري ، او دا سې ورشو ګانې هيڅ چيرې وجود نه لري چې هلته دې يا قانون وجود ونه لري او يا دې د خاصو قوانينو لرونکې وي.د متودولوژيک علم په حيث د فلسفې منل ، په هغه صورت کي چې فلسفه علم ونه ګڼل شي مشکله بريښي او له بلې خوا ډير متودولوژيک علوم وجود لري چې مونږ ورته فلسفه نه شو ويلې. زما په عقيده دا ټولی خبری هيڅ اساس نلری او پرته د فلسفی لفاظۍ څخه چی په هيڅ صورت سره پکی فلسفی منطقی تسلسل نشي مراعاتيدلې بل څه ندی.ماترياليستان هم شعور غير مادي بولي خو احساس ته د ماديت حق قايل دی يعنې د هغوی په عقيده د مادې او شعور تر منځ د احساس او ادراک لار او پل واقع او يو تر بله سره پرې تړلي دي. پدې لار هميشنی لارويان ځي راځي يعنې شعوري احکام په مادي اعمالو او پروسو او برخلاف مادي اعمال او پروسې په شعوري احکامو ، ايديالونو او ارزشونو بدليږي. يا په بل عبارت پدې ترڅ کې شعور په ماده او يا ماده په شعور بدليدلې شي. حال دا چې د مادې د بقاء د عام قانون له مخې ماده نه له منځه ځي او نه د هيڅ څخه منځته

راتلای شي. بلکه يوازې د يوه حالت څخه بل حالت يا د يوې نوعې څخه په بله نوعه بدليږي. که چيرې دغه کار ممکن هم وګڼو نو هغه غوټه چې دغه متضاده مادي او غير مادي نړۍ يو تر بله سره تړي مادي ده او که يا غير مادي؟ پدې باره کې "د عينيت فلسفه" په رساله کې پوره اوږد بحث شويدي چې ځينې نقاط د لته د قضيې د وضاحت په خاطر رانقلوم. هلته ليکل شويدي "ذهنيت نسبي عينيت او هر مشخص ذهنيت عيني واقعيت دې". د دې څخه دا سې معلوميږي چې د ذهنيت او عينيت تفاوت نسبي دې او په ماهيت کې ذاتي توپير نلري. شعور ذاتاً زماني او مکاني قيديت لري او په اصطلاح يوازې په ذهني ختمه او په معينه زماني مقطع کې منځته راځي، تکامل، تقرر او انحطاط مومي. يعنې په هيڅ کی شعور منځته نشی راتلای او د حد اقل زمانی مقطع څخه په کم وخت کی نه يوه قضيه يا حکم درک کيدلې او نه د هغې په باره کې لازم حکم صادريدلط شي. د مثال په ډول انساني ذهن د يوې ساده قضي د درک او د هغې په باره کط د حکم د صدور لپاره نږدې نيمې ثانيي وخت ته ضرورت لري . همدا سې تکامل، تقرر او انحطاط ښيي چې په ذهن کې حرکت موجود دې يعنې دغه درې واړه پديدې په ذهن کې د حرکت مستلزم دي او حرکت هم يو د اشکالو د موجوديت د مادې څخه دې .ماده موجوده ده ځکه چې متحرکه ده او متحرکه ده ځکه چې موجوده ده. يا په بل عبارت ماديت او حرکت يو تربله سره په متقابل استلزام باندې ولاړدي.لوی خدای د خپل لوی علم د عامې قانونمندۍ له مخې د لوی جهان او حرکت متقابل ابديت او موجوديت يو تربله سره لازمي ابدي علت او معلول او همدا سې قائم بالذات او خلل نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پذیر ګرځولي دي. همداسې ذهن دعطالت لرونکې دې چې عادت او مهارت دهغې مظاهر ګڼلې شو. او عطالت هم دمادې خصلت دې. دبلې خوا ذهنيت او شعور دخپل شکل او محتوا په لحاظ يوه پروسه ده او هره پروسه هم دزمان، مکان، حرکت او ماديت مستلزم ګڼل کيږي. دپورتنيو دلايلو په اساس حکم کولې شو چې هر مشخص ذهنيت عيني واقعيت دې او دفلسفې اساسي مسئله چې دهغې په اساس دايدليزم او ماتيرياليزم نظرياتي جدايي او تقسيم بندي راغلې کوم اساس او واقعيت نلري .هيګل چې دعقيدې له مخې ايدياليست وو دلمړي ځل لپاره يې د ديالکتيک اساسي عمومي قوانين فورمولبندي کړل. خو هغه دغه قانونمندي د جهاني روح يامطلقې ايده دتکامل دمراحلو داصولو په حيث منل، نه دمادي جهان دعامې قانونمندۍ په حيث .هګل په حقيقت کې هغه قانونمندي چې په مادي ديالکتيکي قانونمند شکل سره يې دهغه په ذهن کي وجود درلود د ديالکتيکي قوانينو په شکل فورمولبندي کړي ، په غير صورت کي به دغه فورمولبندۍ او قانونمندۍ هيڅکله تحقق نه وې پيدا کړې .

که چيرې دجهاني روح او مطلقې ايدۀ څخه دهګل مقصد خدای وي نو خدای کامل ذات دې او د هغه په ذات کې تغير او تکامل متصور او ممکن ندې. خو بيا هم هګل کولې شول دفلسفي علم موضوع او اساسي مسئله دذهني تخيل او تصور پرځای د ذهني واقعيتونو په بنياد څيړلې او فورمولبندی کړي وای او د خپل علمي فلسفي رسالت جاله به يې تر ګودره رسولې وې ،خو هګل په اصطلاح دعيني ايدياليست په حيث او يا که دقيق وويل شي ، د خپل وخت ذهني تخيلي ، منطقي

وتلې فيلسوف او عالم په توګه له بده مرغه د خپلو همدغو علمي فلسفي نيمګړتياوو له کبله يې د خپل علمي فلسفي رسالت جاله له اوبو پورې نه ايستې شوه.

فير باخ هم د ماترياليست په حيث ټول عظيم مادي ديناميزم ،مناسبات ،قانونمندۍاو دیالکتيکي بدلون او تکامل يواځې وچ کلک او تنګ نظرانه ميخانيکي او متافزيکي استمرار او تکرار وګڼه اود هګل د غير قانونمند تخيلي ادیا ليزم د بړستنې سره وړاندې وغورځاوه او ميتافزيکي تحجر ته ارجحيت قايل شو . هغه پخپلو دغه کړو وړو سره پرته له دې چې له يوه متعصب تنګنظرانه موقف څخه بل متعصب تنګ نظرانه دريز غوره کړي بل هيڅ امتياز تر لاسه نه کړ او دفلسفي علم اساسي مسئلې او موضوع قضيه او مشکل هم په همغه پخواني حالت لاينحل پاتې شو.

ويل کيږي چې مارکس او انګلز په اصطلاح دهګل ديالکتيک او دفير باخ ماترياليزم په ارګانيک ډول سره يو ځای او دلومړی ځل لپاره يي په فلسفه کی دديالکتيکی ماترياليزم تيوري او نظر رامنځته کړ. ماترياليستان تر دا نن ورځې پورې هم په دې عقيده دي چې شعور غير مادي او د خپل اړونده مادي واحد (مغز)سره په مناسبت کې د فلسفې اساسي مسئله جوړوي او يواځې د همدغه مناسبت په بنياد د ادياليزم او ماترياليزم يو تر بله سره متضاد نظريات او عقايد رامنځته شوي دي. دوی همداسې عقيده لري چې احساس مادي او کله چې همدغه احساس په شعوربدليږي غير مادي بڼه غوره کوي .خو زما په عقيده دا خبره ځکه سمه نه ده چې مادي واحدونه او د همدغه ماترياليستانو په اصطلاح غير مادي شعور هيڅکله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارګانيک مرکب او جوړښت نشي جوړولې او که څوک د خپلې دغه ډول خبرې د رښتينولۍ مدعي اوسي ، نو ددوی په آند ارګانيک جوړښت ماهيتاً څه ته ويل کيږي او دغه مادي او غير مادي ارګانيک جوړښت مناسبت څه ډول جوړيدلې شي ؟

او يا د دغه مادي او غير مادي ارګانيک جوړښت د ارتبات غوټه به مادي وي او که غير مادي ؟

مونږ دمخه دا موضوع څيړلې چې شعور او نور مادي واحدونه پرته د ځيني نسبي تفاوتونو او خصوصياتو هيڅ ډول ذاتي توپير ونه لري او هره پروسه ، حرکت او بدلون په هره زماني مقطع او مکاني بعد کې چې اوسې ، همزمان او هم مکان ټولې قانونمندې پروسې او حرکتونه په ميخانيکي ،کيمياوي ، بيولوژيکي ، فزيولوژيکي ،ساحوي،تشعشعي،روحي او نورو ټولو ورشوګانو کې په متداخله لحظوي بڼه تحريکوي او په ټولو برخو او ابعادو کې متجانس، يو نواخت متناسب تعامل او پروسه جوړوي. زما په عقيده په عالم الاسباب کې ارګانيک جوړښت يوازې همدغه مادي واحد تجانس ، نه شليدونکي ابدي پايداره ارتباط ، تسلسل او مناسبت ته ويل کيدې شي. ماترياليستان سره ددې چې په خپلو څيړنو کې يوازې د علمي کړو وړو او روښونو پلوي او مدعي اوددې جهان په مادي واحد جوړښت پوره باور لري او په اصطلاح پخپلو دغه ډول سر تر پايه علمي مادي فعاليتونو وياړي ، خو بيا هم دوی هيڅکله په دې خبره فکر نه دی کړې چې که د دوی دغه ادعا په رښتيا سمه اوسي ،نو ولې په اکثره فلسفي مسايلو او قضاياوو کې چې د شعور او مادې د مناسبت يعنې د فلسفې د اساسي مسئلې په بنياد را منځته کيږي ، دوی خپل

زغرد او واضح نظر نه اظهاروي او د شک او ترديد په پوله کله يوې خوا او کله بلې خوا رغړي او خاصو علومو او خاصو ورشو ګانو ته بيا هم په شک او ترديد سره حق قايليږي ؟ په هره قدمه کې د ترلو دروازو او لا ينحله معماوو سره مخامخ کيږي او ددي په عوض چې د حل واقعي لار ولټوي د ګمراهيو لارنيسي او د غير قانونمند تخيل او منطق د بې بنياده اصولوله مخې دوی هم کذبي او انحرافي فورمولبنديو او تيوريوته غاړه ايښې ده.

ماترياليستان د شعوري او ټولنيزو مسايلو په اړه تر اوسه ايدياليست پاتې شوي او څرنګه چې د فلسفې د اساسي مسئلې په دغه ډول ناسم تعبير سره مشکله ده څوک شعوري او ټولنيز قضايا په دقيق ډول وڅيړلې او وارزولې شي. په همدې سبب حتا کارل مارکس چې د ديالکتيکی او تاريخي ماترياليزم د تيوريولومړنې علمي څيړونکې او د ماترياليزم او ديالکتيک د ارګانيک جوړښت مؤسس وو ، هم ديته اړشوې وو چې دغه واحده قانونمنديد متضادو تيوريو په بڼه وڅيړي ،د ديالکتيکي ماتيراليزم او تاريخي ماترياليزم ځانګړې تيوري فورمولبندي ، حال دا چې په تاريخ کې ديالکتيک او په ديالکتيک کې تاريخ موجود او دغه دواړه د ماديت مستلزم او دهغوی تر منځ کوم ذاتي توپير نه شي په سترګو کيدلې .د همدې ځای څخه د فلسفې نظرياتي او تيوريکي سيستمونو ، ډلو او مکتبونو تر منځ پرته له کوم مقنع او اساسي علمي بنياد او دليل د ويش اونه پخلاکيدونکې دښمنۍ لړۍ له با با ادمه پيل او تر دې دمه دغه بې نتيجې او بې ثمره لوبه دوام لري چې پايلې يې هم پرته له تحريفي ،کذبې فورمولبنديو ، تيوريو ،نظرياتو ،عقايدو او غير علمي منطق څخه بل څه نه شو تصور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیدلي.مارکس او انګلس په خپلو علمي څېړنو او تحلیلونو کې همېشه دغه ډول نیمګړتیاوې او نواقص احساس کړي او په وار وار یې هغې ته دقیقې اشارې او ګوتنیونې کړې دي.د مثال په توګه کارل مارکی لیکي: «ایده په مادي قوت بدلیږي ،کله چې د پراخه پرګنو په عقیده باندې بدله شي» (د مارکس او انګلس کلیات...).خو دوی او نور وماتیریالیستانو نه دي کړې شوي په دې باره کې مقنع او ثبوتي علمي دلایل وړاندي او یا د ننني مروجه علمي قوانینو له مخې خپلې علمي څېړنې ، وړاند وینې او تحلیلونه سمبال کړي. ځکه چې دوی او ټولو ماتریالیستانو د مادې او شعور خپل کذبي تضاد د یوه واقعیت او دفلسفې د اساسي مسئلې په توګه بې قېد و شرطه منلې او کلک پرې ولاړ وو .لکه څرنګه په دې باره کې دمخه مونږ خپل دلایل وړاندې کړي ، په نوموړې مسئله کې نه کوم بنیادي تضاد وجود لري ، نه په دغه بنیاد د فلسفې کومه اساسي مسئله څوک رامنځته کولې شي او نه په دغه د علمي عقایدو ،قوانینو او فورمولبندیو ویش او دیفرنسییشن را منځته کېدلې شي. په هغه صورت کې چې د ویش عامل ، سمبول او محک بې بنیاده او په غلطه را منځته شوې او سي ،نو په دغه بنیادونو که متضادې تیورۍ ،فورمولبندۍ او هره ځانګړې عقیده رامنځته کیږي هیڅکله ریښتیني بڼه نه شي لرلې،او دخپلې ګستاخۍ او سپین سترګتوب څخه په بخښنه ، اجازه راکړۍ ووایم چې ټولې نظریاتي تیوریکي څېړنې په پټو سترګو د غیر علمي تخیل د ګمراهۍ په لار روانې دي. او دهمدې کبله دغه ټول نظریاتي فلسفي مکتبونه او تیوریک سیستمونه په خپلو نظریاتي وضاحتونو کې همیشه دمشکل او

اشتباهاتو سره مخامخ دي او د هغوی فورمولبندۍ پرته دتحریف او تکذیب بله بڼه نه شي لرلي . خو دا خبره په هیڅ صورت سره ددی معنا نلری چې ګوندې دغه نظریات او فلسفي تیوریک سیستمونه علمي ارزش نلري او په هغې باندې سترګې پټې شي. په حقیقت کې دغه ټولې فلسفي څېړنې چې دماتریالیستي یا ایدیالستي نظریاتو خاوندانو لخوا شوي په حقیقت کې دبشري علمي څېړنو او تحقیقاتو ستری زیرمې جوړوي او هر یوه نظریاتي عقیده چې پخپل آند یې موجوده فلسفی حقایق او واقعیتونه دمشخصې لیدتوګې او زاویې څخه څیړلي او په هیڅ صورت سره یوه نظریه دبلې نظریې ځای نشي نیولې او خلا یې نشي ډکولې تل به د خپلو خپلو ارزښتو څخه برخمنې وي .زما په عقیده ددغه ټولو مختلفو علمي نظریاتي څیړنو متودولوژیکي ،ادبي ،علمي منطقي ،ترمنولوژیکي ارزښتونه او دهغې علمي او فلسفي زړې به دهمیش لپاره دحقیقت او واقعیت په څیر پر ځای پاتې وي او هیڅکله باید له نظره ونه غورځول شي او سترګې پرې پټې نشي ،خوزما یوائیني ضروري اصلاحي شرط او وړاندیز به داوي چې په دغه پخواني نظریاتو کې شته نیمګړتیاوې او غلطۍ د عېنیت د فلسفې د نوي لید لوري له مخې پوره او اصلاح شي .په اکثره مواردو کې د زمان او علمي ــ تخنیکي انکشافاتو فاکتورونه اساسي رول لوبولې شي . کوم نظر چی ما په پورته ډول عرض کړی زه پخپله دتدقیق او تأمل وړ بولم.که چیرې دفلسفي څیړونو دباصلاحیته پوهانو لخوا تصحیح، تکمیل او تائید شي نو لازم به داوي چې دفلسفي علم په اساسي مسئله ، موضوع او ځیني نورومیتود ولوژیک ،نصابي او مفرداتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسايلو او اړخونوله مخې پرې له سره غور وشي او فلسفي څېړنې دهغې په برابر تنظيم شي. دماترياليستي ديالکتيک پلويان وايي چې فلسفه يو خاص علم دی اود طبيعت، ټولنې او شعور دعامو قوانينو څخه بحث کوي او پدې باره کې کومه اضافي توضيح وجودنلري تر څو هغه شک او ابهام چې په پورتنۍ جمله کې موجود دی له منځه يوسي. ځکه پخپله دخاص علم او عام قوانين داسې مفاهيم دي چې اضافي توضيح ته ضرورت لري. دهرعلم قوانين پخپله پرته دتاکيدي تذکرڅخه يو څه نسبي عموميتونه لري خو دخاص علم افاده يوه اضافی فوق العادگي ده چې دفلسفي علم دپاره دديالکتيکي ماترياليزم پلويان ورته قايل شوي خو پدې باره کې دضروري او لازمي توضيح په هکله پټه خوله پاتې شويدي. داپه حقيقت کې يو څرگنده تجاهل العارفانه اشتباه ده ، ځکه پدې باره کې که توضيح ورکړې شي سمدستي دهغې باره کې داسې پوښتنې راولاړيږي چې ځواب ويل ورته مشکل دي.هيگل او ځيني نورفلسفي عالمان فلسفه دعلومو علم گڼي. هغوی پدې توگه ديوې خوا فلسفې ته مافوق علمي حيثيت قايليږي خو په حقيقت کې داخبره داسې معنا لري چې گوندې فلسفه يو پارازيت علم دی چې پخپلو پښو نشي ودريدلې او دڅټې غوندې په نورو علومو باردې.داگز ستنسياليزم پيروان وايي علم بل شې او فلسفه بل شې دې. هغوی دا خبره غوره کړې ، ځکه که علم ورته ووايي نو دليل ورته نلري او که دليل ورته پيداکوي دهغی تر شا چې کومې پوښتنې راپيدا کيږي هغې ته ځواب ويل مشکل دې. نو منلې يې ده چې دسل هو څخه همدا يوه نه ښه ده.ځيني فلسفه پوهان فلسفه مجرد او انتزاعي

علم شميري او پدې عقيده دي داچې مجرد او انتزاعي عام مفاهيم خارجي وجود نلري نو څېړنه يې هم نه کوم اساس لري او نه ضرورت. دهغوی په نظر فلسفه دذهني تصوراتو او خيال بافيو علم دې.

لازمه ده داديوه څرگند حقيقت په څير ومنل شي چې دلوی خدای لوی جهان دهغه ذات دلوی علم دقوانينو مطابق منځته راغلې، پايي او تغير او تکامل مومي. نوری لاری پدي کې لټول پرته دگمراهۍ څخه بل انجام نشي لرلې .دپورتنۍ ډيری لنډې يادوني او توضيح په ترخ کې دې نتيجې ته رسيږو چې دلوی علم قانونمندي دانساني ذهنگريو او ادراکي امکاناتو څخه پورته په عيني توگه دمادي لوی جهان دپيدايش سره سم په ابدي شکل موجود او دهغې تجربي عملي او متيماتيکي محاسبه هم دانساني علم، پوهې او تخنيکې امکاناتو څخه اوچت او ناممکن کارځکه گڼل کيږي چې ميکره او ماکره جهانونه، سيستمونه او نظامونه همغسې چې دابعادو له مخې يوه لايتناهي ورشو تشکيلوي دخپل تنوع، تعدد او نورو هر ډول پارامترونو له مخې چې په هيڅ صورت دانسان په شعوري طيف کې نه ځائيږي هم لايتناهي دي. دغه ټول مادي موجودات دکوچنۍ ذرې څخه نيولې ترخورا لويو سماوي اجرامو پورې دخپل ټول لايتناهی تعدد ، تنوع او نورو لايتناهی تفاوتونو سره که ديوې خوا دمختلفو جهانونو ، نظامونو ، سيستمونو او منفردو مادي واحدونو په حيث په متقابل توازن، تعادل او استقرار کې واقع دي دبلې خوا همزمان په هغې کي کمي ،کيفي ديالکتيکي ديناميزم ،خلقتي ستاتيزم او ابدي تحول او تکامل جريان لری. يعني هر موجود په ځانگړي توگه او يا د سيستم او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظام په حيث دټولو لايتناهي تعدد، رنګينيو، تفاوتونو او مشابهتونو سره په همغه يوه لحظه کې همغه مشخص ځانګړې مادي واحد يا سيستم او نظام دې او هم ندې. حتا په هغه صورت کې که مونږ مادي جهاني موجوديت يو ساده ميتافزيکي استمرار او تکرار قبول کړو بيا هم ددغه لايتناهي مادي واحدونو، سيستمونو او نظامونو موجوديت او حرکت متيماتيکي افاده د بې شميره انتګرالي او ديفرنسيالي معادلاتي سيستمونو او دهغوی د بې شميره مشقاتو او نورو افادوی تسلسلونو پواسطه به په عالم الاسباب کې ناممکن کار وي. اوس پخپله ددې سنجش او تصور کيدلې شي، کله چې دغسې عظيم لايتناهي نظام په هراړخيز او لايتناهي بعدي لحظوي ديالکتيکي ديناميکي متحول او تکاملي پروسوي استمرار کې قرار لري متماتيکی افاده او محاسبه به يي ممکن کار وی؟آيا ددغسې يوه عظيم لايتناهي ديالکتيکي ديناميک نظام عملي تجربه به په کوم لابراتوار کې ممکنه وی؟ بې له شکه دا د بشر دامکاناتو څخه وتلې کار دې. ليکن لوی علم پرته له شکه ددغه عظيم جهان دلايتناهي مادي موجوديتونو لايتناهي مناسبتونو او لايتناهي ديالکتيکي ديناميک تحول او تکامل علم دې . دهغی هره يوه پروسه دلوی علم د عامې قانونمندۍ پواسطه افاده کيدلې او د دغه لوی جهان په عملي لابراتوارونو کې د تجربې وړ او ټول قضايا يي د قضا او قدر د تناسب له مخې په عيني توګه دانساني نسبي معرفت دپاره وجود لري. دغه لوی جهان دټول عظمت، تفاوتونو، او ديناميزم سره سره متوازن، متعادل مستقر او هر څه پکی سيال پيدا دي او دلوی علم عامه قانونمندي ددغه

سيستمونو دا استقراريت تضمين کوي .لازم دادي بشر ددغه قانونمنديو مطابق عمل وکړي نه دهغې په ضد. زه پدې باره کې داضافي وضاحت څخه تيريږم خود مثال په توګه دومره وايم چې که زمونږ په شمسی نظام کې لمر دلوی والي، طاقت او مرکزيت سمبول دې نو ډيره کوچنۍ ذره دهمدغه لمر او دهغی په څير لايتناهی نظامونو دجوړښت، پايښت او ابديت سمبول او ښکاره ده. انسان، حيوان، نبات، جماد او دلوی جهان نور ټول مغلقترين موجودات چی دلوی علم د عامې قانونمندۍ له مخې خلق شوي واقعاً ديوه خارق العاده مافوق انساني طاقت او ذات دخلقت مظاهر او مخلوق ګڼل کيږې. ددغه مخلوقاتو دټولو اوصافو، خواصو او دهغوی دجوړښت دخورا مغلقو سيستمونو پروګرام او قضايي جبر او ديترمينيزم په يوه کوچنی حجره او دهغی څخه په لا کوچنی جوړښت کی ځای پځای کول هم يوائی او يوائی دمافوق انسانی او يوه خارق العاده ذات صنع ګڼل کيدلې شي. پورتنې نظر ديوی طرحی په شکل وړاندی شو ترڅو دفلسفه پوهانو او عالمانو توجه دغه عمده مسئلې ته راوګرځي او دهغی له مخې دفلسفي علم دماهيت، موضوع اساسي مسئلې نظرياتي اړخونو او تيوريو په باره کې په نوې ليد توګه لازمې فورمول بندۍ رامنځته شي .کله مو چې دا ومنل، چې لوی علم په لوی جهان محيط علم او قانونمندي ده او دهغې د ساحې څخه يوه کوچنۍ ذره هم بيرون نشي پاتې کيدلې حتما دا سوال هم راولاړيږی چې آيا نور علوم په ځانګړي ډول وجود لري؟ که لري يي دهغوی مناسبتونه دلوی علم سره څه ډول دی؟دخدای لوی جهان دترکيب، فزيکي حالت او داسې نورو اوصافو له مخې متجانس، يو نواخت،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ميتافزيک، په يوه حالت پيدا او په همغه حالت فناء جهان ندی. هر مادي واحد، هر موجود هر مولود د پيدايش، بقاء، انحطاط او فنا مراحل لري. پخپله لويه قانونمندي ديوه منفرد واحد دبقاء په عموديت او ددغه واحد دنوع په افقيت کې کامل توافق او حتا شباهت هم نلری. دجهان ترکيبي تناسبونه او تفاوتونه، فزيکي، کيماوي او نور حالتونه پدغه قانونمنديو مستقيم تاثير لري او لازم تاثير او تغير منځته راوړي. مونږ حتا ديوه مشخص عنصر يا ترکيب په ارتباط مختلف فزيکي حالتونه لکه جامد، مايع، غاز، مختلف تشعسعات، مقناطيسي، الکتريکي، جاذبي ساحې، پلازمايي، فوتوني او نور حالتونه چې تر اوسه پورې يې مونږ نه پيژنو هر يو دځانګړو او متفاوتو قانونمنديو لرونکي دي. دبلی خوا دخدای لوی جهان دلايتناهي عدم تجانس، تنوع او تفاوتونو سره سره په لايتناهی تحول او تکامل کې قرار لري چې دهغې په تناسب او مطابقت قانونمندي هم په مستمر شکل سره تغير کوي. دغه قوانين او دهغې يو تربله ديالکتيکي تداخل پرته لدې چې دچالخوا پيژندل شوې وي يا نه دقضاء دحکم له مخې دطبيعي جبر په شکل جريان لري. ليکن بشري معرفت، پيژندنه هم کاملا بې تاثيره ندي او تل دقدر په تناسب تاثير لري (دقضاء او قدر په باره کی به په لازم وخت کې بحث وشي) بشري معرفت يوه تکاملي پروسه او بشري ضرورتونه او دعلومو ځخه داستفادې سطحه هم تل په تکامل او تغير کې ده. خو دغه علومو او قوانينو تحقيقي او تدقيقي کچه دلوی علم او حتا دفلسفي علم دعامو قوانينو دمعيارونو سره هيځکله دمقايسې وړ نده او تل دنسبي او خصوصي حالتونو او تقريبي محاسبو

په شکل منل کيدلې شي. دفلسفې قانونمندۍ په سطحه دهغې برابرول او تنظيمول نه ممکنه ده او نه ضروري. په همدې علت ويلې شو چې پرته دفلسفي علم او عامې قانونمندۍ ځخه ځانګړي علمي قوانين او پخپله علوم هم دبشري ضرورتونو په تناسب داستفادې وړ ګرځي. دغه علوم دانسانانو دجدي ضرورتونو له مخې منځته راځي او کله چې دغه ضرورتونه له منځه ځي پخپله علوم هم خپل شته والی دلاسه ورکوي ليکن دهغې فلسفي زړې يا فلسفي عامه قانونمندي پر ځای پاتې کيږي. دفلسفې ځخه پرته نور علوم تل نسبي او تقريبي ماهيت لري ځکه چې هيځ علم نشي کولې په يوه مسئله يا قضيه کي ټول مؤثر فکتورونه محاسبه کړې شي او دبلې خوا په ځينو مسائلو کې دډيرې دقيقي محاسبې ضرورت هم نه ليدل کيږي. که چيرې دپرنسيب له مخې دموضوع سره دقيق کړه وړه وشي نو ويلی شو چې ځانګړي علوم په ځانګړې توګه وجود نلري او په حقيقت کې ټول علوم يو تربله سره دلويي عامې قانونمندۍ په چوکاټ کې تداخل لري او په تحقيقاتي او تجربي پروسو کې دهغې جدا کول ناممکن کار دې. يعنې ممکنه نده يوه فزيکي، کيماوي يا بيولوژيکي پروسه يا تجربه په خالص او ځانګړې توګه عملی شی بلکه هغه يو تر بله په متداخل شکل سره هم مکان او همزمان جريان لری. په ځانګړې علمي توګه ديوې مسئلې دڅيړنې په جريان کې ځينې مناسبتونه او فکتورونه په نظر کې نه نيول کيږي او ترې صرف نظر کيږي او يواځې دهرې مسئلې داهميت په تناسب ديوه ضريب په اضافه کولو سره دهغې تلافي کيږی. خو دا کار په هيځ صورت سره ددغه علم دنسبيت او تقريبيت درجه نشي کمولې. هر ځانګړې علم خامخا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دفلسفې عامې قانونمندۍ خصوصي او تقريبي حالتونه او پديدې دي چې دديالکتيک دمشخص اړخ په حيث دمشخص علم دلارې زمونږ دذهن دمحدود ميخانيکيت يا بيوفزيولوژيکيت دمختلفو اړخونو دانعکاس په هنداروکې منعکس کيږي او پدې ډول دفلسفي علم د عامې قانونمندۍ دلمړۍ درجې مشق په حيث په نسبي او تقريبي لحاظ دځانګړو علومو دمنځته راتلو سبب ګرځي. کيدلې شي دمختلفو علومو نوموړې ذهني ميخانيکيتونه دوهم وار دذهن دفلسفي منطق په هنداره کې مجموعاً په استقرايي او قياسي ډول انعکاس ومومي او ددغه مختلفو علومو دمنطقي ارګانيک انتګريشن، قياس، تحليل او تجزيې په نتيجه کې دديالکتيک نسبي فلسفي قانونمندي رامنځته شي.فلسفي علم او فلسفي قانونمندۍ بيا پخپل وار دخداى دلوى علم ، لويې قانونمندۍ، خدايي ټولو خلقتونو او لوى حقيقت دمعرفت په پروسه کې بشري ذهني نسبي عامه قانونمنده پيژندنه، قانونمندي او علم ګڼل کيږي . تل تحول او تکامل کوى او دتل لپاره دذهني نسبي حقيقت په توګه پاتې کيري. پدي توګه ځانګړي علوم او قانونمندۍ دبشر دشعوري کچې په تناسب دځانګړو ضرورتونو له مخې په مختلفو وختونو کې منځته راځي، داستفادې وړ ګرځي، ورو ورو خپل ارزش دلاسه ورکوي او له منځه ځي خو دهغې فلسفي زړې او يا که دقيق وويل شي دلويې قانونمندۍ او لوى علم دقانونمنديو خصوصي حالت په حيث دتل دپاره پاتې کيږي . لکه ځيني فزيکي، کيماوي، بيولوژيکي.... قوانين او يا دهغوۍ متيماتيکي ارزونه چې دتل لپاره خپل ارزش له لاسه نه ورکوي .پدې باره کې چې ايا

فلسفي علم ته دانتزاعي څيړنو په حيث ضرورت شته او که نه؟ که شته نو دغه ضرورتونه کوم دي؟ آيا فلسفه دنورو علومو دلارى تغذيه کيږى ؟.... او نور ځانګړي علوم څه ډول په ذهني تورتم کې دفلسفي علم دڅراغ په مرسته سمه لاره مخ په وړاندې نيولې شي ؟ پدې باره کې به په راتلونکي وخت کې لازم بحث وشي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی جهان

دفلسفي او لوی علم د سرخط لاندې بحث کې مونږ دې نتیجې ته ورسیدو چې فلسفه دلوی جهان دلوی حقیقت او ټولو لایتناهی پدیدو او مظاهرو دمعرفت په پروسه کې دبشري ذهنګریو، مقدراتو او امکاناتو مطابق هر اړخیزه قانونمنده فورمولبندي او علمي افاده ګڼل کیږي. خو لوی علم دبشري ذهنګریو او مقدراتو څخه پورته په لوی جهان باندې محیط او دخدای دمقضي الامر ارادې له مخې دیوه لوی، ثابت او تغیر ناپذیره ابدي حقیقت او واقعیت په حیث تغیر نه منونکې دې.

په دغه بحث کې دلوی علم او لوی جهان دمتقابل استلزامیت ذکر هم شوې چې په حقیقت کې د همدغه متقابل استلزامیت په بنیاد د خدای د لوی علم قانونمندي د ټولو خلقتونو او پدیدو د مادي موجودیت استلزامي شکل دموجودیت ګرځېدلې او دیوه موجودیت پرته دبل دموجودیت څخه، نشي متصور کیدلې.

دلوی علم دمحیط څخه وتلې هیڅ ډول بله قانونمندي وجود نلري، لوی علم دلوی جهان دلوی دیالکتیک دابدي همزمان ستاتیزم او دینامیزم علم ګڼل کیږي. دلوی علم په باره کې خبرې کول زمونږ دبحث موضوع نده یواځې دبشري ذهني فلسفي

درک له مخې دلوی جهان په باره کې ځینیې مسایل څیړو.

په پخوا وختونو کې چې لا دانسانانو شعور او پوهې کافي انکشاف نه وؤ کړې نو دهغوی درک او معرفت هم یواځې دخپل نږدې چاپیریال څخه تر هغه ځایه چې یې دحواسو مزي غزیدلې او ابتدایي شعوري منطق اجازه ورکوله دحواسو دامکاناتو او غریزي مجبوري ضرورتونو له مخې عملي او ممکڼ ګڼل کیدل.

دوی دطبیعي او اجتماعي سهولتونو او افتونو سره عملاً په دوه ګوني ډول مخامخ او یواځې داحساساتو په کچه یې دبشر په ذهن کې دخیر او شر، نیکۍ او بدۍ، دوستۍ او دښمنۍ او داسې نور، تمیز کول شروع شو. په همدغه اساس دوی ډلګۍ جوړولې او له ابتداء څخه درحماني او شیطاني قوتونو دموجودیت له مخې دبشري ټولنې دټولنیزو مناسباتو دوه ګونې دښمنانه احساساتي او دوستانه عقلاني تهدابونه کښیښودل شول. دشعور او فکر په انکشاف سره بشر دبې شمیره پوښتنو سره مخامخ کیده او له بده مرغه دغه پوښتنو تل دوه ګوني احساساتي او عقلاني ځوابونه پیدا کول او تر ننۍ ورځې پورې ددې په عوض چې په علم او علمي منطق ډډه ولګول شي بشري احساساتو او شیطانیقوتونو تل د تلې ډیره درنه پله جوړه کړې او د بې شمیره متضادو، لاینحله او نه پخلا کیدونکو پرابلمونو دایجاد سبب ګرځیدلې دې. دبلې خوا بشر دهمغه ابتدا څخه ددې لوی جهان دلایتناهي پدیدو او خارق العاده رنګنیو په هکله عملاً بې تفاوته نه دې پاتې شوې. که ځینې کسانو تل شپې دستورو په نظاره سبا کړې، دهغوی حرکتونه او تګ لارې یې تعقیب کړې، په هغې کې یې مختلف اشکال، حرکات، حدود او ارتباطات پیدا کړی، بې ساري

(c) ketabton.com: The Digital Library

عظمتونه، بې شمیره نظامونه او د قدرت مرکزونه موندلي، پدغه لوی جهان کې یې خپل موقف او موضع تثبیت کړي، لازمې قانونمندۍ یې کشف کړي او فومول بندي کړي، دعلم او معرفت کړۍ، مرحلې، امکانات او متودونه ایجاد کړي، حق او حقیقت ته قایل او پخپله د دغه لارۍ لارویان او پیروان ګرځیدلي دي.

دوهمې ډلې دعملي درک او فهم له مخې زیارونه ګاللي او دبشري ضرورتونو او نیاز دپاره یې دمادي نعماتو سترې زیرمې ایجاد کړیدي. دریم، څلورم او نورو دعلم، فرهنګ او داسې نورو ساحو کې ستر خدمتونه سرته رسولي او عملي نتائج یې ترلاسه کړیدي چې اول لاس تحقیقاتي لاسته راوړنو په باره کې معلوماتونه یې دلویو او کوچنیو مجموعو په شکل دنړۍ په عامه کتابخانو او ارشیفونو کې موجود دي.

زه غواړم یواځې ځینې پرنسیبي مسائلو او عامو قانونمندیو ته دخپل لید لوري او فهم له مخې اشاره وکړم. خو ددې علومو دمتخصصیونو دپاره پکار دي چې دنوي مادي تخنیکي امکاناتو، علمي پرمختیا وو، نظریاتو او متودونو په اساس هر یو پخپله ساحه کې لازم تحقیقاتي مواد او نتیجه ګیرۍ وړاندي او په ارګانیک ډول دهغو له مخې ددې مادي، معنوي لایتناهي مناسباتو، دینامیک تحول او تکامل دپاره علمي قانونمند بنیاد کښیښودل شي او یواځې علم دټولو پدیدو، مظاهرو او مناسباتو دحقانیت او واقعیت دتثبیت لپاره یواځیني معیار او محک ومنل شي او داحساساتو او تخیلاتو رول یواځې داحساساتي او تخیلي مسائلو او پدیدو په ساحه کې محدود شي.

همغسې چې په فلسفي علم کې دغلطو، ناقصو او خامو فکري تراوشونو په نتیجه کې انحرافي او غلطو تیوریو او فورمولبندیو ځای نیولې وؤ دلوی جهان په باره کی هم دغه ډول انحرافي تیوریو ، تخیلي نظریاتو، فرضیو، ارقامو او اعدادو هم ځای نیولې چې دمقنع ثبوتي دلایل وړاندې کول یې په هکله ډیر مشکل کار ګڼل کیږي.

دپخوانیو انسانانو لپاره هغه چاپیریال چې ژوند یې پکې کاوه د دې لوی جهان په معنی او مفهوم وؤ. تر کومه ځایه پورې چې یې مزل وهلې شو او نظر یې رسیده، په همغه ځای دهغوی جهان ختمیده او دهغې برید څخه وړاندی په اصطلاح دپیریانو، دیوانو، بلاګانو، جوج ماجوج جهان او یا مطلقه تاریکي مستقره وه .ددوی جهان کیدلې شو چې دطبیعي عوارضو، انساني دښمنیو او حیواني خطرونو پواسطه هم محدود شي. پدې باره کې مختلفو عقلي، عقیدوي، مذهبي او داسې نورو نظریو افسانو ځای نیولی وؤ او خلکو پرې باور کاوه. داخبره اوس هم معموله ده چې "څلور کنجه جهان مې ورپسې ولټوه" یا "داڅلور کنجه جهان ما ټول لیدلی" معلومیږي چې دهغوی په نظر دې جهان څلور کنجه درلودل او دهمواري پرتې ځمکې په شکل وو. دا ډول تخیلي کیسې او افساني دیوه نسل څخه بل ته تر ننني ورځې پورې ډیري پاتې دي او ډیر خلک پرې اوس هم باور لري.

افلاطون چې د ق م په ۴ پیړۍ کې اوسیده دلوی جهان په باره کې یې لیکلي نظریات پریښي دي. هغه دجیوسنتریزم دنظریې پیروي کوله. جیو په یوناني ژبه کې ځمکې ته وایي یعني هغه پدې عقیده وؤ چې ځمکه دجهان مرکز، پر ځای ولاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده او لمر او نور ستوری دهغې چار چاپیر ګرځي. افلاطو دځمکې په کرویت عقیده نه درلودله. کوپرنیک (۱۵۴۳ ــ ۱۴۷۳) پولینډی عالم د لومړی ځل لپاره وویل چې ځمکه کروي ده هم پخپل محور او هم دلمر په مدار ګرځې. کوپرنیک دهیلیو سنتریزم دنظریي پلوي وؤ یعني لمر یي دجهان مرکز ګاڼه او پدي عقیده وؤ چې ټول ستوري په یوه سطحه کې دلمر نه ګرد چورلي. سره دځیني اشتباهاتو بیا هم دکوپرنیک نظر دجهاني معلوماتو په باره کې یو ستر انقلابی بدلون رامنځته کړ.

کانت، لاپلاس، کپلر او ځینی نورو دکوپرنیک اشتباهات اصلاح او دسماوي اجرامو دحرکت په باره کې یي ځیني فزیکي او متماتیکي معلومات وړاندې او شمي یي جوړې کړې.

لاپلاس دستورو او سیاراتو دپیدایش په باره کې خپله دنیبولا چې ګرم غاز ته ویل کیږي، کانت دګرد او دوړو او چمبرلاین دیخونو دکوچنیو ټوټو دموجودیت څخه دستورو او سیارو دمنځته راتګ په نظر و دریدل. هغوی داهم وویل چې لمر دکائناتو مرکز نه بلکه لمر هم دنورو ستورو غوندې یو ستورې او یواځې زمونږ دشمسي نظام مرکز ګڼل کیږي. ځمکه او نورې ددی شمسي نظام سیارې ترې ګرد چاپیر په خپلو معینو مدارونو ګرځي.

ددوی او ځیني نورو عالمانو دنظریاتو په اساس دکسموګوني یعنی دستورو او جهان دپیدایش، کسمولوژي، استرونومي، فضایي نسبتي تیوری او داسې نورو علومو او تیوریو اساسات فورمولبندي او اړونده څیړني پیل شو ې.

کله چې نیوتن دجاذبې عمومي قانون کشف کړ، پدي

علومو کې نور ستر بدلونونه راغلل. دغه قانون یي دټولو اجرامو لپاره قابل دتطبیق وګاڼه او ددغه علومو ټول مسائل لکه دنورو فزیکي قضایاوؤ په څیر څیړل شروع شول.

په ۱۹۵۷ کال کې فضا ته دتوغندیو توغول پیل او بیا سپوږمی، مریخ او نورو سیارو ته سفرونه شروع او دغه توغوندي دټاکلو لارو ځیني په ټاکلو محلونو کې ښکته او ډیر بار ارزښته معلوماتونه ځمکې ته رالیږي او په حقه ددغه علومو او اړونده عالمانو ستر بریالیتوبونه ګڼل کیدلې شي.

کومه هرارشي چې دجهان پیژندني په باره کې پورته ذکر شوه عالمانو او یانورو پوهانو وړاندی کړې، سره ددی چې هغوی پخپله هم پرې پوره باور نلري او هیڅ تر اوسه جرئت ندې کړې چې په خپلو نظریو او فرضیو ټینګ ودریږي او یا دهغې په باره کې دمنلو وړمقنع ثبوتي دلایل وړاندې کړي، بیا هم زه ستر برې او دمنلو وړ بولم. خو زما لپاره هیڅکله دادمنلو وړ نده چې دداسې احتمالي، تخیلي غیر دقیقو نظریو او فرضیو په اساس څوک وغواړي چې حقیقي علمي تیوری او فومولبندی جوړې کړي. لازم دادي چې هرې نظریي ته دهغې دمحتوا مطابق ارزش ورکړل شي او په ټپو سترګو معجزه ونه ګڼل شي.

دفلسفي علم په بحث کې مونږ ولیدل چې څه ډول دمختلفو نظریو او مکتبونو پیروانو په ډیر خرګندو مسائلو کې یو بل ته ندي قانع شوي او خپلې لارې یي تر ننني ورځې پورې جدا ساتلي او تعقیبوي یي.

دلوی جهان په باره کې مسائل او نظریات لا ډیر مغلق او یو پیچلې ځنځیري سیستم جوړوي چې دیوه اړخ څخه تر بل اړخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې سفر او مزل يې ناشونې بريښي ځکه چې دغه پروسې ډيرې بطي او په اکثره مواردو کې مليونونه کلونه دوام کوي او د مختلفو نظامونو او سيستمونو ترمنځ مسافې چې د يوې مشترکې قضيې او فرضيې په ترڅ کې يې ځيړل ضروري بريښي هم کله د مليونونو نوري کلونو په اندازه وي. لا پخواني عالمان پدې عقيده وو چې دا جهان لايتناهي او د مختلفو بې شميره ګلاکتيکونو "کهکشانونو"، سيستمونو او نظامونو څخه جوړ او د هر مجاور نظام، سيستم او ګلاکتيک او داسې نورو ترمنځ د حساب څخه وتلې مسافې پرتې دي.

په کوم ګلاکتيک کې چې زمونږ شمسي نظام واقع دې ستوري يې مونږ اکثراً په غير مجهزو سترګو ليدلې شو. اوږنده عالمان پدې باور دي چې زمونږ په ګلاکتيک "کهکشان" کې ۱۰۰ مليارده زمونږ د شمسي نظام غوندې او لا دهغې څخه لوی نظامونه شته چې د همجواره نظامونو ترمنځ مسافې ډيرو نوري کلونو ته رسيږي. که مونږ نور ګلاکتيکونه هم په نظر کې ونيسو نو تعداد، مسافې او مناسبتونه هر يو لايتناهي ته رسيږي. د داډول لايتناهي سيستمونو، نظامونو، مسافو او مناسبتونو د موجوديت او دهغې د همزمان ستاتيزم او ديناميزم په صورت کې دکومې محاسبې، متماتيکي افادې او عامې فومولبندۍ امکانات نه نن او نه په راتلونکې کې څوک ترلاسه کولې شي. ځکه چې حتا ډير محدود او ځانګړې مسايل او قضايا بايد همزمان په متعددو کاردينالتي سيستمو کې مطالعه او لازم نتايج ترلاسه شي چې اصلاً ناشونې کار ګڼل کيږي. نن چې کوم عالمان داډول محاسبې سرته رسوي فوق العاده احتمالي وي او هغوی تل هڅې کوي خپل

اشتباهات د متعددو احتمالي ضريبونو په استعمال سره اصلاح او تلافي کړي. خو کله ناکله بر خلاف د هغوی غلطۍ څو چنده کيږي.

دمخه اشاره وشوه چې دغه پروسې ميلونونه کلونه دوام پيدا کوي. نو ديوې خوا دانسانانو دبې شميره نسلونو عمر ددې لپاره کفايت نه کوي چې يوه پروژه تکميل او دبلې خوا اوس چې شخصي او دولتي شرکتونه او مؤسسې غواړي عاجلې انتفاعي پروژې پکار واچوي، کله به څوک حاضر شي پداسې پروژو کې سرمايه ګذاري وکړي. دريمه خبره داده، ډير وخت کيدلې شي داسې هم پيښه شي، کوم نظام چې مونږ غواړو مطالعه او دهغې په اساس عامه قانونمندي فورمولبندي کړو ميلونونه او يا لااقل ډير ډير کلونه پخوا له منځه تللې اوسي او زمونږ هڅې به خوشې په خوشې ديوه داسې انجام شوي عمل په باره کې سرته رسيدلې اوسي چې په حقيقت کې فزيکي وجود نه لري او مونږ يواځې د هغوی د انعکاسي تصويرونو په ځيړنو مصروف او طبعاً ب نتايج به يې هم ګټورې پايلې ونه لري.

ډير وخت ځيني عالمان پخپلو محاسبو کې دوګانه «+» «-» نتايج ترلاسه کوي او دهغې له مخې په مثبت منفي، وجود او عدم وجود لکه ماده ــ انتي ماده، ماده ــ خلاء، ذره ــ انتي زره او داسې نورو مفاهيمو چې ګوندي ماهيوي تضاديت لري اطلاق کوي حال دا چې په اکثره مواردو کې هغوی ماهيوي تضاد نلري او يواځې قبول شوي او منل شوي صول، علائم او افاده کوي. زه نپوهيږم څه ډول پدغه مسايلو کې د دغه پوهانو باسواده او باشعوره ذهن او منطق دامنې چې د داسې بيحسابه انرژي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرونکو لويو کتلو تر منځ او يا اړخ ته دغه ډول تش په نامه خلا وجود لرلی شي. زه چې پدې باره کې شايد ډير ناڅيزه معلومات ولرم بيا هم زما ذهن او منطق هيڅکله دا نشي منلې او که څوک ددې خبري مدعي اوسې دهغه څخه زما پوښتنه داده چې ددغه يو جانبه بې حسابه پوتنسيال په مقابل کې چې نومورې خلاء ته ددې ټولو کتلو دغورځولو دپاره موجود دې کومه متقابل قوه مانع کيدلې شي ؟

زه پدې عقيده يم چې پدې لايتناهي لوی جهان کې ديوې ذري په اندازه خلاء او په بل عبارت مړه نقطه وجود نشي لرلې. که په رښتيا سره ددا ډول کوچنۍ خلاء دموجوديدو امکان پيدا شي نو دالوی جهان به پکې غرق او واقعي قيامت به جوړ شي. که چيري بيا هم داومنو چې داسې کوچنۍ خلاء پيدا شوه او دالوی جهان پکی غرق نشو نو دابه ددې معنا ولري چې همدغه دکوچنۍ ذرې په اندازه خلاء بيل جهان، هلته جداګانه قانونمندي او العياذ باالله هلته دبيل خدای حاکميت موجود دې. چې نشته !!!

همغسي چې دالوی جهان لايتناهي، مناسبات لايتناهي او بدلون او تکامل لايتناهي ګڼل کيږي همغومره دابحث هم اوږديدلي شي. ليکن دپورتنيو څه ناڅه يادونو په نتيجه کې ويلې شو چې بشر دتل لپاره نه يوائی پدی علت چی دا جهان دابعادو، تعداد او تنوع له پلوه لايتناهي دې دکلي معرفت څخه عاجز دې بلکه دهغي همزمان بدلون او تکامل، ستاتيزم او ديناميزم هم داکار ناممکن ګرځوې.

څه ډول تعاملات دمثال په ډول زمونږ دنظام په لمر او دمشابه بې شميره نورو لمرونو په دننه کې پيښيږي چې

ددا ډول لايتناهي کمی نه ختميدونکې انرژي دتوليد باعث کيږي؟ پدې لوی جهان کې دمطلقو تورتمي ساحو يا تورو غارونو دموجوديت راز په څه کې دې چی هر څه يي په لمن کې ورلويږي دوباره يي څوک په حال نه خبريږی؟ خو ويل کيږی چی هر څه دهغې په غيږ کې داسې زبيښل کيږي چې دټولو موجوداتو ماليکولي، اتمي، پروتوني، الکتروني، پوزيتروني، نيتروني، کوارک، نيترين او دهغې څخه لاپسې کوچنيو ذراتو دجوړښتونو پنجري او پښتۍ داسې ورماتوي او يو په بل کې ورننباسي چې دلويو ستورو په حجم کتلو څخه دفوتبال دتوپ په اندازه او لاکوچني حجمونه جوړوي. سوال پيدا کيږي پدغه تورو غارونو کی چی ځينی کسان يي خلاء بولي دومره عظيمه قوه چې داکار سرته رسوي له کومه شوه چې ددغه عظيمو کتلو داجزاوؤ په ټټر کې چې کومي لايتناهي قوې موجودې دي دفع او بيا څه ډول يو تشکل رامنځته شو چې دغه عظيمی قوې يي پخپل کوچني حجم کې ټينګي ونيولې او ويي ساتلې. داسې هم ويل کيږي چې پدغه توروغارونو کې هر څه په حقيقت کې دنوي جهانونو دجوړښت په اوليه موادو بدليږي، کرار کرار تجمع کوي او کله چې بحراني کتلې ته رسيږي **BigBang** (لويه چاودنه) کوي او هر څه په اصطلاح دلاپلاس او ګانت په نيبولا يعنې ګرم غاز او ګرد او يا دچمبرلاين ديخونو په ټوټو او يا په بل عبارت دنوي جهان دبناء په خښتو بدلوي او نوي جهانونه ترې جوړيږي. ددا ډول فرضيو ورانډې کول، منل او ردول درې واړه مشکل کار ديي. په هر حالت کيې يي عجله پکار نده او پوره غور او سنجش پری کول پکار دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کانت، لاپلاس او چمبرلاین د نظریاتو په هکله ډیر حسن نیت په صورت کې کیدلې شي د لوی جهان د بدلون او تکامل په پروسه کې ډیر کوچني عامل او ډیر خصوصي حالت په حیث ومنل شي نه د جهان د پیدایش د مبداء او یا په کل کی دهغی دعوا ملو په حیث.

ځیني کسان پدې باره کې عقیده لري چې ددې جهان زوړ دفتر اول او اخر نلري او څوک تري نشي خبریدلې، او د پوهانو او فیلسوفانو د تخیلي، تصوري او فنتازي تیوریو وړاندې کولو لپاره یې بوینه د خامو خټو ناپایداره پلندی برابره کړې ده. پدې باره کې زه پدې عقیده یم چې پدې جهان کې هیڅ شې بې پلنه نه ورکیږي، ددې جهان د زاړه دفتر ټولې پاڼې پوره دي او د امکاناتو په لاسته راوړلو سره هر وخت چې مونږ وغواړو د حاضر وخت په بنیاد د دفتر د ابتدا څخه تر انتها پورې مطالعه او محاسبه کړو. دا موضوع په یوه بله لیکنه کې ما په کافي اندازه څیړلې ده.

ډیر وخت داسې هم پیښیږي چې ځیني کسان د خپلو فرضیو د تائید په خاطر د ناقصو فکري تراوشونو او حتی کله نا کله د خود ساخته منطق او استدلال له مخې ځیني نوری فریې وړاندې کوي او په نتیجه کې اشتباهات لاپسې زیاتوي.

دمخه یادآوری وشوه چې کله نیوتن د ځمکی د جاذبې عام قانونو کشف کړ، انشتاین نسبي تیوري او همداسې نورو عالمانو نور فزیکی قوانین کشف کړل هغه د ټول لوی جهان د پاره عام ومنل شول او دهغی په اساس یعنې د فزیک د علم د قوانینو او البته د لوی جهان پوری تړلی نور مسائل او قضایا د کیمیا، بیولوژي، متماتیک او داسې نورو علومو له

مخې څیړل کیږي. زما په نظر دا مسئله هم د پوره تأمل وړده. ځکه چې دا ډول علوم په ځانګړي توګه په حقیقت کې وجود نلري. ددې علومو په نامه کیدلې شي ځانګړې افادې لکه ۴ = ۲ + ۲، $H_2 So_4$، $E = mc^2$ او داسې نور مفاهیم او معادلې وجود ولري خو کله چې خبره تعامل او پروسې ته رسیږي دا افادې هیڅکله په ځانګړي توګه نه پاتې کیږي او دلمړۍ لحظې څخه تر پایه پورې په متداخل ډول هر څه دوام پیدا کوي او دغه علوم یواځې په متمم، مکمل او همزمان تداخل سره یوه پروسه تکمیل او یوه عامه قانونمندي افاده کولې شي. او بس.

اوس پخپله قضاوت کولې شو چې ایا ممکنه ده د لوی جهان او یا لوی علم عامه قانونمندي یواځې د فزیک د علم یا دهغه د کوم ځانګړي قانون لکه د جاذبې قانون، نسبتي تیورۍ او داسې نورو په واسطه افاده کړو او که څوک غواړي دا کار وکړي او یا یې کړې وي څومره حق په جانب او نتائج یې څومره دقیق ګڼل کیدلې شي. دې کې شک نشته کله چې د عامې قانونمندۍ مسئله مطرح نه وي په خصوصي ځانګړو مسائلو کې د دغه علومو ځانګړي قوانین تر ننني ورځې پورې د استفادې وړوو، خو محاسبوي نیمګړتیاوې او تفاوتونه د منل شوؤ او تجربه شوؤ دبې خطرۍ دضریبونو او یا د تدریجي اصلاحي پروسو «**correction**» په واسطه تلافي کیږي او دممکنه حوادثو د پیښیدو څخه جلوګیري کیدلې شي.

دمخه وویل شول چې د لوی جهان ځیني نظامونه له مونږ څخه دومره لیرې واقع دي چې نور دهغه ځایه څخه تر مونږ پورې په میلونونو کلونو کې رارسیدلی شی. ځیني وخت داسې هم پیښبدلې شي کله چې دلمړي ځل لپاره د دغه نظام څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ معلومات تر لاسه کوو پخپله د غه نظام له منځه تللې اوسي خو مونږ به هغه ديوه موجود نظام په حیث ګڼو ،ځکه کله چې نور له هغه ځایه زونږ په لور حرکت کاوه ، د غه نظام موجود وواو مونږ لپاره له منځه تللي او موجود نظامونو تر منځ مشکل ګڼل کیږي .

داقضیه ددی دلیل هم کیدلې شي ، ووایو چې پدې لوی جهان کې هیڅ کومه پدیده بی پله لا درک کیدلی او له منځه نشي تللې او دهرې کوچنۍ او لویي حادثې او بدلون او تکامل په هکله معلومات د تل لپاره پاتې کیږي او دامکاناتو په صورت کې د پرنسیب له مخې هر ډول محاسبې ترسره کیدلې او هر ډول معلوماتونه لاسته راوړل کیدلې شي. مونږ کولې شو په دې باره کې ډیر ژوندي مثالونه راوړو لکه د **DNA** له لارې د وراثت تسلسل تثبیتول او تعقیبول ، او که په راتلونکي کې انسانان نور امکانات هم پیداکوي نو کولې به شي دتیرو حوادثو اوپروسو په باره کې معلوماتونه تر لاسه او دراتلونکي په باره کې قانونمندي دقیقي پیشګویي او اټکل وکړي. لیکن دلوی علم څښتن دلوی جهان په ټولو حوادثو او خورا کوچني حرکت باندي په تیره، حال او راتلونکې زمانه کې علیم البصیر دې.

همغسې چې دالوی جهان دابعادو ، پدیدو دشکلي او ماهیوي تنوع، دینامیکي وجدي حالت، او نورو ذات البیني پروسو له مخې لایتناهي او محاسباتي افاده او قانونمنده فورمولبندي یې دبشري عملي امکاناتو څخه وتلې او ناممکن کار ګڼل کیږي په همدې توګه ددغه جهان ډیره کوچنۍ پدیده هم دننه پخپل ذات او ماهیت کې همدومره ډیره ژوره او په هغې

باندې د حقیقت په حیث کامل علم او معلومات پیدا کول دانسان دمقدراتو څخه وتلې او اچت کار ګڼل کیږي . حال داچې په پرنسیب او نظر له مخې انسان لپاره ، چې د خدای خلیفه ګڼل کیږي کوم ممانعت نه شته ، خو په عمل کې ، څرنګه چې ددې کار لپاره کوم ضرورت نه لیدل کیږي ، نو یې عملي مقدرات هم موجود نه دي.

سقراط، افلاطو، دهغوی څخه وروسته نور ډیر عالمان او حتا نننې ملایي حکمت اوځیني فلسفي نظریات اوس هم پدې عقیده دي چې داجهان دڅلورو عناصرو څخه جوړ شویدې حال دا چې تر نننۍ ورځې پورې دکشف شوو عناصرو شمیر له ۱۱۸ عناصرو څخه پورته ځغلې او دمندلیف په جدول کې لا ډیر نور ځایونه خالي پاتې دي. ځیني کسان مالیکول چې دځانګړو فزیکي، کمیاوي او داسې نورو خواصو درلودونکې دې ددي جهان دبناء اساسي خښته ګڼی او ځیني نورو عالمانو اتم تر دانژدي پرون پورې غیر قابل دتجزیي واحد ګڼه او پدي عقیده وؤ چې اتم پرته له شکه ددې جهان دجوړښت اساسي ډبره تشکیلوي. اوس چې اتم تجزیه شوې او دهغې په داخلی نظام کې مختلف نور کوچني واحدونه او حتا مستقل نظامونه موندل شوي بیا هم ذروي، هایدروجني او نور تعاملات او چاودنې داتم په نوم یادیږي.

زه په دې عقیده یم ، څرنګه چې د اتم په تشکل سره عناصر تشکل مومې ، نود عالم الاسباب ټول خلقتونه او پدیدي پرته له شکه د خدای په مقضي الامر اراده سره د اتم دجوړښت له لارې تشکل موندلې او په حقه سره ددې جهان د بناء خښته ګڼل کیږي.شاید داسې پوښتنه پیدا شي ، خورا کوچنۍ ذري چې تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسه پورې يې بشر په مينډلو قادر شوې د کوارکاو نيترين په نومونو يادېږي چې دانرژی په درلودلو سره ځانونه ښکاره کوي ، نو ولې دغه کوچنۍ ذرې ددې جهان دبناء او د هغې پورې اړونده خلقتونو او پديدود جوړښت خښتې نه شي جوړېدلې ؟ ددې علت ډير عوامل کيدلې شي ، خو زه به ځينې دلته ذکر کړم .لومړې داچې دغه کوچنۍ ذرې دوامداره او پايداره ژوند نه لري او لکه چې دمخه هم ورته اشاره وشوه ، يواځې هغه وخت ځرګنديدلې شي چې انرژي ولري . خوداچې وروسته څه ورپيښيږي، دهغوی په دننه کې کومې پروسې جريان لري، په کومو نورو کوچنيو اجزاوؤ ماتيدلې شي او ددې لوی جهان په جوړښت او نظام کې څه ډول موقف لري هيڅا ته ځرګنده نده او هيڅوک پرې نن هم نه پوهيږي. خو زما په عقيده لکه ځرنګه چې يو وخت اتم داسرارو پټه خزانه ګڼل کيده دهغې په منځ کې هر بعدي کوچنې واحد به هم دهميش دپاره دغه ډول پټ رازونه دځان سره وساتي.دوهم دا چې دغه کوچنۍ ذرې طفيلي او داتم په چاپيريال پورې تړلې ژوند لري او داتم دچاپيريال څخه د باندې يې پيدا کول دي. اتم پرته له دې چې نسبي پايداره ژوند لري ، په خپل بنياد کې د نسبي خودبقاء او خود کفاء پايداره جوړښتونو لپاره مقدر او مقضي قايم باالذات قانونمند پو تنسيال لکه ويلانس او داسې نور لري. په دې باره کې به په راتلونکي کې انشأالله توضيحي بحث وشي.

ځرنګه چې ددې لوی جهان اخري پولې ته څوک ندي رسيدلې چې دبل جهان خواته پښه ورواړوي او نه هغې جګې څوکي ته څوک ختلې چې ښکته ژورې کندې ته ټوپ ووهي په همدې ډول ددې جهان کوچنيو واحدونو کو چنيو کوټګيو ته

سفر هم لاپای ته ندې رسيدلې او زما په نظر هيڅکله به زمونږ دذهن رڼا دغه تاريکو او ژورو کنجونو ته ونه رسيږي او نه به زمونږ فهم او درک پدغه کوچنيو محلونو کې دمعمولو پروسو او ورځنيو جريانونو دفورمولبنديو په افاده باندې قادرشي. خو هغه چا چې په قضاء کې ددغه جوړښتونو بنياد ايښې دې او دهغې دپاسه يې ددې لوی جهان ماڼۍ آباده کړې او دغه لوی نظام دهميش دپاره په همزمان متغير، متکامل ستاتيک او دينامک وجدي حالت کی ساتي طبعاً هره لحظه دخپل لوی علم دلارې دهغې په ټولو خصوصياتو، اوصافو او قانونمنديو عالم او قادر دې.

عظمت، طاقت او لوی پوتنسيالونه په لويوالې کې په عادی او رواجی منطق برابره او منلی مسئله ګڼل کيږي ، خو دغه پديدې په خورا کوچنيوالي کې يواځې هغه څه دي چی دلوی علم او لوی جهان دابديت، متقابل استلزاميت او ابدي ديالکتيک اساسي زړې تشکيلوي او دبلې خوا داهغه يواځيني ممکنات دي چې انسان دخپل شعور او درک له مخې دميکره جهان دعظمتونو په اساس دماکره جهان عظمتونه تصور کولې ، مشابهتونه او مناسبتونه موندلې او په قياسي او استقرايي لحاظ دلوی جهان دپاره دلوی علم دقوانينو نسبي فورمولبندي او مقايسوي ارزوني کولې شي.

په همدې باره کې يو لنډ وضاحت. دلمر دننه دعظميمو ذروي انفجاراتو، دهيلوم او نورو اړونده عناصرو دتجزيې، دميلونونو درجو حرارت ، دبې حسابه انرژۍ توليد ،دفوتونونو دتسلسلونو پواسطه د ميلونونو کيلومترو په ليريوالي دهغی انتقال او دهغی پواسطه دنبات دکلوروفيل په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوچنۍ حجره کې دفوتو سنتیز دعملیې په ترڅ کې دبې حسابه رنګارنګ غذایي ذخایرو تولید او یا هغه پخپله باالذات دټولو موجوداتو دبود ونبود او مرګ او ژوند علت او معلول ګرځول په رښتیا چې دعظمت معجزه ده او دنیمه باسواده انسان دادراک او فهم څخه اوچته مسئله به هم نه اوسي. خو هغه قوه چې داتم په هسته کې ددوه همجواره پروتونونو تر منځ او یا دهغوی تر څنګ لکه دویده ښامار نیترون په سینه کې موجوده ده دعادي انسان خو لا څه چې عالمان یې هم پوره په راز ندي پوهیدلي او نه یې دسنجش دعهدي څخه وتلي شي . نو پدي باره کې دکهترۍ او مهترۍ اطلاق هم دپوره تأمل وړ دې.

نپوهیږم چا شمیرلي او څه ډول یې شمیرلي خو داسې وایي چې دانسان کوچنې مغز د ۱۵ ملیارده عصبي او نورو اړونده ریښکیو او بې شمیره کوچنیو واحدونو څخه تشکیل شویدې چې عایق، نیمه عایق او هادی جوړښتونه لري او اړونده واحدونه او جوړښتونه په مستقیم او غیر مستقیم ډول د هادی او نیمه عایق ریښکیو پواسطه تړی او یا یې دعایق حایل پواسطه جلا کوي. هر څوک فکر او سنجش کولې شي چې پدې کوچنیوالي سره دا څومره پیچلې او مغلق جوړښت دی. څومره بې شمیره فعالیتونه سرته رسوي. څومره بې شمیره او مغلق سیستمونه په شعوري او لا شعوري ډول اداره کوي، څومره بې شمیره معلوماتونه دځان سره ساتي او دڅومره.... بې شمیره لکه دفاعي ، معفیتي، ارثي، تکاملي او نورو اجرأتو قابلیت لري او تقریباً په لحظوی شکل ددغه پدیدو دمناسبتونو له مخې په نسبي قضاوت او نتیجه ګیرۍ هم قادر دې .

هو !دا هم لویه معجزه او خارق العاده خلقت دي. که دننۍ

تخنیکي .علمي سویې مطابق دومره مواد راټول او دغه ډول مغلق میکانیزم ترې جوړ چې اول ممکن ندې او که ممکن هم شي نو دهغې دځای پځای کولو دپاره به که دروغجن نشم ددې ځمکې څخه لوی سر پکار وي.

دبلې خوا انساني، حیواني او نباتي حجرات چې میکره سکوپي واحدونه ګڼل کیږي او په هغې کې ډیر زیات نور کوچنی واحدونه چې ځینی یې تر واسه کشف او دځیني نورو په کشف لا تر اوسه دبشر لاس ندي بر شوې او سر یې پري نه خلاصیږي. زه پدي باره کې دقیق نه غږیږم ځکه چې پوره پري نپوهیږم خو داسې وایي چې پدغه کوچنۍ حجره کې دامینو اسیدونو تسلسلونه، د ۴۶ کروموزومونو واحدونه او یا ۲۳ جوړې کروموزومونه او په هغې کې DNA او RNA, او داسې نور واړه جوړښتونه چې تر اوسه پرې هیڅوک پوره نه پوهیږي موجود دي. DNA دتعجب وړ ډیر کوچني جوړښتونه دي چې دانسان دوجود داعضاوؤ، اجزاوؤ، اوصافو او ټولو نورو کمي او کیفي جوړښتونو دارثي انتقال پروګرام پکې پروت دي. دغه پروګرام دانسانانو دموجوده څه دپاسه ۶ ملیارده نفوس، دمختلفو اتنیکي ـ نژادي ګروپونو، ملیتونو، قومونو، طائفو او منفردو انسانانو په افقیت او عمودیت کې یو تربله سره څرګند تفاوتونه لري. یعني دانسان دوجود دیوي کوچنۍ حجرې څخه نیولي دبدن دټولو اعضاوؤ لکه قلب، جګر، پختورګو، سترګو، غوږونو، دسترګو درنګ، ویښتانو، دویښتانو درنګ، دپوستکي درنګ، دانسان دمغز مغلقترین جوړښت، بلکه دهر انسان دخصوصیاتو په تفاوتونو او دزماني فاکتور ددیالکتیکي بدلون او تکامل په عمودیت او افقیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي ټول کمي او کيفي اوصاف او خصوصيات هم پدغه پروګرامونو کې په نظر کې نيول کيږي. د همدغه خصوصياتو له مخې د بوسنيا د ۸۰۰ تنو مسلمانانو مړي چې څو کاله پخوا په جنګونو کې وژل شوي وؤ او همداسې د شهيد محمد داودخان دکورنۍ اعضاوو ټول کسان تشخيص او خپلوانو ته سپارل شول. دا زمونږ پدي کوچنۍ نړۍ کي د خلقت د عجايباتو ډيرې ساده، نيمګړې او ناقصې يادوني نمونه ګڼلی شو. راشئ پدی باره کي ډير ژور فکر وکړو چي کومې پديدي ته زيات ارزش قائيدلې شو. دانساني مغز ته او که ډير کوچني DNA ته او دا هم په نظر کي ولرو چې دغه ډول د خلقت عجائبات او معجزي به نورې څومره موجودي اوسي؟ (د معجزي کلمه دلته يواځې په لغوي مفهوم سره راوړل شويده.)

راشۍ پدي خبره هم فکر وکړو چې دا هر څه ټول خوشي په خوشي يواځي د عظمت او قدرت نمايش دي او که دې د څه لپاره دي؟ او که دا هر څه د حقيقت او واقعيت مظاهر او پديدې دي چې پوهيدل او باور پرې کول پکار دي. نوموړې پديدي که ديوې خوا دانتباه په خاطر د عظمت او قدرت نمايش هم اوسي دبلې خوا د عالي علمي کلتور نمايش هم دې چې انسان دباشعوره، عاقل، عالم خلف په حيث د دغه عالي علمي کلتور ددرک او عملي عام تطبيق او ترويج مسئوليت او مکليفيت په غاړه لري. نه دا چې د خپلو شعوري، علمي او مادي تخنيکي امکاناتو په وسيله په ذات البينی انساني او عام خلقتي مناسبتونو او مسايلو کي د تبعيض او تنګنظرۍ څخه کارواخلي او د شخصی ګټو په خاطر لکه نن چی په نړۍ کي ظلم او ناروا دوام لري، په نورو باندی مظالم روا وګڼي.

زه باور لرم چي خدای لوی ذات دې. زما په شعوري طيف کي نه ځائيږي. زه په قاصر شعور او عقل ځان د خدای د لوی ذات او صفاتو د معرفت جوګه نه بولم. خو په هغه څه چي د خدای په باره کي د خدای په کلام کي ذکر شويدي، پرته له شکه باور او ايمان لرم او ټول شکونه مي په يقين او کلکه عقيده بدل شوي دي او همدومره د پاکي عقيدي په خاطر زما او بل هر چا لپاره کفايت کوي.

زه پدي هم عقيده لرم چي انسان خدای پدي جهان کي خپل خليفه ګرځولې دې او هر انسان د خپلو مقدراتو له مخې په نسبي لحاظ د خدای په علم د پوهي مقدرات هم لري. خدای دا جهان او ټول خلقتونه قانونمند پيدا کړي، قانونمند پايي او قانونمند بدلون او تکامل مومي. هر انسان کولې شي يواځې د دي لاري په عملي او نسبي ډول د خدای په علم ځان پوه کړي. د خدای د ذات او صفاتو د معرفت لار د خدای کلام او په علم د پوهې لار عالم الاسباب او ټول خلقتونه دي. اضافه له دي لاري وجود نلري. تخيلات، تصورات او نوري هر ډول هڅې پرته د وخت ضايع کولو څخه بل څه نه دي.

زه او بل هر څوک بايد هڅه ونکړي عبث د خدای د ذات او صفاتو په باره کي خبري وکړي. خدای انسان د خپل علم په معرفت مقدر او مکلف ګرځولې ترڅو د بشريت په ګټه د هغي څخه عملي استفاده وشي. انشاءالله

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عینیت او ذهنیت دیالکتیک

ذهنیت نسبي عینیت دی ځکه چې په کلي ډول عیني واقیعتونه نه شي منعکس کولی او هر مشخص ذهنیت په خپل ذات کې عیني واقیعت دی. همغسي چې د تلویزیون او سینما په پرده ځیرې او رنګونه د عیني واقیعت په ځیر د نورو عیني واقیعتونو د نسبي عیني انعکاس په توګه منلې شو او دا ډول ډیر نور مثالونه هم کیدلای شي راوړل شي ، دا هم باید و منو چې ذهنیت هم په خپل ذات کي عیني واقیعت دی چې په نسبي لحاظ نور عیني واقیعتونه منعکس کوي. کله چې نوې پدیدي د دیالکتیکي تکامل او تغییر په نتیجه کی ظهور کوي ، په نوي شکل او ماهیت د نورو پدیدو سره په دیالکتیکي ارتباط کي واقع کیږي او په نوي شکل او ماهیت په ذهنیتونو کي انعکاس پیدا کوي.

ذهنیتونه همیشه د تکامل په مختلفو دورو کي د عینیت سره په دیالکتیکي ارتباط کې واقع وو او نوموړو ارتباطاتو پخپله په ذهنیتونو کې تر ننني ورځې پورې په شکل د اشکالو په خورا مختلفو ډولونو سره انعکاس پیدا کړیدي.

دچا ذهنیت د ذهنیت څخه بیګانه شوي او په خپله خیالي

تنګه دنیا ګڼې کې چې اصلاً خارجي عیني وجود نه لري دیوه بې ساري قدرت ، دیوې مطلقې ایده ، دیوه جهانی روح او دا سي نورو په ځیر یي تبارز کړیدې او د خپل ذهنیت له وریځو څخه یي ځانونو دپاره مجازي خدایان جوړ کړي دي.

ځیني نور چې د ذهنیت سترګي یي هم غړیږي او غواړي واقیعتونه په عیني ډول تشخیص او تعریف کړي د ذهنیت سره په اصطلاح ذهني کره وړه کوی. دریمه ډله هم غواړی چې فلسفي مسایل د واقعیت له مخې درک کړي خو هغوی دخورا عامیانه لید لوري څخه دغه مسایل ارزوي او ددغه مختلفو عقایدو ،نظریاتو او افکارو په بحبوحه او ټیل ناټیل کي علمیت او فلسفه له خپل اصلي قانونمند مسیره پریوتي ، د قانونمند فکري تراوش تداوم شلیدلي او د علمي قانونمندۍ د تیوریتیکي اصولو د منطقي تسلسل په له منځه تلو سره پخپله منطق عامل د بې منطقۍ ګرځیدلي دي.

په بشري شعور کې ، د حوادثو ، پدیدو ،بدلونونو او قانونمندیو یواځې ډیر کوچنې طیف انعکاس پیدا کوي او پاتې برخه لا شعور تشکیلوي. شعوري پدیدي او خلقتونه د انساني مقدراتو له مخې د بشري ذهنیګریو ، امیالو او لاسوهنې معرض ګرځي او هیڅکله د انساني هوس ،غرایزو ، حرص او شخصي ګټو په خاطر د تعرض ،نقصاناتو او د نظام د تخریب او تباهۍ څخه مصؤن نه شي پاتې کیدلی.خو د دې لوی جهان د خلقتونو ، پدیدو او قانونمندو بدلونونو خورا ستره برخه بشري لاشعور جوړوي چې د بشري لاسوهنې او تعرض څخه مبرأ او یواځې د خدای د مقضي ارادې له مخې د لوی علم د قانونمندیو ،اصولو او معیارونو مطابق په متداخل

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتګرالي تعاملاتو سره ددې لوی جهان قانونمند جوړښت، پایښت، بدلون او تکامل پایداره ساتي. شعور او لاشعور په قانونمند دیالکتیکي ارتباط کې قرار لري او قانونمندي ددغه دیالکتیک یواځینې اساسي لازمي او کافي شرط ګڼل کیږي. د شعور او لاشعور مناسبت او دیالکتیک یواځې او یواځې دهمدغه لویي علمي قانونمندۍ له لارې دتماس، مماس، تقابل او راز و نیاز هغه کوچنې محل، نقطه او ظریفه رابطه ده چې بشر په کې د خپل علمي استعداد، شعوري درک، تقوا، کرامت او نورو مناسبتونو او لارو چارو په وسیله د برحق معبود سره د الهام او پیغمبرانو «ع» لپاره د وحي او نبوي رسالت امکانات او علت جوړوي. پدې ډول د خدای رابطه د لوی جهان، د هغې دټولو خلقتونو او په خاصه توګه د خپل خلف مخلوق انسان سره یواځې دعلم له لارې ده. ددغه خلقتونو د قانونمند پیدایښت، پایښت، بدلون او تکامل، چې له یوې خوا د خدای دلوی ذات د عدل، انصاف، رحم، کرم اود سترو نعمتونو د سخاوتمندانه پیرزوینې اساسي عامل او وسیله ده هم یواځې د علم په بنیاد عملي بڼه پیدا کوي او له بلې خوا د دین او شریعت په صراط المستقیم دخدای او جهان دمعرفت هر قدم او هره بیلګه هم د علم په مشعل روښانه کیږي او ددغه ابدي سفر یواځینې مرستندوی او رهنما هم یواځې علم، قانونمندي او بالاخره بیا هم یواځې علم دې چې ټول دغه خارق العاد ناممکن مناسبات د خدای د مقضي ارادې له مخې د متقابل استلزامیت، متقابل منفعت او متقابل ضرورت، جبر او اختیار په بنیاد ممکن ګرځوي. په نتیجه کې ویلې شو چې علم او قانونمندي په کل کې شکل دموجودیت دجهان او په

هغې پورې داړونده پدیدو او خلقتونو ګڼل کیږي.

دشعور او لاشعور دیالکتیک په حقیقت کې د جهان دمادي موجودیت او دهغې دټولو پدیدو او خلقتونود ټولو مناسبتونو د دیالکتیک د تهداب اساسي تیږه او زړې تشکیلوي. دعملي ژوند او تجاربوڅخه مونږ د عددي، ګرافیکي، عصبي، روحي، فزیو لوژیکي، بیو لوژیکي او نورو پروسو له مخې کمي او کیفي شواهد په لاس کې لرو چې د همدغه شعور او لاشعور دیالکتیک څیړنیز مادي کمیتونه او کیفیتونه جوړوي. پدې توګه ویلې شو چې د شعور او لاشعور دیالکتیک چې د خدای او انسان او بلکه د خدای د ټولو خلقتونو سره د قضاء او قدر د عام قانون په بنیاد یواځې قانونمنده علمي رابطه جوړوي، هم د مادي ارزشونو له لارې افاده کیږي، یعني چې دخدای او انسان تر منځ د الهام، تلقین، وحیي او دیته ورته نورو رحماني مناسباتو او معنوي قانونمند افهام وتفهیم رابطه وجود لري.

دمخه مونږ فلسفه د خدای د لوی علم دبشري ذهني خلف علم په حیث قبوله کړې وه. د شعور او لاشعور مناسبت او دیالکتیک چې د خدایي خلقتونو د پیدایښت، پایښت، بدلون او تکامل بنسټ ګڼل کیږي، هم باید د فلسفې اساسي مسله وګڼل شي او ټولې مقولې، قوانین، فورمولبندۍ، تیورۍ، علوم او نظریات دفلسفې د اساسي مسلې همدغه منبع زیږنده او دعلومو هرویش، تشخیص، تفکیک، تفریق هم په همدغه بنیاد منځته راتلای شي. قرآن چې د خدایي احکامو، اصولو اود لوی علم د شعور او لا شعور د دیالکتیک یواځینۍ او لومړنۍ معتبره منبع او مرجع ده، په پرنسیپ کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو علمي او ټولو نیزو مسایلو او قضایاوو د علمي منطقي قانونمندۍ ریښه هم د همدغه قانونمند دیالکتیک او مناسبت په زړه کې ښخه ده. یعني چې د علم او قانونمندۍ خالق په واقعي مفهوم او معنا خدای دې او یوائینې لیکلې محفوظ علمي سند قرآنکریم ګڼل کیږي. پدې باره کې به پخپل نور لازم بحثونه هم وشي، خو پدې ځای کې ددې خبرې ذکر ضروري ګڼم ،چې اسلامي فلسفه پوهانو د اسلامي فلسفي څیړنو په وخت کې یوناني، اروپایي او نورو فلسفي څیړنو او تیوریو ته مراجعه سمه نه وه. ځکه دوی له لومړۍ ورځې څخه د علمي قانونمند حقیقت زړې له لاسه ورکړ او د حقیقت د مستقیمې او لنډې لارې پر ځای د تخیل ،انحراف او حتا ګمراهۍ په کږلیچونو او ګړنګونو رهي شول. دوی د غربي غیر اسلامي فلسفو ټول ګناهونه ،غلطۍ، اشتباهات او نیمګړتیاوې نا خود اګاه او غیر شعوري د اسلامي فلسفو د علمي څرګندو او واضح قانونمندو مفاهیو په بوده او تنسته کې واځلې او په همدې لحاظ د اسلامي فلسفې روڼ علمي حقیقت تر ننه همغسې لا مکدر پاتې دې.شک نه شته چې په ټولو فلسفو کې ځیني مفرداتي، متودولوژیکي، ژبني منطقي، علمي او دیته ورته نور حقایق پراته دي او مراجعه ورته هیڅکله له ګټې خالي نه ده ، خو نه داسې مراجعه چې اسلامي فلسفه په کي خپل علمي قانونمند حقیقت له لاسه ورکړي اد نورو د سهوؤ، خطاوؤ او حتا د ګمراهیو په لارو روا نه شي. پکار دادي چې نورې فلسفې د علم او حقیقت مشعل له اسلامي فلسفې څخه تر لاسه او دهغې له مخې په خپلو څیړنو او علمي حقایقو کې سمون راولي.

ذهني خټه هم باالذات دیالکتیکي تکامل او بدلون مومي او پخپل وار با الذات په خپل ذهنیت او نوروذهنیتونو کي لکه دعیني واقعیتونو په څیر منعکس کیږي اولازم تأثرا ت رامنځته کوي او ذهنیتونه او شعور یو په بل کي په نا مریٍّي شکل لکه نور عیني واقعیتونه اوپدیدي دمتقابل انعکاس قابلیت لري او همدلته مختلفې شعور پدیدي سره تړل کیږي او د شپږم حس ،خوب ،تلقین او الهام دزیږندي علت او معلول ګرځي . دبلې خوا همغسې چه معین احساس ذهنیت منځ ته راوړی مشخص ذهنیت هم دخارجی عینیت څخه پرته معین احساس لکه په طبیعي ډول تحریکولې شي چې دا پخپله دذهنیت د عینیت د اثبات او د عینیت او ذهنیت ددیالکتیک د موجودیت د دلایلو څخه یو دلیل هم ګڼل کیدلې شي. د مثال په ډول کله چي یو څوک خپله تیره ناوړه خاطره په یاد راوړي یو ځل بیا د همغه تیرو خاطرو د عواقبو څخه متأثر کیږي.

په ذهن کې د ذهنیت دانعکاس ډیر معقول دلیل همغه دروسي عالمانو سچنوف او بالخصوص پاولوف غیر شرطي رفلکسونه مثال راوړل کیدای شي چه په حقیقت کې دیوه ذهنیت بیو پسیکولوژیکي او ځیني نور انعکاسات په بل ذهن کې ښئی. یا دا چې کله یو ذهن تکامل او تغیر مومي او نومورې تغیر دیوه روحي حالت « د کوچنیو ذراتو د انعکاس» په څیر پخپله په ذهن کي منعکس کیږی.

په ذهن کی دذهنیت د انعکاس پسیکو فزیولوژیکي، پسیکو شیمی اوپسیکو بیولوژیکي او داسي نورو علتونو تشخیص په اینده پوري اړه پیدا کوي چې دعلم او تخنیک او همداسي داجتماعي شعور د سطحې دلوړ تیا په صورت کي به

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نـه پتېیـدونکي ثبـوت پـه څیـر مـنځ تـه راووځـي. پـه ذهـن کـي د خـارجي عینیـت نـسبي انعکـاس همغـه د پـاولوف د شـرطي رفلکـسونو پـه اسـاس او د شـعور دعمـومي پروسـي د تخنیک مطابق توضیااو تشریح کیدلې شي.

پـدې بایـد کلکـه عقیـده ولـرو هغـه نـړۍ چـې مـونږ پـه کـي ژونـد کـوو دهرڅـه دمخـه مـادي ده. مـادي نـړۍ یـواځې او یـواځې دمـادي قوانینـو پـه چوکـاټ کـې د تسلـسلي پروسـو او فعـل و انفعـالاتو پـه تـرڅ کـې بقـا درلـودلای شـي او بیـا هـم یـواځې دهمدغـه قوانینـو مطـابق تبـارز ،تغیـر او تکامـل کـولې شـي. کلـه چـی مـونږ دنـړۍ او دهغـې پـورې دمربوطـو پدیـدو او قوانینـو پـه مادیـت اطـلاق کـوو، نـو پخپلـه او بـې لـه هـر ډول شـک څخـه غیـر مـادی مفـاهیمو، قوانینـو او داسـی نورومفـاهیمواو پدیـدو تـه تـه پـه حقیقـت کـی ځـای نـشی پـاتی کیـدلی. یـواځی دمادیـت پـه لمـن کـې دیـوه موجـود او یـوی پدیـدي دموجودیـت تبـارز او تثبیـت ممکـن ګڼـل کیـدلي شـي اوداهرڅـه دلـوی خـدای د لـوی علـم دلـوي قانونمنـدۍ لـه مخـې پـه دې لـوی جهـان یعنـي عـالم الاسـباب کـيې د بـشر او نـورو خلقتونـو دپـاره متناسـباً قانونمنـد ، مـسخر او مقـدر ګرځیدلي دي.

و ، اي لیـنن پخپـل اثـر (ماتریالیـسم او امپیریوکریتیسیـسم) کـی د مـادي پـه بـاره کـي هـر اړخیـز بحـث کـوي او پـه اصـطلاح د ذهنـي ایډیالـستانو پـه مقابـل کـې د ماتیریالیـسم څخـه دفـأع کـوي. هغـه وایـي دمـا دې پـه نـا مـه کـوم ټـاکلې شـې وجـود نلـري. مـا ده یـو انتزاعـي فلسفي مفهـوم دې چـې پـه هـر عینـی موجـود چـې زمـونږ پـه ذهـن کـې انعکـاس پیـدا کـوي ، دلالـت کـوي . (دلیـنن کلیـات اتلـسم جلـد) و.اي لیـنن دانـسان شـعور معیـار دحقیقـت او

واقعیت ګڼي.حـال داچـي دا سـمه نـده . ځکـه چـي مطلقـه بـا شـعوره مـاده وجـود نلـري .زمـونږ د ذهـن شـعوري طیـف خـورا کـوچنې او ډېـرو واقعیتونـو ددرک څخـه عـاجز دي او هیڅکلـه معیـار دحقیقـت او واقیعیـت نـشي ګڼـل کیـدلي . پـدي ډول ماتریالیـستان پـه شـعوري او همداسـي اجتمـاعي پدیـدو کـي ایـدیا لیـستان پـاتي شـویدي . کـارل مـارکس هـم ماتریـالیزم پـه دوه برخـو یعنـي دیـالکتیکي او تـاریخي بانـدي ویـشي ، حـال داچـي پـه دیالکتیـک کـي تـاریخ او پـه تـاریخ کـي دیاالکتیـک وجـود لـري او دواړه دمادیت مقید او مستلزم دي.

مـاده یـوه فلسفی مقولـه ده چـي پـه ټـول عینـی واقیعـت دلالـت کـوي. دیالکتیـک د مـادي دموجودیـت یـواځیني قانونمنـد شـکل دي. مـاده ابـدي ده ځکـه چـي د مـادي حرکـت ابـدي دي . مـاده موجـوده ده ځکـه چـي متحرکـه ده او متحرکـه ده ځکـه چـي موجـوده ده . مطلقـه باشعوره اومطقـه بـي شعوره مـاده وجـود نلـري . حرکـت ، زمـان مکـان ، شـعور ،قانونمنـدي ،... دمـادي دموجودیت شکلونه دي .

کلـه چـې دی نتیجـي تـه رسـیږو چـې پـه نـړۍ (البتـه دنـړۍ څخـه زمـا مـرام دموجوداتـو عـام مفهـوم دی ـــ عـالم الاسـباب) کـي دخـدای دمقـضي اومقـدري ارادې لـه مخـې هـیڅ مفهـوم هـیڅ قـانون او هـیڅ یـوه غیـر مـادي پدیـده او خلقـت وجـود نـه لـري او کـه لـري یـی یـا دواقیعـت څخـه لیـرې او یـا فرضـي ، تـصوري او نـسبي شـکل لـري . شـاید پوښـتنه پیداشـي چـي دا ټـول روبنـا یـي او معنـوی مفـاهیم ، مـسا یـل او قـوانین خیـر څـه مفهـوم لـري او پـه څـه ډول هغه توجیه کید لي شي ؟

هـو ! کـه مـونږ پخپـل تحلیلي او تحقیقي نظر کـې تنګ نظره نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سو او دټولو علومو څخه په جرئت سره خلاقانه مثبت او صحیح برداشت وکولې شو او ذهن د ذهن دکلمې دلفظ په چوکاټ کې نه بلکې هغه ټولې عینې پروسې سترګو ته نیغې ودروؤ چې نومورې کلمه پرې دلالت کوي او په همدغه ساحه کې دخپلې پوښتنې لپاره ځواب ولټوو حتماً خپل مطلوب او واقعي ځواب لاس ته راوړې شو . یا که لږ څه وړاندې ولاړ شو او سیاست د سیاست دکلمې په لفظ کې وڅیړو چې هغه هم دمادیت حلقې ته داخلیږي داد مسئلې یو اړخ دې. دبلې خوا اول سیاست یو ذهنیت دې چې په مادي ډول په ذهن کې ځای نیسي او وجود لري. دوهم داچې سیاست دمتضادو طبقو ، قشرونو او دولتونو په مینځ کې د مناسباتو څخه عبارت دې او هغه ټولې مبارزې چې په اصطلاح د بابا آدم څخه تردې دم پورې دمختلفو متضادو طبقو او قشرونو په مینځ کې دخپل حاکمیت داستقرار په خاطر تیرې شویدي ترې استفها میږي. اوس پخپله پوهیدلې شو چې سیاست مادي او که غیر مادي مفهوم دې .که مونږ دسیاست دکلمې تر شا دهغې مادي مفهوم ونشو لیدلې او هغه ټولې خوږې او ترخې خاطرې سترګو ته نیغې ونه درووو نو په څه ډول به مونږ وکولې شو دسیاست کلمه تشریح کړو او که یې تشریح کړو څه ارزښت به ولري او پرته ددغه مادي ماهیت څخه به دچا ددلچسپۍ وړ وګرځي. نو کله چې مونږ دسیاست کلمه په ژبه راوړو او یا یې په فکر کې را ګرځوؤ که غواړو او که نه دهغې تر شا ټولنه په خپل مادي حالت د ټولو تضادونو سره واقع ده او دسیاست کلمه نوره ممکنه نده چې وروسته له دې په معنوي حالت کې دې پاتې شي. همداسې که مونږ دفکر کلمه په فکر کې را ګرځوو او دهغې په باره کې فکر

کوو دغه موضوع دفکر دکلمې له چوکاټ څخه ووځي او په یوه سلسله بیولوژیکي ، فزیولوژیکي ، بیوشیمیکي ، پسیکولوژیکي او داسې نورو پروسو او تعاملاتو باندې بدلیږي چې په څرګند ډول معنویت ته پکې ځای نه پاتې کیږي .همداسې په سلګونو نور مثالونه راوړل کیدې شي چې باید مونږ ددغه تردد او دوه لارې څخه راوباسي خو بیا هم متأسفانه ګورو چې مونږ ټول پدغه دوه لارې کې ولاړ یو یوې خواته راته دانسان د نازک احساس ، خیال او تصور تنګه ورشو او بله خوا دمادي پرزولو او ولاړولو ، تحول او تکامل لایتناهي پراخ جهان پروت دې او دا جرئت نه کوو چې ددغه دوه لارې څخه دعینیت په مستقیمه لار «صراط المستقیم» حرکت وکړو ښکاره خبره ده چې دتنګ او محدود نظر خاوندان ددوی دفکر جوړه تنګه دنیا ګۍ کې لاراګیر او خوشې په هیڅ پسې ګرځي.

د پراخ او واقعي عیني نظر خاوندان ددغه توهماتو دتنګې دنیا ګۍ څخه وتلي او دخدای د مقضي الامر ارادې له مخې جوړ جهان په لمن کې هرڅه دهغې په ټولو تحولاتو او ارتبا طاتو سره څیړي او وار په وار د حقیقت دانې راټولوي او دمعرفت دناوې په غاړه یې امیل کوي.

کله چې دا قبلوو چې شعور ، فکر ، تصور او داسې نور په حقیقت کې دیو سلسله مادي تعاملاتو او پروسو څخه عبارت دې. نو دا خو دا معنا لري چې ګوندې فکر ، ذهن ، تصور ، شعور او نور په خپل ماهیت او ذات کې مادي دې. لیکن مادي خو مونږ هغه څه بولو چې دهغې احساس وکولې شو . عکاسي یې کړې شو ، کاپي یې کړې شو او نور. تصور ، شعور او فکر خو مونږ عکاسي ، احساس او کاپي کولای نشو نو پس باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

وویل شي چې نوموړي پدیدې مادي نه بلکه معنوي پدیدې دي . زما په نظر داچې موږ هغه احساس ، عکاسي او کاپي کولې نه شو باید ووایم چې زموږ د نن سبا احساس ، عکاسي او کاپي او ځیني نور د مادیت یوائیني معیار نشي ګڼل کیدې او دبلې خوا البته دابه زموږاو د اوسني علم او تخنیکي وسایلو د وروسته پاتې والي ګناه وي چې دغه پدیدې نه شو درک کولې که نه زما په نظر تصور ، تفکر او داسې نور که نن نه نو سبا دا دراک او احساس وړ پدیدې دي. څرنګه کولې شو دا په ثبوت ورسوو چې تفکر ، تصور او داسې نور د احساس او ادراک وړ پدیدې دي ؟که موږ ټول ژوندی او غیر ژوندی موجودات په نظر کی ونیسو ، وینو چې د انرژیتیکی پوتنسیال او تعادل ، ترکیب او تجزیي ، جذب اودفع ، انقباض او انبساط او ځیني نور قوانین او قضایا د شکلي تفاوت او تباین څخه پرته په هغوی کې عمومیت لري او په نوموړي لحاظ هم ژوندي او هم غیر ژوندي موجودات تقریباً نبضي خاصیت لري.که چیرې موږ یوائې د انرژتیکي پوتنسیال موضوع په نظر کې ونیسو وینو چې ټول موجودات دخپل بقا او موجودیت په ترڅ کې یا انرژی اخلي او یا یې له لاسه ورکوي یا داچې یو ډول انرژي په بل ډول بدلیږي چې البته دا ټول تغیرات دمادې په فزیکي حالت کې د تغیر باعث کیږي او د مادې د حالت تغیر پرته له دې چې د مادي پروسو او قوانینو په چوکاټ کې سرته ورسیږي په بل ډول ممکن نه دي. پس دې نتیجي ته رسیږو: هر هغه حالت ، هر هغه خاصیت او هر هغه شکل دموجودیت د ا مادې چی موږ مادې پورې ارتباط ورکوو پرته دمادي اتباط څخه هیڅ یوه پدیده دمادې سره ارتباط نشي لرلې په دغه جمله کې ذهن او

شعور هم ددغه خصوصیاتو څخه مبرا نشي ګڼل کیدلي. کله چې دا خبره منو ، نو دغه پدیدي حتماً د احساس او ادراک وړ هم دی. یا که قضیه لږڅه په ساده ډول مطرح شي. کله چی دیوه اتم داخلي انرژیتیکي پوتنسیال لوړیږي او یا ټیټیږي یعني کله چې الکترونونه اضافي انرژی اخلي او یا یې له لاسه ورکوي ، الکترون دټیټی انرژی دمدار څخه دلوړی انرژۍ مدار ته تغیر دمحل کوی ، یا په بل عبارت د هستې له مرکز څخه لیریوځي او که د انرژي اندازه نوره هم زیاته شي ځینی د دغه اتمونو څخه دهستې د ساحې څخه خارجیږی . د قضیي دعکس په صورت کې الکترونونه انرژی له لاسه ورکوی او له لوړو مدارونو څخه د هستې مرکز ته نژدي کیږي . په دواړو صورتونو کې د انرژۍ تفا وت او تغیر دکوچینیو زرو او تشعشعا تو په څیر لکه میزون ، نیترینا او کوارک چی تر اوسه کشف شوي او ځیني نور چې په راتلونکي کې به به کشف شي له یوې مبدأ څخه بلې ته انتقا لیږي اویا د مستقل وا حد په څیر آزادیږي یعنی نوموړی مادي پروسې داتم په مادي حالت او خواصو کې تغیر راولي او همداسې نوموړي ذرات یا نوموړې پروسې هم مستقل ما دي واحدونه ما دي حا لتونه یا نوي اشکال دموجودیت د ما دې منځ ته راوړي .که چیری موضوع دوباره لږ څه په عام ډول مطرح کړو وینو چې که حیه ، غیر حیه یا که پخپله مغز د انسان دې او یا ما ده په لایتناهی تباین او اشکالو سره چې موږ تر اوسه پوری پیژندلی او یا به یې و پیژنو د پورتني چوکاټ څخه نشي خارجیدلې او موږ کولې شو د انرژیتیکي پو تنسیال په مثال کې خپل مطلوب مو ضوعات په کلی ډول په پاخه او منطقی استدلال سره و څیړو او پدې کلکه عقیده پیدا کړو ، ما ده په هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل او ډول سره چې ده د انرژیتیکي پوتنسیال د تغیر په صورت کې د هغې په خواصو او حالتونو کې تغیر راځي او د غه تغیر منطقاً قابل د درک دې. دې کې شک نشته همغسې چې مونږ د انرژۍ مختلف ډولونه تر اوسه پورې نه پېژنو او اوسنې علم او تخنیک د هغې په کشف نه دې بریالې شوې د مادې د زیاتو ډولونو ، حالتونو او د موجودیت د شکلونو په کشف هم نه یو بریالي شوي او هغه نه پېژنو. نو کیدلې شي شعور ، تفکر او نور چې په مغز او نورو مربوطه اعضا وو کې د مادې د تسلسلي پروسو او تعاملاتو محصله ده او د پورتني مثال په ارتباط ویلې شو چې همدغه د انرژیتیکي پوتنسیال د تغیر او تفاوت په نتیجه کې چې مختلف روحي حالتونه منځ ته راځي ، هم یو حالت د موجودیت د مادې څخه وي او همداسې باید اوسي. مونږ عملاً وینو ، کله چې په وجود کې د شحم ،شکري ، مختلفو مالګو ،او یا نورو توکو تناسب له منځه ځي د انسان په صحي او روحي حالتونو مستقیم تاثیر لري او قابل د کنترول ، سنجش او ازمایش همدي. نو ځکه په اطمینان سره باید وویل شي ،همغسې چې د علم او تخنیک په انکشاف سره تر ننۍ ورځې پورې بشریت د ډیرو وړو ذرو لکه میزون ، نیترینا ، کوارک او مختلفو تشعشعاتو په کشف بریالې شویدې د روحي حالت او شعور په مادي تحلیل او تجزیه باندې هم بریالې کیدونکې دې. زه نه غواړم د لته ګلوزوییزم یا د فوګت ، بیو خنیر، مالیشوت او د یځکین نظریات چې ویل به یي: (فکر د مغزو پورې داسې اړه لري لکه صفرا چې د ځیګر پورې اړه لري) یا دا چې (روح د میز ، نور او اواز څخه دومره فرق لري لکه چې نوموړي شیان په خپلو منځونو کې یو تر بله سره فرق لري) .یا

لکه کانت چې ویل یي: (حیوانات مغلق ماشینونه دي) رد یا تایید کړم ، یا دهوبس ، سپینوزا ، لایب نیتز ، یا هومه ، یوهانس ، مولر ، وبر ، هلی هولتس ، فشنر ، هربارت ، وونت آلمانی او بالخصوص د سچنوف او پاولوف او ځینی نورو معاصرو پسیکولوژستانو چې په نوي لید توګه او طرز تفکر سره یي په دې هکله لیکنې کړي دي او خپل نظریات یي وړاندې کړي ، په مشخص ډول خپل انتقادي نظروړاندي کړم ،ځکه په دی مقالـه کی د هغې لپاره ګنجایش نشته.هو !دی کې شک نشته چې زما نظر د ځینو سره په اکثرو مسایلو کي په توافق او ځینو نورو سره په تضاد کي دې.زه فقط دومره وایم چې دا مسایل د زیات احتیاط وړدي ځکه روحي پدیدي خپل خاص میخانیکیت لري او په عادي میخانیکي چوکاټ کې ځا ئیدلې او تشریح کیدلې نه شي او د هغې په نسبت دومره فوق العاده مغلقې او پیچلې دي په کومه اندازه چې په مغز او نورو ارګانونو کې انواع او اشکال د حرکتونو د میخانیکي حرکت په نسبت او د مغز مادی ترکیب د یوې ساده مادي په نسبت مغلق او پیچلې دې. د بلې خوا شعور یواځې د انسان د مغزو او اعضا وو محصول ندې او یواځې په هغې پورې اړه نه لري بلکه په انساني شعور کې عمده رول انساني ټولنه لوبوي یعني د هغې د ختې په برابرولو کې ټولنیز تاریخي او بیولوژیکي ارثي فاکتور د ډیر اهمیت وړ دې.زما په نظر د مادیت او معنویت او د هغې د حدودو د ټاکلو په مسا ئلو کې دا موضوع د جدي پاملرني وړ ده چې ما دي ذاتیت د کوچنۍ ذري څخه نیولي تر کلي مادي موجودیت پوري مطلق مفهوم دي او مادي خواص ،اوصاف ،حالتونه او نورد مادیت او غیر مادیت په ارزش کې هیڅ رول

(c) ketabton.com: The Digital Library

او وزن نه لري ، او کتله ،جرم ، وزن ،سُبستانسیون «ماهیت» ، انرژي ،ګراویتاسیون ، او نورټول نسبی مفاهیم کیږي . دمخه مونږ ویلي وو چې مطلقه باشعوره او بې شعوره ماده وجود نه لري ، په همدې بنیاد دا هم ویلې شو ،سره ددې چې په شعوري ،ادراکي ،عقلي او فکري پروسو کې د انساني مغز رول خورا ستردې ،خو یواځیني نه دي ،بلکه په دې پروسه کې د ذهني ختې په عمده رول هم ځوک سترګې نه شي پټولې. د مادې او شعور د مادیت او معنویت مسایًل یو تر بله یواځې په همدې چوکاټ کی فرق کیدلې شي او یواځې دهمدي تناسب له مخی هغوی ته دمادیت او معنویت نسبی مقام قایلیدلې او فرضولې شو . که نه په حقیقت کي ماده او معنا دواړه یواځې او یواځې مادي عیني واقیعتونه دي او ذاتي توپیر سره نلري ،ځکه چې دعالم الاسباب ټول خلقتونه او پدیدي خدای د خپلې مقضي ارادې له مخې د خپل خلف انسان لپاره مسخر او مقدر ګرځولي دي.په همدی لحاظ ویلي شو چې د مادي او په اصطلاح معنوي جهان په مینځ کې داسي کومه غیرقابل عبور کنده « ژوره »او موانع نشته او داسې نده چې ګوندي دا دواړه یو تربله سره جدا جهانونه دي بلکه د ځیني ملحوظاتو له مخې که لږ څه په غیر دقیق ډول سره وویل شي د یوه ختم او دبل شروع سره لازم او ملزوم او یو تر بله سره په ارګانیک ډول تړلي او ژوردیالکتیکي ارتباط کي سره واقع دي. دمثال په ډول که مونږ د ما کره جهان دموجوداتو ځنځیر دمیکره جهان په لوري تعقیب کړو او بالاخره د ساحې پراخه ورشو ته قدم وروا خلو داسي نشی پیبنید لې چې ګوندي ددې ځنځیر کومه حلقه دي موجوده نه اوسي او هیڅکله داسې هم نشي پیبنیدلې چې ګوندي په

دوراهی کې واقع شو او یا دې له مونږ څخه په دي سفر کې لاره ورکه شي. ددغه ځنځیر ټولي حلقي کلکي سره تړلي دي. یا په اصطلاح د مادیت مند ری د هر مادي واحد په غوږ کي پرته ده خو که دموضوع جزئیاتو ته غور وکړو ، دا هریو بیل بیل قلمرو او هره محدوده جدا ګانه خواص لري ،او هر ځاي ځانګړي نسبي قوانین حکمفرما دي.

په دي ډول که مونږ دخارجی جهان په مقابل کي دساده غیر حیه موادو څخه نیولی ، د نباتاتو ، حیواناتو او باالاخره د انسانانو عکس العملونه او دخارجي تاثیراتو د انعکاس مسایل په هراړخیز ډول و څیړو او په دې صورت کي هم دغه ځنځیر له ابتدا څخه تر انتها پورې تعقیب کړو دا به راته پوره پوره څرګنده شي چې ددي ځنځیر کړۍ هم یو په بل پوری کلکي تړلي او ددغي سلسلي په مابین کي هم کومه موانع او انقطاع نه لیدل کیږي.همداسې که د مسایلو په جزئیاتو باندي د بحث په ترخ کي د مند لیف جدول ته نظر واچوو لیدل کیږي چې ځیني عناصر د کیمیا وي او فزیکي خواصو له مخې ډیر فعال او ځیني نور یي غیر فعال او حتا نیترال حالت لري. دد وی حساسیت د مقناطیسي ، الکتریکي ، رادیویي ، صوتي ، فضایي تشعشعاتو او نورو امواجو او تاثیراتو په مقابل کي کا ملاً متفاوت او په کمي او کیفي لحاظ په مختلف ډول دهغوی د تاثیر څخه متاثره کیږي.که مونږ د عناصرو د ولانسونو د قانون له مخي دغه سلسلي تعقیب کړو ، هم مختلف تفاوتونه په سترګو کیږي.نو دلته البته دا سوال او شک باید پیدا شي ، کله چې غیر حیه موجودات یو خاص ډول احساس نه لري پس ددوی دغه د هري پدیدي او تاثیر په مقابل کې د متقابل تاًثر

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دهغې څخه د مشخص برداشت علت څه شې دې ؟ یعنې دا چې د هر مشخص تا ثیر په مقا بل کې مشخص او ټا کلې تأ ثر ښئ څرنګه تشریح کیدلې شي. شا ید وویل شي ،د نو مورې عنصر دا خلي ما لیکو لي ، اتمي او ذروي جوړښت ددي کار مستلزم دې. پس د انساني شعور د پیدا یښت تخنیک خیر څه شې دې ؟ آیا هغه هم د انسا ن دمغز او نورو ارګانونو دد اخلی جو ړښت خا صه نده ؟په دواړو صورتو نو کې خا رجی جهان په شکل د اشکالو سره په غیر حیه او حیه مو جو دا تو او حتا انسان باندي تا ثیر کوي او دهغې په مقا بل کې هر یو په معین شکل سره مشخص عکس العمل ښئي. دې کې شک نشته چې دغه عکس العملونه یو تر بله سره فرق لري.خو که دا سي پوښتنه هم راپیدا شي چې ایا ټول انسا نا ن د معیني پدیدي او تا ثیر په مقا بل کی عین عکس العمل ښیي؟ هیڅکله نه. دغه عکس العملونه نه یوا ځې پو شي ندي بلکه اکثر او قا ت متضا د هم وي .ددې علت دادې چې د ټولو انسا نا نو د ذهنیت متفکره ختمه یو شې نده او دبلې خوا انسانان پرته لدي چې طبیعي محصول دې اجتما عي محصول هم دې او بر علاوه لدې چی دخپل شعور تا بع دې د خپل شعور له لارې د اجتما عي شعور تا بع هم دې. که وغواړو چی د ما دیت او معنویت ، احساس او انعکاس په هکله د ما رکس او لینن نظر واورو هغوی دا سې حکم کوی:

« معنویت دما دیت څخه پرته بل شې نه دې چې دا نسا ن مغز ته دا خل شوې او په هغې کې یې تغیر موندلې دې» عنې کارل مارکس فریدریش انګلس دمادیت او معنویت تر منځ تبا ین ته هم قایل دي او هم نه دي . لکه چې دمخه ما وویل د شعوري

اوټولنیزو پدیدو په هکله هغوئ ایدیالیستي نظر لري یعني ایدیا لیستان پاتي شوي دي.(دمارکس. انګلس کلیات جلد ۲۳ صفخه ۲۱). یا لنین لیکي « هره ماده په حقیقت کی احساس ته ورته د انعکاس خواص لری .» (د و. ای. لینن کلیات ،جلد ۱۸ ،صفحه ۹۱) یا (حرکت شیر اقا ،د عینیت فلسفه ،ټوک لومړې .صفحه ۱۳). دوی لکه چې دمخه هم ورته اشاره شوي د خپل ذهنیت دجبر له مخې واقعیتونه په قانونمند ډول افاده کوي ، خو څرنګه چې هغوئ پدي ورشو کې ایدیا لیست پاتي دي ، ددغه جبر ، ددغه واقعیت او ددغه قانونمند حقیقت د پوهي او توضیح څخه عاجز دي. د غیر حیه موادو د آمیزش ، تر کیب او ا نعکاس مسا یل د ډیري د لچسپی وړ مو ضوع ده. غیر حیه جهان دې چې د طبیعت ټول اسرار په خپله سینه کې ساتي ، د نړی د ټولو مظا هرو د ظهور مسبب یوا ځې او یوا ځې متحرک ذرات دي چې په حیه او غیر حیه جها نونو کي یو تر بله سره فرق نه لری مثلاً که دهایدرو جن اتم په نظر کي ونیسو که په اوبو کي دې که په امینو اسیدو نو کي او که په نورو ها یدرو کا ربنو نو او که حتا د انسا ن په مغز کي دې یو تر بله سره فر ق نلري او که چیری دا سی فر ق مو جود وي کیدې شي د مر بو طه ما دي وا حد دا جز او دمتقا بل د یا لکتیک په نتیجه کې کوم جز ئې انحرا ف د اتم په پنجره کې منځ ته را غلی اوسي. زما په نظر د د لچسپی وړ به دا وي چې که دغه د ا حساس او ادراک اعستازو پخپلو لمنو کي ډ یر څه را ټول کړي وي او مونږ ددریاب څخه ځا ځکې ترې را اخلو او همدا سي هم ده .ځکه او سنې علم او تخنیک دومره پر مخ نه دی تللی چی دعنا صرو او با الخصوص د هغوی د متشکله وړو ذراتو په ټولو را زونو او خوا صو مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوه شو. حتا د هغوی په کيميا وي او فزيکي خوا صو لا بشريت په کلي ډول ندي پوه شوي نو په اصطلاح د هغوی په ذهن او ادراکي خوا صو خو په کامل ډول هيڅکله نشي پوهيدلي. نو دلته په حقه سره د دغه ذراتو ذهن زمونږ په ذهن پوري خندلی شي او په حقيقت کي زمونږ ذهن د هغويي د ذهن جزګڼل کيدلي شي. همدغه متحرک ذرات دي پرته له دي چي بي شميره د يفرنسيالي او انتګرالي معادلي ي د هغوی د ټولو مشتقاتو او موهومي او متوالي حالتونو سره حل کړي په کلي ډول جهان د هغه په ټولو را زونو سره منعکس کوي. نو دلته دي نتيجي ته رسيږو چي د متحرکو ذراتو د ذهن دانعکاس نسبيت مطلق او کامل انعکاس ته تقرب کوي. يا په بل عبارت همغسي چي انساني وجود متفکر مغز لري او د نسبي عيني ذهنيت او نسبي عيني شعور څښتن دي د تقريبي مطلق عيني ذهنيت او شعور څښتن يواځي او يواځي په اصطلاح د ټولو متحرکو ذراتو کلي مجموعي متفکر مغز ګڼل کيدلي شي. يعني د هغوی شناخت تقريباً مطلق او کلي او په عالم الاسباب کي د خداي د مقضي ارادي له مخي د خداي د ارادي واقعي تمثيل ګڼل کيدي شي. زمونږ شناخت نسبی او جزيً دی. او يواځی د پرنسيب له مخي په لا يتناهی تکامل سره زمونږ ټولنيز ذهن او شعور د هغوی ذهن او شعور ته تقرب کولي شي. د همدغه د متحرکو ذراتو د عکس العمل، تاثير، تشخيص او بردا شت په وا سطه ممکنه ده چي نن په مليونو ميله لري موجوداتو ترکيب او خواص معلوميږي او د نورو سيارو او ستورو په هکله حقايق لاس ته را وړو، يا د فضا يي بيړيو په وا سطه د ځمکی د اعما قو په هکله څرګندوني او معلوماتو نه لاس ته را وړل کيږی. که د مو سيقۍ

په پردو کي ښکلي اهنګونه دي، که د نقاش د زړه په وينو ليکل شوي رنګيني تابلوګاني، که د شاعر او ليکوال د پاکو احساساتو کارنامي او هنګامي، که د انقلاب د زنده باد چيغي ناري او سوري او که کارګري دوران جوړونکي تحرک او د ينا ميزم دا ټول د متحرکو ذراتو د تشخيص، تفريق او تحرک مستلزم او مولود دي. دا جهان په عالم الا سباب کي د خدای د مقضي ارادي او لوی علم له مخي يواځي او يواځي د هغوی موجود، مولود او مظاهر ګڼل کيږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعوري پديدي او د جبر او اختيار ديالتيک

جبر او اختيار «قضاً او قدر» دد يا لکتيک دعام قانون په څير همغسې چې د طبيعت او ټولني په ټولو ساحو کې عموميت لري او په خپل ديالکتيکي تضاد ، تحرک او قانونمندۍ سره د مختلفو پديدو د منځته را تګ سبب او علت او معلول تشکيلوي ، په شعوري پديدو کې هم په اصطلاح چې د مادي موجوديت خاص حالتونه ، شکلونه او ماهيتونه جوړوي خو ذاتي توپير نلري هم دجبر او اختيار عام قوانين جاري دي.

جبر او اختيار د هرڅه دمخه په نظام کې قانونمندي، تعادل، پايداري او استقرار دي چې د نظام پايښت او قانونمند بدلون او تکامل تضمينوي. جبر او اختيار يعنې سيال متقابل موجوديت ، سيال موجوديت يعنې عدل ، انصاف او دنظام تعادل ، او تعادل د بقاء او پايښت په معنا دي . خداى سيال ذات دي نو ځکه يې دا لوى جهان دانصاف ، تعادل او دمتقابل سيال قانونمند موجوديت په بنياد هست کړې دي ..
اختيار که د يوى پديدى ، منحيث د پديدي ، دذاتي پايدارۍ، بقاٌ او سکون په معني دي او دزاړه نظام ساتل غواړي ،جبر د

حرکت بدلون او تکامل مستلزم او دنظام بدلول غواړي. په دې معنا چې جبر او اختيار د سکون او حرکت همزمان او هم مکان ديالکتيک ،د زاړه او نوي نظام همزمان او هم مکان سياله مبارزه او ځکه خو په نتيجه کې جبر او اختيار دنظام د پايښت او ابديت مستلزم ګڼل کيږي. ديوى پديدى د جبر او اختيار د ديا لکتيک راز هم يوازى او يوازى پدغه مناسبت او زاويه کى لټول کيدلى شى .

اختيار څرنګه چى ديوى پديدى د ثبات اوسکون مستلزم ګڼل کيږي او سکون په حقيقت کې وجود نه لري ،نوځکه تيريدونکى نسبى خصلت لرى. جبر چى د تحرک تغير مستلزم او ديالکتيکي عامل او لوکوموتيف حيثيت لري ،البته چي ابدى بڼه لرى. خو د اختيار سکون او نسبيت هيڅکله ددې معنا نه لري چې د جبر او اختيار يعني دقضاء اوقدر عام قانون دې په عدم ديالکتيکي تعادل او يوطرفه جاده بدل او په يو جانبه برترۍ او رجحان دي واوړي. همغسې چې ماده ابدي او په لايتنا هي ډول متبارزه او متباينه ده د جبر او اختيار قوانين هم ابدي او د مادي د تباين او تبارز په تناسب هر ځاى جاري دى.
هر چيرې چې ماده ده هلته جبر او اختيار وجود لري. مطلق مختار او مطلق مجبور نه وجود لري او نه يې لرلې شي. هره پديده او هر موجود په نسبى لحاظ لږو ډير مختار يا مجبور دى. کله چى نوى پديدى نوى اضداد او د مختلفو پديدو په منځ کى نوى مناسبات او ارتباطات ټينګيږى ،د جبر او اختيار قوانين هم د پيښ شوى تکامل او تغير مطابق په نوى ما هيت او شکل سره تبارز کوى.

څرنګه چى هر شعور د انعکاس تو يو خاص او معين

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمپلکس دی نو ځکه شعوریو خاص او انعکاس په عام ډول دمادی د موجودیت شکل ګڼل کیږی او دجبر او اختیار قوانین پکې جریان لری.

شعور که فردي دې او که اجتماعي تاریخي پدیده ده اوزماني قیدیت لري. د وخت په تیریدو سره انکشاف یا انحطاط مومي ، تغیر کوي ، ځیني قضایا او مفکورې ، ځیني نورو نوو قضایا وو او مفکورو ته ځای پریږدي .یعنې دا چې په ذهن کې مغلق ترین شکل د حرکت جریان لري. حرکت پخپله شکل د موجودیت د مادی دی حرکت بي له مادی او ماده پرته له حرکت څخه وجود نشی لرلی نو د ذهن حرکت هم د ذهن په مادیت دلالت کوي.

همدا سې هره شعوري پروسه زماني قیدیت لري او یوا زې په ټاکلي وخت او زماني مقطع کې تحقق موندلې شي. مختلف ذهنیتونه یوه قضیه په مختلفو ټاکلو وختونو کې درک او دهغې په باب حکم صادرولې شي. ددغه ذکر شوې زماني مقطع څخه په کم وخت کې ممکنه نده چې ذهن موضوع یا درک او یا دهغې په باره کې لازم حکم صادر کړي. په همدې ډول د مکاني فاکتور څخه پرته هم دشعور یا ذهنیت تصور ممکن ندې. دا دری وا ړه فاکتورونه چې ذهن متحرک دې او ذهن نشي کیدلې په زماني او مکاني لحاظ د معینې اندازې څخه زیات مترا کم یا متباعد شي پدې دلالت کوي چې ذهن عطالت لري او عطالت هم شکل دموجودیت د مادې او پدې دلالت کوي چې ذهن مادي دې .

بله مسئله چې د ذهنیت په مادیت اطلاق کوي هغه د ذهنیت دینامیزم او عطالت دې. که مونږ پسیکولوژیکي حقایق او

قضایا په نظر کې ونیسو وینو همغسې چې ذهنیت په زماني او مکاني لحاظ بې اندازې محدودیدلې یا لوئېدلې نشي د خپل عطالت او دینامیزم په تناسب سرکشه او پخپل واک هم دې.
همدغه د ذهنیت دینامیزم او عطالت له کبله دې چې ذهنیت او فکر په سملاسې توګه د آرزو سره سم تغیر نشي کولې او هر مشخص ذهن او فکر ټاکلې نسبي استقراریت لري. څرنګه چې دینامیزم او عطالت یوازې او یوازې دمادې خاصیت دې ، نو دا یو بل دلیل د ذهنیت دمادیت لپاره ګڼل کیدې شي .ذهن دې چې دبل هر مادي واحد اوبل هرمادي کمیت او کیفیت په نسبت ډیر لوی عطالت لري او کله چې دتحجر مرحلې ته ورسیږي تحول او تغیر دعقیدي په کلي ډول ناشوني ګرځي .

زما په نظر عادت د ذهني عطالت او دینامیزم څخه پرته بل شې نه دې چې انساني ذهن او فکر پکې پرته له دې چې فکري انرژي په پوره اندازه مصرف او په کارواچوي په نسبتاً لږه انرژي توجه سره د یوې قضیي څخه بلی قضیي ، د یوه مفهوم څخه بل مفهوم او د یوی پروسې څخه بلې پروسې ته تیریږي او دهغې اخذ او افاده کوي.

د فکری عطالت او دینامیزم اثبات مونږ او تاسې هریو د یوې ساده او د ټولو لپاره ممکنې تجربې له لارې کولې شو. مثلاً که مونږ یو څو مشخصې پدیدي او مفاهیم په نظر کې ونیسو او په منظمه توګه په کافي سرعت سره په تکراري ډول په هغې فکري مرور وکړو (پدي شرط چې فکري تمرکزموجود اوسي) و به وینو چې سملاسي مونږ خپل فکر په یوه نقطه او یا یوه معینه مقطع کی نشو درولې او حتماً له مونږ څخه د یوه مفهوم څخه بل مفهوم ، له یوې پدیدي څخه بلې پدیدي او یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لااقل دهغوی له یوه جز نه بل جز ته را څخه تیریږي. پدي تجربه کې عملاً فکری عطالت او دینا میزم درک کیدلې شي.

که چیرې فکر او ذهن غیر ما دي وای نو په هره یوه نقطه او مقطع کې چې مونږ هیله درلودلې د هغې درول به ممکن وای.

فکر کوم نورو دلائلو راوړلو ته به اړتیا نه وي. چې لومړی مونږ د شعور ، فکر او ذهن په ما دیت او بیا په هغې کې د جبر او اختیار د دیالکتیک په استمرار باندي متیقن شو. حرکت او عطالت د ما دیت او ما دیت د جبر او اختیار مستلزم دې. ځکه لوي خدای دا لوي جهان د خپل لوي علم له مخي قانونمند پیدا کړي او جبر او اختیار «قضاٌ او قدر» د خدای د لوی او واحد جهان سراسري عامه قانونمندي ده .که وغواړو په عام ډول په روحي پدیدو کې د جبر او اختیار د قانونمندۍ او دیالکتیک په باب خپل نظر وړاندې کړو ویلې شم چې هغه په دومره اندازه الستیکي او په ځینې حالاتو کې نا مرئې او لامدرک دې په کومه اندازه چې روحي پدیدي د نورو محسوسو پدیدو په نسبت لطیفي او الستیکي دي.

په عملي ډول مونږ او تاسي هر یو دغه فکري جبر او ائتیار، ددغه دیالکتیکي تضاد د مبارزې او مناقشې په ډگر کې واقع او عملاً هره شیبه د هغې په نسبت متأثریو .نو ښه به دا وي چې په نظري ډول هم ددغه جبر او اختیار او د هغې د دیالکتیک څخه ځان خبر کړو.

تاریخي حقایق او پسیکولوژیکي تحقیقات دا ښیي چې انسان تل هڅه کړیده په لمړي وار د ځان څخه لرې شیانو په باب معلومات لاس ته راوړي او دهغوی سره خپلې ستونځې او مبارزه سرته ورسوي او بیا په اصطلاح د خپلو وریجو څخه

کسکرتول کړي. حال دا چې دا مبارزه نه سرته رسیدلې او نه به ور سیږي. همدا سبب دې انساني فکر چې خپل ځان ته ډیر نژدې واقع دې د خپل ځان په هکله بې فکره پاتې شوې او ترنن ورځې پورې یې خپل هویت او ماهیت نه د خپل ځان او نه د نورو په وړاندې تثبیت کړې شوې. نو ځکه د هر چا هر تور لاس پخپله د ذهن او فکر په سپینو کالیو پاک شوې او له فکر څخه هم ځان پخپل ځان او یا جهان کی ورک وو او بې مورده دو مره لوی شوې چې پخپل ځان کې نه ځایده او یو خارق العاده قدرت ترې جوړ شوې او ځان یې د ځان لپاره بلا گرځیدلي او لکه ((ځا نځا نی ښا مار)) په څیر په ځان خوله لگوی او د خپل ځان او جهان په خوراک نه مړیږی او کله تری ځان په ځان او جهان کې ورک شي او د هر چا او هر څه غلامۍ ته غاړه ږدي. په هر صورت ذهن په هر موقف کې چې وو د جبر او اختیار قوانین د تل لپاره هلته جاري وو او د بشر په ذهن کې یې انعکاس پیدا کړیدې. یوې ډلې د واقیعت یو اړخ نیولې او هغه یې مطلق گڼلې او بلې ډلي متقابل اړخ پورې ځان نښلولې دې.

دریمه ډله بیا د دواړو په ما بین کې یو تناسب او تعادل ته قایل شویده. یو شمیر داسي نظر هم لري چې د فکر د دیالکتیکی تحول لمړی پړاو جبر او د تعقل په پړاو کې انسان مختار بولي حال دا چې پخپله په تعقل کې هم جبر او اختیار موجود دی.

همدا سبب دې چې د تاریخ په اوږدو کې مختلف جریانونه لکه قدریه، جبریه یا معتزله او اشعریه او یا د دوی بین البیني جریانونه منځ ته راغلي دي او لا ترننۍ ورځې پورې د هغوی شخړه روانه ده په لویدیزه نړۍ کی هم د یتر مینزم او اندیتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

منیزم پوره مینه وال او پیروان لري.

ځرنګه چې پخواني فلسفي افکار محدود وؤ اکثراً یا په یوه خوا کې پاتې کېدل او یا یې په متزلزل او متردد ډول د هغوی ترمنځ اهتزاز درلود، نه یې شو کولې دد غه اړخونو په منځ کې ارګانیک دیالکتیکي ارتباط ټینګ کړي.

مارکس او انګلس دلومړي ځل لپاره د هګل دیالکتیک او دفیرباخ ماتیریالیزم، لکه چې دمخه هم پرې بحث وشو، په ارګانیک دیالکتیکي بڼه، خو ددوه ځانګړو تیوریو یعني د دیالکتیکي ماتیریالیزم او تاریخي ماتیریالیزم تیورۍ په تباین او تفریق سره فورمولبندي کړلې او له بده مرغه دې خبرې ته متوجه نه شول چې په تاریخ کې دیالکتیک او دیالکتیک تاریخ وجود لري. شک نه شته چې دوۍ په ډیرو مسایلو او قضایاوؤ کې هڅه کوله چې علمي کره وړه ولري، خو دا چې دوۍ د شعور او مادې د تضاد په بنیاد د فلسفې د اساسي مسئلې ناسمې طرحې ته هم متوجه نه شول او د ټولنیزو او شعوري قضایاوؤ په اړوند تر اخره پورې ایدیالیست پاتې شول.

سره ددې چې هغوۍ په وار وار له همدې سببه په خپلو څېړنو، تحلیلونو او فورمولبندیو کې د ډیرو مشکلاتو او لاینحله پرابلمونو سره مخامخ وو، بیا هم دوۍ ونه کړې شول ددغه مسئلې دحل سمه لاره پیدا او خپلې نیمګړتیاوي، سهوې او غلطۍ اصلاح کړي.

زما په عقیده تر څو پورې چې دعلمي مسایلو سره غیر علمي یعنې تخیلي، تصوري سحري، جادویي او یا بل هر ډول خرافاتي کره وړه وجود ولري او تر څو پورې چې د عالم الاسباب

د ټولو خلقتونو او پدیدو په څېړنو، تحلیل او فورمولبندیو کې یواځې اا او یواځې علمي قانونمند کره وړه رواج پیدا نه کړي، ترڅو پورې چې د انسان په ذهن دا مفکوره ځای ونه نیسي چې علم او قانونمندي انساني خلقت نه دې، بلکې یواځې په معرفت یې مقدر او مکلف ګرځېدلې دې، تر هغې به خرافات او مزخرفات په علم او علمي ورشو کې باقي پاتې وي.

ددې قضیې دښې او سالمې پوهې په خاطر له هر څه دمخه به ضرورداوي، پوه شو چې، علم، قانون او قانونمندي څه ته وایي؟ په دې خبره که ټول نه وي، نو اکثر کسان پوهېږي چې، علم د مستمرې قانونمندۍ د قوانینو با مسما نوم دې، خو ددغه مفاهیو سره ناسم کړو وړو حتا پوهان د شک او غلط فهمیو سره مخامخ کړېدي. دمثال په ډول مونږ ترافیکي اصول او مقررات هم د علم او قانون په نومونو یادوؤ، په ملک کې بې شمیره مالیاتي مقررات هم د قوانینو او علم په نومونو یادوؤ، د هیوادونو اساسي قوانین که مطلق ظالمانه، مشروطه او حتا که په اصطلاح دموکراتیک هم دي مونږ یوشان د قوانینو په نومونو یادوؤ او حتا هیڅوک پدې باره کې هیڅ ډول تفکیک او تمیز ته هم حاضر نه دي. همداسې د نیوتن دجهاني جاذبې عام قانون او درګوني قوانین (قانون دانرژي، قانون د تناسب دقوې او تعجیل او قانون د تساوي د عمل او عکس العمل)، د انشتین د نسبتي تیورۍ قوانین، سقراط، افلاطون، ارسطو، کانت، دکارت، هګل، مارکس، انګلس، لینن، البیروني، فارابي، ابن سینا، رازي، ابن رشد، ابن خلدون او ډیرو نورو هم خپل قوانین او فورمولبندۍ، چې دهغوۍ د ذهنیګریو څخه خالي نه دي ایجاد کړېدي. دوۍ ټول مدعي دي چې دا هرڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددوی لاسته راوړني دي. هيڅ يو بل ته نه غاړه ږدي، نه کامپرامايز ته قايل دي او هر څه خپل شخصي ذهني محصول ګڼي او په همدې خاطر علم د هر کس او هر چا د لوبو نانځکه او ناولۍ ګرځيدلې ده. مليونونه کلونه انسانانو په دې نړۍ کې ژوند کړې، له تاريخي دورې څخه هم زرونه کلونه تيرېږي او په دې ټوله موده کې علمي او غير علمي، حق او ناحق، منطقي او مزخرف نظريات او عقايد په جبر او رضاء په خلکو منل شوي دي. هر څوک ځان ددغه کار جوګه او مستحق ګڼي او نن پخپله علم، قانون او قانونمندي په ټول صراحت او وضاحت سره چې بايد لرلې يې، په حقيقت کې د مزخرفاتو، مجهولاتو او شخصي ذهني غير منطقي تخيلاتو په جړه مشوره او ګنج الفساد بدل شوي دي. په دې باره کې حقايقو ته به په راتلونکي کې پخپل نوبت مراجعه کيږي، داوسني بحث د لنډ والي په خاطر غواړم همدومره ووايم چې، حقيقي علم، قانون او قانونمندي يوازې هغه ده چې خدای د هغې له مخې دا لوی جهان او د هغې ټول خلقتونه او پديدي پيدا کړي دي. يعنې چې علم خدايي خلقت دې، انسان يې د خلقت څخه عاجز او يوازې دخپلو مقدراتو په کچه د هغې په معرفت مکلف ګرځيدلې دې. په علم باندې د معرفت ټولې د تخيل او تصور، سحر او جادو او نورو مزخرفاتو ټولې لارې تړلې دي. يوازې د منل شوو مقولو، اصولو او قوانينو له لارې ممکنه ده د خدايي خلقتونو په قانونمنديو علم او پوهه حاصله شي.

زما له نظره په زړه پورې به دا وي چې که مونږ وکولې شو په مشخص ډول په شعوري پديدو کې د جبر او اختيار په قضا يا وو او مسايلو باندي په ټاکلې توګه بحث وکړو او په نوي

ليدتو ګه د هغې ديالکتيک توضيح کړو.

دمخه د تفکر او ذهن تحرک او تغير ته اشاره و شوه پخپله حرکت او تغير د جبر او اختيار مستلزم دې د بلې خوا څرنګه چې د حرکت او تغير مقولي د پديدو ددیالکتيک اساس تشکيلوي نو ديالکتيک هم پخپله په نوموړي مفهوم کې نغښتې دې. په تفکر کې د جبر او اختيار نور قضا يا او مسايل د همدې مرکزي قضيي څخه استنبا طيږي. او هغه په دې مفهوم چې آيا دغه حرکت او تغير مثبت دې يا منفي، صعودي دې يا نزولي، تکاملي دې يا انحطاطي، اختياري دې يا مجبوري او يا داسې نور.

واقيعت دا دې چې د تفکر او ذهن په ساحه کې د مختلفو قضا يا وو اختياري او مجبوري اړخونو تثبيتول ډير مغلق او پيچلې کار دې، ځکه چې په مغز او ذهني ختم کې د حرکتونو سيستم او تسلسل ډير مغلق او پيچلې دې. که چيرې مونږ دا موضوع د يوه منفرد تفکر او ذهن د ننيو قضا يا وو د مختلفو اړخونو په منځ کې د جبر او اختيار د ديالکتيک له نقطې نظره څيړو طبعاً د اجتماعي تفکر او ذهن د قضا يا وو د مختلفو اړخونو د جبراو اختيار د ديالکتيک څخه تو پير لري.

همداسې د منفرد او ټولنيز شعور د متقابل جبر او اختيار قضا يا ييا ددی دواړو سره مطابقت نلري. همداسې د منفرد او ټولنيز شعور او طبيعت د جبر او اختيار قضا يا طبعاً د پورته ذکر شوو قضا يا وو سره د مقايسې وړ نه دي. په حقيقت کې دا هر يو بيل بحث تشکيلوی چې د هر نقطې نظره د تحقيق او تدقيق وړ مسائل پکې پراته دي. د بلې خوا دا چې مونږ نوموړي قضا يا او مسائل د کومې نقطې نظره او کوم لحاظ څخه څيړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هره مسئله کې بیا نور شقوق منځ ته را تلای شي.

البته په دې باب زیات تې لیکني او څیړني شویدي او زه نه غواړم د داسې موضوعاتو دمینه وا لو لپاره اشکال نمایې وکړم بیا هم باید ووایم دا موضوعات پوره مغلق او ترننۍ ورځي پورې پدي باره کې لړ بریالیتوب نه تر لاسه شویدي .البته د هغې پوره او کامل تحقیق د را تلونکو نسلونو دنده ده او په هغوی پورې اړه لري. زه یوا ځې کولې شم نو موړې موضوع ددې کو چینۍ رسالی په چوکاټ کې په نوي طرز تفکر او لید توګې د مشخصې زاویې څخه د مباحثې میدان ته وا چوم او دمینه وا لو افکار پدې باب تحریک کړم.

ځکه په دې باره کې د موًثقو معلوماتو را ټولول پرته له دې چې تخصصي پوهې ته اړتیا لري، پراخه امکاناتو او پر مختللي وسائلو او مجهزو تحقیقاتي مرکزونو او کمپلکسونو ته هم پوره اړتیا لیدل کیږیز.

زه پخپلو کاملأ محدودو شرایطو سره هڅه کوم داسې یوه قضیه دمباحثی میدان ته وا چوم.

د مثال په توګه که مونږ د فکري تحول او فکري تحجر چې دیوې پدیدې دوه متضاد دیالکتیکي اړخونه دي په نظر کې ونیسو او هغه دجبر او اختیار په تله کې وا چوو پرته له دې چې زیات تعمق وکړو وینو چې په ذکر شوی قضیه کې دوه اړخیز جبر او اختیار موجود دې همغسې لکه چی په هره یوه بله پدیده کې موجود دې.

که چیرې د انساني تفکر نور قضایا شاته وا چول شي او یوازې ددغه دوه عمده مرکزونو د دیالکتیکی تقابل له مخې د تفکر مسایل و څیړل شي وینو چې تفکر د خپل تشکل په لمړۍ

مرحله کې کله چې د مختلفو طبیعي اجتماعي او پیسکولوژیکي عواملو د مستقیم او غیر مستقیم تاثیر لاندي واقع وي، د فکری تحول او الستیکیت جنبه یې ډیره زیاته قوي او تقریبأ پرته لدې چې خپل دا خلي متقابل عطالتي عکس العمل حس کړي په ډیره عجولانه او حریصانه توګه د نوو معلوماتو نو او اطلاعاتو په را ټولولو بوخت او په هغې کې د یوه ورک هدف په لټه کې وي، تر څو هغه پیدا او دهغی په خوا کی د فکری استقراریت خیمه ووهی. فکر وروور و د نسبې تحجر د زیاتیدو له کبله په ځان درنیږي. خپل پخوا نې الستیکیت د لاسه ورکوي او جبرأ یو څه د خپل ټاکلي هدف په توګه مني او دهغی په خوا کې استقراریت پیدا کوی.

همدا وخت دې چې دفکري تحجر مرحله په چټکۍ سره شروع کیږي فکر وروور و د همدی یوي مفکوري په ګرد چاپیر متمرکز او وار په وار دهغې دغاړې غړوندې د همدې یوه موږي پورې سرې غوټې کیږي او دفکري تحول امکانات یې محدودیږي. پخوا دوه اړخیز جبر او اختیار ته اشاره وشوه هغه په دی مفهوم چې که په لمړی پړاو کې فکر دفکري الستیکیت اختیار په لاس درلود او دفکري عدم انکشاف دجبر لاندې وو په دوهم پړاو کې که فکر دفکري انکشاف د اختیار لرونکې دې دفکري تحجر او انجماد جبر په جال کې را ګیر شویدې او سره ددې چې د اطلاعاتو او حوادثو په منځ کې واقع دې هغه یې باید منلې او قبلولې. خو دا چې فکرنور خپل الستیکیت په نسبي ډول له لاسه ورکړې او دانجماد اړخ یې قوي شویدې یا په بل عبارت د جبر په مقابل کې یې خپل اختیار بایللی دی، نو ځکه نوې مفکوري چې په حقیقت کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوائيني ټولنيزي لاسته راوړني ګټل کيږي، نه تنها منلې يې نه شي، بلکې په کرکه ورته ګوري او هغه اجتماعي فسق او فسا د ګڼي.

دهغو ځوانانو په باب چې د استفت (د و ر) پړی په لاس ور غلې او ټول تحولات په پوره ذوق سره تعقيبوي او په حقيقت کې دد غو تحولاتو اساسي محرکين او د موجوده اجتماعي جوړښت معما را ن ګڼل کيږي. د متحجر فکر خاوند دځان سره ځونګيږي او افسوس کوي چې ځوانان خراب شول، د ټولنې را تلونکې به څرنګه شي او لا زيات کړي چې زمونږ څه ښه وختونه وو.

البته اوس مونږ قضاوت کولي شو چې څرنګه هغه متجسس، متحول او الستيکی فکر چې په پوره مينې او ذوق سره يې ټول نوي اطلاعات را ټول، اوس ولې دهغې داوريدلو، ليدلو او پوهيدلو څخه دا سې موړ شو.

کله چې دې د نوو موضوعاتو مينه وال و په خوا کې يې دا سې کسان وو چې همدې موضوعاتو ته هغوی په کرکه کتل او نن چې دې پخپل ماحول کې تغير او تکامل ته په کرکه سره ګوري دا سې کسان شته چې هغوی ددې موضوعاتو د را ټولو په مينه او مزه نه مړيږي او دهمدې شرايطو په تحليل او تجزيه او دهغې څخه د ښه درک او قضاوت له مخې خپلې را تلونکې ته په پوره اميد وا ری سره ګوري. سوال پيدا کيږي څرنګه کيدلې شي چې دوه انسانې ذهنه په يو ډول شرايطو، ځای او حتا کورنۍ کې يو دټولنې د تکامل موجوده تګلاره آبادي او دوهم يې بربادي بولي. همدلته دې چې د پورته ذکر شوې قضيې يعنې دفکري تحول او فکري تحجر د يالکتيکي

تقابل او جبر او اختيار څرګنديږي.

ددې ځای څخه دا هم څرګنديږي کله چې ذهن خپل الستيکيت په نسبي لحاظ له لاسه ورکوي، ورو ورو متحجر او په دې لوري يې عطالت زياتيږي نو دا ددې دليل هم کيدلی شي چې په ذهن کې يو بل ډول حرکت هم موجود دې چې په ذهن کې د ماديت د کمي او کيفي تنوع د ترسب او تغير د حرکت په نا مه ياديدلې شي. په همدې علت ويلې شو چې په ذهن کې د کمي تغيراتو بدلون په کيفي تحولاتو باندې چې د ديالکتيک اساسي عمومي قانون ګڼل کيږي هم تحقق مومي. نو دفکري عطالت او فکري استقراريت تغير پخپله د فکري ماديت د تغير مستلزم دې او دا بيا په خپل وار د ذهن په ماديت دلالت کوي.

د پورتني بحث څخه دا سې معلوميږي چې ذهن غير مادي نه دې. که چيرې غيری مادی وای نو هغه به تل الستيکی هم وای او هر وخت به ځوان، تحول غوښتونکی او تل به ئې د اجتماعی شرايطو د تحول سره سم تحول کولی نو څرنګه چې هيڅ ذهن پورتنی امکانات نه لری هغه غير مادی هم نه شو منلی.

څرنګه چې متحجر فکر دزړی پديدی په حيث باید د متحول او ځوان فکر په وړاندی تسليمۍ ته غاړه کښيږدی. خو دا کار دفکری تحجر د جبر له مخې په خوښۍ سره نشي منلې.

نو ځکه د خپلې بقا په خاطر د مقتدر حريف په وړاندې د حيلې او انحرافاتو دلارې مخ ته ځي. زاړه فکرونه په دا سې پړاو کې که دقدرت خاوند وي، په مطلق العنانيت اتکا کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د کمزورۍ په صورت کې د مایوسۍ او تدریجي فکري مرګ ګنج ته پناوړي.

بايد ووايم چې پورته ذکر شوې موضوع د اجتماعي شعور او ذهن په باب هم صدق کوي. سره لدې چې په ټولنه کې نوې تحول خوښونکي قوتونه تل په نمو او هغوی تل د نوو شرایطو سره په هر لحاظ د موجوده وضعې تحول او بدلول غواړي او بیا هم ټولنیز شعور د یوې مفکورې، نظر او ایدیولوژۍ په چوکاټ کې خپل د تقبل او منلو پخواني خواص له لاسه ورکوي او په هغه دینامیزم سره چې یې ترلاسه کړې دي غواړي د خپل تحکم په لور وړاندې ولاړ شي او لکه څرنګه چې ورته مخکې اشاره وشوه دا چې د نوو قوا وو په مقابل کې ورته د استدلال او منطق توان نه دي پاتې په فکري تحجر، د ګم او مطلق العنانیت اتکا کوي او طبیعي ده چې د خپلې بقا د پاره هر ډول انحراف روا ګڼي او په دې ساده حقیقت نه غواړي ځان پوه کړي، دا چې سل او زر یې زړه پدیده ګڼلې او س یې د خپل زړښت وخت هم را رسیدلی دی، تاریخ د دی شاهد دی، دا سې نظریات او مفکورې که په مذهبي او یا ایدیولوژیکي ساحو کې وي او که د اجتماعي اقتصادي نظامونو په چوکاټ کې تل یې خپل مترقي خصلت د لاسه ورکړی او د مارکس په اصطلاح د نوو تحول خوښونکو قوتونو لپاره ځولنۍ ګرځېدلې دي.

کمونیستانو خپله ایدیولوژۍ «علمي کمونیزم» د تل لپاره مترقي ایدیولوژۍ ګڼله خو له ډیره بده مرغه د ژوند په ټولو سطوحو او اړخونو کې یې ډیر سطحي او دګماتیک کړه وړه درلودل، کارل مارکس خو ویلي وو چې پاک ارمانونه د پاکو

لارو او پاکو هلوځلو پواسطه ترلاسه کیدلی شي. لیکن په اصطلاح کمونستانو د پاکو شعارونو د پردې لاندې ډیر ناپاک نیتونه لرل او پالل. دوی په هیڅ وجه د دغه ارزښتونو او معیارونو جوګه نه وو او د همدغه بې ارزښتۍ او دګماتیزم په ترګمۍ کې د تاریخ کندي ته ولویدل.

کپیتالیزم چې لا پخوا زړه پدیده وه او د تاریخ ټولي بدنامۍ، ظلم، ناروا، چورو چپاول د دوی په هویت ثبت دي او د ټولو اولسونو شتمنۍ یې غصب کړې او په یو یشتمه سلیزه کې ئې نړۍ د قطعي نابوۍ د ناورین سره مخامخ کړې، نړیوال امپریالیزم هم نن فکري تحجر په ټپو ړوند کړې او د اُتالیتاریستي حرص او آزله مخې د نابودۍ په څنډه ولاړ، زوال ئې حتمي او ورپسې قدم به یې د نابوۍ کندي ته ولیدل وي !!!

همداسې که مونږ د احساس او شعور دیالکتیک په نظر کې ونیسو او فرض کړو چې احساس مادي او شعور غیرمادي دي پرته لدې چې ددې موضوع جبر او اختیار او دهغې مختلف دیالکتیکي جوانب وڅیړو کفایت کوي فقط یو سوال مطرح کړو:

په څه ډول او کومه وسیله دیوې مادي پدیدې ارتباط د یوې غیرمادي پدیدې سره ټینګیدلی شي؟ ایا هغه پل چې ددې دواړو پدیدو په منځ کې پروت دی، او یا هغه غوټه چې دا دواړو پدیدې سره تړي او د هغې په منځ کې دیالکتیکي علت او معلول منځ ته را وړي تصور کیدلی شي؟ او که څوک یې تصور کولی شي په څه ډول؟ هغه پیوند چې ددې پدیدو په منځ کې واقع دی د مادیت او که غیرمادیت په خټه لیم شویدی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عینیت او ذهنیت د دیالکتیک په رساله کې دې موضوع ته اشاره شوې چې احساس شعور منځ ته راوړي او شعور احساس تحریک کولې شي، پرته لدې چې عیني خارجي عارض موجود اوسي.

نو که مونږ دا ومنو چې احساس مادي او شعور غیر مادي دې دا باید هم ومنو کله چې احساس په شعور بدلیږي دا مفهوم لري چې ماده له منځه ځي او کله چې شعور په احساس بدلیږي نو د هیڅ څخه ماده منځ ته را ځي. حال دا چې د مادې دبقا د عام قانون له مخې مونږ پوهیږو چې ماده نه له منځه ځي او نه دهیڅ شي څخه منځ ته را تلای شي نو ځکه ویلې شو چې د احساس او شعور د یالکتیک او متقابل جبر او اختیار هم د دوه اړخیز مادیت مستلزم او ښکارندوی دې. دبلې خوا پوهیږو چې هر انسان مختلف روحي حالتونه لري او بیا هغه شیبه په شیبه بدلیږي. اول باید داسې سوال مطرح شي، کله چې شعور غیر مادي اوسې نو په څه ډول دا مختلف روحي حالتونه منځ ته را ځي؟ ښایي وویل شي دا تغیرات په مغز کې پیښیږي او دهرې روحي وضعې مطابق مغز هم یو خاص حالت ځان ته غوره کوي. زه هم دا منم خو د نه منلو اود پوښتنې مسئله داده چې د مغز دا خاص حالتونه څرنګه په یو غیر مادي محیط کې په مختلف ډول انعکاس پیدا کوي او کوم ډول تعاملات په کومو تعاملاتو بدلیږي چې داسې مختلف روحي حالتونه منځ ته راوړي؟ یا که داسې یوه مسئله مطرح کړو، یو تن خپله یوه ډیره ترخه پخوانۍ خاطره په فکر کې را ګرځوي د مثال په توګه د موټر ټکر، مرمۍ خوړل یا د ګوتې دپریکولو ترخه خاطره را یاد وي. دفعتاً په خپله سینه یا بله کوم مربوطه عضو کې

د درد احساس کوي. نو بیا باید داسې سوال مطرح شي چې په څه ډول دغه غیر مادي روحي خاطرې مادي مغز متأثر او هغه په سینه یا بله مربوطه عضوه کې درد پیدا کړ؟ په څه ډول غیر مادي خاطره په مادي پروسه، احساس او عمل باندی بدلیدلې شي؟

داسې ډیر زیات قضایا او مسائل مطرح کیدلې شي چې په هغې کې لږ څه تعمق مونږ او تاسې پدې متیقن کولې شي او باید مو متیقن کړي چې د مادیت او غیر مادیت پیوند هیڅکله جوش نشي خوړلې. ماده د مادې څخه متأثره کیدلې او یا بله ماده متأثره کولې شي. د مادې خواص، د مادې موجودیت ،مختلف شکلونه یوازې او یوازې کیدلې شي، چې مادي اوسي، پدې باید معتقد او متیقن اوسو او له همدې زاوئې او لید لارې له مخې دا مسایل وڅیړو.

ایدیالیستي او ماتریالیستي دیالکتیک

په فلسفي ادبیاتو کې د ایدیالیزم او ماتریالیزم او ایدیالیستي او ماتیالیستي دیالکتیک مفاهیم ترننۍ ورځې پورې مروج او ډېرو مولفانو په لیکنو کې لیدل کیږي. که څه مخکې له مارکس، انګلیس او لینن څخه وو او که وروسته له هغوی څخه هر یوه د پورتنیو مفاهیمو په منځ کې فارقه حدودو او پولو ته قایل وو او نن هم قایل دي. یا په بل عبارت دغه دواړه مفاهیم دد وی په نظر د تاریخي پدیدو په حیث په مختلفو تاریخي دورو کې د متضاد متقابل موقف او تناسب څخه برخوردار وو.

مخکې له دې چې د نوموړو پدیدو د ماهیت او محتوا او دهغې په منځ کې د تباین او تفریق په مسئله په مشخص ډول بحث وکړو غواړم ووایم چې دیالکتیک د ابدي او لایتناهي عینی پروسې په څیر تل جریان لري او په ذهنیتونو کې یې ترنن ورځې پورې د مختلفو مفاهیمو، مقولو، قوانینو، علومو او پدیدو په حیث انعکاس او تبارز موندلې دې. دیالکتیک عامه او کلیي سراسري پروسه ده. دهغې څخه که غیر حیه جهان دې که نباتات، حیوانات، انسان او که مافوق انساني

ټولني یا موجودات (که چیرې موجود اوسي) دهغوی د ترکیب او تکامل په تناسب برداشت، احساس، ادراک او دهغې څخه په لوړه سویه پیچلې معرفتي او پذیرشي پروسې او انعکاس صورت نیسي.

که چیرې په تیره لنډه تاریخي دوره کې په بشري ذهن کې د دیالکتیکي پروسو انعکاس، پذیرش او ادراک ته نظر واچوو، وینو چې په لمړنیو پړاونو کې انسان نا خود اګاه د خپل ماحول سره په دیالکتیکي ارتباط کې واقع وو او پرته له دې چې هغه تعریف کړي په شکل د اشکالو سره نوموړو دیالکتیکي پروسو دهغوی په ذهنیتونو کې انعکاس پیدا کاوه.

هغوی دورځني پراتیک او علمي دیالکتیک په نتیجه کې کرار کرار د انتزاعي فکرونو او دیالکتیکي تیورۍ خاوندان شول. منفرد شیزونه او پدیدې د ماضي، حال او استقبال او همداسې د خپل ماحول او چاپیریال سره په ارتباط کې څیړل شروع شول. دیالکتیک هم له یوې ورځې څخه بلې ته په الفاظو مقولو او داسې نورو مفاهیمو په څیر د اشخاصو او ټولنو د دیالکتیکي درک په تناسب تبارز مونده. پخوانې یونانې یوه هراکلیت پرته له دې چې هغه په کوم نامه یاد کړي دغه دیالکتیکي واقعیت درک او اظهار کړې چې: «په نړۍ کې هر څه تغیر مومي او ددغې تغیر انګیزه په دې کې ده چې د نوموړو پدیدو خواص د هغوی په اضدادو باندې څه ډول بدلیږي. مونږ دیوه ګل بوی دوه واري نه شو بویولی.» (تاریخ فلسفه در جهان اسلام، ۳۲ مخ).

د لومړۍ ځل لپاره چې د دیالکتیک مفهوم منځ ته راغې د سوال او ځواب په لارې په خبرو کې برلاسې او قدرت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا سې د مفا هیمو او اشیا وو د طبقه بندۍ فن او مها رت ته ویل کیده.

زینون ، ارسطو او افلا طون هم پخپل وار سره په دیا لکتیکی مفا هیمو کی نسبي تسلسل او تر تیب منځ ته را وور.(همغه ځای.۳۶ ،۴۶ او ۶۰ مخونه).

په اتلسمه میلا دی پیړۍ کې د ډیرو پوهانو په لیکنو کې او ځینې دیا لکتیکي مقولي او قوا نین په جلا توګه تعریف او هڅه یې کیدله هغې ته د یوه سیستم او تیورۍ په څیر تشکل ورکړي.

هیګل نوموړې هد ف د « اکما ل » درجې ته ورسا وه . یعني دا چې هیګل دیا لکتیک او د دیالکتیک تر ټولو اسا سې قوا نین تعریف او ځینې نور عا م قوانین یې البته د شعور او مطلق عقل په سا حه کې د جفتو مقولو په حیث فورمولبندي کړل . هګل د عیني ایدیالیست په حیث فکر کاوه چې د مطلقي ایده د تکامل مراحل یې په ایدیالیستي دیالکتیکي قوانینو کې طبقه بندي کړیدي.حال دا چې هغه نا خود اګاه د ذهنیت د مادي قانونمند تاثیر لاندي ماتیریالیستي دیالکتیکي قوانین په تخیلي بڼه فور مولبندي کړي وو.

با ید وویل شی چی په افغا نستا ن ، چین هند او ایران کې هم له ډیر پخوا څخه ځیني پوهانو لکه البیروني ،فارابي ،ابن سینا ، ابن رشد ،کنفو سیوس او ډیرو نورو پخپلو لیکونو او اثارو کې ماتیریالیستي دیا لکتیکي قوانین او مفا هیم څرګند کړي او د خپل چا پیریا ل او پیښو سره یې دیا لکتیکي کړه وړه درلودل.

پدې څو محدودو کرښو کې نشي کیدلې د دیا لکتیک تا

ریخچه یا تکا ملي پروسه توضیح یا تشریح شي. خو دومره با ید وویل شي چې ما ده تل مو جوده وه او وي به او دیا لکتیک د هغې د مو جو دیت یوا ځینې شکل او وجدي حالت ته ویل کیږي .خو د ابتدا څخه د ما دې د دیا لکتیک سره د انسا ن د ذ هنیت د ادراک غو ښې په لا زمه اندا زه نوی تړل شوې. نو ځکه یې په مفا هیمو مقولو او قوا نینو کې تبا رز هم نه شو کولې او هر افها م او ادراک که ځا نګړې دې او که ټولینیز په ذهني خته کې د بیو پسیکو لو ژیکي او نورو فا کتو رونو په څیر تمرکز او تجمع پیدا کوله تر څو پدې با ب د فکري ترا وش پو تنسیا ل ته ور سیده .ځینی وخت دا سې هم کیدلې شول چې خا م فکرونه د نا قصو نظر یا تو په څیر یا قسماً او یا په کا ذب ډول یوه دیا لکتیکي پروسه تمثیل او یا څرګندو کړي .د مثا ل په توګه له پخوا څخه هم ما ده مو جوده وه او هم دیا لکتیک. خو ځینو کسا نو ما ده یوا ځې په میخا نیکي او میتا فزیکيې حا لت او عدم ا رتبا ط او تغیر کې لیدله او وینی یې او ځینې نور بیا دا ټول تبد لا ت ، تحولات ، ارتبا طات ، او تغیر په هیڅ کې وینې او دې سا ده مسئلي ته نه ځیر کیږي چې د څه شي تبدیل په څه شي ؟ هیڅ څرنګه بل هیڅ ته تحول او تقرب کولې شي ؟ او که یې کولې شي د دې تحول معیا ر او مقیا س به څه وي ؟ د یوه هیڅ د نورو هیڅ سره د ار تباط او اړیکو وسیله په څه ډول پو هیدې شو ؟ دا او دا سې نور نظریا ت د خا م او نا قص تفکر محصول ګڼل کیدې شي او په اصطلاح نا قص فکر دې چې دوریځو څخه اوبنا ن جوړوي او یا په بل عبارت سره ووایم سره ددې چې هم ما تریا لیزم او هم دیا لکتیک مو جود وو ،بیا هم ځیني پو ها ن د مړی ما دې غلا ما ن وو او په هغی کې یې دیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکتیک نشو لیدلې. ځنې نور چې بیا ایدیا لیستان هم وو د ځینې مسائلو سره یې دیا لکتیکي برخورد درلود او لکه چې پورته ورته اشاره وشوه داسې فکر یې کاوه چې د جهانې روح، مطلق عقل او داس نورو مسایلو مراحل یې د دیا لکتیکی تسلسل او قوانینو په چوکاټ کې ځای په ځای کړي او پدې تو ګه یې هڅه کوله عینې وا قیعتونه او قوانین د کاذبو مسایلو او مفکورو د اثبات د پاره وسیله وګرځوي. هیګل دیا لکتیک یوازې د مطلق عقل د تکامل د پړاوونو دهارمو نیزم محصول او مولود ګاڼه.

پدې ډول مادیت او دیا لکتیک تر ډیره وخته پورې د بشریت په ذهن کې په منفرد شکل سره ژوند کاوه. تر څو چې مارکس او انګلس وکولې شول د لومړې ځل لپاره دیا لکتیک او مادیت د اوهام پرستۍ او کاذبو نظریاتو څخه وباسي او د فیرباخ ماتریالیزم اد هکل دیا لکتیک سره په ارګانیک ډول یو ځای کړي. دوی هڅه وکړه ددغه قوانینو څخه په استفادي سره په ټولنیزو ،اقتصادي او نورو مسایُلو لکه په روسیه کې د سوسیالیستي انقلاب دبري ،د شوروي ټولني دجوړیدو او په شرقي اروپا کې دنړیوال سوسیالیستي نظام په جوړیدو کې تري ګټه واخلي.خو ددې ټولو خبرو سره سره، څرنګه چې دوی د ټولنیزو اوشعوري پدیدو په هکله لا ایدالیست پاتې وو او ددغه پدیدو د عینې قوانینو څخه بې خبره وو ، په همدې علت یې نهایې پریکړې او نتایج په واقعیتونو نه وو ولاړ اودغه لوي نړیوال نظام ونړیده.

د پورتنۍ لنډې یادونې څخه منظور دا وو چې یو وخت ټولې پدیدې په جدا ګانه او منفرد ډول درک کیدلې او دضرورت له

مخې د هغوپې سره لازم برخورد کیده . خبرې چې دانسانانو تر منځ دمفاهمې اوارتباط اسانه طریقه وه دانسانانو دیالکتیکي ارتباط هم تر هرڅه دمخه دخبرو په ورشو کې ټینګ اود معاشرت پدې ساحه کې یو پربل باندې دبرلاسي بازار تود شو . کله څه هم د انسانې ټولنې د ابتدایې منا سبا تو څخه پرته د نورو پدیدو دیا لکتیکي ار تبا طا تو درک اسا ن کا ر نه وو خو بیا هم انسانان د ما دې ژوند سره بې مینې پا تې کیدلې نه شول او دمعا شرت او ار تبا ط په ترڅ کې یې خپل متقا بل اړیکې درک کړې او له ډیر پخوا څخه ځینو پخوانیو هوښیارانو پخپل وار سره همغسې چې وو ځینې دیا لکتیکې څرګندونې کړیدۍ او پخپلو نظریا تو کې یې هغې ته انعکاس ور کړیدې.

د اتلسمې پیړۍ څخه را پدې خوا دیوې خوا علم او تخنیک ډیر پر مخ ولاړل. انسا ن مجبور وو په ټولنیزا و طبیعې لحا ظ سره خپل متقا بل دیا لکتیکي ار تبا طا ت په عملې او نظري تو ګه د خپل چا پیریا ل سره پرا خه کړې ، طبعاً نو موړو افکا رو په ذهنیتو کې هم انعکا س پیدا کوو. دبلې خوا څرنګه چې بشرې ټولنو په عمو مي تو ګه د عقیدې له مخې په مذ هبې او ایدیالیستي ایډیالونو او موا زینو اتکاءد رلودله د لومړي ځل لپاره دایدیا لیستي دیا لکتیک مفکوره رامنځته شوه .حال داچې ایدیالیستي ایدیالونه دانسان لپاره نه مسخر دي او نه مقدرنو ځکه یې په معرفت هم قادر نه دي.زما په نظر دیالکتیک دمادي هغه وجدي حالت دي چې دهغې په ابد ي دینامیزم دلالت کوي او په بې شمیره قوانینو ،مقولو او علومو سره افا ده کیدلې شي. خداي دا لوی جهان مادي او قانونمند پیدا کړیدي. ماده او دیالکتیک یوتربله لازم اوملزوم او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دانسان په معرفت مسخر کړئیدلي دي . غیر مادي جهان ،قانونمندي ،خلقتونه اصلاً وجود نلري او که وجود هم ولري نو انسان د هغې په معرفت قادر نشي ګڼل کیدلي .

کله چې مو دیا لکتیک پدې ډول تعریف کړ. نو پخپله په دیالکتیک کې ایدیا لیزم ته ځای نه پاتې کیږي. او د ایدیالیستي دیا لکتیک مفهوم یوازې کیدلې شي د نسبي مفهوم په حیث د فارقه فاکتور په څیر استعمال شي. خو ښه به دا وي چې د دیا لکتیک دکلمې په څنګ کې په هیڅ صورت سره د ایدیا لیزم کلمه استعمال نه شي.

کله چې دیا لکتیک د مادي موجودیت دټولو اشکالو متحول، متغیر او متکامل دینا میک حالت ته ویل کیږي . دیالکتیک د مادي دابدي دینامیزم بهترینه افاده او مسميَ به نوم ګڼلي شو . څرنګه چې دینامیزم دمادي خصلت دي .نو ځکه ماده پرته له دیالکتیک او دیالکتیک پرته له مادي وجود نشي لرلې.

پدې صورت کې نو دهیکل او د هغه څخه دمخه ایدیا لیستی پوهانو دیا لکتیک څه وو او په څه ډول ایدیا لیستی نظریات په دیا لکتیکی تسلسل او شکل کې ځایدلې او یا د دیا لکتیکي منطق د قوانینو او مقولو دلاری توضیح کیدلې شي ؟. حقیقت دا دي کوم شي چې وجود و نلري هلته دیا لکتیک هم وجود نشي لرلې اوداایدیا لیستی دیالکتیک مفهوم هم پوچ او بی معنا دي چې تر او سه پورې ځیني مفاهیم وو چې ابتدا یې مادي منبع یې نلرلي او په دیا لکتیکي چوکاټ کې ځای په ځای شوي دي. علت یې دادي چې هر غیر مادي مفهوم او تصور دهرڅه دمخه مشخص ذهنیت دي او هر

مشخص ذهنیت عیني واقعیت دي .او په هر عیني واقعیت کې دیالکتیک وجود لري .دغه پوهانو فکر کړي چې ګوندي العیاذ بالله دخدای دذات او صفاتو دیالکتیک یې کشف او توضیح کړي یا د مطلقي ایده ، مطلق عقل ، جهانی روح او داسې نور ...خو په حقیقت کې هغوی دخپلو ذهني پروسو د دیالکتیک بیان کړیدي .حال دا چې انسان د تل لپاره دخدای دپیژندني او توصیف څخه عاجز دي. شک نشته چې مارکس د هګل دایدیالیستي دیالکتیک په مقابل کې دماتریا لیستي دیالکتیک تیوري طرحه کړه خو دشعوري او ټولنیزو پدیدو په هکله ټول ماتریالیستان تر اوسه هم ایدیالست پاتې شوي او تاریخي ماتریالیزم یې د دیالکتیکي ماتریالیزم څخه جدا کړ حال دا چې په تاریخ کې دیالکتیک او په دیالکتیک کې تاریخ وجود لري .

ما تیریا لیستی د یا لکتیک د خپلی حکمروا یې او قلمرو څخه خارج هیڅ ډول مادي ورشو ګانې او محدودې په رسمیت نه پیژني او زما په نظر نه کله چیري داسې ورشو ګانې وجود لر لې شي.

دیا لکتیک کلي اوعام مفهوم دې په خپله حکمروا یې کې هیڅ ډول تجزیه او ملوک الطوایفي هم نه مني.

ماده یوازې په د یا لکتیکي شکل کې وجود لرلې شي او دیا لکتیک هم یوازې او په قطعي شکل سره یوازې په ماده کې تبا رز کولې شي. په همدې دلیل د اید یا لیستي دیا لکتیک مفهوم او یا د ما تیریا لیستي دیا لکتیک څخه د تا ریخی ما تیر یا لیزم مفاهیم تفریقول درست نه بریښي البته په نسبي لحاظ د فلسفې د دیا لکتیک او یا دهغې څخه هم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشخص ډول په نورو علمي ساحو کې د یا لکتیکي مفا هیم او
اصطلاحا ت د ضرورت په صورت کې او یا د موضوع د زیا تې
توضیح او یا تشخیص په خا طر او یا باالا خره پدې خا طر کله
چې ضرورت نه وي موضوع په زیا ت عمق او ابعا د و سره مطر
ح بحث شي او یا کله چې مطلوب لو ستونکي یا اوریدونکي په
ټولو ابعا دو او عمق سره د موضوع دفهم قدرت ونلري. کیدلې
شي ځینې دا سې اصطلاحا ت استعما ل شي خو دا په هیڅ
صورت د ا ما نا نه لري چې دا یو تر بله جدا او غیر مرتبط بحثو
نه دي. دیا لکتیک با ید په همدې عمق او ابعا دو سره و پو
هیږو او په همدې چوکاټ کې د مسا ئلو سره برخورد وشي.

۲۴-۱۱-۱۳۶۳

شعور او لا شعور

شعور او لا شعور که ظاهراً یوله بله سره متضا د دیا
لکتیکي مفا هیم جوړوي، خو په حقیقت کې د همدغه پدیدو او
خلقتونو د اطلاعاتي او معلوماتي، کیفیتاً او ماهیتاً متفاوتو
محرکاتو او تمبوني د ځنځیري همغږي یوې سلسلې څخه بل څه
نه دي، چې یو ځل بیا د همدغه پدیدو او خلقتونو د اګاهۍ او
شعور متفاوتي لوړې او ټیټې کچې، معیارونه او محک
څرګندوي .لا شعور ته تحت الشعور یا فوق الشعورهم ویل
کیدی شي. مشکله ده په دې باره کې د پدیدو او خلقتونو د
احساس او ادراک د کهترۍ او مهترۍ، برترۍ او بد ترۍ
معیارونه او رجحان درجه بندي او تمیز کړل شي.

نو موړي مفا هیم تل نسبي ما هیت لري او زما په نظر هر پلو
، اړخ او ساحه کې، د همغې پدیدې او خلقت چې په کې
متحسسه او مدرکه ده د برترۍ او امتیاز څرګندوي ده. کله چې
د شعور او لا شعور کلمه مونږ په ژبه را وړو ، سملا سي با ید دا
سوا ل هم ورسره پیدا شي چې د چا او څه شعور د چا او څه د لا
شعورۍ په نسبت او یا بر خلاف .یوا ځې پدې صورت کې به مو
نږ ددې مفا هیمو سره علمي او سم بر خورد کړې او سي .که
چیرې د شعور او لا شعور د مفا هیمو او سنې لفظی منا سبت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی د ماهيوي عينيت سره صحيح او معياري قبول کړو ځيني لا ندی موضوع ګانې د يا دونې وړ بلل کيږي.

په پخوانيو ليکنو کی ورته اشاره وشوه چی هر شعور دانعکاساتو او احساساتو د ټا کلي کمپلکس څخه عبارت دي چې په نسبی ډول عيني واقيعتونه منعکس کوي او په مختلفو مادي واحدونو کی حقايق په متفاوت ډول پرته له دې چې کوم اړخ ته امتياز قايل شو، څرګند يږی.

ماده او شعوريو تر بله د ديالکتيکی علت او معلول تشکيلوی او يو تر بله سره نه شليدونکي اړيکي لري. دا ساده يا دونه ددې لپاره پوخ دليل کيدلې شي، ووايو چې شعور د خپل مادي واحد په نسبت له خارجه څخه کومه وارده شوې پديده او حالت ندي بلکه پخپله د مادې د تکامل په پروسه کې دهغې دوجدي حالت سره متناسب اود خداي دمقضي الامر ارادي او لوي علم دقانونمنديو په بناٌ، يوتربله لازم ملزوم او علت او معلول جوړوي. شعور په حقيقت کی د هر مادې واحد د مادی موجوديت د لحظوي بدليدونکي وجدي حالت، کلی ترين شکل يا په بل عبارت د هغه د ديالکتيکي عمومی حالت او وجد محصله ګڼل کيږی. يا که لا په څرګنده او ساده ډول وويل شي، هر ټاکلی شعور يوا ځې د ټاکلي مادي واحد د ټاکلي ديالکتيک په نتيجه کې منځ ته را ځي. ديالکتيک دمادي هغه مسما بهِ نوم دي چې دهغې په ځانګړي ابدي ديناميزم دلالت کوي (ډاکتر صاحب شاولي پدي نظر دي چي دنوم پرځاي خاصيت وليکل شي، خو زما په عقيده ديالکتيک خاصيت نه بلکه دمادې «هر مادي واحد، پديدي او خلقت» بالذاتهِ بنيادي جدا ناپذيره وجدي حالت څخه عبارت دي

،چي دمادي موجوديت دبناً مسبب او اساسي علت ګڼل کيږي، نو مونه هم معمولاً هر وخت دمادي واحدونو ماهيتونه نه افاده کوي،نو ځکه ما مسما بهِ نوم ليکلې، يعني اوصاف ندي بلکه ماهيت او سُبستانسيو ن دي، يعني همدغه مادي واحد د همدغه مشخص وجدي حالت په بناء وجود لري او که چيري دغه وجدي حالت بدليږي نو موږې مادي واحد په دغه کميت او کيفيت نشي پاتي کيدلي.نو ځکه ښه به داوي چي نوم(يعني مسمي بهِ نوم) ورته ووايو ځکه چي ټاکلي نه بد ليدونکي حالت افاَده کوي او خواص کيدلي شي تغير پيدا کړي خو دموجوده مادي واحد ماهيت تغير ونه کړي. دخواصو په تغير سره اصل شئ او پديده له منځه نه ځی لکن دماهيت په تغير سره اصل شئ په پخواني حالت نه پاتيږي او بل حالت غوره کوي.

زه د محترم ډاکتر صاحب دنيوکي او ارزوني سره ځکه موافق يم چې تر اوسه پورې مروجي تيوري ګاني همدا ډول حکم کوي. يعني پوهان شعور د هغه نسبي متکامل خلقت چي مرکزي عصبي سيستم او عقل ولري يعني د انسان د مغز او مرکزي عصبي سيستم خاصيت بولي .دا تيوري ګاني د مادي واحدونو او خلقتونو د مادي جوړښت د ماهيت او سوبستانسيون په بناء نه بلکه په تخيلي او تصوري ډول رامنځته شوي او دواقعيتونو سره هيڅ ارتباط او اړيکي نلري. په همدي علت د « عينيت فلسفې »نظرياتي تيوريکي ليد لورې د واقعيتونو په بناء ټولو نظرياتي علمي، فلسفي ټولنو او مکتبونو ته د نوي فورمولبنديو وړانديز کوي او پخپله يي هم ددغه حقايقو او واقعيتونو له مخې د علمي او فلسفي قضاياوو او مسايلو څيړنه پيل کړي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شعور په هکله له ډېر پخوا څخه هو ښيا را نو ډېری ليکني کړيدي ،چې دهغه وختونو د شعور د سطحي د لوړوالي او دهغوی د فردي ذکاوت او تجسس ښکا رندوی دي .لکن دلاشعور په باره کي زما نه کومه مشخصه فورمولبندي او څېړنه په سترګو شوي او نه د شعور په کنډه کې د تش په نامه توازن په خاطر د لاشعور کلمه ، پرته له دې چې توضيح ، تفسير او فورمولبندي شي او يا يي په ضرورت بحث وشي ، په بې مفهومه او کور کورانه ډول راوړل شويده .دمخه مونږ د شعور او لاشعور د ځانګړو مفاهيمو دافادې ، فورمولبندۍ، ديالکتيک ، ضرورت او اهميت په اړه پوره مطالب وړاندې کړي ، همدغه مسًله مو د قضاء او قدر د خدايي علم د عام قانون له مخې، د انساني ذهني فلسفي خلف علم د اساسي مسًلې او دخپل معبود سره د انسان د خلف په حيث د ارتباط د يوځينۍ لارې او چارې په توګه فورمولبندي کړې ده. په راتلونکي کې به هم ټول فلسفي مسايل د همدغه ليد لوري او نظرياتي عقيدي له مخې فورمولبندي او څېړل کيږي. په دې باره کې ، په پخوانيو نظر يا تو با ندی ،د اوس لپاره ،زه نه غوا ړم بحث وکړم ځکه چې په دا سې کو چنيو رسا لو کې د هغې څېړنه ممکنه نه ده ،خو دومره با يد حتماً ووا يم چې په پخوا زما نو کې ددې مو ضوع سره په عمومي توګه علمي کړه وړه نه کيدل او اکثراً په فردي تخيلاتو ،پوهه اوذکاوت ډېره لګول کيدله او حقا يقيواځې دنا دره دانو په څير دځيني پوهانو په ليکنو کې ميندل کيدلې او يواځې د ژورو فکرونو خاوندانو او دقيق څېړونکو لخوا ممکنه ده د عينيت دفلسفې د نوي نظرياتي ليدلوري په مرسته د علمي مقولو ، قوانينو او تيوريو په بنه فورمولبندي

شي.

هغه وخت چې مارکس او انګليس د نوی نړۍ ليد په توګه ماتيريا ليزم او د يا لکتيک په ارګانيک ډول سره يوځای کړل ، ددغه ډول تيوريود جوړښت امکانات متصور وو او کيدلای شول د ټولو پديدو او په هغه جمله کې، د شعوري اولا شعوري پديدو او دهغوی د ديالکتيک سره د علمي کړو وړو لا ره جوړه او د ټولو مسايلو څېړنه يواځې په نسبي علمي قانونمند ډول پيل شوي واي. خو څرنګه چې هغوی د شعور او ټولنيزو پديدو په برخه کې ايدياليست پاتي شوي وؤ او هغوی ونه کړای شول ټولنيزي پديدي او شعوري مسايل د پخواني تخيلاتو او تصوراتو څخه راو باسي اوهمغه پخواني زاړه کړه وړه ورسره کيدل نو ځکه دغه ډول توقع کول ترې هم په نا اميدۍ بدله شوه . په ظاهر کي منل شوي وه چې ګوندي دمسايلو او قضاياوو سره به علمي کړه وړه کيږي خو په حقيقت کي د ټولو مسايلو سره په پخواني زاړه تخيلي غير علمي اوخرافاتي کړه وړه لا تر اوسه دوام لری .دوی شعور او ټولنيزي پديدي يواځې دمادي پوري مربوطي ګڼي خو دماديت څخه يي منکر دي ، اوس پخپله فکر کولې شو چې څه ډول دوی مادي او غير مادي (معنوي)جهانونه د يوې قانونمندۍ لاندې راوستلې شي ، کوم يو چې د قضاء او قدر د عام قانون له مخې خدای په عالم الاسباب کې يواځې دمادي قوانينو په بڼه د انسان او نورو مخلوقاتو لپاره مسخر او مقدر ګرځولي دي. پدي باره کي د عينيت فلسفې نظر له پخوا څرګند دې چی « ذهنيت نسبی عينيت او هر مشخص ذهنيت عينی وا قيعت دي» . کله چی مو ذهنيت او شعور د عينی وا قيعت په څير و منل نو په هغي کي د ديالکتيک

(c) ketabton.com: The Digital Library

موجودیت منل هم حتمي دي . پخوا دا خبره هم مونږ منلې وه چې مطلقه بې شعوره او مطلقه باشعوره ماده هم وجود نلري او شعور اولا شعور د دیالکتیکي تقابل په حیث د هر مادي واحد نه شلیدونکي وجدي حالت ګڼل کیږي . کله چې شعور او لاشعور د هر مادي واحد جز لا یتجزا او په ذهن او شعور کې دیالکتیک هم وجود لري نو دا خبره هم باید ومنو چې په هر مادي واحد کي د شعور او لاشعور دیالکتیک شته او په دغه پروسه کي شعور اولاشعور هم یو په بل بدلیدلي چې د وحي ،الهام ،شپږم حس او داسي نورو نامرئي اګاهیو اوشعوري پروسو سرچینه هم دهمدغه منبع او مناسباتو زیږنده ګڼل کیږي . په نتیجه کی ویلی شو چی د خارجی عینیت څخه پرته پخپله د ذهنی ختمی او شعور دا خلی دیالکتیک هم د موجوده شعور د تغیر او دنو یو شعوری پرو سو د منځ ته را تلو باعث ګرځی .او د شعور او لا شعور ټول موضوعات باید د همدغه زاویې دلیدلاري له مخې و څیړل شي. دا چې ذهن د داخلي دیالکتیک دادلون بدلون ، یو ذهن په بل ذهن او یا کوم خارجي عینیت په ذهن کې انعکاس مومي فکر کوم په عمومی ډول د شعور منځ ته را تلو او پیدا کید و په تخنیک کې به ډیر تو پیر نه وي موجود او په واقعیت کې شعوري پروسې د انعکاساتو د دیالکتیکي ارګانیک کامپلکس د ترکیب څخه عبارت دي او کوم خاص ماهیوي تفاوت پکې متصور ندي.انساني شعوري مقدرات د انساني اختیاراتو په کچه ، په خدایي نظام کې ، انساني خود سري رامنځته کوي او په حقیقت کې شیطاني قوتونه د خپلو شخصي ګټو په خاطر دغه لوی جهاني نظام ړنګول غواړي .پوښتني پیدا کیږي :ایا دوی دا حق لري ؟

ایا د حق ، عدالت او انصاف پلوي قوتونه دا حق لري ، دوی ته ددغه کار اجازه ورکړي ؟ خو لاشعوري پروسې چې د خدای د مقضي ارادې او د خدای د لوی علم د عامې قانونمندی له مخې، ددې لوی جهان ارګانیک تناسب همغسې لکه چی پخوا ورته اشاره وشوه شعور او لا شعور د هر مادی واحد ظاهراً دوه متضاد خو په حقیقت کې واحد دیالکتیکي اړخونه تشکیلوی او هیڅ مادي واحد مونږ په اصطلاح پرته له داسې دیالکتیکی تضاد څخه نشو میندلې .ددې سره سره هم مونږ په ډیرو لیکنو کی وینو چی شعور یوا ځی د مغز زیږنده ګڼل کیږی او یوائې او یوا ځې شعور د همدغې متکاملې مادي خاصه بولي .زه پدي عقیده یم چې انسان او بل هر مادی واحد د مختلفو داخلي او خارجي قواوو د تاثیر څخه متحسس او متأثردي . دغه قواوي په هر مادي واحد کي د خپل تأثیر معین او مشخص مرکزونه لري او دهغوی د فاکتورونو دویکتورونو محصله د خپلو خپلو مرکزونو څخه تیریږي ،خو دا هیڅکله ددي معنی نلري چې ګوندي د احساس او درک موٌثریت یوائې په دغه مرکزونو کې وجود لري . پدي جمله کي د شعوري او فکري تأثیراتو او تأثراتو دویکتورونو محصله هم شک نشته چې د ذهني شعوري مرکز یعني انساني دماغ څخه تیریږي .پدي صورت کي هم هیڅکله دا ددي معنی نلري چې ګوندي دانسان په وجود کي یوائینۍ متحسسه او مدرکه ماده دانسان مغز دي . دانسان مغز هم پخپله د شعور اولاشعور د دیلکتیک او علت او معلول معرض ګڼل کیږي او پخپله چې هم په بې شمیره مهلکو مرضونو اخته اوسي ، دځان څخه کاملاً بې خبره وي او دمرستي په خاطر د لاشعور دروازه ټکوي دمرستي

(c) ketabton.com: The Digital Library

طلب کوي او دلاشعور دلاري ئي اکثر بلا گاني دفع کيږي. پدي توګه په ټولو مادي واحدونو کي اګاهي او عدم اګاهي عام واقعيت دي خو نسبيت منل پکي حتمي دي.

پدي توګه په انساني وجود مختلفي داخلي او خارجي قوي تاثير کوي او دهري قوي دويکتورونو محصله دخپلو مرکزونو څخه تيريږي. دغه تأثيرات او تأثرات او يا په بل عبارت وجدي حالت په مجموع کي دانسان روح او روان جوړوي چي تر ننني ورځي پوري نا مکشوفه علم ګڼل کيږي. په همدي علت انساني رواني او پسيکولوژيکي مرکز هم يوندي او موږ ځکه انساني شعور کمپلکس دا حساساتو او انعکاساتو ګڼلي دي او د همدي نظر مطابق شعوري پروسي د ځيرني او معرفت وړ حالتونه ګڼل کيږي .د روان شناسۍ په باره کي دعلومو دعدم موفقيت او وروسته پاتي والي اساسي علت زما په نظر همدادي چي دذهن ،شعور، فکر،روح او روان په واقعيت او عينيت او دهغي په ماديت څوک باور نلري .حال دا چي خداي دا جهان مادي او قانونمند پيدا کړي او دانسان د معرفت په خاطر ئي مسخر او مقدر ګرځولي دي .زه پدي عقيده يم چي ماديت قانونمند او قانونمندي مادي ده او په عالم الاسباب کي غير قانونمند جهان او غير مادي قانونمندي وجود نلري . څرنګه چي انسان خداي پدي جهان کي خپل خلف ګرځولي دي .که چيري غير مادي جهان او غير مادي قوانينو وجود درلودلي هغه به ئي هم دانسان په معرفت مسخر او مقدر ګرځولي وي. پدي باره کي دمخه پوره دلايل ذکر شويدي.ډير پوهان دغه مسايل يوائي دخداي په ارادي پوري مربوط ګڼي او دهغي په باره کي ځانته دخه ويلو اجازه نه ورکوي او هغه څوک چي پدي

باره کي ځانته دځه ويلو اجازه ورکوي، څرنګه چي په رواني مسايلو کي ماديت او قانونمندۍ ته قايل ندي او عقيده پري نلري،نو پرته دتوهماتو ، تخيلاتو او سفسطو هيڅ کومي قانونمندۍ ته يئ لاس نه رسي . پسيکولوژي ډيره پراخه ورشو لري او تر ننني ورځي پوري لا نا مکشوفه علم ګڼل کيږي .په هغې کې مختلف شقوق منځ ته را تلای شي. پدغه شقو قو کې تفريق او تباين هم په را تلونکې کې يوا ځی د د قيقو تحقيقاتو او تحليل په ترڅ کې کيدلی شی. پدي اساس انسانی پسيکولوژيکی مرکز يو ندی بلکه ډير دی. سره ددی که په غير د قيق ډول دا ومنو چی د انسانی پسيکولوژۍ قواوو کرښې د«ويکتورونو محصله» د مغز څخه تيريږي بيا هم دا ددي معنا نلری چی دانساني شعور يوا ځنی مولد او منبع د هغه مغز دی.

د شعور په منځته راتللو کی اساسی رول په اصطلاح شعوری خته لوبوی چی په هيڅ صورت سره يوا ځی په مغز پوری اړه نلری او دبلي خوا شعوري او رواني حالتونه يو تر بله سره فرق لري . زما په نظر شعوری پروسی او انعکاسات د همغه مادی واحد په ټولو مادی ابعادو پوری اړه لری . داسی ذهنی خته او داسی فوق العاده ذهنی او شعوری ارګانونه او مادی واحدونه وجود نلري چی هلته دی لاشعور ځای و نلری او داسی مادی واحدونه هم نشته چی هلته دی شعوری انعکاسات او تعاملات موجود نه وسی.

يو ځل بيا دادی دليل کيدی شی چی د ماديت ، شعور او لا شعور متقابل استلزاميت او موجوديت هر ډول نسبيت منلی شی يا په بل عبارت د نسبيت هر نهايت ته تقرب کولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شی لیکن په هیڅ صورت سره دغه نسبیت مطلقیت ته نشی رسیدلی او نه باید دچا خوشباوری او شخصی علاقمندی هغه دی سرحد ته ور سوی.

ددی موضوع سره یوا ځی پدی ډول برخورد کول پکار دی. همغسی چی زما شعور د بل چا او بل څه دلا شعور په نسبت شعور ګڼل کیږی په همدی ډول د بل چا او بل څه شعور بیا زما د لا شعور د متقابل تناسب په نسبت هم باید شعور وګڼل شی.

کله چی د هر مادی واحد شعور د داخلی یا خارجی عارض د دیالکتیک (دهغه د مادی موجودیت د کلی ترین شکل) په مقابل کی د هغه تشخیصی ، تداركی او یا په مجموع کی د نوموړی عارض په باره کی د یوه واحد حالت او پوتنسیال په څیرو منو د شعور او لا شعور په موضوع د خپل پخوانی محدود چا پیر یال څخه را ووزی او د هر مادی واحد د نه شلیدونکی خصلت په څیر تبارز کوی یعنی دا چی هر متکامل مادی واحد په هغه جمله کی دانسان مغز هم د لا شعور پیتهی په اوږو لری او هر خورا ساده متشکل مادی واحد بیا هم څه نا څه شعوری تشخیص او تدارک لری نو ځکه ویلی شو چی شعور او لا شعور د دوه متضادو دیالکتیکی اړخونو په څیر د هر مادی واحد خاصه ده او پخپله مادیت ، شعور او لا شعور یو تر بله سره متقابل استلزامیت لری په نتیجه کی ویلی شو چی شعور او لاشعورهم د مادی د موجودیت دشکلونو څخه یو شکل ګڼل کیږی.او دا پخپله دمادي په قانونمندۍ دلالت کوي.

مخکی وویل شو چی شعور او لا شعور دواړه نسبی مفاهیم دی نو ځکه د شعور او لاشعور په باره کی پخوانی نظریات

هم باید د همدی نسبیت په تناسب وارزول شی او یوا ځی دهمدی نسبیت له مخی کولی شو چا ته عالي او چا ته ټیټه درجه شعور قایل شو او دا تریخ وا قیعت هم ومنو چې مطلقه با شعوره او مطلقه بې شعوره ماده وجود نلری او نه به یي و لرلې شي.

هره ماده په نسبی لحاظ د انعکاس ، تشخیص ، درک او داسې نورو خواصو او خصوصیاتو لرونکی ده.

دا موضوع هم د پوره غور او دلچسپۍ وړ ده: هغه څه چې زما لا شعور درک کوي زما شعور دهغې د درک څخه عاجز دې.

د مثال په ډول پخپله په انساني مغز پدغه ډیره متکامله او منکشفه ماده کې ډیر ژور او پیچلي تعاملات او بدلونونه د خارجي او داخلي عواملو په نتیجه کې پیښیږي.

مغز یا انکشاف مومي یا انحطاط ، مغز په مختلفو مهلکو امراضو اخته کیږی یا همداسې د بدن نور غړي د داسې آفتونو سره مخامخ کیږي او تل په هغې کې تغیرات او تحولات جریان لري خو زمونږ شعور د غې ټولو تغیراتو په نسبت بې شعوره پاتې کیږي. په هغې کې انعکاس نه پیدا کوي او نه مونږ ورڅخه خبریدلې شو. لیکن زمونږ لا شعور پدې باره کې نه یواځې د کامل شعور لرونکې، بلکه د داسی تحولاتو په نسبت مخکې له مخکې کامله پیشبیني او پوره مقدماتي اماد ګي لري یعني نه یواځې د مستقیم عمل او عکس العمل د قانون او پرنسیب له مخې بلکه د دغه عمل دمشتقاتو د قانون له مخې هم عکس العمل ښودلي شي .که و غواړو نو موړې مطلب د متماتیک په ژبه عرض کړو نو ویلی شو چې زمونږ لا شعور د داسې پیښو د بالفعل وقوع په نسبت خو لا څه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغې د څو ومې درجې مشتقا تو په چو کا ټ کې پیشبیني لري او د تحول او تبدل د ماهیت او اهمیت له مخې زمونږ لا شعور د نومورو مشتقا تو د سلسلې له مخې آګا هي پیدا کوي او دهغې په مقا بل کي متقا بل تد ا فعي یا تعرضي حا لت غوره کوي. لیکن زما شعور د شعور سره سره په اصطلا ح د غفلت او حما قت په د را نه خوب ویده دې او پدې با ره کې د خپلې لا شعوری په نسبت د هر ډول درک څخه عا جز دې. اوس پخپله قضا وت کولې شو او پدې پو هیدلې شو چې زمونږ شعور څومره لا شعوره او لا شعور مو با شعوره دې. که لږ څه نور هم د قضیې عمق ته متو جه شو سړې په دوه لا رې کې وا قع کیږي او پدې نه پو هیږي چې اوس کوم یوه ته شعور او کوم یوه ته لا شعور ووایي. ددې قضیې سره پدا سې بر خورد کې مونږ په حقیقت کې د مسئلې په دیا لکتیک با ندې پو هیدل شروع کوو. د شعور او لا شعور مو ضوع یوا ځې د همدې زا ویې څخه پخپل اصلي ما هیت او شکل سره لیدل کیدې او تو ضیح کیدلې شي. دهغې د نسبیت راز لکه څنګه چې مخکې ورته اشا ره وشوه هم په همدې مقطع او منا سبت کې لټول پکار دي. تر اوسه پوری ددې مو ضوع سره یو اړخیز او یا په بل عبا رت سره ذ هني بر خورد شوی دي او پرته ددې چې د مو ضوع دیا لکتیک په نظر کې ونیول شي د مسئلې په یوه اړخ با ندې ډډه لګول شوېده . د پورتنیو یا دونو په ترڅ کې مونږ ته با ید ددې جر ئت پیدا شي چې دشعوري او لا شعوري مفا هیمو د پخوا نیو قبول شوو معیا ري اصطلا حي چو کا ټ څخه را ووځو او په نوي ما هیت سره د هغه د دیا لکتیک او دوا ړو متضا دو اړخونو سره دا مسا یل مطا لعه او بر رسي کړو .

که چیرې د شعور منځ ته را تلو تخنیک په نظر کې ونیسو یو ځل بیا مو نږ د شعور او لا شعور د دیا لکتیکي تقا بل او تضا د په مو جو دیت متیقن کوي. که د شعور د منځته را تګ تعریف تکرار کړو او یوا ځې پدې اکتفا وکړو چې شعور د انسا ن په ذهن کې د خا رجي عیني جها ن انعکا س ته ویل کیږي نو هغه وخت چې ذهن په ذهن کې ا نعکا س پیدا کوي او یا کله چې پخپله په ذهن کې خورا پیچلي تعا ملات پیښیږي او شعوري حا لت بدلوي هغې ته څه ویلې شو.

که چیرې دا سې وا قیعتونه قبول نکړو دا معنا لري چې خیر ذهن پخپله هغه مړه خته ده چې په هغې کې هیڅ نوع تغیر ، تکا مل ، تحول او تعا مل صورت نه نیسي او نه پو هیږو په څه ډول خا رجي عیني جها ن منعکس کولې شي .ځکه دا سې مړه خته د انعکا س قدرت او خا صیت هم نشي لرلي او بلکه په قطعي شکل سره ووایم دا سې مړه خته په هیڅ صورت سره وجود نشي لرلې .زما په نظر د شعور د منځ ته را تلو د تخنیک وا قیعت به دا سې وي چې دیوې خوا پخپله په ذهني خته کې دهغې د دا خلي دیا لکتیک په اسا س عظیمترین تحولات او تغیرات منځ ته را ځي البته چې نو موړي تحولات او تغیرات د ذهني ختې په کلي تر کیب ،ا ووجد ي حا لت کې تغیر را ولي او طبعاً د هغې پذیرشي او تقبلي خوا ص او دانعکا س امکا نا ت یي هم تغیر مومي د بلې خوا کله چې خا رجي عا رض دکومې لارې په ذهني خته تا ثیر کوي او هغه متا ثره کوي په ذهني خته کې یو سلسله مختلف النوع تغیرات ،تحولات او تعا ملات صورت نیسي .

ذهني خته د خپل پخوا ني ما هیت او حا لت او د مو جو ده تحول او تغیر مطا بق د نو موړي تا ثیر په مقا بل کې مشخص

(c) ketabton.com: The Digital Library

عکس العمل ښيي. همدغه عکس العمل د هر ما دي وا حد په چوکاټ کې چې اوسي د همدغه ما دي وا حد يو ډول شعور ګڼل کيدې شي. ځکه چې هغه لا علی التعين عکس العمل ندې ،هغه هد فمند او مشخص عکس العمل دې. د هغې خوا ص ، اوصاف ، تکتيک او تخنيک که دهغه ما دي وا حدونو په چوکا ټ کې دي چې د تکا مل په عا لي مدا رجو کې وا قع دي او که ډير سا ده ما دي وا حدونه دي په نسبي لحا ظ يو بل ته سره ورته دي. پدې با ره کې په سل ګو نو مثا لونه را وړل کيدې شي او هر يو يي مو نږ پدې متيقن کوي چې د انعکا س مسا يل د هر ما دي وا حد په چو کا ټ کې چې اوسي يو بل ته په نسبې لحا ظ ورته هد فو نو د لاس ته را وړلو په خا طر صورت نيسي نو ځکه با يد مونږ هغه شعور وبولو دا چې هغه د عا لي متکا مل بيو لو ژيکي ما دي وا حد په سويه دي او که د سا ده ما دي په سو يه. ددې مطا لبو ديا دونې څخه وروسته که مونږ بيا يو ځل د شعور او لا شعور مسا يل مخې ته را وا چوو کولې شو لا پسې د هغې د ديا لکتيک په عمق کې ور دا خل شو او هغه پدې معنا چې هر ما دي وا حد د تکا مل په هره درجه کې چې او سي د ټولو پديدو د درک او په هر څه پو هيدلو څخه عا جز دي. يعنې دا چې با شعور ترين ما دي وا حد پخپل ذات کې د لا شعورۍ فيصدي لری چې ددغې ما دي وا حد د شعور د لاشعور د شعور لرونکې ده يعنې هغه څه چې زمونږ په شعور کې نه منعکس کيږي حتماً زمونږ په لا شعور کې په شکل داشکا لو سره انعکا س پيدا کوي او طبعاً د هغې د قوې کر ښې «ويکتورونه» زمونږ دلا شعور د شعور د مر کز څخه تيريږي.

پس په هر ما دي وا حد کې په اصطلاح همغسې چې شعوري

مر کز او سيستم لري زمونږ لا شعوري اګاه سيستم هم موجود دي . اوس را ځئ پدې با ره کی فکر و کړو چې کوم يوه ته شعور او کوم يوه ته لا شعور ووايو . ددې دواړو مفا هيمو په منځ کې کوم تنا سب او تعا دل ته سره قا يل شو ؟ پدې با ره کې فکر وکړو چې پخپله شعور د چا مخلوق دې ؟آيا د کوم شعور مخلوق دې او که د لاشعور ؟ مو نږ ډيرې پديدي او مو جو دات وينو چې په کلي ډول د لا شعور مخلوق ګڼل کيږي. ليکن هيڅ شې اوکومه پديده مونږ نشو پيدا کولې چې په ګُلې ډول دې د شعور مخلوق اوسي ۰ دا هم کاملاً څرګند واقعيت دې چې هر عا ليترين شعور په قطعي ډول د لا شعور مخلوق دې ۰ يعني ددغه خلقتونو خلقت يوائې د خدای د مقضي ارادي له مخې کيږي.که دانسان شعور او ارادي په کي لاس وهنه کولې ، څه بد بختې به يې نه وي رامنځته کړي. شکر خپل خدای ته چې زمونږ سر نوشت يې دې ځينې انسانانو ته په لاس ندې ورکړې .خو مونږ د عالم الا سباب د قانونمند موجوديت څخه پدې حقيقت او واقعيت هم باوري يو چې بې علته هيڅ يو خلقت اوپديده نه شي رامنځته کيدلې. لازم دادې په يوه بل حقيقت او واقعيت باور ولرو چې زمونږ لا شعور دخدای د مقضي الا مر ارادي له مخې زمونږ دشعور دزيږندې علت او مسبب ګرځيدلې دې. زه پدې عقيده يم چې زمونږ او بلکه دهرڅه دلا شعور بې شميره عاملين دخدای دلوی علم ، لويي قانونمندۍ اومقضي الا مر ارادې له مخې د خدای دلوی جهان دخارق العاده خلقتونو اونظام ، تابع اوبې قيدوشرطه ابدي معماران او محافظين ګڼل کيږي. خو زما ، ستا او دبل هرڅه شعور هغه ياغي ،باغي ،مخربه ، سرکشه او خود پسنده قوه اوعاملين دي چې هرڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنفس ،غریزي ،شهوت ،حرص او په اصطلاح ټولو نورو شیطاني قواوو داغیز لاندې دخپلو ناروا خواهشاتو څخه ځاروي او بل چاته پکې هیڅ حق قایل ندي.او حتا ځیني نبیان«۴» ددغه شیطاني قوې دشر څخه په امن نه دي پاتې شوي العیاذ بالله. کوم څه چې لاشعور دخدای دارادې له مخې ابادوي، زمونږ شعور پرته دهغې دتخریب څخه هیڅ کومه بله علاقه نلري. که چیرې شعور وجود نلرلې ،پدې جهان کې به واقعي سوله او بلاتشبیه جنتي ژوند تأمین وي.

بل که مونږ د شعور او لا شعور کمي او کیفي تنا سب په باره کې غور وکړو او هغه لایتناهي تعا ملات او مناسبا ت سترګو ته نیغ ودرؤو چې مونږ په مستقیم یا غیر مستقیم ډول د هغې د تا ثیر څخه متا ثر یو ،لیدل کیږي هغه څه چې زمونږ په لاشعور کې انعکاس پیدا کوي په هیڅ صورت د هغه څه سره د مقا یسې وړ ندي کوم چې زمونږ په شعورکې منعکس کیږي ۰ پورتنې نظرزه د یوې علمي طرحې په څیر د داسې موضوعاتو مینه والو لپاره وړاندې کوم ۰ دې کې شک نشته ښه به داوي چې پدې باره کې تحقیقات او لازمې تجربې سرته رسیدلې وای او پدې کوچنۍ رساله کې په نوموړو موادو په مشخص ډول بحث شوې وای خو څرنګه چې د داسې تحقیقاتو لپا ره وسایل او امکانات موجود ندي او بلکه په ځینې موضوعاتو کې تخصصي مسلکي پوهه هم ایجابوي نو ځکه مې یواځې پورتنۍ طرحه د داسې مسایلو د مینه والو لپاره وړاندې کړه او پدې باره کې د زیاتو تحقیقاتو سلسله هغوی ته سپارم.

شپږم حس
که
د شعور او لا شعور دیالکتیک؟

دا موضوع په ۱۳۶۸هجري شمسي کال کې د «اخبار هفته» په «۵۵» ګڼه کې په یو څه تصرف او تلخیص سره چاپ شوې وه اود مفهوم د پوهاوي په برخه کې یې ځینې تیمګرتیاوې رامنځته کړې وې. غواړم یو ځل بیا هغه په مکمل ډول د حرکت نشریې محترمو لوستونکو ته دارزونې لپاره وړاندې کړم.

انسانان د خپل پیدا ایښت له لومړۍ ورځې څخه تل دیوه نامعلوم علت په واسطه ځوریدلي ،دیوې نامعلومي منبع او مرجع څخه ورته د خوښۍ یا غم الهام شوې ، دیوه پټ اثر د تاثیر له مخې یو څه ته هڅیدلي او دیوې خارق العاده قوې په ذریعه یوه لورته لټیدلي خو ندې پوه شوې چې دا ټول هرڅه ، څه ډول پېښیږي او د زیږندې انګیزه او علت یې له کومې سرچینې څخه دي .

دوی ندې پوهیدلي چې کومه خوشالي یې خندوي او کوم نامعلوم غم ودرد یې ژړوي. کله داسې هم پېښه شوې چې انسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخوښۍ او غم په نرۍ پوله دریدلې او غم وخندا یې شریکه شویده. نیکان ددغه راز او الهام له برکته لوړو درجو ته رسیدلي او بدانو ته لوی شیطاني طاقت ګرځیدلې دې. پیران ددغه پټ راز په قوت نوي او نوي مریدان راټولوي او مریدان هڅه کوي دهمدغه لارې د پیرۍ درجې ته ورسیږي. پدې ډول دغه نا معلوم علت هر چاته دشک، تردید، تشویش، خفګان، خوښۍ او نورو ډیرو غیرموجه الهامونو او اګاهي دمنبع په حیث دهرچا او باالخصوص داروا پوهانو د توجه وړګرځیدلې، خو هیڅوک پدې نپوهیږي، په څه ډول ځیني پیښیدونکي پیښې مخکې له مخکې دانسانانو په ذهن کې راګرځي؛ د کومې ناوړه پیښې دوقوع څخه دمخه دظاهري علت څخه پرته انسان غمجن معلومیږي؛ یا بې له کوم علت څخه خوشحاله بریښي او نن هم ددغه رحماني او شیطاني خوبونو انګیزه او منبع دټولو له نظره پټه خزانه پرته ده.

دې او دېته ورته ډیرو نورو مسایلو دبشر دپیدا ایښت له لومړۍ ورځې څخه د هغوۍ ذهنیتونه مصروف ساتلي او تل یې دې ته هڅولي چې دغه پټ راز، دغه نامعلومه سرچینه، دغه دخیر او شر منبع، دغه دضعف او قدرت اساسي محرک په هره وسیله او هر چیري چې ممکنه وي وڅیړي، پټ رازونه یې نړیوالو ته افشاء او یا یې دخپل تحکم وسیله او قمچینه وګرځوي.

پدې باره کې هیچا خپلې هڅې ندي سپمولي او خپل هر اړخیز مفید نظریات یې مینه والو ته وړاندي کړي، خو له بده مرغه دهیچا نظر رڼایي ته ندې وتلې. زه غواړم د ځیني پوهانو او مختلفو نظریاتي عقیدوي مکتبونو او سیستمونو نظریات

البته دخپل نظر داظهار سره یوځای د موضوع مینوالو ته وړاندې کړم.

شپږم حس، داخلي حس، نبوغ، کرامات، انچوییشن او یا په بل هر نامه چې دغه پدیده مونږ یادولې شو دلاتین کلمې intueri, intuitio » څخه اخستل شوي اولغوي معنا یې (په ځیر سره ګورم) او په اصطلاح کې دثبوت څخه پرته د مستقیمي نظارې او کتنې دلارې دحقیقت لاس ته راوړلو ته ویل کیږي. «ښاغلي ډاکتر شاولي د نبوغ یا (Genious) په باره کې داسې نظر لري چې په انساني فزیولوژي کې د مطالعې وړ مسئله ده او په پارا سایکالوژي پوري اړه نلري. لکه چې احصائي ښودلې ده، دزیږیدلي ماشومانو په منځ کې تقریباً په ۲۰ فیصده کوچنیانو کې نبوغ وجود لري، خود نامناسب او خراب چاپیریال له وجهي څخه ډیره لږه فیصدي دجامعې له خوا پیژندل کیږي او له بده مرغه په ځیني جوامعو کې لکه افغانستان سل په سلو کې ضایع کیږي.

شعور او لاشعور د فروید په نظریاتو کې په لاندې ډول افاده او په مختلفو کتګوریو ویشل شوي دي:

شعور	Super Ego
ماتحت شعور	Ego
لاشعور	Id

Id: ذاتي غرایزدي چې دنطفي د پیدا ایښت څخه وجود لري؛

Ego: وروسته له زیږیدو څخه منځته راځي؛

Super Ego: هغه وخت پیدا کیږي چې انسان یا سړې په ښو او بدو پوه شي.

د فروید په نظر Id , Ego , Super Ego سره په مجادله کې واقع کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اما شعور یواځې په فلسفي کې وجود لري چې د مادې په مقابل کې استعمالیږي. لا شعور په فلسفي کي یا د مادي سره مترادف دې او یا باالکل نه استعمالیږي.»

په فلسفي لحاظ شپږم حس د مستقیمې معنوي پوهې او تفکر د یو شکل په مفهوم افاده کیږي چې دا پخپله د تأمل وړ خبره ده دا البته همغه د تخیلي او تصوري تیوریو نظر دي چې پوهان تر اوسه ورته معتقد او باور پرې لري. (ټول فلسفي اود اروا پوهني ادبیات او فلسفي قاموسونه).

هغه نظر چي محترم ډاکتر صاحب شاولي وړاندي کړي، تر نن ورځې پوري په فلسفه او روانشناسۍ کې مسلط او مروج تخیلي او تصوري تیوریک نظر ګڼل کیږي. د کوم یوه په مقابل کي چي مونږ خپل د عینیت فلسفې مقابل نظر وړاندي کړې.

افلاطون وائي: فکري تخیل د مستقیم دانش یو شکل دي چي د ناګهاني او له انتظاره پرته روښنۍ په څیر راپیدا کیږي او د عقل او زده کړي امادګي ایجابوي. پدي توګه افلاطون د خپلو ذهني پروسو د تاثیر لاندي چي په عیني شکل وجود لري متأثر دي، په پورتني عبارت کي د مستقیمي کتني دلاري د تجربي شعوري پروسي تخنیک افاده کوي او نپوهیږم په کوم دلیل هغه د فکري تخیل سره یوشي ګڼې! زما په نظر تجربي معرفت یوه مرحله ده، فکري تخیل بله مرحله، تصور او نور مراحل... او شپږم حس بعدي مرحله ده. یعنې د افلاطون پورتنې عبارت د شپږم حس سره مستقیم مناسبت نلري. ما دغه نقل قول دلته د یوه اروا پوه په تقلید راوړې. معنا داچې اروا پوه د شپږم حس د پروسې په ماهیت ندې پوه شوې. افلاطون ستر رسالت سرته رسولې او د بشریت په وړاندې یې خپل دین ادا

کړې دې، بده داروا پوه اشتباه ده. خو ددې ټولو اشتباهاتو او ګناهونو جرړه د فلسفي مسایلو، موضوع، او مفاهیمو په عدم درک کې نغښتې ده چې د عینیت په فلسفه کې نژدې ۲۵ کاله پخوا څیړل شوې او له بده مرغه حتا د پوهانو تر اګاهي تر اوسه نده رسیدلې. لیکن یوه عادي پیښه د ثانیو دننه دننه د هرچا تر غوږو رسیږي.

دکارت وای: «شپږم حس زما په نظر د حواسو په ناپایداره ګواهۍ او غولونکي نامنظم تخیل باندي عقیده نده بلکه د دقیق او واضح عقل تصور دې، دومره ساده او دومره واضح چې هیڅ شک نه پریږدي چې ایا مونږ فکر کووا او که یا په عیني شکل سره د واضح او دقیق عقل پایداره تصور دې چې د عقل او تصور د طبیعي نور پواسطه منځته راځي او د خپلې سادګۍ له مخې د خپل اصل څخه هم لا پسې دقیق او واضح ښکاري.»

دکارت د فکري تخیل او مستقیم دانش تر منځ فرق ته قایل دې خو نوموړي د دغه پروسې په ډیرې خوشبینۍ سره څیړي او داخلي حسي معرفت ته د عیني واقعیتونو د مستقمي حسي کتني د معرفت سره د پوره شباهت خو لا څه چې د هغې څخه یې لا هم واضح ګڼي. البته دکارت د ساینس دان په حیث چې نوموړي پروسي د عیني واقعیت په څیر څیړي د ستایلو وړ دي. خو پدي کې شک نشته چې هم په فلسفي لحاظ او هم د دکارت په نقل قول کې څرګنده او بربنډه مبالغه معلومیږي. فلسفه شعر نه دې چې د شعري احساساتي وجدي حالتونو، د بدیع او بیان ادبي مختلف صنعتونو او رنګینیو یاد قافیوي، عروضي، ردیفي، ازاد شعر او مسجع نثر د قیوداتو له مخې په کې څوک استثناأتو او فوق العادګۍ ته قایل او هرڅه د شعري

(c) ketabton.com: The Digital Library

قریحو ،احساساتو ،عواطفو ،غرا یزو په کچه په نظرکې ونیول شي. فلسفه د ژورو فکرونو ، ژورو تحلیلونو ،قانونمندیو ، قانومندو فورمول بندیو او تیوریو علم دی او هرڅه د ژور درک او په طلایي تله تلل کیږي. مونږ پوهیږو چې واقعیتونه او حقیقتونه دومره په اساني نه شي ترلاسه کیدلې. حتا په مستقیمه نظاره کې هم د پدیدو ظاهري شکل مونږ تل په نسبي توګه لیدلې شو او زمونږ حواس او مرکزي عصبي سیستم کومه دیجیتال کمره نده چې د دکارت په قول ،شکلونه او څیري داصلي واقعیتونو څخه هم ښکلي ښکاره کړي. نو ځکه ویلې شو په پورتني دواړو حالتونو کې د فلسفي مسایلو سره ربښتیا هم شاعرانه احساساتي کړه وړه شویدي.

هګل په خپل فلسفي سیستم کې په دیالکتیکي ډول مستقیم او غیر مستقیم معرفت ته انطباق ورکړې او داخلي حس د حسي مستقیمي نظا ري او کتني د معرفت په څیر څیړل کیږي. اول خو شپږم حس یا د شعور او لاشعور دیالکتیک د مستقیمي کتني د معرفت سره هیڅ ډول مستقیمي اړیکي نلري ؛دوهم : هګل دیالکتیک یوائې په مطلقه ایده او هغه هم د مطلقي ایده د مراحلو په طبقه بندۍ او تکامل کې ویني. پدي ډول هګل د عیني ایدیالست په حیث هغه پروسو ته چې په عیني ډول په هر ذهن کي جریان لري او د شعور او لاشعور دیالکتیک او شپږم حس یي منځته راوړې ، ندي قایل . پداسي مواردو کې معمولاً تیو رۍ دقیقي نه وي او تخیلي ،تصوري او انحرافي بڼي لري . پوښتنه پیدا کیږي چې څیر هګل پورتنۍ فورمولبندي په کوم علمي بنیاد او د کوم منطق له مخې کړې ده.

فیرباخ وایي: بې قید و شرطه ،بې له شکه ،دلمر په څیر څرګند ... یوائې حسي مظاهر دي ، نو ځکه د شپږم حس د معرفت راز هم په احساس کي متمرکز دې. (فیرباخ ،منتخب فلسفي اثار ،مسکو ،۱۹۵۵ جلد ۱، صفحه ۱۸۷). د مخه ما وویل چې احساس ، تجربي ادراک او پراګما تیک تجربي معرفت د شپږم حس او د شعور او لاشعور د دیالکتیک سره هیڅ اړیکي او مناسبتونه نلري. شک نشته چې د شعور ،درک ، فهم او ذهني زیربناء ذخیري د احساس دلاري اکمالیږي او په نتیجه کي د شعور او لاشعور او شپږم حس د پاره ختمه برابریږي ،نو مستقیمه کتنه او پرګما تیک معرفت په دغه پروسو تاثیر لري .خو څرنګه چې اکثر پوهان او ټول فلسفي عقیدتي انستیتو تونه د ذهنیت ، شعور ، ټولنیزو قوانینو او ځیني نورو پدیدو په مادیت باور نلري ،د فلسفي اساسي مسًلي ،موضوع او ځیني نورو قضایاوؤکي بنیادي اشتباه کوي او تیو رۍ تخیلي او انحرافي بڼه غوره کوي او حدث د دغه تیورۍ اساسي بنیاد تشکیلوي ،نو ځکه ویلي شو چې احساس او شپږم حس تر منځ ډیر لوي واټن پروت دي . فیرباخ څرنګه چې ماتریالیست متا فزیست وؤ ،د هګل په ایدیا لیستي دیالکتیک یا نپوهیده او یا یي پري باور نه درلود ، په هر صورت د هغه د شپږم حس تیوري یا اساس او بنیاد نلري او یا یي لا اقل درسته افاده کړي شوي نه ده.

آ. برګسون لیکي: شپږم حس لکه یوه غریزه ده چې په مستقیم ډول او د مقدماتي امادګۍ څخه پرته دارګانیزم د سلوک شکلونه ټاکي.

زیګموند . فروید شپږم حس د خلاقیت پټ غیر شعوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابتدايي پرنسيب بولي. اوځيني بوژوازي فلسفي مکتبونه شپږم حس القاء او الهام او کاملاً خارق العاده غير شعوري پروسه مني. حال دا چي خدای دا جهان قانونمند او دانسانانو دپاره مسخر پيدا کړي او په معرفت يي مقدر او مکلف ګرځولي دي.

دماترياليستي ديالکتيک پيروان دشپږم حس دمفهوم اساسي علت او معقوليت دشعور دغيرمستقيم والي په اوصافو کې ګوري، کوم يو چې داحساس او معقوليت يووالي څرګندوي (دشعور دغير مستقيم والي اوصاف هيڅکله داحساس او معقوليت ديووالي دڅرګندوني په معني ندي، ځکه چې ماترياليستان تر نن ورځې پورې هم په هغې باور نلري، بلکه داحساس او معقوليت يووالي دمستقيم شعوري معرفت تجربي پروسه تشکيلوي) او پدي عقيده دي چي دمعرفت علمي پروسي اودنړۍ دادراک او شناخت مختلف هنري شکلونه (ادراک او معرفت دهنري شکلونو سره مستقيم اړيکي نلري) هروخت په څرګند، منطقي او حقيقي ثبوتي شکل سره نشي ترلاسه کيدلي (دا ځکه چي هغوی د شعوري او ټولنيزو مسايلو په برخه کي ايدياليستان پاتي دي). اکثر وخت انسانانو ته په ډيرو مغلقو او پيچلو مسايلو او وضع کي دفعتا په ذهن کي دحل لار ورګرځي. (دا استدلال علمي بنياداو علمي منطقي تسلسل نلري. ددي په مقابل کي کفايت کوي وويل شي چي خداي دا جهان قانونمند پيدا کړي او په علم کي معجزي وجود نلري. دوېۍ ددي پر ځای چې دشپږم حس دوقوع اوظهور دليل او علت توضيح کړي د اساسي مسئلې دمرکز څخه ليري په شکمنو مدارونو کي طوافونه کوي او دتت

او خړپړ سراب له مخي دخپل شک تخيلي او تصوري مجازي تصويرونه وړاندي کوي) د شپږم حس رول هغه وخت عمده دي کله چي دمعرفت دموجوده او پيژندل شوؤ طريقو څخه خارج ديوه مجهول څيړلو ته ضرورت پيښيږي. دشپږم حس د معرفت دلاري ټول هغه مشخصات نشي تر لاسه کيدلي کوم چي ديوی قضي دثبوت دپاره ضروري ګڼل کيږي. شپږم حس يا داخلي حس بله خاصه او جدا لاره نلري (حال دا چي دغه مناسبت هيڅکله مستقيم نه بلکه يوائي دشعور او لا شعور دديالکتيک دلاري په غير مستقيم ډول تامينيږي) کومه يوه چي داحساس ، تصوراو تفکر دمنل شوي لاري څخه پرته دي ترلاسه شي. شپږم حس دهغوی په عقيده يو خاص تيپ دتفکردي چي دهغي مختلف عناصر په لږو ډير لاشعوري شکل سره شعور ته داخليږي. همدغه دشعور او لاشعور ديالکتيک د خدای او دهغه دخلف بنده تر منځ د مناسبت او ارتباط وسيله جوړيږي. دداخلي حس له مخي دحقيقت او افکارو نهايي هدف په څرګند ډول سره پيژندل کيږي او دوی لپاره کافي دي چي حقيقت پري وپيژندل شي خو ددي دپاره چي ځان او نورو ته پري قناعت ورکړي شي کافي نه ګڼل کيږي ځکه ددي دپاره ثبوت پکاردي. څرنګه چي دغه ټولي پروسي په عيني شکل سره واقع او دشعور او لاشعور دديالکتيک دلاري يو پر بل متقابل تأثرات واردوي ،نو ځکه دعيني واقعيت په څير ټول انسانان او په هغه جمله کي ماترياليستان دهغي څخه متأثر او متحسس دي ، واقعيتونه يي په ذهن کي انعکاس پيدا کوي خو ددرک څخه يي عاجز دي ، ځکه چي دوی پدغه ساحه کي په کلي ډول ايدياليست پاتي دي او غيرعلمي فکر کوي . که

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورتنۍ څو جملي په غور سره ولولو معلو ميږي چې د علمي منطقي تسلسل څخه بې محتوا دي .ددي اساسي علت دا دي چې ماترياليستان د خپلو ماترياليستي عقايدو سره سره د شعوري او ټولنيزو پديدو په باره کي ايديا ليستي عقيده او نظر لري.

داوؤ په ځغلنده کتنه کي د شپږم حس په باره کي د پوهانو تاريخي ،علمي ،فلسفي عقيدتي نظر او د هغي په باره کي زمونږ تبصره .په اکثره ذکر شوؤ نظريو کي د حقيقت زړي او داني په ځر ګند ډول ليدل کيږي ، ځکه په حقيقت کې هر نظر د عيني واقعيتونو څخه سرچينه اخلي خو له بده مرغه هر څوک دغه واقعيتونه د خپل ذهنيت په نا ثيقل شوي هنداره کي ګوري او يوائې د هغې له مخې په همغه تناسب قضاوت کولي شي .په همدي علت واقعيتونه لکه لعلونه په ايرو کي پټ او تيت و پرک پراته دي. لازم دي هغه يو يو راټول ، د ذهنيګريو پايداره زټي يي له مخ څخه پاکي او وروسته له هغي د منل شوو اصولو (د عينيت د فلسفي د ليد لاري) له مخي د معرفت د ناوي په غاړه اميل شي .

د پورتني تحليل څخه په نتيجه کيږي سره څه ډول دا منلي شو چې ګوندې مونږ دي د قناعت وړ نتائج خو لا څه، چي حتي د فلسفي ،اروا پوهني ، شعور ، لاشعور او ډيرو نورو مسايلو په باره کي ابتداي بنيادي څيړني پيل کړي او سي ؟ پره له شکه، چي د نننني علمي تخنيکي انکشافاتو په عصر کې مونږ لا د علومو دا نجړ مشوړي د تار سر ندي پيدا کړي ، حال دا چې ډېر پخوا لا مونږ ددي پوره امکانات درلودل چي د علومو بې سروسامانه وضعي ته د پاي ټکي کښيښودل شي او نن چي

دغه امکانات لا په زياته پيمانه موجود دي د مخه تر دي چي خبيث شيطاني قوتونه د عام بشريت د ذهنيت کټې پخپل خباثت سره تومنه(تخمير) او عام بشريت په خپل بلا قيد وشرطه خدمت ګذاره غلامانو بدل کړي ، بايد هرڅه د ټولنيزو ښيګڼو د بهير اصلي مسير او جريان ته پريووځي .شيطاني قوتونو ته هوښيار ځان ، خو احمق عام بشريت پکار دي او ډير هوښيار احمقان يي د سرمايي د مسمريسم په چټل خورې د خپلو ناولو ارمانونو د پوره کولو په خاطر ګمارلي دي .حق لرو ووايو چي شعور «ځانځاني ښامار» او قامخوره ماهي جوړ شوي ،شعور دغه خبيثانو لا وختـه د خپلو ګټو په خاطر احمق ګرځولې ، شعور نن اغواګري ده ،شعور بلواده ،شعور بغاوت دي ،شعور دروغ دي ،خيانت دي ،جفا ده ،جنګ دي ،تباهي ده ، تنګنظري ده ، حرص دي او ټولو نورو شعوري بد بختيو څخه منتج د ټول باشعوره انسان او انسانيت د پاره د شرم ،کرکي او نفرت څخه ډکه نننۍ نړيواله وضعه ده ...ا و نور.

هو !د موجوده نړيوالي وضعي او د باشعوره انسان د کلتوري ژوند د محصلي څخه په قضاوت سره خو همدا سي معلوميږي چي ګوندي په رښتيا هم په موجوده ناوړه او ناروا شعوري طريقه پرته د بوالهوسۍ ،غريزي ،خودخواهۍ ،شهوت او نورو منفي اعمالو بل څه متصورندي .يوائې ځيني احمقان دي چي د سرمايي حرص ليوني کړي ، خپله خوشبختي يوائې د نورو په بدبختۍ کي ويني او که پدي پوه شي چي نړيوال د دوئ سره يو شان خوشبخته کيږي ،حاضر دي جهانيان او جهان يو ځاي د تباهۍ کندي ته وغورځوي.خو زما په عقيده موجوده واقعيتونه بل ډول ګواهي ورکوي او هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدي معنا چي عام اولس هيڅکله احمق نشي پاتي کيدلې . دا جهان نه ختميدونکي غذايي او انرژيتيکي زيرمي لري . په هغي د علمي ــ تخنيکي لاسته راوړنو برلاسي هر ډول امکانات زمونږ په واک کي راکړي او د پراخ نظر خاوندان پدي عقيده دي ، هر څومره غذا ، پوشاک ، انرژي ، او نوري هر ډول ذخيري چي وغواړي ،جوړولي شي ،نو د هر ډول حرص او تنګنظرۍ څخه مبراء او په عام بشريت د پوره رواداری په ټولو اوصافو متصف دي . دوئ بلا تشبيه د خدايي عام سخاوت ،پيرزوئيني ،عدالت او انصاف له مخي جهان د جهان په پراخه لمن کي په هر اړخيز امکاناتو سره ويني ، څيړي او ارزيابي کوي. پدي توګه شعور د شعور په حاکميت کي او يا په بل عبارت په شعور سالارۍ کي ديوي خوا د شعور د ذهني تنګنظرانه تاريک سلول په محاط محيط کي د بنده بندګي او منفي تفکر ، منفي عمل او منفي ژوند جوړ شوي او په اصطلاح زمونږ په کوچنۍ نړۍ کي يي د بابا ادم «ع» څخه تر دي دم پوري په ناوړه قهر اميزه ورانوونکي ديناميزم او طوفان بدل شوي چي پايلي يي نن مونږ په افغانستان ، پاکستان ، عراق ، فلسطين او د نړۍ په ګوټ ګوټ کي وينو او ډير زر به په ټوله نړۍ خپله لمن وغوړوي او قيامت به جوړ کړي . د بلي خوا که لږ څه انساني ،منطقي او علمي فکر وشي بشريت د موجوده زيرمو او امکناتو په لرلو سره ځانته بلا تشبيه جنتي ژوند جوړولي شي . او هيڅ ډول حرص ، تنګنظرۍ ، جنګ ،ظلم ،ناروا او نورو غير انساني کړو وړو د پاره هيڅ ضرورت او حاجت نه پاتي کيږي او زما په عقيده پر ځاي ده چي د حق او باطل او يا په بل عبارت د قانونمند منطق او غير قانوني بغاوت او ماجراجويي په پوله

د عادلانه او غير عادلانه جنګ په خاطر په عظيم ديناميزم سره د قشونو سوق الجيش او صف بندي تکميل او همدغه مسئله به په عمده او اساسي بشري تضاد باندي بدله شي. دا د مسًلي سياسي اړخ دي . زمونږ هدف د موضوع فلسفي او علمي اړخ څيړل دي . ښه به داوي د موضوع د ښه پوهاوي په خاطر د شعور او لاشعور او شپږم حس د منځته راتګ په ميخانيکيت يو څه بحث وشي. خو مخکي له دي غواړم د فرويد هغه نظر چي لاشعور او ماده مترادف ګڼي او محترم ډاکتر صاحب ورته اشاره کړيده ، او سره د دي چي پدي باره کي لازم بحث شوي هم دي ، بياهم لنډه ياد اوري وکړم. زه د فرويد د غه نظر سره کاملاً همنظر يم او زه بلکه وايم چي شعور او ماده هيڅ ډول ذاتي توپير نلري او دواړه يو شان مادي واقعيتونه جوړوي . خو د فرويد دغه نظر په قاطعيت سره ردوم چي هغه لاشعور د مادي سره مترادف ګڼي او د خپل ذهن خود ساخته او خود بافته مهمل تخيلي او تصوري لفظ «Id» په ذريعه افاده کوي او شعور غير مادي ګڼي. دا همغه بي مفهومه قضئي ته ورته ده چي نن هم حواس مادي او شعور غير مادي ګڼل کيږي چي البته په هکله يي پوره بحث شويدي.

ــــ شعور: ټول مادي انعکاسات چي د حواسو دلاري انساني ذهني سيستم ته داخليږي ،په مرکزي شعوري عصبي سيستم کي متقابل عکس العمل پيدا کوي او په دغه سيستم کي د قانونمندي شعوري پروسي په شکل ذخيره کيږي شعور بلل کيږي.

ــــ لا شعور : هغه مادي انعکاسات چي د حواسو انساني طيف يي له درک څخه عاجز دي او د انسان په مرکزي عصبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعوري سيستم کې عکس العمل نه پيدا کوي ، بيا هم دانسان ذهني سيستم (ذهني ختې) ته داخليږي ، په مرکزي لاشعوري عصبي سيستم کي متقابل عکس العمل پيدا کوي او په دغه سيستم کي دقانونمندي لاشعوري پروسي په شکل ذخيره کيږي لا شعور بلل کيږي . يعني زه پدي عقيده يم چي د انعکاس لاشعوري مرکز هم وجود لري او دخداي دمقضي ارادي مطابق فعاليت کوي . والله اعلم.

ټول هغه څه چې په شعوري سيستم کې انعکاس نه پيدا کوي حتماً په لا شعوري سيستم کې منعکس کيږي. انسا ني شعوري طيف دلاشعور په نسبت په فيصدي کې نشي راتلاي او ډير کوچني دي. نو ځکه خو شعور سالاري د تعصب او تنګنظرۍ په مرضونو اخته ده. مونږ يواځي سره او بنفش او دهغوئ تر منځ رنګونه او شعاعات ليدلي شو ،صوتي امواج چي دڅپي اوږوالي ئي ديوه «هرځ» څخه تر شلو زرو «هرڅو» پوري اوسي انساني روغ غوږونه يي اوريدلي شي. په همدي ډول دنور و انعکاساتو او تأثراتو خورا کوچنې طيف په شعوري او پاتي خورا پراخه ساحه په لا شعوري مرکزي سيستم کي منعکس کيږي . د شعور او لاشعور نسبي پرتله په ساده توګه داډول کيدلي شي چي شعور دانسان مقدرات دي او لاشعور دخداي د مقضي الامر ارادي په کچه د متقابل تناسب او قانونمندۍ له مخي تحقق پيدا کوي. خداي په کل کي دجهان دعام قانونمند همزمان ستاتيک ،ديناميک ،متحول يعني ديالکتيکي نظام خالق دي او پخپله دغه نظام ئي دشعور او لاشعور دقانونمند و مقضي او مقدرو ارادو يعني دقضاء او قدر دعام قانون له مخي دټولو خلقتونو دخلقت په ټولو

مراحلو مقدر ګرځولي دي .لا شعور په ټولو امکاناتو او لويه قانونمندۍ سره دخداي مقضي اراده تمثيلوي او شعور په عالم الاسباب کي دانسان او ټولو خلقتونو مقدرات ګڼل کيږي . انسان دخپلو شخصي ګټو په خاطر دخپل شعور او مقدراتو څخه سوء استفاده کوي ، شخصي ځانګړي موخي تعقيبوي او په نړيوال نظام کي معمولاً تخريبي اعمال سرته رسوي اود نظام تناسب او تعادل له منځه وړي ،لاشعور برعلاوه لدي چي دخداي دمقضي ارادي له مخي د ټولو خلقتونو دخلقت مسبب ګڼل کيږي ، دشعور ټولي وراني ويجاړي او نيمګړتياوي چي دجهاني نظام په ارګانيک تناسب کې يي رامنځته کوي ، د خپل عضويت له لاري په قانونمند متناسب عضويت او ترکيب بدلوي . پدي توګه ويلي شو ،پدي جهان کي دخورا مغلقو خلقتونو دخلقت مسبب پخپله په اصطلاح لاشعور يعني دخداي دلوي علم لويه قانونمندي ده. په نتيجه کي ويلي شو ،زمونږ لاشعور په حقيقت کي دټولو خلقتونو دخلقت اوددي لوي جهان دمتناسب ، قانونمند ، ديالکتيکي استقرار مسبب ګڼل کيږي. هر څوک چي دغه قانونمندي ورانول غواړي د مقدراتو په سرحد کي به حتماً دقضاء څپيړه په مخ مني. دا داسي قانونمندي ده چي پدي لوي جهان کي که يوه ذره بي ځايه کيږي يواځې ددي قانون له مخي به وي .

طبيعيون پدي نظر دي چي ټول خلقتونه دطبيعت مخلوق دي او دخداي دذات څخه منکر دي. داروين هم يو ددغه جملي څخه وؤ چي انسان دطبيعت ددوامداره تحول متکامل ترين مخلوق ګڼي. زه هم دا منم او دخداي قانون هم دامني .خو د نه منلو وړ خبره داده چي اول دداروين او نورو پلويانو په نظر به

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبیعت څه ته ویل کیږي ؟ د طبیعت په نوم مشخص کوم شي وجود نلري. مختلف خلقتونه ،پدیدي ، عناصر ، مرکبات او داسي نور چي متکاملترین خلقت یی انسان ګڼل کیږي ځیني کسان طبیعي پدیدي بولي. اوس دي دداروین پلویان لطفاً ووایي چي کوم یو له دغو پدیدو څخه مختلف خلقتونه او یا یو له هغو څخه پیدا کولي شي. انسان چي خداي پدي جهان کي خپل خلیفه ګرځولی دي ، ایا یو داکتر ،پروفیسور ،اکادمیسن چي ټول علمي تخنیکي وسایل او امکانات هم په واک کې لري کولې شي یوه ډیره کوچنۍ عضوه جوړه او هلته یوه ساده قانونمندي برقراره کړي. ۱۵ ملیارده عصبي ریښکۍ په یوه موټي مغز کي ځای پځای کول ، په DNA کې چې ذره بیني کوچني عضوي واحد دې ، دانسان دجوړښت مغلقترین ارثي سیستم په ټول تاریخي ، عضوي او نور ارګانیک دیالکتیکي متحول پروګرام او داسي نور بې شمیره سیستمونه ځای پځای کول ،او ټول دغه بې شمیره خلقتونه په همزمان ستاتیک دینامیک وجدي متحول حالت کي دابدي متعادل ،متوازن جهاني نظام په حیث ساتل په اصطلاح دهري طبیعي پدیدي او په کل کي ددغه ټول خلقتي خاًتیک (نامنظم) نظام دامکاناتو څخه وتلي کار ګڼل کیږي. دا خبره هم سمه نده چي ځیني کسان دختو او ګټو څخه خدایان جوړوي ، یا ځان ته دخداي نسبت کوي او یا ځیني هڅه کوي دخداي په ذات او صفاتو او څرنګوالي باندي خبري وکړي. دا ډول اعمال ،مفکوري او عقاید هیڅ ډول علمي ،عقیدتي او منطقي بنیاد نشي لرلي او نه دباور او منلو وړ دي. خداي هغه ذات دي چي د خپل لوي علم له مخي یي دا خارق العاده خلقتونه ، او لوی جهان پیدا کړي

او په خارق العاده ډول یي پخپل نظام کې ساتي. افلاطون ،ارسطو او نور دمثُل نظریات وړاندي کوي . په عالم الاسباب کي د مثُل په عالم باندي علم او معرفت دانسان دپاره نه مسخر ،نه مقدر او نه ممکن ګڼل کیږي او نه دمثُل دنظر دخاوندانو په قول دمثُل په مثال څوک ربښتیني تیوري ګاني جوړولي شي . دبلي خوا افلاطون مثُل قائم باالذات ګڼي او ارسطو هغه په معقولاتو پوري تړي او پدي عقیده دي چي معقولات یواځي په عقل کي وجود لرلي شي او دبلي خوا عام مفاهیم چې اصلاً خارجي وجود نلري. خو فارابي ددي دواړو پوهانو دنظریاتو تفاوت بنیادي نه ګڼي او هغي ته یواځي ظاهري ارزش او تباین قایل دي. زه نه غواړم دبحث په اوږدولو سره داصل موضوع څخه لیري ووځم خو دومره باید ووایم چي دوۍ دریواړه په خپلو خبرو کي ربښتیني او حق په جانب ندي.او ددي علت دادي چي دوۍ موضوع بې بنیاده او ناسمه مطرح کوي ،دموضوع په مدار ګرځي او په متواتر ډول کله موضوع ته داخل او کله تري ووځي . څرنګه چي دوۍ دخپل ذهن دقانونمند منطق څخه بحث کوي ، حق په جانب دي ځکه چي پخپله ذهن عیني واقعیت دي . خو داچي دوۍ ذهن عیني واقعیت نه ګڼي دموضوع دمدار څخه لیري ووځي او په ناسمه لارروانیږي. زما په عقیده واقعیت دواقعیت څخه لیري او جدا فکر کول پخپله ناسم کار دي.

انسان ، سازمان او ټولنه دخپلو مقدراتو په محیط کي په غفلت او سرکشۍ ګرم او ملامت ګڼل کیږي . دا دهرڅه څخه دمخه یوه زماني مقطع او معین محاط محیط جوړوي. واقعیتونه او حقیقتونه زماني او مکاني قیدیت لري او د هغي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دتغیر په تنا سب تغیر کوي. نن‌ني حقیقت او واقعیت نه پرون داسي وو او نه به سباته داسي اوسي. ممکنه نده څوک پخواني واقعیتونه په پخواني کمیت او کیفیت سره نن دڅیړنو لاندي ونیسئ. هر انسان، هر جمعیت او هره ټولنه د خپلو مقدراتو له مخي یواځي دخپل زماني او مکاني واقعیتونو په څیړنو باندي قادر ګڼل کیدي شي. دتیري او راتلونکي قانونمندۍ راسپړل او پیشګویي کول په کل کي د خداي په قضاء پوري اړه لري، خو په پرنسیب کي دحال دقانونمندۍ دژورو څیړنو له مخي ممکنه ده چي تیري قانونمندئ راوسپړل شي اودراتلونکي قانونمندۍ پیشګویي وشي نه داچي دحقیقت او واقعیت په غیاب کي څوک تخیلي او تصوري تیوریګاني جوړي کړي. پدي جهان کي په پرنسیب کي ناممکنات وجودنلري خو مغلقي قانونمندۍ او اوږدي زماني او مکاني فاصلي یو بل سره جدا کوي او لیري باسي. نپوهیږم څه ډول ځیني پوهان ددغه ټولو موانعو، مشکلاتو او حتي ناممکناتو څخه قدم اړوي او په داسي ډیرو مهمو او مغلقو مسایلو کي په تشو تخیلاتو، تصوراتو، حدسیاتو او فنتازي ډډه لګوي او په پټو سترګو ناممکني فیصلي ممکني ګڼي. دخداي په قوانینو کي بي له شکه داسي احکام، اوامر او حتي هدایات وجود نشي لرلي چي خپل بندګان دي په ناممکناتو مجبور وګرځوي او یا دي دهغي په خاطر تعذیب کړي. داسي سهوي، خطاوي او ګناهونه یواځي دبنده څخه سروهلي شي.

پدي توګه واقعیتونه دمستقیمي تجربي او یا دوسایلو په مرستي سره د مشخصو متودونو او روشونو دلاري څیړل کیدلي او مطالعه کیدلي شي. زمونږ ضرورت او رسالت اوز

مونږ چاپیریال په حاضر وخت کي زمونږ دپاره موجوده واقعیتونه او حقیقتونه تشکیلوي. تیر واقعیتونه دنن او نن‌ني دسبا په څیر ندي او یواځي موجوده واقعیتونه مونږ دپاره مسخر او مقدر ګڼل کیدې شي. دماضي او مستقبل په لور هره لار دحال دقانونمندۍ له مبدا څخه شروع کیږي. که حال ونه پیژندل شي د تیر او راتلونکي پیژندل ناممکن دي. ددي څخه بله منل او کول بیهوده کار دي. دچاهدف چي کار نه کول وي، په ناشوني کار پوري نښلي. دمثال په ډول چي یو ملیون کاله پخوا به څه تیریدل؟ دا اسمانونو دبره او لاندي څه شي وجود لري؟ شروع اوختم ددي جهان چیري دي؟ اودیته ورته پوښتني. په دي باره کي بهترین مصداق د قرآن دلاري دخداي د «کن فیکون» د آمر صدور دي. دا په هر لحاظ خورا علمي او منطقي پریکړه ده. ځکه چې جهان په لحظوي دیالکتیکي بدلون کې دې، قدیم وجود نه لري او په همغه قدیم کې په لحظوي توګه بدل شوې، حال هم په لحظوي بدلونکې دې او په موټي کې یې څوک د یوې لحظې لپاره څوک ساکن نه شي ساتلې او ابد په ابدي نظام کې هیڅکله ابد ته نه شي رسیدلې او دمخه مونږ وویل چې په ټولو زماني او مکاني ابعادو کې دمختلفو قضایاوو څیړل یواځې د حال د قانونمندۍ د پیژندګلوۍ له مبدأ څخه پیل کیږي، نو ځکه د قدیم او ابد څیړنه او پلټنه کول بې معنا او بې مفهومه کار دې او ځکه خو دغه ټول مفاهیم او حقایق په قانونمند او منطقي بڼه دخداي د «کن فیکون» په آمر کې خلاصه شویدي. خو په تیر، حال او راتلونکي همیشه پوره علم لري. یواځي انسان ددغه حکم له صدور څخه په انتباه، کولې شي په خپل دنیایي ژوند او

(c) ketabton.com: The Digital Library

محاط محیط کې کولې شي د حال د قانونمندۍ له لارې د قدیم او ابد په قانونمنده لار تعقیب کړي ، ځکه چې جهان قانونمند پیدا دې ، قانونمند پایي او قانونمند بدلون او تکامل مومې ، د همدغه قانونمندۍ په بنیاد انسان د خپل خداي له طرفه د خدای د خلیفه په حیث د دې جهان او په هغې پورې اړونده خلقتونو او پدیدو په معرفت مقدر او مکلف ګرځیدلی دي. دا کار شوني دې ،په دې کې علمي قانونمند منطق او امکانات وجود لري. په فلسفي څېړنو کې که غیر اسلامي فلسفه پوهان د خپل تعصب له مخې د دغه ډول او د بېته ورته ډېرو نورو قرآني علمي لاس رسیو څخه بې برخې وو ، اسلامي پوهانو ته پکار وو چې خپلې علمي ،فلسفي څېړنې یې د قرآني علمي اساساتو په بنیاد ، لکه څرنګه چې په ابتداء کې پیل شوې وې ، تر اخره پورې دوام ورکړې وې او د غرب او شرق د تخیلي او خرافاتي فلسفو په جال کې سوټ بوټ نه وې تړل شوي . پدې خاطر ویلې شو چې د «کن فیکون» د امر د صدور څخه بله علمي او منطقي پریکړه نشي په سترګو کیدلی . مونږ د نورو بشري علمي حقایقو څخه منکر نه یو ، خو لکه څرنګه چې مونږ په مختلفو موارد و او پېښو کې ورته اشاره کړې ،حقایق په دغه بحثونو او تیوریو کې د نادره دانو په شکل پیدا کیږي ، زیاته برخه یې انفرادي ځانګړي تخیلي بحثونه جوړوي ، نو ځکه هر قدم وړاندې د بن بست او تړلو دروازو شاته پاتیږي او یا د ګمراهۍ ناوړه پیښنو سره مخامخ کیږي .

د پورتني بحث په ترڅ کې چې په ژورو علمي او فلسفي مسایلو ، لکه د شعور او لاشعور دیالکتیک ، د خدای سره د انسان د اړیکو لارې چارې او د دې لوی جهان قانونمند

پیدا ایښت ، پایښت ،بدلون او پرمختګ ،چې مونږ ملیو نونه کلونه، وړاندې وروسته خوادثو په څېړنه مقدوروي ، په حقیقت کې مونږ په یوه بل ستر تصمیم او وضاحت مکلف ګرځوي چې پرې سوچ وکړو او د حل لارې یې ولټوو .

دا البته یواځې پدې خاطر هم نه چې ګوندې مونږ ډیر ژور او جدي بحث پیل کړې او یواځې مونږ د دې جوګه یو پدې باره کې څېړنې وکړو ،قضاوت وکړو ،سپیناوې راولو او پریکړه وکړو .داکومه پټه او مجهوله خبره نه ده ، کله چې یو دهقان د خپل پټي په کنۍ کې کوډله او دیره جوړوي ،هیڅکله دا پوښتنه نه له ځانه او له بله نه کوي ،چې دا چا جوړ کړیدي ؟ کله چې یو موږک د خپلې استوګنې لپاره سوړه جوړوي ، هیڅ شک ،تردید او ویره نه لري چې ګوندې د بل چا به وي او په زغرده په کې منډې رامنډې وهي. کله چې یوه مرغۍ ځاله جوړوي ، هغه پرته له شکه خپل حریم او ملکیت ګڼي او نورې مرغۍ هغه ځای ننوتلو ته نه پریږدي. د شاتو مچیو ګبیني ته که څوک نژدې کیږي ، چیچي یې او که د میږي په مېنه پښه کښیږدې هم ارام به دې پرې نږدي. دا ځکه چې دا خبرې له هیچا څخه پټې او مجهولې نه دي ، نو چاته پوښتنه او شک هم نه پیدا کیږي. خو کله چې سورلنډې پردي کور ته د چرګ پسې ننوځي ، زړه یې له ویرې ترې بوټ وتلې وي او په اند که کشپش،د عامو خلکو په اصطلاح ، د سورلنډي غونډې تښتي. پدې دواړو حالاتو کې خبره معلومه ده ، پټه پنا ه نه شته ، هر څوک خپل موقف او د بل موقف ، خپل ملکیت او د بل ملکیت پیژني او انسان خو لاڅه چې د حیواناتو ، مرغانو او خزندوتر منځ هم شخړه او دعوه د نګله منځته نه شي راتلای او هر یو د خپل موقف په تناسب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانونه حق او نا حق ګڼي. خو کله چې خبره د سترو عظمتونو، خارق العاده خلقتونو، حتا د خدای د خلافت وارثينو، انسانانو د امکاناتو څخه وتلي ظرافتونونه او پديدي په سترګو کيږي، عالم او پوه انسانان خو لا پر ځای پريږده، د ساده انسان څخه هم ډير ساده انسان، حيوان، الوتونکي، خزندې او نور مخلوقات د خپلو خپلو مقدراتو او خدايي قضاء د قوانينو سره سم پرته له سر غړونې ژوند او ګذاره کوي. همدغه پخواني انسانانو چې لا د علم او تخنيکي پرمختياوو ابتدايي څرک او کوم وسايل هم نه په سترګو کيدل، دوی د عادي او فوق العاده خلقتونو ترمنځ تباين او تميز ته قايل وو. د هغوی په اړه يې همغسې چې لازم وو قضاوت کاوه. کله يې چې لمر او اور د يخنی په وخت کې ډډې تودې کړې او يا چې د باران اوبو تنده ورماته کړه نو يې د مهربانه خدايانو په حيث ومنل او که به يې د دغه ډول نورو منابعو څخه ضرر، قهر او غضب ليده، نو به يې د جبار، قهار او دې ته ورته نومونو سره پيژندل. دغه قضاوتونه او څيړني په مجموع کې د عادي بې سواده انسانانو له خوا پيل شويدي، ځکه چې په هغه وختونو کې نه تعليمي موٌسسو وجود درلود او نه سيستماتيک تعليمي نصاب، پروګرام او درسي موادو. پدې باره کې اضافي بحثونه اصلاً ګنجايش نلري. دې کې شک نشته چې خداي څوک نه شي ليدلی. د لوي ذات، لوي خالق او صانع، لوی حقيقت او د لوي علم څښتن په حيث تري څوک څه ډول انکار کولی شي. د خداي دين، د خداي لار او شريعت فردي او اجتماعي ضرورت دي. د خداي حکم د خداي د لوي علم، لوي قانونمندۍ او لوي منطق له مخې د جهان د معرفت، حفاظت او

متعادلي، متوازني استفادي په معنا دي کوم يو چې زمونږ د ژوند حاد ترينو مجبوريتونو او ضرورتونو ته خورا منطقي ځوابونه واي. هر څوک به هرڅه غواړي ووائي. د علم، قانونمندۍ او منطق په مقابل کې عبث خبري ګنجايش نلري. خداي مونږ د خداي د خارق العاده خلقتونو له مخې پيژندلي او باور پري لرلي شو. د خداي مقضي الامر اراده زمونږ په تارو پود کې اښل شوي او د خداي د لوي علم لويه قانونمندي، زمونږ د شاوخوا خلقتونو قانونمند بنياد تشکيلوي. هغه څوک چې د خداي څخه منکريږي د دغه واقعيتونو او قانونمندۍ څخه څه ډول کولي شي منکر شي، کوم يو چې زمونږ د ضرورتونو او مجبوريتونو زيرمې او يو ائيني حقيقتونه او واقعيتونه ګڼل کيږي.

پورته مونږ وويل د هر مادي واحد وجدي حالت که شعوري دي يا لاشعوري، دوامداره تغير کې دي. شعور او لاشعور په هره پديده او خلقت کې په اصطلاح دوه متضاد ديالکتيکي اړخونه تشکيلوي خو په حقيقت کې د انسان د اُرګانيزم د مختلفو پروسو تسلسل دي چې ذاتي تو پير په کې نه شي ليدل کيدلي او په نتيجه کې د شعور او لا شعور واحد ذاتي حقيقت يعني د شپږم حس د ايجاد علت و معلول او يا په بل عبارت د خالق او مخلوق د مقضي او مقدرو ارادو رابطه ټينګيږي، همد لته د خداي د خلف انسان د مناسبت او ارتباط د راز غوټه د خداي د مقضي ارادي له مخې د خپل خالق د ذاتي موجوديت سره تړل کيږي، په همدي زماني تاريخي مقطع کې د فلسفي د عمرونو عظيمه لاينحله معما د حل لار پيدا کوي او د خود ساخته او خود بافته تخيلي او تصوري بې بنياده تيوريوؤ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلسله د ابد لپاره شلیږي . ډاکتر صاحب شاولي د شپږم حس په باره کي پخوانیو نظریاتو ته داسي اشاره کوي: « شپږم حس په پارا سایکولوژي (parapsychology) پوري اړه لري . پارا سایکولوژي هغه موضوعات مطالعه کوي چي ننني ساینس د هغي د توضیح څخه عاجز دي . پورتني موضوعات تیلي پاتي (Telepathy) غیب ګویي (Clairvoyan) مستقیم درک (Intuition) او نور خارق العاده حوادث دي.
په فیزیولوژي کي یو قانون دي چي د انسان په جسم کي هر عمل د یوه ساختمان یا اناتومیک جوړښت پواسطه سرته رسیږي . تر اوسه پوري د انسان په مغز کي داسي ساختمان ندي کشف شوي چي د هغي په تخریب سره شپږم حس له منځه ولاړ شي. لکه د سترګو په تخریب سره چي بینایي له منځه ځي» . پدي باره کي د شپږم حس په فورمولبندی کي فکر کوم په کافي اندازه وضاحت شوي دي. هلته ما اشاره کړي چي شعوري او لاشعوري پروسي د انسان په وجود کي واحد تسلسلونه جوړوي او په خپل منځ کي ذاتي فرق سره نلري . د مثال په ډول مونږ د سرو او بنفش شعاعاتو تر منځ رنګونه او یا په بل عبارت هغه شعاعات چي د ځپي « موج » اوږود والي یي د هغي تر منځ وي لیدلي شو یعني زمونږ په شعوري طیف کي راځي. د هغي دواړو خواوي زمونږ د شعوري طیف څخه خارج واقع دي .خو په حقیقت کي د هغي دواړو خواوو ته په کم تفاوت یو شان امواج دي او هیڅ ذاتي توپیر سره نلري .په همدي علت مونږ لاشعور ته تحت الشعور او فوق الشعور هم ویلي شو . نپوهیږم ولي تر اوسه پوري ساینس پوهان د غه موضوع ته نه دي متوجه شوي. او نه یوازي په فلسفي بلکه ټولو علمي مسایلو کي یي

ستر مشکلات او لا ینحله معما ګاني رامنځته کړیدي. څرنګه چي لا شعوري پروسي او د شپږم حس تأثرات د ټولو مادي موجوداتو د پاره عمومیت لري او د یوه اُرګان پوري مقید نه ګڼل کیږي نو ځکه د کوم اُرګان د فعالیت څخه په ولیدلو د غه حس هم له منځه نه ځي.

که مونږ ایکس « X » شعاع ،الکترو مقناطیسي امواج او یا نور ذرات او شعاعات چي انساني حواس ئي د احساس او ادراک څخه عاجز دي او یا که داسي تأثرات چي انسان ئي په احساس قادر دي په نظر کي نیسو په حقیقت کي یو شان شعوري او لاشعوري سیستمونه متأثر کوي. یوازي په دومره تفاوت سره چي په یوه حالت کي ئي زمونږ حواس احساسوي او په دوهم حالت کي ئی زمونږ حواس نه احساسوي . پرته له دي د حادثي په ماهیت کي اضافه له دي بل کوم تفاوت نه لیدل کیږي او د غه تأثرات د نومړو پروسو ټوله ساحه متأثره کوي او په عکس العمل کي به ئي هم تفاوت همدومره وي چي په یوه حالت کي شعوري او په دوهم حالت کي لا شعوري اوسي. د شعور او لاشعور تر منځ دیالکتیکي ارتباط موجود او بعدي پروسه لکه څرنګه چي د مخه توضیح شوه دوام پیدا کوي. په مادي قانونمندیو چي څوک پوهیږي ،ورته پوره معلومه ده چي د غه تغیرات د کوچنیو ذراتو او انرژي د کمي او کیفي تغیر پرته منځته نشي راتلاي او د انرژي او ذراتو د کمي او کیفي تغیراتو سره د اطلاعاتو او معلوماتو مبادله حتمي ده. څرنګه چي تغیرات یوازي په قانونمند شکل سره صورت نیسي د شعور او لاشعور دیالکتیک په نتیجه کي د اطلاعاتو مبادله یا د شپږم حس منځته راتلل هم قانونمنده بڼه لري او د سنجش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ور ګڼل کیږي .

د اسي معلومیږي چي د شعور او لاشعور دیالکتیک په حقیقت کي په هر مادي واحد ، هره پدیده او هر خلقت کي ، دقضاء او قدر ،جبر او اختیار او دیترمینیزم او اندیترمینیزم دخدائ عام قانون له مخي دخداي او انسان ،خداي او نورو خلقتونو د مقضي او مقدرو ارادو ژوندي تمثیل ګڼل کیدي شي . فکر کوم چي سر کشه او باغي بندګان به پدي دنیا کي د خپلو سرکشیو او بغاوتونو جزا او نیکان به دنیکیو احسان دخداي دمقضي ارادي او د همدغه عام قانون دمقدراتو له مخي متقبل کیږي. پخپله دخداي دمقضي ارادي له مخي هر حکم چي صادریږي او هر مادي واحد په لاشعوري شکل متقبل کیږي پخپله دنیکۍ او بدۍ دجزاء په معنا دي. دالقاء ،الهام او وحي امکانات هم دهمدغه قانون ، د همدغه دشعور او لاشعور ددیالکتیک دلاري ممکن ګڼل کیږي. البته د خداي دمقضي ارادي دتعمیل په خاطر په نورو مواردو کي نوري لاري چاري او قانونمند امکانات وجود لري. غواړم یو ځل بیا تأکیداً ووایم چي خداي پدي جهان کي دانسان دپاره ټول قانونمند امکانات برابر او انسان ئې پري مقدر او مکلف ګرځولي دي ،نو ځکه خو به انسان دبغاوت او سرکشۍ په صورت کي مقصر ګڼل کیږي. که چیري دا جهان قانونمند پیدا نه وي نو به انسان هم مقصر نه ګڼل کیدي او پخپله بي قانوني به دهغه دپاره دبرئت لوي دلیل ګرځیدلي.

د پورتنۍ نه چندان اوږدي توضیح په ترڅ کي مونږ دي نتیجي ته رسیږو چي شعور او لاشعور دقضاً او قدر د عام قانون څخه منتج وجدي حالت او محصلي په توګه ددي لوي

جها په ختمه کي ذره په ذره اښل شوي دیالکتیکي تقابل جوړوي او په کل کي دنظام دپایښت ،تحول او تکامل سبب ګرځي.

دشپږم حس په موضوع کي د اطلاعاتو او معلوماتو تأخیر او تقدم د ارزوني وړ او چي څه ډول دا پیښیږي یو لنډ مکث کول به پري دګټي څخه خالي نه وي. د طبیعي علومو او ساینس دقانونمندیو له مخي پدي پوهیدلي شو چي ددي جهان د لوي نظام دډیري کوچنۍ ذري تر کچي پوري لاعلي التعین په تصادفي ډول تغیر دمحل او حرکت نشي کولي. هر څه د معینې قانونمندۍ له مخي په قانونمند شکل سره پیښیږي او تر شا دپلټني او څیړني په خاطر ځانګړي مشخصي نښي نښاني پریږدي. ددغه حرکتونو تنوع ،ارګانیک ترکیب او تناسب ددي لوي جهان مادي موجودیت ،رنګونه ، خوندونه ،روښني، تاریکي ،حرارت ،برودت ،انرژیتیکي پوتنسیال ، غذائي زیرمي اود ټولو نورو پدیدو او خلقتونو مادي زیربناً جوړوي .لوي خداي دخپل لوي علم دعامي قانونمندۍ له مخي دلوي جهان مادي موجودیت ، حرکت او ابدیت یو تر بله سره لازمي ابدي علت او معلول،قایم بالذات او خلل ناپذیر ګرځولي دي .

محترم ډاکتر صاحب واي چي «داسلام دعقیدي په اساس یواځي خداي ابدي قایم با الذات دي نور ټول د خداي په اراده فنا منونکي دي ». دا خبره سمه ده . خو که مونږ په مستقیم ډول خداي ته د علت او معلول نسبت وکړو او پخپله ئې د عالم الاسباب دکون و فساد په پروسه کي شامل وبولو ، خداي به پخپله معرض د علت واقع شي ، او خداي د علت ومعلول څخه بي نیازه ذات دي او په عالم الاسباب کي ئې ټول خلقتونه دمقدراتو په کچه مختار او په قانونمند شکل قایم بالذات

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرځولي دي . والله اعلم . د دا سي یوه خود کفاء او خود بقاء نظام موجودیت پرته د کامل او مقتدر خالق او صانع څخه ممکن او متصور نشي ګڼل کیدلي او یوائې د خداي ، د خداي د لوي علم او لوي جهان متقابل استلزامي موجودیت یو تر بله سره متقابلاً د کمال او جلال مظهر ګرځیدلي شي . د لوي خداي او لوي جهان د متقابل مستلزم ابدي نظام بقاء یوائې د خداي د لوي علم د قضاء او قدر د لوي قانونمندۍ په بناء جوړیدلي شي .پدي توګه د لوي خداي د لوي علم له مخې د لوي جهان موجودیت یو تر بله متقابل دري ګوني لازمي شرط ګڼل کیږي او یو له بل څخه پرته ئې اصلاً موجودیت ،مظاهر او معرفت متصور ندي او یوائې په کل کي یو تربله متمماً ،مکملاً او مستلزماً قابل د نسبي شناخت ، افادي او معرفت ګرځي. په عالم الاسباب کي د موجوده شرایطو له مخې انسان یوائې همدغه ډول قضاوت کولي شي .د دي څخه پورته یوائې خداي ښه پوهیږي او بس. سره د دي چي د خداي او انسان تر منځ مستقیمه شعوري رابطه وجود نلري او د معرفت څخه ئې عاجز دي خو د شعور او لا شعور دیالکتیک او وجدي حالت د خداي د لوي علم د لوي قانونمندۍ له مخې د دغه نسبي معرفت زیربناء جوړوي. دغه زیر بناء په حقیقت کي د انسان د پاره مسخر او مقدر مادي موجودیت دي. په هغي کي مادي قانونمندي موجوده ده . د شعوري قانونمندۍ سره په ارتباط کي ده. که چیري دغه مناسبات د انسان د پاره په ګویا ژبه تر جمه شي ،لکه چي ډیر له دغو منا سبتونو څخه تر جمه شوي هم دي. لکه ځیني متماتیکي ،فزیکي ، هندسي قوانین چي په ګرافیکي ژبو خبري کوي او مونږ په هغي پوهیږو .

ډاکتران ډیر ښه پوهیږي ،خو مونږ هم د بیولوژي څخه پدي پوهیږو چي د انسان په وجود کي بي شمیره وړي او غټي غُدي موجودي دي چي په لاشعوري ډول د انسان د وجود نظام د خارجي او داخلي عوارضو ،حوادثو او امراضو په مقابل کي دفاع کوي. پدي پروسو کي د خداي اراده لومړي په مادي پروسو کي انعکاس پیدا کوي او بیا د هغه پروسو سره په دیالکتیکي تقابل کي واقع کیږي چي د انسان د پاره قابل د احساس او قابل د درک دي او یو مشترک وجدي حالت رامنځته کوي. نوموړي وجدي حالت معمولاً د طبي الاتو په ذریعه په ګرافیکي ، عددي او یا نورو شکلونو سره افاده او ډاکتران پري بلا شکه پوهیږي .د ډاکترانو پرته عادي خلک هم نن پدي خبره پوهیږي چي پانقراس په وینه کي شکره تنظیموي. کله چي شکره په وینه کي زیاتیږي ،پانقراس انسولین تولیدوي او د شکري اندازه په وینه کي کمیږي او نورمال حالت غوره کوي. برخلاف ،کله چي شکره په وجود کي کمیږي پانقراس ګلو کاګون تولیدوي او د ارګانیزم فعالیت دا ډول تنظیموي چي د شکري اندازه په وینه کي لوړه شي . د عینیت په فلسفه کي مونږ دا موضوع وڅیړله چي پوهانو ،په هغه جمله کي ماتریالیستانو هم ، څه ډول په غلطۍ سره په شعور او ادراک باندي د احساس بدلیدو ته د مادي له منځه تګ په سترګه کتل .حال دا چي ټولو د انرژي د تحفظ په قانون او د مادي د بقاء په قانون باندي پوره عقیده درلودله. او همدلته یوه ستره نه جبرانیدونکي عظیمه اشتباه او بلکه ګناه رامنځته او ټولو فلسفي عقایدو او نظریاتو خاوندان په مختلفو لارو روان او په نتیجه کي مختلف او کاملاً متضاد فلسفي مجموع الجزائي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړ کړ. په دغه قضيه کي د انسان او دهغه داحساس او ناقص شعور او عقل يعني د نسبي ماديت او معنويت مسّله مطرح بحث وه او بيا هم قضئي ناقصه او ناسمه پايله او پريکړه درلوده،دشعور او لا شعور په ديالکتيک کي دمطلق ماديت او معنويت او يا په بل عبارت دمطلق شعور او نسبي شعور ، چي دا هر يو په حقيقت کي نسبي مفاهيم دي ، قضيه مطرح بحث ګڼل کيږي. که په پخوانۍ قضيه کي دمادي او شعورتر منځ د پل جوړيدل هدف وؤ په دوهمه قضيه کي منظور دمطلق شعور او انساني نسبي شعور تر منځ دپله تړل په کار دي (دمتماتيکيaxioma ــ تعارفاتو له مخي دا منل شوي چي که چيري يو مطلق او يا لايتناهي کميت ياعدد په کوم عدد تقسيم او يا تري کوم عدد کم شي بيا هم هغه مطلق او لايتناهي پاتي کيږي) . دمخه مونږ ويلي وو چي خداي په کل او جز کي واحد دي ،خلقت او پديده نده ،انسان ئی دمعرفت او توصيف ځخه دهميش دپاره عاجز دي .دهر هغه څه په معرفت او توصيف چي انساس قادر شو ، خداي نشي ګڼل کيدلي. نو ځکه په دوهمه قضيه کي دشعور او لاشعور تر منځ د پله په تيريدو سره انسان دعالم خلف په حيث يواځي دخداي په علم معرفت پيدا کولي شي نه دهغه په ذات او په صفاتو. ځکه دشعور اولاشعور رابطه دمستقيمي نظاري او تجربي حسي ــ ادراکي پروسو دکچي ځخه په ډيره لوړه سطحه مناسبات ،اړيکي او تعاملات ګڼل کيږي.

دغه ډول مناسباتً موجود دي اود شعو او لا شعور د ديالکتيک په پروسه کي چي د انسان پاره دخداي اراده په مقدرو شعوري پروسو بدليږي او مونږ عملاً دخداي د مقضي

ارادي د بالوسيله امکان دلاري د خداي د علم ځخه مستفيد کيږو او يواځي دهمدغه رابطي له مخي انسان دخداي د عالم خلف په حيث ګڼل کيدلي شي . ددغه رابطي له لاري زمونږ په شعوري سيستم او ذهني ختهه کي دخداي د مقضي ارادي له مخي مادي شعوري پروسي او تحرکات ايجاديږي چي په طبي مدرنه وسايلو او الاتو کي دارقامو ،ګرافيکونو او نورو فاکتورونو په څير داسي انعکاس پيدا کوي چي مسلکي کسان پرته له ترجمانۍ ځخه هم پري پوهيږي. په همدي خاطر مونږ په جرئت سره ويلاي شو چي دشعور او لاشعور دديالکتيک په پروسه کي مونږ دخداي په علم دشپږم حس ،خوب ، الهام ، القاء ، وحي او نورو لارو پرته ددي لاري هم لازمه اګاهي پيدا کوؤ . ددغه موضوعاتو په جزئياتو او ميخانيکيت باندي بحث کول مادپاره مشکل او يو ډول ګستاخي هم معلوميږي او يا لا اقل اضافي مطالعه ورته پکار ده ، خو بيا هم زه غواړم په خپله سويه دغه موضوع دهغي دميخانيکيتونو په کچه د بحث ډګر ته پري باسم تر څو مسلکي پوهان دغه موضوع دموجوده علمي ــ تخنيکي امکاناتو له مخي پخپل آند په هر اړخيز ډول وڅيړي او دخداي دارادي په رازونو ځانونه پوه کړي.

دانسان دبدن د متابوليزم پروسه يواځي دتايرايت د غُدي دفعاليت په صورت کي فعاليت کولي شي. همدا سي دتريخي ،جګر ،توري ،او بي شميره ارګانونو او غُدو يوتر بله سره تړلي او مربوط عضوي فعاليتونه ،يا دانسان دبدن دعضويت داندوکرين او ايکسوکرين جمعي مربوط فعاليتونه دخداي د خارق العاده لوي علم له مخي تنظيم او دشعور او لاشعور

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددیالکتیک ددقیق نظام له مخې فعالیت کوي. دغه لوی او ډیر مغلق نظام باالاخره یواځې هغه وخت فعالیت کولی شي کله چې دهیپوتالاموس hypothalamus غُده چې په مغز کې ده سالم فعالیت وکړي. ددغه غُدې دغفلت په صورت کې یعنې کله چې ځینې اانسانان د خداي د احکامو څخه نافرماني او بغاوت کوي او مسکرات، مخدرات او نور مواد استعمالوي، ټول ترشحات او انزایمونه په صحیحه توګه نه ترشح کیږي او یا نه توزیع کیږي. بدن د سالم فعالیت څخه پریوځي، دزیات افراط او تفریط په صورت کې انسان د قضاء د جبر څپېړه په مخ خوري، په مهلکو مرضونو اخته کیږي، مور معیوب بچیان زیږوي او نور او نور او ددوذخ عذابونه بلا تشبیه پدې دنیا کې ویني. مونږ پدې پوهیږو چې ټول خلقتونه، عضوي او غیر عضوي جوړښتونه ترکومې کچې دقیق او مغلق دي. دغه حرکتونه په هر صورت کې قانونمند دي. غیر قانونمند تصادفات هم وجود نلري. دغه حرکتونه دخداي دلوي علم دلوئ قانونمندۍ له مخې، یا په ظاهرکې دمختلفو علومو او متماتیک د قانونمندیو مطابق منځته راتلای شي او بس. نو ځکه دهمدغه قانونمندیو پواسطه افاده کیدلی هم شي.

تأخیر او تقدم د قضې لکه چې دمخه ورته اشاره وشوه، هم دقانونمندۍ له مخې پیښیدلي شي. دا ټول حوادث دخداي دلوي علم ددقت په کچه منځته راځي. که داسې نه وي دانظام به تر اوسه نه وي پاتې. همدا سبب دي چې مونږ باید په خداي او دخداي په علم ایمان ولرو. ددغه خلقتونو د جوړښت په سرشت کې ټول معادلاتي حالتونه په ټولو مغلق ترینو اشکالو او ارګانیک تعاملي شکلي جزئیاتو سره، د ۲+۲ څخه نیولي تر

انتګرال، دیفرنسیال، سینوسوئید، پارابولیک، هایپر بولیک، کیمیاوي ویلانسي قوانین، بیولوژیکي او نور او نورو علومو دقوانینو دجزئیاتو ترکچې اښل شویدي. یعنې قانونمندي په ټول تار وپود پدي لوي جهان کې دخداي دلوي علم او مقضي ارادي له مخې موجوده او برقراره ده او انسانان ئې دهغې په شناخت او معرفت مقدر او مکلف ګرځولي دي. پدي علومو کې دغه ټول حالتونه، په هغه جمله کې د تأخیر او سبقت مسًله او داسې نور ممکن او په لازم وخت کې تحقق پیداکوي. همدا سبب دي چې ځینې وخت د شپږم حس او یا نورو پروسو دلاري مونږ دیوي حادثې د پیښیدو دمخه په هغې اګاهي پیداکوؤ. که مونږ وغواړو په یوه سیستم کې یو حکم، یوه اګاهي، یو حالت او اداره رامنځته کړو د همدغه قوانینو په معرفت او شناخت دغه عمل سرته رسولي شو. مونږ کولي شو دهر مادي واحد دوجدي حالت دافادي معادله ولیکو. که چیري مونږ ددغه معادلي دلمړۍ او یا ددوهمې درجې مشتق له مخې یو اتومات جوړ او په دغه سیستم کې ئې نصب کړو، کیدلې شي په لازم تقدم سره عمل وکړي، دمتصورو پیښو څخه لازمه اګاهي پیداکړو، دوقوع څخه ئې جلوګیري او یا مرسته ورسره وکړو. مونږ دغه کار دموجوده علمي ـ تخنیکي امکاناتو څخه داستفادي په کچه سرته رسوؤ، خود خداي جلا جلاله د لوي علم او مقضي ارادي له مخې په څه خارق العاده عظمت او ظرافت چې هیڅ تصور ئې ممکن نه دي، سرته رسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي او غير اسلامي فلسفي !

په پرنسيب او ماهيت کې زه هيڅ ډول فلسفي ويش ته نه قايل يم ،نه پري باور لرم ،نه د فلسفي مجموع الجزايرو دموجوديت لپاره کوم دليل وجود لري او نه د قانونمند تداخل پرته پروسې ،تعاملات او علوم په ځانګړي ډول په دې جهان کې چيرې وجود لرلې شي. ځکه چې جهان ،نظام او قانونمندي په کل کې واحده ده او د واحدې فلسفي د عامي قانومندۍ پواسطه افاده کيږي . ځيني کسان هڅه کوي فلسفي قانونمندي په اصطلاح د ساده ميخانيکيتونو او ځانګړو حوادثو د قانونمنديو پواسطه افاده او په اصطلاح ساده او عام فهمه کړي. ساده ميخانيکيتونه او دحواسو لوبي ددي په عوض چې فلسفه ساده کړي هغه په سفسطه اود لاري د سر په بحثونو بدلوي. دمخه مونږ وويل چې دا ټول ژور علمي او فلسفي بحثونه ډير ساده لوحانه او عاميانه پيل شويدي ، ځينو ددغه بحثونو څخه له نيکه مرغه د وخت په تيريدو سره خپل علمي ماهيت بدل کړې ، خو په ځيني د هغو کې پرته له ظاهري بڼې بل هيڅ ډول بدلون نه دې رامنځته شوې.فيثاغورث د ميلاد څخه ۶۰۰ کاله پخوا ويلي وو چې « عدد اصل دټول جهان دې» او

اکثره مسايل او حتا ټولنيز قضايا يي د اعدادو د ځانګړو ارقامو پواسط ه افاده کول او ځيني کسان ترنن ورځې پورې هم په هغې باور لري. (تاريخ فلسفه در جهان اسلام) د « حنا فاخوري او خليل جر ليکنه ،د عبد المحمد آيتي ژباړه ، ۳۳ مخ »حال دا چې متماتيکي ارقام او اعداد ، خو لا څه چې ،متماتيکي فورمولبندۍ يوائې هغه وخت قانونمندي، افاده کولې شي ،کله چې هغه په فزيکي ، کيمياوي ، بيولوژيکي ،فيزيولوژيکي او نورو ميخانيکيتونو کې په حرکت راشي. په غير صورت کې متماتيکي ارقام ، اعداد او فورمول بندۍ د هيڅ ډول قانونمندۍ د افادې جوګه نه دي. ارسطوهم دعامو قوانينو ،مفاهيمو او کل په عوض داجزاوؤ او حسي پديدو له لارې فلسفه قابل دافادي ، تحليل او فهم ګڼله . حال دا چې شعوري تعقلي پروسه د ساده حسي ميخانيکيتونو په بنياد رامنځته او په ذهني خته کې د تعاملاتو په ترڅ کې د شعور ،تعقل او ادراک مختلف ماهيتونه او بڼي غوره کوي. همداسې ، کومه ارزونه او تعريف چې ارسطود شکل او صورت څخه دجسم دداخلي اتمي او ماليکولي جوړښت پرځای ،په غلطه ، دهغه خارجي جوړښت منلې وو ، تر اوسه پوري په فلسفه کي په خپل ځای پاتي دې. دکارت هم چې د بېځايه خوشباورۍ له مخې په متماتيک او خپله تحليلي هندسه خارق العاده باور پيدا کړې وو ، هڅه يي کوله د ټولو علومو مادي او ماهيوي ارزښونه له منځه يوسي او ټول علوم په ايدياليستي بڼه او ماهيت د مادي ارزش څخه خالي او بې محتوا کړي او د تحليلي هندسې د متماتيکي قوانينو پواسطه افاده او عملي کړي. حال دا چې د ټولو علومو عملي او نظري ارزشونه يوائې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مادي کمي او کيفي ارزښونو پواسطه د مقايسې او ارزونې وړدي. ماؤ دزي دون هم په خپلو فلسفي اثارو کي هميشه هڅه کړي چې د ساده ميخانيکيتونو ، ځانګړو ورزنيو عملي حوادثو قوانينو په ذريعه فلسفه ساده او عام فهمه کړي .ليکن د دغه ډول غير قانونمند استقرائي او قياسي تخيلي لوبو اود ساده مفاهيمو په ځغلنده حرکتونو کي فلسفه معمولاً له خپلې لارې بې لارې کيږي او د دي په عوض چي ساده شي فهم يي د دغه بې شميره پديدو څخه د نتيجګيرۍ په پروسه کې مشکليږي .پورتني مثالونه مونږ په دې باوري کوي چې د دغه ډول فلسفي نا سالمو ، نيمګړو او حتا غلطو فکري تراوشونو رټې د فلسفي طرز تفکر او شعور پر هنداره ډيري پاتې دي او اکثره د دغه کاذبو ، په اصطلاح علمي ، مفاهيمو ، قوانينو او تيوريو ، د خپل علمي ارزش په څنګ کې مذهبي تقدس هم پيدا کړې او سرغړونه يا په مقابل کې يي څه ويل هر څوک د مذهب څخه د سرغړونې په تور محکوميدلې شي. مونږ په دې باوريو چې دين او علم يو شان د خدای دلوی علم په مرسته د خدای ، د خدای د لوی جهان او ټولو خلقتونو معرفت او د بشر په ګټه سالمې ، بې غرضانه او منصفانه استفادې ته ويل کيږي. راتلونکو ځوانو نسلونو ته پکار دي چې خپل دغه رسالت درک او د خپلو علمي استعدادونو ،علمي ـ تخنيکي پرمختياوو او مدرنه وسايلو او امکاناتو په مرسته ټولې رټې د خپل شعور او ذهن له هندارې څخه پاکې او د رښتيني علم د مستقيمې لارې رښتيني لارويان وګرځي.

البته د موضوع د پوهاوي د اسانتيا او تفکيک په خاطر کيدلي شي د متودولوژيک روش په حيث ،موضوعاتي

او يا بل هر ډول ويش چي په هيڅ صورت به د بنيادي ماهيوي تباين په معنا نه وي ، رامنځته شي. پورتنۍ موضوع ما پدي خاطر عنوان کړي چي په فلسفي نظام کي بي مورده فلسفي ملوک الطوائفي د سترو اشتباهاتو او ابهاماتو باعث شوي او فلسفي علمي فضاء ئي تتة او خړه پړه کړي ، بايد چي لازم وضاحتونه رامنځته او د شکونو فضاء رڼه شي .

زما د پورتني تذکر سره چې ، واقعاًپه پخوانيو نظرياتو ،عقايدو ،انساني تخيلي او تصوري مذهبي او علمي ليوالتيا او انګيرنو ، تيوريو ، قوانينو او حتا علومو باندې د ځانګړو بشري ذهنيګرانه تأثيراتو او تأثراتو رټې او سيورې پروت وو او په خپل نوبت د بې شميره کذبي او تحريفي تيوريو ،عقايدو ،اديانو ،مذاهبو او مجازي خدايانو سبب ګرځيدلي دې.يواځې د اسلام د اکمل دين په ظهور سره په بشري ژوند کي ستر علمي ،اجتماعي ،مذهبي ،سياسي ، اقتصادي او عقيدوي بي ساري او بي بديله ژور کمي او کيفي انقلابي هر اړخيز بدلون رامنځته او د ټولو مسايلو او حوادثو سره د واقعيتونو له مخې علمي ،منصفانه او عادلانه کړه وړه پيل شول . د دې لوی جهان د لوی قانونمند نظام ،د هغې قانونمند پيدايښت ،پايښت ،پايداري ، او قانونمند لحظوي بدلون او تکامل پخپله د هغې د علمي قانونمند موجوديت مشهود ثبوت او دليل ګڼل کيږي.د دې خبرې يو بل انکار نه منونکې اعجاز او معرف ثبوت او دليل دا دې ، چې د دغه هر اړخيز کمي او کيفي علمي بدلون او ستر معجز ارزښونه د يوه معلوم الحال امي انسان په وجود کي تحقق پيدا کړ او د هيچا د پاره د شک او پوښتني دليل په لاس نه شو ورتلاي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر ځوک په هر موقف او موضع کې چې وو هک پک پاتې شول. دجهان ، دین ،مذهب او خدایانو په باره کې زاړه طلسمات رنګ او دژوند دټولو شئونو سره علمي کره وره پیل او یوائې علم دجهان او ټولو خلقتونو دپیدایش ،بقاء،تعادل ،توازن ،تحول او تکامل معیار او محک ومنل شو . علم همیشه هغه منطق ،هغه دلیل او هغه وسیله ده چې یوائې په منلو یې هرسړي مجبور ګڼل کیږي او په مقابل کې یې دبرهان اودعوي داقامی امکان هیڅ لپاره وجود نلري. یوائې داسلام دین ،داسلام برنامه ،داسلام اصول او مناسبات دي چې دلومړۍ کلمي ،لومړۍ جملي اولومړي بیان څخه یوه امي انسان ته داقرء په حکم سره دقرئت ،لوح ،قلم ،کتاب ،علم او دیته ورته عباراتو په تکرار تأکید کیږي ،ټولو تبعیضونو ته دپای ټکي ږدي ، بشریت دپاره دعادلانه ذات البیني مناسباتو او سولیز ګډ ژوند ابدي برنامه او شرایط وړاندي کوي او دبشري ژوند دټولو اړخونو ،طبیعي او شعوري ټولو پدیدو سره په حقیقت کي واقعي علمي کره وره پیل او لوي واحد خداي ،لوي واحد علم او لوي واحد جهان یوتربله لازم وملزوم ابدي قائم بالذات حقیقت او نه شلیدونکي بالذاتِ قانونمند واقعیت جوړوي او دخداي دمقضي الامر ارادي لَه مخې علم ،دین ،فلسفه ،واقعیتونه او عملي ژوند په یوه محور او پایداره بناء باندي اتکاء پیداکوي. که ارشمیدس ویلي وؤ چې «ماته د اتکاء نقطه راکړۍ زه دانړۍ په بل مخ اړوم» نو موږ ي نقطه چي ټولي واهي تخیلي تیورۍ ،عقاید ،نظریات او بې بنیاده وابستګۍ او تړونونه ړنګوي او هرڅه دپاره عیني واقعي بنیاد او اتکاء پیداکوي او دهر ډول شک او شبهي امکان له منځه

وړي ،یوائې هغه حقایق دي چي داسلام دظهور او اسلامي هر اړخیز انقلاب په نتیجه کي شرف دمعرفت پیداکوي. هو !دلوي خداي دلوي علم له مخي همزمان ،هم مکان ،متحول ،ستاتیک دینامیک قانونمند جهان پیداکول او په دغه لوي عظمت سره دغه لویه سراسري ابدي قانونمند ي دیوه امي انسان په ژبه ، نه د یوه کتاب په شکل چي دکوم سفر څخه یې له ځانه سره راوړې اوسي بلکه ددرویشت کلن عملي روزمره ژوند په اوږدو کې پداسي عباراتو افاده کیدل چي د ادبیاتو ،شکل او محتواله مخي یې ساري وجود نه درلوداو لو ی اعجاز ګڼل کیږ ي.حتماً هم هغه وخت ،هم نن اوهم په راتلونکي او ترابده پوري قابل قبول او بلا شکه حقیقت او واقعیت په حیث منل په کار دي. د خدای ټول خلقتونه اعجاز دي خو تر ټولو لوی اعجاز علم دې. زما په عقیده انسان لپاره دژوند دهدف ،با شعوره کار او عمل ، ډاډ من سرنوشت ، عقیدي ،دخیر ښیګڼي ټولنیزو ارزوګانو او دیته ورته نورو انساني مسئولیتونو لپاره بله ډاډمنه تکیه ګاه وجود نلري . یوائې دعلم له مخي خدای انسان خپل خلیفه وټاکه ،دا جهان دخدای دعلم له مخې قانون مند پیدادې ، ددي جهان او نظام بقاء ، معرفت ، حفاظت تحول او تکامل یوائې دعلمي کړو وړو له مخي ممکن دي .

داسلام دمخه چي په هر قوم ،قبیله اومحل کې ځانګړو ادیانو او مجازي خدایانو وجود درلود او اکثر خدایان به یا محلي واکداران او یا پخپله د بندګانو په لاس او فکر جوړ مخلوق ګڼل کیدل او په ځیني مواردو کي به دخدایانو تعداد دبنده ګانو له تعداد څخه هم زیات وؤ او دواحد خدای ،واحد علم او واحد جهان دمفکوري او مقولي سره یې هیڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمون نه درلود او ديوه ساده منطق لرونکي انسان پرې باور نه شو کولي، نو ځکه بې بنياده او مجازي خدايان او اديان هم نور دچا دپاره دمنلو وړ نه وؤ او خود منسوخ او پر ځای يی د اسلام مبين دين دټول بشريت لپاره سراسري واحد ابدي دين په حيث ومنل شو. فلسفې او دين واحد علمي مفهوم ،مضمون او رسالت پيدا کړ او په حقه سره ،لکه چې پورته اشاره وشوه په ټولو ساحو کې بنيادي علمي انقلاب رامنځته شو.

ددغه انقلاب اساسي مفاهيم څه ډول ارزيابي کيدلي شي ؟

۱ـ هغسي چي داسلام په دين کي دوحدانيت مسًله په قاطعيت سره مطرح شوي ، په بل هيڅ دين او علمي تيورۍ کي نه وه مطرح شوي. حتي په مسيحيت کي دوحدانيت مسًله د خدای ،دخدای ځوي او مقدس روح « اب ، ابن او روح القدس » دتثليث په دري ګوني اقنوم ولاړه ده .

۲ـ دخدای وحدانيت دخدای د علم په بناء د « کن فيکون» د مقضي حکم په صدور د خدای د واحد لوي جهان دپيدايش مستلزم وګڼل شو او د علمي مقدراتو له مخي انسان دخدای دعاقل او عالم خلف په حيث په قانونمند ډول دجهان په معرفت مأمور وګرځيده اود جهان وجود ،تحول او بقاء يوائي دعلم په بناء مقيده شوه او دا همغه داتکاء نقطه ده چي دمخه تردي يي دبشر دپاره شرف دمعرفت نه درلود .

۳ـ د « کن فيکون» دحکم په صدور او دعلم په بناء دجهان پيدايش ،تحول او بقاء قيديت او دهغي دتير ،حال او راتلونکي دځيړلو امکان ، دخدای دعلم او فلسفي اساسي مسًلې او موضوع ته په قاطعيت سره ځواب ووايه او په فلسفه کې يي بې مورده خيالبافيو ،تصوراتو ،اوهامو ،سفسطو او

نورو ټولو انحرافي تيوريګانو ته د پاي ټکي کښيښود . هغه تيوري چې ويل به يي « اغاز و انجام ان کهنه کتاب افتاده است» پوچه او بې معنا وګڼله او دهر چا دپاره يي د «کن فيکون» په حکم او مقوله همدا نن ورځ اودمادي وجد موجوده حالت د کار د پيل په خاطرخورا مناسب زمان او موضوع وګڼل.

۴ـ علم او قانونمندي دجهان دپيدايش ،تحول او بقاء د عمده اصل په حيث ،دجهان سره دهر ډول کړو وړو طريقه او وسيله وګڼل شول او طبعاً په دغه ډول منظم نظام کي غير قانونمند کړو وړو ته ځاي نشو پاتې کيدلې او ټول روحي ،عصبي اوعقلي ناروغان اوليونيان بايد په خپلو دتداوۍ په مرکزونو تقسيم او يا لا اقل نن دغه ضروري عمل انجام شي او نړۍ دهغوۍ دشر څخه وژغورل شي .

۵ـ په بشري ټولنه کي داسلام ظهور دانقلاب په واقعي مفهوم سره غير قابل دتصور هر اړخيزه ژور کمي او کيفي بدلون وؤ او دهري پوښتني ځوابګويه ګڼل کيږي. خدای وجود لري ؟ خداي چيري دي ؟ داجهان څه وخت پيدا شوې ؟ روح وجود لري ؟د تناسخ مسًله څه ډول ده ؟ روح څه شي دې ؟ روح مقدم دي که ماده ؟ خدای څوک ليدلې او پيژندلې شي ؟ فلسفه علم دې ؟ دفلسفي اساسي مسًله څه ده ؟ دفلسفې موضوع به څه وي ؟ ... دا ډول ټولو مسائلو او قضاياوؤته يوائي داسلامي انقلاب دظهور او اسلامي فلسفي له مخي پخپل وخت مقنع ځواب ويل ممکن دي. دغه ډول ځينو پوښتنو ته د «عينيت فلسفه» کي داسلامي انقلاب د بنيادي تحولاتو او حقايقو له مخي ځوابونه ويل شوي اوځيني نوروته به ځوان نسل دهمدغه احکامو دلاسته راوړنو په بنياد

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوابونه ووای. نن چې جمعي شعور دبلوغ مرحلې ته رسيدلي ، نن چي علم او تخنيک دارګانيک منطقي تحليل په مرحله کي دي او نن چي ددغه اوبې شميره نورو پرابلمونو په موجوديت کي نړيوال هغي ته دځواب له ويلو څخه عاجزدي او غواړي دځانونو د بقاء او تحکم په خاطر خپل اولسونه دهرډول غفلت او تباهۍ په مرضونو اخته کوي ،فلسفي ته او بالخصوص د اسلام په بناد نوي رامنځته شوي علمي فلسفي ته شديد ضرورت ليدل کيږي ترڅو دغه ټولو پوښتنو ته ځواب ووايي. مونږ غواړو د دغه فلسفي قانونمنديو او دعلومو دچټک پرمختګ په بنياد پوهان ، ځوانان او ټول هيوادوال« **افغان فلسفي څيړنيز مرکز** »جوړولو ته راوبولو او دهر اړخيز خلا قانه هلو ځلو او ابتکاراتو هيله يې وکړو .

په همدې ځای کې يوه ډيره ساده او څرګنده پوښتنه راولاړيږي ،کله چې اسلام دعلم په بناء ټول قانونمند جهان اوخلقتونه دي ، اسلا م دعلم په بناء بشري عادلانه او منصفانه قانون او مناسبات دي ،اسلام دعلم په بناء پخپله علم ،فلسفه او قانونمندي ده ، اسلام دعلم په بناء دين ،مذهب ،طاعت او عبادت يعني دنظام او ټول بشريت ترقي ،انساني سولييز ګډ ژوند او ځان او بل يعني د خدای د قانون له مخې دځان ،ټولني او په کل کې د ټولو خلقتونو عادلانه او منصفانه ساتنه ده او عالم بشريت په دغه مرحله او زمان کي ددي سزاوار او مستحق وؤ ، چې دغه ډول مکمل دين ،قانون او نظام ولري او پکار داوو عالم بشريت دا مشترک مسؤليت ، په مسؤليت سره په غاړه واخلي او منطقي ځواب يې ورته ووايي.ايا دا لازمه وه چې اسلامي پوهان او فيلسوفان د پخوانيو تخيلي ،تحريفي او

حتا کاذبو فلسفوپه پله قدم واخلي او د اسلام د حقيقي علمي فلسفې د صراط المستقيم څخه بل خوا مخ واړوي ؟که دمخه تر ددي کار دپاره منطقي بنياد وجود نه درلود ،داسلام په ظهور سره دغه بنياد هم ايجاد شو . بايد دصداقت ،عدالت او علمي مقضي او مقدري قانونمندۍ او ارزشونو په بنياد متقابل مستلزم هم اهنګ عام بشري نظام هر اړخيز سراسري عالمي

علمي منطقي مناسبات برقراره شوي واي . ليکن له بده مرغه نه اسلامي پوهان او فيلسوفان دغه علمي بنيادي بدلونونو ته متوجه او نه ددغه عظيمو علمي ارزشونو په ارزش وپوهيدل او دهمغه پخوانيو زړو فلسفو لارويان او تعقيبوونکي پاتې شول او په علمي څيړنو کې هم پخواني زوړ بنياد ،ن پخوانۍ زړه فلسفه او پخواني زاړه مناسبات تر نننۍ ورځې پورې لا همغسې زړه په زړه پاتې دي . په پيل کي ځيني مقدماتي بدلونونه رامنځته خو څرنګه چي په پخواني زاړه ترنګړ کي اضافه لدي څه نه ځائيدل او نه زاړه قوتونه نوو بدلونونو ته اماده وؤ ، يېنمن هم په کمين کې او ډير هر اړخيز امکانات يي په لاس کې لرل ، نو له همغه ابتدا څخه دفشار ساحه ايجاد او په تنګيدو شوه ، له يوي ورځي څخه بلي ته واقعيتونو ،قانونمنديو او وضعي سياسي اقتصادي بڼه غوره کوله ،کهنه پرست او کانسرواتيف مرتجع قوتونو د لازم پوتنسيا ل په ترلاسه کولو سره نوي بدلونونه پر شا وتمبول او دټولنيز ژوند په مختلفو اړخونوکي دمختلفو شعارونو دبيرغ لاندي حادترين تضادونه ،مخالفتونه ، مقاومتونه او بيرحمانه تباهۍ دوام درلود او تر نن ورځې پورې لادوام لري او نړۍ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هندسي تصاعد په سرسام آوره زیاتیدونکي تعجیل سره دتباهۍ ګړنګ په لور کشوي ، ټول نوي قانونمند علمي بنیادونه ،نوې فلسفې او نوې تیورۍ دزړو فلسفو او زړو تیوریو دزړو برستنو لاندي سا خپه پرتي دي او ترڅو پوري چې نوې فلسفه دخبیثو قوتونو دباستیل څخه ازاده نشي ،ترڅو چې حقیقت او علم معیار دحقیقت ونه ګرځي او ترڅوچي نړیوال سراسري علمي ،کلتوري پروفسیونالیستي انقلاب بریالې نشي ، نړۍ ته به هیڅوک دقطعي نابودۍ څخه نجات ور نکړې شي .

شاید پوښتنه پیدا شي چي فلسفه دنړۍ دبود و نبود ، دټولنیزژوند مختلفو اړخونو او انساني خیر ښیګڼو پوري څه اړه لري ؟داجهان قانونمند پیدادي او په قانونمند کړوړو سره یواځي ټاکلي قانو نمند نتایج ترلاسه کیدلې شي او دتحریف او مسخ کیدو امکان په کې کم لیدل کیږي. ځکه خو شیطاني قوتونه هڅه کوي واقعیتونه په خپل واقعي شکل برملا نشي او په خړو اوبو کی ماهیان ونیسي. په همدي خاطر ځینی فاسدې او حریصې کړۍ حتا هڅه کوي دعلمي ـ تخنیکي پرمختګونو مخنیوې وکړي ترڅو لاسته راوړني یي یواځي دهغوۍ په کنترول کي پاتي شي. په همدي خاطر د علومو او فلسفې اساسي مسایلو ،موضوعاتي نصاب اومفردات ،دقضایاوؤ او فرضیو طرحي ،دعلومو دمتودولوژۍ او دتحقیقاتي موادو دذاتي اوصافو ، خواصو ،نوع ،کمیت او کیفیت سره تناسب او مطابقت و نلري.

ساینسي علوم مثبت علوم اونتایج یی باید همیشه مشخص او ټاکلي وې.خو دمخه مونږ وویل چې ځا نګړي علوم

وجود نه لري او ټولې پروسې او ټول علوم په متداخل انتګریشن او متداخل تعامل کې سره قرار لري ، خو په عملي ژوند کې مونږ دغه د موادو متداخل انتګریشن او متقابل عکس العملونه ،تأثرات او متأثرات په محاسبه کې نه شو راړلې او اکثر وخت ددغه ډول محاسبو ضرورت هم نه لیدل کیږي ،او دا کار دې ته ورته وي لکه څوک چې د ډبرې سکاره د طلا په تله ګرام ګرام وتلي ،نو ځکه خو نتایج هم د واقعیتونو سره سمون نه لري. لیکن په عمل کي ډیر وخت داسي پیښیږي چې عین قضایا مختلف متفاو ت نتایج ولري چې علت یي د تیورۍ او علمي ــ تخنیکي انکشافاتو عمدي تحریف او مخنیوي او د جمعي شعوري سطحي ټیټوالي اوسي . دي کې شک نشته چي په عمل کي شاید قضایاوؤاو مسایلو کي سل په سلو کي ډیر ودقیقو نتایجو ته ضرورت نه اوسي او دټاکلو ضریبونو پواسطه نتایج دقناعت وړ وګرځي ،خو په تیوریکي مسایلو کي یواځي سل په سلو کي دقت او صحت لازمي او کافي شرط ګڼل کیږي . ځکه چي په تیو ریکي مسایلو کې که د یوه میکرون په اندازه انحراف را منځته شي ، په عملي ساحه کې کیدلې شي هغه په عظیمه اشتباه او ګناه بدل شي. په نظریاتي قیاسي استقرائی تحلیلونو او نتیجګریو کي هم نظري انحرافات دکوم دقیق علمي روش او پرنسیبونو له مخي نه تعقیبیږي او په سترو اشاباهاتو منتج کیدې شي. په صحي مسایلو کي دفوق العاده دقت سره سره چې چارې سرته رسیږي بیا هم دغه ډول اشتباهات کله چي دلسګونو ،او سلګونو زره انسانانو په تباهۍ تمام شي، وروسته له هغي لازم تدا بیر نیول کیږي.همداسي تیو ریکي انحرافات حتي کیدلې شي په عملي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساحه کي د ۱۸۰ درجو مخالف نتايجو سبب هم شي. متماتيک ، فزيک ،کيميا ، بيالوژي ،فزيولوژي او ډير نور چي ساينسي او مثبته علوم ګڼل کيږي ، قوانين يي کاملاً يو تر بله او پخپله دهر علم په ساحه کي سره فرق لري . مثلاً په فزيک کي د مخانيک ، نور ،ذروي ، کوانت ، ګراويتاسيون ، الکترومقناطيسي امواجو ،ساحه ، ذرات ، تشعشعات او نورو ساحو کي قوانين کاملاً يو له بله سره فرق لري .علوم نن ډير تخصصي او په ډيرو کوچنيو څانګو ويشل شويدي . دمخه ما پدي موضوع بحث کړي وؤ چي ځانګړي علوم وجود نلري او اکثره پروسي او علوم په متداخل شکل سره موجود او جريان لري.دعلومو په دومرههمزمان وسيع او پراخ ديفرنسييشن او تداخل سره نن دهيچا دپاره ممکنه نده خپله ځانګړي علمي لار په مسلسل ډول تعقيب او تري ورکه نشي . يواځي فلسفي علم د خداي دلوي علم يواځيني انساني ذهني خلف علم په حيث ددې جوګه او ستر رسالت لري ځانګړي علوم د خدای د لوی علم په صراط المستقيم رهنمايي او د ګمراۍ څخه يي وژغوري . دغه رسالت ، موقف ، موضعګيري او علمي کيفي ارزش له نيکه مرغه فلسفي د اسلام دظهور څخه وروسته هغه وخت تر لاسه کړچې دين او علم خپل واقعي علمي ماهيت او محتوا پيدا کړله . پدي توګه يواځي دفلسفي په لمن کي ، يواځي د فلسفي قوانينو او ديالکتيکي هر اړخيز متودولوژيک روش له مخي ممکنه ده ټول علوم په ارګانيک انتګراسيون سره په سراسري کلي منطقي قانونمندۍ واوړي او په زړه پوري علمي سيستم ايجاد او برقرار شي ي . خو له ډيره بده مرغه نه نړيوال د تعصب او تنګنظرۍ له مخي ددغه حقيقت منلو ته حاضر شول

او نه اسلامي محققين او علماء پدي قادر شول چي د اسلامي فلسفي د نوي کيفي علمي ماهيت څخه په استفادي سره زړه فلسفي بناء ړنګه او په نوي علمي بنيا د هغه اباده کړي . بر خلاف هغوۍ پخپله دزړو فلسفو په زنګ وهلو کړيو او انحرافاتو کې راګير او د اسلامي فلسفي علمى حقايق او ارزشونه يى مکدر کړل . د خدای دذات او صفاتو په باره کي يي د مشکوکو تعبيرونو ، تفسيرونو او اظهاراتو له مخې اسلامي امت او ټول نړيوال په شک او ترديد کي پري ايستل او پخپله همدوي د خدای دذات او صفاتو په باره کې تخيلي او تصوري طرحي ، تيورۍ او نظريي وړاندي کړي. حال دا چي خدای لوی ذات دې ، دانسان په شعوري طيف کې نه ځائيږي اودخدای لوی ذات دانسان دپاره هيڅکله مسخر نشي ګڼل کيدلې او نه دهغه په مقدراتو کې راتلاى شي نو ځکه انسان دهميش دپاره دخدای دذات او صفاتو دمعرفت څخه عاجز دې. پدي باره کې تخيلي او تصوري تيوري هيڅ ډول ګنجايش او مورد نشي لرلي او نه بايد څوک دا ډول بي ځايه هڅي وکړي.

زما په عقيده مونږ چي قادر نه يو په عالم الاسباب کي ټول موجوده حقايق عملاً وپيژنو ،څه ډول ممکنه ده خداي د کامل حقيقت په حيث په ټوله معنا او مفهوم وپيژندلې شو ؟انسان خپل خداي يواځي دخداي د بي ساري خلقتونو له مخي پيژندلي شي. دخداي پيژندنه زما په نظر همدومره ضرور ده چي کامل ايمان پري ولرو او زمونږ ټول شکونه په يقين بدل شي ،د خدای ددين د اصولو ،احکامو ،اوامرو اونواهيو په واقعي مفهم ځانونه پوه کړو ، طاعت او عبادت يي وکړو او دا هرڅه دټول بشريت لپاره يو شان د ښه خدمت په لار کې دهر اړخيزي

(c) ketabton.com: The Digital Library

استفادي ورړوګرځوو .

تر اوسه پوري چي د پوهانو کوم فلسفي نظريات ما لوستي دي ، ډير نامتو فيلسوفان چي په کومه موضوع يی عقل کار ندي کړي ، ددي په عوض چي په خپله ناپوهی اعتراف وکړي ، ځان پوه کړي او وروسته له هغي خپل تحقيق ته دوام ورکړي او د بي منطقه غير علمي استدلال څخه تيرشي بر خلاف په تجاهل العا رفا نه سفسطو ، مبهمو او مهملو عباراتو ، تيوريو او انحرافاتو شروع کوي او د هغوی دغه کړه وړه پخپله د هغوی د ناپوهی او بي منطقی عامل ګرځي او په مجموع کي فلسفي بهير نه جبرانيدونکي زيانونه ګالي. د پورتني بحث څخه وروسته په لږ سوچ سره مونږ دي نتيجي ته رسيږو چي د علم ،منطق او خداي لار يوه ده . پکار دادي همدغه لار ونيسو او تر مقصود منزله ځانونه ورسوؤ .

مرګ او ژوند
فنا او بقاء

مرګ او ژوند ، فنا او بقا دواړه غبرګې مقولې او مفاهيم په حقيقت کې يو بل ته ورته معنی لري ، ليکن تر ننني ورځې پورې مرګ او ژوند په خاص ډول يوائې په اصطلاح د ژوندي شيانو لپاره او فنا او بقا لږ څه په عام مفهوم سره د ټولو موجوداتو دپاره استعماليږي ۰

مرګ او ژوند يا فنا او بقا په ټولو پديدو کې د متقابلو متضاد و ديالکتيکي اړخونو په حيث وجود لري ۰ هيڅ مادي واحد او هيڅ کومه پديده د داسې ديالکتيکي تقابل څخه پرته وجود نلري ۰ مرګ او ژوند يا فنا او بقا د ټولو مبارزو اساس او د هر ډول تکامل او تغير محرک او انګيزه ګڼل کيږي .مرګ د نوي ژوند شروع او زيږوونکې او د هر نوي ژوند لارد مرګ په لور ده ۰ هره پديده او هر مادي واحد همزمان او هم مکان د مرګ او ژوند نوزاد په غيږ کې روزی او لويوي او په موازی ډول د داسی متقابل او متضاد جدو جهد په مسير کې واقع دي. هر مادي واحد همزما ن د خپلې بقا او فنا په لور حرکت کوي .مرګ سره له دې چې د هرې پديدي او هر ما دي وا حد ابدي ملګرې دې بيا هم نسبي خصلت او ماهيت لري. ژوند د مادې مطلق او ابدي خصلت دې ځکه چې ماده تل ژوندی او ابدي ده ۰ مړه ماده وجود نلري او نه به يی ولرلې شي ۰ ماده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندی ده ځکه چې موجوده ده او موجوده ده ځکه چې ژوندۍ ده. لیکن دا چې د مادې د موجودیت ډولونه یو تر بله سره فرق لري او همداسې دا چې ماده د مختلفو حرکتونو او د هغې د مختلفو کمپلکسونو په چوکاټ کې بقا لري او مختلف مادي واحدونه تشکیلوي نو ځکه ویلې شو چې ژوند هم مختلفې درجې او ډولونه لري. تر ننۍ ورځې پورې د مرګ او ژوند پدیدې او مقولې یواځې د مادي واحدونو د ځینې خاصو حالتونو او کمپلکسونو پورې منسوب او تړل کیږي او د هغې له مخې د ژوندي او غیر ژوندي موجواتو تقسیم بندي او غلط تعبیرونه منځ ته راغلي دي. حال دا چې مړ اصلاً وجود نلري. هر مرګ لکه چې مخکې هم ورته اشاره وشوه نسبي دې او هرمړې په خپل ذات کې مړ ندي. ځینې د ژوند شکلونه په پخواني ډول په همدغه مادي واحد کې دوام لري او ځینې نور د ژوند مستقل ډولونه د نوموړي نسبي مرګ په نتیجه کې منځ ته را ځي. یعنې د ژوند هغه مستقل ډولونه چې د پخواني ژوند په بندیخانه کې بندیان ؤو او نه یې شو کولې د هغه د امپراطورۍ څخه سر د باندې وباسي او یا د هغه د تحکم څخه سر غړونه وکړي خو بالاخره د مرګ او ژوند د دیالتیک په نتیجه کې نسبي مرګ منځ ته راځي او د امپراطورۍ د بندیخانو دروازې ړنګیږي. یوه لور ته د مرګ ویرجنه او غمجنه فضاً، د ژوند آخرۍ شیبې آخري ساکښنه، آخري لیدنه کتنه، آخرۍ آرزوګانې او امیدونه د ژوند د پاره آخرین تلاش او جدوجهد، آخرین احساس او درک او داسې نور. بل لورته د نوي ژوند لمړۍ شیبې خوشحالي ګانې، لمړنۍ ساکښنه او سترګې غړونه، لمړنۍ هیلې او آرزوګانې، لمړنۍ د ژوندنا ري سوري

، هوا او هوس او دې ته ورته نور ۰ داسې دې دیوه مادي واحد او یوې پدیدې د مرګ او ژوند دیالتیک او واقعیت. زما په نظر دا هغه څه دي چې باید قبول شي او د داسې لید لورې په رڼا کې د مرګ او ژوند پورې مربوط مسآئل په عیني ډول وڅیړل شي ۰

برخلاف د ایدیالیزم طرفداران ماده او ژوند سره جدا کوي او هغه د جهاني روح، مطلقې ایدۀ او داسې نورو په روادارۍ پورې مربوط ګڼي ۰ که چیرې جهاني روح وغواړي ځیني مادي واحدونو ته روح بخښي او نور ټول مادي واحدونه مړه بولي ۰ د هغوی په نظر روح هیڅکله نه مري ۰ کولې شي ماده ترک کړي او په آزاد ډول ژوند وکړي پدې توګه هغوی داسې عقیده لري چې ژوند پرته د مادې په آزاد او مستقل ډول هم وجود لري. لیکن واقعیت داسې دې هغسې چې مړه ماده وجود نشي لرلې او نه یې لري د مادې څخه پرته په آزاد او مستقل ډول ژوند هم وجود نلري. ماده ټل ژوندۍ او ژوند د مادې خصلت او یو د اشکالو د موجودیت څخه دیې. غیر مادي یا د مادې څخه پرته ژوند په هیڅ صورت سره وجود نشي لرلې. د خدای مقضي اراده همداسې حکم کوي او خدای عالم الاسباب د خپل لوی علم له مخې همدغه قانونمند پیدا او دخپلو مخلوقاتو لپاره مسخر، مقدر او د استفادې وړ ګرځولي دي. ژوند د هر مادي واحد په چوکاټ کې په هر شکل د اشکالو سره چې اوسي یواځې د همغه مادي واحد د دیالکتیک یعني د هغه د ګُلي مادي موجودیت د انرژیتیکي پوتنسیال او انرژیتیکي تعادل، تبادل او تقابل، وجدي حالت او نورو محصول او مولود دي او بس ۰ هرکله که پورتني ذکر شوي انرژیتیکي پوتنسیال او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انرژيتيکي تعادل ، تعامل ، تبدل او تقابل ، تغير کوي او يا له منځه ځي ژوند هم يا تغير د شکل کوي يا د موجوده مادي واحد په چوکاټ کی په نسبي لحاظ له منځه ځي .

د بلی خوا همغسې چې ماده په لايتناهي شکل سره متبا رزه او موجوده ده د هغې د انرژيتيکي پوتنسيا ل او انرژيتيکي تعا دل ، تعامل ، تبا دل او تقابل ډولونه هم لايتناهي دي او په لايتناهي ډول سره د فنا او بقا په لور حرکت کوي .نو د مرګ او د ژوند مسائل او شکلونه او ډولونه هم د هغې سره معادل او متناسب دي .

پورتنې بحث په عالم الاسباب کي د خدای دلوی علم د قوانينو له مخې چې انسان پرې مقدر ګڼل شوې ،ترتيب شويدې . دې کې هم شک نشته چې پدې جهان کي هيڅ عمل، هيڅ حرکت ،هيڅ تأثير او تأثر او پديده ،پرته له دې چې له ځانه پوره نښې او علائم پريږدي له منځه نشي تللې او د دغه نښو او علائمو له مخې انسان هميشه مقدر دې چې د دغه پيښو ماضي ،حال او مستقبل د ځان د پاره معلوم کړي.د دې څخه پورته د انسان د مقدراتو څخه اُچت ګڼل کيږي او يوائې د خدای د کلام او يا هغه علومو له مخې چې د خدايي کتاب په بناٌ منځته راغلي استنباط کيدلې شي. خارج له هغې ، زه پدې عقيده يم ،چې د انسان په مقدراتو کې نشي راتلای او هرڅه که څوک ووايي د اضافه ګويي او خلاف ګويي څخه پرته به بل څه نه وي . تر اوسه پوري په مختلفو فلسفي نظامونو کې دغه ډول اضافه ګويي او خلاف ګويي ګاني ډيري شويدي او کومه محصله ترې چا نده ترلاسه کړې. الغيب عندالله.

فلسفي لار

مولانا ابوالکلام ازاد ،په ۱۹۴۸ م کال کې ، کله چې د هند د ښوونې او روزنې وزير وو ،د « هند د سراسري ښوونيز کنفرانس» د پرانيستو په وخت کي وويل: « حتا د فلسفي عمومي تاريخ هم د يونان څخه شروع او د اروپا په اوسنۍ فلسفه پای مومي ،او چيني او هندي فلسفي تفکر يوائې په څنډه «حاشيه »کي پاتې دې. دا د فلسفې همغه عمومي تاريخ دي چې د هند په پوهنتونونو کي يې زده کړه کيږي .لکن تاسې ټول دا منۍ چې په نړۍ کې د فلسفي تفکر د غه ډول بدلون او تحول د حقيقت سره سمون نلري . نن څوک نشي کولې د ما بعد الطبيعه او فلسفي تفکر په ورشوکې د هند په سترو لاسته راوړنو سترګي پټې کړي . دا سمه ده چې په وروستيو وختونو کې هندي فلسفي څيړنيزو موادو په هندي پوهنتونونو کې رواج موندلي لکن د غه فلسفي هغسې چې لازمه ده د نړۍ د فلسفې په عمومي تاريخ کې منلې مقام ندې نيولې . » (د سرو پالي رادا کريشنان تر څارني لاندي د ليکونکو ډله ،د شرقي فلسفي تاريخ ، سريزه ، لومړي مخ).

د مولانا ابوالکلام ازاد د دغه وړانديز له مخې د هند د ستر فيلسوف ، د « جنتا » پارټۍ مشر او وروسته د هند صدراعظم

(c) ketabton.com: The Digital Library

رادا کریشنان په مشرۍ د فلسفي څیړنو ستره ډله جوړه او هغوی د غه څیړنې دا ډول پیل کړې: «ایرانی شاعر نړۍ د زاړه کتاب سره تشبیه کړې چې لومړۍ او وروستۍ پاڼې یې ولیدلې دي .

ما زآغاز و ز انجام جهان بي خبریم

اول و اخر این کهنه کتاب افتاده است»

او په پورته ذکر شوي لومړي مخ کې لیکي : « بشر له هغه وخت څخه چې شعور پیدا کړي،د دغه ورکو شوو پاڼو په لټه کې شو یدي. همدغه لټه او دهغې پایلې فلسفه نومیږي . فیلسوف د فلسفې د ماهیت د توضیح په باره کې کتابونه لیکي،لکن شاعر دغه مطلب په یوه بیت سره افاده کوي .»

هندي ټولنه چې د ډیري اوږدي مودي څخه په فلسفي څیړنو کې تجربې لري او د شلمې پیړۍ د علمي ـ تخنیکي پر مختللي امکاناتو څخه هم برخمنه ده ،داسي یوه با اعتباره هیًت باید د شلمې پیړۍ د علمي ـ تخنیکي ټولو پرمختګونو او امکاناتو څخه په استفاده د فلسفي موضوعاتو او فلسفي اساسي مسئلې د څیړنو د پاره نوې علمي قانونمند بنیاد ایجاد او فلسفي څیړنې د نوي عصر او نوي ایجاباتو سره سم پر مخ تللي وای.

په ډیر تأسف سره باید ووایم دغه با اعتباره هیًت خپل تاریخي رسالت ته ندي متوجه شوې، او سره د دي چې د بشري ژوند په ټولو اړخونو او د علم وتخنیک په ټولو ساحو کې د تصور څخه اوچت بدلونونه راغلي ، لکن دوی په خپلو فلسفي څیړنو کې د میلاد څخه د مخه معیارونو یعني مابعدالطبیعه تخیلي او تصوري فلسفو او د هغې څخه راوروسته نورو زړو

نورمونو او عقایدو ته وفادار پاتې شویدي . نن هم که د هند لویه فلسفه او نړیوالې فلسفې د نړۍ د قدیمي « کهنه کتاب» د ورکو پاڼو په لټه کې اوسې او غواړي د هغې د پایلو له مخې د فلسفې راتلونکي سرنوشت وټاکي، نو پایلې به یې همغه زړې فلسفې او زړې سفسطې پاتې وي.

د دغه «کهنه کتاب» د مخې او شا ، پاڼو په باره کې مونږ دمخه لیکلي وو چې ټولې پرځای دي او هیڅکله به د دي ضرورت نه وي چې فیلسوفان خپل با ارزښه وختونه د کتاب د زړو پاڼو په راټولولو مصرف کړي .که څوک پدې عقیده وي چې پخواني مادي وجدي حالتونه د خیال او تصور له مخې د «مُثُل» په بڼه په تجربي لحاظ څیړل ممکن دي ،زما په عقیده د عبث خیال او تصور پرته بل څه ندي .

هره فلسفي وضعه ، حالت او مسًله که د پرون ورځې وه او که د سبا ورځې ، که بې شمیره کلونه پخوا وه او یا همدومره کلونه وروسته ،څیړل یې د همدا نن ورځې او بلکه د موجوده لحظې د وضعې او حالت له مخې پکار دي . بل امکان او بله لار یې هیڅ وجود نلري او دا ځکه چې مادي وجدي حالتونه په مستمر لحظوي دیالکتیکي تغیر کې قرار لري او هر ډول تیر او راتلونکي تغیر یوازې د موجوده حالت د قانونمندۍ د معرفت د لاري پیژندل ممکن دي . ځکه چې جهان په لحظوي بدلون او تغیر کې قرار لري او قدیم په قدیم کې هیڅکله نور وجود نه لري، حال هم څوک په یوه وضعیت او حالت کې څوک نه شي ساتلې او ابد به هم هیڅکله ابد ته و نه رسیږي ، خو دا چې قانونمندي شکل د موجودیت د مادې دې او په ماده کې هیڅ بدلون نه شي رامنځته کیدلې ، مګر یوازې په قانونمند شکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره ، یعني دا جهان همغسې چې قانومند پیدا دی ، قانومند پایي او قانونمند بدلون او تکامل مومي. پدي قانونمنده پروسه کې دډیري کوچنۍ ذرې په کچه تناقص نشي پیښیدلی . ددغه قانونمندیو سلسله دهمیش لپاره په هر لوري په ځنځیري ډول کلکه تړلې ده او تل په قانونمند شکل سره د زمان او مکان په عمودیت او افقیت کې تعقیبیدلی شي. په هغه صورت کې چې مونږ یوائې دموجوده وضعې له مخې دحال ،تیر او راتلونکي مادي وجدي حالت فلسفي څیړنه ترسره کولی شو او فلسفه هم په عالم الاسباب کې دخداي دلوي علم یوائینې انساني ذهني خلف علم ګڼل

کیږي او انسان دهغي په معرفت مقدر او مکلف ګرځیدلی دي ،نو فلسفه هم دهمدغه مقدراتو او امکاناتو له مخي په عالم الاسباب کې د خداي دلوي علم انساني ذهني معرفت او قانونمندې افادي ته ویل کیږي. په دې صورت کې نه زاړه کتابونه چیرې پاتې دي ، نه یې د رژېدلو پانو لټون ته څه ضرورت لیدل کیږي. دا جهان قانونمند پیدا دې او قانونمند پایي ،انسان دغه قانونمندي پیژني او په قانونمند شکل سره ئي فورمولبندي کوي او همدي ته فلسفه ویل کیږي. همغسي چې مونږ په عالم الاسباب کې دخارق العاده او فوق العاده جهانونو دټولومزایاوؤ څخه مستفید کیدلې نشو د هغي په معرفت قادر او مکلف هم نه یو او منطقاً ورته ضرورت هم نه لیدل کیږي.پدي باره کي مونږ یوائي هغه څه منلي او باور پري کولي شو چي دخدای په کلام کې یي ذکر شوې اوسي . دهغې پرته په نورو جهانونو ،عالم الارواح او دخداي په ذات او صفاتو انسان نه مقدر

دې او نه مکلف . پورته چي کوم عبارت په هندي فلسفه کې لیکل شوې چي ګوندې « فیلسوف دفلسفي دماهیت د توضیح په باره کي کتابونه لیکي،لکن شاعر دغه مطلب په یوه بیت سره افاده کوي»

هم د منلو وړندیې. شعر د فلسفې د افادې ژبه نه ده او نه فلسفي قضایا او مسایل په شعري ژبه ممکن دي او نه ضروري. شعر مقید کلام دي ،شعر احساسات دي ،عاطفه ده ، غریزه ده ،شعر مبالغه،غلو او اغراق دي ،شعر ادبي صنعتونه او رنګینئ دي او دغه توکي دفلسفې د قد او قامت سره نه جوړیږي . پخپله شاعران وایي چې شعر معنا نه لري ، خو فلسفه یوائې دمعنا داره ، دقیقې او قانونمندې افادي ژبه ده. کوم مواد چې شاعر په شعرکې دخپل زړه د پټ راز د افادې لپاره په ګونګه ژبه ، چې یوائې پخپله پرې پوهیدلی شي ،او که داسې نه وي ،نو بیا خو شعر نه ګڼل کیږي ، او رښتیا هم ،کله چې یو حقیقي رښتینې فطري شاعر د سر په بیه د حقیقت اظهار ته اړووځي ، د سد سره ډډه نه شي لګولې او نه د شعور ،عقل او هوش سره سمون لري ،نو باید په ګونګه ،مهمله ،مجمله ، مجهوله او نورو دیته ورته ژبني افادو سره افاده شوې اوسي او ددې خبرو سره سره بیا هم دغه افاده رسوای عالم او دهرچا لپاره مفهوم هم اوسي. دیته ویي اصلي شعر او اصلي شاعر !

هر شاعر او هر څوک چي هڅه کوي علمي یا فلسفي شعر ولیکي ، پخپله دا هڅه د شعر دفلسفي دمنطق سره سمون نلري . شعر هیڅکله قانونمنده پدیده نه ګڼل کیږي .په شعر کي قانونمند استمرار وجود نلري او همیشه ګذرا پدیده ده ، نو ځکه خو تعریف نلري او شرط ندې چي معنا دې هم ولري. نو څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول ممکنه ده معنادار او قانونمنده پدیدي د شعري همیشه ګذرا پدیدي پواسطه افاده شي ،پداسې حال کي چې فلسفه قانونمندي فصیحي ، بلیغي ،ساده او لنډي قانونمندي افادي ته ویل کیږي او بیا هم پداسي حال کي چي تر نن ورځی پوري یو شاعر حاضر ندي حتي پخپله خپل شعر معنا کړي. اصلي فطري شاعران د خدای ، خدایي خدمتګار مخلوق دې. هغوی هیڅکله دخه او چا لپاره شعر نه لیکي. د هغوی شعر یوائي د غیر ارادي دروني احساس په بناء دهغوی د حقیقت چیغه ده او بس.فلسفه علم دي ، علمي طرحه ده ، مسًله ده قضیه اودهغې قانونمنده افاده ده ، قانونمندي او د هغي څخه قانونمنده استقرائي او قیاسي نتیجګیري ده او دا دواړه یو تر بله سره هیڅ ماهیوي او شکلي شباهت او ورته والي نلري او په هیڅ قالب کي سره جوړ نه راځي. سره ددي چې زه هم اکثراً دفلسفي شعرونو او فلسفي شاعرانو یادونه کوم او په عرف کي هم دا خبره مروجه ده چي فلان ښه فیلسوف او بسمدان ښه عالم شاعران دي او دې کې هم شک نشته چې شعر ښکلي کلام اولوی امتیاز دې او هر بل بې کیفیته او بي محتوا کلام ته کیفیت او ښکلا ورکوي نو ځکه هر څوک هڅه کوي خپل عبارات او مفکوري په شعري بڼه افاده کړي . خو ددي ټولو خبرو سره سره زه پدي عقیده یم چې د فطري شعري احساس څخه پرته د بل هر ډول احساس او مفکوري په لرلو سره شعر خپل شعري ارزش اوکیفیت له لاسه ورکوي.زه غواړم دلته د سترو فیلسوفانو د شعرونو نموني راوړم :

اګریک ذره را بر ګیري از جاي
فرو ریزد همه عالم سرا پاي

"مولانا جلال الدین بلخي"

واړه ته ئي خندول که ژړول کړي — زه پخپله نه خندا کړم نه ژړا کړم
هر یو مخ کله لایق وي د آبرو — اوښکې نه درومي په مخ د هر ناولي

زړه یې مه بوله تور کاڼې دصحرا دې
په لیدو د زخمي زړه چې زخمي نه شي

"رحمان بابا"

دکون ودفساد دمحصلې محسوس وجود یم
په زر رنګه نمایم که وم وم که نه وم نه وم

"غلام دستګیر «رڼګ»"

پدې اشعارو کې ډیر ژور فلسفي مفاهیم پراته دي . لکن دیته په هیڅ صورت فلسفه نشي ویل کیدلې. ځکه چې پدي شعرونو کې نه کومه قضیه او مسًله طرحه شوې،نه کومه فورمولبندي شته او نه کوم قانونمند منطقي او تیوریکي ثبوت .

د بشر دفلسفي پوهې څخه ډیر زیات او بلکه بې شمیره کلونه تیریږي ،په فلسفه کې ټول عمر بهترین مغزونه په کار بخت وؤ ،او فلسفه چې تر هر بل علم څخه په فصیحه ،بلیغه، منطقي او علمي ژبه خبرې کوي،بیا هم تر نن ورځې پوري فلسفه په رښتیني توګه نه ځان پیژني

اونه جهان.او شعر چې په هرلحاظ مقید کلام ګڼل کیږي ، څه ډول یې د فلسفي افادي وړ ئی ګڼلې شو ؟ په علم او فلسفه کې فصاحت او بلاغت لازمي او کافي شرط ګڼل کیږي چې په شعر کې وجود نه لري.

زه په ټول ارادت او ژور احترام سره د پوهانو هغه ستر رسالت چې دتاریخ په اوږدو کې یې خپل ټول ژوند فلسفي او نورو علمي څیړنو ته وقف کړې ،کړاوونه،ظلمونه او حتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرګونه يي منلي خو دعلمي حقيقت ويلو څخه نه دي منکر شوي او مونږ لپاره يي ستري علمي زيرمې په ميراث پريښي دي ، په پوره درناوي سره ستايم. شک نشته چي علمي حقيقتونه او واقعيتونه دسطحي په مخ برملا ندي پراته او دبې ساري زحمتونو او کړاوونو پرته دخاصو شرائطو ،وسايلو ،مادي بيز ،عصر ،زمان او نورو بې شميره فاکتورنو پورې هم اړه لري او هيح ممکنه نه ده ټولې لاسته راوړني په يو وار په يوه عصر وزمان کې په لازمو معيارونو سره ترلاسه شي. هغه لاسته راوړني چي پخوانيو پوهانو پخپلو نيمګړو او ناسمو شرايطو او ناڅيزه امکاناتو سره لرلي مونږ يي دعلم او تخنيک د پرمختګونو په پراخه امکاناتو سره نشو ترلاسه کولې.خو که مونږ نن پدي خبرو پسي ګرځو چي ګوندي دا جهان د څلورو عنصرو څخه جوړ دې هم سمه به نه وي . څرنګه چي علمي حقايق د پيړيو پدي ذخيره شوو پانګو کې يوائې لکه په بحر کې څاڅکې دنادره دانو په څير پيدا کيدلې شي. دي کې هم شک نشته چي ډيرو له دغه علمي زيرمو او تيوريو او حتي علمي شخصيتونو د تقدس او پرستش مقامونه حاصل اود اولسونو په عقيدت بدل شويدي او بايد د احترام وړ وګڼل شي ،نن يوائې زمونږ په نړۍ کې په زرګونو اديان او مجازي خدايان وجود لري او هرڅوک خپل خدای برحق بولي ، حال داچې يوائې يو خدای معبود برحق ګڼل کيږي .ايا ممکنه ده په اوسني جمعي بشري شعوري معيارونو او علمي ــ تخنيکي امکاناتو سره دغه ټول علمي او مذهبي تحريفي ازدحام چي په غير قابل تحمل محموله او نا بکاره بيرو کراسۍ او طاقت فرسا عطالت بدل شوې ، په کلي او مجموعي ډول پرته د تشخيص او

تفکيک ، دحقيقت او واقعيت په توګه ومنو ؟ حال داچې حقيقت په ټولو حالاتو کي واحد دي.

زه پدي عقيده يم ، تفکيک ضروري دې. که علمي حقايق دي او که مذهبي تعدد ، دواړه يو حقيقت افاده کوي. چند پارچګي خو لا څه چي دوګانګي هم پکي دمنلو وړ نده. نن دا يوه اړينه خبره ده چي علمي حقايق دلفظي انجړ مشوړو او دمهملو او مجهولو نامفهومو خبرو دګڼ بازار څخه راووځي او د علمي منل شوو قوانينو او معيارونو له مخي په علمي پاخه بنسټ د راتلونکي لپاره پلانګذاري شي. ډير کسان نن هم علم او دين دوه متضادي او مخالفي پديدي ګڼي او همزمان او هم مکان په يوه قلمرو کې دهغي شتون ناممکن بولي. زما په عقيده علم او دين دواړه دمعرفت ،پوهي ،نظام ،عدالت ،قانون ، اداري ، ...او ديته ورته ټولنيزو جمعي ښيګڼو يو شان رسالت په غاړه لري او په خپل منځ کې هيڅ ډول ذاتي توپير سره نلري. علم دين او دين علم دي ،ځکه چي دواړه يو شان دمعرفت رسالت لري. که څوک دا خبره راسره نه مني ، زما وړانديز دادي ، راشئ دواړه پديدي د علمي قوانينو او معيارونو له مخې وڅيړو او لازم نتائج په لاس راوړو . پدي صورت کي به هيڅ لپاره دمخالفت امکان موجود نه اوسي. تر څو چي دغه ډول سپيناوي رامنځته نه شي ،دفرصت طلبه انسانانو او به به همداسي د بوسو لاندي رواني او واقعيتونه به دپوچو او مهملو الفاظو او سفسطو په بحبوحو کي پټ او لا درکه پاتي وي.

پکار دادي ټولې فلسفي ــ علمي تيورۍ د نوي علمي ــ تخنيکي لاسته راوړنو په کچه دمنل شوو معياري قوانينو

(c) ketabton.com: The Digital Library

،مقولو ، تیزسونو او ترمنولوژیکي جوړښتونو مطابق فورمولبندي او عامه ذهنیتونو ته وړاندي شي او دعلمي حقایقو دتیوریکي قیوداتو له مخې دتحریفي تیوریو او لفاظیو مخه ونیول شي.

په افغانستان کې وروستۍ قسمي مطبوعاتي ازادي ددي سبب شو ې چې په هیواد کې بې شمیره ګوندونه ،سازمانونه ،ټولني ، ویدیو ، اودیو او چاپي خپروني دروا او ناروا اهدافو په خاطر ایجاد ،دمختلفو سلیقو له مخې داشخاصو ،افرادو په نومونو چې اهلیت ، شخصیت او اولس او هیواد ته وفاداري یې دپوښتنو لاندې دي ، افتخاري بنیادونه ،ټولنې ،منارونه او نور تاسیسات نومول کیږي ، غیر مسؤلانه القاب ، رتبې ، مقامونه، نشانونه ورکول کیږي او په باره کې یې دحقیقت څخه لیري تبلیغات شپه او ورځ دوام لري ،او پرته لدې چې سیمه ئیز ،قومي ، لساني ،مذهبي او داسې نور تعصب امیزه عداوتونه او دښمنۍ رامنځته کړي بله موخه نلري ،واقعاً نه یواځې یې دافغاني ټولنې ټولنیزه فضاء مکدره کړي بلکه تر شا داسې د بې مسؤلیته بیګانه پرستو « شخصیتونو » ډلې اوتحریفي غیرواقعي اسناد او مطبوعات پریږدي چې دافغانانو دننۍ غمیزې د حل څخه به د هغې سپیناوې او حل ډیر مشکل وي. ښه به داوي چې ددولت او حکومت د ټولو ادارو په ټولو پوړیو کې قوانین او اصول په جدي ډول مراعات او دراتلونکي وخت لپاره رهنمودي مقررات ایجاد او مراعات شي.

فلسفي قانونمندي

ډیر ځله په ذهن کې دا سې پوښتې راولاړیږي ،څه ډول ممکنه ده چې دزمان او مکان په دومره اوږده او فراخ بُعدي عمودیت او اُفقیت کې ، ډیر ډیر کلونه د پوهانو او فیلسوفانو د ژوند د خلاقه علمي فعالیت محصله دې نه یواځې مساوي په صفر بلکه په منفي نتایجو او محصله منتج شي ؟ څه ډول هغوی کولې شول د خپل با ارزښه وخت سرمایه ګذاري دداسي قمار په تخته وکړي چې د ګټنې چانس یې هیڅ موجود نه وسي؟ دوی د خپل ورځني ، میاشتیني ،کلني او دعمر د کار نتایج څه ډول ارزول ؟ دوی تري راضي وؤ ؟ که نه وؤ. ولې یې دغه بې بنیاده او بې ګټې کار ته دوام ورکاوه ؟ دوی دهغه امتیاز څخه چې په ټولنه کې یې دغه بې ثمره فعالیت په نتیجه کې ترلاسه کړي وؤ ،او د خاص وعام د مادي او معنوي هر ډول امتیاز او احترام څخه برخوردار وؤ ،څه ډول احساس کاوه ؟ او دا ډول نوري پوښتني.

۶۰۰۰ کاله دتارخي دوري اونږدي ۳۰۰۰ کاله له هغه وخت څخه تیریږي چې دپوهانود فلسفي څیړنو لیکلي اسناد مونږ ته راپاتې دي . پدې دومره اوږده موده کې دفکر او پوهي ټول وتلي او نامتو کسان ،اکادیمۍ ، پوهنتونونه ، ټول علمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکزونه او مادي زیرمې د پوهانو او علومو په خدمت کې ږدي . پخپله پوهانو څېړنیز اصول ، متودولوژي ،مقررات او قیودات ایجاد او فورمولبندي کړیدي او څېړونکي یې هدفمند منتج کار او فعالیت ته متعهد او مجبور ګرځولي. ولې دوئ قرنونه قرنونه دخپل عملي او نظري فعالیت په موده کې دومره بې مسؤلیته او بې تفاوته پاتي شویدي ؟دوی خو پدي ښه پوهیدل چې هر فعالیت ، دتصمیم ،فعالیت او منتج مثبت یا منفي لاسته راوړنې څخه جوړ دې. او خصوصاً په علمي فعالیتونو کې د ممکنه نتایجو وړاندوینه او محاسبه هم مخکې له مخکې کیدلې شي . د هرې ورځې په مازیګر او یا لااقل د هر فعالیت په ختم کې یو ساده دهقان یا تجار د خپلې ګټې او زیان اندازه ځان لپاره معلوموي . دوی پدي باره کې هم هیڅ فکر ندې کړې چې ولې خدای د « والعصر ... » یعني د مازیګر په وخت چې سود او زیان پکې معلومیږي قسم یاد کړیدې ؟د خدای په کلام کې دوخت دارزش او اهمیت په باره کې په کراتو کراتو یادونه شویده . ولې ټولو دغه پوهانو دغه اصل په نظر کې ندي نیولې ؟او پراخه پرګني یې تر ننورځې پورې په ګمراهۍ کې ساتلې دي . پوهان دا حق هم نلري چې یوازې په خپلو اعترافاتو د خپلو ګناهونو لوی پیټې سپک کړي . ځکه دعلومو لار په اصطلاح دسد سکندر تر شا مطلقي تاریکي ته نده ورته چې هر څوک دې پکې لار ورکه او ګمراه شي. دعلومو لار رڼه ،ټاکلي او معلومه ده ،یوازې اشخاص دي چې دناپوهۍ له مخې او یا تجاهل العارفانه عمدي په غلطه لار او غلط لوري قدم اخلي او په پایلو یې سترګې پټوي. دهرې علمي پروسي اغاز ،دوام او منتج مثبت یا منفي انجام معلوم

او په مشخصه او دقیقه توګه دهغې وړاد وینه کیدلې شي.

دې کې شک نشته چې ډیر پوهان خپلو علمي اصولو او پرنسیپونو ته حتا د ژوند په قیمت تل وفادار پاتې شوي او هوډ او عقیده یې نده ماته کړي . سقراط د شکران د زهرو ګوټ ته د خپلو عقیدوي اصولو د ماتولو په نسبت ارجحیت قایل شو ،برونو په سرو لمبو وروخوت خود خپلې عقیدي پټ یې وساته ، ګالیله چې ځمکې ته ګرده او خوځنده ویلې وؤ ،هیڅ ګوابن له دې عقیدې ونه ګرځولې شو او ډیرو نوروهم پدې لارکې مرګونه ، زندانونه او د زغم څخه وتلې شکنجې ګاللي ، دخپلې عقیدي پټ او تقدس یې ساتلې او ورته وفادار پاتې شویدي.

رابه شو د فلسفي په باره کې د ځینو فیلسوفانو خپلو څرګندونو ته : فیثاغورث نژدې ۶۰۰ کاله دمیلاد څخه دمخه لیکلي « عدد اصل دکائناتو دي. »(تاریخ فلسفه در جهان اسلام، دحنا فاخوریا او خلیل جر لیکنه ،دعبد المحمد آیتي فارسي ژباړه ، ۳۳ مخ) ؛ سقراط چې دفلسفي پلار یادیده او دافلاطون اُستاد ، ځیني اصول وړاندې کړي چې یو له هغو دادي «ټول محسوس عالم موجود ندې. ځکه چې بل عالم هم وجود لري ،چې پد ي عالم کې د هغې داشیاوؤ د حقایقو د سیوري پرته بل څه مونږ په خپلو حواسو نه شو درک کولې ، په بل جهان کي وجود لري. او هغه دمُثُل ،دمجردو افکارو او ازلي حقایقو عالم دي. » (همدغه کتاب ۴۵ مخ) ؛افلاطون واي « فلسفه دقدرورړ ذوق دي» (همدغه کتاب ،۴۸ مخ) ؛ ارسطو علوم په نظري ، عملي او صناعي تقسیموي، چې شامل د الهیاتو او ماوراءالطبیعه دي ، او هغې ته ارسطو « فلسفهً

(c) ketabton.com: The Digital Library

اولي» واي .» (د همدغه کتاب ۶۰ مخ) ، کانت او هګل په اواخرو کي د حواسو په باره کي شک پیدا کړ او ویل ئي « عقل یوائیني داور دي چي کولي شي د حسي مدرکاتو په باره کي قضاوت وکړي. اما کانت وویل چي ریاضیات د تجربي څخه مستقل او د تجربي دمخه یو حقیقت دي، د پنځو مجذور پنځه ویشت کیږي اود حواسو تصدیق پوري اړه نلري.» (تاریخ فلسفه ، دویل دورانت لیکنه ، دعباس زریاب فارسي ژباړه ، ۲۲۸ او ۲۶۳ مخونه)؛ ؛ماتریالستان پدي عقیده دي « څرنګه چي دذهن تاثیر په بدن باندي انکار نه منونکي دي ،پس ذهن هم باید دجسم او تن په څیر ، لکه صفرا ،مادي او جسماني اوسي .» دکارت واي « فکر کوم پس وجود لرم .» ؛ایدیالستان واي « ددکارت په قول څرنګه چي زمونږ وجود زمونږ دمفکورې وروسته عرض وجود کولې شي، نود نورو شیانو وجود هم زمونږ دمفکورې مدیون او هغه وخت موجود یدلې شي چې زمونږ دحواسو پواسطه درک او ذهني وجود پیدا کړې ؛ جسم دمفهوم څخه پرته بل څه ندې او ماده یوائې مجموعه دتصوراتو ده.»او بالاخره ، دمخه مونږ د «فلسفي لار» په موضوع کې ولیکل چې د شلمې پیړۍ د لومړۍ نیمایي په اخرو دوه کلونو کې چې علم او تخنیک په کافي اندازه پر مخ تللې، قوي او با صلاحیته فلسفي تیم چې د «سر و پالي رادا کرشنان» په مشرۍ تاکل شوې وؤ ، هم دې نتیجي ته ورسیده چې دجهان په باره کې د فلسفي څیړنو دکتاب لومړۍ او اخري پاڼې ورکې دي او « بشر له هغه وخت څخه چې شعور یې پیدا کړې، ددغه ورکو شوو پاڼو په لټه کې شو یدي. همدغه لټه او دهغې پایلي فلسفه نومیږي . فیلسوف دفلسفي دماهیت د توضیح په باره

کې کتابونه لیکي،لکن شاعر دغه مطلب په یوه بیت سره افاده کوي .» او پدي باره کي یو څه لنډ بحث او ضروري یادونه همغلته هم شویده.

د پوهانو په پورتنیو څرګندونو تبصره ددي دپاره چي موضوع اوږده نشي لازم نه ګڼم او دبلي خوا دمخه هم پدي موضوعاتو کافي بحثونه شوي دي. خو دومره باید ووایم او درانه لوستونکي هم پخپله قضاوت کول شي چې د فلسفي ډیرو ژورو او اساسي مسایلو سره په پورتنیو تیوریکي فورمولبندیو کې څومره سطحي ، غیر مسؤلانه او ساده لوحانه کړه وړه شوي او دخپلو مقدراتو او امکاناتو څخه وتلې مسایلو لکه د عالم الارواح جهان اوحتي د خداي ذات او صفاتو په باره کې یې پرته دهر ډول صلاحیت او قانونمند منطق څخه کورکورانه تصوري او تخیلي بحثونه کړیدي.

د تیرو فلسفي بحثونو ،تحلیلونو او څیړنو څخه مونږ دي نتیجي ته ورسیدلو چې دخدای ټول خلقتونه او په هغه جمله کې انسان هم دخدای د عالم خلف مخلوق په حیث ، یوائې د خپلو خپلو مقدراتو په کچه مختار او ددغه محدودې څخه وتلې دخدای دمقضي ارادې دجبر تابع ګڼل کیږي. په همدې دلیل مونږ پدې عقیده یو چې په عالم الاسباب کي مطلق مختار او مطلق مجبور وجود نه لري. مونږ پدې هم پوهیږو چې انساني شعوري طیف څومره محدود او د هغې څخه وتلې ورشو بشري لا شعور پورې اړه لري. لا شعوري ورشو ګاني یوائې د شعور او لاشعور د دیالکتیک له مخې په قانونمنده بڼه او همداسې دالهام او وحي په شکل هم په نسبي توګه قابل ددرک او فهم ګڼل کیږي . پدې باره کې دشپږم حس تر عنوان لاندي موضوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې په کافي اندازه بحث شویدي.دا ممکنه نده چې هر څوک د هر څه په باره کې بې بنياده فلسفي بحثونه وکړي او علمي قانونمند حقيقتونه او واقعيتونه دې تر لاسه کړي . په همدې ډول که مونږ يوه قضيه، يوه فرضيه او يا هر ډول بله علمي مسئله بې بنياده او يا په غير علمي شکل طرحه کړو، نه يې علمي قانونمنده منطقي افاده ممکنه ده او نه په حقيقت او واقعيت باندي ولاړه منتجه نتيجه او فورمولبندي تري ترلاسه کيدلې شي. په نتيجه کې ويلې شو، ټول فلسفي مسايل چې تراوسه پورې په واهي، تخيلي او تصوري غير واقعي بنياد باندې بنا ء شويدي ،د هغې توضيحي افاده، فورمولبندي او تيوريکي جوړښت نه دواقعيت سره سمون لري او نه پکې علمي قانونمند منطقي تسلسل منځته راتلې شي. په حقيقت کې پخپله دغه روش او نا سمې طرحې هر څيړونکې په غير علمي او غير منطقي استدلال مجبورکړي، ځکه د ناسمې قضيي د طرحې په بنا ء ممکنه نده منطقي قانونمنده علمي فور مولبندي رامنځته شي . په نتيجه کې داکثره پوهانو فلسفي هڅې عمداً اويا ناخود اګاه په مهملو ، نامفهومو او مغلقو عباراتو او سفسطو باندې بدلې شويدي . ولې پوهانو خپل علمي مسائل او قضايا ناسم او بې بنياده طرح کړيدي؟ولي هغوی تر اوسه په خپله دغه عظيمه غلطۍ نده پوهيدلي؟او بيا ولې دوی پدې نپوهيدل چې ټولي فورمولبندۍ، پريکړې او نتائج يې غلط او دمنلو وړ ندي؟ ځکه د هرې علمي مسئلې دنتيجي په صحت او غلطۍ پوهيدل ممکن کار ګڼل کيږي. سره ددې چې ډيرو پوهانو وقتاً فوقتاً شعوري يا لاشعوري، مستقيم يا غير مستقيم دخپل ذهني جبر د تاثير او درک لاندي

ځينې ډيري دقيقي يادونې اوفرمولبندۍ کړيدي (ځکه چې هر څوک ، هر وخت عملاً د خپل ذهن د تاثير لاندې دي او کيدلې شي ځيني وختونه په لاشعوري ډول قانونمندې دقيقې علمي څرګندونې وکړي لکه هګل چې نا خود اګاه دعيني ايدياليست په حيث فکر کاوه، د مطلقې ايده د تکامل د مراحلو دطبقه بندۍ د قوانينو ديالکتيک فورمولبندي کوي ،برخلاف ماتريا ليستي ديالکتيکي قوانين يې فورمولبندي کړي وؤ . په فلسفه کې ددغه ډول بې بنياده مسئلو طرحه له ډيره بده مرغه چې عموميت لري . اساسي مشکل پدې کې دي چې پوهان د خپل ذهني جبر د تاثير لاندې د ځيني حقايقو دقيقي څرګندونې کوي ،خو په علت او دليل يې نه پوهيږي او دموجوده خرافاتي ، جادويي ،پيريانو ،ديوانو ، بلاګانو او دې ته ورته کيسو ، داستانونو ،فلمونو په بنياد د ناسمو ،دواقعيت څخه ليري او مزخرفو فورمولبنديو د وړاندي کولو جرئت پيدا کوي او يوه ډله نور پوهان په پټه ، سترګود هغوی دغه ټول ناسم اعمال ستايي اوفلسفه د ګمراهۍ لار نيسي ،کومه قانونمنده فورمولبندي او تيوري او دقناعت وړ نتائج په لاس نه ورځي او په همدې علت فلسفي هم تر اوسه پورې نزولي انحطاطي مسير طي کړي دي. نن هم ټولو نړيوالوته ناسمې طرحې ، تحريفي تيورۍ او کاذب حقايق سم برېښي . فلسفه پخپله پخپل ځان د تخيلاتو ،تصوراتو ، ابهاماتو له لارې د هر ډول تورونو عامل ګرځيدلې ده. پکار دادي چې فلسفه د خپل علمي ماهيت مطابق خپل هويت تثبيت کړي که نه نو هر څوک به حق لري وواي چې «هر څه پوچ او بې معنې د فلاسفه وو په کتابونو کي پيدا کيږي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړي علوم دعملي تجربي تدريجي اصلاحاتو «Korrektion» او دځيني تدقيقي علمي ضريبونو د استعمال دلاري نسبي علمي حقايق او نتائج ترلاسه كولې شي او سره ددې چې ځانګړي علوم د ځانګړي واقعيت او حقيقت په ځير وجود نلري بيا هم د «احتياج مادر ايجاد» د مقولې په بناء يي كافي علمي زيرمې او حقايق ايجاد كړيدي . فلسفه چې دعامو قوانينو اوعامو مفاهيمو د علم په حيث عملي تجربي امكانات نلري ،دځانګړو علومودغه ډول عملي تجربي قانونمند نتايج او حقايق كيدلې شي د نسبي عملي تجربي فاكتور په حيث ومنل شي او د همدغه نتايجو د قياسي استقرايي منطق په بناء فلسفه نه يوازې په تخيلي او تصوري بلكه په نسبي عملي او تجربي شكل ارزول كيدې شي او دهغې د نتايجو د قيمت ګذارۍ دپاره ډيره مناسبه لار او وسيله ګڼل كيږي . په نتيجه كي ويلې شو چې فلسفه يوازې تخيلي او تصوري علم نه بلكه د عملي تجربي واقعيتونو په بناء نسبي عملي تجربي علم ګڼل كيږي او همداسې فلسفي علمي نتايج دخداى دخلف علم په حيث د لوى جهان د لابرا توار دعملي نتايجو په بناء د عملي ارزوني قابليت لري.

په پاى كې پدې ساده تقسيم بندۍ او تفكيك قناعت كوو : هر فلسفي علم او قانونمندي ځانګړې علم او قانونمندي ګڼل كيدې شي . لكن ځانګړې علم او قانونمندي آو يا دهغوۍ ميخانيكي مجموعه هيڅكله فلسفي علم او قانونمندي نشي ګڼل كيدلې. هر علم قانونمندي ده لكن هره قانونمندي علم ندي . د مثال په ډول اتشفشان ،زلزله ، سيلاب ، انقلاب ، انفلاق ، احساسات ،عواطف ،غريزه ، شعر او ډير نور سره ددي چې

قانونمندي پيښې او اعمال ګڼل كيږي خو علمي فورمولبندي، تيوري ،افاده او تعريف يي ممكن ندې. ځكه چې هر يو له دغه پيښو په عين شكل دوهم وار نه تكراريږي يعني استمرار پكې وجود نلري ،او علم مستمري قانونمندۍ ته ويل كيږي. د خداى علم په ټولو علومو او قانونمنديو محيط علم دې او سره ددې چې انسان په ځمكه او جهان كې خداى خپل خليفه ګڼلې او فلسفه چې مونږ په عالم الاسباب كې د خداى د علم خلف علم بولو ، حتا په كوچنۍ قضيه كې يي دخداى دعلم قايم مقام نه شو ګڼلې. ځكه چې خداى په ټولو زماني ، مكاني ،كمي ،كيفي ابعادو اوا وصافو هر وخت علم لري. او انسان ددغه ډول امكاناتو څخه د تل دپاره عاجز او يوازې د خپلو انساني مقدراتو او شعوري امكاناتو په تنګ محاط محيط كې مقدر او مكلف ګرځول شويدې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه او ځانګړي علوم

١ـــ فلسفه : فلسفه دعالم الاسباب او ټولو خلقتونو دخلقت ، تغیر او تکامل « دیالکتیک » دڅېړنې او قانونمندي افادي علم ته ویل کیږي .

ـــ دفلسفي موضوع: یواځي عالم الاسباب اود هغي پوري اړونده قانونمندۍ څېړي . خارج له هغې « عالم الارواح او دخدای ذات او صفات » د انسان په مقدراتو کې نه راځي ، دانسان لپاره نه مسخر دي او نه مقدر او نه خدای انسان د هغي په معرفت مکلف ګرځولي ،نو ځکه یي دمعرفت او پوهې څخه د همیش لپاره عاجز دي او یواځې په هغه څه پوهیدلې شي چې دخدای په کلام کې یي ذکر شویدي او باید باور او ایمان پري ولري .

ـ فلسفي اساسي مسایل :

ـ « ذهنیت نسبي عینیت او هر مشخص ذهنیت عینی واقعیت دې» ؛

ـ «دا جهان یواځي په قانونمند حالت او بېنه سره وجود لري ،قانونمند پیدا ،قانونمند پایي ،قانونمند بدلون مومي او

تکامل کوي. یعني قانونمندي شکل دموجودیت دمادې دیې»

ـ « ماده متحرکه ده ځکه چې موجوده ده او موجوده ده ځکه چې متحرکه ده. ماده پرته له حرکته وجود نلري. حرکت شکل دموجودیت د مادې دې »؛

ـ « مطلقه بې شعوره او مطلقه با شعوره ماده وجود نلري» ؛

ـ « مطلق مختار او مطلق مجبور نشته »

ـ « فلسفه دین او دین فلسفه ده ،ځکه چې دواړه یو شان د خدایي خلقتونو د معرفت متضمن دي» ؛

ـ « ماده قانونمنده او هره قانونمندي مادي ده»

ـ « ځانګړي مستقل علوم په حقیقت کې په مستقل ډول وجود نه لري »؛

ـ « غیر مادي ایدیا لیستي فلسفي په عالم الاسباب کې حقیقت نه لري »؛

ـ« حرکت په عالم الاسباب کې د خدای دلوی علم دعامې قانونمندۍ او دهغې دټولو خصوصي حالتونو په پروسه کې دټولو پیدو دظهور او متقابلو اړونده مناسباتو دعلت او معلول مسبب ګڼل کیږي» ؛

ـ « دا جهان همغومره متنوع ،متفاوت ، رنګارنګ او متغیر دي لکه څومره چې حرکتونه متنوع، متفاوت ، رنګارنګ او متغیر دي. دا جهان همغوره ابدي دې لکه څوره چې حرکت ابدي دي.لوی خدای دخپل لوی علم دعامې قانونمندۍ له مخې دلوی جهان او حرکت متقابل ابدیت او موجودیت یو تربله سره لازمي ابدي علت او معلول او قائم با الذات اوخلل ناپذیر ګرځولې او یواځې دقضاء او قدردلوی علم دجبر او اختیار له مخې په هغې کې تغیر او تصرف ممکن ګڼل کیدې شي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ « ... او داسي نور په هره ساحه کې اساسي مسایل فورمول بندي شي.

ـ فلسفه مجرد علم دي که مشخص؟: مشخص پدي مفهوم چې یواځې په عالم الاسباب کې د خلقتونو او پدیدو د پیدا ایښت، پایښت، بدلون او تکامل د دیالکتیکي قوانینو څخه بحث کوي او د خدای د ذات او عالم الارواح د موجودیت د قوانینو د معرفت څخه پدې جهان کې د همیش لپاره عاجز او یواځې په هغه څه ایمان او باور ولرل شي چې د خدای په کلام کې یې ذکر شوې او یا د علم او قانونمند منطق د اصولو او قوانینو سره سمون لري .

مجرد پدې مفهوم چې د عالم الاسباب د دیالکتیک د خورا عامو قوانینو څخه بحث کوي . څرنګه چې ټول خلقتونه په عملي او تجربي قانونمند ډول عرض وجود کوي او د انسان دلپاره په زماني او مکاني ،افقي او عمودي ابعادو کي همیشه د تجربي وړدي نو فلسفي علمي نتایج هم د ځانګړو علومو د عملي تجربي قانونمندو منطقي نتایجو له مخې د قیاسي استقرائي قانونمند منطق په بناء نه په تخیلي او تصوري بلکه په نسبي عملي او تجربي شکل ارزول کیدې شي.د شعور او لاشعور د دیالکتیک په پروسه کې هم لاشعوري حقیقتونه او واقعیتونه د خداي د مقضي ارادي له مخې په شعوري پروسو او حقیقتونو او واقعیتونو بدلیږي او دا د فلسفي عملي تجربي افادې یوه بله لار او طریقه ګڼلې شو .

ـ د فلسفې او ځانګړو علومو دیالکتیک:

د مخه مونږ دې خبرې ته اشاره کړې چې ځانګړي علوم په ځانګړي ډول وجود نلري او ټولې پروسې او قوانین د مختلفو

خلقتونو او پدیدو د کمیت ، کیفیت او نورو خصوصیاتو له مخې په متعادل او متناسب متداخل ډول جریان پداکوي او د مختلفو ځانګړو خلقتونو د ظهور او ایجاد سبب ګرځي. د دغه خلقتونه د مختلفو لویو او کوچنیو نظامونو په حیث د خپل ذات البیني متعادل او متناسب دیالکتیک له مخې لوی او واړه نظامونه او په کل کي د عالم الاسباب لوی نظام جوړوي. د دغه بې شمیره نظامونه ،پدیدي او خلقتونه د خپلو ځانګړو ذاتي خصوصیاتو له مخې لکه فزیکي حالت یعني جامد ،مایع ،غاز ،تشعشعي ،الکترو مقناطیسي ،جاذبي « Gravitation »او نورو ساحوي تفاوتونو ؛ مادي جوړښت لکه عضوي ،غیر عضوي او په عضوي کي لکه نباتي ، حیواني ؛ د ترکیب له مخې لکه فزیکي ،کیمیاوي او بیولوژیکي او ډیرو نورو خصوصیاتو له مخې د قانونمندۍ په ټولو ابعادو او جهتونو کې یو تر بله سره کاملاً فرق لري. په مجموعي ډول د یوه تعامل چې په متداخل شکل سره په مادي واحد کې جریان پیداکوي ،همزمان او هم مکان د دیالکتیکي پروسې په حیث د ټولو قانونمندیو په نظر کې نیول او په متداخل ډول د هغې محاسبه ډیر مشکل او حتا ناشونې کار دې. په همدي علت د فلسفي او ځانګړو علومو تر منځ ویش « Differentiation مجبوري لازمي ګڼل کیږي.

د فلسفي او ځانګړو علومو د مجبوري لازمي ویش په هکله ما دغه یو ډیر ساده مثال ذکر کړ. د فلسفي او ځانګړو علومو د مناسباتو او دیالکتیک په باره کي د مخه ماڅه ناڅه ذکر کړي دي. بیا هم که لازمه وه ، اضافي بحث به پري وشي.

د دغه ویش دوهم علت به زما په نظر دا هم وي چي په ځانګړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

علوموکي ،څرنګه چې ډير دقت ته ضرورت نه ليدل کيږي او دعملي تدريجي تجربي اصلاح اوهمداسې د تدقيقي ضريبونو په کارولو سره ځينې قانونمندې محاسباتي نيمګړتياوې رفع کيدلې او يا اقل کچې ته راټيټيدلې شي . که چيرې له دغه پرنسيب څخه ګټه پورته شوې نه واى، نه به ځانګړو علومو د نن ورځې په کچه پرمختګ کړې وې او نه به فلسفې د خپلو نتايجو د تصديق په خاطر عملي ثبوتي دليل درلودلې.اوعلمي څيړنې به په کل کې بې نتيجي اومنجمدې پاتې وې.

که چيرې في مادي واحد عنصر ، مخلوط او يا مرکب په نظرکې ونيسو او يواځې د حرارت فاکتور ته په ترتيب سره تغير ورکړو ، وبه وينو چې دحرارت په تناسب ددغه مادي واحد فزيکي حالت د مادي منجمد څخه مايع ، غاز ، تشعشعي ، الکترومقناطيسي ،فوتوني او ډير نور حالتونه غوره کولې شي. که چيرې مونږ د قوانينو بدلون يواځې په دغه يو بعدي مسير کې په نظرکې ونيسو ، وينو چې: په جامد حالت کې ساده ميخانيکي فيزيکي قوانين جاري دي ؛ په مايع حالت کې په هايدروليکي ؛ په غازاتو کې په آيروديناميکي ؛ په تشعشعي حالت کې دشعاعاتو دقانون ؛او په الکترو مقناطيسي ؛ فوتوني او نورو ساحو کې په نورو کاملاً متفاوتو قوانينو بدليږي « ددي په څنګ کې په هره مرحله او هره قدمه کې نور په لسګونو قوانين زيږي او هر يو خپلې خپلې ريښې ځغلوي ، خو هغه مونږ په نظر کي نه نيسو ځکه مونږ موضوع ديو بعدي حالت په يوه مسير کې څيړو » . بيا هم که مونږ يواځې ساده ترموديناميکي قانوني تسلسل په دغه مسيرکې په نظرکې ونيسو . وينو چې: په جامد کې د حرارت انتقال دماليکولونو ،

اتمونو او ذراتو د اهتزاز دقوانينو ؛ په مايعاتو او غازاتو کې بيا هم په متفاوت شکل د کتلوي مقدارونو دکانونشن «حرکت» په شکل ؛ او په نورو ساحو کې بيا هم په نورو متفاوتو قانونمديو او کله چې فوتوني حالت يعني کله چې سرعت دنور سرعت « ۳۰۰۰۰۰ کيلو متره في ثانيه » ته رسيږي قوانين کاملاً په بل ډول تغير کوي او علم تر اوسه پدي نظردي چې هيڅ مادي واحد له دي پورته سرعت نشي ترلاسه کولې او دا اخرين حد د سرعت کڼل کيږي چې تر اوسه يې بشر پيژني ،خو زما په نظر ، پدې باره کې مطلق حکم صادرول نه منطقي دې او نه ضروي . تر اوسه پوري مونږ موضوع په يو فاکتوري خطي مسير کي او هغه هم د يوه ډير ساده شکل په نظر کې نيولو سره څيړلي ده. که چيرې مونږ څو فاکتوري او څوبعدي حالتونه ددغه ساده قضيي وڅيړو موضوع به نوره هم مشکله او که چيري مونږ موضوع د يوه ساده واحد عنصر ،مخلوط او مرکب په چوکاټ کي نه بلکه د څو عنصري ، مخلوط او مرکب په چوکاټ او يا دهغي څخه هم پورته دغير عضوي ،عضوي ، نباتي ، حيواني او يا دهغې څخه هم پورته د ذهني مادي واحدونو او کامپلکسونو په چوکاټ کې مطاعه کول غواړو .
محترم لوستونکي څه فکر کوي ؟ننني بشري جمعي شعور او موجوده علمي ــ تخنيکي وسايل به يې دمحاسبي له عهدې څخه ووځي؟ په قاطعيت سره ويل کيدې شي چې په نظري ډول په پرنسيپ کې هو ، خو په عملي ډول نه ! ! ! لکن د خداى په لوى علم کې ددي کار لپاره ټول قانونمند امکانات برابر شويدي . او پخپل وخت سره به که ژوند باقي وو دامکان په صورت کې لازم بحث وشي . په غير صورت کې به راتلونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نسلونه یي حتماً د تحقیق او محاسبي د عهدې څخه څه نا څه ووتلې شي . ما دا نسبتاً ساده مسًله د قضایاوو داِشکال د نمایش په خاطر نده ذکر کړي بلکه د فلسفي مسایلوَ د مختلفو بعدونو د عمق او بیا هم د ټولو مشکلاتو سره سره ، په هغې کې د حل دلارو د موجودیت د نمایش هڅه وکړه. او یوائې په همدي خاطر !

دا ډول قضایا په مختلفو ساحوکې په مختلفو شکلونو ، بعدونو او ژورتیا سره مطرح کیدلې شي .

د مخه ما آیرو دینامیکي قوانینو ته اشاره وکړه.غواړم د پورتنۍ مسًلې دلا ښه پوهاوي په خاطر په تخنیکی چوکاټ کې په مسًله بحث وکړم .د هوا بازۍ د تاریخ شروع روسان د مژایسکي خو امریکایان د رایټ د ورونو د ابتکار څخه بولي.په هر صورت هوابازي په عملي ډول د شلمې م پیړۍ د شروع څخه پیل او نژدي دیوي پیړۍ په عمر کې یي لوړ افقونه تسخیر کړیدي.په ابتدا کې پوهانو فکر کاوه ، کله چې د طیارې د الوتنې په وخت کې د هوا ذرات په طیاره لګیږي ،د پورته کیدو «د برداشت» قوه تولیدیږي . وروسته ژوکوفسکي په اثبات ورسوله چې آیرودینامیکي د برداشت قوه د هوا د فشار د تفاوت په نتیجه کې چې د الوتنې په وخت کې د طیارې «الوتکي» دوزر دلاندې او باندې سطحو تر منځ منځته رائي ، ایجادیږي .وګورو چي آیرودینامیکي قوانین د سرعت د فاکتور په تدریجي تغیر سره څه ډول تغیر کوي ؟ په ابتدا کي د الوتکو د پاره هم په یو څه تفاوت د موټر د انجن څخه استفاده کېده او هغه پدي معنا چې د الوتکې په انجن کې سلندرونو په ستاره اي شکل سره قرار درلوده چې پکو ته یي دوراني حرکت ورکاوه او

هغوی د کشش قوه تولیدوله . پدې انجنونو سره ممکنه وه الوتکه یوائې له ۳۰۰ تر ۴۰۰ کیلومتره في ساعت سرعت ولرلې شي. دد ي څخه پورته د پکي د مقاومت زیاتوالي د سرعت د زیاتیدو مخه نیوله . د سرعت دزیاتوالي په خاطر پوهانو دزاړه حکمت له تجربو څخه په استفاده د جیټ انجن کشف کړ ، خو پکه د کشش د قوې دوسیلي په حیث پاتې شوه . پدې صورت کې نیمه قوه پکي او نیمه نوره د توربین څخه په سرعت سره خارج شوو غازاتو تولیدوله او الوتکې له ۷۰۰څخه تر ۹۰۰ کیلو متره في ساعت اعظمي سرعت نیولې شو. بشر زیات سرعت ته ضرورت درلود او ددې کار لپاره بې پکي خالص جیټ انجنونه جوړ شول او پدې وسیله د الوتکې چټکتیا د غږ له چټکتیا څخه واووختله.ددي سرحد څخه په اووختلو آیرودینامیکي قوانینو تغیر پیداکړ او ددي په بناء باید د الوتکي جوړښت هم تغیر کړي واي او مونږ نن وینو چې د غږ څخه چټکې الوتکي د نورو الوتکو په نسبت بل ډول جوړښت لري . د الوتکې د جوړښت په تغیر سره د الوتکې سرعت زیات او د غږ د سرعت دوه ،دري برابره او لا نوره هم زیات شو .د انجن د ننه کمپریسور او توربین د مقاومت د زیاتیدو په نسبت بیا پرابلم پیدا شو . د الوتکي او د غږ د سرعتونو تناسب په « M » سره ښودل کیږي او د « ماخ »د عدد په نوم یادیږي . لازم داوو ، کومې الوتکې چې د غږ دري برابره او زیات سرعت درلود بې کمپریسوره او بې توربینه جیټ انجنونه ورته جوړ شوي واي . نن د غه ډول انجن لرونکې الوتکې موجودې او اکثره بې پیلوټه الوتکې دا ډول انجنونه لري ،خو د هغې د پاره پکار دادي چې لومړي یي بله الوتکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته آو تر لازم سرعته ورسوي ، څرنګه چې دغه ډول الوتکې یا اکتشافي او یا الوتونکي بمونه وي ، نو بعدي پروازئي درادار او په ځیني مواردو کي د پیلوټ پو اسطه کنترولیږي .

پوهان نن دنوروا و نورو ،حتي فوتوني انجنونو د جوړ ولو په فکرونو کې دي چې همزمان هر چیرې چې وغواړي حاضر او هر ډول امکانات ولري . پدي بحث کې مونږ یواځې د سرعت د پارامتر په تغیر سره وویل چې قوانین په ټولو مراحلو کې په کافي اندازه تغیر کوي .که مونږ د ټولو پارامترونو دتغیراتو تأثیر په نظر کي ونیسو دا مسًله به لابغرنجه هر اړخیز نوربعدونه هم پیدا کړي . په نتیجه کي ویلې شو که پرنسیباً دفلسفې او ځانګړو علومو ویش ناممکن بریښي ، عملاد ًمجبوریت له مخې لازمي ګڼل کیږي . دفلسفې او ځانګړو علومو د دیالکتیکي عدم ارتباط په صورت کې که فلسفه عملي تجربي ثبوتي دلیل دلاسه ورکوي ، ځانګړي علوم هم ممکن نده چې خپل واقعي موقف ،لار او ګودر پیدا کړې شي . د هغې متقابل دیالکتیک ضروري او جبري او لازم وملزوم ګڼل کیږي.

مقضي او مقدره « د خالق او مخلوق » اراده

مقضي او مقدره ارادې د قضاء او قدر د قانون په لوی جهانګیر محاط محیط کې ،یوتر بله سره د لوی جهان او د هغې د ټولو خلقتونو د پیدایښت ، پایښت او دیالکتیکي بدلون او تکامل ،علت او معلول انګیزه او یوائیني لوی علمي قانونمند وجودي وجدي حالت ګڼل کیږي . انسان د خدای دذات د پیژندنې او توصیف څخه دهمیش دپاره عاجز دې. پدي صورت کې هر چاته دا پوښتنه پیدا کیدلې شي چې دخالق او مخلوق ترمنځ د ارتباط لار او وسیله به څه ډول وي ؟ په کوم دلیل او وسیلي سره خدای او انسان ارادي دیالکتیکي ارتباط لرلې او انسان د خدای د عالم خلف په حیث لازم دیالکتیکي مقدرات حاصلولې شي ؟مونږ ددي خبرې شاهد او پوهیږو چې د مادیت او معنویت په غیر واقعي بنیاد د فلسفې داساسي مسًلې مطرح کولو ، په فلسفي نظام کې څومره بې مورده ځانګړتیاوې ،تناقضات ، موضعګیرۍ او اختلافات رامنځته او لا تر اوسه په خپل حال باقي پاتې دي. فکر کوم ، هغه ډیره

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمده او اساسي مسئله اود هغې په اړوند نور فلسفي قضایا مونږ وکولې شول د عینیت د فلسفې د موضعګیرۍ له مخې په ثبوتي ډول فورمولبندي او شاید د پوهانو د توجه او قناعت وړ ګرځیدلې اوسي. زمونږ په آند ډیرو فلسفي مسایلو ته په دغه تیوریک بحث کې ځواب ویل شوې ، دشک او تردد جرړې له منځه تللې او په لازم لوري د تحرک پوره امکانات برابر شویدي.

همداسې په فلسفي بحثونو کې مونږ د عالم الارواح ، جنت، دوزخ ، اعراف ، برزخ ،لوح محفوظ ،مُثُل ،د خدای د ذات او صفاتو او ډیرو نورو مثایلو په باره کې د ډیرو سترو فیلسوفانو او پوهانو د فلسفي بحثونو شاهد هم یو .حال داچې دغه ټول بحثونه دانسان دمقدراتو او ممکناتو څخه وتلې کار ګڼل کیږي ، مګر هغه چې یې دخدای په کلام کې ذکر شوې اوسي. زما په عقیده هغومره چې پدې باره کې یې دخدای په کلام کې ذکر شوې ، همغومره به ضروري او حتمي ګڼل کیدل . خارج له هغې ، زیاتو معلوماتو ته به ضرورت نه لیدل کیده نو ځکه یې نه دخدای په کلام کې ذکر شوې، نه دانسان په مقدراتو کې راځي او نه یې انسان په معرفت مکلف ګرځول شویدي .نو ځکه اضافه له دې ،کومې هڅې چې پوهانو او فیلسوفانو په تصوري او تخیلي شکل پیل کړي او اوس هم دوام لري کاملاً د نا ممکناتو څخه دي او بې مورده ګڼل کیږي .مونږ پدې باور لرو چې انسان دخدای د کامل معرفت او توصیف څخه دهمیش دپاره عاجز دي ، ځکه چې خدای دلوی حقیقت په حیث د انسان په شعور کې نه ځائیږي ،خو په عالم الاسباب کې د خدای د خلیفه په حیث باید د خدای په علم د نسبي پوهې د معرفت لازم

وسایل او امکانات ولري.په غیر صورت کې به څه ډول د خدای خلیفه جوړ او وګڼل شي ؟ددغه ضرورت او مجبوریت له مخې پوهانو او فیلسوفانو د تخیل، تصور ، تصوف ، کراماتو ،عبادت ، ریاضت ، سحر ،جادو او حتي ډیرو العیاذ بالله د شیطانت له لارې هڅې کړیدي ، په دروغو او ټګۍ ځانونه د خدای خلیفه او قایم مقام جوړ کړي،حتي ډیرو ځانونو څخه مجازي خدایان جوړ کړي ،په دروغویي طریقې ،لارې چارې ، تیورۍ او فورمولبندۍ جوړې کړې او پایله یې ګمراهي شویده او نن هم دغه مسئله پخپل ځای لا ینحله پاتې ده. نوموړې مسئله ډیره مغلقه ،مشکله ،نامرئي او په همغه کچه داهمیت وړ هم ده .پوهان هغه د قضاء او قدر ، جبر او اختیار ، دیترمینیزم او اندیترمینیزم په نامه یادوي .دا سمه ده. زه هغې ته د شعور او لا شعور دیالکتیک هم وایم .پدې باره کې، لکه چې دمخه هم ورته اشاره شوې وه ،ما د « شپږم حس که دشعور او لاشعور دیالکتیک » تر عنوان لاندې یوه مقاله لیکلې او دمیلادي پیړۍ د اتیایمي لسیزي په لمړیو کلونو کې د « اخبار هفته » په ۵۵ ګڼه کې چاپ او پدې موضوع بحث شوې وو .که چیرې دقضاء او قدر د عام قانون له مخې د خالق او مخلوق دمقضي او مقدرو ارادو ډډلیږد او دیالکتیکي قانونمندو مناسباتو تحقق ممکن نه وې ګرځیدلې ،انسان به هیڅ کله د خدای خلف نه وې ، نه به قضاء او قدر وې او نه به د لوی جهان او دهغې د بې شمېره خلقتونو پیدایښت، پایښت او دیالکتیکي قانونمند علت او معلول تحقق پیدا کړې وې . پدې معنا چې دجهان د پیدایښت ، پایښت او دیالکتیکي تحول او تکامل لپاره به نه انګیزه وې او نه علت . څرنګه چې خدای دا لوی جهان قاونمند

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيداکړي او قانونمندي شکل د موجوديت د مادي دي ،يعني ماده او قانون يو تر بله لازم و ملزوم ګڼل کيږي او په بل ډول او وسيله دغه پيدا ايښت ،پايښت بدلون او تکامل خدای لازم او ممکن ندي ګڼلي ، پکار دادي د دي جهان ،پديدو او خلقتونو سره هر کړه وړه يواځي د علمي لارو چارو له مخي په قانونمند ډول وشي. لکن له ډيره بده مرغه پوهانو دغه ضرورت او مجبوريت ندي درک کړي او دخپل ذهني متا فزيکيت له مخي يي مابعد الطبيعت په تصوري او تخلي خارق العاده ،کور کورانه او دعلمي قانونمند منطق څخه بې محتوا او دمقدراتو څخه وتلي واهي فلسفي تيوريو ته مخه کړي ، د کاذب رسالت لار نيسی اود تخيل په وزرو ددي لوي جهان اغاز او انجام معلو مول غواړي او پدي لټه کي کيږي چي په عالم الارواح کي څه پيښ شوي او لا پيښيږي به ،دجنت او دوذح دثواب او عذاب کچه او اندازه څه ډول تلل کيدي او معلوميدي شي ؟ حال داچي خدای دانسان لپاره يواځي عالم الاسباب مقدر او مسخر ګرځولي تر څو هغه په قانونمند ډول دځان او ټول بشريت لپاره قابل داستفادي وګرځوي .

علم او عقيده سره ددي چي د ماهيت او معنا په لحاظ په موازي ډول عين اهداف تعقيبوي خو دکچي او مقياس د تناسب له مخي دواړه يوشي ندي . پدي معنا چي په دين او عقيده کي حرج او جبر وجود او ځای نلري ،يواځي د يقين ،عقيدي او نيک عمل پوري اړه لري. پدي لار کي علمي ثبوتي استدلال او نتائج پکار ندي او نه فلسفه دعلم په حيث دا رسالت لري چي حتماً دي د خدای دذاتي معرفت او نورو اړونده موضوعاتو د پيژندګلوۍ له عهدي څخه ووځي او

ګوندي حتماً دي قانع کننده ثبوتي دلايل وړاندي شي . پدي باره کي پخپله شخصي باور او يقين لازمي او کافي شرط ګڼل کيږي . خدای عادل او منصف ذات دي او انسان يي مختار پيداکړيدي .که خدای خپل مخلوق يواځي مجبور پيداکړي وي ، دقيامت دورځي محاسبه به په کوم اساس ،دکوم عدالت او قضاوت له مخي کيدلي ؟ زما په نظر په عقيدوي مسايلو کي پوهه او ثبوتي دلايل د لازمي او کافي شرط په حيث ضرور نه ګڼل کيږي ، لکن په علمي موضوعاتوکي د پوهي او قانونمندي فورمولبندۍ موجوديت او ثبوتي دلايل دلازمي او کافي شرط په حيث ضروري او مجبوري ګڼل کيږي او پرته لدي به هره افاده نيمګړي او نا کافي وي . همدلته په فلسفه کي لوی بحران رامنځته شو ، فلسفه ګمراه شوه ،خپل علمي قانونمد مادي ماهيت يي چي بشر پري مقدر او مکلف ګرځيدلي له لاسه ورکړ او پخپله فلسفه منحيث دعلم ، د علم سره په تضاد کي واقع شوه . همدلته د فلسفي او نورو علومو تر منځ تباين او تباني خپلي لاري سره جلا کړي ، همدلته فلسفي خپل قانونمند منطق له لاسه ورکړ او پخپله منطق عامل د بې منطقۍ وګرځيده ، په همدي مقطع کي فلسفه په نا مشخص ،مذبذب او کورکورانه ډول د لارې د سر په بحث او يا په بل عبارت په سفسطه بدله شوه ،په همدغه مساعده موقع کي دمختلفو نظرياتو پيروانو فلسفي ته د خپلي عقيدي او نظر داصالت د جزائرو د پيدا کولو لار پيدا کړه او په واقعي مفهوم فلسفه په غير تحليلي نابکاره کانګلمرات « مخلوط » او انارشۍ بدله او ځکه يي نن خپل علمي موقف او ماهيت له لاسه ورکړي دي .

کوم رکود ، سکون او ګمراهي چي نږدي ۳۰۰۰ کاله دمخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فلسفي علمي ورشو کې راپیدا شوې او فلسفه یې په جرړه مشوره، غامضه مسٔله او لا ینحله معما بدله کړي، تر ننه باقي پاتې ده. شک نشته چې د فلسفي تیوریو په شکلي کمیت او کیفیت، موضوعاتي ویش او دیفرنسیشن کې ستر تغیرات رامنځته شوي خو فلسفي موضوعي محیط او ماهیت د فورمولبندیو ماهیت د پخوا په څیر محدود او متحجر پاتې شوېدي. علت یې د فلسفې د اساسي مسٔلې غلط تعبیر او بې بنیاده د عیني او ذهني محیطونو جدا کول وو. ماتریالیستان په تولنیزو او ذهني پدیدو کې ایدیالست پاتې شوي او ایدیالستان چې فزیک دانان او ساینس پوهان هم وو چې تندې به یې په غره هم لګیده، ویل به یې نه یې منم دا غر ندې بلکه زما د احساساتو کامپلکس او مجموعه ده. خو د فلسفې بوجۍ د موضوعاتو د تکاثف او ازدحام له کبله د پوچو تخیلاتو په بنیاد پړسیده او په هر لوري یې بوړې کاوه او فلسفي تیورۍ او موضوعات له یوي ورځې څخه بلې ته لا پسې په جرړه

مشوره او عظیم عطالت لرونکي بار بدله شویده. یواځې د عینیت د فلسفې په نوي طرز تفکر او لید لوري سره لکه چې د مخه هم دې موضوع ته اشاره و شوه، د مقضي او مقدرې ارادې، قضاء او قدر د عام قانون او د شعور او لاشعور د دیالکتیک په انعطافي مقطع کې، موجوده معما د حل لار پیدا کولې شي. زما په نظر عقیده هغه وخت پیدا کیږي چې شکونه په باور بدل شي. فلسفه او علوم د خپل تکامل په پروسه کې همیشه په تجربي ثبوتي ډول د عقیدې په واقعیت او رښتینولۍ د تائید مهر لګوي او د خپل لایتناهي تکامل په پروسه کې د لوي او کامل حقیقت مجانب ته په هایپربولیک

ډول تقرب کوي او دواړه په کامل ثبوتي لوی حقیقت بدلیږي. همدلته عقیده او فلسفه او یا په بل عبارت، فلسفه او دین په اصطلاح د تضاد د مواضعو څخه د توافق مواضعو ته راپړي ووځي او دو جانبه متناسبه متممه مکمله پایله غوره کوي. دادې د فلسفې او دین د نسبي حقیقت موضیعي موقف او د کامل حقیقت په لور د هغوئ غبرګونې مجرا او مسیر.

یواځې د قضاء او قدر په ډیر باریک او نامرئي سرحد کې انسان د خدای د عالم خلف په حیث د خوب، الهام، وحي او حتي د احساس او ادراک دلارې د خدای د مقضي ارادې د شعوري فهم امکان پیداکوي او په همدې بنیاد یعني قضاء او قدر، جبر او اختیار او شعور او لا شعور د مناسبت او دیالکتیک په نرۍ پوله د خالق او مخلوق د ارادو د افهام و تفهیم او عملي ارتباط شرایط قائمیږي او د همدې علت او معلول له مخې موجوده لوی جهاني نظام جوړیږي.

نو موړې نظام د خدای د مقضي ارادې او لوی علم له مخې متناسب او متعادل پیدا دې، بشري شعور د خپلې افراطي استفادې په نسبت په نظام کې د دغه تناسب او تعادل له منځه وړي او د خپلو مقدراتو په کچه د فردي یا اجتماعي یعني سالمي یا ناسالمي استفادې وړ ګرځوي، خو په دواړو حالاتو کې د نظام تناسب ړنګیږي او د مقدرې ارادې د پولې څخه په وتلو سره د مقضي ارادې په جبر سره دوباره د نظام تناسب او تعادل بر قراریږي. پدې توګه په نظام کې د مقضي او مقدرو ارادو متقابل اختیاري او جبري فرصتونه تاًمینیږي. یواځې د جبر او یا یواځې د قدر د امکاناتو په صورت کې به نظام یو جانبه عطالت او قهقرائي ناپایداره حرکت درلودلې. په بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبارت ،په نظام کې هم دخلقتونو د نسبي بقاء مقدرستاتیزم وجود لري او هم مقضي متحول دینامیزم ، یا که نور هم په لنډ ډول سره وویل شي ، ابدي همزمان ستاتیک ــ دینامیک دیالکتیک یا دلوی خدای دلوی علم له مخې لوی واحد ، ابدي، پایداره ،متناسب ،متعادل جهان استقرار پیداکوي او پخپله دمقضي او مقدرارادودیالکتیک دنظام دبقاء تضمین کوي .

پدې ډول مونږ وکولې شول په عامو مفاهیمو یعني په فلسفي بڼه د قضاء او قدر او شعور او لاشعور ددیالکتیک ډیره ستره مسًله د موجوده منل شوو قوانینو د اصولو له مخې ،فورمولبندي کړو .شک نشته چې په عامو مفاهیمو سره ددغه ډول سترو قضایاوو افاده او پوهاوې دواړه ډیر مشکل کار ګڼل کیږي ،او خصوصا ًکله چې دغه طرحې او افادې په فلسفي ادبیاتو کې غیر معمول او دلومړي ځل لپاره په سترګو کیږي. سره ددې چې د شپږم حس په موضوع کې ددغه مسًلې په ځینې اړخونو څه ناڅه بحث شوېدې ،بیا هم پکار دادي چې دغه مسایل عام شهرت او دعامې استفادې وړ وګرځي او دمسایلو د جزئیاتو په کچه دموضوعاتو دمتخصصینو لخواد هغې په تخنیکي اړخونو په تفصیل سره بحثونه وشي. خصوصاً دغه موضوع په څرګندوځانګړو مثالونو کې وڅیړل شي چې څه ډول دقضاء او قدر اوشعور او لاشعور په دیالکتیک کې لاشعوري پروسې په شعوري پروسو ، پدیدو، فاکتونو ، ارقامو ، ګرافیکونو او ډیرو نورومفهومو شعوري حقایقواوواقعیتونو بدلیږي .

دخالق او مخلوق دمقضي او مقدرې ارادو دد یالکتیک د

حقایقو او عامه تیورۍ فورمولبندي او نړیوالو ته دهغې وړاندي کونه برعلاوه ددې چې په فلسفي علم کې ټول ناممکنات ممکن ګرځوي، هرې معما ته دحل ځواب وایي ، دفلسفي تیورۍ هره تړلې کوڅه د حقیقت او واقعیت په لور خلاصوي او فلسفي ادبیاتو ته د مهملو ،مجملو او مغلقو فورمولبندیو څخه نجات ورکوي ، بشریت د لا شعور د غیر محاط امکاناتو محیط ته د لارې په پیداکولو سره د دې امکان هم پیداکوي چې دغه ورشو دلویې سرمایه ګذارۍ په قوت د متخصصینو په ذریعه وڅیړي ، د بشریت دښیګڼې په خاطر ټول امکانات ترلاسه او وروسته لدې د حرص ،آز ،حسادت او تنګنظرۍ نړۍ ته دپای ټکې کښیږدي او نړیوالو دپاره دخدایي سخاوت سخاوتمندانه مناسبات او جهان جوړ کړي . ددې لارې انسانان کولې شي دانسانانو ،حیواناتو او نباتاتو تدافعي ، معفیتي ، وقایوي او مراقبتي سیستمونه په ژوره توګه وڅیړي او لکه څرنګه چې لا شعوري نظام خپل چاپریال په تناسب او تعادل کې ساتي ، همدغه دتعادل او تناسب استازو ته د حیه او غیر حیه نظامونو د تناسب او تعادل چارې وسپارل شي .پدې وسیله دا هم ممکنه ده چې راتلونکي تولیدات او مرکبات له یو سره ټول په متناسب او متعادل ډول تولید او نړۍ او نړیوال د افراط و تفریط د مضره تناسبونو د ګزند او چاپریال هم د ککړتیا څخه وژغورل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عینیت فلسفه
او ځانګړي علمي اصالتونه

دا جهان د مادي موجود په حیث خدای دخپل لوی علم له مخې دواحد قانونمند دیالکتیکي نظام په شکل پیدا کړیدي . مادیت ،وحدت ،قانونمندي اودیالکتیک ددې نظام بنسټ او اساس تشکیلوي. ددې جهان دننه اودباندې داسې ورشو ګانې وجود نلري چې هلته دې ځانګړې قانونمندي او ځانګړي نظامونه موجود اوسي . پدې نظام کې ټولې پروسې او تعاملات په متداخل ارګانیک دیا لکتیکي شکل جریان لري او دمختلفو پدیدو او خلقتونو دظهور سبب ګرځي . دغه متداخلې پروسې او تعاملات نبایددمختلفو علوموبلکه د مختلفو وجدي او روحي حالتونو ،دیالکتیکي تحولاتو او تغیراتو ،د نظام دساتنې او محافظت دعواملو او ډیرو نورو حالتونو چې تر اوسه پورې یې مونږ نه په راز پوه او نه په افاده قادریوخو په کل کې دغه خدایي ابدي ،قایم بالذات ،خود کفاً ،خود بقاً دیالکتیکي نظام جوړوي. دغه پروسې دذات البیني تداخل دیالکتیکي او ارګانیک جبر او اختیار له مخې په همزمان او هم مکان تحول ، تکامل او دینامیزم کې قرار لري او دهغې مطابق ټول وجدي ، روحي حالتونه اوکمي او کیفي

ارزښونه جوړوي. مشکله خبره ده چې پروسې ، پدیدې اوعلوم په دغه دیالکتیکي دینامیزم کې په متداخل ډول یودبل انګیزه او علت ومعلول ونه ګرځي او په مستقل شکل سره دې یا دپروسې او یا دعلم په حیث اثبات اوعرض وجود وکړي شي.پدې جهان کې دستنې د ستومې په اندازه نه تشه موجوده ده او نه دا ممکنه ده چې ګوندې دیوې ذرې په بې ځایه کیدو دې په اصطلاح جهان ونه لړزیږي. دا نظام تردې کچې پورې تړلې او واحد نظام ګڼل کیدې شي.

مولانا بلخي وایي:

اګر برګیري یک ذره از جای
فرو ریزدهمه عالم سرا پای

په نتیجه کې ویلې شو چې مستقل علوم ،مستقلې پروسې او مستقل تعاملات او دهغوی مستقلې ملوک الطوائفی او ورشوګانې وجود نلري او ټول موجودات له څیلمه په متداخل هر اړخیز فعالیت کې قرار لري. کله چې دالکترولیت یو انبیق په برقي جریان پورې تړل کیږي ،یا یوه لمده بطری دموټر دچالانیدو دپاره استعمالیږي یا دوچې بطری پواسطه رادیو فعالیت کوي،په دریواړو صورتونو کې ډیر تفاوت وجود نلري.

که یو الکترولیت په برقي چارج پورې تړو :

د ایو نیزیشن دعملي په شروع سره کیمیاوي فعالیت شروع کیږي ؛دمنفي او مثبت قطبونو په لورد ایونونو حرکت میخانیکي فزیکي فعالیت ګڼل کیږي ؛دحرکت ، اصطکاک او برقي جریان په نتیجه کې حرارت پیدا کیږي او دحرارت په موجودیت کې ترمو دینامیکي فعالیتونه یعني دحرارت انتقال او تبادله پیل او دنورو فعالیتونو د رامنځته کیدو سبب ګرځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

؛ دعضوي موادو په موجودیت کې همزمان بیولوژیکي ، فیزیولوژیکي او همداسې نور او نور فعالیتونه شروع کیږي..

مونږ دغه ډول متداخلې سلسلې د مختلفو پروسو ، مختلفو تعاملاتو ،مختلفو پدیدو ... په مختلفو جهتونو کې تعقیبولې شو او دا ددې معنې لري چې مستقل علوم ، مستقلې پروسې او مستقل تعاملات او نوري پدیدې وجود نلري ،ټول یو تر بله سره علت و معلول او یو تر بله سره انګیزه جوړیږي او مختلف فعالیتونه یو اځې په متداخل شکل سره جریان پیدا کوي.

داجهان دخدای دمقضي الامر ارادې له مخې په خارق العاده قانونمند نظم او تناسب سره پیدا دې ، د همدغه ارادې له مخې به په همدغه تناسب او نظم سره پایي اودهمدغه ارادې له مخې خودکفا ء ،خود بقاء اوخود حافظ او ناصر ګڼل کیږي او بل کره وره نه مني. انسان یواځې دخپل قدر او اختیار له مخې ددغه مادي جهان په قانونمند معرفت مقدر ، مکلف او موّظف ګرځیدلې دې. فلسفه دخدای دلوې علم انساني ،ذهني،عقلي تراوش او افادې ته ویل کیږي. انسان دیوې خواپخپل عملي ژوند کې ډیرو دقیقو محاسبو ته ضرورت نلري اودبلې خوادخدای دلوې علم په هم زمان او هم مکان دیالکتیکي تحول او تکامل او فلسفي علمي انتګریشن « کلي ،مجموعي وجدي حالت» اوعلمي پروسوي قانونمنده ګلوبال محاسبه باندې قادر هم نه دې ،نو ځکه دضرورت او مجبوریت له مخې دعلومو نسبي ویش اودیفرنسییشن ته قایل او پخپل عملي ژوند کې د موجوده عملي امکاناتو له مخې په اصطلاح لوټه په اوبو کې ږدې او قدم مخته اخلي او د واقعیتونو او امکاناتو

په عدم موجودیت کې ،ځیني وخت دانحرافي او واهي تیوریو درامنځته کیدو سبب هم ګرځي. «پراتیک معیار د حقیقت دي » ،نو ځکه د مختلفو علومو څخه په نسبي عملي استفادې او تجربي تدریجي اصلاح او دځیني عملي تجربي ضریبونو داستعمال له مخې کیدې شي نسبي دقیقي محاسبې تر سره شي. بشر په همدغه اساس او بنیاد مختلف تولیدي مرکزونه جوړ اوبې ساري کلتوري فرهنګي زیرمې یې ایجاد اوخپل استهلاکي ضرورتونه پوره کړي ،چې مونږ عملاً نن ددغه ډول مرکزونو او لاسته راوړنو شاهد یو .ددې لارې دا هم ممکنه ده چې فلسفي عامي تیوری، هم په نسبي عملي ډول وارزول شي او د فلسفي تیوریو د سترو او غیر قابل تصور اشتباهاتو اوغلطیو څخه هم جلوګیري وشي. له ډیره بده مرغه ، دفلسفي علومو پدې دومره اوږده تاریخ کې ، سره ددې چې ډیر فیلسوفان ساینس پوهان هم وو ، نه یې دي کړې شوي د تجربي علومو د متودونو او روشونو څخه د فلسفي تیوریو د اشتباهاتو دمخنیوي د پاره عملي ارګانیک او منطقي ډول استفاده وکړي .برخلاف پوهانو دغه روشونه او متودونه کاملاً په میخانیکي ډول تیوریکي نظریاتي ساحې ته انتقال کړي او په تخیلي او تصوري ډول یې د استقرائي او قیاسي لوبود جدل په ډګر کې دتحت الشعور ، فوق الشعور او مابعد الطبیعه ، ماقبل الطبیعه او دیته ورته عنوانونو لاندې یې بې بنیاده واهي انحرافي تیوریګاني رامنځته کړیدي.خو دې خبري ته هیڅ ندي متوجه شوي چې په تیوریکي نظریاتي مسایلو کې د یوه میکرون په اندازه انحراف په °۱۸۰ انحراف بدلیدلې شي. د پوهانو دغه ناسم عمل هر چاته دا جرئت ورکړې ،چې په علومو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې په هر ډول قانونمندۍ سترګې پټې او انارشیزم ته حق قایل او حتا ساینس پوهان د فیلسوف د لقب د حاصلولو په شوق په ذهني ایدیالستانو بدل او غواړي د احساساتو د کمپلکس د زیارت ملنګان وګرځي . علومو خپل مستمر قانونمند ماهیت او ارزش له لاسه ورکړي او ځای یې تخیلاتو ، اجمالاتو او لفاظۍ ډک کړي ، هر سړي د مهملو ،مغلقو او بې مفهومو بې معنا افادو دلارې د فلسفه ګرائي جوګه او په حقیقت کې علم د علم په حیث خپل تعبیر او ماهیت له لاسه ورکړیدې. نن هم علمي قانونمندۍ ، قوانین ،اصول ،مقررات ، مقاولې ،علایم ، نښې نښاني او متودولوژیکي روشونه یو له بله سره څوک نه تفکیکوي ،او هغې ته یو شان قانونمند حیثیت قایل دي . په همدې علت د هر ځانګړي علم عالم لکه منطق ،کلام ، متماتیک، ښوونه او ډیرو نورو علومو د اصالتونو له لارې په فلسفي حریم ورننوځي .حال دا چې په اصطلاح په دغه علومو کې باالذاتهِ او في نفسهِ کومه قانونمندي وجود نلري او یواځې د نورو قانونمندیو دافادې وسایل ګڼل کیږي او یا په بل عبارت دغه مقولې او قوانین ، دمثال په ډول متماتیک ، فزیک ، ترمودینامیک او نور یواځې هغه وخت قانونمند علمي ارزش پیدا کوي چې دهغې بې ساه ارقام په نورو قانونمندیو کې په حرکت راشي .

دمخه مونږ دې خبرې ته اشاره کړې وه چې انسان دقانونمندۍ ایجادګر نه بلکه یواځې دخپلې پوهې او علم له مخې د هر یو ځانګړي علم معرف ګڼل کیږي. کله چې انسان دخدای عالم خلف په حیث ایجادګر د قانون او جهان نه اوسي ، دطبیعیونو هغه نظر چې ګونډې دا جهان ، قانونمندي او

خلقتونه طبعیت پیدا کړي ، هم دمنلو وړ نه دي . ټول مسلمانان او بلکه قاطع اکثریت انسانان پدې عقیده دي چې دا جهان خدای پیدا کړی دی. مونږ پدې عقیده هم یو چې دا جهان خدای قانونمند پیدا کړې او قانونمندي شکل دموجودیت دمادې دې .پدې کې هم شک نشته چې دخدای د وجود او عدم وجود په باره کې څوک علمي ثبوتي دلیل نشي وړاندې کولې.ځکه چې انسان په علمي ثبوتي ډول دخدای دمعرفت او توصیف څخه د همیش لپاره عاجزدې. خو دهغه څه په منلو مکلف دې چې د خدای په کلام کې یې ذکر شوي او د خدای د خارق العاده خلقتونو له مخې یې باید شک په یقین بدل او په خپل خدای ایمان ولري.ځیني کسان د ناپوهۍ ، جهالت او یا کبر او غرور له مخې د خدای څخه منکریږي. هغومره چې دخدای د موجودیت دپاره بې شمیره دلایل وجود لري ، دعدم موجودیت په باره کې یو هم نه په سترګو کیږي. مونږ دلته دعلم ، قانونمندۍ او منطق څخه بحث کوو چې د هر معقول او باشعوره انسان لپاره باید قابل دقبول اوسي او یا یې په مقابل کې همداسې علمي ،قانونمند منطقي دلیل ولري.

دې کې شک نشته چې د علومو په ټولو قانونمندیو ،محاسبو ،تفکیک ، انتګریشن او دیفرنسییشن باندې پوهیدل دټولو لپاره اسان کار نه دې خو پدې خبره هرڅوک په اسانۍ پوهیدلې شي چې نپوهیږي. پوښتنه پیدا کیږي. ولې پدغسې مواردو کې یو عالم انسان چې د موضوع په اهمیت او پدې هم پوهیږي چې نپوهیږي او بیا هم په اصطلاح تجاهل العارفانه د خپلې ناپوهۍ او بې منطقه منطق څخه نه تیریږي او ارجحیت ورته قائیلیږي. نن بشریت دعقل او شعور دبلوغ لوړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

افقونو ته رسیدلي ،علم او تخنیک فوق العاده پرمختګ کړي ،دشپږ ملیاردو څخه زیات انسانان د ځمکې په مخ ژوند کوي ، ټول غواړي د ټولو د پاره منلي او قابل قبول قوانین او دښه سولئیز ژوند ښه شرایط ولري.لکن تر اوسه پوري پدي ندي قادر شوي حتا پنځه ماده یي یو ډیر ساده قانون جوړ کړي چې پخپله یي مراعات کړې شي.روسي تزار چې هم حاکم ، هم قاضي ، هم حافظ او هم مجري د قانون وؤ ، ویل به یي «قوانین، عبث لیکل کیږي ، کله چې یي نه مراعتوي».

برخلاف خدای دا لوی جهان او ټول خلقتونه په قانونمند همزمان ستاتیک دینامیک دیالکتیکي تحول او تکامل پایداره حالت سره پیدا کړي او ذرې په اندازه تغیر چې مرزي یي نه وي ،په کې نشي راتلای او هر څه به د قضاء او قدر د قانون مطابق په متناسب او متعادل ډول د نظام او قانونمندۍ سره سم ابدي پایداره پاتې وي . پوهان وایي د انسان مغز د پنځلس ملیارده عصبي ریښکیو او خدای خبر څومره حجرو څخه جوړ دې.په هره حجره کې ۲۳ جوړي کروموزومه او DNA او RNA وجود لري . که چیرې د مقدراتو د حدودو څخه د کوم باغي انسان د سرکشۍ په نسبت یو کروموزوم یعني Trisomi 21 د نظام

په خلاف تغیر وکړي ، د دغه باغي انسان جزا به د وراثت د بي حسابه هر اړخیزي پایداره قانونمندۍ سره سره په ارثي مونیزم بدلیدل یعني د Mongoloid په زیږیدو منتج شي . همداسې که چیرې د ځیني باغي انسانانو څخه شعوري بغاوت یعني رادیو اکتیف ،مخدرات ، مسکرات او یا بل کوم ډول سرکشي سر ووهي . د بدن معفیتي او مقید تړلي قانونمند نظام ړنګ

،نورمال حجرات یاغي او د نن ورځي په کچه د کریبس بلا پرې نازلیدل حتمي دي.

په پورتني مثالونو کې مونږ ولیدل چې مسایل او قضایا څومره په سادګۍ او بې مسؤلیتۍ سره مطرح کیږي خو ریښتیي یي تر کومو ژورو پوري ځغلي او بشریت د څه ډول لویو لا علاجه بدبختیو او ستونځو سره مخامخ کولې شي. خو دغه کارونه د ځیني کسانو لخوا عمداً د خپلو شومو اعمالو او نیتونو د پلي کولو په خاطر تر سره کیږي. همدلته د فلسفي او ځانګړو علومو د دیالکتیک غوټه تړل کیږي او د مشترک استلزام تعلق او ضرورت ختمه برابریږي. د تیورۍ او عمل د متقابل استلزام په باره کې ویل کیږي چې «عمل د تیورۍ په نشتوالي کي ړوند او تیوري چې عملي بڼه ونلري ،بې مفهومه ده» فلسفه او ځانګړي علوم هم دغه شان متقابل موقف او ماهیت لري «فلسفه پرته د ځانګړو علومو تجربي ثبوتي برهان او دلیل نشي لرلې او د فلسفي لارښوونو پرته د ځانګړو علومو روانیدل د ګمراهۍ په لار حتمي دي».

د مقضي او مقدرې ارادې په موضوع او دهغې د متقابل استلزامیت او د شعور او لاشعور د دیالکتیک په قضیه کې مونږ وکولې شول د خالق او دهغه عالم خلف مخلوق یعني انسان د ارادو مختلف فلسفي اړخونه او ځیني نور اړونده فلسفي مسایل فورمولبندي او عامه اذهانو ته وړاندې کړو . که د مادې او شعور د مسئلې فورمولبندي ، په طوفاني هوا کي د همالیا د ایورًست په څوکه آوؤختل وؤ ،نو د شعور او لاشعور دیالکتیک یا د خالق او مخلوق د ارادو مناسبت او د خدای د خلیفه په حیث د انساني امکاناتو فورمولبندي به

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکهکشانونو د سیر و سفر او تسخیر څخه کم نه وي . پدې ترتیب مونږ وکولې شول د خدای ، جهان او علم یعنې انسان د دري ګوني متقابل مناسبت اساسي مسایل دعملي قانونمند منطق له مخې فورمولبندي او دعملي استفادي طریقې او امکانات په ګوته کړو . پدې ساحه کې نوي فلسفي ادبیاتو ، نوي ترمنولوژۍ ، نوي فورمولبندیو ، نوو تیوریو او وضاحتونو ته ضرورت لیدل کیږي. باید عامه ذهنیتونه لومړي پدې معتقد او بیا دعملي استفادې د لارو چارو سره اشنا شي. پکار دادي دخدای دلوی علم له مخې د خدایي خلقتونو د اساسي مسایلو په میخانیکیتونو او ذات البیني تفاوتونو ،چې په عملي ژوند کې یې نن ستر پرابلمونه رامنځته کړي بنیادي فلسفي بحثونه وشي. یو له دغه مسایلو څخه دنظام او نسل دبقاء او دمختلفو خلقتونو د پیدا ایښت مسئله ده. خدای ټول خلقتونه دنظام دحفاظت په خاطر په ټولو اوصافو ، ټولو خصلتونو ، علاقمندیو او امکاناتو سره مختلف او متفاوت پیدا کړیدي. یو په هوا ،بل په ځمکه ،دریم په اوبو کي ژوند کوي. یو ګلان بویوي ، دګلانو شیري ټولوي او پري تغذیه کیږي. دوهم ټول سروکار دچټلۍ او کثافاتو سره لري. یو غوښې خوري ،بل وابنه خوري او دریم له هیڅ شي څخه کرکه نلري. یو شات او شکري ټولوي بل زهر او دریم بل څه. یو ځان غواړي او بل د جهان سره علاقه لري ادغه ټولې چارې د خدایي عبادت او بندګۍ په واسطه تنظیمیږي او همدغه دخدای دین ، طریقت او شریعت ګڼل کیږي.

هو ! همدغه د جهان ،نظام او خلقتونو د پیدا ایښت ،پایښت لار او چاره ده. خدای همداسې ټول خلقتونه دمقاومت

،معافیت او وقایوي امکاناتو له مخې مختلف پیدا کړیدي تر څو هرڅوک د ځاني خطر له مخې پا بند دنظام اوسي . ملائکو عبث تشویش نه درلود چې ددي باشعوره انسان پیدا ایښت به دبغاوت او فساد منبع وګرځي . سره ددې چې په لوی جهاني نظام کې د نظام دحفاظت او حراست ټولې لارې چارې پیشبیني شوې او هر څه د قضاء او قدرد عام قانون او دخدای د ارادیې له مخې جریان لري او یواځې انسان د بغاوت له مخې د خپل نفس قانون مني اودا لوی جهان یې د نابودۍ د خطر سره مخامخ کړیدې .

د نظام دحفاظت په خاطر د خلقتونو د جنس ،نوع ، صنف ، افرادو او نسلونو د پایداره تواتر مسئله د ډیر ارزش او اهمیت وړ ګڼل کیږي . دمخه مونږ د یوې حجرې دننه د یوه کروموزوم په تفاوت ولیدل چې څه ډول د وراثت هر اړخیز پایدار سیستم رنګیږي او په ارثي مونیزم باندي بدلیږي. او علت یې هم یواځې دعامو قوانینو څخه د باشعوره انسان سر غړونه وه. که چیرې د قضاء او قدر او جبر او اختیار عام قانون له مخې په مستمر شکل سره تناسب او تعادل ته د مواد و د بازګشت سلسلي وجود نه درلودې ،پدي جهان کې به هیڅ خلقت ،پدیده ، وضعه او حالت پایداره نه وي پاتې او عام سراسري انارشیزم به جریان درلودې. زه غواړم د خلقتونو دجنس ،نوع او نورو سلسلو د بقاء په مسئله د تولد او تناسل د عواملو داهمیت له مخي بحث وکړم .

د تولد او تناسل بقاء ځکه پایداره پاتي او لا دوام لري چې خدای دهغې بنیاد په مینه ،محبت ، وفادارۍ ،صداقت ،عطوفت ،فداکارۍ او داسلام په مبین دین کې د نراو ښځي تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځ د سیال کفائت او پاک عقیدت په اصولو بناء کړیدي. مینه همیشه پاکه او مقدسه ده. مینه د هرچا او هر خلقت شخصي ملکیت او د هر ډول تعرض، تصرف او سوء قصد څخه مصؤنه ده. مینه یواځې په مینه بدلیدې شي. مینه مقدس ارزش دې، متاع او کالي نه دي، خرڅ یې ناروا او په قطعي ډول ممنوع دې. هغه څوک چې مینه خرڅوي ځان خرڅوي. هغوی چې د مینې په ارزش نه پوهیږي، هغوی ټیټ، ناپوه او بدبخت انسانان دي. حیوانات، الوتونکي او خزندي مینه نه خرڅوي او یواځې د خپل سیال کوف د مینې په بدل کې یې د نسل او نوع د بقاء دمقدس مقصد او ارمان په مقابل کې وړاندې کوي. هغوئ مقاربت، مجامعت اود مینې شریکې یواځې او یواځې د نسل دبقاء د مقدس ارمان په خاطر کوي. په غیر صورت کې ډلې ډلې حیوانات، الوتونکي او خزندي یوځای ګرځې، خو هیڅ به دهیڅ یوه څخه بې نزاکتي نه وي لیدلي. خوکله چې د مقابل لوري د نسل دبقاء علایم احساسیږي، هر یو په لومړۍ درجه مقابلې ته حاضریږي. یواځې انسان دې چې ټول مقدسات او ارزښونه یواځې د سرمایداري سود او زیان، هوا و هوس او شهوت په کنډه پیمانه کوي او نور ټول ارزښونه ورته بې ارزښه ښکاري. که چیري د مینې مقدس ارزښونه او ایدیالونه اود نسل دبقاء پاک ارمانونه په پام کې نه وې، خدای د نسل د مقدساتو په بناء تناسلي سیستمونه، تناسلي الات څومره مصؤن او له بله پلوه څومره آسیب پذیره پیدا کړي او څومره یې د مینې، محبت، عطوفت، صداقت، شرم، حیاء او سلو زر نورو قیوداتو په پردو پوښلي او د متفاوتو معفیتې، مقاومتي، وقایوي، او ډیرو نورو خطرونو په حلقو مقید

ګرځولي، بیا هم باغي انسان ددغه ټولو انګړونو څخه دبې حیاییاو بې شرمۍ ډګرته ووځي او په بې شرمۍ سره حتا د هر روا او ناروا، وقت وناوقت حیوان او انسان او بل هرڅه مقاربت او مجامعت څخه ډډه نه کوي او ځان او ټول نسلونه د تباهۍ د خطر سره مخامخ کوي. نن دهمدغه بې مسؤلیته اعمالو په نتیجه کې یواځې دڅلویښت ملیونو انسانانو څخه ډیر زیات د ایدز په مرض اخته انسانان د مرګ او ژوند په پوله د بدبختۍ، رنځ او درد مایوسانه شپې ورځې تیروي.

د تأسف خبره داده چې ځینې ځان غوښتونکي کړۍ دغه ډول تباه کوونکي پروګرامونه، ځانونو دپاره د تنفس د ساحې دفراخولو په خاطر عملي کول غواړي. هغوی عمداً علوم، قانونمندۍ او تیورۍ تحریفوي او عام بشریت دحماقت په لور کشوي. یواځې فلسفه او فلسفي اصالت دې چې علومو او عام بشریت ته ددغه ډول ګمراهۍ څخه نجات ور کولې شي.

د پورتني بحث څخه دا ډول نتیجګیري کولې شو:

ــــ دا جهان واحد او تړلي نظام اودیوي کوچنۍ ذري په اندازه حرکت پکې محسوس دي؛

ــــ پدي جهان کې ځانګړي علوم وجود نلري او ټولي قانونمندۍ، پروسې او تعاملات همزمان او هم مکان په متداخل ډول پیښیږي، جریان لري او دمختلفو خلقتونو دزیږندي، پایښت، تحول او تکامل انګیزه او علت و معلول جوړیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فیثا غورث د متما تیک اصالت او د عېنیت د فلسفي نظر

داسې ویل کیږي چې د فیثاغورث څخه لیکلي اثار ندي پاتې خو دهغه هندسي قضیه (په یوه قایم الزاویه مثلث کې د وتر مربع مساوي کیږي په مجموع د مربعاتو د دوه نورو ضلعو) ډېره مشهوره ده.

ځیني کسان فیثاغورث د فینیقیه د خلکو څخه ګڼي او وایي چې ګوندې په صور کې پېدا شوېدې. ځیني نور هغه د ساموس اهل ګڼي چې د پولوکرا تس د ظلم څخه یې خپل وطن پرېښود او صقلیه ته په ۵۳۲ ق.م کې مهاجر او د کروتون په ښار کې یې سکونت اختیار کړ. فیثاغورث ځرنګه چې په تنا سخ یعنې دا چې روح دیوه جسد څخه بل جسد ته ځای بدلوي، عقیده درلوده، نو ځکه یې د حیواناتو غوښې او د ځیني حبوباتو خوړل او د پوستکو په خاطر د حیواناتو قرباني کول په ځان حرام ګڼل. فیثاغورث د مذهبي او سیاسي ډلې مشري کوله چې د تقوا او صداقت له مخې سره راټول وو او د فیثاغورث د رهنمایي لاندې

یې د ریاضي، علم النجوم، موسیقي، طب او نورې زده کړې کولې او څه یې درلود له د دولت چارې عالمو کسانو ته په لاس ورشي.

فیثاغورث د متماتیک اصالت دا ډول افاده کوي «عدد د ټولو کائناتو اصل دي.»(تاریخ فلسفه در جهان اسلام ص ۳۳)
فیثاغورث پخپل دې قول کې ځکه زه حق په جانب ګڼم چې ټولې قانونمندۍ یو اځې د متماتیک په ژبه په دقیق او علمي شکل سره افاده کیدلې شي.

کله چې زه د ننګرهار دلیسې په یوولسم ټولګي کې ووم صاحب الدین خان د ننګرهار د ښوونې او روزنې مدیر او زمونږ د الجبر استاد وو. د افغانستان د هغه وخت د معارف د تعلیمي نصاب له مخې به په یوولسم ټولګي کې د دوهمه درجه الجبري معادلې تدریس کیدلې. کله چې استاد ټولګي ته راغې او دلومړي ځل لپاره یې د ax²+ bx + c = 0 معادله یې په تخته ولیکله. ځرنګه چې ما د پاره نا اشنا معلومه شوه. سمدستي مې ترې پوښتنه وکړه. استاده! پدې خو پوهیږم چې جمع، تفریق، ضرب، تقسیم، ربح، تناسب او نورود ریاضي مسایلو او فورمولونو څخه څه ډول او په کوم ځاي کي استفاده وکړو. پدې خبره پوه نشوم چې ددې معادلې څخه به څه ډول او په کوم ځاي کي ګټه اخلو؟ استاد په ځواب کې وویل. که چیرې ددې معادلې د مختلفو سیستمونو، طاقتونو، مختلف تعداد، مشتقاتو، انتګرالي او دیفرنسیالي حالتونو په حل بریالي شو، مونږ د پاره به ددې جهان د ټولو حوادثو او واقعاتو د ماضي، حال او مستقبل څخه خبریدل کوم مشکل کار نه وي.

دغه جملې زما په مغز کې لوی بحران را ولاړ او نور په هیڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوه نه شوم.اضافي پوښتنه مې هم ونکړه ځکه چې راته بې ځایه معلومه شوه او بې له هغې به پرې نه وي پوه شوې .کله چې په دولسم ټولګي کې دانتګرال او دیفرنسیال سره څه نا څه اشنا شوم ،په MPCB کې مو دغه معادلات یو څه مفصل ولوستل او کله چې د پخواني شوروي اتحاد داکراین جمهوریت ته تحصیل لپاره ولاړم او هلته مې دغه مسایل په مفصل ډول ولوستل ، یواځې هلته زه پدې خبره پوه شوم چې متماتیک رښتیا هم څه ډول معجزې کولې شي او په لومړي سطحي نظر کې سړي ته داسې ښکاري چې ګوندې په رښتیا هم ددغه اصالت جوګه ګڼل کیږي. بې مورده به نه وي که د همدې خبرې د تائید په خاطر د یوې بلې خاطرې ذکر وکړم.

داکراین په جمهوریت کې ددرې میاشتي روسي ژبې لوستلو څخه وروسته ځیني نور عمومي مضامین لکه متماتیک ،فزیک ، کیمیا ،موادشناسي او نور شروع شول. د مواد شناسۍ مضمون یوه پروفیسور درس راکاوه او مونږ د پاره نااشنا مضمون وو چې د موادو د اتمي ، مالیکولي پنجرو او داخلي عمومي جوړښت څخه یې بحث کاوه. پدې مضمون کې به زما او د استاد تر منځ همیشنۍ شخړه پیښه وه ځکه چې مضمون مشکل وو ، ما پرې ځان پوهول غوښتل او د فلزاتو او غیر فلزاتو او د هغوی د مرکباتو د اتمي او مالیکولي جوړښتونو د پنجرو او په مختلفو مدارونو او هسته کې د پروتونونو او الکترو نونو موقعیت او تناسبونو او په مختلفو حالتونو کې د هغوی د مختلفو وضعیتونو توضیح د هر استاد لپاره هم اسان کار نه وو. همیشه به مو یو بل ته سره قناعت نه شو ورکولې . یوه ورځ کله چې درس ته راغې او د همیش په

شان شخړې دوام پیدا کړ ،په اخرکې یې راته وویل. زه درته یو پیشنهاد لرم . زه ورته غوږ شوم او په دوام یې راته وویل. راشه چې زه او ته په همدې مضمون کې دډاکترۍ د پاره کار شروع کړو ،مخکې له دې چې د انجنرۍ د یپلوم واخلې دډاکترۍ دیپلوم به ترلاسه کړې او په عین وخت کې به د دوه دیپلومونو خاوند شې. زه هم ډیر خوشحاله شوم خو کله چې مې د وطندارانو سره مصلحت وکړ .ځینو وویل چې روسي ژبه ډیره سخته ده . د دواړو کارونو پر مخ بیول به درته مشکل شي او مونږ وینو چې ته د طلایې د مدال اخستلو لپاره اماده ګي لرې ،په دې کار هم بیا نه شې بریالې کیدلې . یوه تن لا راته وویل مونږ غواړو ځان ناکام کړو چې یو کال موزیات شي. لنډه دا چې ددغه کار څخه مې صرف نظر وکړ. ددې اوږدې کیسې څخه زما مطلب دا وو ،کله چې ما دیپلوم دفاع کړ او د سالون څخه راووتلم.تصادفي د دروازې مخې ته همغه پرو فیسور د یوه بل استاد سره ولاړ وو. تبریکي یې راته وویله او هغه پروفیسور زیاته کړه ،که زما خبره دې منلې وې. اوس به دې دوه دیپلومه په جیب کې وې . ما ورته وویل. هغه خبرې خو تیرې شوې . اوس به راته ستاسې مشوره څه وي؟ دوی دواړه یو هم د متماتیک استاد نه وو. یو د مواد شناسي او بل د آیرو دینامیک استاد وو. دواړو غیر ارادي همزمان په یو اواز وویل. که وخت دې پیدا کاوه ،متماتیک لوله. او زه یو ځل بیا د متماتیک عظمت او اهمیت ته متوجه شوم . نوفیثاغورث او دکارت دواړو چې د متماتیک اصالت په ټولو علومو باندې برقرارول غوښتل هم ډیر به ملامته نه وو.

متماتیک د ټولو قانونمندیو دافادې ژبه ده . ټولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانونمندۍ که شعوري دي ،که ټولنيزي او که طبيعي ــ ميخانيکي دي دمتماتيکي قوانينو په مرسته قابل دافادي ګڼل کيږي. هغه وخت به ډير ليري نه وي چې په اصطلاح دغه بې شعوره موجودات يو دبل دحال په ژبه سره پوه او مونږ دپاره ترجمانان جوړ شي. نن دانسان په واسطه جوړشوي جوړښتونو اوميخانيکيتونو وجدي حالت بلا کوي ،دسترګي درپ په ميليونمه زرۍ کي ميليونونه عمليات اجرا کوي ،فکر کوي ،سنجش کوي او باور لرم ډير زر به دمختلفو پديدو تر منځ لکه څرنګه چې دموادو تبادله موجوده ده داطلاعاتو اومعلوماتو تبادله به هم جاري او دحال ژبې به ګويا شي .

هو !دمتماتيک په وسيله با شعوره او با کلتوره انسان داهرڅه کولې شي. هغه څه چې دنه کيدو دي ، هغه په ټولو قانونمنديو دمتماتيک دعلمي اصالت برقراريدل دي. او دائکه چې متماتيک با الذاتهِ او في نفسهِ عاري دقانونمندۍ څخه دي. دمتماتيک ارقام اَو اعداد تر څو چې په بله قانونمندۍ کې په حرکت رانشي مړه دي او هيڅ شې نشي افاده کولې. له ډيره بده مرغه فيثاغورث او حتا دکارت ټوله لوبه په مړو ارقامو او اعدادو سرته رسولې او غوښتل يي همدغه بې مفهومه او بې مضمونه لوبه د عملي فعاليت په ټوله ساحه حاکمه کړي ، چې البته محصله به يي صفر وې. مړه ارقام اواعداد ګونګي بلاګاني دي ، هيڅ شي نشي افاده کولې او حتي دالهام ژبه يي هم ګونګه ده. دمثال په ډول فيثاغورث ليکي «عدد يا فرد است يازوج .فرد عددمحدود کامل است وزوج عددنامحدودناقص...» اويا مثلاً« عددسه ،با مکان که داراي سه بعد است تطبيق ميکند ،(دا خبره سمه ده ځکه چې

مکان درې بعده لري) وعدد پنج باصفت ،وشش با رطوبت وهفت با عقل ونوروصحت ،وهشت با عشق وصداقت،ونه با تفکر در امور ،وده که محتواي همهً اين اعداد است،صاحب طبعيت الهي است ومطابق است با ترکيب عالم وجود که محتواى همهً اشياً است. » (تاريخ فلسفه در جهان اسلامي ص۳۴و۳۵) . دغه اعداد او ارقام د پور تنيو مفاهيمو سره هيڅ ډول ارتباط او مناسبت نه لري. د متماتيک په واسطه دا ډول افادي ناسم او دمنطق څخه ليرې کار معلوميږي.

هو ! سمه خبره داده چې متماتيک نه باالذاتهِ دعلومو داصالت جوګه او نه اصل دټولو کائناتو دي. دکائنَاتو اصل اوبنيادحرکت او قانونمندي ده اودغه دواړه دماديت مستلزم او خداي دا لوي مادي جهان دخپل لوي علم داصالت او رسالت معرض ګرځولې او خپل عالم خلف بنده يي باالوسيله دهغي په معرفت مقدر مکلف ګرځولې دي. په متماتيک کې نه ماديت شته اونه قانونمندي ،نوځکه داصالت ر سالت هم نشي ايفا ء کولې.خومتماتيک دقانونمندۍ دافادې وسيله او ژبه او دذهن نور دي چې دهرظلمت څخه تيريدلې او قا نونمندي په قانون بينو سترګو « دذهن په ستر ګو » ليدلې شي.

شک نشته چې فيثاغورث دهغه وخت په امکاناتو سره ندي کړې شوي ځيني قانونمندۍ وويني ، ليکن دمتما تيک د قانونبينو سترګو نظر يي لاهغه وخت په فلسفي علم لګيدلې وو اووګورۍ په څو پورتنيو جملو کي يي څومره عالي علمي مفاهيم او مقولې افاده کړيدي. خو کاشکي دغه کار نه دساده ارقامو او اعدادو بلکه دمتماتيکي معادلو په واسطه صورت نيولې وې .که ما هم ددې ستري قانوني اشتباه او ګناه څخه ډار

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه درلودې او ستر ګې مې پرې پټولې شوې نو زه به هم دمتماتیک اصالت ته قایل او منلې به مې وې.

دمتماتیک اعجاز هغه وخت څرګندیدلې شي چې دالکترولیت په انبیق کې دآیونیزیشن عملیه شروع او آیونونه دمثبت او منفي قطبونو په لار کې دمتماتیکي معادلو پواسطه ګوټ په ګوټ تعقیبیږي. او یا دکیمیاوي ویلانسونو دقانون له مخې کیمیاوي تعاملات دترکیب او تجزیې په پروسه کې دمتماتیکي معادلو پواسطه افاده کیږي او تعقیبید لې شي.

دا مسایل هغه وخت لا ددلچسپۍ وړګرځي چې یو آیرو بوس دڅو سوه ټنه بار او په سوونو مسافرینو په بارولو سره دځمکې دیوه قطب څخه تر بل قطب پوري، په مختلفو مترولوژیکي شرائطو او دجغرافیایي څلور فصله زماني یو کلن واټن لار دوریځو، بوربوړکیو، ګردبادونو او طوفانونو په ټیل ناټیل کې دټولو آیرودینامیکي او دالوتني ددینامیک ټول تا ثیرات او تاثراتو سره په څو ساعتونو کې وهي، یواځې متماتیکي دیفرنسیالي او انتګرالي معادلې دهغوی دمشتقاتو سره دغه محاسبه په دقیق ډول افاده کولې شي. او یا ټول کیمیاوي تعاملات، دمثال په ډول دشکري، امینو اسیدونو، کاوچوک «ربړ»، پلاستیک او یا نورو کاربوهایدریدونو ځنځیري تعاملاتو سلسلې چې په حقیقت کې ددې لوی مادي جهان قانونمند بنیاد جوړوي، یواځې او یواځې دمتماتیک پواسطه کیدلې شي افاده او محاسبه شي او بس. لیکن ددې ټولو امکاناتو په لرلو سره سره بیا هم متماتیک ددغه قانونمندیو مادي بنیاد او اصالت نشي ګڼل کیدلې!

د دکارت دریاضیاتو اصالت د عېنیت دفلسفي له نظره

د فیثاغورث دریاضیاتو او بلکه په مجموع کي دریاضیاتو داصالت په باره کې مونږ دموضوع په مختلفو اړخونو بحث وکړ. او پدې متیقین شو چې متماتیک له کومه حیثه اصالت لرلې شي او له کومه حیثه یې نشي لرلې. مونږ وویل چې متماتیک دهر علم دقانونمند دینامیزم د افادې ژبه ده خو دهیڅ ډول قانونمندۍ اصل او بنیاد نشي جوړولي او نه داصالت بار رسالت په غاړه استلې شي. په ستاتیزم کې اصلاً قانونمندي وجود نلري. ستاتیزم نسبي مفهوم دي. مونږ فکر کوو، دځمکې په سر چې مونږ ژوند کوو ولاړه ده، حال دا چې دلمر ګرد چاپیر ۳۹۰۰۰ کیلو متره په یوه ثانیه کې انتقالي سرعت لري. او په ۲۴ ساعتو کې یو وار په خپل محور چورلي یعني وضیعي دوراني سرعت او حرکت لري. متماتیکي ارقام او اعداد بالذاته حرکت او دینامیزم نه لري او یواځې هغه وخت په حرکت راځي چې کومه قانونمندي افاده کړي او یا لا اقل په اواز بدل شي یعني وویل شي، یو، دوه، درې او ... .

ددکارت فلسفه «فکر کوم پس وجود لرم». که دا خبره دې ته واړوو چې قانونمندي شکل دموجودیت دمادې او ماده یواځې په قانونمند شکل سره وجود لرلې شي، نو دا افاده هم منلې شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دقيقه ده. خو دكارت د ذهني ايديالست په حيث دسقراط او افلاطون د «مُثُل» د متا فزيكيت ،مابعدالطبيعيت او ما قبل الطبيعيت فلسفي سره قرابت لري چې دهغې دقانونمندۍ ځخه په عالم الاسباب كې انسان اګاهي نشي حاصلولې اودانسان لپاره دغه نظامونه مسخراو مقدرنه ګڼل كيږي او دكارت په هغه قانونمندۍ چې پورته ما ورته اشاره وكړه ، اصلاً باور او عقيده نه لري نو ځكه دكار پورتنۍ مقوله « فكركوم پس وجود لرم» ، مونږ نه پوهيږو په كوم دليل ، كوم بنيادا او كومې قانونمندۍ له مخې يې ليكلې ده ، سمه نه ده او نه د دكارت ذهني ايدياليستي عقيده ،متافزيكيت او مابعدالطبيعيت ددې جوګه دې چې دغه ډول قانونمند مفهوم افاده كړې شي . دكارت خو بايد ديوه رياضيدان په حيث پدې پوه شوې واى چې دمعرفت پروسې يواځې د «د فكر كولو »ځخه نه شروع كيږي، متماتيک دقانونمندۍ افاده ده او قانونمندي باالذاتهِ پروسه ده ،ديناميزم دې او حركت دې او ددې هر څه معرض مادي موجود او بلكه دا ټول اشكال د موجوديت دمادې ګڼل كيږي. شک نشته كله چې دكارت دتحليلي هندسې په متماتيكي افاده باندې موفق شو ،فكر يې كاوه چې ،دټولو علومو دپاره يې واحده قانونمندي اختراع كړې چې هغه متماتيكي قانونمندي ده او هرڅه بايد دمتماتيک دحاكميت لاندې راشي. او په پوره جرئت سره يې ويل: «تنها معرفت رياضى است كه مى توان نام معرفت بر آن نهاد. وازينجا بدين نتيجه رسيد كه:در واقع حساب وهندسه نه فقط تنها علومى هستند كه بايد به مطالعهً انها پرداخت بلكه در پژوهش براى يافتن شاهراه حقيقت نبايد خودرا به چيزى سرګرم نمود كه نتايًج آن درقطع

ويقين از نتايًج حاصل از براهين حساب وهندسه كمتر باشد » (نقد تفكر فلسفى غرب از قرون اوسطى تا اوايل قرن حاضر ص.١٠٨.)

حال دا چې هندسه تش دبې محتوا مكان مقوله او افاده نده په كوم څه چې دكارت عقيده لري . دكارت هندسه د مادي واحد د خارجي شكل په حيث پيژني . دمادي واحد خارجي شكل او هندسه هر ډول جوړيدلې شي او دغه ډول هندسي اشكال يواځې په ځانګړو حالاتو او مواردو كې د مقاومتي اهدافو او ديكوريشن پرته بل كوم ارزش نشي لرلې يعنې چې د جهان دتكوين په جوړښتونو كې يا قطعاً رول نه لري او يا ډير كم رول لوبولې شي.د كومي هندسې، شكل ،صورت او مكان په باره كې چې بحث دوام لري هغه د هر عنصر ، هربيولوژيكي ، كيمياوي ، فيزيولوژيكي او نورو مادي واحدونو دپاره كاملاً مشخص او ثابت ګڼل كيږي. همدغه مكان او صورت مونږ شكل دموجوديت دمشخصي مادې ،عنصر ، كيمياوي ، بيولوژيكي او نورو مادي واحدونوبولو او پرته له هغې ، ماده ممكنه نه ده چې وجود ولرلې شي . همدغه ځانګړې جوړښتونه خداى د دې لوى جهاني نظام دبنيادي خښتو په حيث پيدا كړې دي او همدغه ځانګړي جوړښتونه د دې لوى جهان د ابدي پايداره پيدايښت او پايښت متضمن ګڼل كيږي. په دغه ډول نظام كې د يوي كوچنۍ ذري په اندازه نقص د نظام په نقص بدليدلې شي. د مادي واحد خارجي هندسه چې دكارت د هغې ځخه بحث كوي او ياد ارسطو له بحثونو ځخه مونږ ور سره اشنا شوي يو او يا نن هم چې ځيني فلسفي تيورۍ هغې ته ورته عقيده لري، دهغه هندسې سره چې مونږ پري بحث كوو كومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنیادي اړیکي نلري بلکه بنیادي تفاوتونه سره لري. شک نشته چې د ځیني مادي واحدونو خارجي هندسه هم کله ناکله د ددغه داخلي هندسي جوړښتونو له مخې یو شان خارجي بڼه غوره کوي او په اکثره حالاتو کې لکه الماس د خاص ارزش لرونکې خارجي کریستالي بڼه غوره کوي. په همدې ډول مونږ د زمرد ،کانسیت ،شیشي ،مالګې ،شکرې او ډیرو نورو دنومونو سره اشنا یو . دکارت هڅه کړي همدغه هندسه د خپل مادي ارزش څخه بې ارزښه او له منځه یوسي او په تحلیلي ذهني متماتیکي معادلو یې بدله کړي او بالاخره د ټولو علومو ، ټولو قانونمندیو څخه مادي محتوا وباسي او دمتماتیک په مړو ارقامو یې واړوي.ځکه پرته له مادي ارزش څخه حرکت وجود نه لري، قانونمندي وجود نه لري ،علم وجود نه لري او په عالم الاسباب کې د خدای د مقضي ارادې له مخې هیڅ قانونمند وجود او شئ د افادې لپاره وجود نه لري ، یعني چې د دکارت علم اصلاً وجود نه لري. د مادي ماهیت پرته هندسه او مکان او دمشخصي هندسې،صورت او مکان څخه خارج ماده وجود نشي لرلې. یواځې ماده او هندسه دواړه په متمم او مکمل حالت کې د مادي قانونمند موجودیت لازمي او کافي شرط ګڼل کیږي او یواځې پدې صورت کې هم ماده او هم هندسه دواړه قانونمند ماهیت ، محتوا او مفهوم پیداکوي .مکان او ماده جدا ناپذیر دي . یو دبل په عدم موجودیت کې نه وجود لرلې شي ، نه مفهوم او نه ارزش . ماده په معین مکان او معین قانونمند وجدي حالت کې قرار لري او مکان او قانونمندي دواړه اشکال د موجودیت دمادې دي. مونږ ته دبیولوژي ، فیزیولوژي او مواد شناسۍ څخه پوره معلومه ده

چې هر دغه ډول مادي ترکیب او مادي واحد مشخص او ټاکلې حجروي ،اتمي او مالیکولي جوړښتونه لري خو یوتر بله سره متفاوت او متباین دي . همدغه ټاکلي هندسه دحیه او غیر حیه موجوداتو دژوند ، تکامل ، بقاً او مقاومت دوجود لپاره بهترین شرائط برابروي او پرته له دغه موجوده هندسې څخه بې له شکه دهغې په ټولو کیفیتونو او کمیتونو کې نیمګړتیاوې رامنځته کیږي. د شلمې م پیړۍ په لومړۍ نیمایي کې لا پوهانو هڅې پیل کړې چې خصوصاً دفلزاتو ایدیال هندسي مودلونه جوړ کړې. ځکه پدي صورت کې دهغې مقاومت په کافي اندازه زیاتیدي شي او ددې په عوض چې دیوه موټر د اکسل قطر د لس سانتي مترو په اندازه جوړکړي ،کولې شي د پنځو سانتي مترو په اندازه جوړشي. دا کار دهوایي صنعت لپاره په خاص ډول زیات ارزش لري.

دکارت د هندسې او صورت په باره کې نظریات د ارسطو څخه تقلید کړیدي . هغه غوښتل په فلسفه کې د ارسطوځای ونیسي نو ځکه یې دهندسې او شکل په باره کې ارسطوته ورته نظر درلود . ددوی دواړو نظر ډیر سطحي او په زیات احتمال دوئی دواړو ته هغه داشیاوؤد خارجي شکل په حیث دارزش او توجه وړ وو . دوی هندسه یواځې د مادي موجودیت په خارجي صورت کې تصور کولي شوه او د داخلي حجروي ،اتمي ،مالیکولي او نورو جوړښتونو او دهغې اهمیت او ارزش څخه بې خبره وو . حال دا چې داشیاوؤ خارجي شکل دومره دارزش وړ نه ګڼل کیږي ، ځکه خارجي شکل ته هرډول چې انسان وغواړي تغیر ورکولې شي او دا یواځې داخلي جوړښتونه دي چې تقریباً همیشه ثابت پاتې کیږي او که چیرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ډول تغير رامنځته شي ، پخواني مادي واحد به په خپل پخواني کميت او کيفيت هيڅکله پاتې نه شي. ددوی نظر ددوارو دويناوو څخه په څرګند ډول معلوميږي. دمثال په ډول ارسطو واي:«هرشيئ مجموعه ای از «صورت»و «هيولا » است.صورت حقيقی است که از مادهً خامی بنام هيولی پديدار شده است:وخود اين صورت به نوبهً خودمادهً صورتی عاليتر وبرترخواهد ګرديد (ديوې خوا ارسطو صورت او ماده سره جدا کوي خو سمدستې اضافه کوي چې صورت حقيقي دې اود خامې مادې څخه چې هيولي نوميږي تشکيل شوېدې او پخپله دغه صورت پخپل نوبت دبل عالي تر او برتر صورت ماده جوړيږي) .مثلاً انسان بالغ صورت فعلی کودک است وکودک ماده وهيولای آن است، در حالی که خود کودک صورت جنين وجنين مادهً آن است وهمين طورجنين صورت نطفه و نطفه هيولی ومادهً جنين است تا برسد به مادةالموادوهيولای اولی که فاقد صورت است.» (تاريخ فلسفه ،ويل دورانت ،ص.۶۷ ،۶۸) . دلومړني ښوونځې په دوهم ټولګي کې ،کله چې يې مونږ ته جمع راوښووله :

$$2+2=4$$

دا يې هم راته وويل چې يواځې هم جنس شيان په خپلو منځونو کې سره جمع کيدلې شي.

صورت پخپله حقيقت ندي ، يواځې دمادې په موجوديت سره حقيقت پيدا کولې شي ، او ماده يواځې په معين او مشخص شکل سره وجود لرلې شي يعني صورت او يا په بل عبارت مکان شکل دموجوديت دمادې دې او يو تربله په لازم وملزوم موجوديت سره مفهوم او ارزش پيداکولي شي . دلته زما مقصد دمعين او مشخص شکل څخه دمادي دداخلي

حجروي ،اتمي ، ماليکولي او نورذروي ـــــــ تشعشعي جوړښت څخه دي. د مادي خارجي شکل ته کيدلي شي هر ډول تغير وركړل شي. نو دارسطو لخوا د صورت او هيولا جمع کول سم کار نه بريښي. همداسي په پورتني عبارت کي واقعي عيني قانونمندي ،قانونمند منطق او منطقي تسلسل دخبرو هم وجود نلري ،سره ددي چي د منطق بنيانګذار پخپله ارسطو ګڼل کيږي. يو ځل بيا تاءکيداً وايم چي هر مادي موجود ،هر مادي واحد او هره مادي لويه او کوچنۍ ذره معين ،مشخص او ټاکلي داخلي جوړښت ، شکل او صورت لري (البته دډير فشار او حرارت په نسبت کيدلي شي موقتي تغير پکي راشي او ياځيني مواد يو تربله سره په هندسي متداخل شكل سره قرارو لري)، نو په څه ډول دا منلي شو کله چي ارسطو وايي:

انسان بالغ صورت فعلي کودک است وکودک ماده وهيولاي آن است او همداسي د پورتني عبارت تر اخره پوري. له دي ځاي څخه په څرګند ډول معلوميږي چي ارسطو او دکارت چي ساينس پوه هم وو دموادو او اشياوؤ دداخلي جوړښت اودهغي دعظيم ارزش اواهميت څخه هم بي خبره وؤ او ورته ارزش قايل نه وو . ارسطو له يوي خوا ليکي چي «هيولاي اولي فاقد صورت است »اوپخپله واي چي «ولي چنين چيزي وجود ندارد زيرا هر شيئ موجودي واجد صورتي است» دا خبره سمه ده.خير ولي ديوي غټي قضئي اومسلّي نتيجه ګيري او محصله دا ډول کوي چي پخپله ئې نشي منلي. ارسطو وړاندي ليکي «ماده به وسيعترين معني خود قوه وامکان صورت وصورت فعليت وحقيقت نهاي ماده است؛ماده مانع ازاين است که صورت به نحوديګري تجلي يابد ،وصورت بناوشکل وجودي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماده مي باشد. صورت تنها شکل نیست بلکه قوهٔ متشکله وضرورت ونیروي دافعهٔ دروني است تا ماده راباراي هیّت وهدف مخصوصي راهبري کند ؛صورت تحقق استعداد ماده و مجموع قواي عمل ووجود وصیرورت است که در هر شیئ موجود مي باشد.» په پورتني عبارت کې هر څه چې د صورت،مکان او هندسي په ادرس ویل شوي ، ځیني حقایق وجود لري ځکه هم ارسطو او هم دکارت خپلي څرګندوني د خپل ذهنیت دحقایقو په بنیاد کړي ، خو څرنګه چي هغوئ پخپله دیته معتقد نه وو او یا تري کاملاً بي خبره وو او ټولي فورمولبندئ ئي د تخیلي منطق له مخي کړیدي طبعاً عاري دحقیقت او قانونمند منطقي تسلسل په کي وجود نلري ، اوزما پورتنۍ ادعا ثابتوي چي هندسه ، مکان ،صورت او د مادي داخلي جوړښت پرته ، ذاتي وجود نلري او یوازي دمادي په موجودیت کي تحقق پیدا کولي شي. ارسطو او دکارت دخپلو تخیلي فلسفي نظریاتو په بناء پایداره فلسفي تیوریکي نظرنلري او داپخپله په فلسفي څیړنو کي هغه ستره اشتباه ده چي په حقایقود پوهیدلو پرته په هیڅ قیمت سره تلا في کیدلي نشي. حتي دارسطو مشا ئیانو پخپل منځ او دارسطو سره اختلاف دنظر درلود او پدي نپوهیدل چي دارسطو فلسفه دالفاظو او که داشیاوؤ څخه بحث کوي ؟او دا ځکه چي ارسطو صورت په اشیاوؤ او اشیا ء په صورت او حتي کل په جز اوجز په کل کي په متداخل شکل سره لیدل او دغه مفاهیم او مقولي ئي یو تر بله سره نشوي تفکیکولي او حتي دیوي فلسفي قضیئ په فورمولبندۍ کي خپل فلسفي نظریاتي دریزونه بدلوي او پدي باره کي دمخه بحث شویدي.

شک نشته چي مختلف هندسي ،مکانونه اوصورتونه دخپلو مادي موجودیتونو په تحقق سره کیدلي شي یو تر بله څو مرتبه ئي په متداخل شکل سره وجود ولري. د مثال په ډول په اوبو کي دمالګي ،شکري ،غاز او نورو انحلال.لیکن غوړي چي په اوبو کي نه حل کیږي مګر دلازم کتلیزاتور په صورت کي .دسوډیم انحلال په اوبو کي . یا په تیزابو ، القلي او نورو کي دفلزاتو او نورو موادو حلیدل اود مختلفو مرکباتو او مخلوطونو جوړول. دا خبري یو تر بله سره لکه ځمکه او اسمان فرق لري ، پدي نپوهیدل او یو تر بله سره شریکول او نه تفکیکول نه بخښونکي ګناه ګڼل کیږي. ددي څخه بله ستره ګناه ،زما په عقیده ،پدي کار سترګي پټول او هغې ته دانتقاد ګوته نه نیول دي.اوددې کار څخه لا ستره ګناه به داوي چې یو څوک ښه پوهیږي چې نه پوهیږي ،خو بیا هم تجاهل العارفانه انحرافي او غلطي تیوریګاني جوړوي.

دکارت په خپله فلسفه کې دهمدغه ډول اشتباهاتو سره مخامخ دې. دکارت په یوه داسې مثلث « ریاضي ،هندسه او منطق »ډډه لګولې چې پخپله ذاتي وجود نلري ،في نفسهِ دقانونمندۍ څخه مبراء او خالي خو دکارت د هغې په وسیلهَ غواړي دټولو علومو عملي او نظري فلسفه بناء او بلکه شخصاً ځان موّظف او مکلف ګڼي په یواځې ځان ددغه لا یتناهي همزمان او هم مکان متحول او متغییر دیالکتیک فلسفه او قانونمندي دابد لپاره پخپل ذهني متا فزیکي ایدیا لیستي بې بنیاده بنیاد باندي ودروي. که ووایم چې دا کار بې وسیلي اسمان ته دختلو په اندازه سخت دې. نو دا کار خو رحمان بابا ممکن ګڼلي ،چې وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په یو قدم تر عرشه پورې رسي
ما لیدلې دي رفتار د درویشانو
نو دا کار ددې څخه هم لکه چې سخت بریښي .

پورته دارسطو دصورت (ددکارت هندسي او مکان) په باره کې لازم بحث وشو ، که د دکارت په نظریاتو هم بحث وشي ،ډیر به اوږد شي. ښه به داوي یواځې ځینې عمده مسائلو ته اشاره وشي او یواځې دډیر لزوم په صورت کي به پرې بحث وشي.

ځوان ۲۳کلن دکارت چې ریاضي او هندسه یي په قبضه کې راغلي وه او سر تا پا انرژي ،حرارت،دینامیزم او احساسات وو ،ټولې ذهني ،فکري ،مکاني او زماني مصافې یي له نظره لنډې معلومیدلي ،هر څه یي دیوه قاطع حکم له مخې «مي اندیشة پس هستم » د ریاضي دبداهت اوبراهینو په چوکاټ کې غوښتل په اثبات ورسوي او ځای په ځای یي کړي. دکارت مدعي وو چې د ۱۶۱۹م کال دنوومبر په لسمه دیوه حقیقت دکشف په روش بریالې شو ي چې دهغې له مخې کولې شي په ډیره چټکۍ سره هندسه دکمال درجې ته ورسوي . دکارت ویل: «یکی از نخستین فکر های که به خاطرم رسید این بود که غالبا ګار های که به دست اسا تید متعدد انجام می ګیرد در کمال به پایهٔ کارهای که فقط ساختهٔ دست یک نفرباشد نمی رسد » (نقد تفکر فلسفي غرب ،اتین ژیلسون ، ص ،۱۱۳ ، ترجمهٔ فارسي). دکارت حتي پدې عقیده وو چې: «خداوندوظیفهٔ تحصیل معرفت را به عهدهٔ او نهاده وتنها راه پیروزی وی این است که خود با دست تنها به آن بپردازد » . دکارت ټول مسائل داحساساتو له مخې په ډیره سادګۍ مطرح کول چې ګوندې

هندسه یي دکمال درجې ته رسولي. زه وایم کاشکې بشریت دننني ورځی دعلم او تخنیک دبې ساري انکشاف په شرائطو کط دیوه نبات دحجري هندسه دکمال درجې ته ورسوي. پدې صورت کې به انسان دټول بشریت دضرورت څخه اضافه دغذايي موادو رنګارنګ ذخیري جوړې کړي. کاشکې دانسان دبدن دیوې حجر ې هندسه دکمال درجې ته ورسوي. پدې صورت کې به دانسان دعمر په اوږدولو قادر شي . کاشکې انسان په نننیو شرائطو کې دیورانیم او یا بل فلز داتم او هستې او یا دهغې په منځ کې نیترونونو چې لکه ویده ښاماران پراته دي ،په ټولو رازونو پوه شي.پدي صورت کې به دتیلو او سکرو لوګي نوره هوا نه کثیفوي او بشریت به نه خلاصیدونکي دانرژي ذخیري لاسته راوړي.

دکارت خپل روش پخپله داسې توضیح کوي: «او روش تحلیل قدما رابا جبر متأخرین پیروزمندانه،با هم ترکیب کردو پیدا است جهش بعدی وی این بود که این دو علم رابا منطق هم ترکیب کند.وروش دکارتی نتیجهٔ این تجربه بود که به ګفتهٔ خود وی (از مزایای هر سه علم بر خوردارو از نقایص ان خالی بود) کاشکې هروخت هرڅه داسې ایدیال سرته رسیدلې شوې ....دکارت خودرا وقف این نظریه کرده بود که همه علوم یک واحد بیش نیستند یعني میان (شناخت همه وجهل به همه) جای وچیزی برای انتخاب وجود نداشت... » .

دکارت دتحلیلي هندسې په متماتیکي افادې سره پدې دلیل چې پخپله مفهوم شکل افاده کوي ،اشکال له هندسې څخه حذف کړل او ددې لپاره چې متماتیک دټولو علومو لکه فلسفه، اخلاق ،طب ،او نورو دافادې جوګه شي ،لازم دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتزاعـي تـرين حالـت غـوره کـړي يعنـي دا چې کميت بايـد دمتماتيـک څخـه حذف کـړې شي. پـدې صورت کې بـه متماتيـک انتزاعـي تـرين علـم او دټولـو علومـو دافـادې جوګـه شـي. بايـد وويـل شي چې نـور علوم خو هـم دمـادي کميتونو پـه واسطه قيمت ګذاري کيـږي. پـدې صورت کې بايـد نور علـوم هـم بې کميتـه شي چې دمتماتيـک پـه واسطه يي افاده ممکنـه شي او پـه نتيجه کې بـه تـرې د دکـارت ايـدياليزم او دافلاطـون اوسـقراط د «مُثُـل» اصالت ،متافيزيکيت ،ماقبل او مابعد الطبعيت جوړشي.

دکـارت دخپـل نظـر داظهـار پـه خـاطر داسې اسـتدلال کـوي: «چـون بـديهی تـرين همـهً علـوم انتزاعـی تـرين انهـا نيـز هـست پـس بـرای اينکـه سـاير علـوم هـم درسـت همـان بـداهت رياضـيات را داشـته باشـد کافی است همـهً انهـارا هـم ماننـد رياضـيات انتزاعـي کنيم »

زه دخپلـې ادعـاً دثبـوت پـه خـاطر غـواړم ددکـارت خپـل اسـتدلال وړانـدې کـړم : هـستند کـسانی کـه ميګوينـد «نمـی دانـم خدا هـست يـا نـه ولـی حتـی همـين هـاهم قبـول دارند کـه اګـر خـدای وجـود داشـته باشـد بايد بالـضرورجوهری کامـل ونـا متنـاهی باشـدواين بـه عـلاوهً اصـل عليت،تنهـا چيـزی اسـت کـه بـرای اثبـات وجود خداوند لازم است.

پـس نتيجـه ميګيـريم کـه خداونـد بـه هنګـام افـرينش مفهـوم کامـل را در مـا نهـاده اسـت ، « تـا همچـون مهـری باشـد کـه صـنعتګر بـر روی صـنعت خـويش مـی زنـد »خلاصـه هـيچ چيـز طبيعـي تـرازين مفهـوم نيـست زيـرا بـه ګفتـهً دکـارت در تـأمـل سـوم « رسـالهً تـأملات» : «تنهـا از همـين کـه خداونـد مـرا افريـده ايـن فکـر در مـن رجحـان مـی يابـد کـه:او بـه نحـو ی صـورت ومثـال خـويش رادر مـن

نهـاده اسـت و مـن ايـن مـشابهت را ــ کـه متـضمن مفهـوم خدا است بـا همـان قـوهً ادراک مـی کـنم کـه خـودم را بـه آن ادراک مـی نمـا يـم. »
بـه عبـارهً ديګـر :در اينجـا آن طـور کـه همـواره در اسـتنتاجهای صـحيح هندسـی رايـج اسـت ،اسـتنتاج بـصورت ادراک شـهود هـای در داخـل شـهود هـای ديګـر نيـست، زيـرا ازانجـا کـه خـود عمـل شـک متـضمن مفهـوم کمـال اسـت ،وان هـم بـا مفهـوم خـدا يکي است پس درست همان طورکه حق داريم بګـوييم « شـک مـی کـنم پس هستم» حق داريم بګوييم «شک می کنم پس خدا هست.».

پـه پـای کې غـواړم ووايـم چې ټـول مـادي او معنـوي اوکمـي اوکيفـي ارزښـونه يـواځې دمـادي اوکمـي ارزښـونو دلارې ظهـور کولې شي او قيمـت ګذاري کيـدلې شي . کـه دهندسې څخـه شـکل او متماتيـک څخـه کميـت وايـستل شـي بلـه وسـيله وجـود نلـري چې هغـوی، پـرې دعلـم پـه حيث تبـارز وکـړي او پـه هغـه صورت کې داصالت مسئله به اصلاً مطرح بحث نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه ډول یوې کوچنۍ جملې زوړ فلسفي نظام ولړزاوه
او د عینیت د فلسفې سر لیکه جوړه شوه

کله چې لا زه په لومړنې ښوونځي کې وم، د سعدي، جامي او نظامي کتابونه چې ژور فلسفي او صوفیانه مطالب یې درلودل ما لوستلي وو. د ننګرهار په لیسه کې هم مونږ ډیر پوه استادان درلودل چې د ویښ زلمیانو د جنبش غړي، د فلسفي افکارو خاوندان، ډیر مشهور شاعران او وطنپرست مبارزین وو. دوی به تل فلسفي بحثونه کول، فلسفي اشعار به یې ویل او علمي کنفرانسونه به یې جوړول، خو هغه وخت دا ټولې خبرې مونږ لپاره یو شان تورتم ځنګل معلومیده. د ننګرهار د لیسې په ورستیو کلونو کې په ځینې کنفرانسونو او ډرامو کې عملاً برخه اخیستل، دورځنې مسایلو او ټولنیزو پرابلمونو په مقابل کې داستادانو انتقادي کره وړه او په کل کې د جمعي شعوري سطحې لوړوالې هر څوک یوڅه ته هڅوه. دغه وخت مونږ فکر کاوه چې ټول خلک نیکان پیدا دي او هر څوک د پندار نیک، ګفتار نیک او کردار نیک د اصولو په پرنسیب ژوند کوي. خو کله چې یوه کنفرانس ته زما په ډیر ښه نیت لیکل شوې مقاله سانسور شوه زما ټوله خوشباوري په شک بدله او دکنجکاوۍ

حس راته پیدا شو او هغه دچا خبره «اول هر چیز را میخواندم باز امضاً میکردم». د ننګرهار دلیسې څخه په فراغت سره د طب په پوهنځي کې شامل شوم او دهمغه لومړي کال په نیمایې کې د پخواني شوروي اتحاد د اکراین د جمهوریت کیف ښارته ولاړم. هلته د مسلکي درسونو په څنګ کې په فلسفه او نورو ټولنیزو مسایلو په باره کې ازاد کورسونه موجودوو او د ځینې عمده موضوعګانو په باره کې به کنفرانسونه جوړیدل. په ټوله تدریسي دوره کې زه ددغه کورسونو څخه په استفادې سره د ډیرو ټولنیزو مسایلو دالفباً سره پوره اشنا شوم. د تحصیل څخه وطن ته په راستنیدو سره په هوایي پوهنځي کې د استاد په حیث مقرر شوم. په هوایي پوهنځي کې مې د پیلوټانو، تخنیکانو، او حتی انجینرانو لپاره یو تدریسي کتاب تالیف او طبع کړ او د ټولو لپاره د استفادې وړ وګرځیده. په ۱۹۷۳م کال کې د هوایي پوهنځي دقوماندان په حیث مقرر شوم. او کله چې دري کاله وروسته یو ځل بیا د کیف ښارته د دکتورا لپاره تللم او تصادفاً یوه د مخه مې د سردار محمد داود خان چې د دولت رئیس او صدراعظم وو ولیدل. (او هغه داسې چې په همدغه ورځ دفعتاً په فکر کې راوګرځیدل چې مجید، چې د دولت د رئیس یاور وو تلفون وکړم چې که رئیس صاحب د دولت (هغه وخت محمد داود خان په همدغه نوم یادیده) د ملاقات وخت راکړي. دغه کار مې وکړ، رئیس صاحب د دولت هم منلې وه او دغرمې وروسته د هغه په ملاقات مشرف شوم. نژدې ۴۵ دقیقې په ډیره مهربانۍ مفصل صحبت یې راسره وکړ. د محمد ظاهرشاه د صدارت دوخت د مختلفو پروژو، د هغه وخت د بودجې او ډیرو نورو مسایلو په باره کې خبرې وکړې. باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووایم چې محمد داود خان له ما سره ډېره مینه او علاقه لرله او کله چې لومړې ځل د کودتا (چې هغه وخت د انقلاب په نامه یادیده) څخه وروسته د هوایي قوماندانو او ځینې وزیرانو سره دفتر ته ورغلې وو ، د خبرو په جریان کې یې پوښتنه وکړه ، تاسې کې د هوایي پوهنځي قوماندان څوک دي ؟ زه ولاړ شوم او وروسته له هغې یې ډېرې پوښتنې ما ته راجع کولې او وروسته له هغې یې هم زه د توجه وړ وم. په همدې خاطر ما جرئت وکړ د ملاقات غوښتنه وکړم. د خبرو په پای کې یې راته وویل « اوس چې خارج ته ځې ،ځینې ایدیولوژۍ او مسایل چې زمونږ د ټولنې د شرایطو او عنعاناتو سره سمون نه لري ، باید له ځانه سره را نه وړل شي. ما په ځواب کې وویل: رئیس صاحب د دولت په ډېر اطمنان سره عرض کوم چې زما دلغزش دوره تیره شوې ، زه به واقعاً هغه څه زده کوم چې زمونږ خلک او وطن ورته ضرورت لري. شهید محمد داود خان په تبسم سره وویل. بریالیتوب درته غواړم). نو ځکه مې له لومړۍ ورځې څخه تصمیم ونیوه چې په تخنیکی او فلسفی علومو ،دواړو کی په موازی ډول په دکتورا کار وکړم . ددی کار لپاره د اجتماعی علومو په پوهنتون کی شامل او د دیپلوم د اخستلو سره سم می په فلسفه کی د دکتورا کارونه شروع کړل.خو په لنډه موده کې په افغانستان کی انقلاب وشو . ما خپله تخنیکي ډاکتري چې کارونه یې بای ته رسیدلي وو ، دفاع او وطن ته دراستنیدو یوه ورځ دمخه چې لا زه په مسکو کې ووم ،د کابل ښاروال په حیث مقرر شوې وم .د کابل په ښاروالۍ کې زما د ماموریت په دوره کې به عمده کار زما په فکر د کابل دښار ماستر پلان تکمیلول او د قانوني سند او انستیتوت په حیث د هغې

منظورول او د ډېرو پروژو تفصیلي پلانونو جوړول او عملي کول وو.

د روسانو د یرغل څخه وروسته زه بې وظیفې او ۱۸ میاشتې په کور کښیناستم.دا زما لپاره ښه فرصت وو او ما په فلسفه او ټولنیزو علومو کې خپلې لوستنې او زده کړې غنې او خپله لومړۍ مقاله مې ولیکله.ددې مقالې عنوان « د عینیت او ذهنیت دیالکتیک» او ددې مقالې لومړۍ جمله داوه « ذهنیت نسبې عینیت او هر مشخص ذهنیت عیني واقعیت دې ». زه د لومړۍ شیبې څخه د دغه جملې په ارزش وپوهیدم.ځکه چې د دغه سنګر څخه زما د لیندۍ غشې د هر هدف په منځ لګیده او دبې بنیاده اړیکو او مناسباتو ټول تنا بونه یې شلول.

کله چې لومړۍ مقاله تکمیل شوه د پرنسیب له مخې مې یو نقل داردو د سیاسي چارو لوی ریًس ته، چې په هغه وخت کې محمد یاسین صادقي وو ، وسپارله.په همدې وخت کې د هغه سر مشاور دفتر ته راننووت او سمدستي یې پوښتنه وکړه. څه شې دې؟ رئیس ځواب ورکړ.رفیق حرکت در فلسفه یک مقاله نوشته کرده.مشاور بې له ځنډه وویل.ضرورت نه شته په فلسفه کې څوک مقالې ولیکي ، هر څه مارکس ، انګلس او لینن لیکلی دی..ما ځواب ورکړ.هغوی خو ورته خلاق علم ویلې نه دګم.مشاور مخ واړوو او په خپله شعبه ننووت. وروسته د دغه مقالې څو نقلونه ما ځینې دوستانو ته چې په فلسفه پوهیدل او یو نقل مې د افغانستان د علومو اکادمۍ ته وسپاره. ډېرې مشترکې غونډې پرې جوړې او ډېر وخت یې ونیوه.پدې وخت کې ما څو نورې مقالې هم ولیکلې او یو بروشور ترې جوړ شو او د بروشور په شکل مې د علومو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اکادمۍ ته وسپاره. وروسته له څه مودې اکادمۍ ماته مکتوب راولیږه او دلیکنې ستاینه یې کې شوي وه خوپه کې یې لیکلي وو چې مونږ پرې نظر نشو ورکولې. تاسې د ټولنیزو علومو انستیتوت ته مراجعه وکړئ. ما مکتوب له ځانه سره واخیست او د علومو اکادمۍ علمي غونډې ته ورغلم او عرض مې ورته وکړ. د ټولو استادانو څخه په معذرت چې ما مرجع نده غلطه کړې. انستیتوت مرجع نشي ګڼل کیدلې. اکادمي یوائینۍ مرجع ده چې زما لیکنه وارزوي، ویې منې او د چاپ اجازه ورکړي او یا یې په دلایلو سره رد کړي. پدې وخت کې کاندید اکادمیسن محمد ظاهر افق پورته او ویې ویل. «زه ستا لیکنه تائیدوم او درسره یم» او یوائیني کس وو چې لیکلې نظر یې پرې ولیکه، خو له بده مرغه په مطبعه کې نپوهیږم چې ولې دغه سند لا درکه شوې وو. وروسته کاندید اکادمیسن مرحوم محمد صدیق روهي وویل «ډیر وخت مې همدغه مفکوره په فکر کې ګرځیدله راګرځیدله. ښه شوه چې تا ډیره ښه لیکلي ده» په اخیر کې مرحوم پوهاند محمد علی زهما ولاړ شو او ویې ویل «استادان محترم! من شرافتمندانه اعتراف میکنم که بالای این نوشته تقریظ نوشته کرده نمیتوانم. هر کس که نوشته کرده میتواند. بفرمایند، در غیر آن اجازهٔ چاپ داده شود. در اینده کسی نوشته خواهد کرد». په پای کې محترم عبدالحکیم هلالي ته چې د فلسفې دانستیتوت رئیس وؤ وظیفه وسپارل شوه چې د بروشور دچاپ چارې سرته ورسوي. هغه زه دلاس څخه ونیولم او د شعبې خواته یې روان شو. په لاره کې راته مخامخ ودریده او راته ویې ویل. ستا د سر څخه د قورمې بوی راځي. ملک دې روسانو نیولې. ددنیا کتابخانې د مارکس او

لنین په کتابونو ډکې دي. او ته دهغوی نظریات ردوې. زه دا بروشور نه شم چاپولې. او پدې ډول بروشور د چاپ اجازه پیدا نکړې شوه.

کله چې زه داردو دسیاسي چارو په ریاست کې مقرراو په ډیر مشکل سره مې په ۱۳۶۵ هجري ش کال کې دغه بروشوروروسته له ډیرو هلو ځلو چاپ شو او په حقیقت کې یوه بله بلوا راولاړه شوه. د غه کتاب «د عینیت فلسفه» نومیده اود هر چا دمخه داردو دسیاسی چارو مشاور زما شعبې ته راغې او په تریو وچولي یې وویل. «خبر شوم ستا کوم کتاب چاپ شوېدې؟» ما زر یو جلد را وا خیست، ورمې کړ او ومې ویل. هو! ویې لولۍ. غلطي به ولري. اصلاح یې کړۍ. هغه کتاب واخیست او ولاړ. خبر شوم چې داردو په سیاسي نظامي اکادمۍ کې یې دفلسفې داکتر پروفیسور فوکین ته ورکړې وو. شپږ میاشتې وروسته دهغه ترجمان زما شعبې ته راغې، کتاب یې راوسپاره او ویې ویل. مونږ پښتون ترجمان نه درلود. ما ځواب ورکړ. واخلۍ! داده په دری ژبه یوه مقاله. «دغه مقاله همدغه د (فلسفه علم دې) رساله وه» هغه مقاله واخیسته او دا ځل کله چې درې میاشتې وروسته راغې د مقالی سره یې په روسي ژبه په مقا له باندې دداکتر پروفیسور فوکین یو لیکل شوې تقریظ هم را وسپاره. ددغه تقریظ ترجمه په لاندی ډول ده

۱. موضوع ډیره مهمه او مبرمه ده،

۲. د مختلفو فلسفي جریانونو او مکتبونو نقاط نظر دفلسفي موضوع په باره کې ډیر ښه تحلیل شویدي،

۳. دمختلفو فلسفي عقایدو او نظریاتو له مخې په فلسفي موضوعاتو باندې ډیرښه انتقادي نظر وړاندې شوې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۰ د فلسفې او نورو علومو ځانګړتیاوې او مناسبتو نه ډیر ښه توضیح شویدي.

څه شی په موضوع کې نه په سترګو کیږي:

۵۰ د مارکسیزم–لینینیزم کلاسیک پوهانو نقل قول پکی نشته.

وروسته د دغه رسالی له مخی ما یو مختصر ریفرات Referat په روسي ژبه ولیکه او د خپلی شعبې څخه مې دافغانستان د دفاع وزارت دلارې د پخواني شوروي اتحاد دفاع وزارت ته دلینن داکادمۍ د فلسفې انستیتوت په ادرس ولیږه چې د دکتورا د تیزس په حیث ترې دفاع وکړم. دلینن داکادمۍ دفلسفې انستیتوت ماته مکتوبي ځواب راولیږه چې ددې کار لپاره زه باید خپل ټول کتاب په روسي ژبه ترجمه کړم. زه پوه شوم چې داکار سرته نه رسیږي ،نور ورپسي ونه ګرځیدم.

په ۱۹۹۰ کال کې زه اکراین ته ولاړم او د کیف دښار علومو اکادمۍ ته مې مراجعه وکړه. ما دفلسفی دیوه داکتر پروفیسر سره په موضوع خبرې وکړې او هغه یوه بل ډاکتر پروفیسر ته معرفي کړم چې په نړیواله کچه وتلې او مشهور فیلسوف وو. کله چې ما هغه ته د خپل کتاب دلومړۍ مقالې لومړۍ جمله تکرار کړه هغه ماته وویل. مونږ په شرق او غرب کې دا سره منلې ده چې ذهنیت ته به عینی واقعیت نه وایو. ته کولې شې عینیت ورته ووای او یا واقعیت هم ورته ووای خو عیني واقعیت ورته نشي ویلې. ځکه مونږ دا منلی ده او د کمیسیون په وړاندې ددې تیزس څخه زه دفاع نشم کولې. او ته یې هم نشې کولې. ته کولې شې کتاب ولیکې خو دډاکترۍ تیزس نه. په اخیر کې هغه وویل. زه حاضر یم تاسره یو ځای کار وکړم. ماته

یې خپل یو کتاب او د نورو کتابونو لست راکړ او دا یې راته وویل. په ژمي کې دا کتابوه ولوله. په پسرلي کې به په لیکلو پیل وکړې. دهغه کتاب دلینن دیوه نقل قول په تائید چې د شلم قرن دسترو اختراعاتو څخه ګڼل کیده لیکلې شوې وو. ما دهغه کتاب په یوه هفته کې ولوسته او یو فصل مې پرې دهغه دنظر په مقابل کې نوشته کړ. ما دغه لیکنه دهفتی په اخیر کې هغه ته وسپارله او ورته مې ویل. ما دیوه فصل پلان جوړ کړې، تاسی یې وګورۍ که سم وي چې زه پرې کار وکړم. هغه دغه لیکنه په غور سره ولوستله او ماته یې وویل. ته همداسې فکر کوې؟ ما وویل هو. بیایې وویل. سمه ده. لیکن دا پلان دکار نه بلکه اصل کار دې. ته ضرورت نه لرې ددی څخه اضافه څه ولیکی. نورې لیکنې به زما په مشوره کوو. ما هم ورسره قبوله کړه. پدې ډول هغه زما تیزس ومنه. په او په دې ډول فلسفي زما لپاره د دوهم مسلک حیثیت پیدا کړ او په واقعیت کې ربښتیا هم نن دغه کوچنۍ جملې زوړ فلسفي نظام لړزولې او زه او ټول بشریت یې یې هم د یوه عظیم رسالت په مقابل کې درولې ده. په اخیر کې یې راته وویل ته د تخنیک ډاکتر یې ستا د فلسفې سره څه غرض؟ دغه کیسه اصلاً ډیره اوږده وه چې ما په لنډ ډول وړاندې کړه. خو ضروري ځکه وه دغه موضوع د پاملرنې وړ ده او دټولو پوهانو او عالمانو جدي توجه ورته را اړول غواړم.

ددغه خسته کن داستان څخه یو ځل بیا په ډیر معذرت سره، چې ستاسې با ارزښه وخت به پرې ضایع کیږي، خو وروسته به پرته له شکه ستاسې هره توجه او زیارد نورو لپاره ستر ارزښ پیدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فلسفې اساسي مسايل

دمخه په فلسفي بحثونو کې مونږ په منطقي قانونمند او ثبوتي ډول وښودل ، د فلسفې اساسي مسّله چې دمادې او شعور دمناسبت په بنياد رامنځته شوې وه اوپه فلسفه کې د مختلفو عقيدوي او نظرياتي ډلګيو ،سيستمونو او مکتبونو دظهور او مخالفت سبب ګرځيدلې وو ،کوم اساس نلري او دواقعيتونو څخه ليرې بريښي . د فلسفې اساسي مسّله دشعور او مادې ديو پر بل باندې د تقدم له مخې رامنځته شوې ده . هغه څوک چې ماده پر شعور مقدم ګڼي هغوی ته ماترياليستان وايي او هغه کسان چې شعور مقدم بولي ايده يا لستان ګڼل کيږي.ايديا لستان پخپلو منځونو کې په ذهني لکه کانت ، فيختې ،اوينا ريوس او نورو او عيني لکه افلاطون ، هګل او نورو ويشل کيږي. ماتر يالستان هم پخپلو منځونو کې په ولګار لکه فوګت،متا فيزيستان لکه فيير باخ چې دديالکتيک څخه منکر وو او ددیالکتيکي ماترياليزم پلويان لکه هېراقليطوس ، مارکس ،انګلس،لينن او نورو ويشل شويدي. څرنګه چې د شعور او مادې ترمنځ ذاتي بنيادي توپير وجود نلري او دواړه خواوې د يوشان قوانينو تابع دي ،اصلاً په دغه بنياد د فلسفي اساسي مسّلې مطرح کول او يا د فلسفي عقايدو ،نظرياتو او تيوريو ويشل بې بنياده او بې دليله کار معلوميږي

ددې کار لپاره نه څوک قانونمند مقنع منطق ، نه قانونمند دليل او نه قانونمنده افاده وړاندې کولې شي. په همدې دليل هغوی يو هم په خپلو عقايدو او نظرياتو نه معتقد ، نه باوري او نه ولاړ پاتې کيدلې شول . دوی ښه پوهيدل چې دخپلو نظرياتو لپاره مقنع دلايل نلري او اګاهانه او غيراګاهانه يې خپلې عقيدوي قبلې بدلولې او انحرافي تيوريګانې يې رامنځته کولې.

دعينيت فلسفه پدې عقيده ده چې ماده اوشعور ذاتي توپير نلري او دا مسّله د «ذهنيت نسبي عينيت اوهر مشخص ذهنيت عيني واقعيت» په لنډه جمله کې په پوره دقت سره افاده شوېده. دا ددې معنا لري چې دغه دواړه ورشوګاني دواحدې قانونمندۍ تابع دي. او کله چې د شعور او مادې تر منځ ذاتي فرق موجود نه اوسي ، دفلسفې اساسي مسّله د شعور او مادې په بې بنياده طرحه مطرح کول هم کوم اساس او منطق نلري. پوښتنه دا پيدا کيږي .کله چې دشعور اومادې ذاتي توپير موجودنه وي ،کله چې دغه دواړه محيطونه د واحدې قانونمندۍ تابع وي ، ايا ممکنه ده د واحد واقعيت په بنأ مختلفې تيوريګاني رامنځته شي؟ نه ! په دې صورت کې دبې بنياده مختلفو فلسفي تيوريګانو او عقايدو مجموع الجزائُر تشکيلېدل هم ناممکن بريښي.

شايد له ما سره داخبره څوک ونه مني او پوښتنه وکړي چې ولې شعور او ماده ذاتي توپير نلري ؟مونږ او تاسې دفزيک ، کيميا ، بيولوژي اونورو طبيعي قوانينو څخه دښوونځي اوفاکولتې له دوره څخه ښه ناخبر يو .که زه دهمدغه قوانينو له مخې په شعوري مسايلو اوقضاياوو بحث وکړم اوستاسې دقناعت وړ هم واوسې.اميدې، په دغه صورت کې پورتنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

طرحه هم راسره ومنی .

۱ــــ شعور او عقل پخپل ذات کې یوه پروسه ده چې ظهور، تکامل او انحطاط مني. پروسه په عالم الاسباب کې دخدايي قوانینو له مخې ،چې مونږ او تاسې ورته طبیعي قوانین وایو ، د زمان او مکان تابع ده یعني زمونږ او ستاسې شعور زمونږ د پیدایش څخه زمونږ په وجود کې چې مکان دې او د هغه وخت څخه چې لا د مور په نس کې یو د مرګ تر ورځې پورې چې زمان دې زمونږ شعور ایجاد ،تکامل او انحطاط مومي.زمان او مکان د طبیعي قوآنینو له مخې شکل دموجودیت د مادي ګڼل کیږي.نو دا دې ومو لیدل چې د شعور او مادې په قوانینو کې رښتیا هم فرق وجود نلري. دا مفاهیم او قوانین د هراقلیطوس د «صیروریت» ، د کانت د « شیً فی نفسه» دهګل د « ایدیا لیستي دیالکتیک » او د مارکس د «دیالکتیکی او تاریخی ماتریا لیزم » دقوانینو څخه هم څه توپیر نلري. خو دوی ټول مختلف فلسفي او عقیدوي نظریات لري ،یو ذهني ،بل عیني ایدیالیست ،بل ماتریالیست او هر یو د مختلفو تیوریو طراحان دی ، یعني دا چې د دوئی دغه تیو ریګآني او فلسفې په علمي او قانونمند بنیاد ندي ولاړې یا دا چې په دغه تیوریګانو کې اصلاً علمي قانونمندي وجود نلري . اوس پخپله قضاوت کولې شئ چې ایا دغه ډول لیکنو ته رښتیني علمي قانونمندي او یا په مجموع کي تیوري ویلي شو؟ زه وایم چې هو ! اصلاً هلته قانونمندي موجوده ده او دا همغه دذهنیت دعینیت او مادیت په معني ده .دمثال په ډول که چیري دغه قانونمندي موجوده نه وې ، هګل چې پخپله عیني ایدیا لست وو ، څه ډول به د دیالکتیک دقوانینو مخترع

جوړ شوې وې .خبره یو اځې په دې کې ده چې دغه قانونمندي د عیني واقعیت په توګه زمونږ په ذهن کې وجود لري او زمونږ شعور ترې د شعور او لا شعور د دیالکتیک د عینیت له لارې دلارې متّاثر او متحسس دې .د هغې قانونمندې پایلې په لاشعوري توګه دځیني پوهانو دذهن څخه تراوش کوي خو دوی ددغه قانونمندی په دلیل او علت نپوهیږي او په نتیجه کې دغه ډول مشت نمونهً خروار ماهیوی مختلف نظریات او تیوري ګاني په یوه ماهیوی او سوبستانسیو نل واحد بنیاد باندي رامنځته کیږي . خو په حقیقت کې څرنګه چې دغه پوهان په واقعیت کې د قانونمندی څخه په عدم اکاهی کې دغه تیوریګاني رامنځته کوي ، معمولاً دقیقي نه وي او تخیلي تحریفي بڼې لري.

۲ــــ دذهنیت،شعور او عقل دعطالت مسًله ده.پرته له ټاکلي وخت څخه هیڅوک نه کومه پدیده درک کولې او نه دهغې په مورد کوم حکم صادرولې شي. پدې ترخ کې حد اقل نیمي ثانیې وخت ته ضرورت لیدل کیږی. یعنې دا چې شعور عطالت لري او عطالت هم شکل دموجو دیت دمادې دي. او دا پدیده د طبعیت په ټولو خلقتونو کې په عین شکل ده. نو دغه فاکتور هم دشعور په مادیت دلالت کوي.

۳ــــ دزماني او مکاني قیدیت مسًله ده چې شعور زماني او مکاني قیدیت لري. دا پدې معنا چې شعور پرته له زمان او مکانه نه موجودیدلې شی او نه ظهور کولې شی. اولکه چې په لومړۍ ماده کې ورته اشاره وشوه زمان او مکان هم شکل دموجودیت دمادې دې او هر هغه خلقت چې زماني او مکاني قیدیت ولري دخدای او طبیعي قوانینو له مخې مادي بنیاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري.

۴ ـــ د مادي موجودیت د قانونمندۍ مسٌله ده. دا جهان د خدای دلوی علم له مخې قانونمند پیدا او قانونمندي هم شکل د موجودیت دمادې دې. دخدای ټول خلقتونه قانونمند پیدا ،قانونمند پایي ، قانونمند انحطاط مومي ، له منځه ځي او تغیر او تکامل کوي. نو پدې علت هم شعور مادي پدیده ده.

۵ ـــ پخپله حرکت ، چې دشعور دظهور ،تکامل او انحطاط پروسه یوله انواعو دحرکت څخه ده او هم دخدایې خلقتونو او پدیدو دپیدایش ،تکامل او په عالم اسباب کې د ټول مادي جهان دبقاٌ مسبب ګڼل کیږي او دذهنیت په مادیت دلالت کوي.دا لوی جهان موجوددی ځکه چې متحرک دې اومتحرک دې ځکه چې موجوددې ،داجهان همغومره متنوع،متفاوت او متغیر دې لکه څومره چې حرکتونه متنوع،متفاوت او متغیر دي.دا جهان همغومره ابدي دې لکه څومره چې حرکت ابدي دې.لوی خدای دخپل لوی علم د عامی قانونمندۍ او مقضی الامر ارادې له مخې دلوی جهان او حرکت متقابل ابدیت او موجودیت یو تر بله سره ابدي علت او معلول او همداسې قایٌم بالذات او خلل ناپذیر ګرځولې او یواځې دقضاٌ او قدر د خدایي قانون له مخې پکې تغیر او تصرف ممکن ګڼل کیدلې شي.

پدی ډول لوی خدای دخپل لوی علم له مخې دا جهان مادي پیدا کړې او د انساني مقدراتو په تناسب یي ورته مسخر ، قابل دشناخت اوقابل داستفادې ګرځولې دې. فلسفه یواځې دانسان دمقدراتو او شعور په کچه د معرفت علم ته ویل کیږي. فلسفه دهمیش لپاره نسبي معرفت او نسبي علم دې،ځکه دا

جهان لوی دې او په همزمان او هم مکان تحول ، تکامل ، دینامیزم او ستاتیزم کې قرار لرې.

داټول هغه څه دي چې خدای دقضاً او قدر دقانون له مخې خپل عالم،خلف او مقدر انسان داو سني او راتلونکې علمي اوتخنیکي امکاناتو په کچه دهغې په معرفت مأمور او مکلف ګرځولې دې. په نتیجه کې ویلې شو : د شعور او مادې تر منځ ذاتي توپیر وجود نلري ؛ ماده موجوده ده ځکه چې متحرکه ده او متحرکه ده ځکه چې موجوده ده ؛ مطلقه بې شعوره اومطلقه باشعوره ماده وجود نلري ؛ دقضأ او قدر قانون حکم کوي چې مطلق مجبور او مطلق مختار هم وجود نلري ؛قانونمندي دټولو خلقتونو او پدیدو لپاره عامه ده اوهیڅ ډول غیر فانونمنده پدیده او خلقت وجود نشي لرلې ؛ خدای لوی ذات دې او انسان په عالم الا سباب کې دهمیش لپاره دخدای د پیژندنې او توصیف څخه عاجز دې ؛ ... . خدای واحد ،لاشریک او د بې شمیره او بې ساري خلقتونو خالق ذات دې. په خدای دخدای د بې ساري خلقتونو له مخې ایمان لرل پکاردي .دین د هرڅه څخه دمخه فردي او اجتماعي ضرورت دې او که څوک ددین دبطلان په خاطر ددین څخه دځیني کړیو دسوٌ استفادې دلیل راوړي نو ددولت ، حکومت ، اداري ،قانون ، حقوق ،صلاحیت ، قدرت ،مطبوعات او نورو څخه هم همیش سوٌ استفادې شویدي . خدای واحد دې ، جهان یي واحد دې او علم یي واحد دې . دبې شمیره فلسفي مجموع الجزایرٌ وجود مفهوم او منطق نلري . پدي توګه دما بعدا لطبیعت ، ما قبل الطبیعت، مافوق الطبیعت ،ماتحت الطبیعت او متا فزیک فلسفو وجود هم دواقعیت څخه لیري بریښي . هرچا چې ورسره کار لرلې کوچ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ترې ندې حاصل کړې پرته له دې چې د خپلې ناپوهۍ لپاره يې دليل پرېښي اوسي.

په ټولو فلسفي بحثونو او قضاياوو کې په پورتنيو قانونمنديو سترګې پټې شوي ،هيڅ په نظرکې ندي نيول شوي ، په غلطه د فلسفې اساسي مسئله مطرح شوې او په همدې علت،ډير پوهان چې اصلاً د خپل وخت او زمان اګاه ترين انسانان وو او لکه څرنګه چې ورته پورته اشاره وشوه ،هغوی اکثر مسائل درست درک کړي وو او په دغه مسايلو کې يې خپل نظريات هم وړاندي کړي وو .خو څرنګه چې په شعوري لحاظ يې د هغې په باره کې علمي منطقي دليل نه شو وړاندې کولې يا به د خپل واقعي نظره وګرځيده او يا به يې په واهي شکل په غيرعلمي غير منطقي انحرافي تيوريو او سفسطو پيل وکړ . زه غواړم پدې باره کې څو محدود مثالونه راوړم او هغه هم د ماتيرياليزم د پلويانو چې په نورڅه باور نلري.

«...معنويت پرته له ماديت څخه بل څه ندې ، يوائې د انسان په مغز کې يې ځای نيولې او تغير يې پکې موندلې دې » د (کارل مارکس او فريدريش انګلس کليات ،روسي چاپ ،جلد ۲۳، صفحه ۲۱) او يا

« مفکوره په مادي قوه بدليږي، کله چې اولسونه د تاثير لاندي راولي».

« بې له شکه د مادي او شعور مطلق تقابل يوائې په ډيره محدوده ساحه کې موجود دې ،په اوسنۍ قضيه کې په خاصه توګه د معرفت په مسأله کې چې شعور مقدم دې که ماده ؟ د دې ساحې څخه وتلې د دغه تقابل نسبيت د شک وړ ندي» . يا بل ځای ليکي « چې په دغه تقابل کې ډيره مبالغه او ډيرزياتوالې

بايد ونشي او متافزيکي نه وي» او يا « هم شعور هم ماده يو واقعيت دې يا په بل عبارت حقيقتاً وجود لري» خو بل ځای ليکي

« ليکن شعور مادي ګڼل معني دا چې د ماتيرياليزم او ايدياليزم د شريکولو په لور غلط قدم اخستل» (د لينن کليات،۱۸ جلد ، ۲۵۱ ، ۲۵۷ او ۲۵۹ صفحي» .

« شعور مادي دې ،ځکه چې د مادې محصول او زيږنده ده او همداسې د هغه مادې څخه ژور فرق لري چې محصول يې دې» (اي.س . نورسکي، ديالکتيکي اضداد او د شعور منطق ، مسکو ۱۹۶۹ ،۳۳او ۳۴ صفحي ».

پدې ډول مونږوينو چې سرسخترين او اګاهترين ماتيرياليستان د فلسفې په اساسي مسئله کې څومره ناپايداره دي او نپوهيږم چې په شعوري او که لا شعوري ډول خپلې جبهې د ايدياليزم او ماتيرياليزم په سنګرونو کې په څومره وارخطايې سره بدلوي او د استقرار موضع نشي موندلې .

حقيقت دا دې چې ماترياليستان په شعوري او ټولنيزو مسايلو کې ايدياليست پاتې وو او ايدياليستانو د خپلو ذهني عينيتونو په بناء ماتيرياليستي فورمولبندۍ او افادې وړاندې کړيدي . د مثال په ډول کارل مارکس ماتيرياليزم په تاريخي او ديالکتيکي باندې ويشي ،حال دا چې په تاريخ کې ديالکتيک او په ديالکتيک کې تاريخ وجود لري او دواړه د قانونمندۍ په حيث د ماديت مستلزم ګڼل کيږي.او هګل ماتيرياليستي ديالکتيکي قوانين فورمولبندي ، حال دا چې فکر يې کاوه د مطلقې ايده يا جهاني روح د تکامل د طبقه بندۍ مراحل يې فورمولبندي کړيدي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ کوشش کوو ځیني فلسفي اساسي مسایل په لاندي ډول فورمولبندي کړو :

ـ « ذهنیت نسبي عینیت او هر مشخص ذهنیت عیني واقعیت دي» ؛

ـ « قانونمندي شکل د موجودیت د مادي دي » ؛

ـ « ماده یواځي په قانونمند حالت کې وجود لري او یواځي په قانونمنده بڼه سره تغیر او تکامل کولې شي. یعني قانونمندي شکل د موجودیت د مادې دې »

ـ « ماده متحرکه ده ځکه چې موجوده ده او موجوده ده ځکه چې متحرکه ده. ماده پرته له حرکته وجود نلري. حرکت شکل د موجودیت د مادې دې » ؛

ـ « مطلقه بي شعوره او مطلقه با شعوره ماده وجود نلري» ؛

ـ « مطلق مختار او مطلق مجبور نشته »

ـ « فلسفه دین او دین فلسفه ده، ځکه چې دواړه یو شان د خدایي خلقتونو د معرفت متضمن دي» ؛

ـ « ماده قانونمنده او هره قانونمندي مادي ده»

ـ « ځانګړي مستقل علوم په حقیقت کې په مستقل ډول وجود نه لري »

ـ « غیر مادي ایدیا لیستي فلسفې په عالم الاسباب کې حقیقت نه لري » ؛

ـ « حرکت په عالم الاسباب کې د خدای دلوی علم دعامې قانونمندۍ او دهغې دټولو خصوصي حالتونو په پروسه کې دټولو پدیدو دظهور او متقابلو اړونده مناسباتو دعلت او معلول مسبب ګڼل کیږي» ؛

ـ « دا جهان همغومره متنوع ،متفاوت ، رنګارنګ او متغیر

دي لکه څومره چې حرکتونه متنوع، متفاوت ، رنګارنګ او متغیر دي. دا جهان همغوره ابدي دي لکه څوره چې حرکت ابدي دي.لوی خدای دخپل لوی علم دعامې قانونمندۍ له مخې دلوی جهان او حرکت متقابل ابدیت او موجودیت یو تربله سره لازمي ابدي علت او معلول ، قائم با الذات اوخلل ناپذیر ګرځولې او یواځي دقضاء او قدرد عام قانون دجبر او اختیار له مخې په هغې کې تغیر او تصرف ممکن ګڼل کیدې شي.»

ـ « ... او داسي نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفي مجموع الجزاير

د فلسفي داساسي مسئلې په موضوع کې مونږ دا خبره ومنله چې فلسفي مجموع الجزاير دفلسفې داساسي مسئلې د بې بنياده طرحې په نتيجه کې رامنځته شويدي. په هرجوړښت، هر ترکيب او هره عملي ساحه او مورد کې د خامو او نارسه موادو استعمال کولې شي په نسبي فيصدي کچه مطلوب هدف او چاره سر ته ورسوي او دموجوده عملي تجاربو له مخي کوم جبران ناپزيره مشکل رامنځته نه کړي، لکن په تيوريکي مسايلو کې ډيري کوچنۍ غلطۍ او اشتباهات کيدلې شي په جبران ناپذيره غلطۍ، سهوې او ګناه بدل شي، نوځکه په نظري مسايلو او تيوريکي فورمولبنديو کې د خامو، نارسه، تخميني او تقريبي کميتونو او کيفيتونو استعمال په هيڅ صورت جواز نلري او کيدلې شي پخپله هدف د هدف په ضد بدل او جهت دعمل ۱۸۰ درجې تغير پيدا کړي. بنياد د بنياد په حيث بايد هيڅکله بې بنياده نه اوسې. پخپله بنياد په حقيقت کې بايد ذاتاً او ماهيتاً دهرې پديدې د اصليت، کميت او کيفيت د تعين او ټاکنې معيار، محک او مقيد اوسي. په انفرادي طرحو، قضاياوو او مسايلو کې باک نه لري چې هر څوک په مشخصه پيښه کې څه ډول تصميم نيسي، دخپلو ځانګړو شرايطو مطابق په څه ډول کميت او کيفيت اکتفاء او

قناعت کوي. په دې صورت کې تصميم او چانس مقيد نه ګڼل کيږي او نه دغه ډول پيښې قانونمنده بڼه لرلې شي. خو په هغه صورت کې چې ددې لوی جهان د تکوين؛ دټولو پديدو او خلقتونو د تشکل؛ دهمزمان او هم مکان ستاتيزم او ديناميزم؛ لحظوي قانونمند بدلون او ابدي پايښت، استقرار او تکامل؛ په قديم کې د ابد لپاره د قانونمند نظام تخم کرل او تر هغه ابده پورې چې هيڅکله ورته ابد نه رسيږي د هغې پالل او تعقيبول او دېته ورته دبې شمېره کلي او جزئي، خاص او عام نظامونو، دواحد عام قانون له مخې قانونمنده محاسبه، افاده، فورمولبندي، شک نه شته چې همدغسې يوه وسيع القاعده بنياد ته چې د ټولو پديدو زړې او ريښه په کې ځښنه او دهرې قانونمندۍ سر اغاز او منبع اوسې، ضرورت ليدل کيږي. دغه ډول يو بنياد بايد جهان نما آيني ته ورت قد و قامت ولري چې هره پديده او خلقت په کې د خپلې بودې او تنستې په تناسب د خپل پيدايښت، پايښت، بدلون او تکامل نندارې وکولې شي. په غير صورت کې هر بې بنياده بنياد ددغه ډول عظيمو نظامونو د برداشت او تحمل له حوصيلې نه شي لرلې او نه يې د افادې او قانونمندې تيوريکي ارزونې له عهدې څخه وتلې شي. کله چې ځانګړې نظامونه او پديدې پخپل بنياد د تکيه او ډډې لګولو امکان او دخپلو ارزو ګانو انعکاس ونه ليدې شي، هيڅ نظام پايداره نه شي پاتې کيدلې او حتماً سليقوي تمايلات د مختلفو ټولنيزو تنګنظرانه امراضو له لارې ظهور کوي او کورکورانه تعصبات په انحرافي ډول د قانونمندو تيوريو او منطق ځای نيسي او واحد جهان او واحده علمي قانونمندي معرض د فردي ذهنيګريو او هوس واقع کيږي. بشري ټولنه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل پيدايښت له ابتداڅخه ترننه ورځې پورې ددغه مبتذلې غمجنې مستندې ډرامې عملي لوبغاړي، تندارچي او زيان ګالونکې دي، کومه يوه چې د مادې او شعور د ناسم تضاد دبې بنياده بنياد په غولې پرون پيل شوېده.

فلسفي مجموع الجزايراو نظري او عقيدوي تمايلات د همدغه تولنيزو خامو او نارسه مناسباتو او ذهني نيمګړو قيوداتو او انحرافاتو څخه سرچينه اخلي او پايلې يې بايد همدغسې غير متجانسې، متضادې او نه پخلاکيدونکې دښمنانه سليقوي تمايلات نظريات او عقايد اوسي. مونږ په وار وار خپله عقيده او نظر د احسن تکرار او په دې باره کې دکافي وضاحتونو په منظور وړاندې کړې، ترڅو د علمي مسايلو سره علمي کړه وړه رواج پيدا کړي او انساني ټولنيز شعور چې د تيرو بې بنياده انحرافي تخلي تيوريو د خامليتې او سرترپايه مجهولاتو او مهملاتو د انجړ مشوړې څخه د يوائيني علمي صراحتونو او وضاحتونو حقيقي مستقيمي لارې ته پريېستل شي، شک نه شته، چې نه يوائې بې شميره او په ټپو ړوند تيوريکي ازدحام او ټيلماټيل له هرچا څخه د حقيقت لارورکه کړې، بلکه په همدغه بنياد دبې شميره مجازي خدايانو، اديانو، مذاهبو او نور د قدرت ډول مرکزونو ايجاد، چې هريو د تقدس او زورواکۍ له مخې يوبل ته نه تسليميدونکي قدرتونه لري، لاهم دغه وضعه کړکيچنه کړي او دحل لار ميندل يې ناممکنه ګرځولې دي. مونږ هڅه کوو ترڅو ددمخه ددغه غمجنې معما حل او پوهاوې د هرچا لپاره اسان شي او حتا ډير کرت په متودولوژيکي او نورو غوره ارزښونو سترګې پټې کړو. تاريخ ددې ګواه دي چې د خداي

رسولانو او د حق او عدالت دلارې مبارزينو، عالمانو، پوهانو او فيلسوفانو څومره ستونزې پدې لارکې ګاللي او په دې کې يې سترې مالي او ځاني قربانۍ ورکې، خو بيا هم لاتراوسه پورې دغه هرې يوې قضې او مسئلې د بشريه په مقابل کې د هر ډول تعرض څخه مصئون موقف ساتلې او غيرقابل عبوراو نه فتحه کيدونکې سرحد او پوله ګڼل کيږې. بشريت نن هغه دوه لارې ته رسيدلې چې بايد يوه له دغه دوؤ لارو څخه انتخاب کړي:

ـ په ټپو سترګو موجوده وضعې ته دوام ورکول. پدې ډول علم او فلسفي هم نه دي کړي شوي په داسي مقيدو شرايطو کې ازادانه او واقعبينانه څيړنې وکړي، لازم حقايق ترلاسه او د خپلې عقيدې اظهار وکولي شي. علم او فلسفه نن هم په ترګمۍ کې پاتې او هرڅوک په دغه ترګمۍ کې بيلې بيلې لارې تعقيبوي او يوتربله بې خبره پاتې دي. ځيني ماترياليستان ماده مجرد مفهوم ګڼي او د «مُثُل» دمثالونو له مخې ئې څيړي، څوک ئې ساده ميخانيکي تکرار او په يوحال پيدا او په همغه حال فناء او يوائې متا فزيکي استمرار بولي، هغوئ چې مادي ديالکتيک ته قايل دي، هم د مادي ټولو حالتونو او کيفيتونو څخه منکر او بې خبره، د ټولنيزو او شعوري پديدو په باره کې ايدياليستي مفکوره لري او طبعاً څيړنو قانونمند تسلسل تري شليږې او د ګمراهۍ لارنيسي. ايدياليستان په مجموع کې څرنګه چې ايدياليستي نظريات او عقايد لري، په غير قانونمنده تخيلي او تصوري فورمولبنديو باور کوي، نو ځکه ئې نظريات او تيوريئ قانونمند منطقي تسلسل او بنياد نه لري. همدا سبب دي چې دوئ ټول په خپلو عقايدو، نظريو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

فورمولبندیو او تیوریو پوره باوري او معتقد نه دي. نه تري په جرئت او قاطعیت سره دفاع کولی شي ، نه ورته مقنع ثبوتي دلایل لري او نه ئې دانکار او تردید په خاطر کوم نظر او ثبوت وړاندي کولي شي. دوئ همیشه د متضادو او ضدو نقیض، بې بنیاده ،تخیل او تصور له مخې تل شکمن ، متردد ،ناقراره او بې باوره او خود اګاه او نا خود اګاه خپلې عقیدوي نظریاتي قبلې بدلوي ،اشتباه په اشتباه او ګناه په ګناه تلافي کول غواړي او تر شاه د انحرافي او کاذبو تیوریو سلسلي او سفسطي پریږدي.

په نتیجه کې فلسفي خپل اصلیت او رسالت دلاسه ورکړي، په هر ډول سلیقوي ،مسلکي ،او عقیدوي تورونو تورنه ، چا دکلام ،چا دمنطق، چادمتماتیک ،فزیک او نورو په نورو اصالتونو پوري تړلي.حال داچي اکثر له دغه علومو څخه پخپله دذاتي علمي قانونمندی، څخه برخور داره ندي او یواځي تري دفلسفي علمي قانونمندیو د افادي د وسیلي په توګه کار اخستل کیدي شي او بس. دماتریالیستانو او ادیالیستانو په دغه ډول ناسم کړو وړو سره فلسفي خپل علمي ماهیت او اهمیت بایلود او په یوه نابکاره وسیله بدله شوه . څوک ئې خاص علم بولي خو نه پوهیږي چي خاص یعني څه ؟ څوک ورته دعلومو علم وای یعني هغه څه چي نورو علوموهضم او فورمولبندي کړي فلسفه پري دوباره شخوند وهي او یا داچي فلسفه مړ بنامار په توره وهي.ځیني کسان اصلاً دفلسفي علمیت ته قایُل ندي ځکه چي که علم ورته ووائي دلیل ورته نلري . څوک فلسفه دوني د تني او نور علوم دوني دڅانګو سره تشبیه کوي ،دا هم سمه نده ځکه چي دا جهان واحد دي او

جدا ګانه ورشو ګاني چي جدا ګانه قوانین پکي جاري وي وجود نلري.څوک ئې متودولوژیک علم ګڼي او دا هم سمه نده ځکه چي ډیر متودولوژیک علوم شته چي هیڅکله ئې مونږ فلسفه نه شو بللي. او داسي نور... په نتیجه کي فلسفه زر سریزه اوزرپښیزه بلا او معما جوړه شوي چي نه څوک ورنژدي کیدي شي او نه چاته ددغه معما دحل چل ورځي . په همدي علت،دکومي ورځي څخه چي لومړنئ فلسفي فورمولبندئ رامنځته شوي ، تر نن ورځي پوري دفلسفي نظریاتو په ماهیت کي هیڅ ډول بنیادي تغیر ندي راغلي او هر څه دپخوا په څیر زړه په زړه پاتي دي . ۲۵۰۰ کاله پخوا هرقلیطوس ددیالکتیک په واقعي مفهوم په عالم الاسباب « مادي جهان» کي تغیر او تکامل ته قایل وو .خو ایما نویل کانت د هرقلیطوس څخه ۲۳۰۰ کاله وروسته د« شیئ في نفسه» په تیوري کي دغه تغیر او تحول تردي اندازي بنیادي او قهقرائي وګاڼه چي مادي خپل ټول ماهیت او شکل پکي دلاسه ورکړ او کانت یواځي «داحساساتو د کمپلکس» دزیارت مجاور وګرځیده . حال داچي ، ماده یواځي دخپل شکل او ماهیت په یو تر بله لازم ملزوم موجودیت سره قابل د احساس ده ، مکان او بعد شکل دموجودیت دمادي دي او دکانت په اصطلاح «کمپلکس داحساساتو» هم یواځي د مادي په څو بعدي او څواړخیز موجودیت سره منځته راتلاي شي. دشکل او صورت مفهوم هم دغه پوهان په غلطه د مادي واحد په خارجي صورت چي همیشه تغیر پذیره دي ، اطلاقوي .خو به حقیقت کي دصورت څخه مقصد د مادي واحد داخلي مالیکولي ، حجروي او بلکه ذروي جوړښت دي چي تغیر نه مني او دهر عنصر خصوصیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

او خواص تعينوي اوددي لوي جهان د بناء دجوړښت خښتي ګڼل کيږي. .کانت دفزيکدان او استره نوم په حيث ټول فزيکي ــ ميخانيکي قوانين ،قانون دتحفظ دانرژي ،قانون دبقاُ دمادي ناديده انګيرلي ،پدي لوي لايتنا هي مادي جهان ئي هم سترګي ندي ډکي شوي او دخپل ذهن دعطالت دتاُثير اوتاُثر لاندي هم ندي راغلي او دخپلو مادي علمي ذخيرو سره سره دافلاطون د «مثُل» دعقيدي دتاُثير لاندي يواځي ذهني ايدياليست پاتي شويدي. که نه خو د هغه په آند هغه د «شي في نفسه» د مقولي له مخي خورا ژور «صيروريت» او ديالکتيک ته قايل وؤ .هغه کولي شول دخپل عصر دعلمي ــ فلسفي انکشافاتو او دهغه دشخصي علمي سويې په بنياد پخوانۍ بي بنياده فلسفي تقسيم بندئ له منځه يوسي ،فلسفي مجموع الجزايُر ته دپاي ټکي کښيږدي ،او واحده فلسفه په واحد علمي بنسټ باندي ودروي . اوکله چي دغه کار سرته ندي رسيدلي ، څرنګه چي ما دمخه اشاره ورته کړي ، دغه ټول لوي فيلسوفان دپخوانيو ابتداي فلسفي نظرياتو محکوم پاتي شوي اوحتي ديوي کوچنۍ ناقانونه پولي په له منځه وړلو ندي بريالي شوي .

زه پدي عقيده يم چي هګل په موجوده فلسفي اومنطقي نظام کي محوري او مرکزي موقف لري. که مونږ وکولي شو دهګل دمنطقي استدلال اوفلسفي فور مولبنديو په بناُ منطقي قضايا او فلسفي قانونمندئ وڅيړو او د هغوئي مثبت او منفي اړخونو ته دتايُيد او تنقيد ګوته ونيسو ، پرته له شکه به مونږ نه يواځي دعينيت دفلسفي او مختلفو پخوانيو فلسفي نظامونو تر منځ اساسي مشکل حل کړي اوسي بلکه فلسفي علم اوفلسفي نظام به دتل لپاره پخپل حقيقي بنياد ودريږي او خپله

حقيقي موضوع او علمي ماهيت به پيدا کړي.

ګيورګ ويلهلم. فريدريش ملقب په هګل د اتلسمي م پيړۍ په ديرشو اخري او دنولسمي م پيړۍ په يوديرشو لومړيو او جمله يوشپيته کلونوکي داروپا په زړه المان کي ژوند کړي او دخپل عصر وتلي، پر تحرکه او پرثمره فيلسوف پاتي شويدي. هګل دلوي عقيدي ،لوي منطق اولوي فلسفي څښتن وو. او همدا دهغه لويه نقيصه ګڼل کيدلي شي. هګل په خپل لوي منطق او لوي پوهي سره په يوه قضيه کي ذهني روح ،عيني روح او مطلق روح په اصطلاح يو شان په اثبات رسوي او په هغي کي پرته دهيڅ ډول توپيره يوشان ديالکتيک ته قايُليږي اودي خبري ته نه متوجه کيږي چي ديالکتيک خو دمطلقيت ماتوونکي او ټول مادي خلقتونه اوپديدي په ابدي تحول او تکامل کي ويني او يا څه ډول ذهنيت ،عينيت او مطلقيت په يوه پديده «روح» کي تحقق او دعمل بڼه پيدا کولي شي ؟ پوهان هغه عيني ايدياليست بولي خو زما په نظر هغه ذهني ــ عيني ايدياليست او ديالکتيکي ماترياليست ګڼل کيدلي شي يا په بل عبارت په يو له دغو هم باوري نه وو. ځکه په مختلفو مخالف اړخونو يو شان باور لرل په ټولو باندي دنه باور په معنا دي. هګل تر اخره پدي نه وو پوهيدلي چي دده لويه او غير محاط پوهه پخپله دده دلوي فلسفي دپاره لويه بلا ګرځيدلي ده . دهګل بله ستره اشتباه داوه ، سره ددي چي ده عملاً هر اړخيز وسعت دنظر درلود ، خو ذهناً هغه دعيني ايديالست په حيث دماتريا ليزم په مقابل کي دښمنانه تنګنظري درلوده او پدي ډول دهغه بزرګمنشانه لويي پوهي او ناخود اګاه ګمراهۍ حق او ناحق په اصطلاح هغه ته علمي تيوريکي لاري هوارولي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ددي په عوض چي د خپلي لوي عيني ديالکتيکي فلسفي بنياد کښېږدي ، د پخوانيو ناقصو فلسفي نظرياتو په چنګکونو کي له هري خوا زوړند پاتي شو او خپله ناقصه فلسفه ئي په ميراث پرېښوده.

هګل په ابتدا کي د شلينګ د نظرياتو پيروي کوله . د شلينګ نظر د مطلق او حقيقت په باره کي د هګل د پاره د منلو وړ نه وو. هګل د خپل منطق له مخي دا نه شوه منلي چي مطلق دي هيڅ ډول تغير ونشي منلي. يعني هګل عملاً ديالکتيک ته قايل وو خو دا سوال هغه ته پيدا نه شو چي د مطلق اصلي مفهوم خير په څه کي دي او د څه شي له مخي په مطلقيت اطلاق کيدلي شي ؟ هګل د شلينګ په څير دا هم نشوه منلي چي ګوندي ذهن او عين يو ډول د يالکتيکي سيرلري (حال دا چي د مخه مونږ دي خبري ته اشاره وکړه چي هګل ذهني روح ،عيني روح او مطلق روح ته يو ډول ارزش او په هغې کي عيني ديالکتک ته قايل وو) او پدي عقيده وو چي ذهن پر عين باندي غالب دي ليکن بيا هم د ذهن قاطع رجحان ته قايل نشو او مطلق (چي هګل ئي معمولاً د خپل خداي او خارق العاده ذات او ځيني وخت د ټولنيز شعور په حيث پيژني) ذو وجهين وباله يعني هغه ئي هم ذهني او هم عيني وګاڼه (يوائي په دغه څو جملو کي مونږ وينو چي هګل څومره ناپايداره بريښي او خپلي جبهي او عقيدي ته څه ډول تغير ورکوي.

د عينيت فلسفه پدي باور ده چي په عالم الاسباب کي مطلق وجود نلري. هر خلقت او هره پديده نسبي خصلت لري او هګل هم په همدي خاطر د شلينګ مطلق د ټوپک له خولي څخه وتلي مرمۍ او يا هغه شپي سره تشبيه کوي چي په هغې کي ټولي

غواګاني توري معلوميږي. او بيا ليکي: «مقصود او از مثال اول این است مطلقي راکه فهم ما نتواند با طي کردن مراحل نظري معقول دریابد نباید مفهوم فلسفي دانست، ومنظور او از انتقاد دوم این است که تفاوتها را نمیتوان با توسل به مطلق منکر شد (یعني همزمان هم مطلقیت ته قایل دي او هم تحول ته او دا دواړه پدیدي ممکنه نه ده همزمان وجود ولري) بلکه باید انهارا توضیح داد و جاي انها را در مطلق معین کرد به بیان دیگر مفهوم مطلق باید قابل تشریح عقلي و نمایشگر تفاوتها باشد». (فلسفهٔ شرق وغرب ،جلد دوم ،صفحهٔ ۲۶۷) کله چي د هګل څخه پوښتنه کیږي چي څه ډول دومره مختلف او متناقض مسایٌل په یوه مفهوم کي ځایدلي شي ؟ هګل ځواب ورکوي چي: « چګونګي را باید در روش دیالکتیک جست». پوښتنه دا پیدا کیږي. کله چي په یوه پدیده کي تفاوتونه وجود ولري ، کله چي د عقل د مراحلو په واسطه قابل د درک ،تشریح او معرض د دیالکتیک اوسي نو مطلقیت به ئي په څه کي وي ؟ دا مفکوره چي هګل پري تاکید کوي اصلاً سر تر پایه د دیالکتیک سره په تناقض کي ده . هګل په اصطلاح د خپلي عقیدي ،منطق او فلسفي په قوت نا متجانس افکار او مفاهیم په یوه قالب کي په زور هډماتي کوي او نتیجه ئي همدغه ماته ګوډه فلسفه کیږي . هګل دیالکتیکي روش دا ډول توضیح کوي: «از منظر هګل،فلسفه علم است ،یعني که دانشي است نظام دار. حقیقت فقط به صورت دستګاهي منظم قابل درک است وکشف این دستګاه منظم که همانا نظام عقل محض است (کله چي مونږ د دستګاه څخه بحث کوو ، څه ډول عقل محض مورد بحث کیدلي شي ، څه ډول دستګاه د عقل محض د نظام

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفت پيژندلي شو ؟دا اور او اوبه هيڅکله نشي يو ځاي کيدلي) کار فلسفه است. فلسفه با روش خاص خود که از روشهاي علوم رياضي وعلوم تجربي فرق دارد ، (دا ډول خاص روش نه وجود لري او نه ئی ماته ثوک ښودلي شي) اين نظام را در مي يابد » . (تاريخ فلسفهٔ شرق و غرب ،جلد دوم ،صفحه ۲۶۸، » . هګل ادامه ورکوي: « روش ديالکتيک که روش خاص فلسفه است ، به اعتقاد هګل خود ازموضوع فلسفه ناشي مي شود . براستي روش ديالکتيک ،هما ناحرکت ذاتي مسايل فلسفي است... اين روش از خارج در مورد مسايل فلسفي بکار بسته نمي شود ،بلکه خود از ذات ان مسايل مي تراود » . (همانجا) . اول خو ديالکتيک روش ندي. ما دمخه ليکلي وو چي: «ديالکتيک دمادي هغه مسمي بهِ نوم دي چي دهغي په ابدي ديناميزم دلالت کوي يعني مادي وجدي حالت ته ويل کيږي چې د مادي واحد په قانونمند موجوديت دلالت کوي. پخپله فلسفي مسايل او قانونمندي يوائې د افادې ، استفادې او محاسبو وسيله ګڼل کيږي او په دغه مسايلو کې ذاتي ديالکتيکي حرکت وجود نلري او نه د کوم مادي واحدد ذاتي توکو د وجدي حالت ،کميت ،کيفيت او ديالکتيک انګيزه او علت او معلول جوړيدلې شي » .يا په بل عبارت ديالکتيک دمادي ابدي متحول وجدي حالت ته ويل کيږي اود فلسفي مسايلو پوري هيڅ ډول ذاتي اړه نلري . فلسفه ، لکه چې دمخه مونږ ويلي ، دعامو او مجرد مفاهيمو او قوانينو څخه بحث کوي چې اصلاً خارجي وجود نلري . نه په هغي کي ذاتيت شته او نه حرکت. ذاتيت او حرکت په مادي وجدي ديالکتيکي حالت کي وجود لري او فلسفه ددغه حالت دقانونمندې افادې

فور مولبندی، او علم ګڼل کيږي. هګل فلسفه نظامداره علم بولي او وايي چې حقيقت ديوي منظمې دستګاه په صورت کې قابل ددرک ،او دغه منظمه دستګاه همغه نظام دعقل محض دې چې دفلسفي پورې اړه لري .خو مونږ عقل او ټولې ذهني پديدي د پروسې په حيث د مختلفو کيمياوي ، بيولوژيکي ، فيزيولوژيکي او داسې نورو پروسوي ميخانيکيتونو پورې ، چې بالذات زماني ،مکاني او يا په کل کې په لنډ ډول ووايو چې مادي قيودات لري او يا په بل عبارت په کل او جز کې دديالکتيکي وجدي حالت ، پيدا ايښت ،پايښت بدلون ،تکامل او انحطاط لرونکي دي ،په دې صورت کې په کوم دليل مونږ په عالم الاسباب کې ،عقل ته محض او يا مطلق ويلې شو ؟ مګر يوائې د هغه ذات لپاره چې د مطلق حقيقت او مطلق ذات نسبت ورته کيدلې شي .د عينيت فلسفه پدي عقيده ده چي په عالم الاسباب کې مطلقه بي شعوره او مطلقه با شعوره خلقت او پديده وجود نلري. نو نه عقل محض وجود لري ،ځکه چي هرعقل مقيد او مستلزم د مکان او زمان دي او نه مطلقه باشعوره ماده چيري وجود لري چي دعقل محض او عقل ناب اطلاق پري وشي. سقراط او افلاطون « مثُل »دعام مفهوم او کائن کلي په حيث محمل دعقل ګڼه او دارسطو د « اولی فلسفي » اساسي محور هم همدغه مثُل جوړوه او دمعرفت اساسي رکن همدغه هميشه ثابت متا فزيکي عام مفاهيم ګڼل کيدل او جزيئ محسوس موجودات دهغوی، او ځيني نورو په نزد معرض دکون و فساد او دمعرفت د پروسې له منځپانګې څخه پوچ هميشه متغير احساس بلل کيده او په ذهني ختمه کې يي هيح ډول قانونمند استقرار او استمرار نشو درلودلي، حال دا چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساکني او متافزیکي ثابتې پدیدې په ذهن کې د انعکاس قابلیت نه لري. نو هګل هم البته د هغوی په تقلید فلسفه د عامو مفاهیمو د منظمي دستګاه په حیث عقل محض ګڼي او د ریاضي او تجربي علومو څخه یې مافوق نظام بولي. حال دا چې د ټولو قانونمندیو د افادې ډېره اسانه او دقیقه ژبه ریاضي او نور تجربي علوم ګڼل کیږي. زه پدې عقیده یم هره مسئله او قضیه چې فورمولبندي شوه ،حتماً د ریاضي په ذریعه قابل د افادې هم ده او فلسفه چې د مادې د وجدي حالت انساني قانونمند علم او وسیله ده نو ریاضي همیشه د فلسفې د افادې ژبه او د واړه جدایي ناپذیره دي . فلسفه با الذاتهِ او في نفسهِ د هیڅ ډول کمیت ،کیفیت او قانونمندۍ مبینه نده او نه باید د غه تهمت په فلسفي علم پوري وتړل شي .فلسفه د قانونمندۍ د افادې ژبه ده.

هګل همدا سي لیکي: «روش دیالکتیک از منطق متعارف بدور است (په هغه صورت کې چې خورا لوړ او عالي منطق پخپله د دیالکتیک قانونمندې افادې ته ویل کیږي ، هره عامه قانونمندي فلسفي علم دې او هر دیالکتیک د مادي موجود همیشني وجدي حالت ته ویل کیږي چې فلسفه ، ماده یوائې او یوائې په همدغه حالت کې مطالعه کولې او څېړلې شي ، نو ځکه د غه مثلث د همیش لپاره تړلې پاتي کیږي او په دې ځای کې حق د هګل پلوي نه شي ګڼل کیدلې) ،اعلام میدارد که ما بوسیلهٔ حکمی منفی می توانیم به مفهوم والا تر برسیم ، (څه ډول ؟) بنا بر این، چنان که سپینوزا ګفت، هرګونه نفی، خود به منزلهً اثبات است. هنګامی که یک حکم مثبت نفی مې شود ،البته تناقض پیش می اید .تناقض بر ذهن ګران می اید ،ازین رو ذهن بار دیګر حکم نفی شده را نفی می کند . وبا

نفی نفی اول تناقض را فرو می نشاند(یعنې په نفې باندې هم تناقض منځته راځي او هم رفعه کیږي) .نفی دوم نه تنها ما را به حکم مثبت قبلی بر می ګرداند بلکه حکم مثبت قبلی را برای ما پرمایه تر می کند . ډېره عجیبه خبره خو داده چې هګل دیالکتیک د متعارف منطق څخه لیرې ګڼي او دا ځکه چې هګل پخپله د خپل غیر متعارف منطق په زور نا خوداګاه د دیالکتیکي مفاهیمو څخه د خپل قانون د اثبات لپاره لکه همیش په ناروا ګټه اخلي او ددې په عوض چې په خپل منطق دیالکتیکي قانونمندي افاده کړي غواړي دیالکتیکي قانونمندي د منطقي کلام تابع وګرځوي او نوم پري هم د دیالکتیک د «نفي نفي» دوهم قانون کښیږدي او مونږ هم ناخود اګاه دري قرنه په پټو سترګو د دیالکتیکي د قانون په حیث منلې دې .بله د تعجب وړ خبره داده چې څه ډول ذهني حکم په دیالکتیکي قانونمندۍ کې تغیر راولي او د هغې نتایج پرمایه تر ګرځولې شي . د دغه ډول استدلال لپاره هیڅ ډول قانوني دلیل او منطق وجود نلري او حتي د ډېرو معمولي قوانینو له مخې د منلو وړ ندي . لیکن هګل پرته د کوم حکمي دلیل د دغه ناقص استدلال په بناُ د دیالکتیک دوهم (نفی نفی) قانون طرحه کړېدې چې په هره جمله کې ډېري پوښتني راولاړېدلې شي. زه د دغه قانون په طرحه همدومره بحث کافي بولم او د غه طرحه د جدي تأمل وړ ګڼم ځکه د غه طرحه د ډېرو معمولو قوانینو سره په تناقض کې ده او د بلې خوا په دغه طرحه کې قانونمند منطقي تسلسل او تداوم وجود نلري او نه منطق پخپله کله هم واجد د کومې قانونمندۍ ګڼل کیدلې شي !(د موضوع علاقمندان کولې شي د «تاریخ فلسفهٌ شرق وغرب،

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلد دوم ،صفحهٔ ۲۶۸ ،۲۶۹ » ته مراجعه وکړي).

هګل د خبرو په دوام ليکي: «... مراحل سير ديالکتيکی مراحل انتزاعی است ، (په ديالکتيک کي انتزاعيت وجود نلري ځکه چي ديالکتيک مشخص قانونمند مادي وجدي حالت دي)ولی نتيجهٔ انها وصول به حقيقت انضمامی است (انتزاعي مفاهيم څرنګه چي خارجي وجود نلري ، نو په انضمامي حقيقت باندي هم نشي بدليدلي) . هر ترکيبی که در جريان سير ديالکتيکی اصل ومتقابل بوجود می ايد ،به نوبهٔ خود ، اصلی شمرده می شود که همچنان زايندهٔ نفی وترکيب جديد است. ترکيب های مراحل پائيين کاملاً انضمامی نيستند ولی به تدريج از صورت انتزاعی دور وبه صورت عينی وانضمامی نزديک می شوند تا جای که سرانجام به صورت ترکيب مشخص تامی که ديگر تقابل پذير نيست در می ايند. ترکيب،در اين صورت نهای،همانا ذات مطلق است . ... فلسفه،نزد هګل،علم عقل محض يا خرد ناب است ». (همانجا ،صفحهٔ ۲۶۹) . زه خو دا منم او باور لرم چي دانسان دذهن په انتزاعيت کي دشعور اولاشعور ديالکتيک موجوددي،شپږم حس موجوددي ،الهام موجوددي ،ايقاظ، ايقان او دپيغمبرانو « ع» لپاره وحي موجوده ده .زه دا منم چي دغه « انتزاع »رښتيا هم په انضمامي حقيقت بدليدلي شي. ځکه چي زما په نزد هر مشخص ذهنيت عيني واقعيت او باالذاته انضماميت ګڼل کيږي)لکن هګل خوپدي باورنه وو او نن هم يو تن که ايديالستان دي اوکه ماترياليستان دي پدي عقيده اونظر نشي پيدا کيدلي چي ذهنيت دعيني واقعيت په توګه ومني، او هګل هغه وخت يوائې نا خود اګاه دخپل ذهن د

ديالکتيکي تاثير د تأثر له مخې خپلې طرحې په تصادفي ډول، او هغه هم په سمه او ناسمه توګه وړاندي کولي. هګل ليکی .د ټيټو مراحلو ترکيبونه کاملاً انضمامي ندي ولي په تدريجي ډول دانتزاعي شکل څخه ليري ووځي او عيني انضمامي شکل ته پدي توګه نژدې کيږي چې تام ترکيب وګرځي اونور تقابل پذير نه اوسي .يعني هګل ددي په عوض چی عام او کلي موجودات انتزاعي اومجرد مفاهيم وګڼي،جزئ موجودات او ځانګړې پديدي انتزاعي بولي چې په دوامداره تدريجي پروسه کې انضمامي اوعيني بڼه غوره کوي او دهګل په قول دغه ترکيب پدي صورت کې همغه ذات مطلق ګڼل کيږي. دذات مطلق نسبت هګل خپل خدای او کله نا کله ټولنيز شعور ته هم کوي. داچې ترکيب انضمامي دې اوکه نه او داچې څه ډول قابل د احساس يوځانګړې جزئ موجود په مطلق ذات بدليدلي شي يوائي دهګل په منطق برابريدلې شي. هرڅوک پدي ښه پوهيږي چي په انضماميت کې درجي وجود نلري لکه څرنګه چي په ماديت کي دا ډول درجي موجود نه شي لرلي ، چې لږ مادي اويا ډير مادي. دلته يوله دوو حالتونو څخه ممکنه ده . يا مادي او په اصطلاح انضمامي دې او يا نه دي. خو هګل دلږ انضماميت څخه دومره اوږده لاروهي چې مطلق ذاتي انضماميت ته رسيږي.د بلي خوا هر څوک پدي ښه پوهيږي چې محسوس موجودات او پديدي يوائيني داحساس وړ او څرګند انضمامي واقعيتونه دي او هر څومره چې قضيه دکليت په لور حرکت کوي او که دقيق وويل شي ، کله چې دانضماميت څخه ووځي ،انتزاعي بڼه غوره کوي. ليکن هګل له بده مرغه په دغه يوطرفه جاده پر ښتې حرکت کوي او معمول اصول او رواجونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې جاده په کوم لوري د انتزاعیت په خوا تللي ، په پام کې نه نیسي .

دمخه وویل شول سره دد ي چې د ارسطو د «اولی فلسفي » اساسي محور دافلاطون « مثُل » تشکیلاوه بیا هم هغه دخپل استاد پرضد چې د اجزاوو او ځانګړو پدیدو پرځای عامو انتزاعي مفاهیموته ارزش قایل وو او یوائې مثل ته په نژدې کیدو سره د عامو مفاهیو له لارې یې ، فلسفه قابل د افادې ګڼله، ارسطو دعامو مفاهیمو په عوض یوائې جزي موجودات داحساس اومعرفت مرجع او منبع ګڼل. زه په دې عقیده یم چې هر مفهوم ، که مجرد دې او که ځانګړې محسوس په خپل خپل وختونو کې خپل خپل ځانګړې ارزش لري او هیڅکله یو د بل ځای نه شي نیولې. مارکس پر ځای ویلي دي ،چې که څوک دحقیقت په څېړلو کي یوائې په احساساتو تکیه وکړي ، دعلم څخه به ذره هم پاتي نشي ،زه غواړم دا پرې زیاته کړم ، چې که غواړي د عامو مفاهیمو له لارې ثبوتي حقایق او واقعیتونه ترلاسه کړي ، دا په هغه څه پسې ګرځېدل دي چې وجود نه لري. ارسطو چې مجبوروو د خپلو فورمولبندیو لپاره د مجرد مفهوم په حیث ، یوائې د محسوساتو له لارې انتزاعي بنیاد پیدا کړي او هغه معرف د خپل معرفت وګرځوی ،دا یوه بله مشهوده ناکامه هڅه ګڼل کیږي . نو ځکه ، لکه چې مې دمخه وویل ، مفاهیم هر یو پخپل ځاي ارزش لري او هر یوه ته پخپل ځاي خپل ارزش قأیلیدل پکار دي. پدي باره کي دنور اضافي بحث لزوم زه نه وینم او قضاوت محترمو لوستونکو ته سپارم.

په دې خبره کې به څوک تردید ونلري چې دمنطق بنسټ اینبو دونکي افلاطون او ارسطودي خو دا هم یو څرګند حقیقت

دي چې په ورستیو نژدي دري پیړیو کي هګل د خپل منطق په مټ دمنطق او دالمان دکلاسیکي فلسفي سلطان پاتي شویدي . هګل دخپل منطق په قوت دجهاني روح ،مطلقي ایده ، مطلق ذات ، عقل محض ، خرد ناب او نورو نومونو سره ځان لپاره مجازي خدایان جوړ کړي او کله چې یې زړه منلي بیرته ړنګ کړي دي. هګل ډیري ستري چاري سرته رسولي او دسراب ټولي ویالې، خوړونه، سیندونه او بحرونه یې چاڼ کړي ، دذهن ټول تنګ کګلیچونه یې پسي لټولي او هیڅ په لاس ندي ورغلي ، ځکه چې واقعي مرغلري خو داصلي بحرونو په ژورو کي میندل کیدلې شي. دمخه مونږ اشاره وکړه ،چې دهګل په عقیده ،فلسفه دعقل محض او خرد ناب علم ته ویل کیږي،کوم یو چې په حقیقت کې وجود نه لري . دکانت په فلسفه کي فهم دمقولاتو او دهګل په فلسفه کي خرد ناب « خالص» د مفاهیمو پواسطه افاده کیږي.دغه ناب مفاهیم دانسان پواسطه نه رامنځته کیږي « بلکه از ذات دیالکتیکي مفاهیم ناشي مي شود ــدا دهګل خبر ي دي» اول خو عقل محض اوخرد ناب وجود نلري ، دوهم داچي ،که چیري عقل محض « عقل مطلق» اوخرد ناب وجود هم ولري ،په هغي کي دیالکتیک وجود نشي لرلي. ځکه چي په مطلق کي هیڅ ډول حرکت ،تغیر او تکامل وجود نلري.نو دهګل اشتباه داوه چي په مطلق کي حرکت، تحول ،تکامل او دیالکتیک ته قایل وو او دو همه اشتباه یي پدې کې وه چې دغه مفاهیم او دهغې بشپړ جریان یې دمنطق په علم کې سپړه. دریمه اشتباه داوه چي هګل پدي عقیده دي چي: « مفاهیم یا مقولات هګل صرفاً همان صورتهای اندیشه که در تجارب ما منعکس میشوند نیستند ؛این مقولات ذواتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعی به شمار می روند ووجود مطلق یا حقیقت را به ما معرفی می کنند ،واز این رو معرفهای وجود مطلق محسوب میشوند». (همانجا صفحهً ۲۶۳) اویاهګل لیکي: «... منطق مفاهیم ناب نمایشګر خدا است در ذات جاویدان خود .به این معنی که این مقولات که در منطق مورد بحث قرار می ګیرند هم زمینهً اندیشه اند وهم زمینه وجود». زه پدي عقیده یم چې نه ناب مفاهیم وجود لري، نه دناب مفاهیمو منطق او نه داسې مفاهیم چیري وجود لري چې دخدای دجاودان ذات نمایشګر اوسي. خدای خپل عالم ،خلف او مقدر انسان دهغه ځه په معرفت مکلف ګرځولې چې دهغه لپاره یې مسخر کړي او هغه دعالم الاسباب ټولې پدیدي اوخلقتونه دي او په مروج ډول دطبعیت دمقولي پواسطه افاده کیږي.متا فزیکیت ، مابعد الطبیعت او ماقبل الطبیعت یا خو هیڅ وجود نلري اوکه وجود هم ولري د انسان لپاره مسخر ندي ګڼل شوي ،نو یي په معرفت هم نه قادر دې او نه مکلف. ډیر پوهان لوي شپي په بي خوبۍ سبا کوي او غواړي دتصور او تخیل له لاري په مابعد الطبیعت اوماقبل الطبیعت کې قانونمندیۍ ولټوي.په دې صورت کې که مونږ ماقبل او مابعد الطبیعت ته ځانګړې صورت هم قایل شو ، دمخه په دې خبره مونږ بحث کړې چې صورت پخپله مبین دهیڅ ډول قانونمندۍ ندي او یواځې د مادي محتوا په لرلو سره قانونمنده بڼه او ماهیت پیدا کولې شي. ارسطو خوشي په خوشي صورت عامل اومنبع دمعرفت ګڼله. که هګل خپله فلسفه دديالکتيک په بنیاد عیار کړي وې، برې یي حتمي او دتل لپاره به دفلسفې سلطان پاتي شوې وای. خو هغه په سراب کې قانونمندۍ لټولي او په سراب کي قانونمندي وجود نلري، اوکله چې یي د خپل منطق په زور قانونمندۍ برابرولي همغه منطق یي دبي منطقۍ عامل وګرځید هاو فلسفه یي په سفسطه بدله شوله. وروسته هګل لیکي: «وجود ،عدم،وصیرورت ـــ نخستین مقولهً که انتزاعیترین تعریف وجود مطلق است همانا مقولهً وجود است. (ایا دا ممکنه ده چې دوجود مقوله ، دمطلق وجود دانتزاعیترین تعریف په حیث ومنل شي؟)حد اقل وصفی که می توان در بارهٌ وجود مطلق کرد این است که بګوییم وجود مطلق ،وجود دارد. (چا په ډیر ساده منطق کې د مجهول تعریف په بل مجهول او یا پخپله په همدغه مجهول سره کړې دې ؟یا ، وجود هغه وجود دي چې وجود ولري. که وجود معلوم وي ،نو تعریف ته ضرورت نشته اوکه مجهول وي ، نو دیو مجهول تعریف په بل مجهول کیدلي شي؟ که چیري دا خبره سمه نه وي. نو ایا دا ممکنه ده دمطلق وجود تعریف او بلکه دهغه انتزاعي ترین تعریف د عادي موجود په وجود سره وشي ؟وروسته هګل دمتناهي ،کاذب نامتناهي،نامتناهي او مطلق مفاهیمو په باره کي ،دطبعیت فلسفه ، دذهني ،عیني اومطلق روح او فلسفهً محض په باره کې سوال برانګیزه بحث کوي چې دلزوم په صورت کې به پرې بحث وشي .

دتیرو بحثونو څخه څرګندیږي ،چې فلسفه دخدای د لوی علم دانساني ذهني خلف علم په حیث د هر چا په ذهني محاط محیط اوکوچني شعوري طیف کې د ځایدو نه دې او نه دفلسفي بحثونو د انجړ مشوړې د نري تارونو په متقابلو دیالکتیکي اړیکو او رازونو پوهیدل او د ۱۰۰۱ جهتونو څخه د اصلي جهت تعین او تر پایه پایداره تعقیبول دانسان دامکاناتو او قابو څخه وتلې کار ګڼل کیږي . مونږ د«وشو ،ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو» یا «ګټې او تاوان» په لوبو کې د نورو علومو د سترو بریاوو او پرمختګونو شاهد یو ، خو فلسفه چې تر ټولو علومو خورا قدیمي علم ګڼل کیږي ،هیڅ ډول ماهیوي بنیادي خو لا څه چې خورا کوچنې پرمختګ په کې نه په سترګو کیږي. او دا ځکه چې فلسفه د کوّن و مکان علم او قانونمندي ده او نور علوم خو اصلاً وجود نه لري او مونږ یې یوائې د «وشو، ونه شو» او «ګټې او تاوان په لوبو کې انساني ورځني مجبوریتونه، ضرورتونه، کړه وړه او مصروفیتونه ګڼلې شو. په فلسفه کې دا ډول لوبې ځای نه لري. فلسفه د لوی جهان او ټولو خلقتونو په کچه د مناسباتو او اړیکو دهر اړخیزي افادې علم دی. په فلسفه کې ټولې محاسبې د سود او زیان په کچه نه، بلکه د علمي ارزشونو ، معیارونو او نورماتیفونو له مخې کیږي. په فلسفه کې په اصطلاح کچه او خام مناسبات پایداره نه شي پاتي کیدلې.که په فلسفه کې دا ډول اړیکو پایښت درلودلې شوې ، په اصطلاح د شعور او مادې په بنیاد دفلسفې اساسي مسئلې بنیاد به نه وې ړنګ شوې. په ورځنیو چارو کې د سود او زیان او یا نورو معیارونو له مخې هر ډول قمار او خطر منل کیدلې شي ،خو په علمي نظري مسایلو کې دغه ډول روشونه او کړه وړه په قطعي ډول ځای نه لري. اوس پخپله ددې عظیمي معما او قضي سنجش کولې شو چې ددغه بې شمیره مناسباتو او مجهولاتو محاسبه په انساني ذهني امکاناتو سره ممکنه ده او که نه ؟ ایا بشر د نننی علمي ــ تخنیکي سترو پرمختګونو سره سره ،بیا هم ددغه محاسبو له عهدې څخه وتلې شي ؟ځواب معلوم دي. نه. په دې صورت کې خیر چاره څه ده ؟ د چارې په باره دمخه مونږ خپل نظر وړاندې کړې ، او هغه

داچې ، دا جهان خدای قانونمند پیدا کړې او قانونمندي یوائې خدایي مخلوق دې او انسان ددغه قانونمندۍ په معرفت مقدر او مکلف ګرځېدلې دې.خو ددې ټولو خبرو په منلو سره سره بیا هم دا کار نه اسان دې او نه د هر چا له لاسه پوره دې. په همدې علت خو هر څوک چې نه دې برلاسې شوې ،خپله لار یې بیله کړې او په نتیجه کې فلسفي مجموع الجزایر جوړ شوې او دمختلفو موضعګیریو څخه د نه پخلاکیدونکو دښمنیو شخړو ، اوتو بوتو او سفسطو بازار لا تر اوسه هم تود دې.

هو !دا کار مشکل دې ، خو ناممکن نه دې. له یوې خوا مونږ وینو ، چې همدغه مختلف عقیدوي او نظریاتي جریانونه د خپلو دښمنانه او مخالفو نظریاتو په لرلو سره سره یې سترې تیوریکي زیرمې جوړې کړې او دیوه سالم روش او لارې په غوره کولو سره ،خپلې تیوریکي زیرمې تنظیم او د عمرونو مشکل باندې په اسانۍ سره برلاسي شي. د بلې خوا مونږ د عینیت د فلسفې د لارې او ځانګړي روش په غوره کولو سره دډیرو مشکلو او په اصطلاح تر نن ورځې پورې ناشوني مسایلو او قضایاوو په فورمولبندیو کې د ورځني علمي ارزشونو او معیارونو مطابق د قناعت وړ نتایج تر لاسه کړي دي.په کار دادې دغه نتایج د فلسفي علمي معیارونو مطابق وارزول شي او حتا تر عامه اذهانو پورې ورسول شي.فلسفه سادګي نه مني ، تجاهل العارفانه کړه وړه نه مني او د بڼه ورته هیڅ روش او عمل نه مني. فلسفه دقیق علم دې. فلسفي مسایل او قانونمندي نه د شاعر په یوه بیت او مصرع سره افاده کیدلې شي او نه مغلق ،مهمل ،مجهول کلمات ،ادبي صنعتونه لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبالغه، غلو، اغراق، استعاري، کنایه، رومانتیزم، سوریالیزم او نور په کې د استعمال ور نه ګڼل کیږي. شک نه شته چې فلسفي څیړنو لپاره ډیره ژوره او هر اړخیزه پوهه پکار ده. په غیر صورت کې د فلسفي غیر محاط محیط د بې شمیره مسایلو د کثیر الجوانب څو بعدي متداخل سیستم فلسفي ارزونه او نتیجه ګیري کیدلې شي ډیره مشکله او حتا ناممکنه وګڼل شي. همدا سبب دې چې د فلسفي مسایلو او قضایاوو له محراق څخه حتا ستر پوهان هم د لیري محیط په لور د ځانګړو علومو، هغه چې دوی په کې د کافي معلوماتو څخه برخمن دي ، د اصالتونو په لور په تیښته کې دي او هڅه کوي فلسفه په اصطلاح د ځانګړي علم د حاکمیت او اصالت لاندې راولي. او نتیجه دا شوې چې زموږ نیمګړې او ناکافي پوهه او علم د فلسفې په بې علمۍ او د اساسي مسایلو او علمي موضوع په نه لرلو تمامه شي. یو متل دې چې د سلو هو څخه یو نا ښه دې او یالاس مې نه رسي انګور تروه دي، فلسفه هم چې علم نه دې څوک پرې څه کار لري. په همدې علت د ډیرو پوهانو په آند فلسفې ترا وسه د انحطاط په نزولي قوس لار وهلې او هندي فیلسوفان په دې باور دي چې هندي فلسفه د بودا له وختونو له معیارونو هم شاته تللي. غواړم د شوپنهاور، فیخته او شلینګ ځیني اظهارات د اروپایي ځیني نامتو فیلسوفانو په باره دلته ذکر کړم. شوپنهاور وای: «مردم با خواندن اثار کانت ناګزیر متقاعد شدند که هر چیز مغلق و مبهم را نمی توان بی معنی دانست.» فیخته و شلینګ ازین معنی استفاده کردند و در فلسفه تار عنکبوت زیبای بافتند. «ولي انکه در یاوه ګویی جسارت را به حد اعلی رسانید و چنان سخنان بی معنی و مغلق

ګفت، که تا ان وقت جز در دیوانه خانه ها سابقه نداشت، هګل بود. وی با بی شرمی سخنان بیهوده ً فریبنده ای ګفت که تا ان وقت کسی نګفته بود و به نتایجی رسید که در نظر ایندګان افسانه ای خواهد بود و همچون بنا و خاطره ای از حمق و کودنی ملت المان بر جای خواهد ماند.» (تاریخ فلسفه، ویل دورانت، ترجمهٔ فارسي، صفحه ۲۶۳.) خداي دي نکړي، زه هیڅکله هیچا ته دغه ډول نسبت کول نه غواړم او خصوصا کانت، هګل،... او نورو پوهانو ته چې ستري علمي زیرمې یې وروسته نسلونو ته په میراث پریښې دي، د خپل وخت بې بدیله لوړ پوهان او شخصیتونه وو او اوس هم هغوی ته د کامل احترام حق محفوظ او پرځای پاتې دي. خو د دې ټولو خبرو سره سره زه غواړم ووایم، په کومه لار چې فلسفه ترنن ورځې روانه ده، په اصطلاح د ترکستان په لور ده. نن علم او تخنیک پوره پرمختګ کړیدې، پکار دا دي چې پخوانۍ علمي زیرمې د نوي علمي ــ تخنیکي امکاناتو او لاسته راوړنو په بنیاد د کره کتنې لاندې ونیول شي، د سفسطو، مغلقاتو، مبهماتو او مهملاتو زړې برستنې ترې ټولې او ټول مطالب د قانونمند نظم مطابق ترتیب او تنظیم شي.

[هګل در سالهای (۱۸۱۲ــ ۱۸۱۶) کتاب «منطق» خود را نوشت که تمام المان را به جهت صعوبت فهم و اغلاق ان متحیر ساخت و موجب شد که به استادی فلسفه در دانشګاه هایدلبرګ برسد. در هایدلبرګ به سال ۱۸۱۷ کتاب عظیم خود را به نام «دایرة المعارف علوم فلسفي» نوشت و در سایهٔ آن در سال ۱۸۱۸ به استادي دانشګاه برلین رسید. ازین تاریخ تا اخر زندګی خود پاد شاه بلا منازع فلسفه بود، همچنانکه ګوته در

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبیات وبتهون در موسیقی بودند .روز تولد او یک روز بعد از روز تولد گوته بود وملت پر غرور المان در هر سال به افتخار ان دو ، دو روز تعطیل میکرد .

روزی یک نفر فرانسوي از هګل در خواست کرد که فلسفهٔ خودرا در یک جمله خلاصه کند . ولی موفقیت او مثل موفقیت ان کشیش که از وی پرسیده بودند تا بر یک پای استاده است تعریفی از مسیحیت بکند ، نشد . کشیش به سادگی جواب داده بود که « همسایه ات را چنان دوست بدار که خودرا دوست میداری » هګل ترجیح داد که جواب ان فرانسوی را در ده جلد بدهد ؛کتابها نوشته شدو به طبع رسید وتمام عالم در بارهٔ ان سخن می راندند ولی خود او شکایت داشت که « فقط یک نفر سخنان مرا فهمید ،ولی او هم نفهمید . » بسیاری از اثار هګل مانند اثار ارسطو یادداشتهای است که برای تدریس تهیه کرده بود و بد تر ازان آنهای است که شاگردان او هنگام اصغای دروس او نوشته اند . فقط کتاب « منطق » و « علم ظواهر روح (فنومنو لوژي) » به دست خودش نوشته شده است واین دو آیت ابهام و اِغلاق واطلاق وایجاز است. این دو کتاب مملو از اصطلاحات عجیب مخصوص به خودش است وهر عبارت و جمله ای به دقت به جملات حصری فراوان که خاص روح گو تیک است تبدیل شده است. خود هګل کتاب خود را چنین وصف میکند : « کوششی است برای یاد دادن زبان المانی به فلسفه » و درین کار موفق شده است.] (تاریخ فلسفه ، ویل دورانت ،ترجمهٔ فارسي ،صفحهٔ ۲۶۵) . د پورتنۍ لیکنې دراوړلو څخه ما دوه هدفه درلودل: اول دا چې ګرانو لوستونکو ته په ذهن کې دهګل دلیکنو او عقیدې به باره کې

ابتدايي شمه ښکل شي او دوهم دا چې دهګل دخپل قول چې پخپل قلم يې ليکلي ځينې مطالب دمثال په ډول ذکر کړم.

هګل پخپل اثر «فنو منولوژي» (پدیدر شناسی یا علم ظواهر روح) کې د سوبستانسيون (ماهيت) تيزس لکه سوبيکت (ذهني موجود) ، دعملي فعالې مبدا په حيث په اثبات رسوي . دهګل دفلسفي اساس دهستۍ او شعور په وحدت او يوشانوالي ولاړ دي او پدې عقيده دې چې حقيقي پديدي بايد دايده ،مفهوم اوروح دمظاهرو په حيث ومنل شي. د هګل غه خبرې سمې دي ، خو يا پرې باور نه لري ، يا يې نا خود اګاه د ذهني جبر له مخې اظهاروي او د قانونمندۍ د افادې څخه يې عاجز دې ، نو ځکه يې سمې او ناسمې خبرې په يوه جمله کې ردوبدل کيږي او منطقي تسلسل په کې نه شي مراعاتولې.دغه وحدت ته،هګل دمطلقي ايده دځان پيژندنې د تاريخي تکاملي پروسې په حيث کتل او په مشرح ډول دهګل دغه مطلق عيني ايدياليزم د «فلسفي علومو په دايٌرة المعارف» کې په لاندې ډول توضيح شويدي. دټولو طبيعي او ټولنيزو پديدو په بنياد کې مطلق،روحي اوعقلي مبدأ ـــ«مطلقه ايده» «جهاني عقل» يا «جهاني روح » قرار لري.دغه مبدأ فعاله او عملي ده او يا وايم دهغې عمل په تفکر کې نغښتي دي او که دقيق وويل شی په ځان پيژندنې کې.په پرمختيا يې پروسه کې مطلقه ايده له درې مرحلو څخه تيريږي: ۱) دايده باالذاتهِ پرمختيا ،« په عقل محض کې دننه حادثه» ـــ منطق، چيرته چې ايده په يوتربله سره تړلو او يو پربل باندې بدليدونکو منطقي مقولوکې خپله محتوا سپړې ؛ ۲) « دغير هستۍ » په شکل کې دايده پرمختيا ، يا په بل عبارت دطبعيت په شکل کې دهغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختیا ، ـــــ د طبیعت فلسفه؛ طبیعت پرمختیا نه مومي، یوائې د منطقي مقولو د خود بخودي پرمختیا خارجي مظاهر برابروي ، کوم یو چې د هغې ماهیت ګڼل کېږي ؛ ۳) دا ایده پرمختیا په تفکر او تاریخ کې (په « روح کې. ») ــــ د روح فلسفه. پدې مرحله کې مطلقه ایده پخپله خپل ځان ته رجعت کوي او خپل ماهیت دانسان د شعور او فعالیت په مختلفو ډولونو کې دوباره ترلاسه کوي. (ترجمه له « روسي فلسفي قاموس» ، هګل صفحه ، ۸۲). پورته مونږ د هګل د فلسفې په ځیني مسایلو بحث وکړ. په وروستي قسمت کې هم ډیري پوښتني راولاړیږي او هره پوښتنه د ډیر دقت او تأمل وړده. ویره یوائې پدې کې ده چې بحث تکراري نشي. زه یوائې دومره ویلې شم چې هګل پدې بحث او بلکه پخپلو ټولو بحثونو کې د ډېري سکرو، طلا او الماس ته یو ډول ارزش قایل شوي او په یوه تله یې تللي دي. عقل محض، مطلقه ایده ، جهاني روح... او العیا ذ با الله خدای څه ډول د منطق په مقولو کې خپل ماهیت سپړلې شي ؟ طبیعت څه ډول د منطقي مقولو خود بخودي پرمختیا خارجي مظاهر برابرولې شي ؟ مطلقه ایده څرنګه خپل ماهیت دانسان د شعور او فعالیت په مختلفو ډولونو کې دوباره ترلاسه کوي ؟ یوائې پدیدي او خلقتونه تحول پذیر دي ځکه چې کم و کاست لري او یا مقدر او مجبور دي . خدای لوی ذات دې. کامل ذات دې او تغیر نه منونکې ذات دې. په خدای باید یوائې د هغه ذات د خارقالعاده خلقتونو له مخې باور ولرو ، ویې منو او ایمان پرې راوړو. په پورتني بحث کې هیڅ ډول قانونمندي نده افاده شوې او نه منطقي تسلسل وجود لري. هر څه هګل د خپل « منطق» په جبر برابر

کېدي او په حقیقت کې یې مونږ تخیلي او تصوري منطق ګڼلي شو چې د قانونمندۍ سره په هیڅ صورت ډډه نشي لګولې.

سره ددې چې هرڅه مخې ته نقد پراته دي او په معرفت مسخر او مقدر ګرځیدلي ، خو پوهان او فیلسوفان او حتا د اسلام علمأ ددې په عوض چې د موجوده علمي ـ تخنیکي فوق العاده امکاناتو په لرلو سره د خدای خلقتونه د علمي قانونمندیو او شواهدو له مخې وڅیړي ، د خدای د ذات او صفاتو په باره کې تصوري او تخیلي تیوري ګاني جوړوي. حال دا چې انسان د همیش لپاره په عالم الاسباب کې د خدای د ذات د پیژندلو او توصیف څخه عاجز دي.

ډیر پوهان پدې اخته دي چې ددې جهان اول او اخر پیدا کړي. یو شاعر وایي:

ما ز آغاز و ز انجام جهان بیخبریم
اول و اخر این کهنه کتاب افتا ده است

دا خبرې سره ددې چې د مخه هم ما په مقنع دلایلو سره رد کړي او اوس هم په پوره جرا ٔت سره وایم چې ددې کهنه کتاب هر څه پر ځای دي. یوائې پکار دا دي چې د تخیلي ، تصوري... او واهي فلسفو څخه راووځو ،د عینیت او حقیقت بینا سترګي وغړوؤ او د قضا ٔ او قدر له مخې عیني قانونمندۍ ته قایل او سو. که یې محترم لوستونکي را سره ومني ، غواړم یو څو ، ساده مثالونه راوړم :

ـــ لا کوچني وم چې زمونږ په کلي کې دیوچا په کور ، چې نوې له هندوستان څخه راغلې وو او حتماً پنځه روپۍ او څه سامان به یې هم له ځانه سره راوړې وو ، غله راغلل. چیغې شوې ، د کلي خلک په منډه مرستي ته ورغلل ، توره شپه وه ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

غله په تیښته بریالي شول او یو څه سامان یې له ځانه سره یوړ. سبا د سهار له لمانځه وروسته خلک زمونږ دېرې ته چې د دغه کور په څنګ کې وه راغلل او پدې سوچ کې شول چې غله څه ډول پیدا کړي. با الاخره فیصله پدې وشوه چې «پل شناس» راوغواړي. پل شناس د کور شاوخوا ولیدله او بیا یوې خواته روان شو، ته ته... یوه غره ته ورسیده. په غره کې چې یوه ټوټه ولاړ فیصله یې دا وکړه چې دا غله د همجواره درې څخه راغلي دي. نور پرې زه خبر نه شوم خو وروسته له څه مودې دومره خبر شوم چې غله یې پیدا کړي وو او د جرګې له لارې یې مال له جریمې سره تري اخیستي وو.

ـــــ محترم لوستونکي شاید پخپله هم دداسې حوادثو شاهد اوسي چې په اروپایي لویو تجارتي مرکزونو کې چې دورځې په لسګونو زره کسان ښکته پورته کیږي، کله چې د کومې کسې څخه غل پیسې تختوي څو دقیقې وروسته پولیس دیوه سپي سره راپیدا کیږي او سره ددې چې د زرګونو انسانانو د عطرونو او خولو بویونه یوتر بله سره ګډ وي سپي پکې یو تشخیصوي او پل یې تعقیبوي تر څو چې غل پیدا کړي. دغه بلا تشبیه فیلسوف سپي د کومو نښو نښانو له مخې دغه بوی تشخیص او تعقیب کړې شو. حتماً یې نښې نښاني په محیط کې پاتي وي او چې څرنګه دغه سپې دهغې په پیدا کولو قادر شو البته چې خدای پدې کار مقدر ګرځولې دې او پرته دبې حسابه انتګرالي او دیفرنسیالي معادلو او د هغوی مشتقاتو د حل او دهګلي منطق پرته په منطقي او قانونمند حل بریالې شو. دا دیوي بلې خبرې دلیل هم کیدلې شي چې نه یوائې اکرم المخلوقات خدای په خارق العاده رسالتونو مقدر

ګر ځولې بلکه دغه ټول خلقتونه په شکل د اشکالو د مختلفو رسالتونو په سرته رسولو مقدر شویدي او پرته له بغاوته چې دانسان خاصه ده، نور مخلوقات د خدای د قانون سره سم د خپل شعور له مخې چارې سرته رسوي.

ـــ ما په یوه لیکنه کې لیکلي وو چې په یوګوسلاویا کې د سربیانو له خوا د مسلمانانو د ډلیزو وژنو اته میاشتي وروسته چې ډلیٌز قبرونه پیدا شول د DN A (له مخې د ۸۰۰ کسانو جینیتیکي تسلسل او هویتونه تثبیت شول. دغه جسدونه چې دلس متره خاورو لاندې یو دبل لپاسه اته میاشتې پراته وو او هلته ژورو, بیولوژیکي، کیمیاوي او نورو ډول ډول تعاملاتو صورت نیولې وو، څه ډول دغه جینیتیکي نښې نښانې له منځه ولاړې نشوي؟

کیدلې شي ځیني نور مثالونه چې موضوع لا په هر اړخیز ډول واضح کړي ولټول شي، خو فکر کوم پورتني دري نسبتاً ساده او واضح مثالونه هم ددې دلیل کیدې شي وو ایو چې پدې لوی جهان کې کوچني ترین حرکت، تغیر، تکامل او انحطاط بې پله (spurlos) او بې نشانه له منځه نشي تللې. د همیش لپاره دهغې اثرات باقي پاتي دي او په همدې دلیل ویلې شو چې «اول و اخر این کهنه کتاب نیافتاده است!» هر څه په قانونمند شکل سره منځته راځي، باقي پاتي دي او یا په قانونمند شکل سره تغیر مومي او مشخصې نښې نښانې له ځانه پریږدي. او تاسې کولې شئ د «عینیت فلسفي» د قانونمندۍ له مخې مسایٌل او قضایا وڅیرۍ او د مختلفو پدیدو او خلقتونو د تحول، تکامل او انحطاط پروسې دهرې پدیدي او خلقت په بوده او تنسته (عرض او طول) او همداسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دجهان دعام خلقت دپیدایش ،تغیر ،تکامل اوانحطاط تسلسل او ځنځیر له ابتدا څخه تر انتهااو یا په هر بل لوري چې وغواړی تعقیب کړی. تاکیداً یوځل بیا دا وایم چې دا هرڅه ددې لوی جهان چې خدای قانونمند پیدا کړې او دانسان اوټولو مخلوقاتو لپاره یې په شکل داشکالو مسخر اومقدر ګرځولې ،په قانونمندۍ کې پراته دي ،د قانونمنده کړو وړو له لارې هره سلسله او هره پروسه په هرلوري تعقیبیدلې شي او ددې خبرې هیڅ ضرورت نشته چې دخپلو مقدراتو څخه پورته تصوري، تخیلي اونوري بې بنیا ده فلسفې جوړې کړو. دبلې خوا خورا منطقي پریکړه به همدا وي ،ومنو چې دا جهان دخدای دمقضې الا مر ارادې له مخې د « کن فیکون » دامر په صدور سره پیدا اودټولو مخلوقاتو په وړاندې په مسخر او مقدر حالت کې قرار لري او یوائې همدغه ممکنه او خورا معقوله منطقي لار د قضئې د حل ګټل کیږي. لیرې دې هیڅوک نه ځي ، بې ځایه تخیل او تصور ته هم ضرورت نشته ،څه چې یې دلاس لاندې دي ،تجربو ته دې پرې دوام ورکړي او په هر لور دې د منطقي اوعلمي تحلیل لارې ګزوګام کړي .

دین او فلسفه

بشر دخپل پیدایښت له لومړۍ ورځې څخه په یوه مافوق انساني طاقت، قدرت او ذات عقیده درلودلې او نن هم دنړۍ د ۶ ملیاردو څخه زیات خلک په حقیقت کې په واحد خدای عقیده لري او که هر څه ځینو کسانو دلویې غوښتنې له مخې په ځینو وختونو کې ظاهراً دخدای څخه منکر شوي او حتا دخدائی دعوې یې کړیدې خو په ډیرو وختونو کې یې پرته دخدای دلوی ذات څخه بل مددګار ندې پیدا کړې او دوباره یې خپل خدای ته مراجعه کړې او دبنده ګۍ او کمزورۍ په منلو یې خپل سر ټیټ کړیدې.زه نپوهیږم ولې انسانانو دننني عصر دعظیمو علمي ــ تخنیکي امکاناتو او معرفتي حقایقو په رڼا کې ندې کړې شوي پدې باره کې نهایی پریکړنده تصمیم ونیسي، حق ومني او دباطلو څخه تیر شي. ولې نن هم داسې عقیده موجوده ده چې ګوندې دین دانسان پوچه عقیده او فلسفه علمي واقعیت او دغه دواړه پدیدې دبشري درک او شعور په دوؤ متضادو قطبونو کې قرار لري او دتل لپاره نه پخلا کیدونکې حقیقتونه جوړوي؟ ولې نن هم انسانان داسې فکر کوي چې ګوندې خدای یوائې دبشر دشعور په ترګمۍ او دانسان په بې وسۍ کې ژوند کوې او کله چې دانسان دشعور څراغ بلیږي، پخپله شخصیت جوړیږي، دشعور دترګمۍ څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راووځي، دمايوسۍ او بې وسۍ څخه خلاصيږي، دخدای څخه بې نيازه کيږي اودعقيدي دزولنو څخه نجات پيدا کوي؟ زما پوښتنه داده. آيا ممکنه ده داسې يوه عظيمه مسئله چې په حقيقت کې هر انسان زوروي او غواړي خامخا پدغه حقيقت پوه شي او دخدائي خلقت دپيدايښت، تناسب او تکامل په پروسه کې د ټولو پديدو او مظاهرو دنيک او بد، حق او باطل، رښتيا او دروغو او داسې ډير نور مناسبتونه ورپورې تړلي دي پداسې سادګۍ او سطحي کړو وړو سره حل شي؟ زما په فکر نه! ايا لازمه ده پدې باره کې دتعصب او لويي غوښتنې څخه پرته يواځې دعلمي حقايقو او واقعيتونو له مخې نهايي تصميم يواځې ددې په خاطر چې رښتيني "صراط المستقيم" لاره غوره شي ضروري دې؟زما په فکر هو !خدای لوی ذات دې "الله اکبر" او دانسان دشعور په طيف کې هيڅکله نه ځائيږي نو ځکه باالذات دخدای ليدل او پيژندل ناممکن کار دې.خدای عالم دې "والله اعلم"او په خدای يواځې په عالم اسباب کې دخدای دبې ساري قدرت، بې ساري لوی علم او قانونمندۍ له مخې دبې ساري خلقتونو دپيدايښت، پايښت، همزمان تحول او تکامل، ستاتيزم او دينا ميزم اودخدايي قدرت دمشهودو نښونښانو له لارې دانسان عقيده او ايمان پيدا کيدلې شي او بايد يې ولري. خدای ذاتي حقيقت دې او هيڅ حقيقت په يو وار نشي پيژندل کيدلې. انسان دخدای دذات دپيژندلو څخه دتل لپاره عاجز دې نو ځکه يې دصفت او توصيف څخه هم عاجز ګڼل کيږي. په عالم اسباب کې خدای ټول حقايق او واقعيتونه د انسان لپاره مسخر او مقدر ګڼلي او په معرفت يې مکلف ګرځولې دې. دخدای ذات مسخر نشي ګڼل کيدلې نو ځکه يې

باالذاتهِ مستقيمه پيژندنه هم ممکنه نده. خو انسان عاقل مخلوق دې بايد فکر وکړي او دساده منطق له مخې داومني کله چې دا لايتناهي خارق العاده خلقتونه اوصنعتونه موجود دي حتماً خارق العاده ما فوق د هرڅه لوی خالق، صانع او قدرت هم وجود لري. او دين ددغه خالق او صانع قانون دې چې دخپل خارق العاده خلقت او نظام دپايښت او نيکې سالمې استفادې په خاطر يې وضع کړې او خپل مخلوق يې دهغې په معرفت مکلف ګرځولې دې.د ۱۳۵۵ هـ ش کال دحوت په مياشت کې دعلامه سيد جمال الدين افغاني دمړينې داتيايمي کليزي په وياړ جوړ شوي سيمنار کې شهيد ډاکتر سيد بهاوالدين مجروح د سيد دژوند، مبارزی او فلسفي ـ سياسي نظرياتو په باره کې د "سيد جمال الدين افغانی و برخورد شرق و غرب" تر عنوان لاندې اوږده علمي تحليلي مقاله دسيمنار برخه والو ته اورولې وه. دغه مقاله دافغان اطلاعاتي مرکز دخپرونې "افغانستان" د ۱۳۷۶ هـ ش کال دثور مياشتې په يوولسمه ګڼه کې يو ځل بيا خپره شويده. پدغه مقاله کې ددين او فلسفې په باره کې داسې ليکل شويدي. بصورت عموم ميتوان گفت که : چه درتحولات بی سابقه خود جهان غرب و چه در برخورد آن تمدن با شرق اسلامی مهمترين نکته عبارت است از برخورد دين وفلسفه. تصادم دين و فلسفه حادثه ايست که در ساحه تلاقی شرق وغرب درعصر سيد عمده ترين مسأله بود وامروز بهمان اهميت خود باقيست. سيد اين مسأله عمده را درجوابی که در رد "رنان" فيلسوف فرانسوی درپاريس نشر کرده به وضاحت و روشنی قابل وصفی طرح ميکند. دريک بخش از متن فرانسوی اين مقاله، سيد چنين گويد:"اديان به هر نامی که

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامیده شوند همه انها با یکدیگر شباهت دارند. بین این ادیان و فلسفه هیچ نوع تفاهمی، هیچ نوع امکانات آشتی موجود نیست. دین انسان را وا میدارد تا ایمان وعقیده را بپذیرد درصورتیکه فلسفه اورا ازین عقیده د ایم یا بکلی یا تا حدی آزاد میسازد...هر فرصتیکه دین غلبه کند فلسفه را از بین میبرد. و معکوس قضیه هنگامی رخ میدهد که فلسفه قدرت مطلق را در دست گیرد. تا وقتیکه انسان وجود داشته باشد مجادله بین عقیده و تفکر ازاد، بین دین و فلسفه خاتمه نخواهد پذیرفت ما میترسم که درین مجادله شدید پیروزی بجانب تفکر آزاد نخواهد بود. چه عوام تعقل را دوست ندارند و هم تعلیمات آنرا فقط عدۀ محدودی از خواص درمی یابند و نیز از سببیکه علم گرچه خیلی زیبا باشد باز هم به ارضاء کامل انسان نمی پردازد. چه انسان تشنه ایدیال است و خوش دارد درقلمروهای اسرار امیز و دوردستی تهداب گذاری کند که فلاسفه وعلماء از درک آن و تجسس درآن عاجز نند". کارل مارکس او فریدریش انگلز المانی عالمان لیکي: "دین د ټولنیز شعور دیوه خاص شکل څخه عبارت دي چې په خاص او ځانګړي ډول دیوه داسې مافوق حاکم فنتا ستیک «فوق العاده» قدرت په څیر د خلکو په شعور کې انعکاس مومي او دهغې په ترڅ کې ځمکنۍ قوې دآسماني قوؤ بڼه غوره کوي". "دمارکس، انګلز کلیات، روسی چاپ، ۲۰ جلد، ۳۲۸ صفحه" یا "فلسفی قاموس،روسی چاپ، ۴۰۹ صفحه". په مجموع کې مارکسیستی ـ لینینستی تیوري پدې عقیده ده چې دین دبشر په اجتماعی شعوري پروسه کې یوه ګذرا او مؤقتي پدیده ده او دعلمي، تخنیکي، اجتماعي او اقتصادي شرائطو په تغیر سره

تغیر مومي. دغلامۍ په اجتماعی ـ اقتصادی نظام کې او یا دهغې څخه پخوا ددین درامنځته کیدو علت هغه وخت دطبیعت دقواوؤ په مقابل کې دابتدایی انسان بې وسي ګڼي او په طبقاتي اجتماعي ـ اقتصادي نظامونو کې ددین پایښت بیا هم دطبقاتي استثمار، ټولنیزي بې عدالتۍ، لوږي او داستثمارګر قوت په مقابل کې دزیار ایستونکي انسان دبې وسۍ پوری تړي چې ګوندې زیار ایستونکې بې وسه انسان مجبوردې هر څه دخدای لخوا داذلی برخې او قسمت په حیث ومني. پدې باره کې لینن لیکي "استثمار شو طبقه داستثمارګري طبقی په مقابل کې دمبارزی دبې وسۍ له مخې خامخا دمرګ څخه وروسته په ښه ژوند باندي عقیده پیدا کوي لکه چې دطبیعت په مقابل کې وحشی انسانانو دمبارزې دبې وسۍ له مخې په خدایانو، شیطانانو، ارواح او نورو عقیده لرله "دلینن کلیات، روسی چاپ، ۱۲ جلد، ۱۴۲ صفحه". دمارکسیزم ـ لینینیزم پلویان باور لري چې دین ژوري ټولنیزي ریښې لري خو دهغوی په نظر دغه مناسبات داجتماعي ـ اقتصادي شرائطو په تغیر سره تغیر مومي او ګوندي په کمونیستي مناسباتو کې دغه ریښې له بیخه ووځي او له منځه ځي چې له نیکه مرغه تاریخي واقعیتونو او حقائقو دهرډول فشار او ناروا سره سره عکس دقضیئ په ثبوت ورسوه.مارکسیزم ـ لینینیزم پدي عقیده هم دي چې دین ګنو سو لوژیکی "معرفتی" ریښي هم لري او داسې توجیه کوي چې ګوندي مذهبي ټولنې حقیقتونه تحریفوي او عمده اجتماعي مسائل چې پدې نړۍ باید حل و فصل او ټولنیز عدالت تأمین شي اخرت ته یی سپاري، دخلکو فعالیت او اکتیویتې راکموي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دمبارزې څخه يې پرېباسي او په همدې علت مارکس، دين د"اولسونولپاره اپين" په نامه يا دکړېدې. داډول دي ددين او فلسفې په باره کې دډېرو مشهورو متدينو عالمانو او پوهانو نظر او همداسې د بې دينه مشهورو پوهانو نظر ددين په هکله او دهغوی دفلسفي نظر په هکله چې نن يواځينې خورا علمی نظر ګڼل کيږي، ما جداګانه بحث کړې او پدې مقاله کې به دهغې ځينې ټکي راوړل شي او د حرکت په خپرونه کې به په راتلونکيې ګڼو کې په مسلسل ډول خپور شي. زه غواړم خامخا دخپل ناقص درک او فهم له مخې پدې مسئله بحث وکړم خو دابه يواځې دطرحې بڼه ولري. لکن ننني نړيوال اجتماعي - سياسي مناسبات او وضعه او علمي - تخنيکي امکانات حکم کوي هغه مسايل او قضايا چې سراسري نړيوال ارزښت او اهميت ولري په هر اړخيز ډول او سراسري نړيواله کچه داړونده پوهانو او عالمانو لخوا وڅيړل شي، حتی الامکان په نهايی ډول فورمولبندي او يا لا اقل دهغې رښتنې تکاملي جهت او مسير تعين شي او په راتلونکي کې نورد سياسي لوبغاړو دناوړه ګټې اخيستنې څخه ووځي. کومه فورمولبندي چې ددين او فلسفې په باره کې علامه سيد جمال الدين افغان پورته وړاندی کړې او دمرحوم پوهاند سيد بهاوالدين مجروح لخوا تائيد شوې دهغه وخت او ننني وخت دواقعيتونو سره کاملاً سمون لري او يواځينۍ عالي علمي منطقي فورمول بندي ګڼل کيږي، ليکن دحقيقت سره سمون نلري او دمارکسيزم - لينينيزم پلويان چې ځانونه دعلمي ديالکتيکي متود او تحليل مدعيان ګڼي ددې مهمي قضې سره ډېر سطحي او په اصطلاح تجاهل العارفانه برخورد کړېدې او دحقيقت او واقعيت تناسب هيڅ په

نظر کې ندې نيول شوې او سترګي يې پرې پټې کړي دي. که چيرې ددين او فلسفې مناسبت يواځې د سيد جمال الدين افغان او ډاکتر سيد بهاوالدين مجروح دنظر له مخې چې ددين او فلسفې ديالکتيک"مناسبت، تحول، تکامل" ته قائل دي او همداسې دمارکسيزم - لينينيزم دپلويانو ددې نظر له مخې چې دين ګنوسولوژيکی ريښی لري وڅيړو دامعنا لري او زه هم پدې عقيده يم چې دين او فلسفه د "کن فيکون" دحکم د صدور په يوه ورځ او بلکه يوه لحظه پيدا شويدي. دين او فلسه يو شان دحقيقت او واقعيت معرفت او پيژندنه ده او که څوک غواړي دهغوی تر منځ کشرولۍ او مشرولۍ ته قايل شي زما په نظر دين مشر ګڼل کيږي چې لمړنې معرفت او تعليم ددين لخوا شروع شوي او دغه معرفت په پوره منطقي بناء "ځان، جهان او خدای" پيژندنه باندی ولاړ دې. ددين بناء دعلم په بنسټ ولاړه ده. ملائيکې ځکه ادم ع ته دخدای لخوا په سجده مؤظفي او مکلفي شوي چې دعلم خاوند وؤ. نو ځکه دين او علم دلومړۍ لحظې څخه تړلي او نه شليدونکې پيوند لرې او جوش يې خوړلې. انسان ډير نور خواص او اوصاف لري لکه نفس، غريزه اوداسې نور چې ددين يا په بل عبارت دعلم سره په دښمنۍ کې دي آدم (ع) په همدې سبب دجنت څخه وايستل شو. خو که دا کار نه وې شوې ننني دنيا يې ژوند به وجود نه درلودلې او دازميبنت او امتحان ډګر به نه وې رامنځته شوې اود نيکۍ او بدۍ مفهوم به يو وې او چا به نه شوې جدا کولې. فلسفه يوناني مرکبه کلمه ده "فيليو - Phileo دوست لرم، سوفيا - Sophia - پوهه" داکلمه دلومړې ځل لپاره فيثاغورث چې دقبل الميلاد په شپږم قرن کې يې ژوند کاوه پخپلو ليکنو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

استعمال کړیده. ددغه وخت څخه نژدې ۲۵۰ کاله وروسته افلاطون نوموړې کله دیوه خاص علم لپاره استعما کړه. په بشري ټولنه کې فلسفې دیوائیني علم په حیث تبارز وکړ او دپوهې په ټولو اړخونو یې دلالت کاوه. دعلم او تخنیک په انکشاف سره ورو ورو مختلف علمي شقوق دفلسفې څخه جدا شول او نن ډیرې زیاتې اختصاصی ځانګې په علومو کې جوړې شویدي. خو حقیقت دادي چې ځانګړي علوم په ځانګړي ډول وجود نه لري او ټول علوم همزمان او هم مکان په متداخل ډول د متداخلو پروسو او تعاملاتو په جریان کې عمل کوي. په فلسفي پوهه کې هم ډیر مختلف مکتبونه او نظریات رامنځته شویدي. فلسفي تقسیم بندي دفلسفې داساسي مسئلې سره دکړو وړو او دهغې په باره کې دنظر او عقیدي له مخې رامنځته شویده. هغه کسان چې باور لري چې ماده دشعور څخه دمخه پیدا ده هغوی ته ماتیریالیستان وایی. برعکس هغه څوک چې شعور پر مادې مقدم ګڼي هغوی ته ایدیالیستان ویل کیږي. ماتیریالیستان او ایدیالیستان بیا هر یو پخپل وار دځیني نظریاتي اختلافاتو له مخې په مختلفو ډلو او ګروپونو تقسیمیږي. داټولي خبرې دفلسفي علم په بحث پورې اړه لري او دلته پدغه مسائلو دبحث څخه صرف نظر کیږي. زه غواړم یواځې دا ووایم، ماده چې په عالم الاسباب کې دټولو پدیدو او خلقتونو ماهیوي بنیاد او سوبستانسیون جوړوي تراوسه پورې په صحیح ډول نده تعریف شوي او دهغې ټول شکلونه څوک نه پیژني. لینین ماده داډول تعریفوي"ماده عیني واقعیت دې. دانسان دشعور څخه بیرون موجوده ده، دانسان دشعورپوری اړه نلري خو په هغې کې انعکاس مومي" »دلینین

کلیات، ۱۸ جلد، ۱۳۱ مخ، روسي چاپ« پدی تعریف کې دمادې دحقیقت او واقعیت دپیژندني معیار شعور دانسان ګڼل شوېدې حال دا چې دمادې هغه ډولونه چې انسان یې پیژني او پیژندل شوې پدیدي جوړوي دانسان په شعور کي انعکاس نه پیدا کوي دمثال په ډول رنتګن امواج دسرو او بنفش رنګونو څخه بیرون دنوری شعاعاتو نوری طیف دانسان په شعور کې نه منعکس کیږي یا صوتي امواج چې دڅپې اوږدوالی یې دیوه هرڅ څخه تر شلو زرو پورې وي دروغ انسان غوږونه یې اوریدلې شي. ذهنې ایدیالستان بیا پدي عقیده دي چې هیڅ شي وجود نلري هغه څه چې وجود لري یواځې کمپلکس داحساساتو دانسان څخه دې او داسې نور. دفلسفې اساسي مسئله چې دهغې له مخې فلسفي نظریاتي تقسیم بندي او نظریاتي اختلافات راپیدا شوېدې ما په یوه بحث کې توضیح کړې چې دتأمل وړ دې، ځکه چې زما په نظر ټولي پدیدي او په هغه جمله کې دانسان شعور، کوم ځای چې قانونمندي موجوده وي حتمأ به مادي ماهیوي بنیاد لري. نو وتلي ماتیریالستان چې پدې خبره باور نلري په ډیرو مسائلو کې ایدیالستان پاتي شویدي. ډیر فلسفه پوهان پدې عقیده دي چې فلسفه یو شې دې او علم بل شې. یعني دفلسفې دعلمیت څخه منکر دی لکه اکزستنسیالیستان یعني دوجودي فلسفې پیروان لکه ژان پول سارتر، یا سپر او نور. ځیني کسان چې فلسفه خاص علم، متودیک علم، دعلوموعلم بولي او یا یی دوني له تنی سره تشبیه کوي داټوله بې ځایه فوق العاده ګي او دفلسفي علم نیمګړتیاوې دي چې لا ځان نه پیژني. تراوسه پورې تعریف نلري، موضوع نلری، اساسي مسئله یی بې بنیاده ده. که څوک

(c) ketabton.com: The Digital Library

یی علم بولي هم ورته دلیل نلري او که څوک یی علم نه بولي هم دلیل ورته نلري. دا ډول دې دفلسفي علم علمي ماهیت. نن پرون. پدې باره کې مفصل بحث شوېدې چې امید دې په راتلونکي ګڼه کې نشر شي. حقیقت دا دې چې یو او واحد لایتناهي لوی جهان دلایتناهي خلقتونو سره دخدای دلوی علم او لویی قانونمندۍ له مخې پیدا، پایی او یواځې دعلمي قانونمند معرفت له مخې دهغې څخه معقوله، سالمه او منطقي استفاده ممکنه ده. دا جهان واحد جهان دې. دیوې کوچنۍ ذرې په اندازه زیاتوالې او کموالې پکې نشي راتلای او یواځې دواحد عام قانون "قضاء او قدر" له مخې یواځې شکلي او نوعي تغیر او تکامل مومي. دا قانون خدایي قانون دې او خدای ددې جهان او ټولو خلقتونو یواځینې خالق او صانع دې. ځینې کسان دا عام قانون دطبیعت قانون بولي او طبیعت دټولو خلقتونو خالق او صانع ګڼي. دا خبره دعلم او منطق له مخې غلطه ده. ځکه چې د طبیعت په نامه کوم مشخص خارق العاده موجود او طاقت وجود نلري. طبیعت دمختلف پدیدو او خلقتونو ارګانیکه دیالکتیکي او دعلت او معلول په بناء یو تر بل سره اړونده او یو له بل څخه زیرنده مجموعه ده. هغه پدیدې چې یو تر بله سره دعلت او معلول په بناء تړلې وي یو دبل حقیقي خالق او مخلوق نشي ګڼل کیدلې. انسان چې اکرم المخلوقات او یا دځینو په اصطلاح دطبیعت عالیترین متکامل موجود دې مونږ هر یو دخپل ځان څخه په قیاس سره وینو چې څومره نیمګړې او ناقص دې. انسان تر اوسه ندې کړې شوي یو داسې عام قانون جوړ کړي چې نسبې ټولنیز عدالت پکې تأمین وي. دموکراسي چې ټول ورته په همدغه سترګه

ګوري دهمیش لپاره دحاکمې طبقې دیکتاتوري وه او په راتلونکې کې به هم همداسې وي. انسان دخدای عاقل مخلوق دې او یواځې کولې شي دقدر په اندازه دخپل خلافت رسالت سرته ورسوي. خو هغه څه چې دقضاء پورې اړه لري دهغې څخه دتل دپاره عاجز دې. دمثال په ډول زه دیوې قضي په شکل ددې لوی جهان دفزیکي استقراریت مسئله دنړۍ ټولو فزیک پوهانو ته وړاندی کوم چې فکر پری وکړي او دهغی ساده نسبي فزیکي شمه جوړه کړی. زه مخکی له مخکی وایم چی دا یو ناممکن کار دی. په نتیجه کی زما عقیده داده چی دا لوی جهان، لوی نظام او دابی ساری او خارق العاده خلقتونه په علمی بنیاد دخدای دلوی علم " قضاء او قدر" له مخی په قانونمند شکل سره پیدا دی، پائی او تغیر او تکامل کوی او یواځی دعلم په بنیاد دمعقولی او منطقی استفادی وړ ګرځی. دټولو پدیدو دمعرفت او پیژندنی دپاره علمی، معقوله او منطقی لار دعلمی کړوولارده. هغه چی دخدای په احکامو، او امرو او هدایاتو کی په هغی تاکید شویدی او خپل مخلوق ئی پری مکلف ګرځولی دی. په عملی او پراګماتیک ډګر کی دغه موازی لاری یوه ددین او دوهمه دفلسفی لاره ده. سره ددی چی دخدای علم دټولو پدیدو او خلقتونو دپیدا ایښت، پایښت، تغیر او تکامل په پروسه کی په ټولو حالتونو محیط، ملسط او مشخص دی او یواځی دقضاء او قدر په تناسب دخدای مخلوق مقدر او مقضی ګرځیدلی دی بیا هم دخدای دمخلوق معرفت او پیژندنه که ددینږ دلاری څخه ده او که دفلسفی دخدائی خلقت دحقیقت او واقعیت دواړو په باره کی دتل دپاره نسبی ده او د "لیس للانسان الا ما سعی"»سوره نجم، ۳۹ آیت، ۲۷ سپاره« دمعیار

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مخی دزمان او مکان په بعدونو او علمی تخنيکی امکاناتو دانکشاف په پروسی کی تخمنيدلی شی. دمخه ماليکلی چی دين او فلسه په يوه لحظه کی ديوه هدف لپاره پيدا شويدی او يو رسالت لری. دا چی دخدای جهان، دخدای علم او دخدای دخلقتونو دمعرفت قانون هم يو دی زما په عقيده اول ددين او فلسفی دجدا کولو لپاره دليل نه ليدل کيږی او همداسی دمختلفو اديانو او فلسفی مکتبونو ظهور، ديفرنسيشن" تقسيمات" او تعدد منطقی نه بريښی. دی کی شک نشته چی دخدای مخلوق خصوصاً انسانان دخپلو مقتداراتو له مخی درحمانی او شيطانی معقولو او نا معقولو لارو دلتهون په هڅه کی دی چی په دنيای ژوند کی دنيکی او بدی معيارونه جوړوی او دمخلوقاتو دا ذات البينی مبارزی او فعاليت انګيزه او سبب ګرځی خو دا هيڅکله ددی معنی نلری چی تل دی شيطانی قوتونه لکه چی نن برلاسی دی تل برلاسی اوسی عقل او پوهه به په جهل برلاسی کيږی او حوادث به دمعقوليت له مخی سالمی دحل لاری پيدا کوی.

فلسفه په مادي
قدامت ،حال او ابديت کې

مادي قدامت ،حال او ابديت درې واړه زماني مقولې د عامو مفاهيمو په حيث د مشخصو پديدو د ګذرا حالت په شکل او ماهيت هيڅکله وجود نه درلود او هيڅکله به يې هم ونشي لرلې. مادي قدامت ،حال او ابديت د هرې پديدي هغه فلسفي قانونمند شکل او ماهيت دي چې په هيڅ زماني مقطع کې دچا په واک او ګورت (موټي) کې نه ورځې خو د فلسفي قانونمند حقيقت او زړي په حيث هميشه وجود لري او د فلسفي علم داساسي مسايلو او قضاياوو ټولي سرچيني ورپوري تر اوسه ډب پاتي شوي او دبهير مجال او پوتنسيال يې ندي پيدا کړې. همدغه مفاهيم دننني فلسفي مبادي ،مباني ، ابعاد ،ارزښتونه او افقونه تشکيلوي ،فلسفه په همدغه مفاهيمو کې نغښتي او تړلي پاتي ده. د فلسفي موضوع او عمده مشکل په حقيقت کي تر اوسه په همدغه محور څرخي او فلسفي شور و شعف ، تخيلي فنتازي ،شاعرانه لوړ تخيلونو ، خوزښت او حرکت نه يواځې دغه ساحه مشبوع او احتوا کړي بلکه عالم الارواح او «العياذباالله» دخدای لوی ذات د ځان لپاره مقدر او مسخر ګڼي . خدايان «العياذباالله» دوی پخپله جوړوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورانوي ، د خداي او بنده مناسبات تپاکي ، د خلکو سرنوشت تعینوي او د لوی خدای په لوی علم ، فلسفه ، واقعیتونو او اړونده تیوریو باندي « العیاذ بالله » ملنډې وهي . د خدای د لوی علم ، لوی کلام او د هغه د لوی ذات د بې ساري خلقتونو اعجاز چې هر څوک یې هره لحظه په سترګو ویني ، د سرما یې لیونیانو ترې د خپلو هوسونو وسیلې جوړې کړي او په خپل تخیلي بازار کې د بوقلمون غونډې ځیره ور بدلوي او حقیقت په حقیقت کي د هر چا څخه پټ ساتي .

هو ! مادي قدامت ، حال او ابدیت لکه چې د مخه مو وویل د عامو مفاهیمو او واقعیت په حیث ځانګړې خارجي وجود نلري . د « کن فیکون » د حکم په صدور او د لحظوي قانونمند بدلون او پرمختګ « دیالکتیک » په صورت کې د هرې ځانګړې پدیدي قدیم په قدیم کې د قدیم په شکل او ماهیت سره نشي پاتې کیدلې . یواځې هغه قانونمنده رابطه چې مونږ یې فلسفي قانونمندي یا فلسفي علمي زړې بولو د حال سره په رابطه کې پاتې کیږي . په یوه پدیده کې د قدیم د غه همزمان بود ونبود مونږ د پدیدي د همزمان ستاتیزم او دینامیزم او یا د ابدیت د اصلي لازمي عامل په نوم هم یاد کړېدې . قدامت اصلاً په قدامت کې وجود نلري او د انسان په وړاندي په حقیقت کې یواځې دینامیک لحظوي بدلیدونکي مادي واقعیتونه وجود لري او انسان د همدغه لحظوي متغیر تکاملي جهان په معرفت مکلف ګرځیدلې دې ، حال هم د ابدیت په لور تل په ابدي لحظوي دینامیزم او بدلون کې دې او ابدیت د بشر لپاره په قبضه کې راوستل ناممکن کار دې یعني چې ابدیت هیڅکله ابدیت ته نشي رسیدلې او مونږ

هم په ابدیت کې د حضور څخه د همیش لپاره عاجز یو . پدې ډول قدیم او ابد هیڅکله زمونږ په واک او قبضه نشي راتلای . یواځې حال د لحظوي ګذرا فلسفي واقعیت په حیث د نسبي سکون د فرضیئ له مخې د هر انسان د پیدا ایښت او بلکه د شعوري درک له لحظې څخه د خدای د لوی جهان د قانونمند مقدر او مسخر عملي ، تجربي مادي پدیدو او خلقتونو په بڼه وجود لري . نو ځکه په فلسفه کې د فلسفي قدیم او یا ابدي مستقبل لټول بې ثمره هڅه ده . په همدې دلیل ، فلسفه مونږ خورا ځوان او فوق العاده دینامیک بشري علم بللي شو .

څله فلسفه قدیمي ، نابکاره ، پارازیت علم ګڼي او یا یې په کلي ډول د علمیت څخه منکریږي ، د دي لپاره زه مقنع او بلکه هیڅ دلیل نه وینم . داچې فلسفه د لومړي باشعوره انسان د پیدا ایښت سره په یوه ورځ پیدا شوي ، داچې فلسفه د خدای د لوی علم بشري ذهني خلف علم ګڼل کیږي ، داچې فیلسوفان فلسفه د جهان د پیدا ایښت سره تړي او غواړي د دي جهان د پیدا ایښت مبدا او منبع پیدا کړي ، داچې ایراني شاعر فلسفه زوړ کتاب بولي چې اول او اخر نلري او فلسفه یواځې د دغه پاڼو د پیدا کیدو علم ګڼي ، داچې یواځې سپین ږیري د فلسفي سره سروکار لري او یا چې په سویس کې زړو ته په فلسفي مکاتبو کې دوباره د شمولیت حق ورکول کیږي او داسي نور . زما په عقیده پدې باندې فلسفه او جهان نه زړیږي او نه ځوانیږي .

جهان او فلسفه په همزمان زړښت او نوښت کې قرار لري ، همزمان د مرګ او ژوند بچې په غیږ کې روزي او همزمان د نوي ژوند او مرګ په لور قدم پورته کوي او په همدې پروسه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دجهان د ابدیت او دخدای دخدایي راز پروت دي.

حال همیشه په دینامیک لحظوي تحول او تکامل کي قرار لري او همدغه دینامیک بدلون او پرمختګ د مادي ابدیت لپاره لازمي شرط ګڼل کیږي. که چیرې حال په لحظوي دینامیک بدلون کې قرار نه درلودې، که چیرې هر مرګ دنوي ژوند او هر ژوند د نوي مرګ اغاز نه وې، که دې جهان په همزمان ستاتیزم او دینامیزم او همزمان زږښت او نوښت کې قرار نه درلودې، همغسې چې په لحظوي تحول او تکامل او ابدیت کې قرار لري په همدې ډول به په لحظوي ټوګه په نابودۍ محکوم شوي وای او دا هم دخدای په لوی قدرت دلالت کوي. دا جهان پرته له الهي ذات څخه چې په کل او جز کې واحد دې، نوري ټولې پدیدې او خلقتونه دکل او جز مجموعه تشکیلوي. کل ا و جز همزمان مستقل او یو په بل پوري تړلي دي یعني دقضاء او قدر د عام قانون تابع ګڼل کیږي. څرنګه چې قدامت په قدیم، حضر په حال او ابدیت په ابد کې وجود نلري او همزمان هر دري واړه حالتونه یو تر بله په متداخل جینیتیکي او دیالکتیکي حالت او وضعیت کې یود بل بچي روزي او همزمان قدامت، حال او ابدیت په قانونمند شکل یو بل سره په خپله غیږک ټینګ ساتي. مادیت هم په کل کې همزمان په هر دري واړو حالتونو کې قرار لري او دقدیم ،حال او ابد همزمان تداخل په نتیجه کې دا لوی جهان همزمان قدیم، حال او ابدي پاتي شوېدې.

یو کوچني مثال: د انسان وجود تخمیناً د لس تریلیونو (... ... . ١) حجرو څخه جوړ شوېدې. دغه لس تریلیونه حجرې لومړې د بدن په مختلفو سیستمونو، قسمتونو، غړو...

او باالاخره په حجرو او د حجرو په اجزاوو تقسیمیږي.

د حجرې د اجزاوو څخه نیولې د انسان د بدن داعضاوو او کامل وجود په شمول هر یو مستقل او هم جمعي مشترک فعالیت لري. د انسان دمرګ څخه وروسته هم ځیني غړي تر یو وخته پورې ژوندي پاتي کیږي. کیدلې شي ځیني کوچني واحدونه د انسان د بدن له زندان څخه د ازادیدو وروسته په مستقل ډول خپل ژوند ته دوام ورکړي. دا هم امکان لري چې ځیني ډیر کوچني ذرات د جهان دابدیت سره سم متناسب ابدي ژوند ولري. والله اعلم.

د ځانګړي انسان په مثال کې مونږ دعام مادي موجودیت دقدامت، حضر او ابدیت مسایل په لاندې ډول ارزولې شو. انسان ددوه متقابل جنونو د جوړه کیدو له مرحلې څخه د خدای دعاقل، عالم او خلف مخلوق په حیث عرض وجود کوي. د زیږیدني په لومړۍ لحظه کې، دغه نوې موجود،

له یوې خوا کاملاً نوې پدیده ده چې د جنین له مرحلې څخه د کامل انسان تر مرحلې پورې ټوله پروسه په خورا مساعد محیط کې د ډیروکلونو په عوض په نهو میاشتو کې (نور خلقتونه په متناسب ډول هر یو په ټاکلې کم کمه یا زیاته موده کې)تکمیل شویده. ددې افادې څخه پوهیدلې شو چې دشرایطو په مساعدت سره کیدلې شي د دغه ډول پروسو موده لنډه او یا اوږده کړو. د بلې خوا دهمدغه نوي مخلوق سره چې د خدایي خلقت په صنعت کې نوي پیدا شوي، د نوې پدیدې په حیث کړه وړه کیدلې شي، ددې سره سره دډیرو نورو اړیکو په څنګ کې دجینیتیکي قدامت او جینیتیکي ابدیت تسلسل او تخمونه هم له ځانه سره لري. پدې ډول وینو چې په خدایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلقت او صنعت کې په زماني او مکاني لحاظ څومره ليري پرتې پديدې او خلقتونه څومره نژدې موقعيتونه هم لري. يعني د پيدايښت له لحظې څخه په وجود کې د قدامت، حال او ابديت توکي موجود او له همدغه لحظې څخه د نوي مخلوق په وجود کې د نوي ژوند او مرګ پروسه او استازي روزل کيږي. په دغه نا ممکناتو د امکان او واک اعجاز يواځې د خدای د لوی علم او يا په بل عبارت، په نسبي لحاظ، دهغه د بشري ذهني خلف «فلسفې» له لارې تر لاسه کيدلې شي. ددغه هرارشي (زيني) له لارې مونږ په استقرائي او قياسي قانونمند تفکر او تعقل سره په هر لوري چې وغواړو، کولې شو اوږدې او لنډې مسافې ګز و ګام او د معرفت په لارکې هر ډول خنډونه له منځه يوسو. له بده مرغه، په فلسفي څيړنو کې تر نن ورځې پورې، ددې په عوض چې د علمي تحقيقاتو په لارکې خنډونه له منځه يوړل شي، د پښتو متل په تائيد «د هغه چا چې جنګ ته زړه نه وي، داسې تيرې ته لاس غزوي چې نه پورته کيږي»، دوی هم په فلسفي او علمي څيړنو باندې په جرئت سره ورتګ په عوض په ناممکناتو پورې په نښتلو سره د علمي څيړنو په لارکې خنډونه رامنځته کړيدي. کوم کوچني مثال چې مونږ ذکر کړ، ټولې مادي پديدې او خلقتونه د عام مادي موجوديت «يو نيورسيوم» په شمول د جوړښت، کميت، کيفيت او عامو قانونمنديو له مخې پوره شباهتونه لري او د علمي څيړنو د پرمختګ او پراختيا لپاره همدغه ډول اسانتياوې او امکانات پکې موجود دي. يعني که د يوې خوا د «کن فيکون» د حکم په صدور سره د «عالم آمر» په حيث، په کل کې، ددې لوی جهان او دهغې د اغاز او انجام معرفت د

انسان د مقدراتو څخه نه ګڼل کيږي، د بلې خوا، ددې جهان ټول خلقتونه او پديدې د عالم الاسباب په حيث خدای مسخر او مقدر پيدا کړي او انسان يې د هغې په معرفت مکلف ګرځولې دې. پدې ډول همغه «عالم آمر» چې معرفت يې نا مقدر او له نا ممکناتو څخه ګڼل کيده، د زماني او مکاني فاکتورونو او دوسايلو په امکاناتو سره د «عالم خلق» بڼه غوره کوي او معرفت يې ممکن ګرځي. زه نه غواړم د مشابه مثالونو په تکرار سره دغه ليکنه اوږده کړم، خو د موضوع د ډير درنښت، پراختيا او پيچلتيا په خاطر به هڅه وکړم د موقع په مساعد يدو د ځيني تيپيکو موضوعاتو په مثالونو کې يو ځل بيا ځيني مسايل په ځيني تفاوتونو سره وڅيړم.

په تيرو بحثونو کې ځيني فلسفي مسايل لکه د فلسفې اساسي مسئله، د مادې او شعور ذاتي يووالې، شپږم حس يا د شعور او لاشعور ديالکتيک، مقضي او مقدره اراده، فلسفه او ځانګړي علوم او پدې باره کې د عينيت د فلسفې د ليد لارې له مخې د ځيني فلسفه پوهانو نظريات مونږ په خپل آند و ارزول او ځيني پايلو ته ورسيدو. موجوده موضوع هم زما په عقيده ډيره پيچلې او اکثره فلسفه پوهانو ځانونه تر اوسه پورې پدې مشغول کړي، لکه چې ايراني شاعر وائي: «ما ز آغاز و ز انجام جهان بي خبريم اول و آخر اين کهنه کتاب افتاده است». په تيرو موضوعاتو کې د عينيت فلسفې د عقيدې په بناء ما دغه نظر ونه منه او ومې ويل چې ددغه کتاب ټولې پاڼې پرځای او ددغه پاڼو لټول نه فلسفه ده او نه مثمر کار ګڼل کيږي. هغه کسان چې غواړي ددغه پاڼو له محتوا څخه ځانونه خبر کړي، څرنګه چې قديم په قديم کې پاتې ندې او ابد هيڅکله په ابدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظام کې، ابد ته نه شي رسیدلې او یوائې د حال په نسبي سکون کې کیدلې شي په قانونمندډول د قدیم او ابد په لور لار تعقیب او ددغه پانګو له محتوا څخه ځانونه خبر کړو. په پورتني بحث کې مونږ وښودلې شوه چې رښتیا هم د حال دنسبي سکون د فرضیئ له لارې ممکنه ده دغه موضوع په قانونمنده بڼه وڅیړل شي. امید دې دغه نظر مونږ پوره او درست افاده کړې اوسي.

دمخه مونږ دا هم وښودله چې د مختلفو فلسفي مکتبونو او نظریو پلویان دفلسفې له علمیت څخه منکر او یا د شک په سترګو ورته ګوري. د مارکسیزم پلویان چې هرڅه د علم او قانونمندۍ په تله تلي، پدې باره کې لا د شک له ورشو څخه ندي وتلي او د ډیرې رواداری له موضع او موقف له مخې هغوی فلسفه یو خاص علم بولي چې په فلسفه کې نه د خاص علم لپاره تعریف او نه منطق وجود لري او نه داسې قانونمندۍ څوک په ګوته کولې شي چې خاص علم دې پرې افاده شي. دا چې ولې یې له علمیت څخه نه منکریږي، یا ولې ورته علم نه وایي؟ ځکه چې که یې د علمیت څخه منکریږي دلیل ورته نلري او که علم یې بولي، پدې باره کې چې کومې پوښتنې پیدا کیږي هغې ته ځواب ویل مشکل کار دې.

پدې هم مونږ پوره باور لرو چې دا لوی جهان د خدای دلوی علم له مخې قانونمند پیدا شوې دې او فلسفه یوائېنې بشري ذهني خلف علم دې چې عیني واقعیتونه په نسبي شکل منعکس کولې شي. او په همدې سبب انسان په ځمکه کې د خدای خلیفه ګڼل شوېدې. ځانګړي علوم په واقعیت کې اصلاً ځانګړې وجود نلري. حقیقت دادې چې ټول علوم د هرې پدیدې

او خلقت د ماهیت او کیفیت په تناسب فلسفي متناسب تداخل او علمي ذات البیني ارګانیک انتګریشن تشکیلوي او په نتیجه کې متناسب مرکب یا مخلوط جوړیدلې شي. ځانګړي علوم کیدلې شي د مختلفو پدیدو دظهور په وخت کې د ماهیوي او کیفي تفاوتونو له مخې یو له بل څخه تفکیک او د فلسفي علم د خصوصي حالتونو او ګذرا ء پدیدو په شکل قبول شي. شک نشته چې ځانګړي علوم د علمي تخنیکي پرمختګ په پروسه کې عملي رول لري او عملاً ددغه پروسې سره مرسته کوي او د نورو ملاتړو ځانګړو علومو تداخل په نسبي توګه د ځیني ضریبونو په استعمال سره تلافي کیږي او ددې لارې ځانګړو علومو ته حق، جایګاه او ورشو قایلیږو. نن که دیوې خوا ټولې مادي زیرمې په همدغه بنیاد تولیدیږي، د بلې خوا دفلسفي تحقیقاتو لپاره یې عملي تجربي نسبي امکانات برابر کړیدي. دا خبره باید تأکیداً وشي، د هغه روشونو څخه چې په عملي ساحه کې یې استفاده روا ګڼل کیږي او ټول مالي سود او زیان ورپورې تړلې دې، په تیوریکي ساحه کې د اولسونو سرنوشتونه بدلوي، شیطانان «العیاذ باالله» د ځانونو څځه خدایان جوړوي، ثواب په عذاب او نیکي په بدۍ بدلیږي. اکثراً، پوهان دغه ډول خصوصي او عمومي حالتونه یو له بل څخه نه تفکیکوي، د کل او عمومي حالتونو او خاصو او ګذرا ء قانونمندیو ترمنځ پرته له تفکیک څخه یو شان قضاوت کوي، د موقت او ګذرا پدیدو او قانونمندیو په بنیاد حتا مطلق حکمونه صادروي او تیورۍ او قوانین تحریفي بڼه غوره کوي.

ددې بحث څخه مونږ دې نتیجې ته رسیږو چې: « که په هره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساحه کې د خامو او نارسه موادو په استعمال د هدف په لور په نسبي لحاظ خپله لار لنډوو ، په تيوريکي مسايلو کې د دغه ډول موادو استعمال زمونږ جهت تر ۱۸۰ درجو پورې مخالف لورته اړولې شي ». شايد داسې پوښتنه پيدا شي ، کله چې ټولې مادي زيرمې د ځانګړو علومو په واسطه توليديږي اول په څه دليل هغې ته علم نه شو ويلې ؟ دوهم ، که علم ورته ووايو مشکل او خطا به څه وي ؟ دريم ، د حل لاريي کومه يوه ده ؟

علم ورته پدې دليل نه شو ويلې چې ټولېمحاسبې ډيرې تقريبي دي. مونږ ډير فاکتورونه او قواوې په نظر کې نه نيسو. مونږ نه شو پوهيدلې چې د قوې او مومنت واقعي محصله څومره (Kg) يا (Kg . cm) قوه يا مومنت عمل کوي او د هغې په مقابل کې د ديوال ، بش او ډاګې څومره مقاومت پکار ديې. له بلې خوا مونږ مقاومتي توکي په هغه کيفيت چې لازم دي نه شو توليدولې . دلته ډيرې د (ولي ؟) نوري پوښتنې هم پيدا کيدلې شي. په پای کې به دومره ووايم ، څرنګه چې ټولې محاسبې غير دقيقې وي ، په حقيقت کې محاسبه وجود نلري ، يا ووايم غير دقيقه ده او مونږ هرڅه په تخميني ډول انتخابوو ، او ددې لپاره چې دخطر مخه مو نيولي اوسي ، هرڅه دوه او درې چنده محاسبه کوو . يعنې هرڅه مونږ ته دوه يا درې چنده قيمته تماميږي. ددې لپاره چې مچ په مګس کش مړ کړو ، د توپ ډز پرې کوو .

که علم ورته وايو سمه به ځکه نه وي چې يواځې په ځينې مواردو کې لکه راکټ ،طياري ، موټر او ځينې نورو انجينري مسايلو کې تقريبي محاسبي سرته رسيږي ، په نورو حالاتو کې

اکثراً د سترګو په تول او پيمانه باندې په تخميني ډول چاري پر مخ وړو او اکثراً د شخصي ګټو په خاطر بې کيفيته مواد استعمالوو. همدا سبب دې چې په ترکيه ، هند ، چين ، او حتا په اروپا او امريکا کې مونږ ددغه ډول بې سنجشه حوادثو او دهغې د بدو عواقبو شاهدان وو.

يواځينی د حل لاريي داده چې فلسفې ته بالاخره علم ووايو او هر څومره چې ځانګړي علوم په خپل ذات البينې فلسفي متداخل انتګريشن کې کثرت پيداکوي ، انتګرالي او ديفرنسيالي معادلاتي سيستمونو د حل امکانات او دلوړو مشتقاتو داستفادې طريقي پکار اچول کيږي ، په همغه اندازه به په فلسفي انتګريشن کې د ځانګړو علومو کچه او سطحه لوړيږي ، په همغه اندازه به محاسبه دقيقه کيږي ، د تعمير ، توليد کچه او کيفيت به ښه او ارزانه او ډاډمن کيږي.

د پورتني بحث څخه مونږ لاندې پايلو ته رسيدلې شو :

ــ دخدای لوی جهان د همزمان زړښت او نوښت ،ستاتيزم او ديناميزم ، بدلون او پر مختګ په حالت کې دې او همدغه حالت د لوی جهان دابديت لازمي شرط ګڼل کيږي ؛

ــ دا لوی جهان د بې شميره خلقتونو ،بې حسابه واټنونو ، د ډيرو کوچنيو ذرواو بې حسابه لويو اسماني موجوداتو او په کل کې دا لوی جهان دمشابه جوړښتونو څخه جوړ او يوتربله سره مشابه څيړنيز بنيادونه او شباهتونه سره لري او دهغې په بنياد مونږ کولې شو د علمي استقراء او قياس له مخې نسبتاً دقيقي محاسبې سرته ورسوو ؛

ــ دا جهان دکل او جز په حيث دمادې د خورا کوچني مادي واحد څخه تر خورا لوی مادي موجود پورې د مادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

قدامت ،حال او ابدیت اثار همزمان له ځانه سره ساتي ،خو څیړنیز معلومات یواځې د حال د نسبي سکون د فرضیئ له لارې په هر زماني او مکاني بعد کې ممکن ګڼل کیږي او ددې لارې زمونږ څیړنیزمعلومات او محاسباتي امکانات پوره پراختیا پیدا کولې شي ، پدې معنا چې د قدیم او ابد په لور ، هره زماني مقطع کې چې مونږ څیړني کول غواړو دکار د پیل مبدا یواځې او یواځې حال ګڼل کیږي ؛

ـــ د پورتني بحث څخه مونږ دې نتیجي ته هم رسیږو چې د خدای دټولو خلقتونو پیدا ایښت لاندې ځانګړي ماهیوي تفاوتونه سره لري:

لومړي عالم خلق ، هغه چې په عالم الاسباب کې د انسان داستفادې پوري اړه لري ، دانسان لپاره مقدر او مسخر ګڼل شوې او انسان یې په معرفت مکلف ګرځیدلې او دحیواني شعور دځان ساتني د غریزي څخه نیولي تر انساني ارثي دځان ساتنې دغریزي د شعور اود علمي فلسفي شعور تر لوړو مرحلو پوري د هغې څخه متناسباً برخمن ګرځي.

دوهم عالم آمر ، لکه «کن فیکون » ، یا « وَيَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلرُّوحِۖ قُلِ ٱلرُّوحُ مِنۡ أَمۡرِ رَبِّى وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ ٱلۡعِلۡمِ إِلَّا قَلِيلاً (٨٥) » . ترجمه:او پوښتنه کوي له تانه (اي محمده !) له (کیفیته د) روح څخه ،ووایه (اي محمده !دوئ ته) چي روح له امره درب ځما دي او نه ده درکړي شوي تاسي ته (برخه)له علم (پوهني)څخه مګر لږه. (سبحان الذي «١٥ » ، سورة بني اسرائیل « ١٧ » ،آیت « ٨٥ » پښتو تفسیر شریف صفحه « ١٦٥٦ » . تفسیر : په موضح القرآن کي دي چي یهودانو دامتحان په مقصد له رسول ال الله څخه دا پوښتنه وکړه نو پاک الله په

واضح صورت دوئ ته دغه ورونه ښود .چي دوئ دهغه دپوهیدو حوصله نه درلوده.پخوانیو انبیاوو هم له مخلوق سره داسي دقیقي خبري نه دي کړي دومره پوهه کافي ده چي دالله په حکم سره یوشي په بدن کي لویږي. کله چي هغه روح له بدن څخه ووځی سا هم خیژي او انسان مري .

عالم آمر دحیواني او انساني ارثي غریزوي شعور پواسطه په مستقیم ډول د معرفت وړ ندي بلکه د علمي فلسفي شعور په لوړو اُفقونو کي یواځي د زماني او مکاني امکاناتو او د علمي ـــ تخنیکي انکشاف د پرمختللو وسایلو او وسایطو په ذریعه د هغې څیړنه ممکنه ګرځي او د عالم آمر له بڼي څخه د عالم خلق بڼه غوره کوي . دمثال په ډول دمخه مونږ وویل چي قدیم په قدیم کې نور وجود نلري او ابد هیڅکله ابد ته نشي رسیدلې . پدې صورت کې ، که چیرې علم او تخنیک کافي انکشاف نه وې کړې او لازم وسایل ،وسایط او زماني او مکاني مساعد شرایط وجود ونلري ،د مادي قدامت او ابد څیړنه ممکنه نه ګڼل کیږي.

لکن نن چې په کافي اندازه علمي ـ تخنیکي انکشافات ، وسایل او وسایط او او زماني اومکاني مساعد شرایط وجود لري او داچې دا لوی جهان قانونمند پیدا ،قانونمند پایي او قانونمند تحول او تکامل کوي ، نو ځکه مونږ پورته وښودلې شوه چې د حال دلحظوي سکو ن د فرضیئ له مخې کیدلې شي علمي څیړني په قانونمند ډول د قدیم او ابد په لور تر هرې زماني مقطع پورې چې ارزو یې لرو وغزولې شو . په همدې ډول په پورتني آیت شریف کې واضح ویل شویدي چې : «.او پوښتنه کوي له تانه (اي محمده !) له (کیفیته د) روح څخه ،ووایه (

(c) ketabton.com: The Digital Library

اي محمده ! دوئ ته) چې روح له امره درب ځما دې او نه ده درکړې شوې تاسې ته (برخه)له علم (پوهني)څخه مګر لږه »او نده تاسي ته برخه له علم څخه مګر لږه. ددغه مبارک آیت په تفسیر کې داهم ویل شوي چې پاک الله په واضح صورت دوی ته دغه ور ونه ښود .چې دوی دهغه دپوهیدو حوصله (سویه) نه درلوده.پخوانیو انبیاوو هم له مخلوق سره داسې دقیقې خبري نه دي کړې دومره پوهه کافي ده چې دالله په حکم سره یوشي په بدن کې لویږي.

دریم عالم ذات ،خدای لوی او په کل او جز کې واحد او لاشریک ذات دې. د انعکاس ، ترکیب او تجزیئ څخه مبرا او د انساني شعور په کوچني طیف کې نه ځائیږي او دتل لپاره یي انسان د معرفت او توصیف څخه عاجز دې. انسان یوائې دومره د خدای په معرفت قادر او ایمان پرې لرلې شي ، څومره چې یي د بیساري خلقتونو له مخې امکان موجود دې او یا څومره چې یي دخدای په کلام ک ذکر شوېدې. والله اعلم.

لکن څرنګه چې دمخه پدې موضوع بحث وشو ډیر پوهان ، حتا اسلامي

علماء دخدای دذات ، عالم الارواح ،د جهان دپیل اوختم ، « مُثُل » او دیته ورته موضوعګانو باندي تخیلي بحثونه کوي او دموجوده حال مسایلو او پدیدو سره چې عملاً یي ورځنې ژوند ورپورې ترلې او د ممکناتو څخه یي ګټل کیږي نه غواړي علاقه ونیسي. مونږ دخپل چاپریال او خپل وجود په ټولو کوایفو نه خبریږو او نه پوهیږو. خو زمونږ اړتیاوې ،زمونږ مشکلات ، زمونږ پرابلمونه او ټولې ننني بشري خوشبختۍ او بد بختۍ د هر څه څخه دمخه زمونږ په ګاونډ چاپیریال او زمونږ

ددي کوچنۍ ښکلي نړۍ په چاپیریال کې پرتې دي. راشئ پدي باره کې فکر وکړو ، ایا مونږ دخپل ګاونډ په ټولو مسایلو پوهیږو او پوهیدلي شو ؟کوم پرابلمونه زمونږ دمقدراتو او ممکناتو څخه دي او کوم زمونږ دمقدراتو څخه وتلې دي ؟د ازموینې په وخت کې یو محصل او متعلم هڅه کوي لومړي اساني پوښتني حل کړي ، ورپسې هغه چې یو

څه فکر کول غواړي او هغه چې مشکلې وي اخري مرحلې ته پریږدي. راشئ په فلسفي مسایلو کې هم دهمدغه پرنسیپ څخه کار واخلو او هغه دناشوني مدرکاتو او تخیلاتو له وضعي څخه د شوني معقول احساس او ادراک چاپیریال ته راپریباسو. راشئ دهرڅه دمخه خپل ممکنات او نا ممکنات یو یو له بل څخه تفکیک کړو. هغه چې ممکن دي ، پخپل واک او قبضه کې یي راولو. هغه چې ممکن دي ،خو ژور فکر او ډیر کار ته ضرورت لري ، دهغې لپاره هڅه وکړو. او هغه چې زمونږ په مقدراتو کې نشي راتلای د مقنعو دلایلو له مخې پرې باور او یقین ولرو او ویي منو. مونږ په دغه یو طرفه جاده له بلې خوا قدم ایښې او په همغه بله خوا روان یو. له انجام څخه د هغه انجام په لور روان یو چې انجام نلري. مونږ دمخه وویل چې فلسفه په تخیلي ډول (یعني بي بنیاده) هغه قدیم لټوي چې په قدیم کې نور وجود نلري او یا هغه ابد پسي روان دې او لټوي یي چې ابد ورته رسیدلې نشي. مونږ عملاً په خپل چاپیریال کې وینو چې حتا ز مونږ متخصصین د ډیرو مدرنه تخنیکي وسایلو له لارې قادر ندي حقایق کشف او پرې و پوهیږي. زمونږ حواس دډیرو رنګونو ، ډیرو خوندونو ، ډیرو غږونو او ډیرو نورو هغو حقایقو داحساس او درک څخه عاجز او حتا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخنیکي مجهزو وسایلو دهغي د احساس څخه عاجزدي چې مونږ ورته اشد ضرورت لرو ، خو لاس مو نه ور رسیږي. زمونږ مریض مغز تراخره پورې د خپلو ځینې مرضو نو څخه بې خبره پاتي کیږي. خو بیا هم مونږ هڅه کوو په ناممکناتو ، په هغه څه چې مونږ باالکل قادر نه یو غوا ړو ځانونه خبر کړو.

دا جهان بې له هغې هم له یوې خوا په همزمان او هم مکان ستاتیزم او دینامیزم ، لحظوي تغیر او تکامل ، همزمان زږښت او نوښت ،دبې شمیره پدیدو تراکم ، تکاثف ، غیر متراقبه ګذرا قانونمند حوادث لکه سیلابونه ، زلزلي ، اتشفشانونه ،انقلابونه او ذات البیني ارتباتات ، پخپله څیړنیز شرایط او امکانات دومره پیچلي کوي چې که چیرې څیړنیز متودونه او روشونه ، اغیز لرونکي فاکتورونه ، زماني او مکاني شرایط او داسې نور په دقت سره په نظر کې ونه نیول شي ، دقناعت وړ نتایج به هیڅکله تر لاسه نشي . سره ددې چې زمونږ نړۍ ډیره ځوانه بریښي او ډیر پخواني حقایق لا نن هم دافسانو په شکل په

جمعي شعورک باقي پاتې دي ، خو له هغه وخت څخه چې د ځمکي کره په اوسني حالت سره راتوله شوې څلور نیم بیلیونه کلونه تیریږي او دلومړي غر دجوړیدو څخه دري نیم بیلیونه کلونه تیریږي. د یورانیوم دزړښت مکمله دوره (ړنګیدل) ۹۰۰۰ ملیونه کاله دوام کوي. د نورو عناصرو د زړښت دوره د یورانیوم په نسبت کمه د ه . اخري عکس چې دهابل په نوم امریکایي فضایي تلسکوب د کهکشان څخه اخیستې دي څلویښت ملیونه نوري کاله له ځمکي څخه فاصله لري او یو بل

عکس چې درادیویي تلسکوپ په ذریعه اخستل شوي له ځمکي څخه ۱۸ بیلیونه نوري کلونه مسافه لري . دا ځینی ارقام د نسبي تخمین او تصور

په خاطر وړاندي شول . یوه نوري دقیقه ۱۸ ملیونه کیلو متره یا ۱۱ ملیونه ۱۶۶ زره میله او یو نوري کال پنځه تریلیونه۸۶۵ ملیارده ۶۹۶ ملیونه میله کیږي. اوس پخپله قضاوت کولي شو چې پداسي زماني او

مکاني ابعادو کي ایاممکنه ده په تخیلي او تصوري شکل سره ، تر څو چې دقیق قوانین ، قانونمندي ، ټاکلې متود او متودولوژي وجود ونلري ، د قناعت وړ نتایج او تیورۍ رامنځته شي ؟

شک نشته ، کله چې دتخیلي علم لارویان د خپلو تخیلي څیړنو ، قانونمندیو او فورمولبندیو په تپه تیاره تنګو او تاریکو کګلیچونو کې پرته د ډاډ من لارښود د عمرو نو لارې لنډوي او د دغه ډول فضایي کهکشاني ارقامو او یا نورو نا ممکناتو سره مخامخ کیږي ، خامخا به د تخیل له مخې اسمان ته دتخیل زیني ږدي ،یا به په سحراو جادو خرافاتي

عقیده پیداکوي او یا به دتخیلي قراینو ،قیاس، استقراءاو فنتازي په مشکوکو لارو د خپل قناعت زمینه برابروي . خو زما په آند «دیر رسیدن بهتر از نه رسیدن» ښه به داوي چې یواځې په فرهادي همت او عزم د علمي اهدافو د لاسته راوړلو په خاطر علمي قانونمندې لارې تعقیب او هدف ته ځان رسول او یا په خپله بیوسۍ باندي شرافت مندانه اعتراف او دچارو واګې خپلو اخلافو ته سپارل لازمي او ضروري شرط ګڼل کیږي .

پدي صورت کې به لا اقل دتحریفي او غولوونکو تیوریو د بې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ ده خپرېدو څخه جلوګیري شوېباوسي.

زمونږ کوچنۍ نړۍ ډېره ځوانه او زمونږ د ټولنې د تاریخي دوري لا سل سلیزي ندي پوره شوي ، د سلم نسل پښه د ابتدايي انسان انګړ ته وراوړي. سل کاله دمخه مونږ په واقعیت کې الوتکي نه درلودي ، د موټرو ، یوائې خورا ابتدايي نموني موجودي وي . مونږ ټول خپل لومړني نیکه په ټولو خصوصیاتو او مشخصاتو سره پیژنو. په حقیقت کې ټول نړیوال یو ټبر جوړوي. د رنګونو او جوړښت تفاوت یوائې د محیطي شرایطو اغیزمن موًثریت دي.زمونږ د نړۍ خلکو خپلي ټولې تیري کیسي او حتا د حیواناتو کیسي چې په شفاهي ډول دیوه نسل څخه بل ته نقل شویدي لا تر اوسه په خپلو حافظو کې ژوندۍ ساتلي دي. زمونږ نړۍ څومره ښکلي ده .ددي نړۍ استوګن څومره با استعداده دي. مونږ پدي ډېره کمه موده کې د علم او پوهې څومره لوړ افقونه اشغال کړیدي. خو بیا هم دا به سمه نه وي چې هر څوک دې مدعي شي چې ټولي لاسته راوړنې په خپلو سترګو وویني او یايي په خپلو نومونو ثبت کړي . تمدنونو تر اوسه دوراني لړۍ درلودلي او وروسته له دي به هم همداسې وي. هغه څوک چې غرور په ذهن کې روزي او ظلم او ناروا کوي په زوال محکوم دي. یوائې یو خداي په یو حال

دي. دا حقیقت دې ، یوائې منل او باور پرې پکاردې ، دا جهان په همیشني لحظوي ستاتیک ـــ دینامیک دیالکتیکي بدلون او پر مختګ کې قرار لري او هره لحظه نوي کمي او کیفي پدیدي او خلقتونه په نوي مناسباتو او قانونمندیو کې دنوي واقعیتونو ،حقیقتونو په شکل او ماهیت سره ظهور

کوي ،څېرنې د تل لپاره په نوې بڼه د نوي واقعیتونو مطابق دوام پیداکوي ،زاړه علوم له منځه ځي او یوائې دخدای د لوی علم بشري خلف فلسفي ، علمي زړي بقاء لرلې شي . پخوا هم پدې باره کې مونږ اوږده بحثونه کړي چې دا جهان ډیر غني دې.بې حسابه انرژیتیکي ، غذایي زیرمي او دټولو خلقتونو د هر اړخیزي پالني او روزني لپاره هر ډول امکانات لري. حرص ،تنګنظري ،سود جویي ، اسراف او دعلمي ، قانوني او منطقي نورمونو څخه سرغړونه د ځان او نورو لپاره نه ځای لري او نه پرته له خسران څخه بله پایله.

پدې ډول هر ظهور ، هر نمایش ،هره پدیده او هر خلقت یوائې په علمي قانونمند بنیاد منځته راتلای شي. حتاد خدای او بنده مقضي او مقدره ارادي به هیڅکله عملي بڼه پیدا نکړي ، مګر یوائې په قانونمند شکل سره . علم او قانونمندي بنیاد دموجودیت دې ، بنیاد دبقاء دې ، بنیاد دتحول او تکامل دې. ځدای وائي « لا یتحرک شیئ الا باذن اللّه » . زما په عقیده د خدای اذن همغه دخدای لوی علم او لویه قانونمندي ده چې د هغې له مخې د خدای خلف انسان کولط شي هره چاره ، چې بالذاتهِ دحرکت مستلزم ګڼل کیږي ،دخدای په اراده سرته ورسوي .قانونمندي د هرې پدیدي ذاتي نه جداکیدونکي خدایي نظام دې چې هیڅ انسان یي له خارج څخه په دغه نظام په ذهني ،تخیلي او بله هره وسیله نشي تحمیلولې. خدای هم په دغه قانونمند نظام کې تغیر نه راولي ، ځکه که تغیر راولي د الله د ذاتي او توصیفي صفاتو سره به په مغایرت کې واقع شي. دانظام د کوچنۍ ذري څخه نیولې تر کل پوري یو وار سنجول شوې او هر تغیر او تکامل لکه څرنګه چې قانونمند پیشبیني

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې پیبنیدلې شي. اوس پخپله پوهیدلې شو چې د ذهني او عیني ایدیالستانو ، ماتریالستانو او نورو ایزمونو چې د علم او قانونمندۍ څخه خالي بې بنیاده قوانین ،تیورۍ او حتا مادي موجودات زاده د ذهن او کامپلکس د خپلو حواسو ګڼي ، څه معنا لري ؟ دکارت هڅه کوله مادي ارزش له قانونمندۍ څخه وباسي او ددې لارې دا لوی قانونمند جهان د خپل تخیل او تصور د لوبو وسیله وګرځوي .دمخه مونږ پدې بحث کړي چې ماده قانونمنده او قانونمندي مادي ده .عالم الاسباب او دخدای لوی جهان همدغه معنا او مفهوم لري ،او خدای خپل خلف انسان یواځې په دغه ډول قانونمند جهان مقدر او په معرفت مکلف ګرځولې شو ، لکه څرنګه چې یې ګرځولې دې. خدای عالم ،عادل او منصف ذات دې. خپل بنده یواځې په هغه څه مکلف ګرځوي چې ممکن اوسي. شک نشته چې علمي څیړني اسان کار ندې خو زما په عقیده له هغې څخه ،لکه چې ځیني پوهان تخیلي او تصوري تحریفي دروغجني تیوریګاني جوړوي ، ډیر اسان کار ګڼل کیږي. علم دروغ نه مني. په علم کې یوه اضافي خبره ځای او ګنجایش نلري. علم خپل علمي منطق مني ،علم ساده ژبه او ساده بیان مني یعني چې ننني ترمنولوژي او ژبه باید ډیره ساده شي.شعر ، خاص ادبیات ، هنر ،منطق ، کنائي ، استعاره ، مبالغه ، طنز او نور ادبي صنعتونه په علم کې د استعمال مورد نلري. علم مقدس او یواځې خدای خلقت دي چې انسان یې

په معرفت مکلف ګرځیدلې دې. د علم تحریف ، د علم څخه سوء استفاده او په علم تهمت لویه او نه بخښونکي ګناه ده. هر عالم په علمي کړو وړو سره د خپل کار پایلي پیشبیني کولې او

پخپل اغماض هم پوره پوهیږي ، نو ځکه یي ګناه په هیڅ صورت او هیڅ قانون د بخښني وړ نده. هغه پوهان چې د خپل تخیل او تصور قانونمندو پایلو ته سترګي په لار دې. په حقیقت کي هم ځان غولوي او هم نور ،او که رښتیا وویل شي ، نور غولوي. هرې خبري چې قانونمندي او حقیقت نه افاده کاوه ، دروغ ده او دروغ د منلو وړ ندي. هره علمي قانونمندي ، فورمول بندي او افاده د هرچا لخوا چې وي یواځې د منلو وړده .د خدای دین د خدای علم او قانونمندي افاده کوي ، ځکه پرې ایمان او باور حتمي او ضروري دې. سره ددې چې انسان خدای

مختار پیداکړي ، بیاهم هغه ادیان چې د علمي منطق په بنیاد یي ظهور ندې کړې ، حتماً پرې په جمعي ډول سوچ او تصمیم پکار دې. خدای یودې ، جهان یي یودې ،علم یي یودې ،قنونمندي یي یوه ده. پدې صورت کي ډیر ادیان څه مفهوم لري ؟

اوس پخپله پوهیدلې شو چې دیوه فیلسوف مسؤلیت او رسالت په یوه ټولنه کې څومره اُچت دې او په حقیقت کې یواځې واقعي فیلسوف په عالم الاسباب کې د رښتیني خلف په حیث د خدای د لوی علم استازیتوب کوي ، د دغه علم مفسر ګڼل کیږي ، دځانګړو علومو او یا په بل عبارت د جهاني دیالکتیکي بدلون او پرمختګ لاري او جهتونه تعینوي ، نو ځکه خو یی ګناه او سهوي هم د بخښني وړ ندي. فلسفه که په مجموع کې د قدیمي او ابدي علم په حیث چې په قدامت کې ژوري ریښي لري او یواځې د حال له لارې د ابدیت په لور ریښي ځغلوي ،په حقیقت کې دحضر علم وو او د تل لپاره به د حضر علم پاتي کیږي. فلسفه همیشه د حضر څخه تغذیه او ثمره یی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم په عمده ډول په حضر کې د استفادي وړ ګرځي . د ايراني شاعر په قول:د فلسفي « کهنه کتاب » په حقيقت کې د بشر د مقدراتو او امکاناتو څخه وتلي کار دې ، او هغه څه چې د خدای دمقضي ارادې له مخې ظهور کوي دخدای په قضاء پورې اړه لري ، او هغه څه چې په بشري مقدراتو پورې اړه پيداکوي ، د هغې لار زما په عقيده يوائې د حضر دنسبي سکون د فرضيئ په لحظوي مقطع کې په قانونمند شکل د قديم او ابد په لور غزيدلې ده. ددغه اوږده او فوق العاده مغلق سفر کونجي يوائې او يوائې پدې راز کې نغښتي ، چې **دا لوی جهان خدای قانونمند پيدا کړې ، قانونمند پايي او قانونمند بدلون ا و پرمختګ کوي**.د همدي رسالت لپاره خدای انسان د خپل خليفه په حيث مامور او مکلف ګرځولې دې .

مونږ پدي پوهيږو ، زمونږ شکلې نړۍ چې زمونږ دلمر په ګاونډ کې پرته ده ، دلمر څخه نږدې ۱۵۰ مليونه کيلو متره مسافه لري او د لمر رڼا تر مونږ پورې په ۸ دقيقو او ۲۰ ثانيو کې رارسيږي .د خدای په لوی جهان کې مختلف نظامونه دومره سره ليري پراته دي چې د هغوی تر منځ مسافې ،

نور چې په يوه ثانيه کې دري سوه زره کيلومتره سرعت لري،په مليونونو او ملياردونو نوري کلونو کې وهلې شي. يعني کله چې نور ۱۵۰مليونه کيلومتره مسافه په ۸ دقيقو او ۲۰ ثانيو کې وهي نو په ورځ ،مياشت ،کال ، زرونو ،مليونونو او ملياردونو کلونو کې به دغه مصافه څومره شي،په تصور تصورکې هم نه ځائيږي. داسي هم ممکنه ده چې که کوم

نظام

مليادونه کلونه عمر هم ولري او لا پخوا له منځه تللې او سي ، کيدلې شي

نن دهغي په باره کي مونږ ته معلومات راورسيږي او په داسي وخت کې مونږ د هغي په باره څيړني پيل کړو چي هغه د نظام په شکل اصلاً وجودو نلري. ددي بحث څخه مختلفي پوښتني راولاړيدې اويا په بل عبارت مختلفو پايلو ته رسيدلې شو.:

ــ څه ډول يو فيلسوف چې په متوسط ډول ۶۰ کاله عمر لري د مليادونو نوري کلونو پروسو څيړني سرته رسولې شي ؟

ــ هغه معلوماتونه چې مونږ پورې رارسيږي ، کولې شي حقايق هغسې چي لازمه ده افاده کړي ؟

ــ ايا ددغه اطلاعاتو نسبيت به دڅيړنو د فاکتورونو په حيث دمحاسبې لپاره کافي وي ؟

ــ که په پای کې داسې پوښتنه مطرح شي ، څه ډول ممکنه ده چې ددومره ليري مسافو څخه دومره لوی او کوچني موجودات و څيړل شي ؟

دمخه مونږ پدې خبره تأکيدوکړ چې دا جهان د ميکره (کوچني) ذراتو څخه تر (ډير لوی) ماکره اسماني موجوداتو پورې په داسې يوه قانونمند نظام کې قرار لري چې ټول سهولتونه او امکانات د بشر دمعرفت لپاره پکې ممکن ګرځيدلي دي.ددې جهان ټول خلقتونه همغسې چې ډير تفاوتونه لري ، شباهتونه يې هم کافي دي او په کل کې با المثل جوړښتونه تشکيلوي . د مثال په ډول که مونږ ديوه کوچني

(c) ketabton.com: The Digital Library

فامیل ټول خصوصیات ،اوصاف او مناسبات په نظر کې ولرو د تفاوتونو په څنګ کې ډیر زیات شباهتونه د کورنۍ ،طایفي ، قبیلي ، قوم ، ملت ، ملتونو او د بشري ټولني سره لري. همدغه ډول تفاوتونه او شباهتونه د ذري ، اتم ، مالیکول ، کرستال ، مادی واحد ، شمسي نظام ، ګلاکتیک «کهکشان » ، اُنیورسیوم (کلي مادي موجودیت) او نورو جوړښتونو او همداسې د بیولوژیکي او فزیولوژیکي حجراتو په تسلسل او نورو جوړښتونو کې میندل کیدلې او دعلمي قانونمند ادراک ، تخیل او تصور او دفلسفي قانونمندو قراینو ، استقراء اوقیاس لپاره کافي مواد برابریدلې او څیړني سرته رسیدلې شي .

پدې لوی جهان کې ځیني نظامونه له منځه ځي او په عوض یې نوي نظامونه ظهور کوي ، خو دهغوی په باره کې معلوماتونه پاتیږي اوداچې بې شمیره کلونه وروسته تر موږ پورې رارسیږي دتل لپاره پاتي کیدلې هم شي . همدا سبب دې چې فلسفي څیړني د حضر د شرایطو په بنیاد د قدیم او ابد ، زمان او مکان دعمودیت او افقیت په ټولو جهتونو کې په قانونمند شکل تعقیبیدلې شي. نو ځکه فلسفه دحال او موجوده وضعیت او شرایطو علم دې او دټولو زماني او مکاني ابعادو سره یې ارتباط او مناسبت د حال د قانونمندیو له مخې ټینګیدلې شي .

هغه پوهان چې د ایراني شاعر د وینا له مخې د فلسفي زاړه کتاب ورکو پاڼو په لټه کې دي ، خواري یې عبثه اود دې لارې هیڅکله د فلسفې د زاړه کتاب اول او اخر نشي میندل کیدلې ، او نه ټوله فلسفه پدې خلاصه کیدلي شي چې د جهان

ماهیت په څه او دژوند معنا څه ده ؟ فلسفه دهر څه دمخه د ملیاردونو انسانانو شعوري او اګاهانه فعالیت ،قانونمندي افادي او تیوریکي فورمولبندی ته ویل کیږي. تر څو ددغه لوي نظام د پیژندني او معرفت په بنیاد صادقانه د نظام ساتنه وکړي. د نظام د ساتني او پایښت دپاره دوه عام قوانین ، تعادل او قضاء او قدر اساسي او لازمي شرط ګڼل کیږي . په غیر صورت کې قضایي جبر د عکس العمل په توګه نه پخلاکیدونکې او نه جبرانیدونکې انقلاب ، انفلاق ،سیلاب ، اتشفشان ، زلزله ،Bagng Big او بلا تشبیه قیامت هم جوړیدلې شي.

دا نړۍ د ازمیښت نړۍ ده .دجنت او دوزخ پریکړه په همدي دنیا دخدایي احکامو ،قوانینو او دنیکۍ او بدۍ د معیارونو له مخې لکه عدالت.انصاف ، سخاوت ،خساست ،ظلم ،ناروا او داسې نورو له مخې کیږي او جبر او اختیار د هغې لپاره معیار او عام قانون ټاکل شوېدې. ټول دنیایي

قوانین د خدایي قوانینو په بنیاد ایجاد او دبا صلاحیته حقوقي او قانوني مراجعو لخوا توشیح او ساتنه یې کیږي. دهغې له مخې د نیکۍ او بدۍ جزاء ویني او دهمدغه معیارونو له مخې د مقدراتو څخه په سر غړونه د قضایي جبر سره مخامخ کیږي او د قیامت په ورځ د همدغه اعمالو په بناء دجنت یا دوزخ سزاوار ګڼل کیږي. پدې صورت کې په دنیا د نیکۍ او بدۍ سزاوار هم ددولت ،پولیسو او محاکمو لخوا د نیکۍ او بدۍ سزا ویني او هم د خدایي قانون قضاء او قدر له مخې مستوجب دهمدغه شان جزاء ګرځي .یعني چې نه یواځې داخرت سرنوشت ددنیا داعمالو او نیت له مخې تعینیږي بلکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخدای له جانبه پدې دنیا ددې دنیاد اعمالو سزا هم ويني ،يوائې په دومره تفاوت سره چې که په هغه دنيا يوائې شخص پخپله د خپلې ګناه سزاويني او نور کسان ترې نه متضرر کيږي ، پدې دنيا پرته له ګناهکار شخص څخه بې ګناه کسان هم د ګناهکار په ګناه اخته کيږي . همدا سبب دې چې دنيايي او اُخروي چارې نه شليدونکي اړيکي سره لري او څرنګه چې د معضلې او مشکلاتو اساسي ريښه په دنياکې ښخه ده ،ځکه چې ځانګړي ، ټولنيز ،فاميلي ،قبيلوي ،قومي مناسبات ، نفس ،غريزه ، شيطان ،حرص ،لويي غوښتنه ، او ډير نور منفي اغيزمن تأثيرات او تأثرات يوائې پدې دنيا موًثر ګڼل کيدې شي نو د توجه اساسي وجوه هم دې دنيا ته اووختي دي. پدې دنيا انسان ، اشرف المخلوقات او خداى خپل خلف ګرځولې ، دهغه دلارښوونې لپاره دې دنيا ته خداى ۱۲۴۰۰۰ پيغمبران او اسماني کتابونه او صحيفي راليږلي او دا نړۍ يې پخپل علم ، قوانينو ،دين او شريعت سمباله کړيده.د انسان د استفادي لپاره يې نه ختميدونکې لايتناهي زيرمې او د هغې څخه يې د استفادې هر ډول امکانات او لارې چارې پيدا کړې دي. سره ددې چې د حرص ،آز ،غبن او غصب څخه د احتراز په خاطر اصراف شيطاني عمل ګڼل شوې او ټولې دغه ډول لارې چارې يې د امکاناتو په محدوديت او حتاد ځاني زيان دقيوداتو له مخې مقيد ګرځولي او د « خيرالامور اوسطها» په بناء يې وسط لار غوره ګڼلي ده.لکن بيا هم ځيني انسانانو حرص ،آز او اصراف غوره ګڼلې او دا نړۍ يې د نورو لپاره بلا تشبيه په رښتيني دوزخ اړولې او خدايي ټول نعمتونه يې په ټولو اصلي موًلدينو حرام ګرځولي . ښه به داوې دغه ليونيان جبراً هم ددې

او هم دهغه جهان د عذاب څخه وژغورل شي.

ترڅو د ټول بشريت لپاره پدې دنيا واقعي جنتي ژوند جوړول ممکن شي. فکر نه کوم چې ګوندې پدې کار خداى له مونږ څخه ناراضه شي . زه چې د قرآن شريف او دين عالم نه يم لازم نه ګڼم پدې موضوعاتو بحث وکړم. ښه به داوي ، ددغه علومو پوهان پدې باره کې ضروري مفصل بحثونه وکړي. ما يوائې غوښتل ووايم چې د خداى په کلام کې ددې جهان لپاره دنمونې او سرمشق په حيث نه يوائې د اخرت د ممثل ژوند يا دعبرت په خاطر د تاريخي حوادثو څخه بحث شوېدې بلکه دخداى کلام په زياته اندازه د پيغمبر ، داصحابانو ،د هغه محيط د خلکو دژوند ،حکومت ،اداري ،قانون ،جهاني مناسباتو ،همداسې د انسان او محيط ،انسان او انسان ، انسان او حيوان ، انسان او خزنده او داسې نورو ورځنيو مسايلو ته وقف شوې او په هره ساحه کې دقيق معياري نورماتيفونه او قيودات وضع شوي او د عدل ،انصاف ، مساوات ،تقوا ،سخاوت ، ځوانمردۍ ، صلهً رحم او ډيرو نورو متقابل تعاوني اړيکو باندې تأکيد شوې دې .زما په عقيده مونږ بايد خپله دغه نقده نيکي ،احسان ، فداکاري او نور په نسيه ځکه عوض نکړو چې په اخرت کې زمونږ دغه نيکۍ او احسان ته څوک احتياج او ضرورت نلري ،او که دنيا اساسي او يوائيني وخت داحسان اوسي ، عبث به مو له لاسه ورکړي وي. د بلې خوا ،که چيرې همدا نړۍ د مبارزې اساسي ډګر نه وي د خداي قانون ،د خداي کلام ، د پيغمبر کلام او دهغه عملي ژوند پدې نړۍ کې د بشريت لپاره د عملي ژوند دود ،دستوراو رسم څخه برعلاوه د ذات البيني متقابل فرضي او سنتي حقوق او وجايب ، د کورنۍ د مهربانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلار ، د فساد او خرافاتو د له منځه وړلو او په جهان کې د واقعي علمي انقلاب قاطع انقلا بي شخصيت ،داولس لپاره هوښيار او زيرکه سياسي رهبر ، د جنګ په ډګر او جبهه کي تاکتيکي او ستراتيژيکي اګاه او بيدار قوماندان ، په ټولنه کې بې کيني او له حسادت څخه ليري با حوصله او بردو باره انسان ، په معاملاتو او مناسباتو کې د کامل اعتبار وړ او د امين په صفاتو موصوف اوپه بين المللي ، بين الا قوامي او بين العقيدوي مسايلو کي د کاملي دموکراسۍ ، دقت او جرئت ښتن په حيث د عملي ژوند د طرز او اصولو نموني او مثالونه قدم په قدم عملي کولو باندې څله دومره ټينګار کيدلې ؟دا هم پرته له خارق العاده معجزي بل څه ندي چې يوه امي انسان « محمد(ص) » دغه ستر رسالت د خداى درضاء او قضاء سره سم سرته ورساوه چې دهغه د اخلاقو په اړه يي قرانکريم فرمايي: (انک لعلي خلق عظيم). « اى پيغمبره ! يقيناً ته د لوړو اخلاقو درلودونکې يې»

جورج برنارد شاه وايي:

ــ ما هغه (محمد صلى الله عليه وسلم) مطالعه کړ ، هوهمغه زړه راښکونکې انسان ، زما په اند خو د عيسىٰ عليه سلام په ځاى بايد همده ته د انسانيت د ناجي يا خلاصون وربخښونکي لقب ورکړل شي.

ــ زه په دې عقيده يم که چيرې د هغه په څير يو شخصيت ته ددې نوي وخت ديکتاتوري هم ورسپارل شوى واى نو هغه به په دې توانيدلاى واى چې ستونزې په داسې يوه طريقه حل کړې چې ترټولو اړينه سوکالي او خوښي وروبخښي.

ــ ما د محمد (صلى الله عليه وسلم) د عقيدې په اړه دا

وړاندوينه لا دمخه کړې ده چې داګروهه به ارومرو د سبانۍ اروپا لپاره داسې د منلو وړ وي لکه څرنګه چې ننۍ اروپا ته يې منل پيل شوي دي.

ميکايل ايچ هارټ په خپل کتاب [د نړۍ د سلو ستروا غيزلرونکو انسانانو مراتب] کې په خپل اند د نړۍ سل نوماند شخصيتونه پرتله کړي او محمد صلى الله عليه وسلم ته يې تر ټولو لومړې مقام ورکړې

زما دا غوراوى چې ولې مې محمد د نړۍ د سلو سترو اغيزلرونکو انسانانو دلست په لومړي سر کې راوست شايد ډيرو ته عجيب وبريښي او کيدلاى شي نور ډير زما داکار د پوښتنې لاندې راولي خو ليکن هغه (محمد) په انساني تاريخ کې يوا ځينې سړې دې چې د ژوند په مذهبي او غيرمذهبي دواړو اړخونوکې له حده وراوښتې کامياب وو.

ــ لامارټاين چې يو مشهورتاريخ پوه دى کله چې د بشري ارزښت او عظمت په اړه غږيږي نو په ډير ډاډ سره وايي چې: که چيرې د مقصد سترتوب ، د امکاناتو کموالې او د پايلو په زړه پورې والې او ارزښت د يو انسان دنبوغ يوا ځيني درې شرايط وي نو بيا څوک دا جرائت کولاى شي چې د معاصر تاريخ کوم ستر شخص د محمد (صلى الله عليه وسلم) سره پرتله کړي.

ــ هغه د شلو نړيوالو او يوى سترې روحانى امپراطورۍ بنسټ ايښودونکى وو که هغه ټول مقياسونه وګورو چې د يو انسان لوړتيا او سترتوب پرې کچ کيدلاى شي نو بايد وپوښتو چې: ايا له هغه (محمد) څخه کوم بل ستر شخصيت هم شته.

توره نه بلکه اخلاقي لوړ تيا:

ماغوښتل د هغه بهترين انسان په اړه وپوهيږم ،هاغه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

میلیونونو انسانانو په زړونه واکمن دی

کله مې چې د هغه د ژوند لیک دوهم ټوک بند اوه نو په دې مې افسوس کاوه چې ما د دغه ستر شخصیت د ژوند په اړه کافی معلومات نه درلودل.

زه په دې خبره له حده هم زیات ډاډه شوم چې د ژوندانه په هغه ورځو کې یوازې توره نه وه چې د اسلام لپاره یې ځای ګټلی وو.

دا د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ژوند ساده توب، پرځان بشپړ ډاډ، د خپل هدف به اړه ژمنتوب، د ملګرو سره وفاداری، د هغه زړورتیا، د ډار نه موجودیت او په خپل کار او هدف کې د الله بشپړ اطاعت او منننه وه، هو همدغه شیان وو او نه توره چې هر څه یې د هغه مخې ته راوړل او پرټولو ستونزو او خنډونو یې هغه ته بری ور وباخښه. «مهاتما ګاندي»

هر اړخیز او بشپړ شخصیت:

د ملتونو د یوالي هغه ټولنه چې محمد صلی الله علیه وسلم رامنځ ته کړې وه د انساني ورورولۍ او نړیوال یووالی داسې اصول یې وړاندې کړي چې د نړۍ د نورو ملتونو لپاره د رڼا د څرک بېلګه لري.“

" د نړۍ هیڅ قوم او ملت د ملتونو د یووالي انځور ته د حقیقت د جامو په اغوستو کې د اسلام سره سیالي نه شي کولای."

محمد صلی الله علیه وسلم یو ښوونکی وو، یو ټولنیز اصلاح راوړونکی وو، د اخلاقو یو لارښود وو، یو اداري مشر وو، یو رېښتوني او ایمان لرونکی ملګری وو، یو زړه راښکونکی دوست وو، یو وفا لرونکی مېړه وو، یو مهربان

پلار وو ......دا ټولې ځانګړتیاوې په یو شخص کې راټولې شوې وې.

پروفېسر هورګ رنج:

« ان الله لا یغیرما بقوم حتي یغیروا ما بانفسهم ». پدې کې به څه بدي وي چې که مونږ د یوه داسې انسان د رسالت لاندې چې هم خدای (ج) او هم ټول بشریت « لعلي خلق عظیم » په صفاتو ستایلي، لومړي په خپل ځان او بیا پدې جهان کې بنیادي تغیر راولو، د ظلم او ناروا مخه ونیسو او د خدائي عدالت، سخاوت، انصاف، قانون او احکامو مطابق یو ممثل متناسب نظام جوړ کړو. که چیرې د بشریت په نوم، د انسانیت په نوم مونږ یو انسان د غم او درد او بچیان یې د نا امیدۍ او مایوسۍ څخه وژغورو پدې به څه بدي وي؟

د خدای عدل، انصاف، دین، مذهب او قانون خو همدا ډول حکم کوي! او که نه یو انسان یې د ظلم کولو، بل یې د ظلم پر ځان منلو، یو یې د خوشحالۍ او مستۍ او بل یې د غم او درد ګاللو په خاطر پیدا کړېدې؟

سید جمال الدین افغان چې د قرآن او دین لوی عالم وو په حقه ویلي چې « زه د ظالم او مظلوم دواړو سره عداوت لرم. د ظالم سره د هغه د ظلم په خاطر او مظلوم سره پدې خاطر چې د ظالم ظلم پرځان مني ». خدای په حقه رشوت اخستونکي او رشوت ورکوونکي، سود اخستونکي او سود ورکوونکي یو ډول د جزاء وړ ګڼلي.

عمل او عکس العمل، جبر او اختیار په دې جهان، په عالم الاسباب کې د خدایي علم عام قوانین ګڼل کیږي

او همغسې چې هر انسان د خپلو نیکو او بدو اعمالو جزا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخـرت کـې وینـي ، پـدې دنیا هـم د ښـو او بـدو اعمـالو د جـزا وړ ګرځـي. د خـدای پـه دیـن ،احکـامو او قوانینـو کـې پـه عـدل، انـصاف ، مـساوات او حتاسـخاوت سـره د انـسانانو پـه متقـابلو حقوقـو او وجـایبو خـو لا څـه ،حیوانـات چـې خدای د انـسان لپـاره پیـدا کړي ، ظلـم او نـاروا یـې پـرې منع کـړي او حتـا د حلالولـو پـه وخت کې باید کمترین درد او زجر وویني.

پـه یویـشتمه پیـړۍ کـې انـسان ډېـر علمـي ــ تخنیکـي امکانـات او هـر ډول نـه ختمیـدونکې زیرمـې پـه واک کـې لـري (۴۵ کالـه پخوا یـو چـا پـه ډېـره مأیوسۍ سره پـه یـوه علمي بحث کې وویـل ، چې کـه پطرول خلاص شي نو څـه بـه کوو؟ مـا پـه ځـواب کـې ورتـه وویـل ،وارخطا کیـږه مـه ، اول خـو پطـرول نـه خلاصـیږي ، بیـا هـم کلـه چـې پطـرول خلاصـیږي هغـه وخـت بـه ډېـرې هـم اور اخلـي) . خـدای انـساني طبعیـت داسـې پیـدا کـړی ، هرڅـه چـې زیـات وخـوري هغـه ورتـه زهـر ګرځـي. خـو دا دظـالم زامـن پـدې هـم ښـه پـوهیږي ،بیـاهم دبـل چـا د خـولې مـړۍ پـه خپلـه خولـه ننباسي، وایـې ماتـه دې زهـر شـي ، خـو چـې ووینـم بـل زمـا پـه مـخ کـې لـه لـوږې مـړ شـو . دا ظالمـان د پنځـو ټنګـو پـه خـاطر پـه حقیقـت کـې زهـر تولیـدوي او پـه خلکـو یـې خـوري او پـه مرضـونو یـې اختـه کـوي. دوی پـه خپلـه خوښـه ځینـي امـراض پـه ځینـي منطقـو کـې ترویجـوي چـې نفـوس کـم شـي .دوی پـه قطعـي ډول د ډېـرو امراضـو مخنیـوي کـولې شـي ،خـو نـه یـې کـوي چـې ددوی لپـاره د تـنفس سـاحه پراخـه شـي. دا داقتـصادي بحرانونـو ، د غـذایي او انرژیتیکـي زیرمـو د کمبـود ډنـډورې پـوچې او عبـث دي ، دنـړۍ دنـیم څخـه زیـات نفـوس د پرخـورۍ پـه مرضـونو اختـه دي ، چـې کـه ددغـه حـرص او تنګنظـرۍ څخـه تیـر او لـږ څـه انـساني فکـر

وکړي ، هرڅه به سم شي.

مونږ ټول پدې پوهیږو چې ډېرې پیسې پـه ډېـره نـاروا ، ډېـر ظلـم ، ډېـره غـلا ، ... سـره پیـدا کیـږي. هغـه څـوک چـې ډېـرې پیـسې لـري ،دانـساني ژونـد دهـیڅ نعمـت پـه لـذت او خونـد نـه پـوهیږي . دده ژونـد دغلـه پـه څیـر دې. لکـه غـل د پـولیس ، قاضـي ، دولـت ، خپـل ،پـردي ،ښـځې ، اولاد ،ورور ،پـلار او هـر چـا څخـه پـه ډار کـې وي. یـوا ځې دروغ وایـي او دبـل هـر چـا څخـه زیـات شـکایت کـوي ، چې بل ترې طمع ونه کړي. پکار دادي دغه بیچارګانو تـه لـه دغـه بدبختۍ څخه نجات ورکړل شي.

پدې باره کې زما وړاندیز په لاندې ډول دي:

ــ بـین المللـي انـستیتو تونـه او موٌسـسات لکـه ملګـرې ملتونـه ، بـین المللـي محکمـه ،بـین المللـي بانکونـه ، ... اونـور بـین المللـي موٌسسات او ارګانونـه چـې تـر اوسـه وجـود نلـري بایـد تأ سیس شي ؛

ــ ددې دپـاره چـې د پیـسو فزیکـي موجودیـت دهـر ډول غیـر قـانوني ښـو لـه لارې ملـي او شخـصي ثروتونـه غـصب نـه کـړې شـي «لکـه چـې برهـان الـدین ربـاني، احمدشـاه مـسعود او عبدالرشـید دوسـتم چـې دخپـل حاکمیـت پـه دوره کـې د ټولـو افغانـانو ټـو ل ملـي او شخـصي ثروتونـه او شـتمنۍ غـصب کـړلـي » لـه منځـه ولاړ شـي او پـه عـوض دې د کـار پـه تناسـب معیـاري واحـد وټاکـل شـي او اقتـصاد پوهـان دې پـه لازم شـکل د ننـي علـم او تخنیـک امکاناتو څخـه د پـوره ګټـې پـه اخـستلو ، دهغـې لارې چـارې وسنجوي ؛

ــ کـه چیرې د پیسو پـه راکـړه ورکـړه کـې اسـلامي قـوانین او احکـام پـه نظـر کـي ونیـول شـي ، فکـر نـه کـوم عمـده لا ینحلـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشکل او پرابلم پیدا شي. بیا هم د شخصي او خصوصي سرمایې د بې حده زیاتوالي په صورت کې که ځیني شرایط وضع او یا د عامه شیګڼو ځیني وړاندیزونه لکه نن چې یې په نړۍ کې رواج موندلی او په افغانستان کې مونږ د بیات بنیاد مثال راوړلی شو، د متقابل مساعدت او سهولتونو په څیر ومنل شي ، ددې او ډېرو نورو ټولنیزو پرابلمونو د له منځه تلو پیل به وي؛

ــ هیڅ بانک دې اجازه ونلري چې د چا توري او دغلا پیسي وساتي ،او په هر چا د هر ملک چې وي ، که د غلا تور د ملي او بین المللي محاکمو لخوا ثابتیږي ، مربوطه بانک باید نوموړي پیسي قانوني مرجع ته ولیږدوي؛

ــ د بین المللي تنظیم لپاره دې بین المللي اساسي قانون جوړ او په وړو او لویو هیوادونو دې شرافتمندانه یو ډوی تطبیق شي؛

ــ د اجتماعي ، کلتوري ، علمي ،... ارګانیک تعادل او انتګریشن په خاطر دې پرته له جبر او میخانیکي روشونو څخه د هر چا لخوا د هرډول مساعدت څخه دریغ ونه شي؛

ــ ما د نموني په شکل دغه مثالونه وړاندي کړل ، دچارو کارپوهان کولې شي زما پورتني وړاندیزونه اصلاح او نور کمبود اړخونه دي تکمیل کړي.

روح ـ ظهور ،بدلون او پایښت یې

وَيَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلرُّوحِۖ قُلِ ٱلرُّوحُ مِنۡ أَمۡرِ رَبِّي وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ ٱلۡعِلۡمِ إِلَّا قَلِيلٗا (٨٥) ترجمه: او پوښتنه کوي له تا نه له روح څخه ،ووایه چي له امره د رب ځما دي او نده درکړي شوي تاسي ته له علم څخه مګر لږه . که چیري ددي مبارک آیت معنا او تفسیر ته ځیر شو او همداسې هغه تذکر چې د قرآنکریم په نورو آیتونو کې د روح د پیدایښت او ظهور په باره کې شوېدې ، سره ددې چې د روح عام هر اړخیز ماهیت افاده کوي ، خو په حقیقت کې ددغه مسئلې په ټولو تاریکو اړخونو او کنجونو رڼا اچوي او هیڅ ډول شک او شبهې ته تاریکه ساحه نه پاتي کیږي. د خدای په کلام کې په ځانګړي او مشخص ډول یو اځې د انساني روح د پیدایښت په باره کې دیوې پروسې په حیث بحث شوېدې. د پروسې د مختلفو اړخونو ،او په معینه مرحله کې یعني دخلورمې میاشتې په پوره کیدو سره د انسان مخ په تکامل وجود کې د روح دابتدایي ماهیوي مفهوم په کچه دلومړې تحرک رامنځته کیدل، په شپږمه میاشت د قوام او پایښت مرحلې ته رسیدل او په دوه نیمو کلونو کې پر ځان ابتدایي اتکاء پیدا کول او بعدي پروسه په څرګند ډول ددغه حقیقت مبین او څرګندوی ده چې د هر موجود او خلقت د پیدایښت او بقاء د پروسې په مختلفو مراحلو کې د ظهور ،تکامل او انحطاط په منحني لار وهي او په ځانګړي ټاکلي وجدي حالت او وضعیت کې قرار لري. د قرآنکریم په تفسیر کې دغه مفهوم په پوره دقت سره دا ډول افاده شوېدې: «د روح علم او شعور او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوړ صفات په تدریج سره په کمال رسیږي او په ارواحو کې د کمال د حصول په اعتبار بې حده تفاوت او د مراتبو فرق وي تر دې چې د الله تعالی له تربیته یو روح داسې لوړ او اعلی مقام ته رسیږي چې نور ارواح هغه ته له سره نشي رسیدې... ». په پورتني عبارت کې چې یواځې انساني روح ته پکې اشاره شوې، په حقیقت کې د انساني روح ذهني ،جسمي او ټولنیزو سترو تفاوتونو ته ګوته نیول شویده او دا په ګوته کوي چې روح کوم مجرد مفهوم ندې ، نه یواځې عقل ، پوهه او شعور افاده کوي ،لکه چې ځیني پوهان روح ، جوهر ، عقل ، شعور او دغه ډول نورو مسایلو ته برابر ارزش قایل دي.هګل عقیده لري چې بشري تاریخ د مطلق عقل د پلوشو مظهر دي.محمد نادر ایوبي « کندهاري» پخپل کتاب (فلسفه)کې د هګل نظر په لاندي ډول لیکي: «د هګل په عقیده په عالم کې یو جهاني او مطلق عقل چې پوهه یې د افرادو تر خیال او تصور لوړه ده چې د بشر په تاریخ کې څرګند شوېدې.کله چې یوه ټولنه بله ټولنه له منځه وړي او بري حاصلوي ،همدغه جهاني مطلق عقل چې د مخه د مغلوبې ټولنې سره وو و دوهمې غالبې ټولنې ته درومي،دغه جهاني مطلق عقل د عالم د نظام او پالنې محرکه قوه ده چې د افرادو په یوه خپلواکه ټولنه کې بشپړیږي ،دې وایي چې په ټولنه کې هم هغه حرکت او پرمختګ چې په کایناتو کې موجود دې سته ،شتمني او مالونه هم د انسان د تکامل د پلوشو نتیجه ده او قانون هم د جهاني مطلق عقل د اغیزو څخه د خپلواکو افرادو په ټولنه کې بشپړیږي او هر فرد خپل فردي عقل باید د هغه جهاني مطلق عقل سره عیار کړي او کوم څوک چې محض د خپل هوس تابع وي په حقیقت کې خپلواک ندې هر کله

چې فرد د ټولنې سره (یو)سي خپلواکي مومي ،تاریخي سیر د کاملو دولتو ظهور څرګندوي...» « ۴۰۶ مخ »همداسې په « تاریخ فلسفهٔ شرق وغرب »چې د سروپالي راداکریشنان په مشرۍ د پوهانو یوې ډلې لخوا تالیف او جواد یوسفیان په فارسي ژبه ژباړلې د هګل د روح د فلسفي تر عنوان لاندي لیکي: « که منطق د هګل د نظام بنیاد وګڼو(حال دا چې منطق د هیڅ ډول نظام بنیاد نشي جوړیدلې) ،د روح فلسفه د دغه فلسفي بنیاد افق ګڼلې شو » (دوهم جلد ۲۷۴ مخ) زه د هګل په پورتني نظر او عقیده او د روح په فلسفه پدې لیکنه کې تبصره نه کوم ،او دغه تبصره هغه فرصت ته ساتم چې که ژوند ماته راکړ او په ټولیزه توګه مې د روح په باره کې د پوهانو په نظریاتو څه لیکل غوښتل ، پریږده چې د هګل په پورتني نظر محترم لوستونکي پخپله قضاوت وکړي چې څومره منطقي تسلسل او قانونمند منطق په کې وجود لري؟ زما په عقیده هر څوک که د روح مفهوم د عقل ، شعور او یا د هګل په څیر د ټولني د تاریخ سره پرتله کوي او په یوه سترګه ورته ګوري،روح ته ډیر کم ارزش قایل شوېدې.ځکه چې روح کلي مفهوم دې او د انسان د وجود د ټولو اعضاوو او اجزاوو د کلې فعالیت وجدي وضعیت او دیالکتیک پوري اړه لري ،لکن ځانګړې پدیدي لکه احساس ،عقل ،شعور ،تحرک او نور، سره ددې چې د نورو اعضاوو نسبي او متداخل رول پکې بې تاثیره نه دې ،خو پریکنده رول پکې په مشخص ډول یوله اعضاوو لکه مغز په عقل او شعور ،حسي اعضاء په احساس او داسې نور په نورو پدیدو کې لوبوي او د دغه ځانګړو اعضاوو د قسمي یا کلي ضرر په صورت کې اړونده پدیدي هم متضرري

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي . همداسې که څوک جهاني روح او یا د ېته ورته مفاهیم دخدای د لوی ذات او حتا د یوه کوچني مادي واحد د سبستانسیون (ماهیت) سره په یوه تله تلي یا یو شان ارزش قایلیږي، یا په ډیره سادګۍ دغه ډول نامتناسب مقیاسونه ردوبدل کوي ، یا هغې ته ځانګړې ماهیت او بعد قائیلیږي یعنې د مادي واحد دجمعي هراړخیز دیالکتیکي وجدي حالت یواځې په یوه اړخ ډډه لګوي او یا دتناسخ دتصوري او تخیلي موهومي تیورۍ له مخې له یوه خلقت اوحتا له یوې ټولنې څخه بلې ټولنيې ته دجهاني روح په لیږدونې باور کوي، ما لپاره دمنلو وړنه بریښي. شک نشته چې روح د کوچنۍ ذرې څخه نیولې تر کلي مادي موجودیت او همداسې دزمان او مکان د ابعادو په عمودیت او افقیت کې همغسې چې روح همیشه نسبي مفعوم لري ، په هره لحظه کې مشخص او ځانګړې مفهوم هم دې. دغه ځانګړتیاوې نه یواځې د ځانګړې نوعې بلکه د ټولو خلقتونو په زماني اومکاني ابعادو کې هیڅکله دمقایسې وړ ندي. دمخه مونږ پدې موضوعاتو پوره بحث کړې چې په هر ه پدیده ، خلقت او هر مادي واحد کې ټولې پروسې ،حرکتونه او قانونمندۍ همزمان او هم مکان په متداخل ډول پر مخ ځي او دخپل مادي واحد په کچه مُحصل وجدي حالت رامنځته کوي او روح په هره کتګوري او په هر معنوي موقف کې چې اوسې دډیر ابتدایي حالت څخه نیولې تر خورا عالي مغلق وضعیت پورې ددغه وجدي حالت ددیالکتیکي وضعیت د محصلې په توګه ظهور کوي ،نه دکوم ځانګړي جز د وجدي حالت ددیالکتیکي وضعیت د نماینده په حیث. په همدې سبب مونږ په هیڅ دلیل نه شو کولې چې انساني روح دهغه د عقل اویا

جهاني روح د خدای د علم او ذات سره پرتله او یا په شرک ومنو. ددې موضوع دپوهاوي په خاطر زه غواړم یو ساده تخنیکي مثال راوړم. په تخنیکي جوړښتونو کې محرکه قوه او یا په اصطلاح محرک روح ،چې دټاکلي هدف د ترلاسه کولو په خاطر باید ایجاد شي ، دمغلقو میخانیزمونو یو کامپلکس سیستم او یا سیستمونه ایجادیږي. دمثال په ډول له یوه ځایه څخه تر بل ځاي پورې د مسافرینو او یا د ټاکلي وزن دلیږدولو په خاطر الوتکې ته ضرورت پیښیږي.الوتکه پخپله مدرن او ډیر مغلق تخنیکي کامپلکس او دهغې د محرکې قوې د ایجاد لپاره انجن یو بل مغلق سیستم ګڼلې شو. په انجن کې د کشش د قوې د ایجاد په خاطر مختلف تخنیکي سیستمونه او قسمتونه فعالیت کوي او هر یو خپل ټاکلي رول لري ،خود کشش دقوې په ایجاد کې مرکزي او اساسي رول توربین او آیرودینامیکي مجراپوري اړه پیداکوي چې پرته له هغې اصلاً د کشش قوه نه ایجادیږي.ایا مونږ کولې شو دانجن د کشش قوه د هغې د مادي ذاتي موجودیت په حیث ومنو آو یا یې ورسره پرتله کړو ؟او یا ،ایا ممکنه ده دانجن دکشش قوه دیوه قسمت او یا یواځې دیوه میکانیزم مولود وګڼو ؟دانسان په وجود کې د روح موقف هم همداسې دې. د حرکت دانتقال دوسیلي اویاپه هر مادي واحدکې دوجدي حالت دعلت په موخه او نوم کوم مشخص میکانیزم او موجود وجود نلري ،او نه مشخصي ځانګړي وسیلي او حتا کومې برخې ته د محرکې قوې د انګیزې او علت په توګه ګوته نیول کیدې شي ، بلکه دهغې ترشا ځانګړي میکانیزمونه په مشخصو فعالیتونو سره وجود لري چې په کل کې ددغه ځانګړو فعالیتونو قانونمندارګانیک انتګریشن

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوديفرنسيشن د معين كميت او كيفيت په تناسب معين وجدي حالت ايجادوي. په همدي ډول د خداى دمقضي ارادې له مخې انساني او يا دبل هر خلقت روح هم ،دساده څخه تر مغلقه پورې ،د نظام د قانونمندۍ په بنياد په معينو زماني او مكاني ابعادو او د كميت او كيفيت په ټاكلي منځپانګه سره په ټاكلي او مشخص ماهيت او وضعيت سره دظهور ، بقاء ،تكامل او انحطاط په مسير لاروهي او ترڅو چې ټاكلي وجدي حالت او مشخصه منځپانګه وجود ونلري روح هيڅكله د خپل سفر په لاركې په هيڅ يو ددغه وضعيتونو كې واقع كيدلې او برقراريدلې نشي. په همدې علت دانسان دروح دظهور په خاطر څلور مياشتينې او داستقرار او قوام په خاطر يي لا اقل نوردوه مياشتيني زماني بعد ته ضرورت ليدل كيږي. دخداى په علم كې دروح مسٌله ددې څخه هم ډيره مغلقه او دقيقه ده. د طب علم اټكل كوي چې د انسان وجود د لس تريليونو (10 000 000 000 000 000) نه د زياتو حجراتو څخه جوړ دې. دخداى دكلام په قول ، دمخه مونږ وويل چې روح يوه پروسه ده ، يعني د قضاء او قدر دقانون له مخې په دیالكتيكي لحظوي تحول او تكامل كې قرار لري. د انسان دوجود دلس تريليونو څخه زياتو حجراتو هره يوه حجره، په حقيقت كې ، ځانګړې مادي واحد جوړوي او دهري حجري د وجدي حالت څخه نيولي دبدن دمختلفو اركانونو او اعضاوو دیالكتيكي انتګرالي او ديفرنسيالي موجوديت د روح او مادې كلي وجد كې ځانګړې رول لوبوي. په همدې علت ممكنه نده د څلورو مياشتو څخه دمخه، ترڅو چې د كوچني وجود لا لازمه كمي او كيفي منځپانګه نه ده تر لاسه كړې، دانساني روح ابتدايي او يا بعدي

تكاملي او انحطاطي مراحل نشي رامنځته كيدلې . دبلې خوا مونږ پوهيږو چې په هره لحظه كې دانسان د بدن د لس تريليونو حجراتو څخه ډير حجرات مري او دهغې څخه څه زيات يا كم نوي پيدا كيږي. ترڅو چې د نوي حجراتو شمير د مړو حجراتو د شمير څخه زيات وي ، وجود تكامل كوي. كله چې د مړو حجراتو شمير د نوو حجراتو له شمير څخه زيات شي ،د ژوند منحني مخ په زوړ شي ،يعنې انحطاط شروع كيږي. كله چې دانسان په وجود كې د يوي ذري په كچه بدلون پيښيږي ،د خداى د لوى علم په حافظه كې محفوظ او هيڅكله لا درك نشي پاتي كيدلې او بې پله له منځه نه ځي او همداسې دهر كوچني تغير په پيښيدو سره دبدن په وجدي حالت يا په بل عبارت د روح په وضعيت كې متناسب بدلون رامنځته كيږي. د بلې خوا د خداى په علم كې معما ، موهومي ،نامعين او متوالي حالتونه او وضعيتونه وجود نلري او نه خپل مخلوق د ناممكناتو او لا چارۍ سره مخامخ كول غواړي.د خداى د لوى علم له مخې بې شميره پروسې ،قضي ،فورمولبندۍ او افادې په متداخل اركانيك انتګريشن او ديفرنسيشن كې د حل واحدځواب پيداكوي او هيڅكله د شک او تردد په څلورلاري او دوه لاري كې څوک نشي واقع كيدلې. دمخه هم ما په خپل ناقص آند او فكر د خداى دلوى علم خارق العاده سمښت او دقت كچې ته داسې اشاره كړې وه چې: د انساني وجود په بيولوژيكي حجره كې ۲۳ جوړې ، يا په بل عبارت ۴۶ كروموزومه وجود لري. كه چيرې يو له دغه كروموزومونو څخه كم وزيات شي ،دانسان دوجود ارثي تسلسل شليږي او انسان د مونوګلوئيد په بڼه په جهان كې سترګي غړوي او معفيتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیستم یی هم پر ځای نه پاتي کیږي. نن علم او تخنیک د « Embryology جنین پیژندني» په برخه کې دومره پرمخ تللې او لابراتواري څېړنې په ډېره چټکۍ سره رواني دي چې د غیر متراقبه پیښو څخه پخپل وخت مخنیوې وکولې شې. نن په امریکا ،اروپا او ځیني نورو هیوادونو کې په تجربي لحاظ ددغه ډول تربیه شووؤ څارویو غوښې خوړل کیږي. په ټولنیز لحاظ به دا خبره سمه او ګټوره وي ، خو که د شخصي مقاصدو لپاره وکارول شي نه جبرانیدونکي فاجعې به رامنځته کړي. په همدې خاطر د علمي پر مختګونو سره هم باید مسؤلانه کړه وړه وشي او تل په باوري او خوندي مصؤن موتي کې یواځې د خیر ښیګڼې ټولنیزو ارمانونو د پاللو او ترلاسه کولو په خاطر وساتل شي. کله چې امریکایي فضاء نورد N.Armstrong په ۲۱ د جولای د ۱۹۶۹م کال کې د Apolo د قوماندان په حیث سپوږمۍ ته تللې وو د کونړ د یوه مشهور شخص د مړیني په مراسمو کې ډیر پوهان او مشهور دیني عالما راټول شوي ووا و ددغه تګ په امکاناتو او عدم امکاناتو باندې ډیر تود بحث کیده. ځیني دیني عالمان چو په خوله پاتې وو او د نورو خبرو ته یي غوږ نیولې وو. لکن ځیني نورو سخت مخالفت کاوه.ماهم ددوۍ خبرو ته غوږ نیولې وو. کله چې یوه دیني عالم په قطعي ډول مخالفت ښکاره کړ او د مقابل لوري په ځواب کې یي وویل ، « که په رښتیا ارم سټرانګ سپوږمۍ ته ختلې وي نو یو تور څادر دې د سپوږمۍ په مخ وغوړوي ،چې له مونږ څخه پټه شي بیا به یي ومنم . زه چې د مولوي صاحب اړخ ته نژدې ناست ووم په ټیټ اواز مې ورته وویل چې استاده سپوږمۍ دومره کوچنۍ نده چې په څادر کې پټه شي او که په تور څادر کې پټه هم شي

،بیا به هم سپینه ښکاري . که چیري د خدای (ج) او پیغمبر (ص)په قول کې سپوږمۍ ته ختل نا ممکن ګڼل شوي وي ، ښه به داوي هغه آیت او حدیث شریف دلیل راوی. مولوي صاحب په ځواب کې وویل « ستازړه دې ووایم چې ختلي دي او ځان کافر کړم.په علمي مسایلو کې هره منطقي او قانونمنده وړاند وینه او خوشباوري ممکنه او منطقي هم ګڼل کیږي خو یو اړخیزه مطلق مخالفت، موضعګیري ،تعصب او تنګنظري ته په کې ځای نه پاتي کیږي. مونږ نن وینو چې سپوږمۍ ، د شمسي نظام نورو سیارو او زمونږ له شمسي نظام څخه وړاندې نورو ستورو ته سفرونه تقریباً په ورځني معمول کار او چار اووختې دي.نو مولوي صاحب چې د خدای(ج) او پیغمبر(ص) د علم او کلام د پوهې او تفسیر وارث ګڼل کیده خو په حقیقت کې د هغې څخه بیخبره وو او د خپلې بیخبرۍ د پټولو په خاطر یي د تعصب او حتا جهالت څخه هم کار اخیسته ، په حقیقت کې د خدای لوی علم ته یي د خپلو سترګو د تنګو کسو څخه کتل او په خپله ناپوهۍ سره یي ټول بشریت د خدای د لوی علم په هکله « العیاذ بالله »بي باوره کاوه او د خدای د ذات او علم څخه د منکرانو لپاره یي د اعتراضونو او دروغجنو دلایلو ځته برابروله . کله چې خدای دا لوی جهان د خپل لوی علم له مخې قانونمند پیدا کړې دې ،کله چې خدای یواځې په انسان کې علمي ،منطقي ظرفیت او استعداد ایجاد ،علم یي په ښځه او نر فرض او د همدغه علم له مخې یي انسان د عالم خلف په حیث د جهان او ټولو خلقتونو په معرفت مکلف ګرځولې او د غه ټول خلقتونه یي د هغه لپاره پیدا کړي او د هغه په خدمت کې یي ګمارلي ،کله چې اسلام د ټولو ادیانو په نسبت خورا علمي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خورا منطقي دین ګڼل شوې ، د بشریت په قاموس کې چیرې دغه ډول حماقت ،جهالت ، ناروا دروغجنې تنګنظرۍ ته ځای پاتي کیدلې شي ؟ ډیر خلک او حتا پوهان داسې فکر کوي چې خدای ټولې دنیایي او اخروي چارې باالفعل او باالاراده پخپله سرته رسوي.زما په عقیده دا خبره به سمه نه وي.که خدای خپلو مخلوقاتو ته تیار خواړه رسولې ،ځله به آدم(ع)او نور انسانان دعالم الاسباب عملي ازموینې ډګر ته راوتلې ؟د څه لپاره خدای انسان د علم څخه برخمن کړي ؟او د څه لپاره یې د خپل لوی ذات د خلیفه لقب ورکړې دې ؟دا ډول نظر د قضاء او قدر دعام قانون سره سمون نلري او د خدای عدل او انصاف د پوښتنې لا ندې راولي . پدې صورت کې به ضرورت نه وو چې خدای دا جهان قانونمند پیدا کړې وې ، ځکه خدای په هر شکل چې وغواړي د خپل نظام دا دارې او کنترول له عهدې څخه وتلې شي او د انسان هر کوچني فعالیت به «العیاذ باالله» په خدایي کارونو کې مداخله ګڼل کیدلې او انسان ته به هیڅکله د خدای دمقضي ارادې له مخې انساني مقدرات او اختیار نه وې ورکړې شوي او دا به «العیاذ باالله» هم دخدایي انصاف څخه لیري وې چې که بیا یې هم انسان د جهان او ټولو خلقتونو په معرفت مکلف ګرځولې وې ، ځکه چې انسان به بې له هغې هم ددغه کار له عهدې څخه نه وې وتلې.د بلې خوا د انسان لپاره دخدای دلوی ذات دلوی علم د سرمشق نمایش به څه ډول شوې وای ؟او یا څه ډول به یې په خپل ځان باور او لازم جرئت پیدا کړې وای ؟پدې صورت کې به د انسان د پیدایښت څخه هدف څه وو ؟څه ډول به یې ژوند کولې ؟او څه ډول به یې د خپل عبودیت رسالت او مسؤلیت سر ته رسولې ؟خو مونږ پوهیږو

چې خدای الرحمن الرحیم ،عادل ، منصف او ډیري لویې پیرزوینې او لورینې لوی ذات دې او په ټولو مخلوقاتو او په ځانګړې توګه په انسان یې سترې رواداري او پیرزوینې لرلې. په حقیقت کې خدای انسان او ټول خلقتونه د قضاء او قدر د قانون له مخې مقدر او مقضي ګرځولي دي .زما په عقیده که خدای ټولې چارې پخپله سرته رسولې ، د انسان لپاره د خدایي خلا فت نه څه ضرورت لیدل کېده او نه به ددې لپاره کوم امکان او وسیله موجوده وې چې انسان د خدای دعالم خلف په حیث د خدای دلوی علم څخه اګاهي پیدا کړي. په حقیقت کې انسان او ټول خلقتونه د قضاء او قدر د قانون له مخې مقدر او مقضي ګرځیدلي ، دا لوي جهان یې په کل او جز کې قانونمند پیدا کړې او دخپلې مقضي ارادې له مخې یې د لوی جهان او حرکت متقابل ابدیت او موجودیت یو تر بله لازمي ابدي علت او معلول ، قایم باالذات او خلل ناپذیر ګرځولې دې.ددې په عوض چې خدای د خپلو بنده ګانو پرځای ټولې چارې پخپله سرته ورسوي او پاخه خواړه ورته وویشي ،د پوهې او عمل استعداد یې ورکړې ،هر چاته یې پخپل نژدې چاپیریال کې د عدالت ،انصاف او هر اړخیزې رواداری له مخې پرته له خوړو د هر ډول مصروفیت ،مشغولیت او علمي څیړنو په خاطر بې شمیره امکانات او بې حسابه زیرمې موجودې کړي او انسان او نور مخلوقات هر یو یې دخپلو امکاناتو په تناسب مقدر او مکلف ګرځولې دې.ددې جهان ټول خلقتونه ، دخورا کوچني څخه تر خورا لوی او دخورا ساده څخه تر خورا مغلق پورې خپل خپل مقدرات او د هغې په تناسب مختلف هر اړخیز امکانات او اختیارات لري چې د خدای د مقضي ارادې له مخې د خپل ښه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بد سر نوشت ،نیک او بد روح او دنیایي او اُخروي ځانګړو او ټولنیزو سرنوشت سازو قضایاوو او مسایلو کې صلاحیت ورکړې شوې او پرې مکلف ګرځیدلې دې.یعنې خدای هر خلقت د قانونمند نظام په شکل مقدر او خود مختاره پیدا کړې دې. نو ځکه روح هم د امري خلقت د مقدراتو په تناسب د خپل ظهور ، تکامل او انحطاط په پروسه کې د خپل نیک او بد سر نوشت او د خپل پیدا ایښت ،بقاء ،تکامل او حتا د انحطاط اختیار پخپل واک کې لري. یعنې چې د روح سرنوشت هم د خدای د لوی علم او د هغې د عامو قوانینو له مخې ، مخکې له مخکې نه تعینیږي ،بلکه د ورکړې شوي اختیار او مقدراتو په تناسب ، کولې شي هغه په خپله خوښه تعین کړي. روح د امري خلقت په حیث بالذات تغیر پذیر او فنا پذیر دې او د خپل ظهور ،تکامل او انحطاط په پروسه کې منحیث د هر قانونمند حرکت او قانونمندۍ په شکل د مادې د ابدیت په بناء ، ابدي شهودي قانونمند حقیقت جوړوي او د زمان او مکان په مختلفو مقاطعو او ابعادو کې د مادي عامو قوانینو له مخې نه یوازې د روح او وجدي حالت په کل کې، بلکه د هغې پورې د اړونده اجزاوؤ حالت او بدلون قابل د محاسبې او قانونمنده افاده یې هر وخت ممکنه ده. په همدې علت د خدای په کلام کې ویل شوي چې د حساب او کتاب په موقع کې د انسان د بدن ټول اعضاء په جدا ګانه ډول پخپله په انسان د نیکو او بدو اعمالو شاهدي ورکوي. که چیري روح مجرد مفهوم او په یو حال پیدا او باقي پاتې موجود وي نو د ځانګړو اعضاوو د ځانګړې شاهدۍ مسئله نه شوه مطرح کیدلې او یوازې په کل کې به د روح د عام مفهوم او موجود په حیث د شاهدۍ ذکر شوې وای. د خدای په

لوی جهان کې د خدای د لوی علم له مخې مرګ نسبي او ژوند ابدي مفهوم لري . هر مرګ د نوي ژوند اغاز او هر ژوند همزمان د نوي ژوند او مرګ په لور حرکت کوي او په متوازن ، متعادل او متناسب ډول د خدایي نظام د بقاء ساتندوی او همدغه د خدای د لوی نظام د بقاء او ابدیت لوی او انکار نه منونکې دلیل دې. د خدایي نظام قانونمندې ساتني او حفاظت ته خدایي طریقت ،شریعت او عبادت ویل کیږي او د همدغه نظام څخه د سالمې ګټې په اخیستنې او حفاظت پورې د بشریت او ټولو مخلوقاتو ټولې خوشبختۍ هم تړلې دي . نو ځکه د خدایي نظام ساتنه او معرفت او د خدای د علم تحصیل د بشر لپاره د خدای د ټولو نعمتونو څخه د اعظمي منطقي ګټې اخیستنې په مفهوم او معنا ده، خدایي شریعت د دغه اعظمي استفادې لپاره یوازینۍ لار او خدایي رښتیني عبودیت د دغه ګټې اخیستنې خورا احسنه امکانات او طریقه ګڼل کیږي. مهمه خبره داده چې دغه تسلسل له پیله تر پای پورې ټول د خدای د لوی علم او د هغه ذات د لویې رواداری او پیرزوینې په محور څرخي او د خدای په کلام کې د انساني روح د پیدا ایښت په پروسه کې زماني قیدیت ته اشاره شویده. زمان نسبي مفهوم دې او د هر مادي واحد په تناسب مختلف نسبي مفاهیم افاده کوي.د بلې خوا پخپله قیودات هم کیدلې شي د شرایطو په تغیر سره تغیر وکړي. روح مجرد مفهوم نه دې او نباید هغه مجرده پدیده وګڼل شي . ځینې پوهان د روح د زماني او مکاني ابعادو څخه منکر دي یعنې هغوی روح عام مفهوم ګڼي چې هیڅکله خارجي وجود نلري او چې څرنګه د دغه ټول فعالیتونه سرته رسوي، ځکه خو هیڅوک نشي پوهیدلې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بايد هم پوه نشي. ځيني نور روح ته هر ډول زماني او مکاني ابعاد او تناسخ قايل دي. هغوی پدې عقيده هم دي چې بد روح د تناسخ پروسه کې د بدې او خبيثه ارواح په حيث په ځيني په اصطلاح کثيفو حيواناتو کې تر هغې دوام کوي ، تر څو چې يې د نفس تزکيه وشي. خو زما په عقيده روح په هر زماني او مکاني بعد کې مشخص او ځانګړې دي او يواځې په مشخص خلقت او پديدي پوري اړه لري اود اسلام دمقدس دين حکم هم همداسې دې ، او په هره پديده او خلقت کې دهغې د اجزاوؤ د وجدي حالتونو د قواوؤ دويکتورونو محصله جوړوي.خو دغه محصله کومه ساده ميخانيکي تجمع او انتګريشن نه دې ،بلکه همغسې چې د خدای دلوی علم دقانونمندۍ له مخې دا لوی جهان دټولو علومود قوانينو او ټولو اجزاوؤ دوجدي حالتونو په ارګانيک تداخل سره ددی لوې جهان او هر خلقت او اجزاوؤ بقاء پايداره ساتي ، خود هر حالت او وضعيت په کمترين تغير سره همزمان تغير مومي. دروح د پيدايښت او بقاء په پروسه کې همداسې تفاوت او ديالکتيکي تحول او تکامل ته اشاره شوې ، او تکامل او تحول پخپله مختلف اشکال د حرکت ګڼل کيږي . هر حرکت با الذاته کثيرالجوانبه او کثيرالبعدي پديده ده. پدې معنا چې هيڅ حرکَت په ځانګړې محدوده کې مقيد نشي پاتې کيدلې او همزمان په متوالي ډول په نورو او نورو حرکتونو بدليږي او هر حرکت پخپل نوبت د انرژي مختلف ډولونه منځته راوړي او هغه د نوي کمي او کيفي پديدو د ايجاد سبب ګرځي .حرکت ابدي دې اود خدای د مقضي ارادې سره سم د ابديت ضامن ګڼل کيږي. دغه پروسه په متواتر ، مستمر او متداخل ډول دوام پيداکوي او د مختلفو

خلقتونو او پديدو د رنګينۍ او تنوع علت او انګيزه ګرځي .

مونږ دمخه د فلسفي اساسي مفاهيمو په باره کې دا هم ويلي وو چې «ماده متحرکه ده ځکه چې موجوده ده او موجوده ده ځکه چې متحرکه ده». کله چې حرکت مجرد مفهوم او پديده نشي پاتې کيدلې نو هيڅ مادي واحد او په هغه جمله کې روح هم د آمري خلقت او حقيقت په حيث مجرد مفهوم او پديده نشي ګڼل کيدلې. د انساني روح د پيدايښت په پروسه کې د انساني وجود د کمي او کيفي متکامل او متحول خلقت په حيث څلور مياشتيني ميعاد د روح دظهور لپاره مناسب او متناسب ګڼل شوې دې او يا په بل عبارت دا هغه زماني بعد جوړوي چې انساني وجود پدغه زماني مقطع کې د انساني روح دپيدايښت متناسب کمي او کيفي حالت او وضعيت ته رسيږي . پخپله مياشت ،کال او يا ورځ ،ساعت ، دقيقه ،ثانيه او يا نور زماني واحدونه ټول نسبي مفاهيم دي . د مثال په ډول د نجوم علم دا خبره معلومه کړې چې حتا زمونږ په شمسي نظام کې د عطارد د سياري يوه شپه او ورځ دځمکې د شپې او ورځې ۵۹ برابره او يو کال يې د ځمکې ۸۸ ورځې کيږي ؛ د زهره يوه شپه او ورځ د ځمکې د شپې او ورځې ۲۴۳ برابره او يو کال يې د ځمکې ۲۲۵ ورځې کيږي ؛د ځمکې يوه شپه اوورځ ۲۴ ساعته او يوکال يې ۳۶۵ ورځی او شپږ ساعته کيږي ؛د مريخ يوه شپه او ورځ د ځمکې د شپې او ورځې نيمايي يعني ۱۲ ساعته او يوکال يی دځمکې ۳۸۷شپې او ورځې کيږي ؛ دمشتري يوه شپه او ورځ د ځمکې ۱۰ ساعته او يو کال يې دځمکې د ۱۲ کلونو برابر دې؛د زحل يوه شپه او ورځ دځمکې ۱۰ ساعته او يوکال يې د ځمکې د ۲۹ کلونو برابر دې ؛د يورانوس يوه شپه او ورځ دځمکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱ ساعتونه او یو کال یې د ځمکې د ۸۴ کلونو سره برابر دي؛ د نپتون یوه شپه او ورځ د ځمکې ۱۶۰ ساعته او یو کال یې د ځمکې د ۱۶۵ کلونو سره برابر دي او بالاخره د پلوتون یوه شپه او ورځ د ځمکې د شپې او ورځې ۶ برابره او یو کال یې د ځمکې ۲۴۸ کاله کیږي. دا هغه ارقام دي چې اکادمیسن عبدالاحد عشرتي په خپل کتاب (اعجاز علمي قرآنکریم، دوهم چاپ په صفحه ۹۱) ذکر کړیدي. لمر څرنګه چې شپه نلري تقریباً په ۲۵ ورځو کې یو وار پخپل محور څرخي او انتقالي سرعت یې په یوه ثانیه کې ۱۵۰ میله او د انتقالي حرکت یوه دوره یې پخپل مدار یعنې یو کال یې تقریباً ۲۰۰ ملیونه کاله او یا په بل عبارت د «Milchsrasse ــ شیري جاده، د (کهکشان)» سفر ۲۰۰ ملیونه کاله دوام کوي. (Qur’an und moderneWissenschaft ,Dr.Zakir Naik , s, 14). پدي ډول ساعتونه، دقیقې او ثانئې او د انسانانو او نورو خلقتونو او موجوداتو عمرونه د کلونو په حساب هم تغیر کوي او کاملاً نسبي مفاهیم لري .

د روح په باره کې د خدای په کلام کې ددې ذکر هم شوې دې، کله چې روح له بدن څخه ووځي انسان مري. د بلې خوا مونږ د انساني آناتومۍ، بیولوژي او نورو اړونده علومو له مخې پوهیږو چې د انسان مرګ د مختلفو عواملو له مخې پیښیدلې شي. د مثال په ډول که چیرې پانقراس پخپل وخت ټاکلې اندازه انسولین او ګلوکاګون تولید نکړي، په وینه کې د شکرې اندازه د لازم مقدار څخه ډیره زیاتیږي او یا کمیږي او د انسان د مرګ سبب ګرځي. د تایرایت غده چې په مرۍ کې ده په بدن کې د متابولیزم او نورو سترو وظایفو په څنګ کې د

ایودین د تنظیم دنده هم لري. که د غه غده له فعالیته پریووځي، بر علاوه له دې چې د انسان د سترګو، مرۍ او مخ جوړښت بدلوي، د مرګ سبب هم کیدلې شي. زړه په بدن کې مرکزي او ډیر مهم ارګان ګڼل کیږي. کله چې ځیني ارګانونه، غدې لکه تریخې، ځیګر، پښتورګي او نور پخپل وخت لازم فعالیت ونکړې شي او یا په کافي اندازه انزایمونه ترشح نکړي، په وینه کې غوړي، مالګي، اسیدونه او نور مواد جمع کیږي او د انسان د مړینې سبب ګرځي. پدې ډول ډیر نور مثالونه راوړل کیدې شي چې د ځینې ارګانونو د ناسم غیر متناسب او یا د نه فعالیت په صورت کې لازم مقدار ترشحات صورت نه نیسي او انسان مري. پدې صورت کې کولې شو وو ایو چې هر یو له دغه ارګانونو څخه ذاتاً په شکل د اشکالو د روح دنده سرته رسوي. خو زما په آند دغه ډول قضاوت او پریکړه به ساده لوحانه، نئیف (ساده) او پریمیتیف (ابتدایي) وي.

ځینې پوهان روح او نفس یوشې ګڼي، خو ځینې نور د هغوی په منځ کې فرق او تباین ته قایل دي. هغه کسان چې نفس او روح یوشې ګڼي، شاید د تنفس د مفهوم او ماهیت په بناء یې دغه ډول نتیجه ګیري کړې وي، ځکه چې د تنفس په بندیدو هم انسان مري. ابو علي ابن سینا د روح د وجود د اثبات په باره کې خپلې رسالې او کتابونه د «نفس» تر عنوانونو لاندې لیکلې دي لکه: «د ناطق نفس پیژندنه»، «د نفس په باره کې د خلکو اختلافات»، «د بدن سره د نفس اړیکې»، «علم النفس» او د «نفسي قواوو څیړنه». مولانا جلال الدین بلخي د روح لپاره د خواجه سنايي په مرثیه کې د جان کلمه استعمال کړې او کثیر الوجهي شخصیت او ابعاد ورته قایل دې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

گفت کسی خواجه سنای بمرد — مرگ چنین خواجه نه کاریست خرد
کاه نبود اوکه ببا دی پرید — آب نبوداو که به سرما فسرد
شانه نبود اوکه به موی شکست — دانه نبوداو که زمینش فشرد
گنج زري بوددرین خاکدان — کو دو جهان رابجوی می شمرد
قالب خاکی سوی خاکی فگند — جان خرد سوی سما وات برد
جان دوم را که ندانند خلق — مغلطه گوییم به جانان سپرد
صاف درامیخت به درد می — بر سر خم رفت جدا شد زدرد
در سفر افتندبهم اي عزیز — مرغزی ورازی و رومی و کرد
خانهً خودباز رود هر یکی — اطلس کی باشد همتاي برد
خامش کن چون نقط ایراملک
نام تو از دفتر گفتن سترد
«کلیات شمس تبریزی ،ص ۳۶۸»

سره ددې دغه ډول اظهارات څه ناڅه دواقعیتونو سره سمون هم لري او دځانګړو اعضاوو څخه نیولي دحجراتو تر کچې پورې د ځانګړو مادي واحدونو وجدي حالت او یا په بله معنا د هغوی روحي حالت به افاده کوي ، او یا که دغه تسلسل ته دانسان دنوع د عمودیت او افقیت څخه نیولې دټولو خلقتونو په ټولو ابعادو کې دټولو وجدي او روحي حالتونو د انتګریشن او دیفرنسیشن سلسلې او ځنځیر دجهاني روح او وجدي حالت پورې ورسوو ،یواځې په هغه صورت کې مونږ دځانګړو مادي واحدونو او په کل کې د جهاني روح او وجدي حالتونو د ماهیت او واقعیتونو په باره کې علمي منطقي تصور پیداکولې شو .دخدای برحق کلام ځکه تأکید کوي چې: «قُلِ ٱلرُّوحُ مِنۡ أَمۡرِ رَبِّى وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ ٱلۡعِلۡمِ إِلَّا قَلِيلاً». په رښتیا چې انساني روح ډیرپیچلې هراړخیز خدايي آمري خلقت او یواځې دخدای په اراده او معینو شرایطو او وسایلو سره انسان دهغې په معرفت لاسبرې کیدلې شي.

ځیني پوهان د همدغه مفکورې له مخې خدای جهاني روح

بولي ، حال دا چې جهاني روح هم خدايي مخلوق دې او په هیڅ کمي او کیفي ارزش سره د خدايي ذات او صفاتو سره د شرک جوګه نشي ګڼل کیدلې او نه خدای ته دغه ډول نسبت مناسب او متناسب ګڼل کیدلې شي . په قرآنکریم کې دا خلاص د سورة ترجمه پدې ډول ده (ووایه چې الله یودې. الله بې نیازه دې .نه له چانه زیږیدلې او نه یې څوک زیږولې دې. او نشته خدای لره برابر سیال څوک). که چیرې دا خبره ونه منل شي خدای به هم « العیاذبا الله» د خلقتونو او پدیدو د پیدایښت دعلت او معلول په تسلسل کې واقع شي ، چې ممکنه نده.

همداسې ډیر پوهان « العیاذ با الله» مطلق عقل ،عقل محض ، عقل اول ،عقل کل ، عقل خالص ،سوچه عقل، مطلق جوهر ،جوهر محض ، مطلقه ایده ،طبیعت او دیته ورته خارق العاده اوصافو او خصوصیاتو لرونکې پدیدي چې اصلاً بالذات خدايي خلقتونه ګڼل کیږي دخدای سره په شرک مني او « فلسفهً اولي» (لومړۍ فلسفه) هم دخدای علم ګڼي ، حال دا چې فلسفه یواځې او یواځې د خدای دلوی علم بشري ذهني بدیل ګڼل کیدې شي . انسان ، که په پرنسیپ او نظري لحاظ د خدای د خلف په حیث ، دخدای د علم له لارې د ټولو پدیدو او خلقتونو په معرفت ، ارزونې او محاسبه قادر دې ، خو دعملي امکاناتو له مخې نه د ټولو پدیدو او خلقتونو په معرفت ، ارزونه او محاسبه قادر دې او نه ورته ضورت لري چې قادر واوسي.دمخه مونږ لیکلي چې عقلانیت یعني علم او قانونمندي شکل دموجودیت دمادي دې. هیڅ موجود ،حتاډیر بسیط موجود ، وجود نلري مګر په قانونمند شکل سره. ایادا ممکنه ده چې مونږ د یوه بسیط مادي واحد قانونمند موجودیت ، شعور ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

انساني عقلانیت او حتا جهاني عقل ، مطلق عقل ، سوچه عقل او حتا بل کوم خارق العاده خدایي خلقت چې اصلاً خدایي خلقت دې ،کیدلي شي او یا ډیر ساده منطق دا منلې شي چې د خدای په حیث ومنل شي ؟د جوهر په نامه کوم خاص وجود ، پدیدي او خلقت ته زه قایل نه یم. زه پدي عقیده یم چې هر مادي موجود ځانګړي کمي او کیفي اوصاف او خصوصیات لري. هر ځانګړې کیفیت کیدلې شي دځانګړي مادي واحد او پدیدي د نسبي جوهر په حیث ومنل شي. که دغه کیفیت ته مونږ هر نهایي حالت او موقف هم قایل شو بیا هم دخدایي ذاتي او توصیفي معیارونو سره سیال جوګه نشي ګڼل کیدلې. **پدې توګه خالص جوهر ،مطلق جوهر او یا مطلقه بې جوهره پدیده او خلقت هم وجود نلري.** د طبیعت په نامه هم کوم خلقت ،پدیده او موجود نه شته. په طبیعت کې مختلف موجودات ،پدیدي او خلقتونه په میخانیکي ، فیزیولوژیکي ،بیولوژیکي او یا نورومادي ارګانیک انتګرالي او دیفرنسیالي وضعیتونو او حالتونو کې په ټاکلي نظام سره قرار لري. شک نشته چې لوی جهاني نظام په لوی جهاني وجدي وضعیت او حالت کې قرارلري او یا په بل عبارت د لوی جهاني روح څخه برخمن دې. خو دغه نظام ، دغه وجدي وضعیت او حالت او یا په بله معنا جهاني روح د خدای دلوی علم ،لویي قانونمندۍ او مقضي ارادې مخلوق او محصول او په لحظوي ستاتیک دینامیک دیالکتیکي بدلیدونکي نظام کې قرارلري او خدای تغیر ناپذیره او تغیر نه منونکې ذات دې. ایا کیدلې شي مخلوق دخالق سره سیال

جوګه بدیل جوړ کړي ؟ایا ممکنه ده نسبي وضعیتونه او حالتونه کله هم په مطلق حقیقت بدل شي ؟او هغه هم په همزمان او هم مکان ستاتیک ــ دینامیک دیالکتیکي بدلیدونکي نظام کې ؟هیڅکله نه !!!مونږ پوهیږو چې د نړۍ ډیرو مشهورو پوهانولکه کانت د «عقل محض» هګل د « مطلقي ایده» « جهاني روح» او ډیرو نورو د همدغه ډول مسایلو په باره کې څیړنې کړې دي. هګل د ایدیالستي دیالکتیک تر عنوان لاندې دیالکتیکي قوانین د مطلقې ایده د مراحلو د پیژندلو په حیث فورمولبندي کړي ، خو پدې نه دې پوهیدلې چې ایدیالستي دیالکتیک او قوانین وجود نلري. خدای د خپلې مقضي ارادې له مخې دا لوی جهان د خپلو مخلوقاتو د استفادې په خاطر مسخر او مقدر پیداکړې دې. ډیرو پوهانو دا جهان همغسې چې خدای پیداکړې ، همغسې یې څیړلې او پیژندلې دې.دې کې شک نه شته چې مونږ ډیرو کوچنیو ذراتو ، تششعاتو ، ساحوي ، پلازمایي او د پدیدو او خلقتونو د ډیرو نورو حالتونو او وضعیتونو د احساس او ادراک څخه د تل او یا تر یو وخته پوري عاجز یو. خو دا خبره هیڅکله دا معنا نلري چې دغه محیطونه غیرمادي ، ما بعد الطبیعه ، متا فزیکي او یا د مادیت د محیط څخه وتلې کوم بل ډول حالت غوره کړې.د خدای دا لوی جهان هرډول نسبي حالت غوره کولې شي ، خو د مادیت د ساحې څخه وتل یې ناممکن دي.ځکه چې د خدای جهان د کوچنۍ ذري څخه نیولې تر خورا لوی مادي موجود پورې دخدای دارادې له مخې په قانونمند شکل سره واحد تړلې جهان جوړوي .هغه پوهان چې دخدای دارادې په خلاف موضع غوره کوې او یا دناسم تحلیل له مخې بیا هم غواړي د « مُثُل»

(c) ketabton.com: The Digital Library

«مابعدالطبیعه» «متافزیکي» او د هیڅ په بنیاد تخیلي او تصوري فورمولبندۍ او تیوري ګاني جوړي کړي ، پایلي یي معلومي دي چې تر اوسه یي په دغه بې بنیاده بنیاد حتا یوې هڅې هم مثبته نتیجه نده ورکړي.

ځیني کسان شاید مدعي شي چې ډیر پوهان لکه هګل، کانت ، دکارت او نور چې پخپله ایدیالستان وو عیني قوانین کشف او فورمولبندي کړي او ډیر حقایق یي تر لاسه کړیدي. دلیل یي دادې ، سره ددي چې دوی د ذهني او شعوري پدیدو مادي قانونمند موجودیت ته قایل ندي ،خو عملاً دخپل داخلي ذهني چاپیریال څخه متأثر او په خپله ذهني هنداره کې د واقعیتونو ننداره کوي او په دغه بنیاد یي رحماني او شیطاني خوبونه لیدلي ، د تصوراو تخیل په پوړیو کې د الهام ،کراماتو ،نبوغ او پیغمبرانو (ع) د وحي احساس او ادراک کړې او اړونده فورمولبندۍ یي د هغوی په آند په تخیلی او تصوري شکل طرحه او فورمولبندي کړیدي . خوزه پدې عقیده یم چې د تصور او تخیل جالې (کشتۍ) همیشه په کاږ خیژي او لکه د سحر خوبونه تل په مایوسۍ بدلیږي. همدا سبب دې چې د ډیرو فلسفي مسایلو په باره کې حقایق لا تر اوسه په ترګمۍ کې پاتې دي. یوازې علمي قانونمندي څیړني کیدلې شي مثبتې او دقیقي پایلې ولري.

همغسې چې د خدای په کلام کې د روح د قانونمند ماهیت پیژندنه مشکله تعریف شوې او لکه څومره چې د پوهانو هڅې تر اوسه پدې باره کې بې نتیجې پاتې دي ،په حقه سره د روح موضوع په بیساري وسعت او عمق سره د خدای دلوی علم او لوی قدرت اساسي مفهوم او زړي جوړوي. روح په واقعي

مفهوم او معنا د خدای دلوی علم د قانونمند عملي او نظري دیالکتیک منتجه دقیقه محصله او په کل او جز کې د خدایي خلقتونو د دقیق نظام د عظمت نمایش دې. د روحي مسایلو دقیقه علمي محاسبه په عالم الاسباب کې نه عملي ، نه ممکنه او نه ضروري ده. دغه محاسبه یوازې د خدای دلوی قدرت ، لوی علم او لوی جهان په امکاناتو کې ممکن ګڼل کیدې شي. اصلاً د عالم الاسباب په عملي ژوند کې ډیري دقیقي محاسبې ضرور هم ندي او نه چا کله د ډبري سکاره د طلا خرخوونکو په تله تللي. پوهانو ته پدې هم پوهیدل پکار دي چې په کومه محاسبه کې څومره دقت ضرور دې ؟ په همدې خاطر د خدای په کلام کې د روحي مسایلو د محاسبې اشکالو ته ګوته نیول شوې چې پوهان خوشې په ناممکناتو پورې ونه نخلي. لکن ، لکه څرنګه چې ما دغه مسئله په خپلو کمو امکاناتو څیړلي ، د روح د قضي په دغه روحیه او ماهیت پوهیدل حتمي دي. نه چې پوهان هم خپل او هم د نورو قیمتي وخت په عبثو خبرو ضایع کړي. خو ددې ټولو خبرو سره سره ، همغومره چې خدایي نظام مغلق او پیچلې دې ،په همغه اندازه دقیق او قانونمند هم دې. د مثال په ډول ، ایراني شاعر ویلي وو:

ما زاغاز وزانجام جهان بي خبریم
اول واخر این کهنه کتاب افتاده است

خو ما په خپلو دلایلو سره وښودل ،سره ددې چې قدیم په قدیم کې هیڅکله وجود نه درلود ، حال په لحظوي ډول ګذرا پدیده او ابد هم هیڅکله په ابدي نظام کې ابد ته نه رسیږي ،بیا هم څرنګه چې جهان قانونمند پیدا ، قانونمند پایي او قانونمند بدلون مومي ،په پرنسیب کې د هرې پدیدي افاده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

محاسبه په هر زماني او مکاني بعد او مقطع کې ممکنه ده. خو په دغه بوده او تنسته (عرض وطول) کې یوائې د علم او قانونمندۍ مزي غزیدلې شي او د تصور او تخیل خودخواهانه او جاه طلبانه قد تل پدي طول و عرض کې کوتاهي کوي. نو ځکه دروح دعلمي قانونمند خلقت په روحیه پو هیدل حتمي او ضروري کار دې. ډیر خلک له دې څخه ډار لري چې څه ډول د دیني مسایلو په باره کې بحث وکړي.زه پدي عقیده یم ، کله چې خدای انسان ته دعلم اوپوهې استعداد ورکړې ،پدي نړۍ کې یې خپل خلیفه ټاکلې ، ددغه ټولو خلقتونو په معرفت یې مکلف ګرځولې چې خدایي خلقتونه وپیژني او د خدای د مخلوق د استفادې وړ یې وګرځوي او همدغه د بشري خلقت او ژوند اساسي هدف او همدغه د خدایي طریقت ،شریعت ، دین ، عبادت او ثواب یوائېني هدف او لار هم ګڼل کیږي ، که چیرې یو انسان پخپل خدای پوره ایمان ولري ، جمعي د خیر ښیګڼي سپیڅلې ارمان ،تقوا ، صداقت او کافي پوهه ولري نو ډاریی په څه کې دې ؟ زما په عقیده ،دغه ډول انسان په پوره جرئت سره کولي شي دخداي درضاء اوقضاء سره سم هر خدایي خلقت د نیک هدف او مقصد د ترلاسه کولو په خاطر وڅیړۍ او فورمولبندي یي کړۍ ،اجر به یي حتماً احسن او پایله به یي هم نیکي او ثواب وي.

زما په عقیده ، څرنګه چې د روح موضوع د خدای د علم او همداسې دهغې د بشري ذهني خلف ، فلسفي اساسي زړې تشکیلوي ،پکار دادي په راتلونکي کې په دې موضوع تم شو او زما په عقیده ښه به داوي که مونږ خپل نظر د پخوانیو نظریاتو په مقابل کې د علمي منطقي دیالوګ په شکل وړاندي

کړو حتا د هغه لوستونکو لپاره چې یوائې لومړني (ابتدایي) فلسفي معلومات هم ولري ، پوهاوې به یي ورته ډیر مشکل نه وي. د اوس لپارّ په پورتنۍ سریزه بسنه کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین :- زیږنده او پرمختیا یې

سپتمبر ۲۰۰۹ م کال

دهغه پدیدو او ارزشونو په باره کې چې د تقدس حیثیت او مقام ترلاسه کوي ، څه لیکل ، څیړني کول او عقیده څرګندول خورا مشکل کار ګڼل کیږي. خو زما په عقیده ، ددې څخه هم مشکل به ، بې ارزښه او بې بنیاده پدیدو ته ارزش او د تقدس حیثیت ورکول او قایلیدل او یا په دغه ډول پدیدو بې باوره او بې یقینه ایمان لرل وي.

ادیان که حقیقي دي او که مجازیي، په منلو سره، د هر انسان د عقیدوي تقدس او توجه په خورا لوړ مقام کې قرار لري، د شک څخه ووځي او ګوتنیونه او ګوتڅنډنه ورته غیر مجاز ګرځي . نو ځکه دین د انساني عقیدي په حیث هره بڼه او رنګ چې ولري ،حقیقي وي او که مجازي ، هم د اسلامي او هم د نړیوالو بشري قوانینو له مخې مقدسه ، د تعرض څخه مصؤنه او همغسې چې انسان خدای مختار ګڼلې د خپلې عقیدي په انتخاب کې آزاد ، مختار او هیڅوک پرته له ابلاغ څخه خپله عقیده په نورو په جبر سره د منلو حق نه لري.په ملي او نړیواله کچه د هر ډول عقایدو لکه سیاسي ،کلتوري ،ایدیولوژیکي ،دیني ،مذهبي او نورو د درناوي په خاطر د مختلفو هیوادونو ،قومونو ،ټولنو ،طبقو او مختلفو اقشارو تر منځ په هره کچه

منل شوي ملي او نړیوال قوانین ،اصول او نورماتیفونه وجود لري او ټول په حقیقت کې یو شان د درناوي او پام لرنې وړ ګڼل کیږي . د بشر د پیدایښت له لومړۍ ورځې څخه ډیرو ادیانو ، هم د خدای (ج) له طرفه د پیغمبرانو په لیږلو سره ظهور کړې او هم د شخصي اقتدار او شهرت د ترلاسه کولو او یا د بشري ژوند د سمون او د ټولنیزو چارو خیر ښېګڼې په منظور مجازي ادیان هم د ځیني اشخاصو او افرادو له خوا ، لکه زردشت ،فرعونیان ،بودا او ډیر و نورو له خوا رامنځ ته شوی دی. سره ددې چې د خدای داخري پیغمبر ،محمد (ص) په نبوت اخرې او اولې سراسري عالمی دین ،اسلام ، په ظهور نور ټول ادیان منسوخ ګڼل شوې ،خو نن هم په نړۍ کې په سلګونو او زرګونو مجازي ځانګړې ادیان موجود او لا دغه سلسله دوام لري ، او ددی ټولو خبرو سره سره انساني عقیدي ته د درناوي اصل پرځای پاتې دې. څوک په چا په جبر خپله عقیده نه شي تحمیلولې او د مختلفو ادیانو د متقابل ارګانیک امیزش او انتګریشن په خاطر د ابلاغ اصل اوس هم مشروع او منلې وسیله او طریقه ګڼل کیږي. په کل کې عقیدوي پریکړه د منازعې څخه منزه، مبراء او یواځې ځانګړې او ټولنیز اختیاري ،شعوري او منطقي اصل په کې معتبر ګڼل شویدې . نن هم دا پوښتنه لا پرځای پاتې ده چې ، ایا په رښتیا هم دین وجود لري ؟که لري یې ،ا یا حقیقي دې که مجازي ؟د دین مالک څوک دې ؟کیدلې شي ، په اوسنیو شرایطو کې ډیر ادیان وجود ولري ؟که موجود اوسي ، څه بدي به ولري ؟کیدلې شي هر ټولنیز قانون ته دین ووایو ؟دا ممکنه ده چې د دین خالق انسان اوسې ؟... .

هو ! دا ډول نوری بې شمیره پوښتنې نن هم پیدا کیدلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي.

که څوک مدعي شي چې دین اصلاً وجود نلري، اول خو تاسې داسې کس نه شئ پیدا کولې چې د تعقل، فهم او منطق له مخې دې د خدای او دین څخه منکر شوې اوسی. معمولاً دا ډول پیښې د ناپوهۍ او بې بنیاده احساساتو له مخې را منځ ته کیږي. هر څوک چې د دین څخه منکریږي، که یو ځل د دین د موجودیت د منطق په دلایلو فکر وکړي، هیڅکله به منکر نه شي. مګر په یو صورت کې، کله چې د عقل د کمښت او نشتوالي په سبب ددې کار جوګه نه وي. تاسې په نړۍ کې داسې کوم مثال نه شئ پیدا کولې چې یوه ټولنه بې دینه اوسي .که چاپه کومه ټولنه کې جبراً په دین باندې بندیز لګولې، لکه په پخواني شوروي اتحاد کې (حال دا چې دغه ډول بندیز د کمونیستي رژیم په وخت کې هم مطلق او عملي نه وو او د لاچارۍ په وخت کې د خورا سرسخت کمونیست له خولې هم خپل خدای ته د مراجعې او مرستې غوښتنې جیغې وتلې) او د خورا کم فرصت په ترلاسه کولو سره مونږ ددې شاهد وو چې په کوم عطالت سره یې خپلو پخوانیو دیني عقایدو ته مراجعه وکړه .بشري ټولنه د خپل پیدا ایښت له لومړۍ ورځې څخه ترنن ورځې پورې یوه ورځ بې دینه نه ده پاتې شوې، خو اکثر وختونه د خپلو ناسمو احساساتو، ناسم درک او د خپل خالق د ناسمې لټې په نتیجه کې په کثرت او تعدد دادیانو او خدایانو او وختې ده .د نړۍ سترو عالمانو او پوهانو په خپل خدای باور او ایمان لرلې او ستاینه یې کړیده. سره ددې چې په نړۍ کې ډیر ادیان موجود دي، خو په واقعیت کې ټول پیروان یې په واحد خدای ایمان لري، پدې معنا چې د خدای د

وحدانیت باور د هر متدین مؤمن په ضمیر کې وجود لري. دې کې شک نشته چې خدای هغه لوی حقیقت دې چې د انسان په شعور کې نه ځاییږي او په هکله یې څوک ثبوتي دلیل نه شي وړاندې کولې، خو ددې لپاره هم څوک قانونمند منطقي دلیل نه شي لرلې چې خدای وجود نه لري. پرته له ثبوتي دلیله په خدای باندې د انسان د باور او ایمان دلیل دادې، چې دا بې ساري خارق العاده خلقتونه یې پیدا کړیدي .هغه څوک چې له خدای څخه منکر دي، د هغوی په آند د دغه خارق العاده خلقتونو خالق څوک دې؟ ایا دوی العیاذ باالله د خدای د نه موجودیت لپاره قانع کوونکي منطقي دلایل لري؟ هره پدیده چې پیژندل کیږي خدای نه شي ګڼل کیدلې او یواځې د همغه واحد خدای خلقتونه دي چې ټول مخلوقات پرې ایمان لري. انسان د خدای د پیژندني او توصیف څخه د همیش لپاره عاجز دې. خدای لوی دي او د انسان په شعور او ذهن کې نه ځاییږي. پدیدې یواځې د کم و کاست، تزاید او بدلون له مخې د انسان او نورو مخلوقاتو په حواسو، ذهن، ادراک، شعور او فهم کې انعکاس پیدا کولې او د معرفت وسیله او علت جوړیدې شي. د خدای په ذات کې کم و کاست، زیاتوالي او بدلون څرنګه چې هیڅکله نه شي پیښیدلې، ځکه خو یې د انسان په حواسو، ذهن، درک، شعور او فهم کې د انعکاس دلیل او علت هم نه شي جوړیدلې او انسان د خدای د مستقیمې نظارې، احساس درک او فهم توصیف څخه د همیش لپاره عاجز دې .په همدې علت هغه پوهانو چې د خدای د ذات او صفاتو په باره کې خبرې او بحثونه کوي حقیقت نلري او یواځې بې بنیاده غیر قانونمند تخیل او تصور ګڼل کیدې شي. غیر قانونمند تخیل او تصور

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیڅکله معیار د حقیقت نه ګڼل کیږي ، نو ځکه هغه کسان چې د خپلو دغه ډول بې بنیاده تخیلي دلایلو او پوچو تصوراتو له مخې د خدای د قادر کامل ذات د اقتدار څخه انکار کوي دفهم او تعقل له مخې نه بلکه یوائې بې بنیاده کور کورانه احساسات ګڼل کیدې شي. دلته ددې پوښتنې راولاړیدل په ځای ګڼم چې: « څه ډول او د کومې لارې انسان د خدای معرفت حاصلولې شي ؟ ددغه مناسبت طریقه به څه وي ؟ او په خدای د ایمان ، باور او کامل یقین وسیله به څه وي ؟ په خدای باندې د کامل یقین لپاره د هر څه دمخه د دې لوی عالمي قانونمند ابدي نظام ، خارق العاده خلقتونو او پدیدواو د هغې د لحظوي همزمان او هم مکان ستاتیک ـ دینامیک بدلون څخه به نور څه لازم او کافي وګڼل شي ؟

هو !د انسان د شعوري امکاناتو له مخې دخدایي معرفت اود خدای د لوی ذات په مقابل کې د انساني خلافت امکانات او عملي طریقي او لارې چارې تر نن ورځې پورې او یا که دقیق ووایم تر هغې ورځې پورې چې د «عینیت فلسفې» تیوري نه وه فورمولبندي شوې او د شعور او مادې مناسبت لا د فلسفې د اساسي مسئلې په زاړه بنیاد همغسې زړه په زړه پاتې وو ،د بشریت په تاریخ کې د یوې سترې لا ینحله معما په څیر لا ینحله پاتې وه او ټول علوم په عام او فلسفه او دیني علوم ، سره ددې چې قرآنکریم په ټولو اساسي مسایلو کې صراحت درلود ،په خاصه توګه ،تجاهل العارفانه او یا عمداً د «صراط المستقیم » څخه عُدُول کړي وؤ او په شړو شو دیارو روان وؤ. په تیرو فلسفي بحثونو(شپږم حس که د شعور او لاشعور دیالکتیک ،مقضي او مقدره اراده... ، او نورو بحثونو کې) د څیړنې له

لارې ما د خپلو امکاناتو په کچه وکولې شول ددغه متقابل مناسبت نا مرئی ، نا محسوس او لا مدرکه لارې چارې د متماتیکي ګرافیکونو ، ارقامو او په کل کې د منل شوو علومو د قوانینو ، قانونمندیو ، اصولو او نورماتیفونو له مخې په ګوته کړم ،د نوموړې معما حل اعلان او د بشریت لپاره ددغه طریقه د خدای د رضاء او قضاء په مرحمت او استعانت د خدایي معرفت دغیر مستقیم امکاناتو کړکۍ خلاصې کړو. کله چې په عالم الاسباب کې انسان او یا بل کوم خلقت ددې لوی جهان د خارق العاده نظام او خارق العاده خلقتونو صانع نه شي جوړیدلي ، خو عملاً هم دغه ډول یو خود کفاء او خود بقاء ابدي نظام او هم دغه ډول سرشاره غني زیرمې او خلقتونه وجود لري. ایا همدا تاسې د یوه عالم ، با شعوره او منطقي انسان په حیث د علمي قیاس او استقراء په بنیاد ، په الرحمن الرحیم قادر ذات نه باوري کوي ؟ایا همدغه علمي شواهد ، دلایل او قراین ستاسې د کامل یقین د حاصلولو لپاره به کافي نه وي ؟ په هغه صورت کې که پورتني دلایل تاسې نه شي قانع کولې ، په مقابل کې ستاسي مقنع دلایل به څه وي ؟

ځینی پوهان خدای ته د مستقیم با لفعل عامل ذات نسبت کوي. په دې صورت کې، زه په دې باور یم چې اصلاً به قانونمند نظام ، قانونمند جهان او خلقتونو ته ضرورت نه وي .ځکه چې خدای په با الفعل عمل کې قانونمندۍ ته ضرورت نه لري او په هر وخت هر څه چې وغواړي په کولو یی قادر ذات دې او انسان به د خدای د خلیفه په حیث ددغه کارونو د تکرار څخه همیشه عاجز وې او د خدای خلیفه به هم نه ګڼل کیدلي. نو ځکه دا سمه خبره نه ده. خدای دا لایتناهی خارق العاده لوی جهاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظام په خپله مقضي الامر اراده سره د علت او معلول په قانونمند بنیاد پدي خاطر پیدا کړې چې خپل خلف انسان لپاره یې مسخر، مقدر او په معرفت او استفادې مکلف وګرځوي. خدای د خپل لوی علم له مخې دلوی قانومند جهان صانع ګڼل کیږي او انسان یې دعلم په سبب خپل خلیفه او ددې جهان په معرفت مکلف ګرځولې. دا نظام د لوی خدای په اراده قانونمند پیدا شوې، قانونمند پایي او قانونمند بدلون او تکامل مومي. لوي خداي دخپل لوي علم دعامې قانونمندۍ له مخې دلوی جهان او حرکت متقابل ابدیت او موجودیت یو تربله سره لازمي ابدي علت او معلول، قائم با الذات او خلل ناپذیر ګرځولې او یوائې دقضاء او قدر دجبر او اختیار له مخې په کې تغیر او تصرف ممکن ګڼل کیدې شي. انسان د خپلو مقدراتو له مخې د خدای د عالم خلف په حیث یوائې د قانونمندو پدیدو او خلقتونو په معرفت مکلف ګرځیدلې، او یوائې د قانونمندۍ له مخې د هغې د معرفت، پیژندنې او بدلون جوګه ګڼل کیږي. په همدې سبب علم په نر او ښځه یو شان فرض ګرځیدلې او ددې جهان سره یوائې عالم اشخاص د قانونمنده کړه وړه کولو جوګه او سیال ګڼل کیږي.

له پخوا زمانو څخه انسانانو د مختلفو طبیعي پدیدو لکه لمر، باران، اور،... ؛ انسانانو، حیواناتو، خزندو، د خپلو لاسي مصنوعاتو (لکه بوتان،...)، پرستش کاوه او اوس هم دوام لري. خلقتونه او پدیدې چې محکوم په ذوال او دبل چا نیازمند او سي، هیڅکله خدای نه شي جوړیدلې. دې کې شک نه شته چې، انسان د خدای د خلف په حیث، ځینې خدایي صفات لرلې شي، خو دا هغسې صفات نه دي چې انسان د

خدایي مقام او درجې ته ورسوي. خدایي صفات خاص صفات دي چې یوائې خدایي ذات پرې متصف کیدلې شي. د مثال په ډول لکه چې د اخلاص په سورة کې ددغه ډول ځینې صفتونو ذکر شویدي.

قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ (١) ٱللَّهُ ٱلصَّمَدُ (٢) لَمۡ يَلِدۡ وَلَمۡ يُولَدۡ (٣) وَلَمۡ يَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدُۢ (٤)

ترجمه: ووایه (ای محمده دوی ته) چې الله یو دې. الله بې نیازه دې. نه له ده څخه څوک پیدا دې او نه دې له چا څخه پیدا دې. او نه شته(الله)ته برابر سیال.

دا داسې صفات دي چې پرته له ذات الهي پرې بل کوم خلقت او پدیده متصف کیدلې نه شي. په نتیجه کې ویلې شو، ټولې پدیدې چې یو تر بله سره علت او معلول جوړوي، یوه له بلې پیدا، یو تر بله سره مرکب، یو د بل جز او کل تشکیلوې او یا یو بل ته نیازمند او یو بل پورې تړلې دي، څه ډول یو تربله د خدای په حیث منل کیدلې شي. انسان دخپلو ذهنیګریو، نیمګړتیاوو او اړتیاوو په سبب په خپله ګټه او یا د یوه یا بل په پلوۍ حقایق او واقعیتونه تحریفوي، حال داچې خدای د عادل او منصف ذات په حیث په دوست او دشمن د خپلو نعمتونو، سخاوت، او کرم یو ډول رواداري او پیرزوینه لري. ایا ممکنه ده یو انسان د یو بلا نفساني، غریزوي خواهشاتو ؛مالي، ځاني نیمګړتیاوو ؛روحي، ټولنیزو فشارونو او ډول ډول نورو اړتیاوو او نیازمندیو د تأثراتو سره سره متأثر نشي او تل عادل او با انصافه پاتې شيي؟ دپورتنیو جملو څخه په نتیجګیرۍ سره ویل شو، سره دد چ د اسلام خدایي دین په عالم الاسباب کې دټول عالم بشریت او ټولو خلقتونو تر منځ د عدل او انصاف په بنیاد د قانونمند عمل او مناسباتو د تأمین په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاطر ټول شرایط په نظر کې نیول شویدي ، خو څرنګه چې انسان مختار او دا جهان د هر خلقت لپاره د ازموینې ګذرا مرحله ګڼل شوې ،نفس او شیطان هم په ډیرو غلبه پیدا کوي او انساني قوانین ولو که هر څومره په پراخ ټولنیز بنیاد جوړ شوي اوسي ، حتماً به د ځانګړیطبقې ،اقشارو اوډلو ټپلو دعلاقمندیو نماینده ګي کوي او هیڅکله به د خدایي عادلانه ،منصفانه قانون واقعي دموکراتیکه بڼه ونلري. پدې معنا چې هر دین ټولنیز قانون ګڼل کیږي ،خو هر ټولنیز قانون دین نشي ګڼل کیدلې او یواځې په نسبي ډول هغه وخت د دیني رسالت ځیني دندي سر ته رسولې شي چې منل شوي قوانین د عامه خیر ښیګڼې په بنیاد تدوین او په عادلانه او منصفانه بڼه په عمل کې پلې شي . روسي تزار چې پخپله هم حاکم ، هم قانونګذار ، هم د قانون مجري او هم حامي وو ، د خپل قانون څخه دا ډول سر ټکوي:

« pishut zakoni ,esli ikh ne sabludaut Naprasno » (ترجمه:عبث قوانین لیکي ، کله چې یې نه مراعات کوي) . دا د بشر د حقوقو ، دموکراسۍ ، انسانیت ،عدل ، انصاف او ... مدعیان ، مدافعین ، علم برداران ، ... هم عبث دغه ټول قوانین د نورو لپاره لیکي ، کله چې پخپله یواځې د هغې په ضد عمل کوي . دین په حقیقت کې د بشري سراسري ګټو او علاقمندیو تمثیل او نمایش دې او هیڅکله په ځانګړو طبقاتي ، قشري او ډلییزو سلیقو او ګټو پورې اړه نه لري. مختلف مذاهب چې معمولاً په شخصي او ډلییزو سلیقو پورې اړه لري ،نه یې دي کړې شوي حتا په اسلامي ټولنه کې چې دواحد قرآني کلام د احکامو ، اوامرو او نواهیو له

مخې جوړ شوې ، نه یواځې بې طرفه پاتې شي ، بلکه خورا زیات پرابلمونه یې ایجاد کړیدي. نه عامې بشري او خلقتي ګټې او ضرورتونه تمثیلولې شي او نه د دغه ډول سراسري بشري عادلانه قانون او موٌسسي د تأسیس جوګه ګڼل کیږي . یواځې خدایي عامه پیرزوینه ،رواداري ،عدل ، انصاف او لوی علم د حقیقي دیني اساساتو او تأسیساتو جوګه ګڼل کیدلې شي. **دین په حقیقت کې هغه جامع علماً او عملاً تنظیم شوې خدایي قانون دی چې په دوامداره توګه د بشري مادي او معنوي هر اړخیزه عادلانه بسیا ژوند تحقق او تأمین تضمین کوي. دین د خوشبخته ژوند ،پوهې او عادلانه مناسباتو قانون او اصول دې.**

هو !دین ، الهي قانون دې او یواځې قادر او بې نیازه ذات کیدلې شي د دغه ډول جامع او بې پرې قانون واضع او حامي اوسي. زما په عقیده ،په دې باره کې کوم ثبوتي دلیل وړاندې کولو ته ضرورت هم نه لیدل کیږي ځکه مونږ محض د تخیل او تصور له مخې د خدای(ج) د ذات ، صفاتو او خارق العاده خلقتونو په باره کې د مبالغو او اغراق څخه ډک شاعرانه بحثونه نه کوو او نه څوک دیته اړباسو چې د خوشباورۍ له مخې په پټو سترګو زمونږ وړاندیزونه ومني او د لنډ دیالوګ په ترځ کې خپل شکونه رفع او ځانونه کامل یقین ته ورسوي . مونږ د خدای د لوی علم ،قانونمندۍ ، قانونمند منطق اویواځیني عالي خلاق خدایي تکویني کلتور څخه چې پخپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

خود ګويا او خود ثبوت ګڼل کيږي بحث کوو ، چې عملاً دا لوی عالمي نظام پرې بناء ، ټول مخلوقات ترې عملاً مستفيد او دذرې په اندازه تغير او خلل په کي څوک نه شي راوستلې . همغسې چې په اغراق اميزه بې بنياده تخيلي او د قانونمند منطق څخه بې محتوا بحثونو لپاره د علمي قانونمند منطقي دليل لټول بې معنا او بې مفهومه کار ګڼل کيږي ، په همدې ډول د علمي قانونمند منطقي بحث څخه ، چې نظري او عملي ثبوتي دلايل يې يواځينې لازمي او کافي شروط ګڼل کيږيي، انکار او اضافي ثبوتي دلايلو په غوښتنه جاهلانه تأکيدونه کول پرځای نه بريښي او د هر ثبوت لپاره د بل ثبوت د توالي څخه پرته به بل مفهوم هم ونلري.

ښه به داوي د الهي دين په اساساتو او ارزښتونو باندې بحث وشي ترڅود خدای د حقيقي دين او د دغه بې شميره مجازي اديانو چې دچا د شخصي ګټو په خاطر دمجازي تقدس او اعتبار څخه برخورداره پاتي شوي، تفکيک ، اود علم او حقيقت په بنياد د بشري عادلانه هوسا ژوند او مناسباتو رښتيني شرايط تحقق پيدا کړي.

ولي پوهانو ، ديني عالمانو او فيلسوفانو په داسې بنيادي او مهمو حياتي مسايلو کي سکوت اختيار کړې او د خپلي عقيدې او نظر داظهار څخه ډډه کړي ؟يا ولي يې نظرياتو او څرګندونو يواځې تخيلي او تصوري اغراق اميزه بڼه درلود ولي ؟ولي دحقايقو او واقعيتونو په سپيناوي او دحق او باطل په تميز نه دي بريالي شوي ؟ يا ولي دغه حريم تت او په طلسماتي شکل دهر ډول ګوتنيوني او ګوتڅنډني څخه مصؤن او مبرا پاتي شوې ، ولي د بشر ټول مقدس او دامن مکانونه

(صومعي، چله خاني ، خانقاوي ، کنيسی ، مندرونه ، کليساوي ، تکايا ، مساجد او ډيرې نورې مقدسي ورشوګاني) په متضاد ډول د مرموزو او مجهولو خارق العاده قوتونو په واک کي پريوتي او د نيکۍ او بدۍ ، ثواب او عذاب ، رښتيا او دروغو ، مناجات او خرابات په شريکه پوله په تقابل او سازش کې پاتې شوي ، اوهره خواد ټولو خلکو دټولو بدبختيو سره سره احساس د ارامش او اسايش کوي ؟ په ټولنه کې يې مافوق دټولنې او په حکومت کې يې مافوق د حکومت داسې مصلحتي موقف غوره کړې چې نه سيخ و سوزي او نه کباب خو په حقيقت کې په دغه مرموز سازشکارانه روش سره نوموړې حريم د هر ډول فرصت طلبانو او جاه طلبانو په ځاله بدل او په يوه تله او يوه بيه د نيکۍ او بدۍ سودا کوي ؟ولي د نيکۍ او بدۍ ، ثواب او عذاب ، صداقت او خيانت او نورو متضادو ارزشونو مدعيان او محافظين دغه سکوت نه ماتوي؟ مجازی خدايان او شيطانان په شريکه د اولسونو سرنوشت ټاکي او د ثواب او عذاب فيصلي کوي ؟ ولي د دغه تباين او تضاد د تفکيک او سپيناوي په لټه کې ندی ؟ يعني چې: خير ما ، خير شما ، او که دا نځښه رښتيا وي چې:

(خوش ګوشهٔ امنيست خرابات ، که دران
صد توبه شکست و نشنيديم صدای)

خو مونږ په دې عقيده يو چې د خدايي احکامو په رازونو ځانونه پوهول پکار دي . د هغې په معنا او مفهوم کې کوم تغير نه دې راغلې ، بلکه نن زمونږ شعور د دغه احکامو د معرفت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلوغ کچې ته رسیدلې دې نو صوفي ته وایو :

صوفی از صومعه گو خیمه بزن در گلزار
وقت آن نیست که در خانه نشینی بیکار.

دین د چاد گناهونو پټنځای نه دیېاو نه باید څوک د تش په نامه سپیڅلي شعارونو او د عباء او قباءلاندې خپل خیرن او لعنتي نیتونه د عامه انظارو څخه پټ وساتلې شي. دین تقوا ،پاکي او رښتینولې مني ، نه داچې په خپلو ناولو اعمالو دیني ورشو دومره مکدره شي چې دښوبدو تمیز په کې ورک او سره ددې چې دین تر هر څه د مخه علم او معرفت دې ،نه یوائې د علم او معرفت څخه مجزا او مبرا وګڼل شي بلکه دین د علم د دښمن په حیث معرفي شي. مجازي ادیان چې د خپلې تقوا او پاکۍ لپاره دلیل او امکانات نه لري او نه یوائې د بې بنیاده شخصي یا ډلییز ذهني تخیل او تصور ، بلکه د شخصي ګټو او منفعت په اصولو چلیږي او لکه دغله د سپوږمۍ په شپه د دیوال سیورې لټوي ،پدې هم قناعت نه کوي او د انسان په شعوري تاریکۍ ، مایوسۍ او بیوسۍ پسې ګرځي ، چې ګوندي «خدای هغه څوک ښه پیژني چې ویې نه پیژني» او همدغه وضعیت یوائینۍ دیني زیارتګاه ، منزلګاه ، بناګاه او قرارګاه بولي.مجازي ادیان چې د خپلې بقاء په خاطر نه علمي او حیاتي زیر بناء ،نه قانونمند منطق او نه بې نیازه قادر حامي ذات لري ،که خصلتاً خپل اصلي ماهیت په هزار تزویر او تحریفاتو سره پټوي او هڅه کوي چې ټولې ډلې ټپلې که اصلي دي که نقلي ، که صادق دي که منافق ،که جاه طلب دي او که فرصت طلب د یوې عباء او قباء لاندرا ټولوي ، پرته له دې بله چاره هم نه لري ترڅو ددین سپین څادر و رنګوي او دحق او

باطل تمیز مشکل کړي. د پوښتنې اساسي مسئله داده ،کله چې حقیقي دین دعلم ، معرفت او قانونمند منطق په احکامو او اصولو ولاړ او بشریت ته د سوکاله سولئیز بسیا ،عادلانه ژوند او هراړخیزه امکاناتو ته دلاس رسي تضمین کوي ، ولې د دین عالمان او وارثین په خپل خدای ، په خپل علم او خپل دین باور نه لري او دهر چا څخه دمخه دوئۍ د بې باورۍ ، حرص او د دین ددښمنانو په چوپړ کې واقع شویدي. دوئۍ په دې هم پوهیږي چې بشري ټولنه تر ابده احمقه نه شي پاتې کیدلې او دعلم په بنیاد د اسلام دکامل دین د لمر په راختلو سره دجاهلیت توره دوره په رڼا ورځ بدله او دعلم و معرفت رڼو پلوشو دنړۍ هره ترګمۍ رڼا کړي او هره رڼایي دال په حقیقت او واقعیت ګرځیدلې او نور د دروغو په کیسو ، دسیسو ، پلمو او چلوټو چلیدل ګران شویدي ، خو ددې ټولو خبرو سره سره دغه ددین او علم مدعي وارثان تل په نوي او نوي بدعتونو ،نوي تحریفاتو او تخلفاتو او نوې ګمراهیو لاس پورې کوي ،هر دیني رکن او حکم د خپلو ګناهونو لپاره وسیله ګرځوي چې ګوندې ذهنیتونه لا مکدر او دعلم و معرفت پلوشې لا د تورو وریځو تر شا پټې دي او حتا دادیانو په ورشو کې لا د پام وړ سپیناوې نه دې راغلې او مونږ شاهد یو چې په افغانستان کې ددین وارثانو په کعبه شریفه کې دقسم په یادولو هم سترګې پټې کړې چې ګوندې د هغوئۍ د بدعتونو او فسادونو لپاره لا پوره فرصت نور هم پاتې دې. دا هغه خبرې ته ورته ده ، چې کله باز په زرکو او سیسیو راشي ، نو خپل سرونه په وښو ننباسي او فکر کوي چې پدې چار به دباز له منګولو څخه خلاصي شي او یا ځیني بې شعوره حیوانات هم دلیوه په لیدلو سترګې پټوي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوندې زه یې نه وینم ، ما به هم نه شي لیدلې.

بشري ټولنه ،هیڅکله دومره حق ناشناسه نه وه چې بې دینه واوسي او ادیان له ابتدا څخه په ټولنه کې او سیږي او تر اوسه پورې یې دانسان په روح او ضمیر کې ژوري هراړخیزي ریښې ځغلولي دي. خو دا باید په زغرده ووایو چې نه هر دین حقیقي دین او نه هر حقیقي دین اکمل دین ګڼلې شو ،نه د مجازي ادیانو پلویان له الف څخه تر یا پورې په ټولنیزاو عقیدوي لحاظ بد خلک وو او نه د حقیقي دین ټول پلویان په دیني ، ټولنیز ، عقیدي او تقوالـه لحاظه په خپل دین پابند او ښه خلک ګڼل کیدې شي . په دې باره کې انسان نه پوهیږي او یوائې خدای پوهیږي چې څه ډول پریکړه وکړي.مونږ یوائې په دی پوهیږو چې ښه او بد اعمال شته او د شو او بدو اعمالو په مقابل کې خدای د ثوابونو او عذابونو او متناسباً د جنتونو او دوزخونو وعدپور کړي دي. د دیني نصوصو له مخې یې په مختلفو زماني مقاطعو کې مختلفو اقوامو ته د دیني احکامو د تبلیغ او پوهاوي لپاره په یوه روایت ۱۲۴۰۰۰ ، او په نورو روایتونو له دې څخه زیات یا کم نبیان ، پیغمبران او رسولا ن په نبوت مشرف کړې دي.دوی هریوه دین او اُمتیان درلودل . ددوی ادیانو موضیعی او قومي ګروهي بڼې درلودلي. دوی یو دبل د دین او پیغمبری په ایمان درلودلو مکلف او موظف نه وو او پرته له څلورو پیغمبرانو « داود(ع)، موسی(ع) ،عیسی(ع) او محمد (ص) » چې اسماني کتابونه (زبور ،تورات ، انجیل او فرقان) یې لرل او ځینو صحیفي درلودلي ، نورو پیغمبرانو لیکلي څه نه دي پریښي. یوائې محمد (ص) چې علم ،پوهې ، شعور ،امکاناتو او وسایلو په نسبي لحاظ پراختیا او پر

مختیا درلودله د ټول عالم بشریت آول او آخر پیغمبر او د اسلام دین آول او آخر اکمل دین یوائې پدې دلیل ګڼل شویدې چې ټول اصول ،احکام او قوانین یې د خدایي علم د اصولو ،احکامو او قوانینو سره سمون لري او باید سمون ولري .

د اسلام د دین پیروانو سره ددې چې په ټولو پیغمبرانو او اسماني کتابونو ایمان راوړې ،بیا هم د اسلام د دین په ظهور او بعث سره نور ادیان منسوخ او ټول بشریت باید په واحد خدای او دهغه په پیغمبر محمد (ص) ایمان راوړي او په غیر صورت کي ، د قرآن د احکامو له مخې کافر ګڼل کیږي. د اسلام دین ته د قرآنکریم د احکامو له مخې اکمل دین ویل شویدې ، ځکه چې د خدای د مقضي الامر ارادې او لوی علم له مخې د زمان او مکان په ټولو ابعادو کې ماهیتاً تکمیل او د یوې مقبولې مکملې ماهیوي علمي وثیقي په حیث ، لکه چې په قرآنکریم کي یې ذکر شوېدې ، باشعوره ،با فهمه ، اکرم المخلوقات ،د خدای خلف مخلوق انسان یې په منلو ،تعمیل او پلی کولو مکلف ګرځیدلې دې.

ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ (ترجمه :نن ورځ مکمل کړ ما تاسي ته دین ستاسي او تمام مي کړ پر تاسي نعمت او غوره کړ ما تاسي ته اسلام له جهته د دین .)

د ایهٔ کریمه له عبارت څخه څرګندیږي چې د خدای دین کوم اضافي بار نه دې چې خدای (ج) په خپل بنده دهغه احسان په بدل کې چې یې پیدا کړې ، د قیامت تر ورځې پورې پرې د محنت په حیث بار کړې اوسي. د لومړیو څو کلمو څخه معلو میږیي چې دین او د خدای کلام د علم او ټولنیز قانون په حیث

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبشري اوږدې مودې عملي او نظري تجربې او مناسباتو په بنیادجوړه کړې شوې علمي وثیقه ده چې اوسنۍ او راتلونکې بشري ټولنې یې یوشان د اصولو ،احکامو او قوانینو په پلي کولو مکلف ګرځیدلي دي. یعني دا پروسه چې په نظري لحاظ د علمي وثیقي په بڼه مکملاً د حضرت محمد(ص) دنبوت په وخت کې افاده شوي ،عملي پلې کونه یې د قرآني ارشاداتو له مخې په راتلونکي نسلونو پورې اړه لري. منځنۍ ځو کلمي داسې عالي مفهوم افاده کوي چې دغه علمي وثیقه او خدایي احکام لکه د مجازي خدایانو او ادیانو پوچ او بې مفهومه تخیلي الفاظ او کلمات نه دي ، بلکه د هغې معرفت او پوهه بشریت ته د ټولو نعماتو د کسب لپاره هر ډول وسایل او امکانات په ګوته کوي . وروستۍ کلمي بشریت ته د خورا مناسب ټولنیز نظام « اسلام » چې د ډیرو نورو ښیګڼو او ارزښونو په څنګ کې ،د سولې ،عدل او انصاف ضمانت ،سپارښتنه او هدایت کوي. هغه کسان چې د دغه علمي وثیقي او احکامو منلو ته حاضر نه اوسي ، کولای شي وي یې نه مني . ځکه د خدای په قانونمندۍ او احکامو کې جبر وجود نه لري. خو هغه څوک چې د خدای د قانونمندۍ څخه په سر غړونه سره غواړي په نورو جبر روا وګڼي ، څرنګه چې خدایي قانون د یوې ډیري کوچنۍ ذري په اندازه هم بې قانوني نه شي منلې ،نو ځکه دخدای د قانون څخه د هر چا سر غړونه ، د خدایي قانون د جبر سره مخامخ کیږي. خدای هر انسان ته د مقدراتو له مخې ډیر اختیارات ورکړیدي . دهغې څخه سر غړونه د خدای د قانون څخه د سر غړوني په معنا ده ، او دخدای په قانون کې خلل نه شي پیښیدلي او هر څوک پرته له تفکیکه باید دغه

قانون ته غاړه کیږد ي. دقانون د تطبیق په مقابل کې ادعا او مخالفت ، که څوک یې کوي ، پخپله غیر قانوني عمل دې.

دا سلام د اکمل دین د ظهور څخه دمخه کله چې بشري ټولنه دپزیرش علمي ـ شعوري بلوغ ته نه وه رسیدلي ، جامع احکام او ډیر ژور علمي بحثونه لکه د بشر د پیدایښت او د کائناتو د تکوین او دهغوۍ د مناسبتونو او نورو خصوصیاتو په باره کي ژور علمي معلوماتونه هم د هغه وخت په دیني احکامو کي نه صادریدل او په دیني نصوصو کې یې هم کم په سترګو کیږي ، او که کله د کومې موضوع په باره کې د دغه ډول بحث ضرورت پیښ شوې ، د توضیحي ثبوتي دلیل په عوض د عالم آمر لکه (کن فیکون)او یا « وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ ٱلۡعِلۡمِ إِلَّا قَلِيلاً » په شکل یې اظهار شوي دې . خود شعوري بلوغ لازمي او کافي کمي او کیفي معیارونو ته د رسیدلو په اولین فرصت کې ،دعلم په ټوله ژورتیا او ابعادو سره لکه د انسان د جوړښت او خلقت څخه نیولې تر جهاني تکوین او نورو خلقتونو د تخلیق پورې سر تر پایه علمي او قانونمنده پروژه، چې لا نن یې هم بشریت دډیرو مسایلو له پوهي څخه عاجز دې ، په نظري او عملي توګه دیوه امي انسان په امکاناتو سره عملي کیږی .چې پخپله همدغه موضوع دخدای د کلام او د خدای د پیغمبر د نبوغ او اعجاز او همداسې د خدای په لوی او بې ساري ذاتي حقیقت دلالت کوي.

هو ! په کوم عظمت ،ژور علمي ماهیت او اهمیت سره چې د خدای کلام پیل کیږي ، پخپله د دین د ماهیوي او شکلي عظمت څرګندوی دې . یوه امي انسان ته ویل کیږي ، ولوله او هغه لولي ، د همدغه امي انسان سره په داسې موضوع بحث کیږي چې نن هم لا انسان پرې د ټولو پرمختللو وسایلو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره نه پوهیږي او همدغه ډیره ژوره علمي برنامه او سراسري بشري نړیوال علمي پروګرام یواځې د علم او قانونمندۍ له مخې په عملي او نظري ډول د خدای په استعانت او همدغه امي خو معجزانسان په همت او جرئت سره عملي کیږي او په حقیقت کې، په دیني مسایلو کې هرډول موهومي تخیل او خرافاتو ته د پای ټکي ږدي.

ٱقۡرَأۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلَّذِي خَلَقَ (١) خَلَقَ ٱلۡإِنسَٰنَ مِنۡ عَلَقٍ (٢) ٱقۡرَأۡ وَرَبُّكَ ٱلۡأَكۡرَمُ (٣) ٱلَّذِي عَلَّمَ بِٱلۡقَلَمِ (٤) عَلَّمَ ٱلۡإِنسَٰنَ مَا لَمۡ يَعۡلَمۡ (٥) كَلَّآ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لَيَطۡغَىٰٓ (٦) أَن رَّءَاهُ ٱسۡتَغۡنَىٰٓ (٧)إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلرُّجۡعَىٰٓ (٨) ترجمه:

«ولوله په نامه درب خپل چې پیدا کړي یې دي ټول مخلوقات. پیدا کړې یې دې انسان د ترلیو وینو څخه. ولوله چې ستا رب لوی کریم دې. هغه چې ښوولې یې دې په قلم سره. ښوونه یې کړې ده انسان ته د هغو شیانو چې پرې نه پوهیده. رښتیا ده دا خبره بې شکه انسان خامخا سرکشي کوي ددې له امله چې وویني. خپل ځان بې پروا. بې شکه رب ستا ته بیرته ور تلل دي.» (سورة العلق، جز ۳۰، ایات، ۱ـ ۸).

حقیقي ادیان د ټولنیز علمي شعوري بلوغ په نتیجه کې د اکمال مقام ته ورسیدل او دهغې د پرمختګ سره به متناسب پرمختګ کوي او مجازي ادیان چې په پوچو او بې بنیاده خبرو لکه سحر، جادو، منتر، جنتر، اوراد، مداری ګرۍ، غیر علمي منطقي تخیل، تصور او یا نورو چالاکیو بناء شوي وو منسوخ کړل.

نن بشریت د علم، پوهې او علمي ـ تخنیکي پراختیا او پرمختیا په هغه مرحله کې دي چې ښه له بدو او واقعیتونه له خرافاتو څخه بیل او دعلمي برنامې او وثیقي په حیث د دین په

ارزش پوه شي، خو دا هم کوم پټ حقیقت نه دې چې نړیوال امپریالیزم چې د سرمایې د ناروا تصاحب ټول سنګرونه یې تسخیر کړي دژوند په وروستیو مرحلو کې د بشري ټولو ارزښونو لکه انسانیت، ازادي ،وجدان، شرف، عزت، ناموس، اولاد، مینه ،اخلاق ،نظام ،اداره، قانون، حقوق ،دین ،مذهب، ... او داسې ډیرو نورو ارزښونو د بې ارزښه کولو په خاطر غیر مسؤلانه د سرمایې د قمار په بې ارزښه تخته لوبولي او په دغه تسلسل کې د انسانیت اخري ارزش یعني ژوند ته هم څه ارزش نه دې پاتي او په حقیقت کې دغه ټو لنې په کل کې عاري له ارزښه پاتي دي ،ځکه ژوند دارزښونو په خاطر دې او دفاع او قرباني هم دارزښونو په خاطر منل کیږي.

سرمایداران ددغه ټولنو د تحرکاو انګیزي په خاطر هیڅ وسیله په لاس کې نلري او دخپل باخت نزولي قوس طې کوي. سرمایداران هڅه کوي، په نورو ټولنو کې هم ټول ارزښونه بې ارزښه کړي. لکه په افغانستان ،عراق او نورو سنتي مذهبي ټولنو کي د ماشوم څخه نیولې تر سل کلن پورې پرته له تفکیک په دستوري شکل بې عزته، بې پته کیږي. یا جنګي بندیانو ته غیر قانوني جنګیالیان ویل او د ټولو انساني حقوقو څخه هغوی محرومیږي، فکر نه کوم چې سرمایداران به، په نورو ټولنو کې دارزښونو په بې ارزښه کولو بریالې شي. یواځې دوی وو چې ټو ل ارزښونه یې د سرمایې د بې ارزښه ارزش په خاطر له لاسه ورکړل او عاري له هر ډول ارزښه پاتې شول. سنتي عقیدوي ټولني لا تر اوسه هر ارزش ته جدا جدا ارزش قایل دي او ددې لپاره د سرمایې ژوند به تر هغې یاري ونه کړي تر څو نورې ټولني هم ددوی په څیر بې ارزښه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن چې سرمایه د دوامداره لا علاجه بحرانونو په سرطان اخته شوېې ،نن چې د امریکې په مشرۍ نړیوال امپیریالیزم د خپلې ټولنې د stimulation او تحرک په خاطر یو با ارزښه ارزښ نه دې پرېیښې ،نن چې امریکا د نړیوال مونیپولار یکه تاز ، سرکشه او غیر مسؤل طاقت په حیث نه ددې جوګه دې او نه حاضر دې چې نړۍ په عادلانه او پایدار شکل په خپل محور و څرخوې ،ځکه پخپله دامریکا داخلي ټولنیز نظام د سترو بحرانونو په وجهه پر ځان متکي نه شي پاتې کېدلې .د بلې خوا امریکا حاضره نه ده په ټوله نړۍ کې د خپلو آزمندانه ګټو او حرص په څنګ کې نورو اولسونو ته اندکترین حق او حقوق قایله شي .په حقیقت کې امریکې خپلې ټولنیزي ګټې نه یواځې د خصوصي بلکه د شخصي ګټو تابع ګرځولي او دغه اشخاص د ګوتو په شمار دي ، او په ټوله نړۍ او افغانستان کې هم غواړي دا ډول نظام برقراره شي، او دا پخپله نه یواځې د نړیوال ټولنیز نظام بلکه ، باالذاتهِ د امریکې دداخلي جوړښت سره په فاحش تضاد کې ده. په حقیقت کې نن ټول نړیوال نظام د شخصي مافیایي ګټو او علا قمندیو په محور چور لي ،او دا کارنه د چا لپاره د منلو وړ دې او نه بقاء لرلې شي او په نتیجه کې موجوده بحرانونه او نړیوال غیرمسؤلانه کړه وړه به موجوده تمدن په نابودۍ محکوموي. په اوسنیو ترینګلو شرایطو کي د نړۍ په لوی ستراتیژیک جنګي تیاتر ،یعنی د تیرو پیړیو د لویي لوبي مرکز ته ، د ټولو نړیوالو جهنمي طاقتونو نظامي سوق الجیش او سفر بري ، له پاکستان ، مرکزي اسیا ،خلیج ،عربو او د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه د مذهبي او په خاصه توګه په اصطلاح د اسلامي افراطیانو راټولول او په پاکستان ، دغه د نړیوال

افراطیت په مرکز کي په بې حسابه سرمایو د هغوی روزل او د BIG BANG (جهاني تکویني لوي چاودني) ته ورته د BIG GAM (لویي لوبي) په مرکز کي د افراطیت د نابودۍ تر شعار لاندي ، بیا هم په اصطلاح په حقیقت کي د اسلامی افراطیت نابودول ، په هیڅ صورت کوم نیک فال نه شي ګڼل کیدلې ،دا پرته له لیونتوب ، حماقت او جنایت څخه بله پایله نه شي لرلې. دا به په دغه منطقه کي د BIG BANG په کچه بلا تشبیه یو کوچنی قیامت وي چې دعواقبو وړاند وییند یې نه شي کیدلې .دا جنګ به هیڅکله ګټونکې او بایلونکې ونه لري ، بایلونکي به ټول دد ي لوبي لوبغاړي ، ننني بشري تمدن او نړیواله تباهي وي. دا لیونتوب او حما قت نه دې نو څه دې ؟ په نتیجه کي ویلې شو چې د نړۍ په هر لحاظ دې ستراتیژیکه منطقه کي دداسې بې مسؤلیته لوبي جوړول ددي څرګندوه ګواهي ده چې، بشر د خپل پیدا ایښت له ورځې څخه ډیرڅه زده کړي ، خو په خپل خیر او شر تر اوسه نه پوهیږي . که نه نو دا ډول کارونه چې نن په افغانستان او چاپیریال کې په پوره بې مسؤلیتۍ او بې قانونۍ کي کیږی او یا یې ځیني افغانان پخپل اولس او هیواد روا ګڼي ، پرته د لیونتوب او خیانته بل کوم نوم ورکولې شو ؟د بن د بې بنیاده او سرا پا بې مفهومه او بې منطقه کنفرانس څخه نیولي ،سلسلتاً د نن ورځی (۲۸ دجنوری ۲۰۱۰ م کال) د بې مفهومه او بې شرمانه لوبو ، اوتو بوتو اوتش په نامه د لندن کنفرانس پورې کومه منطقي پایله لرلي او یا به یې ولري ؟

زه په زغرده وایم چې پیسي هیڅکله حقیقي ارزښ نه وو او ډیر زر به خپل دروغین ارزښ له لاسه ورکړي. پیسي هغه بې

ارزښه ناروا بدیل دي چې سرمایدار د تور بازار، تورو پیسو ،سوء استفادې، غلا ،چورو چپاول ، تجارتي قمار،د کالیو او اجناسو د صدور په عوض د توري سرمایې او پیسو صدور او په ناروا سره د پردیو د سرمایو د غصبولو په خاطر ایجاد کړې دي ، لکه چې د میلادي شلمي پیړۍ د ۹۰ یمو کلونو راوروسته چې د پروفیسور برهان الدین رباني ، احمد شاه مسعود او عبدالرشید دوستم په مشرۍ ټولې شمالي ټلوالې په پخواني شوروي اتحاد او هندوستان کې د تورو چاپ شوو پیسو په واسطه په شریکه سره هم د افغان اولس ټوله دارایي غصب کړه او هم یې پخوانۍ ناولي او ناروا «لویه لوبه (بازی بزرگ)» په همغه ناولو لارو د ناولو مقصدونو په تر لاسه کولو سره اوس هم غواړي پر مخ بوځي . روسي چې د سوسیالیستي دموکراسۍ چیغې وهلې او هندوستان چې د تش په نامه دموکراسۍ سره یې طبقاتي تضادونه د ځلورم اسمان او اسفل السافلین په مسافو کې پراته دي ، د کوم قانون له مخې د غه تورې پیسې چاپولې شوي چې غلامانو یې پرې د افغان اولس ټوله دارایي غصب او پخپله یې نه یواځې خپل ټول ورځني مصارف د همد غه کیسي ځخه اجراء کول بلکه ، دهمد غه کیسي ځخه په نړیوال تور بازار کې د ډالرو سره په تبادله یې فضیحت باره افساني را منځته کړې. دا ډول مسایل حتماً یوه ورځ د محاسبې او پوښتنې ډګرته راووځي !

د خدای قانون د عدل ،انصاف ، خپل حق ، د بل حق ، ... په نظر کې نیولو په اصولو چلیږي. په غیر صورت کې د قضاء د جبر ځپیړه د هر ظالم او جابر مخ ته رسیدلي او رسیږي به. کله چې شاته تاریخ ته مخ اړوو ، تر او سه پورې د خدای د رضاء او

قضاء له مخې د هر یرغل ګر د کړې خولې د سمولو په خاطر اکثراً د افغان ځپیړه کاریدلې ده . وګورو چې په راتلونکې کې افغان اولس د غه اهلیت له ځانه سره ساتي او که د څو بې ننګو په خاطر به یې له لاسه ورکوي.

شک نه شته چې ځینې ارزښونه لکه ځیني علوم هم موقتي بڼه لري او د شرایطو په تغیر سره خپل ارزښ له لاسه ورکوي او پرځای یې نور حقیقي یا موقتي ارزښونه ځای نیسي. خو حقیقي ارزښونه لکه بنیادي علوم هیڅکله خپل ارزښ له لاسه نه ورکوي او نه څوک باید هڅه وکړي چې هغه بې ارزښه وګڼي یا بې ارزښه کړي. ارزښونه د ټولنې د تحرک اساسي lokomotive او یواځینۍ محرکه وسیله او قوه ګڼل کیږي. د ارزښونو ځخه عاري ټولنې له تحرکه پریووځي او دژوند او بقاء امکانات او حق له لاسه ورکوي چې د نړۍ د دموکراسۍ او د بشر د حقوقو علمبردارانو او دهغوی افغاني پلوي وطن خرځوونکې چوپړیانو د غه هڅه په افغانستان کې روانه کړې ده . شاید دا خبره نن له ما سره څوک ونه مني ،خو کله چې یې ټولنې په رښتیا پدې مرض اخته شوي ، بیا به یې ددې خبرو په ارزښ سر خلاص شي. ارزښونه لکه مینه په هیڅ قیمت نه شي خرځیدلې بلکه یواځې په سیال ارزښ بدلیدلې شي. مختلفې ټولنې د ارزښونو په بنیاد جوړیږي ،پایي ، بدلون او پرمختګ کوي او یو په بل پسې نوي افقونه تسخیروي. ارزښونه دوړو دلوبو او مشغولتیا ځیزونه نه دي چې لکه د شګو کوډلې او بندونه هره ګړۍ جوړ او وران شي ! ! !

په نتیجه کې ویلې شو چې دین د ابدي علمي او ټولنیزي برنامې او د جهان د تکوین او خلقت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هميشني علمي قانونمند ماهيت په لرلو به د جهان دابديت سره سم په متناسب ډول د بنيادي علمي ارزش په حيث باقي پاتې وي او د هغې ارزشي بڼه به د قضاء او قدر د عام قانون له مخې د موجوده عيني او ذهني شرايطو او امکاناتو په تناسب خورا علمي ، خورا انساني ټولنيز، متمدن او دموکراتيک نسبي بدلون او تکامل مني .

په ننني او تيرو فلسفي بحثونو کې په وار وار مونږ ددې شاهد وو چې نه يواځې په ديني مسايلو کې ديني عالمانو ، پوهانو او فيلسوفانو د ديني ،علمي او فلسفي مسايلو او قضاياوو سره څومره په سادګۍ او بې مسؤليتۍ کړه وړه لرلې او دخپل ځان په باره کې يې دراتلونکو نسلونو قضاوت په پام کې ندې لرلې او نه يې د خپلو دنه بخښني لويو ګناهونو په باره کې کوم تشويش ښکاره کړېدې. ديني عالمانو د انبياوو د وارثانو په حيث چې دد يني احکامو ،اصولو او قوانينو د تبليغ ،ترويج ،تفسير او بيان دنده درلودله ، دين يې په خپل لمخي کې کلک تړلې په شايي ګرځولې او خلک يې يواځې د خداى ، دوزخ او پل صراط څخه دومره ويرولي چې هيڅا ته د جنت دتلو اميدواري نه ده پاتي او د دنيا او اخرت دواړو څخه يې زړه ور تور کړې او نا اميده کړې او ددوۍ ټول زور پدې اړخ وو چې خلک په شعوري او عقلي ترګمۍ کې وساتي او هغه څه چې د خلکو په کندو او جيب کې دي ، په اسانۍ ترې خپل کړي . دوۍ ددغه خصلت له مخې هم پخپله د خداى ، قرآن او دين د لوی علم څخه بې برخې پاتي او هم يې خلک بې برخې ساتلي دي.

دوۍ يو ددين په رسالت او دخداى دلوى ذات په رواداری ،عدل ،انصاف او عام سخاوتمندانه بې حسابه او نا تمامه غني نعمتونو څخه هيڅ اګاهي نده لرلې. لوى خداى دا جهان دخپل لوی علم له مخې قانونمند پيدا کړې ، قانونمند پايي او قانونمند تغير او تکامل کوي او دهمدې لپاره يې خپل عالم خلف انسان ، ښځه او نر ،په علم او معرفت مکلف کړي چې هم يې پخپله او هم يې نورو ته زده کړي او دهمدغه ديني علومو له مخې د بشر لپاره د اسودګۍ او رفاه وسايل جوړ کړي ، نه دا چې خلک ديته راوبولي چې دا دنيا خداى د کافرانو لپاره پيدا کړي او مسلمان چې هرڅومره ذليل ،خوار ،بيچاره او بد بخت اوسي خداى په هغه جهان اجر ورکوي. بر خلاف اسلام يواځيني علمي او قانونمند منطقي سيال دين دي چې په علم بناء ، يواځې په علم باور لري او يواځې د قانونمند عمل له لارې بشريت کار او فعاليت ته هڅوي.مونږ پوهيږو چې د خداى عبادت، قوانينو او احکامو معرفت يواځينۍ طريقه او وسيله ده ترڅو دخداى د بنده ګانو سره د زياتي مرستي اونيکۍ امکانات ولري اوپخپله د ظلم ،ناروا او ګناهونو څخه دپرهيز په ارزش ښه پوه شي. خو دا خبره دوۍ له ځانه سره پټه ساتي او حتا علم او فلسفه ددين دښمن بولي او خلکو ته ددې توصيه کوي چې بچيان مکتبونو ته ونه ليږي چې کافر نه شي. مونږ عملاً وليدل چې پاکستان د خپلو سياسي اهدافو د ترلاسه کولو په خاطر په همدې بهانه د طالبانو پواسطه څومره مکتبونه او د قرآنکريم په شمول کتابونه وسيزل او شاګردان يې ووژل. دوۍ بې کسي ،بيوسي او ذهني او عقلي ترګمۍ ددين او مذهب لپاره مناسب محيط او شرايط ګڼي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دیني عالمانو د بدعتونو په باره کې د پورتني تذکر په نسبت د فیلسوفانو بدعتونه هم څه کم او لا دمقایسي وړنه دي . په مختلفو نومونو لکه دیني ،عصري ، فلسفي شرقي ، غربي او داسې نورو د علومو د ویش سره دمخه مونږ کلک مخالفت ښودلې او اوس هم یواځې د خدای په لوی علم باور لرو چې د هغې له مخې یې دا لوی ابدي جهان په همزمان او هم مکان ستاتیک ــ دینامیک لحظوي تغیر او تکامل سره پیدا کړیدي . ځانګړي علوم په ځانګړي ډول وجود نلري. ټولي علمي پروسي او قانونمندۍ په متداخل شکل همزمان او هم مکان جریان پیدا کوي او پرنسیباً ټولې محاسبې هم باید په متداخل شکل پر مخ یوړل شي ،خو دا کار یواځې د علمي ــ تخنیکي نیمګړتیاوو او بشري لازمي کافي امکاناتو د نه موجودیت په سبب سر ته نه رسیږي. په ځیني حالاتو کي چې ډیر دقت ته ضرورت نه اوسي ، دځیني محاسبو څخه صرف نظر کیږي او په ځیني مواردو کي د ځیني ضریبونو په استعمال دغه تشه ډکیږي. خو که دضریبونو په استعمال کي دقت ونه شي د غلطۍ د تخفیف په عوض کیدلې شي غلطي زیات والې پیدا کړي.

زه پدي باور نه لرم چې یو عالم دي دخپلو ځیرنو د سم او ناسم بهیر او دهغې دپایلو په واقعیتونو پوه نه شي. نن پخواني وختونه نه دي چې یو عالم به مختلف مواد سره مخلوطول او نا خود اګاه به دهغې مختلفو پایلو ته سترګی په لار وو. بې محاسبې ، بې قانونه ، بې له مشخص متود او ارزوني څخه په او سنیو ګلو بال تعاملاتو او پروسوکې یو قدم وړاندې په پټو سترګو ایښودل ، کیدلې شي بلا تشبیه قیامت

جوړ کړي. هر څوک پدې پوهیږي ، خو خپله غلطي نه شي منلې او هڅه کوي هغه په نه بخښونکو ګناهونو او تحریفاتو کې د خلکو له انظارو څخه پټ کړي. همدا سبب دې چې فلسفه د نا بکاره لفاظیو او درغلیو په علم خو نه ،بلکه سفسطه باندي اووختې اونن ددې په عوض چې هر څوک خپله ګناه ومني او په خپله بې علمۍ اعتراف وکړي ، په فلسفه د بې علمۍ تورونه او تهمتونه تړي. ما داډول مثالونه په تیرو بحثونو کې ډیر راوړي او په سلګونو نور هم کیدلې شي راوړل شي او شاید دا کار د واقعیتونو د سپیناوي او دعینیت فلسفې د بنیاد دپخلي په خاطر هم وکړم.دلته به بې ځایه نه وي که زه خپله پخوانۍ خبره تکرار کړم ، کله چې ما د اُکراین په پلازمینه ، د کیف ښار د علومو په اکادمۍ کي خپله رساله په فلسفه کې د دکتورا د تیزس په حیث وړاندې کړه ، مسؤل ډاکټر پروفیسور سرګي باریسوویچ کریمسکي د تیزس اساسي زړي یعنی چې: « ذهنیت نسبي عینیت او هر مشخص ذهنیت عیني واقعیت دې» ، ونه منه او ویې ویل « مونږ په شرق او غرب کې سره منلې چې داسي خبره به نه کوو » . کله چې ما خپل دلایل وویل ، هغه په ځواب کې داسي وویل ، « ددي فیلسوفانو مغزونه د دومره لفظي انجړ مشوړو څخه ډک دي ، چې که یو ځل څوک په کې ښکیل شو ،راوتل تري مشکل دي. نو زه چې دهغوی په مقابل کې ددې تیزس څخه دفاع نه شم کولې ، نو ته هم دا کار نه شې کولې» . س . ب. کریمسکي چې په نړیواله کچه د فلسفی مشهور ډاکتر پروفیسور وو ، هم ددې خبرې څخه منکر نه وو چې فلسفه نن پرون یواځې په انجړ بنجړ بحثونو بدله شویده.

دا به یواځې زما ابتکار نه وي چې د موجوده فلسفي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

علمي بهير ځخه منکر يم، خو د هغې په مقابل کې د خدای د لوی علم او بې شميره خارق العاد خلقتونو په بنياد مې د «عينيت فلسفې» بديل تيزس چې د مخه ذکر شو وړاندې کړې، بلکه له پخوا ځخه د ډيرو پوهانو په ليکنو کې دا ډول مفاهيم او حقايق پراته وو، خو هيچا نه دي کړې شوي خپل بديل تيزس وړاندې او يا کومه فلسفي قضيه او مسّله د موجوده قوانينو، تيزسونو او متودونو په خلاف په قانونمند منطقي بڼه فورمولبندي کړې. ما د شلمې پيړۍ په شپيتمو کلونو کې د خيبر په شخصي اخبار کې چې د محب الرحمن «هوسا» له خوا خپريده د مولوي «فيضاني» مقالې د «نړۍ د قرآن په تلسکوپ کې» تر عنوان لاندې لوستې وې، د اکاديميسن عبد الاحد عشرتي د «اعجاز علمي قرآن کريم» لومړی او دوهم جلد مکمل چاپ (ثور ۱۳۷۶ او حمل ۱۳۷۹ هجري شمسي)، د ګوهر الرحمن ګوهر پنځه جلده کتابونه چې له ۱۹۹۶ ځخه تر ۲۰۰۲ م پورې د «د قرآن او ساينس» تر عنوان لاندې چاپ شوي، مونږ د انټرنيټي پاڼو، اريانا تلويزيون او ډيرو نورو خپرونو له لارې د «ساينس او قرآن» او ډيرو نورو عنوانونو لاندې د خپرونو شاهد يو، د توحيد په نامه په مختلفو ژبو د مختلفو ليکوالانو اثار مونږ هر ځای لاسته راوړلای شو، په امريکا کې د افغاني خپرونو له لارې هم مونږ د ډيرو علمي حقايقو چې ډيري يې د افغاني پوهانو له خوا خپريږي لکه په ۵۶ CD ګانو کې د محترم ډاکټر عبد الستار «سيرت» يا د استاد سادات او همدا سې د نورو پوهانو علمي بحثونو موادو د تر لاسه کولو امکانات لرو. خو ای کاش دغه خپروني د دښمنۍ او عناد او د پردې تر شا د ډول ډول سياسي، مادي او نورو غير

مجاز او غير مشروع اهدافو پر ځای د واحد حقيقت او علم په خاطر، حقيقي دين او د خدايي پيرزويني، عدل او انصاف له مخې د ټول بشريت د عامه سوکالۍ او په راتلونکي کې د هر ډول احتياج او اړتيا ځخه د بشريت د خلاصون لپاره ټولې علمي او مادي زيرمې په کار اچولې شوې وای، نو به انحرافي او غير علمي تيوريو او مجازي اديانو ته د رښتيني علم او رښتيني دين په څنګ کې ځای نه وې پاتې.

دا واضحه خبره ده چې خدای (ج) د غير علمي تصور، تخيل، استقراء، قياس او نورو د شک او شبهې د عواملو او عوارضو ځخه مبراء او د خدای په کلام کې، کله چې مونږ دغه کلام معيار او محک د حقيقت او واقعيت ګڼو، قرون وسطايي او قبل الميلادي تخيلي او تصوري غير قانونمندو فورمولبنديو او منطق ته بايد ځای نه وسې. خدايي علم تبعيض، دښمني، سرحد او ويش نه مني. دا انسان دي چې، علم د خپلو ناولو او ناروا غوښتنو په مقصد تحريفوي او په مختلفو نومونو يې ويشي او ناوړه ګټه ترې اخلي. هغه څوک چې د خدای په ذات، علم، عامه پيرزوينه او رواداري، عدل، انصاف او کرم رښتيني باور ولري، هيڅکله به ورسره د حرص او تنګ نظرۍ احساس او تشويش پيدا نه شي. د خدای د لوی علم له مخې دا لوی لا يتناهي ابدي جهان په همزمان او هم مکان لحظوي ستاتيک ـــ ديناميک تغير او تکامل سره، د يوې کوچنۍ ذرې ځخه نيولې ترخورا لويو ډول ډول سماوي اجرامو او کهکشانونو پورې په يوه واحد ابدي نظام کې سره تړلي پيدا کړي دي. په دې نظام کې لکه څرنګه چې سکون نه شته او هر څه په لحظوي بدلون، تکامل او تجدد کې قرار لري،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حقیقت کې زړښت هم وجود نه شي لرلې او یوائې په ځانګړو پدیدو کې نسبي بڼه لري او لحظوي تغیر او تکامل همغسي چې د نظام دابدیت تضمین کوي ، دنظام د لحظوي تجدد تضمین هم په غاړه لري. ددې نظام غذایي او انرژیتیکي زیرمې چې هیڅکله پای او زړښت نه لري ،نو حرص او د قارون په څیر په هرڅه خیټه اچول دڅه لپاره ؟

هغه چې ایراني شاعر ویلي وو چې:

« ما زآغاز وزانجام جهان بی خبریم
اول واخر این کهنه کتاب افتاده است »

هم سمه نه ده ،ځکه چې د ذرې څخه نیولي تر لویو خلقتونو او موجوداتو پورې په همزمان لحظوي تجدد کې دي. پدې باره کې په تیرو وختونو کې کافی بحث شوې دې او په راتلونکي کې هم که ضرورت وو داحسن تکرار په توګه به بیا یاد اوري وشي .

کله چې منو ، دټولو خلقتونو او موجوداتو خالق خدای دې او ټول دغه خلقتونه او موجودات یوائې قانونمند پیدا ،قانونمند پایي او بدلون او پرمختګ مومي ،یعنی چې قانونمندي پخپله شکل د موجودیت دمادې او عالم الاسباب دې ، بې له شکه دا معنا هم لري چې دعلم او قانونمندۍ خالق هم پرته له ذات الاهي بل څوک نه شي کیدلې. ځکه ددې لوی او لایتناهي جهان خالق یوائې خدای ګڼل کیدې شي. په هغه صورت کې چې د علم او قانونمندۍ خلقت یوائې په پروردګار عالم پورې اړه پیداکوې ، نه نور ځانګړي جهانونه او نه ځانګړي علوم او قانونمندۍ وجود لرلې شي اونه دخدای په علم کې تعدد د معادلو ، مجهولاتو ،کاردیناتو ، تعدد

دقضایاو او نوره کومه ستونځه کوم مشکل نه شی ګڼل کیدلې او نه د خدای په علم او قانونمندۍ کې ،نا معین ، موهومي ، متوالي ، نا معلوم اودا ډول نور مشکوک مفاهیم ، اعداد ،ارقام او نتایج وجود لرلې شي. پدي خاطر د هغه پوهانو څخه چې قرآنکریم یعني د خدای علم د ساینس په ژبه او قوانینوله مخې افاده ، فورمولبندي او تفسیرول غواړي زما خواهش دادي چې باید په قرون وسطایي بې منطقه منطق ډډه ونه لګوي او په تخیلي او تصوري استقراء ، قیاس او منطق باور ونه کړي . تر اوسه پورې هیڅ یوه عالم ،پوه او فیلسوف ددې لارې مطلوب منزل ته نه دې رسیدلې او هر یوه د افغانانو په اصطلاح دترکستان لار نیولي او که په بل عبارت یې ووایم هر یو په اصطلاح د سد سکندر ددیوال تر شا په مطلقه ترګمۍ ورننوتې او چې لار ترې ورکه شوې ،د هغی وروسته یې چې هرڅه له لاسه شوي ، هم یې ځانونه او هم یې نور غولولي دي. پدې باره کې دمخه ما ځیني وضاحتونه وړاندې کړی ،زه نه وایم چې ټول به پرځای او سم وي ،خو زه حتماً غواړم دا خبره د بل چا څخه واورم چې یا یې راسره ومني او یا یې د رد دلایل وړاندې کړي.

دې کې شک نه شته چې د هند ،چین ،مصر او عراق تمدنونه داروپایي او په مشخصه توګه د یوناني تمدن څخه په فلسفه کې قدامت لري.تر اوسه پورې یونان په دغه امتیاز پخپله خیټه اچولي ده. د لومړي ځل لپاره د هند د تعلیم وزیر ابوالکلام آزاد دې موضوع ته متوجه او په ۱۹۴۸ م کال کې یې ، په یوه کنفرانس کې وړاندیز وکړ چې دهند د برجسته فیلسوفانو څخه دې یوه کمیټه د ډاکټر رادا کریشنان تر مشرۍ لاندي دغه موضوع وڅیړي تر څو د فلسفې په تاریخ کې هندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه خپل غوره ځای ونیسي. پدې کمیټه کې د شپیتو کسانو په حدود کې برجسته فیلسوفان راټول او د ډاکټر سرو پالی رادا کریشنان ،د جناتا پارټۍ مشر او وروسته د هند صدر اعظم تر ریاست لاندې په دوه غټو جلدونو کې چې له زر مخونو څخه زیاتوالې کوي دغه تاریخ د « تاریخ فلسفهٔ شرق و غرب» تر عنوان لاندې تکمیل شو .د لومړي کتاب چې ۶۸۰ مخه لري ،مقدمه داسې پیل کیږي: «شاعر ایرانی جهان را به کهنه کتابی تشبیه می کند که اوراق اول وآخر آن افتاده اند . دیگر نه می توانیم بگو ییم که کتاب چگونه آغاز شده و نه می دا نیم که چه گونه انجام خواهد یافت.

ما ز آغاز و ز انجام جهان بی خبریم
اول و اخر این کهنه کتاب افتاده است

بشر از زمانی که دارای شعور شد ،در پی کشف این اوراق گمشده برآمد .این جستجو ونتایج آن ،فلسفه نام دارد .فیلسوف برای توضیح فلسفه و ماهیت آن کتابها می نویسد ،ولی شاعر این کار را در بیتی انجام می دهد . مقصود از این جستجو یافتن معنی زندگی و وجود است. ... » (تاریخ فلسفهٔ شرق و غرب ، صفحهٔ اول) . له دې څخه د مخه په « پیشگفتار» کې هڅه کیږي د مشابه او سینو نیم کلماتو او الفاظو په استعمال او وړاندې وروسته کولو سره وښۍ چې فلسفه جدا او علم جدا ځانګړې شیان دي.

زه په پورتنیو څو جملو ، نه غواړم قضاوت وکړم ،خو حتماً ، دومره وایم چې که رښتیا فلسفه دومره پسته او کوچنۍ شي ، پایلې یې باید همدا وي چې یې لرلې دي.خو زه کلک پدې باور یم چې فلسفه همغسې د خدای د لوی علم یوائینې خلف علم

دې ، لکه څرنګه چې انسان د خدای عالم خلف مخلوق دې. بعدی قضاوت په محترو پوهانو او لوستونکو پوری اړه لري.

ددې ډول بحثونو او نتیجه ګیریو علت او هدف یوائې او یوائې دادې ، او لکه څرنګه چې زه د بشر د تاریخي دورې دفلسفي اساسي او وتلي نظریاتو څخه کومې نتیجې ته رسیدلې یم او د مخه یې ذکر هم شوې دې ،او دغه د سترو فیلسوفانو شپیته کسیزه کمیټه هم په همدې عقیده ده ، باور نه لري چې ګوندې په فلسفي افکارو کې دې د بشر په تاریخی دوره کې کوم پر مختګ شوې اوسي ، حتائیني عقیده لري چې شاید د هغوی کمال او بینش د « بودا» او « افلاطون»څخه وروسته پاتې وي .نوزه په زغرده ویلې شم ، په دغه طرز تفکر ،په دغه اساسي او غیر اساسي فلسفي مسایلو ، په دغه متودولوژۍ ،افاقی نظریاتو او عقاید وسره کومه تخیلی فلسفه چې د یوه شاعر په بحراني احساساتي متلا طم څپانده حالت کې چې د شعور او لا شعور په پوله د شاعرانه غلو ، اغراق او نوروصنعتونو په رنګارنګ غولوونکو ګګلیچونو کې مدهوشانه ټالۍ او خوینده ی وهلو ، پریوتو ولاړ ید وسره په یوه بیت اغاز او انجام پیدا کولې شي ،شک نه شته چې د دغه ډول فلسفه به په ذهني جذام اخته او د خپل انحطاط د منحني د انعطافي قوس اخري مرحله طی کوي او هیڅ ډول پرمختیایي قابلیت به و نه لري. نو ځکه خو د هند د فلسفی کمیټې پریکړه پرځای او منطقي ده چې دا ډول فلسفي افکار او قانونمندی دعلمي -شعوري پر مختګ توانمندي نه لري او حتماً په ذوال او عقب ګرایي محکومه ده.

دکومې فلسفي څخه چې زه بحث کوم ، هغې ته ما د خدای

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوی علم بشري ذهني علمي بدیل ویلې او په حقه په عالم الاباب کې دخدای دعلم خلف او وارث علم ګڼل کیږي. څومره چې دخدای علم لوی ، ابدي ، متکامل او بې ساري دې ، دغه فلسفه هم د بشري ذهني توان او مقدراتو په تناسب ټاکلې مناسبت لري. لکه څرنګه چې انسان د خدای د مقضي الامر ارادې له مخې د خدای بې بدیله خلیفه ګرځیدلې ، همدغه شان بشري علم په دې جهان کې د خدای د لوی علم بې بدیله خلف ګڼل کیږي. دمخه مونږ وویل چې جهان په لحظوي تجدد کې دې ، نو ځکه ابدي دې او ابدي دې ځکه چې همیشه په لحظوي بدلون او تجدد دې یعني یوتر بله سره متقابلاً علت او معلول ګڼل کیږي. دایراني شاعر د کهنه کتاب خبره په هر صورت د منلو وړ نه ده ځکه چې په دغه ډول یوه تړلي نظام کې چې د کوچنۍ ذرې څخه تر لویو اجرامو او کهکشانونو پورې د لحظوي همزمان ستاتیک دینامیک بدلون او تکامل په شرایطو کې ، قدیم هیڅکله نور په قدیم کې وجود نه شي لرلې ، حال په دوامداره لحظوي بدلون کې قرار لري او ابد هم هیڅکله په ابدي نظام کې ابد ته نه شي رسیدلې، ځکه چې دا نظام مستلزماً باید د خدای د ذات او لوی علم د ابدیت په تناسب هم ابدي اوسي . ځانګړې پدیدې ،خلقتونه او نظامونه کیدلی شي د ځانګړې مادي واحد په حیث له منځه ولاړ شي خونظام په کل کې ابدي پاتې کیږي او د خپل قانونمند پیدایښت ،پایښت ، بدلون او تکامل له مخې ممکنه ده هره څیړنیزه قانونمنده محاسبه په هره زماني مقطع کې سرته ورسیږي. نو په زغرده ویلې شو چې د فلسفې د زاړه کتاب د پیل او پای ټولې پاڼې پرځای دي او دلتهون لپاره یې ضرورت نه شته څوک زیار وباسي

.د بلې خوا په هره زماني مقطع کې د یوې پدیدې او خلقت دپارامترونو او خصوصیاتو معلومول یوازې دحال د قانونمندۍ د معلومې قانونمندې مبدا څخه معلومیدلې شي .نو په قدیم او ابد پسې ګرځیدل هم عبث کار دې .دخدای لوی علم همیشه کامل دې ، دا جهان او بشري علم هم د قانونمندۍ له مخې همیشه د خدای د لوی او کامل علم په لور په تکاملي بدلون کې دي .خو همغسې چې انسان دخدای د معرفت او ځینې صفاتو د لرلو څخه عاجز دې په همغه اندازه او تناسب دخدای دعلم او په کل کې د خدای د لوی حقیقت په توګه دلوی جهان د ځینې پدیدو او مادي واحدونو دمعرفت څخه یا موقتاً او یا د تل لپاره عاجز ګڼل کیږي. د خدای دین د خدای دلوی علم له مخې په دې جهان کې د بشري عملي ژوند شریعت ،طریقت ، اصول ، قوانین او مناسبات ګڼل کیږي . خدای په خپل کلام کې خپل دین د انسان او ټولو خلقتونو لپاره دژوند او په حقیقت کې د ژوند د ټولو امکاناتو د وسیلې په نامه یاد کړې دې.«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اسْتَجِيبُواْ لِلّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُم لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ... »(سورة انفال ، ۹ جز ، ۲۴ آیة). په دې معنا چې د خدای دین ددې لوی جهان د ټولو خلقتونو د پیژندلو او معرفت یوازینۍ لار ،طریقه ،شریعت او وسیله او انسان کولې شي یوازې ددې لارې خپل دژوند وسایل او امکانات او ذات البیني مناسبات د قرآني او دیني احکامو ،قوانینو او اصولو په بناء تنظیم او دژوند مستقیمه او ډاډمنه لاره غوره کړي. دا به یې یوازینۍ نسبي ایدیال بڼه او طریقه وي.

څرنګه چې خدای یو دې ، جهان یو دې او په حقیقت کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو ادیانو پلویان سره ددې چې، په ظاهر کې به دخپلې ټولني مروج ځانګړی عقیدوي دود پالي، په واحد خدای باور لري. منطق خو دا وایي چې ټول بشریت هم دیوه دین پیروان اوسي او پدي توګه د همیشني عداوتونو، دښمنیو او جنګونو جرړي په بشری مناسباتو کې د همیش لپاره پرې او وچې شي.

د پورتنې بحث څخه د نتیجه ګیری په ترڅ کې ویلې شو چې خدایي هر خلقت او په هغه جمله کې خپل خلف، انسان، ته د هغه دضرورتونو په تناسب د احساس، درک او عمل امکانات ورکړي دي.مرغان الوتلې شي، ماهیان او نوربحري حیوانات په اوبو کې ژوند کولې شي، انسان ته یې دعقل، پوهې، خبرو او تجربو د سنجش او شراکت لوی طاقت ورکړې او نورو ته یې هم د هغوی د ضرورتونو له مخې نور امکانات ورکړي دي. د هغه زاړه کتاب دلادرکه شوو پاڼو مېندل چې د رادا کریشنان تر سرپرستۍ لاندې شپیته کسیزي کمیټې د فلسفې موضوع ګڼلیې، زما په عقیده یوه بې مورده هڅه او هدف ټاکنه ده او انسان هیڅکله د هغې په مېندنه قادر نه دې، ځکه چې نه زاړه کتاب کله وجود درلود او نه یې کومه پاڼه ورکه شویده. همداسې د کانت، لاپلاس او چمبرلاین هڅې او وړاند وینی چې د جهان د تکوین په باره کې یې جرړې دي، بې بنیاده ګڼل کیدلې شي. او دا ځکه چې د خدای ذات، دخدای علم او دخدای جهان خلقت د عالم آمر په حیث په کل کې دانسان لپاره مسخر او مقدر نه ګڼل کیږي او په دې باره کې یوائې دخدای د «کن فیکون» حکم صدق کوي او انسان د خدای د خلیفه په حیث دخپلو ضرورتونواو امکاناتو په تناسب یوائې د هغی د ځینو اوصافو په احساس، درک او معرفت قادر ګڼل کیږي. دا

دې ما سره لطفاً محترم لوستونکي هم ومني چې په داسې وضعیت او داسې موقف کې چې انسان یې په خپلو امکاناتو او خپل درک او فهم سره د خدای دذات، دخدای د علم او دخدای د جهان په مقابل کې لري او لکه څرنګه چې دمخه دا موضوع ما توضیح کړه چې دا جهان په لحظوي قانونمند بدلون، تجدد او کیفي تکامل کې قرار لري، قدیم په قدیم کې وجود نه لري، حال په لحظوي ګذرا حالت کې دې او ابد ته په ابدی نظام کې رسیدل هیڅ ممکن نه دي، نو ایا د «کن فیکون» له حکم بله منطقي او عملي پریکړه په تصور کې هم راتللې شي؟ همدغه دهمزمان لحظوی بدلون او تجدد خصوصیات د خدای ددې لوی نظام د پایښت او ابدیت تضمین کوي. همداسې د قانونمند پیدایښت، پایښت، بدلون او تکامل له مخې په هره زماني مقطع او مکاني بعد کې پرنسیباً ممکنه ده هره څیړنیزه محاسبه سرته ورسیږي او مورد نظر پارامترونه، اوصاف او خصوصیات په عددي، ګرافیکي، کمي او کیفي بڼه ترلاسه شي. د جهان د تکویني پیل په باره کې د کانت، لاپلاس او چمبرلاین نظرونه کیدلې شي ددغه تکویني پروسې د ځانګړې پدیدې د خصوصي حالت په حیث ومنل شي، خو هغه هم یوائې د همغه تخیلي او تصوري ناسمه تیوریو او فورمولبندیو له مخې چې فلسفه یې تر اوسه په متحجر او دګم علم بدله او په ذوال محکومه کړې ده. پکار دادي هره څیړنه د موجوده حال حالت او وضعیت څخه پیل او دضرورتونو له مخې یوائې د علم او قانونمندۍ په بنیاد د ماضی او حال په لور غزول کیدلې شي.

دهمدغه ډول یوه خصوصي ګذرا حالت او پروسې قانونمند

(c) ketabton.com: The Digital Library

جریان ، د خدای دکلام په استعانت او الهام او دعینیت فلسفي د قوانینو په استمداد ،زه هم غواړم د خپل ناقص او محدود فهم او درک له مخې د خدای د لوی نظام د یوه کوچني مثال ، اړخ او قضیي دڅیړني په توګه ځرګند او وارزوم چې څه ډول د خدای دمقضي ارادي له مخې دغه ابدي خود بقاء ، خود کفاء او خود ګردانه نظام پیدا ، پایي ،بدلون او تکامل مومي ؟

د خدای په لوی کلام کې راغلي: « وَٱلشَّفۡعِ وَٱلۡوَتۡرِ (٣) (٣٠جز ، ٨٩ سورة الفجر ، ٣ آیة) ترجمه: (قسم په جفت قسم په طاق).
خدای(ج) په خپل کلام کې د ډیرو خاصو او ډیرو مهمو مسایلو په باره کې دا ډول ذکر کوي .دغه لنډ او دوه کلمه یي آیة شریف لکه ځرنګه چې د تفاسیرو څخه معلومیږي ډیر نور لوی مفاهیم هم افاده کوي ،خو دجهان د تکوین مسًله

به هم ،زما په عقیده له نورو مسایلو کم ارزښه نه ا وسي. نن چې نه یوائې د هند دفیلسوفانو شپیته کسیزه کمیټه بلکه ټول بشریت د خپل پیدا ایښت له لومړۍ ورځې څخه د اوسني علمي ـ تخنیکي پرمختګونو او نورو بې ساري امکاناتو سره سره دخدایي ساده خلقتونو د راز په میندلو کې صم ،بکم ،عمی او هک پک پاتې دي ،څه ډول ١٤٠٠ کاله دمخه د یوه امي انسان په ژبه ددې لوی جهان د ابدي تکوین او ټولو خلقتونو د قانونمند مستمر خلقت راز په دوه کلمو کې د عوام الناسو تر غوږو رسیږي او دخدای د لوی علم او لوی نظام تکوین افاده کوي ؟

زه چې د قرآن ویونکې وم او یم ،خو دقرآن عالم هیڅکله نه وم او نه به شم ،ځکه چې زماني فاکتور به دغه چانس ماته نو ر په لاس را نه کړي. لکن په دې یوه خبره پوره ایمان او باور لرم

چې قرآن اکمل ،فسیح ،بلیغ کلام ،قانون ،احکام ،دین او علم دي چې شک او تردید په کې وجود نه شي لرلې.خو پکار دادي چې د قرآن په احکامو او حقایقو نسبي کامله پوهه پیدا او بشري غیر قانونمنده تخیلي ذهنیګرۍ له دغه حقایقو او واقعیتونو څخه چاڼ او چغجال شي. نپوهیږم ولې د قرآن عالمانو لا پخوا دغه علمي مبدا ، بنیاد او قانونمندي نه ده میندلې ، نه یي ده منلې او باور یي پرې نه دې پید کړې ؟زه دخپلې وینا د ثبوت لپاره د پورتني دوه کلمیي آیة شریف ستر اعجاز او ځیني دلایلو باندې خبرې کول غواړم تر څو دغه بحثونه چې نن له نیکه مرغه پیل شویدي ، پرته له بشري ذهنګریو ، دعلم په واقعي بڼه او ماهیت په قانونمند ډول اصلي مجرا او مسیر ته پریووځي .

هو !که مونږ د عناصرو متناوب سیستم او جدول ته زیر شو ،ټول عناصر په نوبت سره د الکترونونو او پروتونونو د طاق او جفت تعداد څخه دا ډول تشکیل شوي چې پروتونونه د مثبت چارج په لرلو هسته تشکیلوي او په عین تعداد الکترونونه چې منفي چارج لري په ټاکلو مختلفو مدارونو کې په ډیر سرعت سره د هستې ګرد چاپیر چورلي او په دغه تسلسل کې تکرار نه په سترګو کیږي او نه کوم تنقیص او تقصیر وجود لري . د عناصرو په هسته کې نیترونونه چې د چارج له مخې خنثی دي د مستقل مادي واحد په حیث د ویده ښامارانو په څیر په هسته کې وجود لري .د هغه عناصرو په هسته کې چې د نیترونونو شمیر یي زیات وي د درونو هستولرونکو عناصرو په نومونو یادیږي ، لکه یورانیم او نور چې زیاته انرژي په کې ذخیره او دانرژي د منابعو په حیث د سولئیزو او نظامي اهدافو په منظور

(c) ketabton.com: The Digital Library

تـرې سمه او ناسـمه ګټـه تـرې اخستل کیـږي. پـه عـادي حالـت کـې یـوائې د هایـدروجن پـه هـسته کـې چـې یـو پروتـون لـري ،نیتـرون وجـود نـه لـري .خو پـه درنـو اوبـو کـې د هایـدروجن پـه هـسته کـې هم یو یا دوه پروتونه وجود لري.

زه خپـل دغـه بحـث د یـوي داسـې سـمبولیکي زمـاني یـا پروسوي مقطع څخـه شروع کـوم ، کلـه چـې داتـم پـه تـشکل سره لـومړې عنـصر تـشکیل شـوې او د عـالم الاسـباب د لـومړۍ خـښتې پـه کښیـښودو د خـدای د مقـضي ارادې لـه مخـې د لـوی جهـان د لـوی نظـام خـود بقـاء ، خـود کفـاء او خـود ګردانـه پروسـه پیـل او پروتونونـه او الکترونونـه پـه نظـام کـې راغلـل او نیتـرون د نـا بللی میلمـه پـه څیـر د اتـم پـه هـسته کـې کوربـه وګرځیـده او هـستۍ پـه مختلفـو بڼـو او مـادي واحـدونو کـې د لـومړې ځـل لپـاره اسـتقرار پیـدا کړ . همدغـه دې د دی لـوی جهـان ، لـوی نظـام او لـوی خلقت (عالم الاسباب) د تکوین راز چې د

خـدای (ج) د عـالم آمـر د « کـن فیکـون » د حکـم پـه صـدور پـه لحظوي شـکل سـرته رسیدلې دې. د خـدای (ج) دعـالم آمـر پـه دغـه راز چـې څـه ډول الکترونونـه او پروتونونـه پـه نظـام کـې راغلـل او پـه قانونمنـد علمـي ډول د عـالم الاسـباب دخـود ګردانـه ،خـود کفـاء او خـود بقـاء نظـام د خلقتونـو او پدیـدو د پیدایـښت ،پایـښت ،بـدلون او تکامـل بنیـاد یـوائې پـه علمـي قانونمنـده بڼـه کښیـښودل شـو. هـو !دغـه اعجـاز یـوائې دمختلفـو اتمونـو او یـا پـه بـل عبـارت د مختلفـو عناصـرو د تـشکل د تسلـسل پـه بنیـاد چې نن یې د

منـدلیف پـه جـدول کـې شـمیر ۱۱۸ تـه رسـیدلې اولـومړې عنـصر یـې هایـدروجن Hydrogen » او وروسـتې عنـصر یـې اُ

نونوکتیوم «Ununuctium » نومیږي.

دغـه عناصـر د خـدای د کـلام د حکـم سـره سـم لـه یـو څخـه ،یعنـی چـی یو پروتـون او یـو الکتـرون لـري ، شـروع او د جفـت او طـاق پـه ترتیـب چـې هـیڅ تکـرار او تنقیـص پـه کـې وجـود نـه لـري نـن ورځ چـې یـي شـمیر ۱۱۸ عناصـرو تـه رسـیدلې او پـه راتلـونکي کـې بـه لا دغـه جـدول تکمیلـیږي . د دغـه عناصـرو څخه ځینـي د لابراتـوار پـه شـرایطو کـې هـم تـر لاسـه شـویدي. دالکترونونـو او پروتونونـو شـمیر لکـه چـې دمخـه هـم وویـل شـول ، همیـشه مـساوي او الکترونونـه پـه ټـاکلو مـدارونو کـې د هـستې ،چـې د الکترونونـو پـه تعـداد پروتونونـه لـري ،ګـرد چـاپیر چـورلي. پـه مـدارونو کـې د الکترونونـو اعظمـي شـمیر د « 2n2 » دفورمـول لـه مخـې معلومیـدلې شـي. پـدې معنـا چـې پـه لـومړي مـدار کـې اعظمـی تـر دوه ، دوهـم مـدار کـې اعظمـی اتـه ، دریـم مـدار کـې ۱۸ او ددی څخـه پورتـه دلـوړې انـرژۍ پـه مـدارونو کـې دالکترونونـو شـمیر د پـورتني فورمـول مطـابق نـور هـم لوړیږي. کلـه چـې دکمـې انـرژۍ پـه مـدار کـې حـد اقـل د یـوه کوانـت د کـوچني واحـد یعنـي د یـوه فوتـون پـه انـدازه انـرژي زیـاتیږي ، الکتـرون د ټیـټ مدار څخـه لـوړ مـدار تـه خیـز وهـي اوکـه دغـه انـرژي نـوره هـم زیـاتیږي ،کیـدلې شـي الکتـرون د اتـم د مـدارونو لـه سـاحې څخـه ووځـي. بـرخلاف کـه د الکتـرون انـرژي دیـوه فوتـون پـه انـدازه کمیـږي الکتـرون لـه لـوړ مـدار څخـه ټیـټ مـدار تـه رالـویږي. دا محاسـبې د « کوانـت میخانیـک » د قوانینـو لـه مخـې سـرته رسـیږي چـې د عـادي فزیکـی قوانینـو څخـه فـرق لـري. پـه واقعیـت کـې الکترونونـه همیـشه د مختلفـو هـستو تـر منـځ پـه حرکـت کـې وي او د هغـوی تـر منـځ یـو ډول وریـځ جـوړوي چـې د الکترونـي وریـځ پـه نامـه یـادیږي. هغـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه چې د لیکلو وړ دي، مشکله او اصلاً ممکنه نه ده چې ولیکل شي. دا یوازې د خدای مُعجز کلام دې چې په دوه کلمو سره د جهان د ټولو قانونمندیو او جوړښت ارزونه افاده کولې شي. محترم لوستونکي دې زما بیوسي او تقصیر، چې حتماً به را څخه په دغه اباده کې سر وهي

، په دې هکله ومني. خو زه به حتماً هڅه وکړم په خپلو محدودو امکاناتو سره د دغه دوه کلمه اي ایة شریف اعجاز وارزوم. ایا دا به کافي نه وي که ووایم اتم چې د دغه کلام د کوچني عبارت د افادې په بنیاد د عالم الاسباب د لمړۍ خښتې په حیث عرض وجود کړې، هغه جنراتور دې چې د دې لوی جهان په کچه کافي ضروري انرژي تولیدوي ؟ اتم هغه اکمولاتور دې چې د دې لوی جهان ټوله انرژي په کې ذخیره ده ؟ دا به کافی نه وي که ووایم چې، د اتم په تشکل سره د مختلفو عناصرو د اتمونو تر منځ د رابطو له مخې د خدای په مقضی اراده د « ویلانس » قانون رامنځته کیږي او د هغی په بنیاد د دې لوی جهانی نظام ابدي تکوین خود ګردانه، خود کفاء، خود بقاء پروسه پیل کیږي او دا لوی نظام ابدي تړلی پاتی کیږي او د بې شمیره خلقتونو د تخلیق سبب او علت و معلول جوړیږي .

هو ! بیا هم د اتم د تشکل په باره کې، یعني چې د خدای د عالم آمر د « کن فیکون » د حکم په صدور د اتم په تشکل سره د عالم الاسباب خود ګردانه، خود کفاء او خود بقاء نظام تشکل پیدا کړ. ولي خود ګردانه، خود کفاء او خود بقاء ؟ او په په څه ډول ؟ غواړم په همدې باره کې څه نا څه تم شم.

د مخه ما د اتم د هستې او د هغې په ګرد چاپېره مدارونو کې د مساوي تعداد چور لیدونکو الکترونونو خبره یاده کړه چې د

یوه ټاکلي قانونمند فورمول له مخې تنظیمیږي یاده کړه. د دغه فورمول له مخې، هغه اتمونه چې په اخري مدار کې کم اتمونه ولري، چې اکثراً فلزات د غه ډول خواص لري، هڅه کوي د غه کم تعداد اتمونه له لاسه ورکړي او خپل اخري مدار په بشپړ حالت کې وساتي، یعني چې په خپل اخري مدار کې پوره اتمونه ولري، ځکه دا ورته مناسبه او غوره معلو میږي. هغه اتمونه چې په خپل اخري مدار کې د الکترونونو کم کمبود لري او اکثراً غیر فلزات دا ډول خواص لري خپل د غه کمبود له بل اتم څخه، یعني فلزاتو پور واخلي. همدلته د مختلفو اتمونو او یا ښه به داوي، وویل شي د مختلفو عناصرو تر منځ د ارتباط او اړیکو وسایل او یا په بله معنا علت او معلول رامنځته کیږي. د ارتباط او علت و معلول د غه اړیکي قانونمنده بڼه لري او د کیمیا په علم کې ورته د ویلانس قانون ویل کیږي چې د خدای د مقضي ارادې او عالم آمر د «کن فیکون» د حکم له مخې د عالم الاسباب د خود ګردانه، خود کفاء او خود بقاء د لوی جهاني نظام د تکوین علت او معلول او عامل

جوړیږي. د دغه پروسې بعدي دوام، او بقاء به څه ډول وي ؟ د ویلانس د دوه اړرخیزو او څو اړخیزو قانونمندو اړیکو د بنسټ تیره څرنګه چې، د متقابلو اړخونو په مشترک رغبت، ګډه غوښتنه او شریکو ګټو ولاړه ده، ځکه د دې لوی جهاني تکوین په پروسه کې د خود ګردانه، خود کفاء او خود بقاء سراسري قانون په حیث پایداره پاتې شوې دې. په همدغه بنیاد د مختلفو عناصرو د ترکیب، تجزیي او بې شمیره نورو قایم بالذات خود ګردانه، خود کفاء او خود بقاء پروسو ، قانونمندیو، نظامونو، پدیدو، خلقتونو، مادي واحدونو ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په کل کې ددې لوی ،واحد ،پایداره ،ابدي قانونمند جهاني نظام سبب ګرځیدلې او دا کار اصلاً د خدای په مقضي ارادې سره قایم با الذات ګرځیدلې دی . سره ددې چې په دې باره کې زه ځان لپاره دزیات او ژور بحث حق او صلاحیت قایل نه یم ، خو بیا هم که پوهان او راتلونکي نسلونه دا ګستاخي بولي یا یو ډول جرئت ، ما دغه بحث حتی الوسع د موجوده منل شوو علمي قوانینو ،متودولوژۍ ،اصولو او نورماتیفونو په بنیاد ،چې دکیفیت او ابعادو ارزونه او قضاوت بیا هم په محترمو پوهانو پورې اړه لري ، پیل کړې او غواړم وو ایم چې ټول عیني او ذهني شرایط ، امکانات او نننۍ وضعه همدا نن په دې باره کې د پریکړنده تصمیمونود نیولو حکم کوي او که سبا ته پاتې شوه نو ددې ځمکې د اوسیدونکو لپاره فکر نه کوم دغه چانس بیا په لاس ورشي. ځکه ځیني بې مسؤلیته انسانانو په پټو سترګو د حماقت او جهالت لار غوره کړې او په ډیره چټکۍ سره نړۍ او نړۍ وال د نابودۍ ګندې ته کشوي.

زما په عقیده دا تم او عنصر تشکل د عالم الاسباب د تکوین او د ټولو پدیدو او خلقتونو د پیدا یښت په پروسه کې دخدای د مقضی الامر ارادې او تصمیم ستره بیلګه ګڼل کیږي او د عالم ذات او عالم الاسباب ، دخالق او مخلوق تر منځ ټولې رابطې ، همغسې لکه چې مونږ د شپږم حس که دشعور او لاشعور ددیالکتیک ، مقضي او مقدرې ارادې او ځیني نورو مسایلو کې پرې بحثونه وکړل ، د جهان په دې ستره تکویني عظیمه پروسه کې لا دقیق او په زړه پورې مناسبات او رابطې مینځ ته کیدلي شي. زه غواړم د ساینس او قرآن او نورو علمي مسایلو مینه والو لپاره د ویلانس او نورو قوانینو په بنیاد د

مختلفو پدیدو او خلقتونو د تکوین او مناسبتونو په باره کې لنډ بحث وکړم.

دمخه مونږ د مختلفو اتمونو او عناصرو تر منځ د الکترونونو د راکړې ورکړې په نتیجه کې د ویلانس قانون او باالنتیجه د عناصرو د ترکیب او تجزیې او یا په بل عبارت د مختلفو پدیدو او خلقتونو د تکوین او دیالکتیک پروسه پیل کیږي. یوا ځې د خدای په کلام کې په لنډو عباراتو سره کیدلې شي داسې ژور او بې شمیره دقیق مناسبات افاده شي. انساني شعور او پوهه یې اول ددرک او پوهې څخه عاجزه ده او له بلې خوا دومره بې شمېره هر اړخیزه قانونمند اړیکي د بشري علمي امکاناتو په واسطه نه افاده کیدلې او نه ترې لازم نتایج او پایلې تر لاسه کولې شي، خوله شمېره وتلې نمونې یې په خپل چاپیریال کې عملاً لیدلې شو . د همدغه اتم د تشکل د اساس په قبلولو سره مونږ وینو او دمخه مونږ دې خبرې ته اشاره هم وکړه چې اتم په هسته کې د پروتونونو دمثبت او دهغې ګرد چاپیر دچورلیدونکو الکترونونو د منفي چارج په لرلو سره د یوه جنراتور حیثیت لري او برق تولیدیږي. هر برقي جریان خپل شاوخوا مقناطیسي ساحه جوړوي او الکترو مقناطیسي امواج په هر لوري خپریږي ،ځانګړې قوانین لري او پخپل مسیر کې هم پخپله او هم نور موجودات متأثر کوي ، نوي حرکتونه ،انرژۍ او قانونمندۍ رامنځته کوي او دغه ځنځیري پروسه تر ابده دوام پیدا کوي.

د خدای په علم کې له خورا کوچنۍ ذرې څخه نیولې تر ډیرو لیرې لویو اسماني کتلو پورې په پوره دقیق نظام کې واقع دي او خورا کوچنې حرکت او بدلون یې تر شا قانونمندې نخښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نښاني پرېږدي او بې پله نه شي ورکيدلې. دغه نظام هم د اتم له تشکل څخه پيل کيږي او ټولې دغه پروسې هم په ځنځيري متداخل شکل دوام پيدا کوي او يو تر بله سره په متقابله انګيزه او زيږنده بدليږي. د اتم په تشکل سره همدا اسې د هستې او ګرد چاپير چورليدونکو الکترونونو تر منځ د کشش او فرار قوي منځته راځي او دهغې په نتيجه کې پخپله اتم مشخص او ځانګړې وضعيت، شکل او صورت اختياروي. د دغه شکل او صورت په عوض چې افلاطون، ارسطو، کانت، دکارت، هګل او نورو په غلطه او يا اشتباهاً د هر جسم او مادي واحد خارجي شکل منلي وو ما مفصل بحثونه کړي او فکر کوم لازم وضاحت شويدي. ما دغه شکل او صورت د هر عنصر او مادي واحد داخلي جوړښت ګڼلې چې ددې لوی جهان دا لوی ابدي نظام پرې برقراره پاتې او د هر ډول تعامل او متقابلو متضمن هم ګڼل کيږي. د اتم تشکل همدا اسې د مختلفو ډولونو انرژۍ لکه حرکي، پوتنسيال، برقي، مقناطيسي، ذروي او نورو انرژيو، حرکتونو په مولّد، اکومولاتور او جنراتور بدليږي او اړونده قانونمندۍ ايجادوي. د اتم په تشکل سره دويلانس د قانون په بنياد د الکترونونو د تبادلې په نتيجه کې، هر ترکيب او تجزيه هم پخپله مؤلد د ډول ډول انرژۍ او اړونده قانونمنديو ګڼل کيږي او مختلفې ترکيبي، تعاملاتي پروسې چې په خپل نوبت، کميت او کيفيت سره مختلفې ساحې لکه ميخانيکي، فزيو لوژيکي، بيو لوژيکي، هوا، اوبه، نور، ساحه، تشعشعات،... او نور چې د ځانګړو قوانينو او علومو په اصولو سره څيړل کيږي، جوړوي. د اتم له تشکل، چې مونږ په خپل سمبوليک ډول سره غوره کړې، څخه نيولي د کهکشانونو تر تشکل پورې

خدای د خپلې مقضی الامر ارادې له مخې ټول نظامونه په کل او جزکې مشخص، مقضي او مقدر ګرځولي دي.

هر څوک پخپل آند او امکاناتو سره د اتم په بنياد د خدای د لوی جهان او لايتناهي خلقتونو د ايجاد د اعجاز اټکل او تصور کولی شي چې يواځې د خدای د لوی علم له مخې تحقق پيدا کوي او د «کن فيکون» د حکم په صدور د خود ګردانه، خود کفاء او خود بقاء نظام په حيث ابدي پايښت مومي. که چيرې مونږ دغه نظام د خدای د خلف انسان دنيايي نظام سره پرتله کړو، چې په ټولو کائناتو کې د خورا ښکلې او دسترو بې حسابه نعمتونو او هر ډول ګټورو زيرمو څخه ډکه ځمکه يې زمونږ په واک کې راکړې، څه مو پرې کړي او څه پرې کول غواړو، په يوڅه تعمق او تأمل سره مو کولې شول پخپله او بې له شکه د خدايي نظام په اعجاز او عظمت او د خدای د ذات په حقانيت او رښتينولۍ باور او ايمان پيدا کړو. مونږ څه ډول ځانونه د خپل خدای خليفه ګڼلې شو، کله چې خدای په ټولو امکاناتو سره چې مونږ ته د خپلو ځانونو او خپلې نړۍ د ساتنې په خاطر راکړي او په خپل رحم وکرم هم د قضا او قدر د قانون له مخې د هغې حفاظت کوي، مونږ پرته له تخريبه او يو بل وژنې څخه بله لاره نه ده غوره کړې. حال دا چې انسانان کولی شي د انسانانو په حيث خپل منځي انساني ژوند ټول غوره کړي. خدای دا جهان او د هغه ټول خلقتونه قانونمند پيدا کړي دي. په دې جهان کې هيڅ بدلون نه شي راتلای، مګر يواځې د قانون له مخې. نو ولې انسانان په دې نړۍ کې، سره ددې چې د ټولو چارو د سمون لپاره قوانين وضع کړي، لکن اعمال يې ټول يواځې غير قانوني دي، نو ځکه يې پايلې هم يواځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخریبي بڼه لري. د مخه مونږ د سورة انفال په ۲۴ ایة کې ولوستل چې خدای خپل دین ، یعنې قانونمندي او قانونمند عمل د انسان او په حقیقت کې د ټولو خلقتونو لپاره حیات ګڼلې دې یعنې چې یوائې له دغه طریقه ژوند کولې شي او ژوندې پاتې کیدلې شي. «یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اسْتَجِیبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاکُمْ لِمَا یُحْیِیکُمْ ج» (ترجمه: اې هغو کسانو چې ایمان یې راوړیدې حکم منۍ تاسې «خاص» د الله او د رسول «د الله». کله جې وبولي تاسې لپاره د هغه کار چې ژوندي کوي تاسې «په دنیوي او اخروي ژوندون سره» نو ځکه د انسانانو هر غیر قانونمند عمل او کردار هم د ځان او د نورو لپاره ځاني او مالي زیان ګڼل کیږي او تر اوسه پورې په کومه طریقه او روش چې انسانانو خپل ژوند او مناسبات اختیار کړي ، همیشه په خسران کې ووا او نه یې کله هم له دغه لارې د خوشبختۍ کوم چانس په سترګو کیدلې شي. په هم دې خاطر د خدای په علم او د خدای په نظام کې ځیني بنیادي عام تنظیموونکي قوانین لکه «قضاء او قدر» ، «تعادل» ، «توازن» ،«تناسب» ، «وراثت» ،... وجود لري چې فرعي او موضیعي قوانین باید په کلکه د هغې سره مطابقت ولري او په حقیقت کې د دې لوی جهان د لوی نظام د حفاظت او حراست ضامن او سر غړوونکي په همدې دنیا په هر ډول عذاب او بد بختۍ مبتلا کولې شي.

زه نه غواړم د دغه مسایل د تخنیکي مثالونو او ناقصه او ضعیفو دلایلو په راوړلو سره لکه چې تر اوسه داکار شوې ، په غامضه ، مغلقه او جړه مشوره او یا دلارې د سر په فلسفي بحثونو او سفسطو بدل کړم. ښه به داوې چې ماد عالم الاسباب

د تشکل علمي منطقي فرضیي ته په همدې ځای د پای ټکې ایښې وې؟ ځکه کوم ستر بنیادي انقلاب چې د «کن فیکون» د آمر په صدور سره رامنځته شوې او نن زمونږ په وړاندې د لوی حقیقت په حیث وجود لري ، یوائې الله (ج) پرې علم لري او بشر د هغې د کامل معرفت څخه د همیش لپاره عاجز دې. خو دا هم عام هر انساني خصلت او کرکتر دې ، چې د خپل فهم او درک اخري خبره او نظر اظهار او د خپل امکان اخري عمل عملي کړي. خو امید دې چې زه په خپله دغه هڅه کې، لکه چې پخوا له ما څخه نور په دغه مرض اخته کسان ، د ناوړه پایلو او پریکړو سره مخامخ شوي وو ، مخامخ نه شم.

د هرې پدیدي او خلقت په تکوین او ایجاد کې بې شمیره عوامل تأثیر او اغیزه لري ، خو د بشري امکاناتو ، اقتصادي ملحوظاتو او ځیني نورو عواملو له مخې کیدلې شي یوائې ځیني انګیزي او تأثرات په نظر کې ونیول شي ، نو ځکه خو ممکنه نه ده بشریت د ا لوی جهان د لوی حقیقت په توګه په ټوله معنا او ماهیت سره وپیژندلې شي او معرفت پرې حاصل کړي ، بلکه یوائې د خارق العاده خلقتونو او پدیدو له مخې کولې شي په خپل خدای یقین او باور ولري . لکه چې یو شاعر وایی

برګ درختان سبز ،در نظر هوشیار

هرورقی دفتریست معرفت کردګار

مونږ د الله (ج) د معرفت په خاطر د هرې شنې پاڼې د کلوروفیل په حجره کې د بې شمیره مختلف النوع ،او په کمي او کیفي لحاظ د بې ساري غذایي نعمتونو د ایجاد په محاسبه کې یوائې زمونږ د شمسي نظام دلمر د فوتونونو تأثیرات چې له مونږ څخه ۱۵۰ ملیونه کیلومتره لیري دې ، په نظر کې نیسو

(c) ketabton.com: The Digital Library

. حال داچې ،ددغه زیرمو د ایجاد په پروسه نه یواځې زمونږ دکهکشان ۱۰۰ ملیارده نور لمرونه تأثیر لرلې شي ،بلکه د خورا ډیرو نورو کهکشانونو د لمرونو تأثیرات به هم بې تآثیره نه وي خو مونږ هغه په خپلو محاسبو کي په نظرکي نه نیسو . په دې جهان کې د ذرې څخه نیولي تر لویو سماوي اجرامو پورې هر یو خپل خپل ځای او تاثیر لري او دهغې تاثیر یواځې په لویوالي او کوچنیوالي او نژدیوالي یا لریوالي پورې اړه نه لري او که ویي لري یواځې خدای پرې پوهیږي او دانسان لپاره یې تفکیک او تمیز مشکل دې .

ما په وراوار دمخه یادونه کړې چې په دې جهان کې د غذایي او انرژیتیکي زیرمو اندازې زمونږ په شعوري امکاناتو او محاسبو سره نه شي افاده کیدلې اونه زمونږ په تصور کې ځائید لې او نه یې کچه تعینید لې شي. که یواځې په کمه کچه هم د اتمونو جوړښت رنګ او الکترونونه ،پروتونونه او نیترونونه ازاد شي ،په رښتیا بلا تشبیه قیامت جوړولې شي او ځومره انرژي تولیدولي چې غرونه به یې په اسانۍ په مقابل کې تاب او مقاومت ونه شي لرلې. مونږ د الله(ج) د دوه کلمه یې کلام څخه دا هم وپوهیدو ،دغه عناصر چې ټول کائن عالم الاسباب ترې متشکل دي په څه سادګۍ د الکترونونو ،پروتونونو او نیترونونو څخه دیو څه عددي تفاوتونو او تناسبونو له مخې په بې شمېره کمي او کیفي مختلف النوع خلقتونو او پدیدو بدلیدلې شي. همدا اوس مونږ شاهد یو چې ځیني ددغه عناصرو څخه د لابراتوارونو په شرایطو او امکاناتو کي ترلاسه شویدي. نود قدیمی کیمیا ګرانو هغه تصور او فنتازی چی ګوندی په خپلو بټیو کی یی طلا تر لاسه

کوله اوس په عملی واقعیت بدلیدلې شي. کله چې مختلف عناصر ددې لارې تر لاسه کولې شو او دهمدغه عناصرو څخه په ډیره سادګۍ مختلف مرکبات ،د ځښاک ،خوراک ،پوشاک توکي ، عضوی ،غیر عضوی مواد ، تیزابونه ، القلی ، کاربوهایدریدونه ...او نور او نور هم په طبیعی او هم په لابراتواری طریقه تر لاسه کیږي، دا هرڅه دخدایي سخاوتمندانه نعماتو وفور او نورو ټولو امکاناتو څخه پرته نور څه ګڼل کیدې شی ؟

هر انسان پدې لوی جهان کې د خدای د لایتناهي خلقتونو د موجودیت اټکل کولې شي .مونږ محض د یوه تذکر په حیث دمخه ددغه جهان او خلقتونو عظمت او کمي او کیفي ابعادو ته اشارې کړیدي او په دې رساله کې مو دا هم وویل چې څه ډول د اتم په تشکل سره په ټاکلي ابدي خود کفاء ، خود بقاء قایم با الذات داسې یوه نظام کې راغلل چې هر مادي واحد ،ددې لوی جهان څخه نیولې تر خورا کوچنۍ ذرې پورې، په کل او جز کې د خپل ذاتي داخلي تشکل او صورت په بنیاد په خپل ځانکړي جوړښت سره پایښت لري او هر بدلون او حرکت یي یواځې دخدای د علم او ارادې له مخې ممکن دې. دغه نظام نه یواځې په کل او جز کې ابدي پایي ، بلکه ابدي حرکت کوي ، ژوند کوي ، فکر کوي ، احساس لري ، درک لري ،شعور لري ، دښه او بد تمیز لري ،متقابل با المثل عکس العمل لري ، یعني چې د خدای د مقضي ارادې له مخې هر څه لري. مونږ وینو چې د زمانو وږې د یوې مړۍ ډوډۍ په تر لاسه کولو او خوړلو سره مړیږي.یو وحشي حیوان چې په ډیر مشکل سره خپل ښکار تر لاسه کوي ،د خپلې زړۍ له خوړلو څخه وروسته ، پاتې هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاته پرېږدي چې د ښکار توان ونه لري. څه ډول دغه د مړښت احساس او درک رامنځته کېږي؟ حتا همدغه حيوانات، الوتونکي او خزندې د مورنۍ، پلرنۍ، ورورلۍ، نوع او جنس په کچه يو تر بله مينه، محبت، عشق، شهوت او دخواخوږۍ احساسات او مناسبات او ياددښمنۍ له مخې بغض، کينه او حسادتونه او ورسره شرم او حيا هم لري او دغه دود او دستور په کلکه مراعا توي. عجيبه داده يو وحشي حيوان د مړښت، مورنۍ مينې او يا ددښمن په مقابل کې دنفرت او کرکې حسادت لري. نو دا ځينې انسانان او که دقيق ووايم ولې دا زمونږ ځينې هيواد وال نه د مورنۍ، نه دوطنۍ مينې، نه د مړښت احساس کوي او نه په وجود کې کومه د غيرت حجره ورپاتې ده چې د هيواد او هيواد والو د دښمنانو په مقابل کې يې د کرکې او نفرت احساس راوپاروي. حال داچې همدغه احساسات او مناسبات په همدغه وحشي حيواناتو، الوتونکو او خزندو کې د ټولنيزګډ ژوند، هڅو او عمل ختمه برابروي او يو تربله د همدردۍ، همکارۍ او د مشترک ټاټوبي، چاپيريال او وطن څخه د دفاع او فداکارۍ په علايقو او اړيکو بدليږي او په نتيجه کې د ننني بشري او عام خلقتي ژوندروبنايي او زير بنايي منځپانګه جوړوي.

په دغه ډول زما په عقيده د خدای د مقضي ارادې له مخې عالم الاسباب او ورسره مادي او معنوي ژوند تشکل موندلې او د معينو اصولو او قوانينو په بنياد دوام پيدا کوي. په دې مسايلو باندې بحثونه هيڅکله هم پای نه لري، نو ځکه ما تش ګوته ورته ونيوله او د پای ټکې به ورته کښېږدم، او که ضرورت پيښنيده بيا به ور ګرځو.

د مخه مو نږ دې خبرې ته هم اشاره وکړه چې هر اتم غواړی په خپل اخری مدار کی پوره تعداد الکترونونه ولری، ترڅو په اصطلاح خپله قلعه يی وتړل شی او مستقل او بی نيازه شی. ددی کار لپاره هر اتم چی په خپل اخری مدار کی کم الکترونونه ولری، هڅه کوی هغه له لاسه ورکړی او که په اخری مدار کی، کم تعداد کمبود ولری، غواړی له بل څخه يی واخلی. هغه عناصر چی د اخری مدار الکترونونه يی پوره اوسی نيترال پسيف حالت کی قرار لری، لکه ارګون «Ar» او نور نجيبه غازات چی د ترکيب پروسه يی ډيره بطی ده او حتا د ترکيب علاقمند نه دی. د معين کاتالست د موجوديت په صورت کی کيدلی شی دغه بطی تعاملات کافی سرعت پيدا کړی. د همدغه علاقمندۍ له مخی د ويلانس قانون رامنځته او د هغی په بنياد د اتمونو د دوه اړخيزو او څو اړخيزو اړيکو له مخی ماليکولونه تشکل پيدا کوی او د مختلفو عناصرو د ترکيب او تجزيي خود ګردانه پروسه پيل او د بی شميره خلقتونو او پديدو د خلقت له لاری د ټولو عناصرو تر منځ د راکړی ورکړی، مناسبت او ارتبات په قانون بدليږی. ځينې عناصر دومره ناپايداره دي چې د خپل اتمي تشکل په بڼه نه پيداکيږي او پخپل ذاتي ماليکولي جوړښت بدليږي او ځينې نور د نورو عناصرو سره دوه اړښيزه او څو اړخيزه ماليکولي جوړښتونه جوړوي. ټول مرکبات د ماليکولي جوړښتونو له لارې رامنځته کيږي او تجزيه يي هم په همدغه کچه او جوړښتونو له لارې رامنځته کيدلې شي، او داځکه چې يواځې ماليکولي جوړښتونه دي چې فزيکي، کيمياوي او يا بل هر ډول خواص لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قضایا او مسایل په دې ډول ډېر زیات مطرح کېدلې شي د مثال په ډول ،د هر یوه ځانګړی عنصر په کتله کی څرنګه چی دویلانس قانون وجود نه لری او خصوصاً په فلزاتو کی چی مالیکولی تشکل نه لری ،څه ډول لویې کتلې ترلی پاتی کیږی ؟په دی صورت کی د دوه ډوله نورو قواوو د پیداکیدو امکان شته:

ــ فلزات معمولاً اتمونه له لاسه ورکوی ،نو ځکه مثبت چارج لری. غیر فلزات الکترونونه اخلی او منفی چارج پیداکوی. د بلی خوا د برقی چارج په پیداکیدو سره مقناطیسی ساحه ایجادیږی او په دی دواړو صورتونو کی د جاذبی قوه منځ ته راځی او اتمونه یو تر بله سره جذبوی او لویی کتلی ترلی پاتی کیږی .

ــ کله چی می دغه مسًله د ډاکتر فضل الربی ساپی سره شریکه کړه ،هغه په توضیحی ډول وویل: « معمولاً الکترونونه همیشه د حرکت په حالت کی وی اود پنجری (Gitter) » په څیر پروتونونه یعنی اساسی کتله او بدنه (Rumpf) په خپله الکترونی پنجره کی ساتی . په فلزاتو کی مالیکولی جوړښتونه وجود نه لری ». ځینی فلزات او غازات په خپل منځ کی مالیکولی تعامل کوی او کریستالی جوړښتونه جوړوی ،لکه سوډیم (Na) او کلورین (Cl) چی د مالګی کریستال جوړوی. الماس چی هم د کاربن خاص کریستالی جنس دی لوی ارزش یی د هرڅه څخه دمخه دهغه د بی ساری مالیکولی جوړښت پوری اړه لری. د ۲۰۰۹ م کال د دسمبر د میاشتی په یوه تلویزونی راپورتاژ کی یی وښوده چی یوه تور زلمی په افریقا کی ، نیږوهیږم له څومره ژوروالی څخه یو رنګه الماس راوکیښ

چی د څیړنو له مخی یی د ری (۳)ملیارده کاله عمر درلود .

همغسی چی حجروی جوړښتونه په حیواناتو او نباتاتو کی یو تر بله سره فرق لری مختلف مالیکولی جوړشتونه هم هیڅکله یو شان نه وی. کله چی مونږ د جهانی جوړښت، مختلفو خلقتونو او پدیدو شکل ،صورت او بڼی مفهوم افاده کوو هدف مو همدغه مالیکولی او حجروی جوړښت دي.د موادو کیفیت او مقاومت په زیاته کچه په مالیکولی جوړښت او ځینی نورو خصوصیاتو پوری اړه لری. همدغه جوړښتونه او اوصاف موادو ته د حرارت ، فشار او نورو انرژیتیکی قواوو مقاومتی تفاوتونو په مقابل کی الستیکی قابلیت ورکوی او له بلی خوا کوچنیو واحدونو لکه بکتیریااوو ،مکروبونو ، ویروسونو او نورو ته د استوګنی امکانات ؛ کوچنیو ذراتو ،حرارتی ، الکترو مقناطیسی ،جاذبی او نورو ډول ډول امواجو او تشعشعاتو لپاره د عبور ومرور ، تاثیر او تأثر ،معلوماتو د تبادلی او ضروری راکړی ورکړی شرایط ؛د مختلفو غازاتو په واسطه د موادو د تهویی او د یو تر بله سره د تعامل ، ترکیب او تجزیی او ډیر نور لازم وسایل او شرایط برابروی. له بده مرغه لکه چې دمخه هم ورته اشاره شوې ،دغه مفهوم او اصل د فلسفی د ظهور دهمغه لومړۍ ورځی او یا په بل عبارت کله چی افلاطون ،ارسطو ،کانت ، دکارت اویا دهغوی څخه دمخه یا وروسته نورو فیلسوفانو په دغه باره کی خپل نظر او عقیده ناسمه او په غلطه، افاده او تعبیر کړی ، یعنی چی شکل ، بڼه او صورت یی د شی د خارجی جوړښت د شکل په صفت منلی ، تر اوسه پوری هم همدغه غلط تعبیرونه پرځای پاتی دی.دکارت چی دقوی ذهن څښتن اود هندسې لوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبتکر وو ، باید د هندسي ارزښ په ارزښ ښه پوهیدلي وي. زما په عقیده دغه ارزښ په داخلي هندسي جوړښت یعني مالیکولي هندسي جوړښت پورې اړه لري ، نه د جسم په خارجي هندسي جوړښت پورې. خارجي جسمي هندسي جوړښتونه چې کوم ارزښ لري ، هغه هم د همغه داخلي مالیکولي با کیفیته جوړښت په اعتبار دي ، کوم یو چې د زیاتې قوي برداشت او مقاومت کولې شي. دکارت د هندسې د قهرمان په حیث نه یوائې ددغه ارزښ په ماهیت نه وو پوه شوی او دیوه ستر ارزښ په حیث یې ترې دفاع نده کړې شوي ، برخلاف ددغه ټولو مادي ارزښونو په ړنګولو پسې یې ملا وتړله او ټوله اتکاء یې په خپله تحلیلي هندسه اود هغې په متماتیکي فورمولبندیو او افادو باندې وکړه او غوښتل یې چې ټول مادي ارزښونه د هندسې څخه محو او هندسه د ټولو علومو لپاره په واحد مشترک مخرج او بنیاد باندې بدله کړي . حال داچې متماتیک بالذاتهِ قانونمندي نه ده ، بلکه د هندسي اشکالو له مخې د هغې د مادي محتوا مقاومتي او نور خصوصیات او یا په فزیکي ،بیولوژیکي ،فیزیو لوژیکي، هایدرودینامیکي ، ترمودینامیکي ،آیرودینامیکي ، تشعشعاتو ،ذراتو او نورو حرکتونو د قانومندیو دافادې ژبه او طریقه ده.

عناصر د حرارت په عادي درجو کې معمولاً د جامد ،مایع او غاز په حالت او دماهیت او کیفیت له مخې د فلزات ،غیر فلزات او غازاتو په بڼه پیداکیږي. دمخه مونږ وویل چې د اتمي ویلانس د قانون له مخې د مالیکولي تشکل له لارې د مختلفو عناصرو کیمیاوي مرکبات جوړیږي او اتم که د ځانګړي عنصر دځانګړو خواصو درلودونکې دي، مالیکول د مرکب په کچه د

هغې د کیمیاوي او نورو خواص لري او همدغه ویلانسي علاقمندي او ارتباطات د لویو کتلو او بالاخره ددې لوی جهان دتکوین سبب ګرځي. پدې ډول دخدای په مقضي اراده دویلانس د قانون له مخې په مشخص او ټاکلي شکل ځینې مالیکولي مرکبات دي چې ددې لوی جهان ټول خلقتونه او پدیدې ترې متشکل او همدغه مرکبات دي چې د عملي ژوند په مختلفو مواردو کې د استفادې وړ ګرځي. انسانان ،حیوانات او نباتات هم د ټولو عناصرو څخه یوائې د مرکباتو په بڼه استفاده کولې شي. عناصر په طبعیت کې هم یوائې په مرکب او کله ناکله په مخلوط ډول پیداکیږی او اکثراً په همدغه بڼه داستعمال قابلیت هم لري . په خالص ډول یې هم پیداکیدل او هم یې استعمال او استفاده د نادراتو څخه ګڼل کیږي.

په پورته ډول مونږ د دین په باره کې خپل نظر دموجوده واقعیتونو او حقیقت له مخې د خپلو انساني امکاناتو ،سعی او تلاش په بنیاد په خورا ساده لفظي منطقي فورمولبندیو سره ،پرته د متماتیکي دیفرنسیالي او انتګرالي محاسبو ، کیمیاوي عضوي ، غیر عضوي او هایدرو کاربوني مغلقو ترکیباتو ، د فزیک د نیوتن د قوې ،کتلې او تعجیل دعام قانون دمعادلې ، دانشتین د نسبي تیورۍ د انرژي ،کتلې او د نور د سرعت مناسبتونه او د مکان او سرعت په تناسب د زمان تغیر ، په هایدرولیک او آیرودینامیک کې د برنولي د ستاتیک او دینامیک فشارونو د ثابت پاتی کیدلو عام قانون او ډیر نور په لسګونو او سلګونو ساینسي قوانینو چې حتماً به یې د خدای د کلام داعجاز ځرګند ثبوتي دلایل لا پسې ځرګند

(c) ketabton.com: The Digital Library

او واضح کړي وای ،خو مونږ تری د قضیی دڅیړنې او فورمولبندۍ د استتیا اود خپلو محدودو امکاناتو او ناممکناتو له کبله صرف نظر کړیدي. خو دا هیڅکله ددې معنا نه لري چې ګوندې مونږ هم یواځې په پوچو تخیلي او تصوري لفاظیو اکتفا کړې او یا په بل عبارت ، په اوبو کې مو لوټه ایښې او دموضوع څخه مو په پټو سترګو قدم اړولې دې. نه ! داسې نه ده. په حقیقت کې زمونږ ددغه ساده لفظي مقولو او فورمولبندیو ترشا ټول همدغه غنی قوانین پراته دي او ما داهم کولې شول په خپلو کمو امکاناتو خپلې لفظي مقولې او فورمولبندۍ څه نا څه په متماتیکي ژبه د دموجوده منل شوو قوانینو له مخې افاده کړم ، لکه دمخه په حقیقت کې ، دغه کار په تیرو بحثونو کې ، لکه « فلسفه علم دې ؟» ، « د عینیت او ذهنیت دیالکتیک » ،« شپږم حس که دشعور او لاشعور دیالکتیک » ،«مقضي او مقدره اراده» ، « روح ــ ظهور، بدلون او پایښت یې» او نورو ساینسي فورمولبندیو له مخې ، البته بیا هم دموضوع دافادې د استتیا په خاطر د لفظي منطقي مقولو په قوت هر څه افاده شویدي. (لطفاً تیرو بحثونو ته دی مراجعه وشي). شک نه شته متماتیکي افادې اسان کار نه دې ،او نه ممکنه ده چې ټولې قضیې پرې افاده شي ، برخلاف کولې شي بحث فوق العاده مغلق کړي.

اوس هم دا بحث ډیر اوږد شو ،خو په اخر کې یو ځل بیا دا وایم چې ،خدا ی هر کار په هر شکل سره چی وغواړي کولې شي ،خو نه یې کوي ، ځکه چې داد خدایي خصلت او صفت په خلاف دي. خدای عالم دې اودا جهان یې د خپلو مخلوقاتو او خپل عالم خلف مخلوق، انسان د معرفت او قانونمندې

منصفانه او عادلانه استفادې لپاره پیدا کړې دې. علم پرته له مستمرې قانونمندۍ او بالاخص په عالم الاسباب کې د انسان لپاره په عمل کي وجود نه لري. نو ځکه یې دا جهان د خپل لوی علم له مخې قانونمند او په لحظوي ستاتیک ،دینامیک بدلون او تکامل کې پیدا کړې دې ، تر څو ابدي پاتې شي. یعنې په دې جهان کې هرڅه په لحظوي بدلون او تکامل کې دي. ددې سره انسان تغیر کوي ،حیوان تغیر کوي ، د انسان علم ،تخنیک او مناسبات تغیر کوي. دخدای دین او شریعت چې ددغه ټولو امورو تنظیموونکې او د هر څه څخه دمخه خورا عام او ایدیال ټولنیز قانون ګڼل کیږي ، لکه څرنګه چې دخدای دین او روح ماهیت تر اوسه ثابت پاتې ، خو شکلاً او په فروعو کي یې تغیر موندلې ، او دخدای په کلام کي هم په اجماع ،اجتهاد ، علم ، منطق او حتا د منسوخو ادیانو سره د کامپرامایز ، روغې جوړې او یواځې د حقیقت په ابلاغ تأکید شوې او زور او جبر مردود ګڼل شوې دې.زما په عقیده په راتلونکې کې هم دخدای دمقضي ارادې او احکامو مطابق روش او سلوک غوره کول پکار دې اوددین عالمان دې په دې باره کې ژورې ارزونې او څیړنې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شېطان

داسې وايي « شېطان هغومره بد شکله نه دي لکه چې رسموي يې»

شېطان عربي کلمه ده. په عربي او ځيني نورو ژبو کې شېطان ته ابليس او عزازيل هم ويل کيږي. ددغه کلمو د بنيادي جرړو ،معنا(مانا) او مفاهيمو په باره کې ډول ډول او ضد ونقيض نظريات او عقايد وجود لري.څوک دغه کلمات ټول په عربي ژبې پورې مربوط ګڼي. ځيني کسان عزازيل په عبراني او ابليس په عربي پورې تړي ، ځيني ابليس هم عبراني کلمه ګڼي .د شيطان د کلمې په باره کې هم دعلماوو او پوهانو دقيقه موضعګيري او ټاکلې درېز معلوم نه دي. د شيطان د کلمې معنا ، او داچې، په کومې ژبې پورې اړه لري ، هم لا د شک او ترديد څخه ،سپيناوي ته نه ده راوتلې.آيا شېطان خاص او که عام نوم دي ، تر اوسه زه پوره نه پوهېږم او په همدې خاطر مې د بحث موضوع ټاکلې ده. ولې مې پرې لعنت ويلې ځکه چې خدای پرې لعنت ويلې او شېطان چې هر څوک وي بايد هم لعنت پرې وويل شي.

د شيطان کلمه په قرآنکريم کې په مفرد ډول ۷۰ کرته او دجمعې په حالت ۱۸ واري راغلی ده شوې ده.(المعجم المفهرس الفاظ القرآن الکريم ،ص ۳۸۲، ۳۸۳ ،مؤلف عبد

الباقي ،محمد فواد) او يا (شيطان ، ص ،۲ ،امين الدين سعيدي) .همداسې د قاضي محمد نسيم امين د يادونې له مخې د شيطان ، شيطانُ ، شيطانِ ،شيطانّ ، کلمو ذکر په قرآنکريم کې ۶۸ واري ،شيطاناً دوه واري،شياطين ۱۷ واري او شياطينهم يو وار ذکر شوېده. داسې وايي چې د شيطان کلمه د«شطن» له کلمې څخه مشتق شوې چې د ليريوالي او مصافې معنا(مانا) لري ، او شيطان ته ځکه شيطان ويل شوي ،چې د خدای له فرمان څخه د تمرد په خاطر له حق څخه ليري پاتې شوې دې او د « شاطن» کلمه د « خبيث او پست» په مانا راغلې ده.)

ځيني کسان په دې عقيده هم دي چې د شيطان کلمه له «شيط »څخه اخستل شوې چې د يوه شي د له منځه تلو معنا لري او لکه څرنګه چې په سورة «ص ،۷۶ آية» او « الرحمن ،۱۵ آية» کې يې ذکر شوې چې شيطان د اور (نار)څخه پيدا دي. خو په صورت «کهف ، ۵۰ آية» کې راغلي « فسجدوا الا ابليس کان من الجن». ترجمه: ټولو ملائکو سجده وکړه ،په غير له شيطان څخه چې له جن څخه وو ، اوداسې هم ويل کيږي چې د ډيرې پرهيزګارۍ له مخې دخدای په مقرب ملائيک تبديل شو خو کله چې آدم(ع) ته په سجده مأمور شو ،تمرد يې وکړ او د خدای له دربار څخه ورټل شو. شيطان له خدای څخه مهلت وغوښت او خدای تر ټاکلې مودې (دقيامت تر ورځې پورې) هغه ته مهلت ورکړ.

په قرآنکريم کې دا ذکر هم شوې دي چې د هر پيغمبر لپاره دوه ډوله ، يعنې اِنسي او جني شيطانان مقرر وه . په دغه آية شريف کې د اِنسي شيطان کلمه د جني شيطان له کلمې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمخه ذکر شوې، چې د انسي شیطان دخطر زیات والې د جني شیطان په نسبت په ګوته کوي. دا چې شیطان دمفهوم او یا خاص یا عام موجود په حېث د خدای په کلام کې دومره د توجه او بحث وړ ګرځېدلی او دخپل خدای څخه د مهلت تقاضا کوي او هغه منل کیږي ، ربښتیا هم کوم ساده مفهوم او موجود نه معلومیږي !دا خبره کېدلې شي زمونږ د ارزونو په ترڅ کې معلومه او دغه دافهام وتفهیم زړې او ریښه هم باید د خدای (ج)د کلام په عباراتو کې ولټول شي. نو ځکه ویلې شو ،چې دا ارزونه په عمده ډول د قرآني او دیني عالمانو، چې په خواکې ساینسي پوهه هم ولري او یا بهتره به وي دغه رسالت د قرآني، دیني او ساینسي پوهانو په مشترکه مساعي سره سرته ورسیږي.

د إبلیس کلمه ، چې د مأیوس او غمناک په معنا ده په قرآنکریم کې ۱۱ کرته ذکر شوې او همدومره واری د خدای له درباره ،په قرآنکریم کې د شیطان له شره څخه د پناغوښتلو ذکر شوې دی. دا هم ویل شوي چې په قرآن کې له دې کلمې څخه مراد ژوندې ،باشعوره،مکلف ، نامرئي او فرېب کاره موجود دې چې د خدای له امره یې سر غړونه وکړه او د خدای له درباره ورټل شو .له دې عبارت څخه معلومیږي چې شېطان د مفهوم او خلقت په حیث کوم خاص ، ځرګند ،او ځانګړې مفهوم او افاده نه ده چې له نظره او توجه پریووځي بلکه سره ددې ،چې خدای له خپل درباره رټلې او لعنت یې پرې ویلې ، بیا هم د خدای په دې لوی جهان کې یو ټاکلې تناسب جوړوي ، خپل خدای ته شرطونه او وړاندیزونه کوي او منل کیږي هم.

داسې معلومیږي چې ربښتیا هم دا جهان په کل او په جز کې

د اضدادو د وحدت او مبارزې په بنیاد ، دخدای د مقضی الامر ارادې له مخې ، دهمدغه نظام چې نن په عالم الاسباب کې برقراره دې ، جوړ شوې دې او د سالم ،متعادل ،متناسب او متوازن بهیر په خاطر یې عملي ،ضروري شرایط او متناسباً د نېکۍ او بدۍ پاداش ټاکلې دي. د شېطان له مفهوم څخه ، چې پورته پرې بحث وشو ،خو همداسې معلومیږي.

شیطان په قرآنکریم کې ، اکثراً د شیطان په نامه ذکر شوې دې. په قرآنکریم کې بل ځای دا ډول ذکر هم شوې دې (انه یراکم هو و قبیلة من حیث لا ترونهم) « الاعراف ،ایة ،۲۷ »ترجمه: شیطان او قبیله یې تاسې له هغه ځایه ، چې تاسې یې نه وینۍ ، په نظر کې ساتي. بل ځای په قرآن کریم کې داسې راغلي (... واجلب علیهم بخیلک و رجلک) « سورة اسراء ،ایة ۶۴ » ترجمه: په ټولو سورو او پیاده لښکرو سره یې کلا بند کړی. په همدې ارتباط محترم طباطبایي په تفسیر المیزان کې لیکي: د قرآن عظیم الشان له ایاتونو څخه معلومیږي چې د شیطانانو لښکرې په چټکۍ او سستۍ کې یو تر بله سره برابرې نه دي ، ځیني تندې او ځیني سستې دي،او د قرآن دآیاتونو په شهادت یې ځیني سواره او ځیني پیاده معرفي کړي دي (شېطان ،امین الدین سعیدي).

دشیطان د خلقت د ضرورت په باره کې لیکل شوي دي چې: شیطان ، دخدای (ج) په واسطه د انسان دامتحان او ازمېښت وسیله ده چې د شر او پلیدۍ په لور په خپل لمسون او دعوت سره د انسانانو ماهیت او عزم ځرګندوي ،او همدغه تمایل ،ضعف او لغزش ته ، نفس « أماره بالسوء »یا نفس شیطاني ویل کیږي چې انسانان ، هوا ، هوس او ناجایزه کار ته هڅوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

،او با لمقابل هغه نفس چې انسان له دغه ډول ناوړه چاروا و عمل څخه منع او ساتي ،نفس«لوامه» یا نفس رحماني او سالم وجدان ګڼل کیږي.

دانساني ذات ،روح وجدان اونفس ماهیت او ترکیب په حقیقت کې ، بالذات د لوامه او اماره دیالکتیکي تقابل څخه متشکل،اولکه چې پورته په خدایي کلام کې ،شېطان او ځیني شېطاني قوتونو او انګېزو ته په ځیني مثالونو کې اشارې شوې دي ،پخپله د شیطان ځانګړې مشخص موجودیت نفي کوي او په اصطلاح په جرئت سره ، دا منلې شو ،همغسې چې په خدایي علم ،قانونمندی،صنع او خلقت کې متوالي ،موهومي، نامعلوم حالتونه وجود نه لري ، همغسې د شېطان مجهول، نامعلوم او مشکوک موجودیت «العیاذبالله» د شپېمې ګوتې په حیثیت د منلو وړ نه دې.خو ځیني کسان، بیا هم د خدای او انسان تر منځ د شیطان وساطت ته د کاتالیزاتور حیثیت قایل دي چې ګوندې تعامل تسریع او پوره څرګند او واضح حالت ته رسوي او له شک او شبهې څخه یې باسي.لکن زه په دې پوره باور او عقیده یم ، همغسې چې د خدای په خلقتونو او صنع کې متوالي ،موهومي ،نامعلوم او نیمګړي حالتونه وجود نه لري ،نو نه دخدای په صنع کې دکاتالیزاتور پورې تړلي او اړوند تعاملات، مصنوعات او خلقتونه وجود لري او نه دهغې له لارې وضاحتونوته کوم حاجت او ضرورت شته. دا یواځې انساني ناسم ،ناقص او ناکافي مصنوعات او مرکبات دي چې د کاتالیزاتور په قوت او په اصطلاح دناسم ، ناجایزه مرستندوی په مرسته غواړي ناقص ، غیر متناسب او بې کېفیته موادو او مصنوعاتو ته کذبي تحریفي رنګونه او

خوندونه ورکړي.

د شیطان د پېدایښت دفلسفې په باره کې ویل کیږي ، چې شیطان د الهي درګاه سپي ته ورته دې او د شیطان دنده،دخدای درګاه ته ،د نا اهلانو د ننوتلو د مخنیوي څخه عبارت دې. په بل عبارت شیطان هغه سپي ته ورته دې ، چې دخدای درګاه ته دهغه کسانو دداخلیدو څخه مخنیوې وکړي چې دخدای سره د ملاقات او لیدلو لیاقت نه لري او دې ته ورته ډیر نور عبارات چې په هېڅ صورت د خدای دذات او جلال سره هېڅ سمون نه لري او په دې خاطر د دنیایي مناسباتو په کچه او سویې افاده شویدي چې د انسانانو لپاره معمول او مفهوم اوسي.

د پورتني مثالونو او لنډو عباراتو څخه واضح معلومیږي چې دغه مناسبتونه،مشابهتونه ، تفسیرونه ،تحلیلونه ، فورمولبندۍاو نورې څرګندونې چې د خدای په کلام کې ذکر شوې دي ،د دنیایي او عالم الاسباب په هغه اموراتو پورې اړه لري چې د خدایي خلقتونو او پدیدو تر منځ یواځې دعلت او معلول په بنیاد رامنځته کیږي ،د عالم الاسباب بې شمېره پدیدي او خلقتونه جوړوي اوټول د بشري متضاد رحماني او شېطاني خصوصیاتو او اوصافو متناقصه ذهني زیږنده ګڼل کیږي او په هیڅ صورت دخدایي ذات او صفاتو سره هیڅ ډول مطابقت ،مناسبت او سمون نه شي لرلې او نه سیال رقیب جوړېدلې شي.

ددی ټولو اضدادو موجودیت او د بشر دټاکنی فرصت او موخه او دلنډ دنیوی امتحان دوره د بشر د ضرورت، اړتیا او اختیار لپاره دی نه دالله تعالی د ضرورت لپاره.

د شیطان په باره کې ذکر هم په کوم ټاکلي خلقت دلالت نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي ،بلکه هر وار مختلف خلقتونه او د هغوی تر منځ مختلف مناسبتونه او دریزونه په ګوته کوي. حتا په ځیني مواردو او حالاتو کې د ځیني ځانګړو اشخاصو او افرادو په کړو او اعمالو پورې اړه پیدا کوي. لکه د الاعراف د سورة (۱۷۵)ایت د تفسیر له مخې چې شیطان له سپي سره تشبیه شوې ،خو په حقیقت کې دغه ایت د « بلعم بن باعوراء » چې یو عالم وو ،په حق کې نازل شوېدې.

په هر صورت ، شیطان که إنسي ، جني ، ملائیک ،انسان یا بل هر خلقت که اوسي ،که له اور څخه پیدا وي او که د ملا ئیکې په حیث له نور څخه پیدا اوسي په ټولو حالاتو کې تر هرڅه دمخه خدایي حلقت ګڼل کیږي ،او خدایي خلقتونه ټول یواځې دخدای د « کن فیکون » د حکم په صدور د عالم الاسباب د مادي قوانینو د علت او معلول په دیالکتیکي مناسبتونو او قانونمندیو پورې تړلي دي ،دخدای د لوی علم د قانونمندیو له مخې پیدا ،پایي او تغیر او تکامل مومي ، یواځې په عالم الاسباب پورې اړه لري او په هیڅ حالت کې په هیڅ صورت سره خدای رقیب او سیال نه شي جوړېدلې. د خدایي کلام ټول احکام ،اصول او قوانین یواځې په دې جهان کې ،ددې جهان په شرایطو او امکاناتو سره د ټولو مخلوقاتو د درک ،فهم، ضرورتونو او مجبوریتونو په تناسب سنجول شوي او یواځې په دې جهان کې د استفادې وړ ګرځي. یواځې خدای (ج) د دواړو کونښو په واقعیتونو، حقیقتونو او حالاتو خبر دي او تر اوسه پورې د دواړو جهانونو لپاره هیڅ کوم داسې ذوحیاتېن خلقت د خدای په کلام کې شهادتاً ،دلالتاً او اشارتاً نه دي په ګوته شوې او نه چاته کله په دې دنیا د هغه جهان او د جنت او دوزخ

کلي ګاني سپارل شوي دي. که چېرې دغه ډول ذوحیاتېنو موجوداتو وجود درلودلې ، په یوه نه ،یوه لاره به مونږ د هغه جهان له احوال څخه هم خبرېدلې ،او لکه هغسې چې یو شاعر وایي « آن کس که خبر شد خبرش باز نیامد » نه د هغه جهان څخه څوک راستون شوې ، نه یې کوم احوال رارسېدلې او نه دخدای په کلام کې دغه ډول کوم صراحت او وضاحت وجود لري.

شاید ځیني کسان داسې ادعا او پوښتنه ولري ، چې ولې د خدای په کلام کې د شېطان ، روح او ځیني نورو مسایلو په باره کې پوره وضاحت وجود نه لري ؟ راشئ لومړې د خدای د کلام درسالت او ضرورت د ماهیوي ،زماني ،مکاني او ستاتیک ــ دینامیک ابعادو په باره کې فکر وکړو .دا خبره ومنو چې دا کلام دخدای د مخلوق داګاهۍ لپاره رالیږل شوې دې. که مونږ قرآن او قرآني احکامو ته دقیقه او کره مراجعه وکړو ، وبه وینو ،یواځې په هغه مسایلو کې لازم وضاحت شوې دې ،کوم چې انسانان یې ددرک او پوهې قابلیت لري او دهغه مسایلو په باره کې چې انسان یې له درک او پوهې څخه عاجز دې ،واضح ویل شوي دي: وما اتیتم من العلم الا قلیلا یعني انسان ته چې کوم علم ورکړې شوې دې ،ډیر کم دې .د خدای په کلام کې دا نه دي ویل شوي چې ګوندې انسان ته په هر څه باندې علم ورکړې شوې دې. له بلې خوا ددې جهان زماني بعد له قدیم څخه تر ابده پورې غزېدلې دې یعنې چې لا یتناهي دې. او په مکاني لحاظ هم همدومره ساره او اوږده لري. که دینامیکي او ستاتیکي ابعاد او کېفیتونه یې وڅیړو ، نو دا ټول جهان د کوچنۍ ذرې څخه نیولې تر لویو سماوي اجرامو پورې په همزمان لحظوي ستاتیک دینامیک او دټولو اوصافو او کېفیتونو سره په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لحظوي بدلون کې قرار لري او ټول بدلونونه د دغه علم د قانونمندیو په واسطه افاده کیږي. قرآن کریم د الله تعالی کتاب د دې مدعي هم دې چې دین یې تکمیل کړي او دین د دې په معنا دې ، چې د دې جهان په ټولو زماني ، مکاني او دینامیکي ابعادو کې ټولې قانونمندۍ ، چې د هرې کوچنۍ ذرې څخه نیولې تر هر لوی سماوی جرم پورې د کوچني حرکت څخه تر ملیونونو نوري کلونو پورې دوراني حرکتونه افاده کوي ، په کې په نظر کې نیول شوېدي.اوس پخپله قضاوت کولې شو چې د قرآن دغه په ظاهر کې کوچنې کتاب ، معناً څومره لوی او څومره معجِز دې.

د شیطان په باره کې چې د خدای په کلام کې کومې یادونې او نسبي وضاحتونه شوېدي ،لکه چې د مخه مونږ وویل ،په دې جهان کې د ځانګړو افرادو ،اشخاصو ،حوادثو ، پدیدو ، حقایقو او واقعیتونو پورې اړه لرلې ، نو ځکه د موجوده واقعیتونو په تناسب د خدای د مقضي ارادې له مخې افادې یې هم ځانګړې دنیایي مشخصات لري .

دنیایي پدیدې او خلقتونه په دنیایي خصوصیاتو او امکاناتو سره د خدایي ذاتي خصوصیاتو او اوصافو سره د هیڅ ډول متقابل اړیکو او مناسبتونو جوګه نه ګڼل کیږي ، نو په اصطلاح د شیطان په څیر یاغي ، باغي، دګلې او رټلي مخلوق به څه ډول د خدای سره د سیالې معاملې جوګه وګڼل شي ؟

په دې ځای کې داسې پوښتنه به پر ځای وي چې: خیر شیطان څه ډول پدیده او په څه خاطر یې د خدای په کلام کې ډیر وارې نوم اخستل شوې او دومره د توجه وړ ګرځېدلې دې ؟

مونږ که نه پوهیږو باید ځانونه په دې خبره پوه کړو او باور

پرې ولرو چې ،زمونږ نړۍ خدای ډېره ښکلې پیدا کړې ده. په دې نړۍ کې ژوند ډیر هر اړخیز او ښکلې دې ، اوبه ، هوا او طبیعت نعمتونه یې ډیر ښکلي او مزه دار دي او د هر ډول ښکلي او مزه دار ژوند د لاښکلي کولو په خاطر هر ډول شرایط او امکانات په کې وجود لري.هر نعمت یې جنتي دې ځکه خو په ناشکرۍ یې هر سړې د عذاب سزاوار او دوزخ ته ځي. په دې دنیا کې هیڅوک هیڅکله په هیڅ نعمت نه مړیږي او دا ځکه چې خدای په خپل مخلوق ته همدغه ډول دنیایي ژوند پیرزو کړې او همزمان لحظوي لمسوونکې او قانع کوونکې متضاد دیالکتیکي طبیعت یې ورته غوره کړي دي ، چې هم پیرزوینه ده او هم ازموینه. یواځې په همدغه ترکیب سره هغه مورنۍ مینه وجود لرلې شي ،چې د خپلو بچو په خاطر ځان د بلا په خوله کې ورکوي او د بلا له خولې څخه ، د ځان لپاره نه ، بلکه د بچو لپاره یوه ګولۍ خواړه راشوکوي او یا اکثر وخت پخپله د هغه بلا ښکار ګرځي. کله چې یې په بچو حمله کیږي ، د بچو په ځای خپل ځان د بلا په خوله کې ورکوي.یواځې په همدغه ترکیب کې د دې جهان ټول خوندونه ،رنګونه ، هوسونه ،عشق ،علاقه ،مینه ،عاطفه ،باور ،د دې خدایي قایم با لذات خودګردانه ، خود کفاء او خود بقاء ابدي پایداره نظام بې پایه انرژي ،طاقت ،نیرو ،قوت ،... ، یواځې او یواځې د خدای په مقضی الامر ارادې سره په همدغه رحماني او شیطاني دیالکتیکي ترکیب کې پروت دې. هر څوک به په دې باره کې ځانګړې نظر لري ، خو زما په عقیده دا جهان ځکه ډیر ښکلې او ډیر غني پېدا دې ،چې خدای ورته همغسې د هر چا د علایقو او طبیعت سره متناسب لازمي او کافي ترکیب او ماهیت غوره کړې دې.او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هيڅوک د حرص او بخل لپاره هيڅ دليل او اعتراض نه شي لرلې.دخدای عدل ،انصاف ،غنا او پېرزوينه هم د هيچا په حق کې محدوده نه ده او دټولو مخلوقاتو لپاره يې دهر چا دعلاقې اوضرورت وړ متناسب کافي کمي او کېفي خواړه او نعمتونه پيدا کړي دي.شک نه شته همغسې چې نعمتونه مختلف دي ، ذوقونه ،علايق ،طبعې هم ډول ډول دي.باز دښکار غوښې خوري ، توتکۍ په حشراتو پسې ګرځي ،بورا دګل شيره ټولوي ،ښارونۍ او کارغه څه خوري ، مچ هم په مرداری پسې ګرځي. اوښ زوز خوري ، څوک خواږه خوښوي ،څوک ترخه ، څوک ډيره خوري او څوک لږه. دغه ټول خصلتونه ،علايق ، خويونه، طبعې ، نعمتونه ،کميتونه ، کېفيتونه او ټول نور خصوصيات د ټولو مخلوقاتو د نفسي خواهشاتو او غريزو په تناسب د خدايي نظام په کمي او کېفي منځپانګې کې په نظر کې نيول شوي دي.په جهان کې د بې شمېره خلقتونو په موجوديت او هر اړخيزه ذوقونو او علاقمنديو سره ممکنه نه ده يو نواخت حالتونه او وضعيتونه دوام پيدا کړي.مختلف عواطف ،احساسات ، غريزي ،شهوت ، بزمي ،رزمي وضعيتونه ، جنسي علايق او مناسبات ، ځان ،مال ،واک او مقام غوښتنه بوګنوونکي او غولوونکي تحريک اميزه انګېزې او پايلې رامنځته کوي او يواځې په همدغه شعوري خلاکې او ډول ډول امکاناتو او ذوقونو کې ځانګړي شېطاني خواهشات، ځانګړتياوې او تفوق طلبۍ ريښې ځغلوي او اکثر وخت دولتي ،حکومتي ، ډلئييز ،قومي او نور امکانات هم ددغه کار سره په مساعدت کې په ستر عطالت اوبې قېزې او بې واکي دينا ميزم بدليږي. څرنګه چې دغه شېطاني کېفيتونه په حقيقت کې د

دنيايي با کېفيته هر اړخيز ژوند اصلي توکي برابروي او له بلې خوا دازموينې لپاره ښه وسايل هم ګڼل کېدې شي او دهر انسان لپاره ډير رنځور او ضعيف اړخونه هم همدغه ځانګړتياوی جوړوي او ديوه انسان په اندکه لغزش سره ستر جهاني انساني ستونزی رامنځته کولې شي.نو ځکه په دغه څو اړخيزه ، باريکه او خورا مهمو خصوصياتو او اوصافو ، چې له هره پلوه دډير اهميت وړ ګڼل کيږي شېطاني عمل ګڼل شوي ، ټول بشري مسايل او پرابلمونه په همدغه محور څرخېدلي او دخدای په کلام کې يې هم زيات ذکر شوې دې.په حقيقت کې شېطان ذاتاً د لعنت سزاوار نه دې ، دلعنت سزاوار همغه لعنتي شېطان صفته انسانان دي چې په شېطان باندې د خپلو عظيمو ګناهونو په بارولو يې د شېطان اصلي څېره ور بدله کړې او دهغې ترشا خپل تور مخونه له خلکو پټ ساتي.

نو لعنت دې وي په دغه تور مخو شېطان صفته لعنتي انسانانو !

پخوا مونږ د هندي فلسفې په ځواب کې ،چې د جهان د پيدايښت او پايښت د زاړه کتاب د ورکو پاڼو په لټه کې سرګردانه وو او همدغه لټه او پايلې يې فلسفه ګڼله او آن په دې آند وو ، ولو که فېلسوفان په دې باره کې بې شمېره کتابونه ليکي ، خو شاعر دا هرڅه په يوه فرد سره :

ما زآغاز و زانجام جهان بی خبريم
اول آخر اين کهنه کتاب افتاده است ،

ټول فلسفي مفاهيم چې « د ژوند او وجود معنا » ګڼل کيږي ، افاده کولې شي.دا ډول افادې ، ددې په عوض چې د فلسفې په ساده توب دلالت وکړي ، زمونږ ساده توب ثابتوي او دا ځکه ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر اوسه پورې مونږ نه د ژوند ، وجود او نه د فلسفې په معنا پوهېدلي یو او نه مولازمې پایلې تر لاسه کړې دي.

په دې موضوع همغلته مونږ لازم بحث کړې دې او ومو ښودله چې نه د زاړه فلسفي کتاب اول و آخر پاڼې ورکې دي ، نه د شاعر په یوه فرد سره فلسفي مفاهیم او ټوله فلسفه افاده کېدلې شي ، نه د دغه ورکو پاڼو میدنې ته څوک فلسفه ویلې او نه ټوله فلسفه افاده کولې شي.هندې فلسفې په حقیقت کې نادوده او ناشونې هدف غوره کړې وو .نادوده په دې چې ملیو نونه او ملیاردونه کلونه پخوا فلسفي لیکل شوې پاڼه هم که دوی ته په لاس ورشي ، څه ارزښ به ولري ؟ مادي واقعیتونه خو هغه دي چې حاظر یې هم څوک په ګورت کې نه شي رانیولې، یعنې چې جهان دغه ډول په لحظوي بدلون کې دې ، بیا هم مونږ په هغه ځای بحث کې د تاریخ په ټولو زماني مقاطعو کې د فلسفي محاسبو امکانات په ګوته کړي دي. د دې مسئلې د ذکر څخه زما هدف دا وو چې د شېطان په باره معلومات هم د عالم امر حیثیت لري او پدا ډول مواردو کې ، څرنګه چې د انسان د درک او پوهې په قابو کې نه راځې ، د خدای په کلام کې یې همغو مره ذکر کیږي ، چې انسان یې د درک او فهم قابلیت ولري .دغه ډول بې شمېره پوښتنو ته د خدای د کلام په احکامو کې لکه چې د جهان د پېدایښت په باره کې چې په دوه ډېرو لنډو کلمو او اوه حرفي لنډې جملې « کن فیکون» سره مکمل ، قانع کوونکې منطقي ځواب ویل شوې دې ،ځواب ویل کیږي .

زه په دې عقیده یم ،چې دنیایي ژوند د خدای د مقضی الامر ارادې له مخې د مختلفو نفسي خواهشاتو ، غرایزو ،عواطفو ، متضادو پدیدو د وحدت او مبارزو د مختلفو اړخونو او یا که

په لنډ ډول افاده شي ، د دې جهان د تکویني جوړښت ،طبیعت،خلقت او سرشت ،همدغسې چې دې او باید اوسي ، د خدای په اراده تر هر څه لومړې د بشر د بشپړې منطقي او معقولې ګټې اخستنې او همداسې د ثواب او عذاب ، ... ،د رحماني او شېطاني قوتونو د ازمېښت او مبارزې د ګټنې او بایلنې په ډګرکې د نیک او بد ، ثواب او عذاب ،جنت او دوزخ د پاداش لپاره جوړ شوې دې .دا شېطان او شېطاني قوتونه او طینتونه په حقیقت کې ، هغه نفسي ،غریزوي او دې ته ورته خواهشات ،غوښتنې او هڅونې وې چې ادم او حوا (ع) یې په جنت کې د مېوې خوړلو ته ولمسول او په همدغه لمسوونکي ذاتي خلقت ،سرشت او منځپانګې سره د خدای په مقضی الامر ارادې سره ادم او حوا (ع) په دې جهان کې مېشت او د همدغه لارې مختلف رحماني او شېطاني خصلتونه جز د کون و مکان، خو په حقیقت کې د کون و فساد لوکوموتیف ، انګیزه او محرِک وګرځېدل.

په دې بارہ کې دقیق معلومات یوائې د خدای د کلام له عباراتو او احکامو څخه استنباط او تعبیرېدلې او یوائې د قرآني ، دیني او طبیعي علومو عالمانو او پوهانو په مشترکه مساعي ممکنه ده، چې باید په دې باره کې خپلو څېړنو ته دوام ورکړي او لازمو ممکنو نتایجو او افقونو ته ځانونه ورسوي .

خو د دنیایي خلقتونو او پدیدو د سرشت او خلقتي ترکیب په پیدایښت کې د لوامه (رحماني) او اماره (شیطاني) انفس دیالکتیکي موجودیت ،چې په بنیاداو تناسب یې ټول مخلوقات په نیک او بد ویشل کیږي او د جنت او دوذخ سزاوار ګرځي ، هم کومه پټه خبره نه ده .نیک عمل ته بلل او له بدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعمالو څخه مخنيوې ، پخپله ظلم نه کول او د بل ظلم په ځان او نورو مظلومانو نه منل او په کلکه يي مخنيوې کول او ډير نور مسايل چې د ښو بدو تفکيک يي په الهي احکامو او نبوي ارشاداتو کې راغلي دي ،د هر انسان او په خاصه توګه د هر مؤمن مسلمان انساني ،اسلامي ، اخلاقي او ديني دېن او رسالت دې.

همغسې چې د عالم الاسباب پيدايښت ، پايښت ،بدلون ، تکامل او انحطاط د خدايي «عالم آمر» يعني« کن فيکون» په حکم تعميل شوې ، د رحماني او شيطاني قوتونو متناسب، متعادل او متوازن جو ړښت هم د همدغه آمر او همدغه حکم لازمي او کافي شرط ګڼل کيږي او دعادلانه، عامه ټولنيز، معنوي، او غيرعادلانه شخصي ، خصوصي ،مادي ارزښتونو په تناسب يو له بله څخه تفکيک کېدلې شي. په همدغه بنياد د حق او باطل په پوله د رحماني اوشيطاني قوتونو تر منځ نه پخلا کيدونکې تضاد رامنځته کيږي او يوائې د نيک او بد ،ثواب او عذاب ،عدل او ظلم تر منځ د سليم عقل او سليم وجداني قضاوت له مخې يي پرېکړه هم د تکويني جفتو مقولو (اى ولوشن يعني ريفورم او ريولوشن يعني انقلاب)په ديالکتيکي تقابل ، داډول ممکنه او شوني ګڼل کيږي ،چې رحماني ځواکونود عادلانه سولئيز ريفورم او بدلون او شيطاني قوتونه د غير عادلانه جګړئيز جبر له لارې د خپلو نا روا موخو سر ته رسول غواړي.په دغه ډول ديناميزم کې شک نه شته چې تکاثف او تراکم د قوت ،دولت او کتلو منځته راځي، شيطاني قوتونه په دغه امکاناتو سره يوائې د جنګ او جبر لار غوره کوي،هر څه په خپله ولکه کې نيسي او له دغه طريقه د

نړيوال طاقت په حيث په نړيواله جبهه کې يوائې د جنګ له لار ددغه پروسې سرعت او ديناميزم لا پسې زياتوي او رحماني قوتونه لا پسې په محاصره او مضيقه کې راچاپېروي ، لکه چې نن يي په ټوله نړۍ کې رحماني قوتونه په مضيقه او محاصره کې راګيرکړي اوپه رحماني قوتونو يي هم پرته له جنګه نورې لا رې تړلي دي. په داسې شرايطو کې،رحماني قوتونه پرته له قاطعيت او نړيوال پېوستون څخه بل بديل ، بله لاره او چاره هم نه لري. اسلامي طريقه هم پخپله د ظلم نه کولو او د بل چا ظلم پرځان او نورو مظلومانو د نه منلو او د الکبر مع المتکبرين عبادة ،سپارتنه کوي. قانونمندي يعني حق ،تل ګټونکې دې اود رحماني خصوصيتونو ،خصلتونو او اوصافو څښتنان هميشه قوى الاراده ،حکيم النفس ، صبور ،حليم،متين او په ټولو مثبته اخلاقو اوصافو متصف ،له هيچاڅخه ويره او ډار نه لري او هېڅکله د شيطاني قوتونو په جال کې نه کيووځي او همېش دخپل عزم ،تصميم او ارادې په اصولو په خپله ټولنه او چاپېريال کې ديوه سيال قوت په حيث اګاهانه ژوند کولې شي. برخلاف شيطاني قوتونه د دروغو ،غلا ، استفاده جويي او نورو خاينانه اعمالو په نسبت ضعيف النفسه، سست عنصره ، پر ځان بې باوره ، بې ارادې ، مرتجع ، ډارن او طامع انسانان دي ، تل اسيب پذيره او له هر چاڅخه په ويره کې وي او نن همدغه انسانان چې د نړۍ ټول بانکونه او ټولې شتمنۍ په ولکه کې لري او په ټوله نړۍ يي د قپسۍ غوندې خېټه اچولې او ددې خاورې اصيل خدمت ګاران حتا تش سا کښنې ته هم نه پريږدي ، په يوه خبيث شيطاني لعنتي دجال بدل شوې او د خپل دوزخي نفس مړولو په خاطر يي بلا تشبيه دا جنتي نړۍ په جهنم بدله

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړېده.

ددغه ډول شیطاني خود سریو ، ناروا او ظلمونو د مخنیوي په خاطر یو اځینی لاره او چاره ، قانوني، حقوقي اداره ده چې ټولنې او اولسونه یو شان د عدل او انصاف له مخې په خپل حاکمیت کې وساتي او هر سر غړوونکې د مقضي قوانینو مطابق د هغې په منلو مجبور کړي ! ! !

فلسفه بې ثمره علم دې ؟

دې کې شک نه شته ، چې یو بې سواده یا نیمه با سواده انسان د ځیني ساده وسایلو په لرلو سره ، په یوه کلي یا ښارګوټي کې دخپل ژوند لپاره لازم شرایط برابرولې شي ،خو یو عالم او فیلسوف به په دغه ډول شرایطوسره د یوې مړې ډوډۍ خاوندهم نه شي. نو ځکه ځیني ساده کسان په ساده قضاوت سره فلسفه بې ثمره او بې روزي علم ګڼلې شي !

یا هندي ټولنه چې ، په فلسفي څېړنو کې ترنوروډېرو اولسونوپوره قدامت لري ، پدې عقیده ده ،هغه لاسته راوړني ، چې ، فلسفې د بودا په وخت کې لرلې ، اوسنۍ فلسفه یې نه لري ، یعنې چې فلسفې د هغوی له نظره تر اوسه نزولي انحطاطي لار وهلې ، نه علمي ،نه اقتصادي ارزش لري او ګوندې بې ثمره غیر ضروري او بې ارزښه علم جوړ شوې او دهېڅ. داسې ډېر مثالونه راوړل کېدې شي، چې که مونږ خپلې څېړنې او ارزونې داډول بې بنیاده او بې مورده پېل کړو، قانونمند منطقي نتایج نه شو ترلاسه کولې او په پایله کې مونږ له هدف څخه لیرې ووځو. هغه ځوک چې د ډبرې د سکرو په تله طلا او دطلا په تله دډبرې سکاره تلل غواړي ، څېړنې او ارزونې به یې هېڅکله منطقي قانونمند نتایج ونه لرلې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ په خپلو تېرو څېړنواو ارزوونو کې په مستدَل قانونمند ډول وښودلې شول ،چې فلسفي مسایل او قضایا ،ددغه مسایلو د علمي تعمق او ژورتیا په نسبت ،د تاریخ په اوږدوکې د هر چا د توجه وړ نه دي ګرځېدلي او نه هر څوک ددې جوګه وو چې ددغه مسایلو سره کړه وړه ولري. هغه چا چې تر اوسه پورې ، ځانونه ددغه کار جوګه ګڼلي اود فلسفي مسایلو سره یې سروکار لرلې ، اکثراً دفلسفي مسایلود علمي څېړنو څخه عاجز وو او نه یې دي کړې شوي دغه مسایل علماً په ټولو اعماقو او ابعادو پر مخ بوزي ، ناچار یې په شخصي تخیل ډډه لګولې او اکثراً د قضایاوو په شکلیلاتو کې ښکېل پاتې شوي ، فلسفه په سفسطه ، جړه مشوره او ترلي نظام بدله شوېده.

هندي فلسفې ، چې تر نن ورځې پورې په تخیلي تیوریو او اکثراً په رنګارنګ مذهبي تخیلاتو او خرافاتو عقیده لري ، سره ددې چې د ډیرو نورو اولسونوپه نسبت ، په فلسفي څېړنو کې پوره قدامت لري ،حق لري پدې عقیده اوسي،هغه لاسته راوړنې ، چې ، فلسفې د بودا په وخت کې لرلې ، اوسنۍ فلسفه یې نه لري ، یعنې چې فلسفې د هغوی له نظره تر اوسه نزولي انحطاطي لار وهلې ، نه علمي ،نه اقتصادي ارزش لري او ګوندې بې ثمره ، غیر ضروري او بې ارزشه علم جوړ شوې او دهېچا د علاقې او توجه وړ باید نه اوسي او دا ځکه چې پخپله فېلسوف د فلسفې د علمي ماهیت په ارزش ، معنا او مفهوم باندې نه پوهیږي . داسې ډیر مثالونه راوړل کېدې شي، چې که مونږ خپلې څېړنې او ارزونې داډول بې بنیاده او بې مورده پېل کړو، قانونمند منطقي نتایج نه شو ترلاسه کولې او په پایله کې مونږ له هدف څخه لیرې ووځو . هغه څوک چې د ډبرې د سکرو په تله طلا او دطلا په تله دډبرې سکاره تلل غواړي ،یعنې چې د ډبرې سکاره او طلا ورته یو شان ارزش لري ، طبعاً ، د ډبرې سکاره باید زیات وارزول شي ، ځکه

چې ، کوټه خو پرې ګرمېږي . د طلا څخه خو دغه استفاده هم نه کیږي .په دې ډول که څېړنې او ارزونې د علمي قوانینو ،ارزشونو او اصولو په بنیاد نه وي هېڅکله به منطقي قانونمند نتایج او پایلې ونه لرلې شي.

د بلې خوا ، په تېرو فلسفي بحثونو مونږ په دې موضوع هم بحث وکړ چې دین او فلسفه دواړه ، یوتربله سره علمي ماهیوي تضاد نه لري او دواړه یوشان د جهاني پدیدو او خلقتونو دمعرفت طریقې او وسیلې ګڼل کیږي ، حال داچې له ډیر پخواڅخه اکثر دیني او فلسفي عالمان سره نه پخلاکېدونکې تضاد لري او دا یوه ډېره مشهوره مقوله تر نن ورځې پاتې ده « چېرې چې فلسفه وجود لري ، دین وجود نه لري او چېرې چې دین وجود لري ، هلته فلسفه وجود نه لري » . ډیر دیني عالمان فلسفه د کفر علم ګڼي. که دا خبره رښتیا وي نو په عربي ژبه کې به دې مقولې ، چې: «اطلب العلم ولوکانه فی السین» ترجمه: (طلب د علم وکړۍ ، ولو که په چین کې هم اوسي)وجود نه درلودلې. علم ، همغسې چې په څرګندو او واضحو عباراتو مونږ تأکید کړې انساني مخلوق نه دې چې د چا په اسلام او کفر پورې اړه ولري او یا دې جداګانه اسلامي او کفري علوم موجود اوسي . علم یوائې الا هي مخلوق دې ، چې دالاهي کلام ، الاهي احکامو ، الاهي شریعت او اسلامي دین او مذهب په طریقه او بنیاد یې کسب په انسان ، ښځه او نر ، فرض ګرځېدلې دې. ما په دې باره کې یو مطلب د « الاهي ، قرآني او انساني فلسفې (علم) »لیکلې وو چې باید د همدې مطلب پر ځای خپور شوې وای، خو سهواً راڅخه کوم بل مطلب پرې ثبت او حذف شوې دې . امېد دې ، دوباره یې ولیکم.

که چېرې ټول فلسفي قضایا د علمي قوانینو او اصولو مطابق حل و فصل او فورمولبندي کېدلې شوې ، هېڅکله به چارې د خنډونو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه مخامخ کېدلې. په الاهي علم کې خنډونه ، بن بست ،نیکړ تیاوې او یا نا معلوم ، متوالي ، نا معین او دې ته ورته حالتونه منځته نه شي راتلای . دا یواځې انساني نیمګړتیاوې ، نا ممکنات او یا عمدي ګناهونه او خطاوې دي ، چې دغه ډول حالتونه رامنځته کوي او چارې د افرادو او ځانګړوکسانو د ځانګړو اغراضو په لور بیایي . مونږ دالاهي استعامت او انساني مقدراتو او امکاناتو برابر دغه د علم لار نیولي او ټول بشریت په ټول جمعي شعور سره ددغه ارمان تحقق ته رابولو . مونږ په دې باور یو ، چې د بې شمېره فلسفي قضایاوو او مسایلو د بن بست او جړې مشورې د غمیزې جرړې چې ګوندې، د کوم ذهن د نا پېدا ځمکې دحقایقو په ما وراء ترګمۍ او تخیلي پلندۍ کې تړلي دي ، چې د حقیقت دنور پلوشې هم نه ور رسي او فلسفي بې شمېره قضایا او مسایل یې په لاځوابه معما او کثیرالمجهوله لا ینحله معادله بدل کړي دي، عبث بحث بولو او په دې پوره باور یو ، چې الاهي علمي لاس رسې د ټولو مخلوقاتو لپاره ، دهغوی د مقدراتو او ضرورتونو په تناسب عام او پرته د کوم تعصب یوشان دې. مونږ ددغه جړې مشورې د تار سر موندلي او دالاهي علم ، احکامو او هدایاتو په رڼا کې د خپلو انساني مقدراتو په تناسب « صراط المستقیم » تعقیبول غواړو . مونږ دحقیقت رڼاله لیرې وینو او ز مونږ داحساس ، ادراک او عقل په واک کې راغلې او زړه مو هم منلې ، له خپل خدای څخه دومره جرئت او باور غواړو ، چې دعام بشري درایت او همت په مټ دپخواني بې نظمه او انجړ بنجړ عظیم عطالت او دینامیزم مخه وتړو او دعام بشري جمعي شعور د قانونمند منطق په بنیاد د الاهي هدایت سمه لار ونیسي .

هو ! مونږ د حقیقیت او واقعیت د بنیادي قانومندې څېړنې په بنیاد دغه عظیم عطالت ته اوږه ورکړې او د فلسفي لا ځوابه معما او کثیر

المجهوله لا ینحله معادلو جرړې ،چې د فلسفې د تش په نامه اساسي مسئلې په په پلندۍ کې لا درکه خښې پاتې وې، سپینا وي ته مو را وایستلې ، ومو څېړلې ، ومو ارزولې او پخپل نه ماتېدونکي تصمیم ترې دفاع کوو . امېد دې ، زمونږ دلارې باوري لارویان په نه ماتېدونکي عزم له مونږ سره ودرېږي او هغه کسان ،چې لا تر اوسه د شک او تردید په دوه لاري کې ولاړ دي ، ددغه څېړنو او ارزونوله مخې ځانونه دپوره یقین تر کچې ورسوي او زمونږ د لارې مصمم لارویان شي.

دغه سد سکندر تش په نامه د فلسفې اساسي مسئله ده ، چې « د مادې اوشعور د ،بې بنیاده، یو پر بل باندې د قدامت» له مخې جوړه شوې او فلسفي لوی نظام یې د« محبوبې» په بې لارې او بې دروازي لوړ پوړې کلا اړولې ، چې هیڅوک د ورننوتلواو ورا ووختلو توان نه لري .

په نوي قانونمند څېړنیز نظام کې د لومړي ځل لپاره په ۱۳۶۲ هـ ل کال کې « د عېنیت او ذهنیت دیالکتیک » تر سرلیک لاندې رسالې لومړۍ جملې « ذهنیت نسبي عېنیت او هر مشخص ذهنیت عېني واقعیت دې » زوړ نړیوال فلسفي نظام ،چې تر اوسه پرې ټولو زړو فلسفو ډډه لګولې وه ، ونړوه اومونږ په مقنع دلایو سره وښودله ،چې ماده او شعور ذاتي توپیر نه لري او په دې بې بنیاده بنیاد ،فلسفې ته د اساسي مسئلې تر سرلیک لاندې بنیاد لټول هم بې بنیاده کاردې. همدا سبب وؤ ،د نړیوال فلسفي ښار ګوټې ، چې پرته له تړلو کوڅوڅخه یې د خوځښت او حرکت لپاره لارې چارې نه لرلې او دهندي فلسفې په قول ، فلسفې چې د خپل قهقرایي ژوند سلګۍ وهلې ، دوباره روح پېدا او په رګونوکې وینه وچلېده او نن یې درښتیني الاهي خلف علم په حیث د زوال له حالت څخه د پر مختګ لار ونیوله . ټول زوړ نړیوال فلسفي نظام ، که په شرق کې وو او که په غرب کې ،ځکه ونړېده ، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهمدغه فلسفي اساسي مسئلې په بنیاد دپېړیو پېړیو راپدې خوا ټول یوتر بله سره ضدو نقیض اونه پخلاکېدونکي دښمنانه تیوریک مکتبونه او سیستمو نه، چې بې بنیاده راپېداشوي وۀ ، باید هم د فلسفې ددغه ډول بې بنیاده بنیاد په ړنګېدو ړنګ او یو واحد ، نړیوال علمي فلسفي قانونمند نظام جوړ او هر ډول تخیلي سفسطه ګرایي ته د تل لپارهد پای ټکې کښېښودل شو .

په ۱۳۶۳ هجري لمریز کال کې د« عېنیت فلسفه» تر سرلیک لاندې د فلسفې ډیرو مهمو مسایلو لکه : (د عېنیت او ذهنیت دیالکتیک ،شعوري پدیدي او دجبر او اختیار دیالکتیک ، ایدیالیستي او ماتیریالیستي دیالکتیک ، شعور او لا شعور ، مرګ او ژوند ، شپږم حس که د شعور او لا شعور دیالکتیک ، ... » اثر تألیف اوله ډیره ځنډه وروسته د ۱۳۶۵کال د جدي په میاشت کې چاپ اودفلسفي مسایلومینه والو لپاره وړاندې شو . نن مونږ هم په دې نظر یو ،چې فلسفه یوائېنې الاهي خلف علم دې ،چې په نسبي لحاظ د ټولو الاهي خلقتونو دقانونمندې منطقي نسبي افادې جوګه ګڼل کیږي . زه په اګاهانه او پوره شعوري قانونمندو دلایلو سره دا خبره کوم ،چې همدغه یوې کوچنۍ جملې دغه لوی مفهوم افاده کړ ،چې د پېړیوپېړیو زوړ فلسفي نظام ړنګ او ټول نړیوال با شعوره بشریت اګاهانه یوائېنۍ علمي لار یعنې دالاهي هدایت اوکلام «صراط المستقیم» لار غوره کړي.

مونږ په دې عقیده یو ،چې علم ، الاهې مخلوق او دلوی جهان او دالاهي ټولو خلقتونو او پدیدو د مادي موجودیت لازمي شکل او بڼه ګڼل کیږي یعنې چې دالوی جهان او الاهي ټول خلقتونه او پدیدې د الاهي علم د قانونمندیوله مخې قانونمند پېدا ، قانونمند پایي او قانونمند بدلون او پرمختګ مومي . الله خپل علم ،خپل خلف انسان

ته د قرآني احکامو ،قانونمندیواو اصولو په بڼه په انساني ژبه رالیږلې او د انساني شعوري پوهې او زماني او مکاني ابعادو د قیدیت په تناسب په ټولنیز جمعي شعور کې تراوش او انعکاس پېداکوي . په مشخص او ځانګړي ډول باید وویل شي چې : علم خدایي مخلوق دې ،چې د قرآني کلام له لارې په محمد (ص)د اکمل غوره شوي اسلامي دین په طریقه نازل اوټول پخوني ادیان ، چې تر دې دمخه دنورو اسماني کتابونو له لارې په نورو پیغمبرانو نازل شوې وو ،خو اکمل نه وو ګڼل شوي اوټول مجازي ادیان او خرافات منسوخ وګڼل شول .دالاهي کلام له لارې، چې په انساني ژبه لیکل شوې ، ټول انسانان د الاهي علم په وسیله د الله د جهان او ټولو خلقتونو په معرفت مکلف او موظف ګرځېدلي دي ،تر څو هغه وپېژني او په لازمه کچه یي د ځان او ټول بشریت د استفادې وړ وګرځوي . د پورتني عبارت څخه په استنباط سره ویلې شو ،چې : الاهي علم ، قرآني علم او کلام اودین ،چې د قرآني علم په طریقه ژوند کولو په معنادي او فلسفه ، چې په عالم الاسباب کې د الاهي علم یوائېنې خلف علم ګڼل کیږي ، په کل کې ، د معرفت لار او طریقه ده ،او هرعلم او معرفت په خپل ذات کې د ژوند یوائېنۍ لار او وسیله ګڼل کیږي، نو ځکه خویي اطاعت په ټولو مخلوقاتو فرض ګرځېدلي دي.

ځینې کسانوته شاید پوښتني پېداشي ، چې الاهي علم ، یعنې څه ؟ مونږ چې د الله دذات د لیدلو ،پېژندلو او توصیف څخه عاجز یو ، ځکه چې الله لوی دې او زمونږ په ذهن ،شعور او عقل کې نه ځائیږي ، نو د الله په علم ، امکاناتو ،کېفیت او اوصافو پخپله الله ښه پوهیږي او انسان د الله د خلف په حېث ،په عالم الاسباب کې ،دانساني مقدراتو په کچه د ټولو خلقتونو په معرفت مکلف او مقدر ګرځېدلې دې. معرفت د ټولو مخلوقاتو د ژوند اساسي او بلکه یوائېنۍ وسیله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼل کیږي. شاید پوښتنه پیدا شي ، چې د الله ،قرآن او انسان علوم څه تفاوتونه لري ؟ په دې خبره هم یوائې الله ښه پوهیږي.خو دهغه علم او پوهې له مخې چې الله انسان ته ورکړي ، دومره ویلې شي چې الاهي علم په ټول جهان او دهغې په ټولو خلقتونو محیط او کامل علم ګڼل کیږي. قرآني علم څرنګه چې د الاهي علم افاده ګڼل کیږي ، د الاهي علم سره کوم توپیر نه شي لرلې ، خو دبشري ذهني شعوري نیمګړتیاوو له مخې ممکنه نه ده ، چې انسان د قرآني علم د ټولو اسرارو او احکامو په پوهه قادر اوسي او په ځیني مواردو کې ،کېدلې شي د ټولو حقایقو پوهېدلو ته به ضرورت هم نه اوسي او په همدې سبب انساني معرفت همېشه نسبي بڼه لري.

د پورتني لنډ بحث څخه پخپله محترم لوستونکي د فلسفي علم د مؤثریت د کچې په هکله قضاوت کولې شي. کېدلې شي په راتلونکو بحثونو کې ،په ځانګړو مسایلو کې ، دفلسفي علم په مؤ ثریت ، په ځانګړي ډول نور بحثونه هم وشي.

دوهمه برخه

د ادب فلسفي څیړنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شعري تیوری علمی څېړنه

د فلسفې تر عنوان لاندې بحث کې وښودل شوه چې کله نا کله د دقیقو علمي مسائلو او مفاهیمو د څېړنو په ترڅ کې ډېر خام، ناقص، کاذب او حتا غلط فکري تراوشونه د غلطو مقولو، قوانینو، فورمولبندیو په بڼه تشکل مومي، د شک، تردید او ابهام ختمه برابروي، عالمان، پوهان او محققین د غلط فهمیو په څلورلارې کې دروي او د حق او واقعیت صراط المستقیم ترې لا درکه کوي.

د شعر او شاعرۍ په باره کې د دغه ډول ابهامات، نیمګړتیاوې، تناقصات او تناقضات د شاعرانه مبالغی، غلو او اغراق په کچه همدومره زیات دي او یوه داسی لیتهۍ تری جوړه شوی چې غلبیلول ئې د ډیرو پوهانو او پخپله د شاعرانو لپاره هم ناشونی کار برېښي. ښه به دا وي پوهان، ادیبان او شاعران دغه عمده مسائل په کره توګه وڅېړي، د بشري کلتور، فرهنګ او ادب پدغه ورشو رڼا واچوي او وروسته لدې پدې باره کې د شک او ابهام فضاء رڼه شي.

دې موضوع ته زه هغه وخت متوجه شوم چې کله ځوان شاعران او لیکوالان د یوه ځوانیمرګ شاعر د مړینې په تلین سره

راټول او په ژورو شاعرانه احساساتو او عواطفو سره یې د هغه په وړاندی خپل د ملګرتوب اخری دین ادا کاوه. د وی د محفل ټول حاضرین د خپلو شاعرانه احساساتو په غیبرکې ټینګ رانیولي او د شعر او شاعرۍ د اباسین په څپو کې یې داسی ځنګول چې یوه لحظه هم د چا فکرله موضوع څخه بل خوا نشو او وختلې. نپوهیږم په څه ډول زما د توجه پښه وښوئیده د روانې موضوع له دینامیزم څخه پریوتم او په لحظوي سکون کې د غه فکر او نظر راته پیدا شو او فی البدیهه مې د خپلې عقیدې اظهار وکړ. زه پخپله پدې پوه شوم چې زما لخوا پدغه وخت کې د غونډۍ د یو خاص ډول نظم او بهیر سکوت ماتول په چا ښه ونه لګیدل او د هغوی د سملاسي شاعرانه عکس العمل سره مخامخ شوم. ماهم د بعدي استدلال څخه ډډه وکړه او ډیره موده مې پدې باره کې د څه ویلو او یا څه لیکلو هڅه ونکړه.

څه موده وروسته چې د غه موضوع یو ځل بیا په ذهن کې راولاړه شوه، بهتره مې وګڼله چې د شعر پیژندنې په باره کې د کاندید اکادمیسن مرحوم محمد صدیق روهي د مقالو مجموعه چې د کاندید اکادمیسن مرحوم محمد رحیم الهام په سریزه تکمیل شوې وه او ځینې نور اړونده مطالب ولولم. د دغه رسالې له لوستلو څخه وروسته پدې نظر شوم چې ګوندې پدې باره کې د نور څه لیکلو لپاره کوم دلیل نه لیدل کیږي او ګوندې همدغه لیکنه کفایت کوي. خو دیو څه دقت څخه وروسته د څه لیکلو په باره کې زما تصمیم لا پسې قوي شو. کوم نظر چې ما ته پیدا شوې وؤ غواړم دیوې طرحې په شکل د محترمو شاعرانو او پوهانو حضور ته وړاندې کړم. هیله ده د خپلې بزرګوارۍ له مخې یې په پوره دقت سره ولولي، ویې ارزوي او نیمګړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواوي يي پوره او بشپړې کړي.

نظم او نثر د ژبني ادب د ويلو او ليکلو دوه اساسي ډولونه، د بشري ټولنې د مختلفو هر اړخيزه متقابلو مناسباتو او ضرورتونو د افادې او افهام او تفهيم ډيره اسانه، معقوله، منطقي، فصيحه، بليغه او په تاريخي او ټولنيز لحاظ مکمله انساني هر اړخيزه رنګارنګ احساساتي او قانونمنده منطقي بڼه د ثبت وسيله ګڼل کيږي. ژبنې ادب په بنيادي لحاظ بشري جمعي شعوري لاسته راوړنه ده خو د اديبو، عالمو او پوهو کسانو خاص رهبري کوونکې ځرګند او ځانګړې رول هم پکې هيڅوک نشي نفې کولې. همغسې چې اقتصادي زير بنايي او علمي تخنيکي انکشافات ديوې ټولنې په نورو رو بنايي او زير بنايي پديدو باندې ځرګنده او مشخصه اغيزه لري په ژبنی ادب باندې هم دهغې تاثير ځرګند، مشخص او مستقيم دې. هره ادبي ليکنه دخپلې ټولني داجتماعي ــ اقتصادي ژوند سره مستقيم اړيکي لري او دهغې مبين او ښکارندويه ده. ديوې ټولني په عملي ژوند، ژبه او ژبني ادب کې ايديال افقونه، انتزاعيت او تجرد وجود نلري. يوائې د شاعرانه او اديبانه تشخص او عيني حقايقو او واقعيتونو او شاعرانه او اديبانه انتزاعيت او تجرد د قانونمند منطقي ارګانيک ديالکتيک په بنياد ،يو اديب او شاعر دخپلی ټولنی او ټولنيزو مناسباتو سره په حقيقي او عملي مناسباتو کې پاتې کيدلې شي . په غير صورت کې شاعر او اديب او ټولنه يو تر بله سره بيګانه کيږی او د ارتباط او پوهاوي لارې يې تړل کيږي او يو دبل په ژبه سره نپوهيږی. شک نه شته چي مختلفې کلتوري ماهيوي او شکلي سويي او بڼي د مختلفو هيوادونو ، ټولنو ، قشرونو ،

سازمانونو او ډلو ترمنځ د متقابلو مناسباتو او ضرورتونو د ديالکتيک په بنياد يو له بل څخه متأثر او د تعادل د عام قانون له مخې د مشترک مخرج په کرښه واقع کيدلې شي ، خو دغه کار او چار به هيڅکله په نورو کلتوري ارزشونو او ايديالونو باندي ، د کوم ځانګړي کلتوري ارزش د تحکم او يا د نورو وروسته پاتې کلتورونو له خوا ، په پټو سترګو ، د حاکم کلتور د جبري حاکميت د منلو په معنا نه وي . بلکه مختلف ژبني او کلتوري ازرشونه يوائې د متقابل احترام د اصولو په بناء د ډيري اوږدې مودي د همه جانبه بې تبعيضه مناسباتو ، متقابل تاثير ، پرورش او ارګانيک انتګريشن او پيوستون په پروسه کې د ټولو لپاره په يوې منلې ژبه، ادب او کلتور بدليدلې شي، خو په ميخانيکي او يا جبري ډول دبل ژبه او کلتور منل او يا تحميلول دواړه ناسم کار ګڼل کيږي. ځکه بشري تاريخ ددې شاهد دې ،کله چې د نړی هيوادونه ددغه ډول کلتوری ارزښتونو د استعمار او استثمار له لارې د نورو هيوادونو د ډول ډول استعمار او استثمار لاندي واقع شوې ، لا نن يې هم د خلاصون امکانات او لارې چارې نه په سترګو کيږی. هو ! د بشريت د پيدا يښت د ډير پخوا وختونو څخه د استعمار او استثمار ټول ډولونه د کلتوري ارزښتونو د تفاوت له لاری په نورو اولسونو تحميل شوي او نن هم عملآ دوام لري. په همدې علت استعمارګر امپرياليستي هيوادونه د خپل اشغال د سباوون څخه د مخه چې لا د د اولسونو د شعور سترګې نه وي غړيدلې او لا د غفلت او جهالت له خوبه نه وو ويښ شوي، لومړی حمله د دغه هيوادونو په کلتوري ارزشونو کړي ،تر څو هغوی د خپل ماضي ،خپل تاريخ ، خپلو افتخاراتو ، خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښتونو ځخه وشلوي او په يوه ابدي احمقانه لاشعوري تورتم کې يې واقع کړي او نن د همدغه نړيوالو کلتوري تباهيو، بربادیو او استعماري امپرياليستيد ينامیزم په مټ ،ځينې کلتوري يرغلګر قوتونه، حتا په اصطلاح خپلې بشري پرمختللې ټولنې په پټو سترګو ،لاس تړلي او لاچاره کلتوري حماقتونو ته راکشوي او خپل شخصي شوم اغراض پرې تحميلوي. موږ نن په نړۍ کې د همدغه ډول يوې احمقانه کلتوري ناوړه وضعې او نتيجتاً دنړيوال سراسري شعوري کلتوري انقلاب د ذهني او عيني پړسيدليو شرايطو شاهد يو، چې باشعوره بشريت يې بايد د يويشتمې پيړۍ په امکاناتو کې په روشنفکري مسؤليت او امانت دارۍ سره سرته ورسوي. دا اوس کومه پټه خبره نه ده چې د نړۍ پرمخ تللي او وروسته پاتې هيوادونه يو شان د خپلو خپلو کلتوري يرغلګرو له خوا په خورا نا اميدۍ او بېوسۍ سره د کلتوري حماقت کندې ته کش کيږي. که پوښتنه وشي د څه په خاطر ؟بيا هم خبره معلومه ده. د بې ارزښه سرمايداري ارزش د افق تسخيرول او که بيا هم پوښتنه وشي چې ګټه به يې څه وي ؟پخپله پري هم نه پوهيږي !نه، دوی په هرڅه ښه پوهيږي ،خو نه غواړي د خپلو خود خواهيو او شخصي ګټو په ځنګ کې د بل حد اقل هوساينه او د ژوندي پاتې کيدو لپاره د خوړو حد اقل زرۍ وځغملي شي، نو په داسې قضاوتونو او انصاف سره پايله هم پرته له نړيوالې سراسري تباهي بل ډول ممکنه ګڼل کيدې شي ؟

موږ بيا هم يواځې د سيالو متقابلو مناسباتو او مختلفو کلتوری ارزشونو د تقوي او يو د بل سره د ارګانيک انتګريشن او هډ په هډ دټولو لپاره د قابل قبول مشترکو کلتوری

ارزشونو منځته راتلو سپارښتنه کوو .

په نظم او نثر سره د بشري کلتور، تاريخ، عقايدو او ټولو علمي څېړنو لاسته راوړنې او مظاهر افاده او ستړې زيرمې پکې ذخيره شويدي. يواځې د دغه دواړو ادبي مقولو څخه په خپل خپل ځای او معقولي استفادې په نتيجه کې ممکنه ده بشري هر اړخيزه مناسبات، احساسات، عواطف، مختلف وجدي حالتونه، علمي قانون مندۍ او دټولو پديدو ظهور په ټولو شکلي رنګينيو او ماهيوي ژورو مناسبتونو سره په علمي قانونمند او شاعرانه احساساتي بڼه افاده کيدلې شي. نظم او نثر هر يو په ځانګړې توګه د دغه پديدو دافادې په پروسه کې ځانګړی انګر، موقف او ارزش لری، په هيڅ صورت يو د بل تشه نشی ډکولی او نه يې ځای نيولې شي. دبلې خوا همغسې چې د شعور، ادراک او تعقل دروازي د احساساتو په کيلي خلاصيږي شعور، ادراک او تعقل هم پخپل وار او لازم وخت کې ځانګړي مشخص احساسات تحريکوي او پدې لارو تل بې کنترولـه او بې پاسپورته لارويان په ازادانه ډول تلای او راتلای شي . دنظم او نثر ترمنځ هم داسې جيګې پولي وجود نلري چې ديوه څخه بل ته دې ترې څوک وانه وړيدې شي. په شکلي لحاظ هم دنظم او نثر ترمنځ داسې غير قابل عبور قيودات وجود نلري او دډير پخوا څخه دازادو شعرونو او مسجع نثرونو نموني شته دې چې د مثال په ډول د پير روښان د خير البيان او مرحوم سيد بهاوالدين مجروح د ځانځاني ښامار او نا اشنا سندرې، نومونه اخستلای شم او دازاد نظم نموني هم ډيرې دي او دهر چا لپاره يې دنظم دليکلو چارې اسانې کړيدي.خو که چيرې عملي شعري او نثري لاسته راوړني ، هغه ډول چې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعران او ليکوالان افاده ،تعبير او تعريفوي ،دغه دواړه محيطونو ته څوک مشترکې پولې نه شي قايلېدلې. پخپله د شاعرانو په آندښه شعر هغه ژبنۍ ادبي پديده ده چې معنا نه لري او که لري يې يواځې پخپله شاعر د خپل شعر په معنا پوهيدلې شي ، هيڅ شاعر حاضر نه دې بل څوک او حتا پخپله خپل شعر په بله ژبه ترجمه کړي ، شعر تعريف نه لري ، هر نظم شعر نه دې ، شعر مخيل کلام دې ، شعر د احساساتو مظاهره ده ،شعر د مبالغې ، غلو ،اغراق ، کنايو ، استعارو او نورو ادبي صنعتونو او ډول ډول قيو داتو پرته شعر نه ګڼل کيږي او يواځې خوار سپيره نظم ګڼل کيدلې شي. لکه د شيخ سعدي دغه نظم:

بني ادم ز اعضای يکديگر ند
که در افرينش زيک جوهرند
چو عضوی به درد اورد روزگار
ديگر عضوهارا نما ند قرار

په دې ډول اوصافو ، قيو داتو او ځانګړتياوو سره شعر ځانته ځانګړي امتياز ،مقام او ارزش اختياروي او په حقيقت کې د نثر سره د هر ډول ارتباط په شلولو سره په اصطلاح غوره موقف اشغالوي ، د فساحت ،بلاغت ،توضيح ،تشريح ،تفسير ،افادې او داډول نور اوصاف له لاسه ورکوي او ځکه خو معنا نه لري ، تعريف ،اوداسې نور نه لري او ځکه خو د هر چا دلاس رسي قابليتپيداکوي او هر سړې شاعر جوړيدلې شي. زه پخپله ددغه ډول افادو او تعبيرونو سره موافق نه يم او نه څوک بايد شعري لوړ مقام دا ډول پست وګڼي .دا چې ښه ، باکيفيته او عالي شعر څه خصوصيات او اوصاف بايد ولري چې يو ضعيف ، بې کيفيته او تش په نامه شعر طبعاً هغه نه شي درلودلې ، دا

هرچا او هر شاعر او غير شاعر ته بايد ثرګنده وي ، خو زما په عقيده د شعر او نظم تر عنوانونو لاندې د شاعرانه بحثونو ډرامو جوړولو ته به ضرورت نه وي او کيدلې شي په اصطلاح شعر ي او نظمي تباين او تفاوتونه د نورو طريقو ،کيفيتونو او ارزشونو له مخې فورمولبندي ،تعريف او وارزول شي.

نظم ته په پښتو ، فارسي، عربي او ځيني نورو ژبو کې شعر ويل کيږي. مرحوم محمد صديق روهي ليکي چې د شعر کلمه دعبراني ژبې د شير د کلمې څخه چې سندرو ته وايي اخستل شويده. معمولا ډيرشعرونه سندريزه بڼه لري او په سندرو کې ويل کيږي. له بلې خوا په فارسي او پښتو ژبه کې نازکخياله شاعرانو ته موشګاف وايي لکه چې حميد مومند ماشو خيل په همدې نامه مشهور دې. په عربي ژبه کې شعر ويښته ته وايي او شعر و شاعري هم په عربي نړۍ کې له ډيرپخوا څخه ډيره پر مخ تللې وه او موشګافۍ ته رسيدلې وه. کيدلې شي د شعر نوم هم د مو شګافۍ په نسبت په همدې نامه نومول شوې وي. په هر صورت داد اديبانو او شاعرانو پورې اړه لري چې پدې باره کې لازم سپيناوی او وضاحتونه رامنځته کړي.

زما په عقيده د شعر کلمه د نظم د کلمې لپاره اسم با مسمیَ نه بلکه دهغې غير مستقيم اغراق اميزه توصيفي، تشبيهي مستعار نوم ګڼل کيږی او پخپله د شاعر نوم او شعروشاعری هم ددغه هنر او مهارت او ذاتي فطري استعداد سره همدغه ډول مناسبتونه سره و لري. ډير وخت داسې پيښيږي چې ځيني نومونې د پديدو سره مستقيم مناسبت نلري ، نه دهغې د ماهيت ښکاروندويه او نه يې د ماهيوي قانونمندۍ افاده کولې شي خو په اصطلاح کې دهغې د پاره په منل شوي او مانوس نوم بدليږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن د شعر کلمه هم د نظم لپاره په منل شوي نوم بدله شویده. زه د دې سره کوم مخالفت نلرم او وروسته لدې به زه هم پدې لیکنه کې د نظم د کلمې پر ځای د شعر کلمه استعمالوم.

د شعر او نثر دیوه پر بل باندې د قدامت مسئله همغومره مغلقه او پیچلې ده لکه څومره چې د شعر او موسیقي تر منځ دیوه پر بل باندې مخکې والي تعینول مشکل ښکاري.

شاعران او ادیبان ،شعر د احساساتو، عواطفو، مینی، غریزو او اخلاقی ارزشی تعلقاتو څرگندونه او مظاهره گڼي او دغه اظهارات لکه څرنگه چی مونږ پخپل چاپیریال کې وینو، حیوانات، الوتونکي او خزندي او نور کاملا په بې ریا احساساتو، عواطفو، رنگارنگ هنری حرکاتو او منظمو غږونو سره څرگندوي. کیدلې شي انسانانو به هم لا هغه وخت چې جداگانه او غوڅ مفهوم کلمات یې نشو اداکولې د خپلو احساساتو او عواطفو افاده په هنري حرکتونو او منظمو غږونو، اهنگونو او کمپوزونو سره کوله او د شعري تخلیق زیږندي به هم دهمدغه ځایه سرچینه اخیستې وي او هنري او شعري زیږنده به په دغه دلیل د نثر په ادبي جوړښت باندي قدامت ولري. د بلې خوا کله چې ویالي او سیندونه بهیږي، سیلۍ چلیږي، کنډې تولیږي او اورغورځونکي غرونه غوریږي هم کله کله خوندور غږونه او یا د موسیقی په اصطلاح کمپوزونه جوړوي. که چیرې دغه استدلال سم وي نو ددې خبرې منل هم پکار دي چې گوندې د بې روحه موسیقي گروه د ساز او کمپوز له مخې لومړې په اصطلاح د بې شعوره ژوندیو مبهم شعري تخلیق رامنځته او یوا ځې له هغې څخه وروسته دباشعوره او مفکر انسان مفهوم او منطقي شعر او نثر زیږیدلې دي. خو دغه تواتر او تسلسل دهمیش لپاره عملی او ثابت نه بریښي او هروخت ددغه پدیدو دیوه پر بل باندي قدامت لپاره دلایل وړاندې کیدلې شي. نن هم کله دخوږو شعرونو له مخې خواږه کمپوزونه او یا بر خلاف دخوږو کمپوزونو له مخې خواږه شعرونه لیکل کیږي. زه پدی عقیده یم چې پدې باره کې هر ډول خوشبیني او خوشباورې ممکنه او معقوله ده خو تنگ نظري او تعصب پکې کاملاً بې ځایه او بې بنیاده ښکاري.

د شعر او نثر تر منځ که څه هم د تگ راتگ ټولې کوڅې او لارې ندي تړلې او نه یې تر منځ داسې دیوالونه موجود دي چې مینه وال دې پرې وانه وړیدې شي، بیا هم دغه دواړه پدیدي کامل یو شان والی او یا ډیر نژدیوالې نلري.

ـــ شعر د قافیوي، عروضي ،ردیفي، ترکیبي، بدیعي صنعتونو او روحي وجدي حالتونو له مخې مقید کلام گڼل کیږي او دقیق، علمی، فلسفي، تاریخي او داسی نورو دقیقو او ژورو مسائلو او قضایاوؤ توضیح، تشریح، تفسیر او بیان پرې که نا ممکن نه وي نو مشکل، ناقص او یا لااقل نامانوس او غیر منطقي گڼل کیدې شی. د بدیع او بیان صنعتونه چې د شعر رنگیني او ښکلا گڼل کیږي او پرته له هغې شعرته شعر نه ویل کیږي او د کاندید اکادمیسن مرحوم محمد صدیق روهي په اصطلاح شعر په معر بدلیږي، په حقیقت کې حقایق او واقعیتونه میکیاژ کوي، څیره یې وربدلوي او د پیژند گلوۍ څخه یې باسي. روحي وجدي حالتونه هم که دغم وي که د خوښۍ، د بې هوشۍ وي او که د مدهوشۍ او یا نورو ټولو کې ذاتي فطري احساساتي شاعر خو لاڅه چې حتا ډیر لوی عالمان او پوهان هم د تعقل او سنجش په ورشو کې نشي پاتې کیدلې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دقانونمندیو دټولو کړیو څخه ووځي او ټول کره وړه یي داحساساتو په محدوده کې محصور پاتې کیږي او په دې ډول نثردعلمي ټولو مسایلو دتوضیح او بیان یوائینۍ ژبه ګڼل کیږي.

ــ دمخه مونږ دا خبره یاده کړه چې ،پخپله د شاعرانو په آند ،شعری خلاقیت احساساتي، عاطفي او غریزي سر چیني لري. احساسات داحساس په مرحله کې په شعوري لحاظ پټې سترګې او ړانده دي او کله چې په غریزه بدلیږي دتل لپاره ړانده پاتې کیږي او یواځې دشعور او لاشعور ددیالکتیک په پروسه کې کیدلې شي دمختلفو پدیدو په شکل په انساني شعور کې انعکاس ومومي او مختلف رواني او ډول ډول نور حالتونه او وضعیتونه رامنځته کړي . انساني عاطفه تل خوشباوره ده او خوشباوري پخپله دډیر سطحی برخورد او کړو وړو معنا لري او هیڅکله دپدیدو ماهیوي قانونمندیو ته نشي متوجه کیدلې. یو عالم وایي: که چیرې دقضایاوؤ او واقعیتونو په باره کې داحساساتو له مخې قضاوت او پریکړې وشي دعلمیت څخه به هیڅ نښې نښاني پکې ونه لیدل شي. ربښتیا هم کله چی شعری تخلیق داحساساتو ، عواطفو اوغرایزو په طوفان او سیلاب کی رازیږیدلې، دادبي صنعتونو په رنګینو ختو تپل شوې او دکنایو ، استعارو ، ابهام او نورو مجهولاتو په پردو پوښل شوې مخلوق او ترکیب اوسي نو دکوم غلبیل او ذره بین پواسطه به دعیني واقعیتونو توکي ترې څوک جلا کړې شي .پدی دلیل هم شعر ددقیقو او عمیقو مفاهیمو دافادې لپاره ناقصه او مقیده وسیله ګڼل کیږي او دغه ډول مفاهیم یواځې او یواځې باید دنثر په ژبه افاده کړل شي.

ــ دپورتني لنډ تذکر سره سره هم ډیرو عالمانو ، پوهانو او فیلسوفانو خپل نظریات، عقاید او علمي قضایا په شعري ژبه لیکلي او توضیح کړیدي. دهغې لپاره یي علمي فورمولبندۍ او قانونمندۍ پلټلي، تعریف او تفسیر کړیدي او علمي مقام ورته قایل شویدي. ډیر ونورو غیر شاعرپوهانو او عالمانو پدغه اشعارو علمي تقریظونه لیکلي او دهغې دعلمي مقام او ارزش لپاره یي دخپل ذهن څخه دلایل طرح کړي او لټولي دي. په ډیرو اشعارو کې لکه چې دمخه ورته اشاروه وشوه انساني عقیدوي مسایل ځای په ځای شویدي او نن پرته له شکه دغه اشعارو دتقدس مقام حاصل کړې او لاس وهل او په مقابل کې یي نظریاتي مخالفت کول بلا تشبیه کفر او یا لااقل ددغه عالمو شاعرانو او پوهانو په مقابل کې دعدم احترام او یا لوی سپین سترګتوب په معنا او مفهوم تلقي کیږي.

زما پورتنۍ لیکنه باید هیڅکله دامعنا ونلري چې ګوندې علمي، فلسفي، تاریخي ادا ډول نور اشعار وجودنلري. کله چې دتاریخ، فلسفې او نورو علومو پوهانو شعر لیکلی وي حتمآ به پکې دهغوی علمي نظریات افاده او ځای په ځای شوي وي. ځکه عالم او فیلسوف باید علمي مفاهیم افاده او حتما باید ددغه علومو ورته ځانګړي ارزشونه ولري .خو اصلي خبره پدې کې ده چې ولي هغوی دغه ډول ژور علمي مطالب په شعر سره افاده کړې دي؟ او ولي هغوی هڅه کوي دخپلو شعري مجموعو لپاره عامه فورمولبندي ،چې نه یي لري ولټوي او تعریف یي کړي ؟ هغه چې وایي "هره ورځې چې راخیژي هغه بیل بیل لمر دې" او یا دا چې "هیڅوک دوه وارې په یوه سیند کې نشي لمبلې" همداسې واقعي، ذاتي فطري شاعر تاسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیڅکله دوه واړې په یو شان احساساتو سره نشي پیدا کولې نو څه ډول به تاسې په شعر کې مستمره او پایداره قانونمندي پیدا او وروسته له هغې هغه تعریف او فورمولبندي کړئ. پدې توګه شاعرانه ذاتي، فطري خصلت او کرکتر د تل لپاره یوه ګذرا پدیده ده. په هغې کې انتزاعیت، تجرد او پایداره مستمره قانونمندي او یا په بل عبارت قانونمند مستمر ستاتیزم وجود نلري نو ځکه په عام ډول فورمولبندي کیدلې او تعریفیدلې هم نشي.

اشعار یواځې کیدلې شي هر شعر په ځانګړی ډول یواځې دشکلي قیوداتو، لکه قافیه، عروض، ترکیب، ردیف، شعري مشخصو انګیزو، شعري محیط، موضوع او یا ځینی نورو خصوصیاتو له مخې تعریف او فورمولبندي نه بلکه تشخیص، توضیح، تفسیر او لازم مقام او ارزش ورته څوک قایل شي.

شاید ځینی کسان داسی ادعا وکړی چی خیر علمی، فلسفی او داسی نور دعلمی مفاهیمو لرونکی اشعار خودی تعریف شی. زه دا وایم چی په شاعرانه ذاتی فطری محیط کی دعلمی، فلسفی او داسی نورو په نومونو شعرونو ته ځای وجود نلری او دداسی شعرونو نوم یواځی هغه وخت اخستل کیدای شی چی مشخصه نمونه مخی ته پرته وی او زه بیا دا وایم چی ځله دا ډول مطالب په شعر سره لیکل کیږی، حال داچې شعري ادبي افاده په واقعیت کې هیڅکله د علمي قانونمندو مفاهیمو د افادې، توضیح او تفسیر جوګه نه شي ګڼل کیدلې؟ شاید په شعر سره د هر ډول مفاهیو لیکل به هغه وخت د هنر په صفت رواج وو. او که څوک پوښتنه وکړي چې نن ولي دغه ډول مفاهیم په شعر سره لیکل کیږي؟ زه ددې کار لپاره هیڅ دلیل او برهان نه وینم پرته

له دې چې په ځان دا ګناه ومنم او په نورو په ناحقه دا تور ولګوم چې دغه کسان خپلې نیمګړ تیاوې غواړي په شعري شعر رنګینیو او ښکلي شعري کلام سره پټې کړي.

ددی ټولو خبرو سره سره پخوا هم ډیرو شاعرانو خپل اشعار تعریف کړی لکه حمید مومند لیکی:

شعرندې داخوناب دزخمي زړه دې
یا وتلې دستي دم دخولې دمړه دې
یا دوینو اباسین وهلې موج دیې
یا دښاره دحیرت وتلې فوج دې
یا نغمه دنیم بسمل مرغه دخولې ده
یا مجنون ته معما ښکلې لیلې ده

او نن یې هم تعریف کوي. زه په زغرده ویلې شم چې شعر تعریف نلری! پدی باره کی بعدی تبصری دمحترمو لوستونکو او په خاصه توګه دمحترمو پوهانو او پخپله شاعرانو پوری اړه لری.

ډیر شاعران او حتا ځیني پوهان شعر او شاعرۍ ته یواځې معنوي مقام او ارزش قایل دي او دا ځکه چې د شعر او شاعرۍ ورشو یواځې داحساساتو په محیط محاط او احساسات داحساس په مرحله کې رانده دي. پرته له خپل ځان څخه بل څه نه ویني. هر څه ورته خپل ځان او ځان ورته ډیر لوی ښکاري. نو که منصور دآن الحق چیغې وهلې او دخدایي دعوه یې کوله یا نن هم شاعران که ځانونه تلامیذ او دهغوۍ په اصطلاح دخدای شاګردان او حتا کوچني خدایان، خپل کلام الهي الهام، دمادي مناسباتو او تعلقاتو څخه مبرا، دنورو انسانانو لپاره دفهم او درک څخه پورته او یواځې پخپله شاعر پرې پوهیږي، یواځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنوي ارزش او مقام ورته قایل او پخپله شعر غایه او هدف بولي ، هم ملامت ندي. لیکن هغوی دې خبرې ته متوجه ندي چې خدایي کلام خو نامفهوم کلام ندې او یواځې پدې خاطر دانسانانو په ژبه نازل شوې چې دهغوی لپاره قابل دفهم اوسي او دخپلو ذات البیني تعلقاتو او مناسباتو دښه تنظیم لپاره دخدایي کلام داحکامو ، اصولو او قوانینو څخه استفاده وکړي. دخدایي کلام احکام، اصول، او امر، هدایات، قوانین دخدای لوی علم او د خدای دلوی مخلوق دخلقت راز که دانسان لپاره قابل دفهم نه وي په کوم دلیل انسان پدې نړۍ دخدای خلیفه گڼل کیدلې شې؟ پنج بناء داسلام چې دخدای د عبادت اساسي جهتونه گڼل کیږي هم هدف او غایه نه بلکه دخدایي احکامو مطابق دانسانانو تر منځ دعادلانه مناسباتو دښه تنظیم وسیله گڼل کیږي. بیا هم که شاعران خپل ځانونه او خپل کلام دبشري تعلقاتو او مناسباتو څخه پورته گڼي دادهغوی کار دې. خو زه وایم هیڅوک ماته دداسې شعر نمونه نشي ښودلې چې دبشري مناسباتو دورشو څخه بیرون واقع وي او نه شعر او شاعري ددې لارې او صفاتو له مخې لوړ مقام حاصلولې شي.

په چلم دوه سکروټې کښیږده
لکه دوه بنې په سیالۍ خوله ورکوینه

سپیلني ورته لوگې کړه
گودرته تللې چا به یې مخ لیدلې وینه

که چیرې د پورته دوه پښتو لنډیو څخه مادي ارزشونه لیرې شي څه ډول به جوړې او څه ارزښت به ولري؟ ارزښتونه مادي دي. معنوي ارزښتونه چې وجود لري په مادي معیارونو تلل کیږي او پیژندل کیږي .

ځینې شاعران دشعر قیمت گذاري دشعریت له مخې کوي او هغه ددې کار لپاره یواځینې محک بولي او پدې عقیده دي چې که شعر شعریت ونلري په ساده او بې ارزښته نظم بدلیږي. دکاندید اکادمیسن مرحوم محمدصدیق روهي یو مضمون پدې باره کې دوفا په جریده کې نشر شوې دې او همداسې دشعرپیژندنې تر عنوان لاندې دنومړې دمقالو یوه مجموعه چاپ شویده چې یوه مقاله یې د "شعریت یعنې څه؟" داسې شروع کیږي. "دځینو شعرونو په باره کې کله کله داسې خبرې کیږي چې شعریت نلري. ددې خبرې معنا داده چې دغسې شعرونه تش په نامه شعرونه دي، شکل او کالبد یې شعرته ورته دې، خو جوهر پکې نشته" او هغه دسړي او سړیتوب دکلمو دمناسبت دتوضیح په مثال سره پرتله کوي. پدې مقاله او بلکه نورو مقالو کې دشعر او شعریت دمتقابل مناسبت او یا دشعر لپاره دلازمي توکي په حیث د شعریت موجودیت او ضرورت په هر اړخیز ډول څیړل کیږي چې محترم لوستونکي دزیاتو معلوماتو په خاطر کولې شید غه مرجع ته مراجعه وکړي.

محترم لطیف ناظمي دمحبت دجریدې د ۱۳۸۱ کال دجوزا دمیاشتې په ۶ گڼه کې دشعریت په باره کې داسې لیکي "پوهان وایي یو کلام که هر څومره عالي مفکوره او انکار نه منونکې حقیقت بیان کړي، او ډیر ښه وزن او قافیه هم ولري خو که شعریت پکې نه وي، یعنې په شعري منطق نه وي ویل شېې او دتخیل عامل یې کمزورې وي نو هغه شعرنه بلکه نظم دي". نپوهیږم کوم پوهان به داسې وایي خو زه پدې عقیده یم، هغه کلام چې هم عالی مفکوره ولري او هم یې انکار نه منونکې حقیقت بیان کړې وي او ډیر ښه وزن او قافیه هم ولري نو حتما

(c) ketabton.com: The Digital Library

به په اصطلاح شعریت هم ولري او که نثر هم وي هیڅوک به دهغې له ارزش څخه منکر نشي.

دشعر او شعریت او سړی او سړیتوب دمشابه پرتله کولو په باره کې زما نظر دادې چې سړې او سړیتوب یو تربله سره مستقیم مناسبت لري. دهغوی ترمنځ نه دتشبیه، کنایې، استعارې، رمانیتزم او داسې نورو ادبي صنعتونو له مخې او به خړې پړې شوې او نه دمبالغې، غلو او اغراق له مخې کمي یا کیفي توصیفي زیاتې یا کمې راغلې دې او په اسانۍ یو بل په نسبي لحاظ افاده کولې شي. حال داچې د شعر کلمه د نظم دکلمې لپاره اسم با مسمیٰ نه بلکه دهغې غیر مستقیم اغراق امیزه توصیفي، تشبیهي مستعار نوم ګڼل کیدلې شي او دا هم ممکنه نده چې دشعر دکلمې دنحوي او صرفي ګردان او اړولو راړولو له لارې دشعر دځرنګوالي او کیفیت په باره کې څه ترلاسه شي.

ځینې پوهان او شاعران دشعري کلام مقیدې ورشو او نیمګړتیاوؤ ته متوجه شویدي. خو ددې په عوض چې هغوی دشعري ذاتي فطري انګیزو مطابق شعري ورشو او چاپریال، محتوا او ماهیت وڅیړي او دواقیعتونو له مخې ورته لازم مقام او ارزش قایل شي، برخلاف دیوه نهایي افراطي حالت څخه بل نهایي افراطي حالت ته اووختي او دشعر او شاعرۍ مقام دومره راټیټوي چې نه باید راټیټ شي. ابوالمعاني بیدل وایي: ښه شعر معنی نلري. یا لکه چې کاندید اکادمیسن محمدصدیق روهي لیکي چې دالمان مشهور شاعر "ګویته" څخه وغوښتل شول دخپل مشهور اثر "فاوست" مفکوره په نثر ولیکي. هغه ددغه کار څخه معذرت وغوښته. همداسې دایران مشهورشاعر

"یدالله رویائ" لیکي "مختصر آنست که شعر به کارها وروزګارها کاری ندارد، نه نقل میکند ونه می اموزد، شعر تنها است واز هر اجباری رها. برسرنوشت خودش حکومت میکند ونه بر هیچ سرنوشت دیګری. بدهی نه به جامعه دارد، نه به اخلاق، نه به ایمان ودانش و درعین حال بیم دارد ازینکه چیزی پست وحقیر باشد" په همدې ډول ډیر نور مثالونه هم راوړل کیدې شي.

دی کې شک نشته چې په شعر و شاعرۍ کې ډیرو بې معنا شعرونو دنمونو یادونه کیدې شي لکه "اکوبکو، سرسندکو، غوامې لاړه په ترپکو...." یا دهغه انګلیسي بې معنا شعرترجمه چې مرحوم محمدصدیق روهي یې په خپله دمقالو مجموعه کې ذکر کړیدې. دادشاعرۍ ذاتي فطري وجدي حالت یا مقید او ځانګړي محاط محیط لپاره بیګانه او نااشنا خبره نده او پخپل ځای یې معقوله توضیح او استدلال کیدلې شي. نه داچې ټولې شاعرانه رنګینۍ او عالي ارزشونه دومره راټیټ او حقیر، فقیر او بې ارزښه وګڼل شي.

دبلې خوا که مونږ شاعرانه محیط او ارزشونه په دقیق ډول وڅیړو او یا په هغه څه اکتفاء وکړو چې تراوسه پوهانو او شاعرانو څیړلي او نومولي دي یواځې دعشقي، کمیدي، تراژیدي، مدحي، هجوي، مزاحی، حماسی، بزمی، حتی ریشخندی او مسخره یې او دیته ورته نموني له ځانه سره لرو. دفلسفي، علمي، ادبي، او ځینو نورو شعرونو نومونه لکه چې دمخه ورته اشاره شویده یواځې هغه وخت اخستل کیږي چې په مشخص شعر باندې بحث کیږي او مشخصه نمونه مخې ته پرته وي او دعام مفهوم او نوم لپاره هیڅکله دغه ډول نومونې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

استعمالیږي او باید هم استعمال نشي. واقعیت دادي چې پورتنۍ شعري ورشوګاني چې مونږ یې نومونه واخستل او عملا شعري محیط دخپل فطري ماهیت له مخې په همدغه ساحو ویشل شوي او دواقعیت له مخې په همدغه نومونو یادیږي ټولې داسې وجدي احساساتي ورشوګانې او حالتونه دي چې شاعران خو لاڅه چې پوهان او عالمان هم نشي کولې دتعقل او فکري سنجش دقیودا تو او اصولو په قید کې مقید پاتې شي.

انسانان په ټولینز ګډژوند کې هراړخیز ذات البیني مناسبات، حالات، حوادث، وقایع او دهغې پورې اړونده فردي او اجتماعي مسئولیتونه، حقوق او وجایب لري چې مشخص افراد، ټولنې، ډلې ټپلې او اقشار باید دهغې مسئولیت په غاړه واخلي او په ټاکلي وخت یې سرته ورسوي. دشعر او شاعرۍ محیط او ورپورې مربوط مسایل او قضایا یوائې شاعران کولې شي په ښه او مناسب شکل وروزي، وپالي او وستایي. دمصر ډیر مشهور لیکوال، ژورنالست او سیاست پوه حسنین الهیکل دجمال عبدالناصر په توصیف کې لیکي چې«دناصر په څپلیو کې دنورو لپاره ګرځیدل مشکل کار وؤ». شاعرانه محیط دپاک زړه، پاک طینت، بې ریا، پاکو احساساتو او عواطفو محیط دې. هلته چل ول، ټګي، استفاده جویي او غلطي ځای نلري، نو غیر شاعر، نفساني، فرصت طلب او کسبي منفعت طلب شاعرانو لپاره هم دذاتي، فطري شاعرانو په څپلیو کې ګرځیدل مشکل کار دې او نباید هغوی دغه پاک محیط ملوث کړي..

کلتور ـ د هغې صحیح او غلط تعبیرونه

دا مقاله د ۱۹۹۶ کال دثور دمیاشتې په ۲۶ نیټه لیکل شوې او دهمدغه کال دانځور اخبار په ۵ او ۶ ګڼو کې چاپ شوې وه، غوښتل مې یو څه تغیرات پکې راولم خو وروسته مې پریکړه وکړه دخپرونې دمحترمو لوستونکو لپاره یې په پخوانۍ بڼه چاپ کړم .

کلتور دنړیوال نظام او بشري ژوند دتأمین او حفاظت په لار کې دانسان په ټولو سالمو فعالیتونو او دهغې دلاسته راوړنو په ټولو پدیدو دلالت کوي.دکلتور کلمه یوه له ډیرو مأنوسو کلمو او مقولو څخه ده چې په بشري ورځنیو مناسباتو، چارو او خبرو اترو کې ډیره استعمالیږي. لکه کلتوري مناسبات، کلتوری نماینده، دکلتور وزارت، کلتوري ټولنه، کلتوري کمیټه، کلتوری انقلاب، باکلتور، پرمختللې کلتور، وروسته پاتې کلتور، زراعتي کلتور، تخنیکي کلتور، سیاسي کلتور او داسې نور ډیر مفاهیم او مناسبات دکلتور دکلمې دډول ډول صرف و نحو او ګردانونو له مخې افاده کیږي.داچې څومره دغه مفاهیم پخپل مسمیَ بهِ دلالت کوي دهغې وضاحت دهمدې بحث موضوع او هدف ګڼل کیږي. ډیر داسې کلمات شته چې خلک هغه پخپلو خبرو کې ډیر استعمالوي او پوره رواج لري لیکن په حقیقت کې ددغه کلمو لغوي او اصطلاحي مفاهیم او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماهیوي پروسې یو تر بله سره ډیرې لیرې پرتې وي. کله داسې هم پیښیږي چې اسم په مسمیَ بهِ هیڅ دلالت نه کوي او حتا دخپل مسمیَ بهِ ماهیوی پروسې او واقعیتونه په غلط ډول تعبیروي او یا یواځې دهغې په خصوصي حالت او شکل دلالت کوي. دا ډول برخوردونه او حوادث یا عمدي وي چې ځیني کسان قصداً خپل شوم پلانونه دمقدسو ارمانونو، انسان دوستانه شعارونو او ډیرو مأنوسو او هر چاته په زړه پورې مفاهیمو، مقولو او کلمو تر پردې لاندې عملي کول غواړي. یا سهوي وي چې داجتماعي شعور دسطحې دټیټ والي په نسبت خام، نیمګړي او حتا غلطو فکري تراوشونو په نتیجه کې دغلطو مفکورو، فورمول بندیو، تعریفونو او تیوریو درامنځته کیدو سبب ګرځي او دمفاهیمو او مقولو تحریف عملی پروسې او فعالیتونه داصلي لارې او مجرا څخه بل خوا ګرځوي او دعملي فعالیتونو غلط او انحرافي جریان مقولي، مفاهیم او فورمول بندی بې ماهیته او بې مفهومه کوي، دعمل او مفاهیمو په مطابقت کې تناقضات راپیدا کوي او دغلطو فلسفو او غلطو تیوریو دایجاد باعث ګرځي. دمثال په ډول داستعمار او سوسیالیزم کلمات او مقولې څومره انسان دوستانه او انساني عطوفت او هیومانیزم څخه ډکې دي خو هغه ناروا او ظلمونه او دکرکې او نفرت وړ انساني ضد عملونه چې په تیرو پیړیو کې غربي مملکتونو داستعمار په نامه کړي او یا په شلمه پیړۍ کې روسانو دسوسیالیزم په نامه وکړل هیڅکله یې ددغه مقولو دماهیت او افادو سره مطابقت نه درلود او نن خلک په حقه سره دهغې دنومونو څخه نفرت لري. یا لکه چې داتم بم مفهوم تر ننني ورځې پورې په ټوله نړۍ کې

رواج لري حال دا چې عملاً داتم بم په حقیقت کې وجود نلري. همداسې داسلام کلمه هم دلغوي مفهوم او هم دالهي دین او قانون په حیث څومره داجتماعي عدالت، انصاف او انساني متقابلو حقوقو او وجایبو او انسان دوستانه مناسباتو په بناء ولاړ احکام، هدایات او قیودات لري خو هغه بی قیدو حده فجایع او سل په سلو کې داسلامیت او انسانیت ضد عملونه چې نن په افغانستان کې داسلامیت تر شعار لاندي کیږي، او نن پخپله افغاني اسلامي رهبران افغان مسلمان اولس د خپلو شخصي ګټو او اجنبي شومو اغراضو په خاطر وژني او زوروي، دافغانستان خلک حق لری دغه ډول نا مسلمانو او تورمخو مسلمانانو څخه کرکه او نفرت ولري. پدې توګه ډیر نور مثالونه هم راوړل کیدي شي چې دمقولو دلغوي او اصطلاحي مفاهیمو او عملي پروسو تر منځ فرق او تباین پکې په ښکاره ډول لیدل کیدلې شي. دکلتور مقوله چې نه یواځې مأنوسه بلکه فوق العاده دینامیکه او دفردي، اجتماعي، ملي او بین المللي متقابلو مناسباتو او خلاقه مثمرو فعالیتونو راز پکې نغښتې دي هم تل دتاریخ په اوږدو کې دمغرضو کسانو او بې مسؤلیته تیوریستانو لخوا دشخصي ګټو دساتلو او دمتقابل لوري داغفال په خاطر د هر ډول تحریف او حریصانه تجاوز لاندې واقع شویده.

دکلتور مقوله چې دلاتیني کلمې Cultura څخه اخستل شوې او دتجدد، اجتهاد، نواورۍ، جوړولو او داجتماعي سالم، مفید او خلاقه کار او فعالیت مفهوم او معنا لري، په هره معینه زماني مقطع کې دبشري ټولنې دفکري او عملي فعالیتونو پوتنسیال، معیارونه او افقونه په ګوته کوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغه فعالیت ټوله ورشو په غیږ کي نیسي دهر اړخیز تحریف په نتیجه کې نن ددغه پراخ بنسټه او کثیرالجوانبه مقولې ماهیت، مضمون او مظاهر څوک دچلتار په ولونو ، څوک دلنګ په غوټو ، څوک په شمله، څوک په عباء او قباء او یا یواځې دخپلو خبرو اترو ،ناستې ولاړې، رسوم، عادات، اخلاق ،عقیدي او یا په اصطلاح ملي محلي ذات البیني کلتوري مناسبتونو او نزاکتونو کې لټوي او یواځې پورتنیو ذکر شوؤ مسایلو ته چې دکلتور دمقولې محدوده شکلي بڼه ،طیف او ورشو تشکیلوي دمطلقیت حق قایلیږی او په نتیجه کي پدې باره کې دپراخه پرګنو درک او پوهه خولاڅه چې د مسلکي کارپوهانو ،کلتوري ټولنو ،کلتوري بنیادونو او اکادمیکو مؤسسو ، ارګانونو او مسؤلینو دکار محصله هم ناکافي او په یوه محدود تنګنظرانه محاط محیط کې پاتې کیږي.دا چې ایدیالیستان، ماتیریالیستان، بورژوازان او کمونستان دکلتوردمقولې په باره کې په مشخص ډول څه نظر لري ، ضرورت به نه وي ځانګړي بحثونه پرې وشي ، ځکه دمخه مونږ د مختلفو فلسفي او علمي مسایلو په باره کې د هغوی پر مشخصو او ځانګړو نظریاتي اړخونو کافي بحثونه کړي او په مقابل کې یې مونږ خپل ټاکلي او ځرګند نظر هم وړاندې کړې دې. همغسې چې د نورو علمي مسایلو او قضایاوو په باره کې دوی دقانونمند منطقي تسلسل او پایداره علمي قانونمندیو او فورمولبندیو په مسیر کې ثابت قدمه نه دي پاتې شوي او یواځې کله نا کله او هغه هم تصادفي او نا خود اګاه یې علمي قوانینو ، منطق او اصولو ته مراجعه کړې او ډیر زر په دغه سرا پا ذهني غیر قانونمند تخیل کې د شک او تردید په څلورلاري کې دریدلي

او پرته په پټو سترګو له ګوتو جنګولو څخه یې د بل مستدل علمي ثبوتي بدیل چانس هم نه دې درلودلې ، نو خامخا یې د ذهنیګرانه تحریفي تیو ریو ، فورمول بندیو او ګمراهیو لارې نیولې دي.د کلتور کلمه چې د یویشتمې پیړۍ د شرایطو او سوپر ګلوبال امپریالیستي آزمندانه غوښتنو مطابق ډیره مانوسه ، دینامیکه،بدلیدونکې او اسیب پذیره ده ،ځکه خو دنړۍ اکثره وروسته پاتې هیوادونه د مرګ او ژوند په پوله په لعنتي ډول د شیطاني قوتونو د شیطاني ناوړه ګټې او کلتوري یرغل هدف ګرځولې دي . همغسې چې سرمایه د تورو پیسو په بڼه نړیوال امپریالیزم دنړیوالودملي ،خصوصي او شخصي شتمنیو دغصب وسیله ګرځولې په همغه ډول یې د کلتور د بشري انسان دوستانه، خلاقه او جوړوونکي فعالیت څخه د تور وتبلیغاتو په بڼه د بشري ټولو ارزشونو د بې ارزښه کولو او دخپل تور زنګانه لاندې کولو ډیره خچنه وسیله ګر ځولې ده. دوی نن ضرورت نه لري تیورۍ او فورمولبندۍ تحریف کړي ،بلکه په پوره سپین سترګتوب ،رډ په رډه او بربنډه توګه پخپل موټې کې هرڅه نیول او یواځې د خپلو شومو او ناروا اهدافو لپاره پکارول غواړي ، او دا هغه مرحله ده چې یوه پدیده دازاد سقوط په زوال او حتمي مرګ محکومیږي.هیڅوک ضرورت نه لري ،که ظالم دې او که مظلوم دغه ډول وضعه پر ځان ومني او یا پر بل باندې تحمیل کړي. په دواړو حالاتو کې د عذاب او برخلاف د ثواب کچه به یې د میزان په تله کې یو برابر وي. زه پدی عقیده یم همغسی چی عمل پرته دنظری تحقیق او تحقق څخه ړوند او نظر چی عملی د تحقق ورشو ونلری بی مفهومه ګڼل کیږی ،بشری کلتوری فعالیتونه هم په یو ددغه اړخونو کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

محصو رول بی مفهومه او بی بنسټه کاردی.

دکلتور دمقولې په باره کې داوسني لنډ اظهار نظر مفکوره ځکه په فکر کې راولاړه شوه چې په اوسینو شرائطو کې زمونږ دهیواد نږدې نیم نفوس په پردیو ملکونو کې ژوند کوي او عملاً افغاني کلتور دپردیو کلتورونو سره سخت په تصادم او مجادله کې دې. زمونږ زلمیان دخپل کلتوري متحول او پذیریشي طاقت او توان په لرلو سره دپردي کلتور منلو ته حاضر دي خو زمونږ مشران دخپلې متحجرې او کلتوري مفکورې له مخې دافغاني کلتور دسوچه ساتلو په منظور کلتوري کمیټې، ټولني او سازمانونه جوړوي او هڅه کوي دکلتوري تنګ نظری او تعصب زولني دځوانانو په پښو کې واچوي او نن دغه مبارزه دهر فامیل، میندو، پلرونو او اولادونو تر سرحده رسیدلې او په اکثره مواردو کې ځیني فامیلونه او کلتوري کمیټې په حقیقت کې دبې کلتورۍ په زندانونو بدل شویدي. حال دا چې ددې مشکل چاره په منطقي کړو وړو سره کیږي نه په تعصب او تنګ نظرۍ. دې کې شک نشته چې دبشر دتکامل په پروسه کې کله چې انسانانو دلومړي ځل لپاره دخبرو او نطق قدرت پیدا کړ نو کلتوري اجتهاد او برلاسې هم لومړی دمنطق او خبرو په ورشو کې رواج او پراختیاومونده او یو وخت پخپله دفلسفې او دهغې دعمده اصل او میتود دیالکتیک اصلي مضمون او مفهوم هم په خبرو او منطق کې یو پر بل باندې برلاسي او رجحان ته ویل کیده، خو کله چې انسانان لباس پوش شول، کلتوري اجتهاد او مبارزه هم دلباس ورشو ته داخل او پخپله لباس دمختلفو قومونو تر منځ دسیالۍ، تفریق او دیفرنسیشن وسیله وګرځیده. کله چې

انسانانو دښکار غوښې خوړلې په بشري ټولنه کې دښکار دوسلو جوړولو او ښکار کولو کلتور رامنځته شو. دزراعت او کر کیلې په رواجیدو سره دزراعت کلتور او دتخنیک او تخنیکی انقلابونو ددینامیکي انکشاف په ترڅ کې تخنیکی کلتور رواج پیدا کړ. بشري ټولنه همداسې داجتماعي ــ اقتصادي تکامل په مسیر کې کله چې دکورنۍ، طائفې، قومونو، ملیتونو، سیاسي ـ اجتماعي قشرونو، ګوندونو، دولتونو، او مختلفو اقتصادي ــ اجتماعي نظامونو لرونکې شوه دهغې مطابق په ټولنو کې کلتوري مفاهیم، مقولې، قوانین، مختلفې سیاسي، اجتماعي او اقتصادي سیالۍ، دښمنۍ، جنګونه او یو پر بل باندې برلاسې اویو دبل په مقابل کې داستعمار او استثمار وسایل اماده کول شروع شول. پدې ډول کلتور دانسان دفعالیت په ټولو انواعو او اشکالو دلالت کوي. هر بشري خلاقه مفید کار او فعالیت کلتوري فعالیت او هر بشري شعوري یا غیر شعوري تخریبي کار او فعالیت غیر کلتوري بې کلتوره فعالیت ګڼل کیږي. هغه څه چې دکلتوري فعالیت په نتیجه کې جوړیږي کلتوری لاسته راوړنې شمیرل کیږي. کلتور په حقیقت کې دانسان ــ انسان، انسان ــ ټولنې، ټولنې ــ ټولنې، ټولنې ــ طبعیت او انسان ــ معبود تر منځ عملي خلاقه مناسباتو او دیالکتیک ته ویل کیږي. که لږ څه نور هم دقیق وویل شي کلتور په حقیقت کې دپورته ذکر شوؤ فعالیتونو او مناسبتونو هغه تجدد طلبه او تحول طلبه بشري مفکورې او عملي فعالیت ته ویل کیږي چې بشري ټولنه پخپل تاریخي تکامل کې دخپل خیر او فلاح په صراط المستقیم رهبري کوي. دکلتوري فعالیتونو او لاسته راوړنو شفاهي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحريري افادې ته ادب او دهغې عملي تجسم او استفادې ته هنر، صنعت او عملی کار او فعاليت ويل کيږي. کلتور د بشري فعاليت عملي او نظري دواړه خواوې په غيږ کې نيسي او دکلتوري فعاليت څخه بيرون بشري فعاليت ته هيڅ ورشو نه پاتې کيږي. عملي او نظري کلتور بيا پخپل نوبت په مختلفو عملي او نظري علومو، دبشر دعملي کار او فعاليت او ذات البيني مناسبانو په مختلفو ساحو ويشل کيږي. کلتور هيڅکله يواځې په جيګه يا ټيټه شمله، اوږدو يا لنډو کاليو، چلتار يا نورو پورې اړه نلري. لباس په حقيقت کې دمحيطي شرائطو، انساني ضرورتونو، او ذوقونو، اقتصادي امکاناتو او موجوده رسم ورواج او يا په اصطلاح دمود له مخې انتخابيږي او جوړيږي. دافريقا او هند په ګرمو منطقو کې هيڅوک ضرورت نلري وړين بالاپوش او وړينه خولۍ ولري. په نتيجه کې ويلې شو هر انساني فعاليت کلتوري فعاليت، هر ادب کلتوري ادب او هره تاريخی هرارشي چې انساني فعاليت پکې مضمر او دهغې محصول وي کلتوري تاريخ ګڼل کيږي. دباکلتوره، بې کلتوره، عالي کلتور، ټيټ کلتور او داسې نورو افادو د مفاهيمو دارزښونو قيمت ګذاري هم لازم دي دهمدغه معيارونو له مخې تعين او په همدغه تله او وزنونو وتلل شي. اوس پخپله قضاوت کولې شو ايا اوسنۍ کلتوري افاده او مفاهيم دکلتور دکثير الجوانبه او دبشري فعاليت د ټولې مشمولې ورشو محتوا ډکولې او هغه په واقعی مفهوم سره افاده کولې شي؟ که څوک ووايي چې هو. دابه هغه افادې ته ورته وي لکه چې نن هم په اصطلاح ځيني عالمان پدی عقيده دي چې جهان دڅلورو عنصرو څخه جوړ شويدي. داچې په ځيني

هيوادونو کې دکلتوروزرات، کلتوري مؤسسات او په سفارتونو کي دکلتوري نماينده يا اتشه په نامه اشخاص موجود دي چې په اصطلاح دخاصو امورو متصديان دي، يا په کابل کې دادبياتو په نامه پوهنځې موجودوو يا دغه کلتوري کميټې، کلتوري انقلاب او ډير نور مفاهيم په اوسنيو محدودو افادو سره زما په نظر دجدي تأمل او اصلاح وړ مطالب ګڼل کيږي.

خو ددې ټولو خبرو سره بايد هير نکړو، په کومه اندازه چې کلتور عام او په بشري ټولو فعاليتونو او مناسبتونو محيط مفهوم دې په همغه اندازه مشخص مفهوم هم دې. کلتور په مشخصه توګه ديوي ټولنې او دهغې دافرادو داجتماعي - اقتصادي ميکره او ماکره محيط دشرايطو، دانکشاف او ودې دديناميزم او دهغې مطابق ددغه ټولنې داجتماعي شعور څخه نماينده ګي کوي. کلتوري مشخص توب هيڅکله دکلتوري تحجر معنا نلري بلکه دشرايطو دتغير سره سم کلتوري تغير او تحول ته ويل کيږي. همدا سبب دې چې يوې ټولنې ته عالي کلتوري ارزښونه نه څوک له بيرون څخه په يو وار او ميخانيکي شکل وارد ولې او نه څوک په يوه پرمخ تلونکې ټولنه کې زاړه اجتماعي ـ اقتصادي مناسبات په جبر ساتلې شي. په يوه ټولنه کې دزړو کلتوري مناسباتو دساتلو لپاره هڅه کول او يا په انفرادي توګه دخپلې ټولنې دکلتوري مناسباتو څخه ځان ايستل دواړه مثبت عمل نه ګڼل کيږي. همدارنګه کلتوري مشخص توب بايد هيڅکله دکلتوري ځانګړيتوب سره مغالطه نشي. په بشري ټولنو کې ځانګړي کلتورونه وجود نلري. ځانګړې کلتور او بلکه کلتور په مجموع کې په مجرد او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتزاعي شکل سره نه وجود لري او نه ارزش. که چیرې داسې کلتوري ارزښتونو وجود درلودلی نو دهغې مضمون او محتوا به څه وې او د تکامل جهت به یې په څه ډول تعینیدلی. همداسې دا به حتماً د فوکویاما « د تاریخ پای او نهایي انسان (The End of History and the Last Man, 1992) » د نظر تائید وې حال دا چې نه وخت او نه تاریخ پای لري او نه د جهان دیالکتیکي پروسه پر ځای درید لې شي. خدای ابدي دی، جهان ابدي دی، وخت ابدي دی او تحول او تکامل ابدي دي. ځانګړې، تل ثابتې ټولنې، اقتصادي نظامونه او دهغې ځانګړې انکشافي جهتونه په حقیقت کې وجود نلري. کلتوري ځانګړتوب همغسې چې ممکن ندی کوم افتخار هم نه ګڼل کیږي. ایا افغاني کلتور ځانګړې ګڼل کیدلی شي؟ که مونږ غواړو او که نه، خوښیږي مو او که نه افغاني کلتور دهغه قومونو، ملیتونو، او ټولنو چې په مستقیم ډول یې د افغانستان په خاوره کې ژوند کړی او دهغه ټولنو چې مونږ ترې په غیر مستقیم ډول متأثر وو او پخپله د افغاني کلتور د ارګانیک ترکیب او دیالکتیک څخه متشکلهمجموعه ده. مونږ په هیڅ صورت سره په افغاني کلتور کې دهخا منشیانو، موریانو، یونانیانو، عربو، مغلو او نورو د مستقیمو او غیر مستقیمو مشهودو متقابلو کلتوري تأثراتو څخه انکار نشو کولی. اکثر کسان ځیني اجتماعي اخلاقي ارزښتونه کلتوري ارزښتونه ګڼي او هغې ته د مطلقیت او عمده اصل او محور حق قائلیږي. د کلتوري معیارونو تمیز او قیمت ګذاري هم دهمدغه اصولو او نتیجه ګیرۍ په اساس کوي او طبعاً دا ورته ډیر بد بریښي چې په اخلاقي لحاظ ځان له چا څخه کم وبولي. له همدي ځای څخه د خپل محلي او ملي کلتور

د سوچه ساتلو او تفوق تعصب منځته راځي. شک نشته چې اخلاقي معیارونه کلتوري معیارونه او ارزښونه ګڼل کیږي خو په هیڅ صورت سره اساسي او یواځیني ارزښونه نشي ګڼل کیدلی. کلتوري وروسته پاتې والې عیب دی خو هغه په بې ځایه تعصب سره نه رفع کیږي او نه پټیږي لازم دادي دهغې علتونه ولټول شي او له منځه ولاړ شي. کلتوري تعصب او کلتوري ځانګړتوب نه ممکن دي او نه معقول او نه تر اوسه پورې د چادغه تعصب او ځانګړیتوب نه کوم ځای نیولی او نه سر ته رسیدلی دی. په همدې ډول کلتوري خوشباوري او کلتوري بې بند وباري او په میخانیکي شکل کلتوري اشتراکیت هم فوق العاده منفي عمل دی ځکه چې د بشري ټولنو تر منځ ټول تضادونه او بد بختۍ د کلتوري تضادونو او تعصبونو په نتیجه کې منځته راځي. یوه ټولنه په بله ټولنه باندې د کلتوري تفوق له لارې تحکم او برلاسې پیدا کوي او هغه استثمار وي. نو ځکه په یوه ټولنه کې دهغې د افرادو او اشخاصو کلتوري بې بند وباري پخپله دهغه ټولنې د استثمار وسیله ګرځي. دا هم یو پیژندل شوې واقعیت دی چې مختلفې ټولنې د خپل تکامل په مسیر کې د کلتوري تقرب په لور حرکت کوي. خو دغه تقرب هیڅکله میخانیکي تقرب ته نه ویل کیږي او نه خپل کلتور ترک کول او د بل کلتور بې قید و شرط منل د دې معنا او مفهوم لري بلکه مختلف کلتورونه د زمانو په اوږدو کې د متقابلو ضرورتونو او منطقي تماسونو له لارې په ارګانیک شکل سره یو بل تکمیلوي او غني کوي او یو د بل د تقابل، ضدیت او د تعصب څخه یې د توافق موازي مسیر ته راپریباسې. هغه اشخاص او خصوصاً ځوانان چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشباورانه یا غیر شعوري خپل کلتور ترک کوي او پردي کلتورونه بې قید و شرطه په میخانیکي ډول سره مني د خپلې ټولنې څخه بیګانه کیږي، د خپلو تاریخي افتخاراتو او بین المللي متقابلو مشروعو سیالیو په مقابل کې د مسؤلیت احساس له لاسه ورکوي، د ملي وحدت په محکم ځنځیر کې زنګ وهلې کړۍ تشکیلوي او حتمأ د پردیو په ګټه د خپلو خلکو د استثمار او بد بختۍ وسیله ګرځي چې مونږ متأسفانه پخپل تاریخ کې ډیرې داسې ناولې نمونې لرو او زموږ ډیر مشران چې نن د خپسۍ غوندې د افغان ملت په ستونې پراته دي د هغې ژوندي مثالونه ګڼل کیدلې شي. بشري ټولنې او د هغې افراد او اشخاص تل د خپل ماضي، حال او استقبال سره په ټینګ دیالکتیکي ارتباط کي ژوند کوي او مجبور دي چې ژوند وکړي او د غه ارتباطات یواځې او یواځې د کلتوري ارزښونو او معیارونو له لارې ساتل کیدلې شي. که چیرې ممکنه وې چې بشري ټولنې او د هغې افراد د خپل ماضي سره اړیکي وشلوي او یا دادومره بې ارزښه کار ګڼل کیدلې نو د تاریخي واقعیتونو د کشف په خاطر به بې حسابه مصارف او سرمایه ګذارۍ نه کیدلې، د هغې پورې مربوط مؤسسات به نه ایجادیدلې او بې شمیره علمي کدرونه به نه روزل کیدلې. ماضي په حقیقت کې زمونږ د حال او استقبال تهداب او بنسټ تشکیلوي نو د هغې د کامل شناخت څخه پرته د حال او راتلونکي جوړول که ناممکن نه او سي نو غیر اساسي او ناپایدار خو به حتمأ وي. حال په اوسنیو دینامیکو شرائطو کې مشکله ده چې وجود ولري. یواځې محققین او مسلکي پوهان چې غواړي مختلف قضایا او پروسي تحقیق او فورمولبندي

کړي مجبور دي هغه په نسبي سکون کې فرض او مطالعه کړي .همداسې که څوک خپل کلتوري مناسبات د خپل مستقبل پورې تړل نه غواړي، هغې ته د بعدي تحول او تکامل ارزش قایل نه اوسي او غواړي خپل زاړه کلتوري مناسبات وساتي نو هغه کمي او کیفي تحولات چې یې پخپل ژوند کې په بشري ټولنو او حتا پخپله ټولنه کې مشاهده کړي څه ډول ارزیابي کوي او دا چې مختلفې ټولنیې د راتلونکو نسلونو په خاطر سرمایه ګذاري کوي خیر د څه لپاره؟ یا هغه سرمایه ګذاری چې ۵۰ یا ۱۰۰ کاله پخوا شویده د هغې نتایج مثبت او که منفي بولی؟واقعیت دادې همغسې چې بشري ټولنه په اجتماعي، اقتصادي او تخنیکي لحاظ نشي کولې د خپل ماضي، حال او استقبال سره په عدم ارتباط کې اوسي او خپل اړیکي حتا یو له هغوی سره وشلوي په کلتوري لحاظ هم دا ډول استقلالیت غیر ممکن ګڼل کیږي .مونږ افغانان شپږزره کلن تاریخ لرو چې پرته د حماسي کیسو او افسانو څخه یې کومې مادي وجودی داسې څه زیرمې ندي راپاتې چې زمونږ د تیر شمتن کلتوري میراث زیرمې یې تشکیل کړې وې. مونږ هم نه یواځې چې یوه لوټه په بله کښینښوده بلکه هغه ولاړه لوټه مو هم اوراه کړه او راتلونکی پلان مو هم پوره څرګند دي چې څه کول غواړو. دادې په دوه جملو کې د ماضي، حال او استقبال په لحاظ زمونږ د کلتوري شمتنیو هست وبود. نن هم ټولو نړیوالو د ځیني بې وطنه افغانانو سره په شریکه ملا تړلې چې ټول افغاني کلتوري ارزښونه ، شتمنۍ یې غصب او د افغانستان په نوم هیواد نوم د نړۍ له نقشې څخه پاک کړي ،خو دا خبره له یاده باسي چې په دې ارمان ډیرو لویو طاقتونو خپل سرونه له لاسه ورکړي ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددوی سر نوشت هم همدا ډول وګڼي.

نن نړیوال په حقه افغانستان یو له دوه درې ډیرو وروسته پاتې هیوادونو څخه ګڼي. راشئ چې مونږ او تاسې په ډیر خجالت سره هغه یو ائینې ډیر وروسته پاتې هیواد وبولو. دا به سمه وي. مونږ به دا هم ووایو: مرګ دې وي په هغه بې پته او بې احساسه افغانانو چې ځانونه، تاریخي افتخارات او ملک د څو ناچله تورو ټنګو په بدل کې د وطن په دښمنانو خرڅوي. اور دې ولګېږي د هغوی د لعنتي قدمونو لاندې دا سپېڅلې خاوره. ورک دې شي ددغه لعنتیانو تور مخونه. او اخري قضاوت به بیا هم هغه وخت ته پریږدو چې کله یو ځل د تاریخ څرخ دافغانانو په بخت وڅرخي.

استقلال چې یو ائینې لوی میراث مونږ ته راپاتې وؤ د کلتوري شعور د ټیټ والي په نسبت هیڅکله د هغې په ارزش نه یو پوهیدلي او د دغه لوی نعمت څخه مو لازمه ګټه نده پورته کړې. د ډیر پخوا څخه مونږ اجتماعي او اقتصادي استقلال د سیاسي استقلال د لرلو سره سره ندې لرلې او پرته د اجتماعي - اقتصادي استقلال څخه سیاسي استقلال نه وجود لري او نه ارزش. پدې صورت کې د استقلال مقدس ایدیال یوائې د ځان وژلو او بل وژلو مفهوم افاده کوي چې په هیڅ صورت سره د افتخار وړ نه ګڼل کیږي. اصلي افتخار ځان ساتلو او جهان ساتلو او په نړۍ کې د نورو قومونو سره سیال ژوند کولو ته ویل کیږي. له بده مرغه تل داسې پیښه شوې چې مونږ خپل دښمن او دوست ندې پیژندلې او تل د «ځانځانی ښامار» غوندې د ځان لپاره بلاګرځیدلي وؤ. بل راباندې خپلې غوښې خوړلي او مونږ نه یو پوه شوي. مونږ تل د بل په لاس کې مناسبه وسله او د خپلو

خلکو لپاره راڅخه هزاراتشه چنګیز، هلاکو او بله بده بلا جوړه شویده. د هر څه څخه ډیره بده داده چې د دغه ترخو واقعیتونو منلو ته هم حاضر نه یو. د کلتور د مقولې په باره کې ددې لنډ، خو ډیر متراکم او متکاثف بحث څخه چې زما په آند ټولو کلتوري ارزښتونو او د هغوی مثبتو او منفي اړخونو ته ګوته نیول شوې، اوس په ځوانو او ددې نوې سلیزې په ادبي کلتوري کار پوهانو پورې اړه لري چې خپل بحثونه په مسلکي لحاظ په هر لوري وغزوي او غني یې کړي.

اوس چې مونږ د کلتور په باره کې د لنډ بحث بای ته ځانونه رسولي ایا ښه به نه وی په دې باره کې ځیني دا ډول پوښتنې را ولاړې شي؟ ډیر باکلتوره انسان به چاته ویل کیږي؟ ایا دغه لوی با کلتوره به هغه څوک وي چې په اصطلاح د مشرانو په مجلس کې خبره له خولې نه راباسي او که هغه خبر لوڅ ته به ویل کیږي چې د خپل چاپیریال څخه سالم برداشت او آګاهي ولري او پخپل منطقي استدلال سره زاړه فکرونه د نوي واقعیتونو منلو ته اماده کړي؟ ایا هغه چاته ویل کیري چې په فناتیک ډول په پخواني دود او دستور او زړو کلتوري مناسباتو پورې تړلی او د تمدن د کاروان په مخالفه خوا روان وي ؟یا هغه چاته به ویل کیږي چې د اقتصادي اجتماعي انکشافاتو او د وخت غوښتنې مطابق خپل فکري دینامیزم تنظیموي او د دغه تحولاتو مطابق تحول او بدلون غواړي؟ آیا دغه با کلتوره به هغه چاته ویل کیږي چې نه غواړي د پلار نیکه تورتمې کوټه، زړه بوساړه او د کرکیلی زاړه وسایل او دود بدل کړي او جوارې یې په غنمینه بدل شي او که هغه چاته به ویل کیږي چې د دغه ټول زاړه مناسبات له بیخه رنګ او د ځان لپاره د نوي شرایطو محیط

(c) ketabton.com: The Digital Library

دزیست او کار جوړ کړي او په هر لحاظ دنړیوالو سره ځان سیال کړي. زه پدې عقیده یم چې دکلتور مقوله په نوې لید توګه ښیړل پکار دي. کلتور په واقعیت کې د هر څه څخه دمخه دطبیعي او اجتماعي سرکشیو په مقابل کې دقاطع ټولنیز ډیرکي په ګټه اصلاحانه او بشر دوستانه مبارزي، اجتهاد او قانونمند عمل ته ویل کیږي. هر تخریبي او دځان په ګټه مغرضانه عمل ولو که هر څومره شعوري او آګانه او دهر څومره عالم انسان لخوا هم وي بې کلتوره عمل ګڼل کیږي. زما په نظر دنړۍ ډیر لوی بې کلتور انسان لمړې هغه څوک دي چې دبشریت دتباهۍ لپاره یې ذروي یا نوره ډلئیزه وژونکې وسلې جوړې کړي او ورپسې هغه څوک دي چې دهغې داستعمال او ازمایش هڅه کوي. بین المللي نظامي ارتجاعي کړۍ چې په نړۍ کې پخپله ګټه جنګونه جوړوي او دنوي استعماري او استثماري پالیسیو طرحې کوي په حقیقت کې ډیر بې کلتوره انسانان دي . لوی باکلتوره هغه چاته ویل کیږي چې په ټولنه کې دحق او عدالت دتأمین او داجتماعي ـــ اقتصادي سالم انکشاف او داستوګنې دچاپیریال دپاک ساتلو په خاطر مبارزه کوي او قربانۍ ته حاضریږي. لوی باکلتوره هغه قاضي او څارنوال ته ویل کیږي چې دقانون په دفاع کې دریږي او په ټولنه کې دقانوني عدالت دتأمین په خاطر قهرمانانه مبارزې ته ملا تړي . لوی باکلتوره هغه سیاست پوه دې چې په خپله ټولنه کې دسیاسي فهم او درک له مخې دسیاسي وضعې دسالم انکشاف پیشبیني کوي او ددغه سالم انکشاف په خاطر په ټولنه کې صادق او سالم سیاسي ـــ اجتماعي قوتونه راهڅوي اودنورو ټولنو سره سیال سیاسي ـ اجتماعي اړیکي ټینګوي، نه داچې

دخپلو شخصي ګټو په خاطر ځان اوهم خپله ټولنه دپردیو غلامان کړي. لوی باکلتوره هغه ژورنالست ته ویل کیري چې په پوره مسلکي پوهه او درک سره حقایق راټولوي او دخپلو خلکو دذهنیتونو دتنویر په خاطر یې نشر ته سپاري او ددغه لارې څخه یې هیڅ خطر او تهدید ونه ګرځولې شي نه داچې دشخصي منفعت په بدل کې حقایق تحریف کړي، په دروغو په چا دګناه پیټې وربار کړي او یا دحقیقت څخه لیري او په دروغو دچا دبرئت لارې چارې لټوي ،او یا یې د پنځو ټنګو لپاره ځانونه د چا دلعنتي میډیا بلبلان ګرځولي او ۲۴ ساعته یې ژبه چلیږي . لوی باکلتوره هغه ډاکتر، انجینر، تاریخ پوه او هر مسلکي شخص ته ویل کیږي چې دمسلکي تقدس، تقوا او دنورو مسلکونو په لړ کې دخپل مسلک دقانوني موقف څخه په ډیر جرئت او شجاعت سره قانوني دفاع وکړي نه دا چې دخپل مسلک مسلکي فاحش وګرځي او دپیسو په مقابل کې هغه دځانګړو افرادو او اشخاصو لپاره دخدمت ګذارۍ وسیله وګرځوي. دې کې شک نشته چې پیسې دژوند وسیله ده خو هدف هیڅکله ندې. هر هغه څوک چې پیسې دخپل ژوند هدف ټاکي مجبور دې منل شوي اجتماعي قوانین او ارزښونه دپښو لاندې کړي. دا ډول کسان نه یواځې دمسلکي بلکه دهیڅ ډول ملي خیانت څخه هم ډډه نه کوي نو ځکه دضعیف وجدان او ټیټ کلتور خاوندان ګڼل کیږي. په یوه ټولنه کې واقعي کلتوري ایدیالونه هغه وخت تحقق موندلې شي چې پدغه ټولنه کې پروفیسونالیزم د ټولنیز نظم دعمده اصل په حیث قبول او لکه چې قضاء داجتماعي نظم لپاره یو له اساسي قواوؤ څخه منل شوې او دقانون ددفاع او تعمیل په خاطر قضا یې محاکم او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دقانون دحراست کمیټې او کمیسونونه موجود دي او یا نن ژورنالیزم دڅلورم اجتماعي تنظیمي ارګان په حیث پیژندل شوې په همدې ډول په ټولنیز لحاظ مهم حیاتي مسلکونه داجتماعي نظم دښه تأمین او دواقعي دموکراسۍ دپلي کیدو په خاطر دجداګانه او مستقل اجتماعي ارګانونو په حیث په رسمیت وپیژندل شی او دهر مسلکی قانونیت او مسلکي تقدس دحفاظت په خاطر مسلکي محاکم، کمیتې او کمیسونونه په ملي او بین المللی سویه تشکیل شي. پدې صورت کې په بشري ټولنه کې واقعي نظم او عدالت تامیندلې شي. پورتنۍ موضوع البته ما د خپل فهم او درک له مخې په نوې لید توګه دعمیق فهم خاوندانو دنظر دتحریک لپاره راولاړه او وړاندې کړه. زه په نړۍ کې د سولې او امنیت د تأمین په خاطر د پورتني کلتوري ارزښتونو، اصولو او قوانینو مراعاتول لازمي او ضروري شرط ګڼم. په غیر صورت کې، په نړۍ کې د سولې او امنیت تأمین نا شونې بریښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلاندې سرچينو څخه په ګټه اخيستنه

١ - په پښتو ژبه د قرآنکريم تفسير (لومړي ا و دوهم ټوک) ،.

٢ـ سيد بهادرشاه ظفر کاکا خيل «پښتانه د تاريخ په رڼا کې».

٣ـ مير غلام محمد غبار «افغانستان در تسير تاريخ » لومړي او دوهم ټوک .

٤ـ مولانا جلال الدين محمد بلخي مشهور به مولانا «متن کامل مثنوی معنوی»

٥ـ مولانا جلال الدين محمد بلخي مشهور به مولانا «کليات شمس تبريزی»

٦ـ الفت ګل پاچا «د الفت مرغلرې»
د شهرت ننګيال په زيار

٧ـ رحمان با با «کليات»
د حنيف خليل سريزه ، ياداښتونه او وييپانګه

٨ـ پوهاند ډاکټر سيد بهاوالدين مجروح «نا اشنا سندرې»

٩ـ پوهاند ډاکټر سيد بهاوالدين مجروح «ځانځانې ښامار»

١٠ـ حرکت سيد شير اقا «دعينيت فلسفه» ،لومړی برخه ،دملي دفاع وزارت مطبعه ، ١٣٦٥ هجري ش. کال

١١ـ حرکت سيد شير اقا «ايرو ديناميک ،ديناميک پرواز» ،دملي دفاع وزارت مطبعه ، ١٣٥٢ هجري ش.کال

١٢ـ اقبال لاهوری «کليات»

١٣ـ روستا يار سيد عليشاه معاون سرمحقق «جهان بې انتها» انديشه های عرفانی حکيم سنايی غزنوی.

١٤ـ اساسات روانشناسی اجتماعي
له روسي څخه فارسي ژباړه: دکتور يحيا يی

١٥ـ محمد جعفر مصفا «انسان در اسارت فکر !»

١٦ـ پی يير آلن و ديتر کلی «حقيقت تجاوز شوروی بر افغانستان »
فارسي ژباړه:عبدالرحيم احمد پروانی.

١٧ـ ديه ګو کوردو ويزو سليک اس.هاريسون «پشت پرده افغانستان »
فارسي ژباړه : اسدالله شفايی.

١٨ـ جنرال م. ا. ګارييف «افغانستان » زما وروتی جګړه.
په پښتو ژباړن : محمد طاهر کانې

١٩ـ جنرال لياخوفسکې «دافغان ميړانه او غميزه»
په پشتو ژباړن : محب الرحمن .

٢٠ـ ستر جنرال الکساندر مايوروف«په افغانسان کې رښتيا څه تيريدل ؟»
په پښتو ژباړن ډاکټر داود جنبش.

٢١ـ سر اولف کارو «پښتانه(پټانز)»
په پښتو ژباړن : الحاج شير محمد کريمي.

٢٢ـ محمد حسنين هيکل «ابوالهول او کميسار»
پښتو ژباړه محمد اصف اکرام .

٢٣ـ دکتر مهدی بهار «ميراث خوار استثمار»

٢٤ـ شجاع الدين شفا «تولدی ديگر »
ايران کهن ،در هزارهای نو

٢٥ـ سرو پالي رادا کريشنان او دلاس لاندې پوهانو ډله يي. «تاريخ فلسفی شرق و غرب» «لومړي او دوهم ټوک »
فارسي ژباړه: خسرو جهانداري.

٢٦ـ تاريخ فلسفه سياسي «لومړي ، دوهم او دريم ټوک».
پازارګارد ډاکټر بهاء الدين .

٢٧ـ ويل دورا نت «تاريخ فلسفه »
فارسي ژباړه: عباس زرياب

٢٨ـ ويل دورانت.«لذات فلسفي .»

(c) ketabton.com: The Digital Library

فارسي ژباړه: عباس زرياب.

۲۹ـ حنا فخوري او خليل جر . «تاريخ فلسفه در جهان اسلام»

فارسي ژباړه: عبد المحمد آيتي.

۳۰ـ ګي پلانتي ـ بونژور «هګل و انديشهٔ فلسفی در روسيه».

فارسي ژباړه: محمد جعفر پوينده.

۳۱ـ ګ. و. هګل «فنومنو لوژي روح»

ترجمهٔ فارسی: دکتر زيبا جبلی

۳۲ـ ګ. و. هګل «عقل در تاريخ»

ترجمهٔ فارسی: دکتر حميد عنايت

۳۳ـ ګ. و. هګل «د فلسفي علومو دايرة المعارف» په الماني ژبه

۳۴ـ در بارهٔ هګل و فلسفهٔ او «د مقالو ټولګه».

مجتهد ي ډاکټر کريم.

۳۵ـ اتين ژيلسون «روح فلسهٔ قرون وسطی

فارسي ژباړه: ع. داوودی

۳۶ـ اتين ژيلسون «نقد تفکر فلسفي غرب. از قرون وسطي تا اوايل قرن حاضر».

فارسي ژباړه: دکتر احمد احمدی

۳۷ـ لوسين ګلدمن «کانت و فلسفه معاصر»

فارسي ژباړه: پرويز بابيی

۳۸ـ سپينوزا «شرح اصول فلسهٔ دکارت و تفکرات ما بعد الطبيعی

فارسي ژباړه: دکتر محسن جهانګيري

۳۹ـ دکترکريم مجتهدي «دکارت و فلسف او»

۴۰ـ مور تيمور جي. آدلر. ده اشتباه فلسفي:

فارسي ژباړه: انشاء الله رحمتي.

۴۱ـ ګوهر الرحمن ګوهر « قرآن او ساينس».

«لومړۍ، دوهم، دريم څلورم او پنځم ټوک»

۴۲ـ ډبليو. کي. سي. ګاتري « تاريخ فلسفه ي يونان» (۱۵ افلاطون (بخش سوم))

فارسي ژباړه: حسن فتحي.

۴۳ـ فرويد ډاکتر زيګموند. «اصول روانکاوي باليني.

ټولوونکي او فارسي ژباړه: ډاکټر سعيد شجاع شفتي

۴۴ـ سرمحقق محمد ناصر)ناصر ستانکزي « تاثيرات تغير ارزش پول در معاملات اقتصادي.»

۴۵ـ سرمحقق محمد ناصر (ناصر ستانکزي مطالعه و تحقيق وضع دموګرافي افغانستان.

۴۶ـ ډاکټر سيد ابوالفضل قاضي «شريعت پناهي» حقوق اساسي و نهاد هاي سياسي.

۴۷ـ ډاکټر علي شريعتي روش شناخت اسلام.

۴۸ـ بهاءالدين خرمشاهي. قرآن شناخت (مباحثي در فرهنګ آفريني قرآن).

۴۹ـ ايان مک لين. «فرهنګ علوم سياسي آکسفورد»

فارسي ژباړه: احمد ي ډاکټر حميد

۵۰ـ محمد نادر ايوبي کندهاري «فلسفه.»

۵۱ـ فلسفي روسي قاموس کال ۱۹۸۷

د ای. ت. فرا لو ا ترنظر لاندي ډلي لخوا

۵۲ـ سياسي روسي قاموس مسکو ۱۹۸۳کال چاپ

۵۳ـ ک. مارکس ـ ف. انګلس «فلسفه ـ پوهنتوني چاپ» په الماني ژبه.

۵۴ـ ک. مارکس ـ ف. انګلس «منتخبات» په روسي ژبه.

۵۵ـ ک. مارکس ـ ف. انګلس «کليات» په روسي ژبه.

۵۶ـ لنين. و. ای. «منتخبات» په روسي ژبه.

۵۷ـ لنين. و. ای. «کليات» په روسي ژبه.

۵۸ـ ګروميکو. آ. «خاطرات» په الماني ژبه.

۵۹ـ ټولنيز شعور او دهغې ډولونه، سياسي خپرونه، مسکو ۱۹۸۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمقالو مجموعه ، دمختلفو ليکوالو له خوا ، په روسي ژبه.

۶۰ـ س. ب. کريمسکي او ف. اي. کوزنيشوف «په نوي طبعيت پيژندنه کې د نړۍ ليد مقولي» په روسي ژبه.

۶۱- رضا داوری اردکانی «فارابی مؤسس فلسفهً اسلامی»

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library